

แนวความคิดทางการเมืองในบทละครพระราชนิพนธ์
ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

ปริญญานิพนธ์

ของ

ชิตา วัฒนกุล

สำนักศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ตึก 23 พระโขนง กรุงเทพมหานคร 11 โทร 3๑21๘7๖ 3๑1๕0๕0

เสนอต่อมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต

15 ตุลาคม 2519

แนวความคิดทางการเมืองในทศวรรษระชาธิปไตย
ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

บทคัดย่อ
ของ
ธิดา วัฒนกุล

เสนอต่อมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาค้นคว้าตามหลักสูตร
ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต

15 ตุลาคม 2519

บทคัดย่อ

ปริญญานิพนธ์เรื่องนี้ มีจุดมุ่งหมายสำคัญในการศึกษาค้นคว้า เรื่องแนวความคิดทางการเมือง ทั้งที่เป็นศาสตร์ และแนวพระราชดำริส่วนพระองค์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รวมทั้งศึกษาสภาพทางการเมืองในสมัยรัชกาลที่ 6 ซึ่งมีปรากฏในบทละครราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจำนวน 13 เรื่อง การศึกษาค้นคว้าเนื้อหาการเมืองในบทละครพระราชนิพนธ์นี้ เพื่อนำมาวิเคราะห์ต่อไปว่า บทละครพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ มีลักษณะเป็นวรรณกรรมการเมืองอย่างเด่นชัด

ผลของการศึกษาค้นคว้าสรุปได้ว่า

1. เนื้อหาการเมืองในบทละครพระราชนิพนธ์ 13 เรื่อง ปรากฏเรื่องการเมือง คือแนวความคิดทางการเมือง การพัฒนาทางการเมือง ปรัชญาการเมือง และวัฒนธรรมทางการเมือง
2. เนื้อหาการเมืองมีลักษณะเป็นศาสตร์ในวิชาการเมือง และเป็นแนวพระราชดำริส่วนพระองค์ทางการเมือง
3. ลักษณะแนวพระราชดำริส่วนพระองค์ทางการเมืองเป็นแนวความคิดของนักปฏิบัติ นิยม และนักอนุรักษนิยม ซึ่งผสมผสานกันเพื่อให้เหมาะกับสภาพทางการเมืองในสมัยรัชกาลที่ 6 โดยมุ่งประโยชน์ต่อประเทศชาติ ประชาชนเป็นประการสำคัญ
4. สภาพทางการเมืองซึ่งปรากฏในบทละครพระราชนิพนธ์ คือสภาพทางการเมืองภายในประเทศและภายนอกประเทศ และเป็นอิทธิพลที่มีต่อแนวพระราชดำริส่วนพระองค์ทางการเมือง ซึ่งได้แสดงออกมาอย่างชัดเจนในบทละครพระราชนิพนธ์

การศึกษาค้นคว้าปริญญานิพนธ์เรื่องนี้ มีข้อสังเกต ว่าการเมืองมีความสัมพันธ์ต่อวรรณกรรม ซึ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงได้รับอิทธิพลจากสภาพทางการเมืองในสมัยพระองค์ และทรงสะท้อนสภาพทางการเมืองในบทละครพระราชนิพนธ์ นอกจากนี้พระองค์ทรงสร้างสรรคภาพ

ทางการ เมืองที่พึงปรารถนาในบทละครพระราชนิพนธ์ เพื่อเป็นสิ่งชี้แนะในการสร้างสภาพทางการ
เมืองที่มั่นคง เป็นปึกแผ่น และมีความก้าวหน้าในเวลาต่อมา นั้นย่อมหมายความว่า สภาพสังคม
มีอิทธิพลต่อวิถีในการสะท้อนภาพสังคม และในขณะเดียวกันสภาพสังคมในวรรณกรรม ซึ่งเกิดจาก
จินตนาการของกวีได้อิทธิพลต่อสังคมทั้งในยุคสมัยเดียวกัน และในสมัยต่อ ๆ มาด้วย

POLITICAL THOUGHTS IN THE PLAYS
OF HIS MAJESTY KING VAJIRAVUDH

ABSTRACT

BY

THIDA VATANAKUL

Presented in partical fulfilment of the requirements
for the Master of Education Degree
Sri Nakariniwiroth University

October, 1976

ABSTRACT

The main purpose of this research was to study the political thought of His Majesty King Vajiravudh, which included the study of the political atmosphere in that period presented in His 13 plays. This study of themes of His plays was to analyze and shown that it was in fact political literature.

The result of this study could be summarised as follows:

1. The themes of His plays showed the political thought, the political modernization, the political philosophy and also the political culture.
2. The themes could be characterized as the political science and also His own Political Thought.
3. The political thought of His Majesty the King could be characterized as the pragmatist and also the conservationist which combined to consolidate the political atmosphere during the reign of His Majesty King Vajiravudh in conjuncture with people's and national interest.
4. His plays obviously represented the political atmosphere, both external and internal. In this connection, it highly influenced His political thought and ideology which could be indentified in His plays.

There are some remarkable points resulting from this research. First, His Majesty King Vajiravudh plays, to some extent, had revealed his political philosophies. Secondly, the desired political behaviors and activities could be found in His plays. It can be said that the social atmosphere has strongly influenced the writer in his plays. In contrary the time as well as the later period.

คณะกรรมการที่ปรึกษาประจำคณะนิติศาสตร์ได้พิจารณาปัญหานี้เรียบร้อยแล้ว เห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาคณะหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิตของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒได้

.....ประธาน
.....กรรมการ
.....กรรมการ

ประกาศคุณูปการ

ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จเรียบร้อยได้ด้วยความช่วยเหลืออย่างดียิ่ง จาก ม.ล.ปิ่น มาลากุล ประธานกรรมการ ฯ รองศาสตราจารย์เต็มสิริ บุญสิงห์ และอาจารย์ชัช จงส์สัมพันธ์ กรรมการควบคุมปริญญานิพนธ์ ที่ได้กรุณาให้คำแนะนำ ข้อคิด ก้าวลัใจ และสละเวลาตรวจแก้ไขบกพร่องต่าง ๆ โดยตลอดด้วยความเอาใจใส่เป็นอย่างดี นอกเหนือจากที่ได้กรุณาให้พิมพ์เอกสารที่จำเป็นต่อการศึกษาค้นคว้า ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูง

ดร.ชัยอนันต์ สมุทวณิช ดร.ศุภย เทพ สุวรรณจินดา อาจารย์คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ทั้งสองท่านได้กรุณาให้คำปรึกษา ข้อคิดเห็น และให้พิมพ์หนังสือที่เป็นประโยชน์ในการศึกษาค้นคว้าบางเล่ม

คุณลัดดา วัฒนกุลและเพื่อนนิสิตปริญญโท สาขาภาษาและวรรณคดี มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร ให้ความช่วยเหลืออันอำนวยประโยชน์ต่อผู้วิจัย และอาจารย์จำรัส เจริญศรี แผนกเอกสารการพิมพ์ วิทยาลัยเทคนิค กรุงเทพฯ เป็นผู้มีส่วนช่วยในการพิมพ์ การอัดสำเนาจนปริญญานิพนธ์ฉบับนี้แล้วเสร็จด้วยความเรียบร้อย

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณทุกท่านที่กล่าวมานี้อย่างจริงใจและความซาบซึ้งในน้ำใจไมตรีเป็นอย่างยิ่ง

อนึ่ง ผู้วิจัยได้รับความสะดวกในการค้นคว้าเอกสารบางเล่มจากห้องสมุดมหาวิทยาลัยศิลปากร วังท่าพระ จากคุณพญูร โมสิกวรณ ด้วยที่ตลอดมา จึงขอขอบพระคุณไว้ ณ ที่นี้ด้วย

ธิดา วัฒนกุล

สารบัญ

บทที่		หน้า
1	ความเป็นมาของปัญหา	1
	บทนำ	1
	ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า	10
	สมมติฐานของการศึกษาค้นคว้า	11
	ข้อตกลงเบื้องต้น	11
	ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า	11
	คำจำกัดความศัพท์เฉพาะ	12
	ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า	14
	วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า	15
	บันทึกท้ายบท	17
2	เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาค้นคว้า.....	20
3	พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ และศิลปะกับการเมือง	31
	1. พระราชประวัติ และพระราชกรณียกิจในการประพันธ์กับการละคร ...	31
	1.1 พระราชประวัติ	31
	1.2 พระราชกรณียกิจในการประพันธ์และการละคร	35
	2. สภาพการณ์ในสมัยรัชกาลที่ 5 - 6	53
	2.1 สภาพทั่วไปในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น	54
	2.1.1 ด้านสังคม	54
	2.1.2 ด้านการเมือง	62
	2.1.3 ด้านเศรษฐกิจ	65

✓ 2.2	สภาพการณ์ในสมัยรัชกาลที่ 5	66
✓ 2.2.1	ด้านสังคม	66
✓ 2.2.2	ด้านการเมือง	69
✓ 2.3	สภาพการณ์ในสมัยรัชกาลที่ 6	72
✓ 2.3.1	ด้านสังคม	72
✓ 2.3.2	ด้านการเมือง	76
✓ 2.3.3	บทบาทของชาวต่างประเทศ	84
✓ 2.3.4	การสร้างความรู้สึกราชาชาตินิยม	95
✗ 2.3.5	การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองภายนอกประเทศ	98
3.	วรรณกรรมการเมือง บทพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ	
	มงกุฎเกล้าฯ	102
✓ 3.1	การต่อต้านชาวต่างประเทศ	102
3.2	การสร้างเจตนคติต่อการสงครามและกลยุทธ์ในการรบ	106
3.3	อุดมการณ์ชาตินิยม	111
3.4	การสร้างเจตนคติเกี่ยวกับการปกครอง	114
3.5	วัฒนธรรมทางการเมืองและปรัชญาการเมือง	118
	บันทึกหาบท	122
4	เนื้อหาการเมืองในทศวรรษ	130
1.	ตำนานเสือป่า	133
	ตำนานเสือป่า พ.ศ. 2454	135
	ตำนานเสือป่า พ.ศ. 2455	139
1.1	แนวความคิดทางการเมือง	140
1.2	ปรัชญาการเมือง	144

1.3 วัฒนธรรมทางการเมือง	144
2. หัวใจนักรบ	146
2.1 แนวความคิดทางการเมือง	146
2.2 วัฒนธรรมทางการเมือง	156
3. เดอะ แมน อิน กากี (The Man in Khaki)	173
3.1 แนวความคิดทางการเมือง	173
3.2 วัฒนธรรมทางการเมือง	182
4. ทนายชอกเอาหนามบ่ง	187
4.1 แนวความคิดทางการเมือง	188
4.2 วัฒนธรรมทางการเมือง	205
5. ร.ท.จ. นนทรี	218
5.1 แนวความคิดทางการเมือง	218
5.2 ปรัชญาการเมือง	219
5.3 วัฒนธรรมทางการเมือง	222
6. พระร่วง	227
6.1 แนวความคิดทางการเมือง	227
6.2 ปรัชญาการเมือง	260
6.3 วัฒนธรรมทางการเมือง	269
7. เอ สเตทแมนส์ ไวฟ์ (A Stateman's Wife)	292
7.1 การพัฒนาทางการเมือง	293
7.2 วัฒนธรรมทางการเมือง	295
8. ชนรมะมีชัย	307
8.1 แนวความคิดทางการเมือง	307
8.2 ปรัชญาการเมือง	310

9. ธรรมชาติของสังคม	312
9.1 แนวความคิดทางการเมือง	313
9.2 ปรากฏการณ์เมือง	323
10. เพื่อนบ้าน	331
วัฒนธรรมทางการเมือง	331
11. กุศโลบาย	340
11.1 แนวความคิดทางการเมือง	341
11.2 วัฒนธรรมทางการเมือง	356
12. ทัศนะพหุ	362
12.1 แนวความคิดทางการเมือง	362
12.2 ปรากฏการณ์เมือง	370
12.3 วัฒนธรรมทางการเมือง	374
13. ความหมาย	384
13.1 แนวความคิดเรื่องรัฐ	385
13.2 แนวความคิดทางการเมือง	387
13.3 การพัฒนาทางการเมือง	398
13.4 ปรากฏการณ์เมือง	407
13.5 วัฒนธรรมทางการเมือง	409
บันทึกท้ายบท	422
5 บทสรุป	425
สรุปผล	425
อภิปรายผล	426
ข้อเสนอแนะ	440

บทที่	หน้า
บรรณานุกรม	442
ภาคผนวก	453
ก. บทพระราชพิธีบรมราชาภิเษก — รอยกรอง	454
ข. ปลื้มใจด้วยเสือน้ำและลูกเสือ	475
ค. จดหมายเหตุนายวันเดือนมีนาคม 2454 พระราชดำริเรื่อง "คอนสตันติน"	477
ง. จดหมายเหตุนายวันเดือนเมษายน 2454 พระราชดำริเรื่อง "โลเซย์ลิสต์"	486
จ. เนื้อเรื่องย่อของบทละคร 13 เรื่อง	504
ฉ. คุณธรรมในการปกครองของพระมหากษัตริย์	517
บทคัดย่อ	

ความเป็มาของปัญหา

บทนำ

"ความสัมพันธ์ระหว่างการเมืองกับวรรณกรรม" เป็นเรื่องที่มีการขัดแย้งในหมู่นักศึกษาและนักวิจารณ์วรรณกรรม ซึ่งต่างก็มีความกึกก้องไม่สอดคล้องกัน ฝ่ายหนึ่งมีความเห็นว่า เรื่องของการเมืองไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับวรรณกรรมแต่อย่างใด ฝ่ายนี้จึงเน้นให้ศึกษาวิจารณ์วรรณกรรมในแง่ของความงาม ความไพเราะ ความสละสลวยของการใช้ถ้อยคำ ภาษา หรืออีกนัยหนึ่งก็คือ การศึกษาวรรณกรรมในเชิงสุนทรียศาสตร์และเชิงวรรณศิลป์ ผู้ที่มีความคิดเห็นในการพิจารณาวิจารณ์ในเรื่องนี้ได้แก่พระยาอนุมานราชชน ดังปรากฏข้อเขียนในเรื่อง คำของวรรณคดี (2509 : 6 - 7) การศึกษาวรรณคดีแง่วรรณศิลป์ (2507 : 19 - 26) คุณหญิงสมโรจน์ สวัสดิ์กุล ณ อยุธยา ใน เรื่องของภาพลักษณ์ (2509 : 16 - 17) ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ ใน ข้อสังเกตเกี่ยวกับวรรณคดี (2510 : 603 - 609) เป็นต้น

ส่วนอีกฝ่ายหนึ่งกลับมีความเห็นที่ต่างออกไป กล่าวคือ มีความเชื่อว่าการเมืองมีส่วนเกี่ยวข้องกับวรรณกรรม ทั้งได้สนับสนุนด้วยว่า "ภารกิจเบื้องต้นแรกที่นักวิจารณ์จะต้องพิจารณาเป็นอันดับแรกคือ เนื้อหาทางการเมืองในวรรณกรรมนั้น" (บรรจง บรรเจอดศิลป์, 2517 : 127) ความคิดเห็นที่ขัดแย้งของกลุ่มนักศึกษาและวิจารณ์วรรณกรรมเช่นนี้ เราไม่อาจตัดสินแน่นอนลงไปได้ว่า ความคิดเห็นของฝ่ายใดถูกต้อง หากแต่ว่าเป็นข้อคิดที่จะต้องพิจารณาให้ถ่องแท้ว่า ในการศึกษาและวิจารณ์วรรณกรรมนั้น ควรนำความคิดของฝ่ายใด มาใช้ได้โดยสามารถบรรลุเป้าหมายในการศึกษาที่กำหนดเอาไว้แล้ว

ฉะนั้นถ้าจะจำแนกประเด็นในการศึกษาและวิจารณ์วรรณกรรมของทั้งสองฝ่ายดังที่ได้กล่าวมาแล้วนี้ ก็จะได้เป็นสองประเด็นคือ ฝ่ายแรกพิจารณาวิจารณ์วรรณกรรมในฐานะที่เป็น "ศิลปะเพื่อศิลปะ"¹ และเรียกวรรณกรรมว่า "วรรณกรรมทางอารมณ์ (emotive literature)" พระยาอนุมานราชชน, 2509 : 7) การวินิจฉัยคุณค่าวรรณกรรมจึงมุ่งไปในด้านศิลปะการประพันธ์และการใช้ภาษาในแง่สุนทรียศาสตร์และวรรณศิลป์ การตัดสินคุณค่าของวรรณกรรมจึงเป็นไปตามความรู้สึกส่วน

บุคคล หรือตามอารมณ์สะท้อนใจของนักวิจารณ์วรรณกรรม ซึ่งก็มีความสามารถที่จะจูงใจ โน้มน้าวจิตใจให้คล้อยตามได้มากน้อยเพียงใด การศึกษาและวิจารณ์วรรณกรรมจึงไม่ได้พิจารณาในด้านเนื้อหา โดยเฉพาะเรื่องราวทางการเมือง เป็นประการสำคัญแต่อย่างใด

ประเด็นต่อมาก็คือ ฝ่ายหลังพิจารณาวรรณกรรมโดยเน้นความสำคัญของเนื้อหา ฝ่ายนี้จึงเห็นว่าวรรณกรรมเป็น "ศิลปะเพื่อชีวิต"² จึงถือว่า เนื้อหาของวรรณกรรมแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อมรอบตัว ได้แก่ สภาพ"สถานสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง (ชัยอนันต์ และ ชัยสิริ สมุทวานิช, 2516 : 76) อารมณ์กล่าวได้ว่าสิ่งแวดล้อมเหล่านี้มีอิทธิพลต่อความคิดของมนุษย์ ซึ่งมนุษย์นำมาแสดงออกในวรรณกรรม ดังนั้นวรรณกรรมจึงเป็นกระจกสะท้อนสังคม (เจตนา นาควัชร, 2514 : 13 - 14) ที่แสดงให้เห็นชีวิตในแง่มุมต่าง ๆ อันรวมไปถึงเรื่องราวทางการเมืองด้วย เนื้อหาในวรรณกรรมจึงเป็นสิ่งที่กระทบกระพันต์ถ่ายทอดชีวิต สิ่งแวดล้อมลงไป การศึกษาและวิจารณ์วรรณกรรมของฝ่ายหลังนี้จึงมุ่งวินิจฉัยคุณค่าของวรรณกรรมด้วยวิธีการเชิงสังคมวิทยา (เจตนา นาควัชร, 2514 : 13 - 17) และเป็นการศึกษาวรรณกรรมอย่างวิทยาศาสตร์ (วิทย์ ศิวะศรีบานนท์, 2518 : 218) เมื่อมีการศึกษาในทำนองเช่นนี้แล้ว เนื้อหาในวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเมืองไม่ว่าในแง่มุมใดก็ตาม นักศึกษาและวิจารณ์วรรณกรรมจะละเลย ไม่สนใจ ย่อมเป็นการไม่สมควร

ด้วยเหตุที่ "วรรณกรรมมิใช่สิ่งที่เกิดจากความว่างเปล่า" (Rohrberger and others, 1968 : 8) วรรณกรรมเกิดขึ้นอย่างมีเบื้องหลัง (Danziger and Johnson, 1961 : 135) ทั้งนี้เพราะ "วรรณกรรมเป็นงานของนักประพันธ์ที่มีกาลเวลาและสิ่งแวดล้อมเป็นเพิ่มเติมประกอบตั้งอยู่" การวิจารณ์วรรณกรรมจึงต้องพยายามทำความเข้าใจว่า วรรณกรรมเป็นสื่อกลางและการแสดงออกของสังคม (นพพร สุวรรณพานิช, 2516 : 39) นั้นย่อมหมายความว่า วรรณกรรมเป็นผลิตภัณฑ์ของมนุษย์ เป็นไปตามสภาพการในแต่ละยุคสมัย โดยที่สิ่งแวดล้อมในช่วงเวลานั้นมีอิทธิพลต่อนักประพันธ์หรือเป็นตัวกำหนดเรื่องราวในวรรณกรรม

หากวรรณกรรมมีลักษณะดังกล่าวนี้แล้ว การศึกษาและวิจารณ์วรรณกรรมจึงพึงกระทำด้วยความรอบคอบ มีขอบเขตที่แน่นอน และศึกษาค้นคว้าไปถึงเรื่องที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับเนื้อหาของวรรณกรรมให้กว้างขวาง ดังนั้น "มโนทัศน์ทางภาษาและวรรณคดี" จำเป็นต้องมีความรู้ทางประวัติศาสตร์

สังคมวิทยา และศาสตร์อื่น ๆ พร้อมทั้งควรเลือกศึกษาค้นคว้าเชิงวิพากษ์การสาขามนุษยศาสตร์ หรือสาขาอื่น ๆ ซึ่งยังไม่มีการศึกษาค้นคว้า (เจตนา นาควัชร, 2516 : 31 - 36) นอกเหนือจากการมุ่งศึกษาโดยอาศัยความรอบรู้ทางอักษรศาสตร์เพียงด้านเดียว ทั้งนี้เพราะการศึกษาศาสตร์ในสาขาวิชาต่าง ๆ ควบคู่กับการศึกษาและวิจารณ์เนื้อหาของวรรณกรรมย่อมทำให้เราเข้าใจเรื่องราวในวรรณกรรม ซึ่งนักประพันธ์ได้ถักทอเรื่องราวจริง เรื่องของมนุษย์ สภาพชีวิตและสังคมในยุคสมัยนั้น ๆ ตามทัศนะ (เจตนา นาควัชร, 2516 : 39) ศาสตร์อื่น ๆ ที่ศึกษาค้นคว้าไว้จะช่วยอธิบายเนื้อหาของวรรณกรรมได้ชัดเจน โดยเฉพาะถ้าเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับการเมืองแล้วความจำเป็นในการศึกษาวิชารัฐศาสตร์ สังคมวิทยา และประวัติศาสตร์ก็จะมีมากขึ้น วิชาการเหล่านี้จะเป็นผลให้นักศึกษาและวิจารณ์วรรณกรรมเข้าใจเนื้อหาของวรรณกรรมได้ทุกแง่มุม

นักมนุษยวิทยาสัมัยใหม่ ได้ตั้งข้อสังเกตว่า "วรรณกรรมเป็นเรื่องวิจารณ์ชีวิต"

(criticism of life) ซึ่งมีอิทธิพลต่อมนุษย์ในสังคม (Rohrberger and others, 1968 : 9) วรรณกรรมเป็นผลงานที่สร้างจากชีวิตจริงของมนุษย์ในทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของ การกระทำหรือความรู้สึก บุคคลในวรรณกรรมจึงมีลักษณะเป็นจริง (วิทย์ ศิวะศรียานนท์, 2503 : 62 - 74) การถ่ายทอดภาพชีวิตมนุษย์ได้เป็นไปตามยุคสมัย หรือเฉพาะในยุคสมัยหนึ่ง ๆ เท่านั้น หากว่า "นักประพันธ์ได้ดำเนินการกิจสืบทอดแนวความคิดของการสะท้อนภาพชีวิตต่อเนื่องกันด้วย" (ชลธิรา กลัทธิอยู่, 2517 : คำแถลง) เหตุการณ์ ความรู้สึกนึกคิด และการกระทำของบุคคลในวรรณกรรมจึงมีความเชื่อมโยงระหว่างยุคสมัย เช่นเดียวกันเรื่องการเมืองที่เป็นเนื้อหาในวรรณกรรมก็ย่อมเกี่ยวเนื่องกับเรื่องราวในอดีตได้ ฉะนั้นนักศึกษาและวิจารณ์วรรณกรรมจึงต้องคำนึงถึงลักษณะของวรรณกรรมที่แสดงเรื่องจริงอันเกี่ยวสัมพันธ์กัน การศึกษาเรื่องในอดีตตามแนวประวัติศาสตร์ก็จะช่วยให้พรรณนา (descriptive) วรรณกรรมได้ถูกต้องเป็นประโยชน์ในการศึกษาสภาพการทางการเมืองในยุคสมัยต่าง ๆ และอย่างสัมพันธ์กันไปด้วย

อนึ่ง ความเชื่อและศีลธรรมของนักประพันธ์ที่ก่อการเมือง และนักประพันธ์ได้แสดงไว้ในวรรณกรรม แม้จะเป็นเพียงส่วนปลีกย่อยก็ตาม แต่จะถือว่าเป็นสิ่งเล็กน้อยที่จะมองข้ามไปไม่ได้ (Spender, 1967 : 373) ไม่ว่าจะเป็นปรากฏในรูปของความคิด เหตุการณ์หรือข้อเท็จจริง ที่เกี่ยวกับเรื่องการเมือง สิ่งเหล่านี้มีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าแก่นเรื่องอย่างเช่น นามบุคคล ชื่อ

สถานที่ ซึ่งต้องอาศัยการค้นคว้าจากประวัติศาสตร์การเมือง (political history) มาตีความหมายที่ซ่อนอยู่ในข้อความต่าง ๆ นั้น การศึกษากันว่าเนื้อหาวรรณกรรมในบางครั้งจึงต้องกระทำควบคู่กับการศึกษาเรื่องของการเมือง โดยมีขอบข่ายของการศึกษาที่ว่า "วรรณกรรมทั้งปวงรับใช้เนื้อหาทางการเมืองเสมอ" (ฮูซ อาภาภิรม, 2518 : 161)

๗ การเมืองมีความสัมพันธ์กับมนุษย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อบุคลิก-ภาพของมนุษย์ (Somit and Tananhaus, 1968 : 78) การเมืองได้ครอบคลุมชีวิตมนุษย์ในทุกลักษณะ เนื้อหาของวรรณกรรมจึงเป็นเรื่องที่เกี่ยวเนื่องกับการเมืองด้วย (Suwanjinda, 1974 : 4 - 5) เหตุที่วรรณกรรมแสดงเรื่องราวของการเมือง เป็นเพราะนักประพันธ์ได้แสดงบทบาทในฐานะที่เป็นหน่วยหนึ่งของสังคม เป็นพลเมืองของชาติ และเป็นนักประพันธ์ของบุคคลสมัยนั้น ๆ นักประพันธ์จึงมีความสนใจเหตุการณ์บ้านเมือง ตลอดจนความเคลื่อนไหวของชาติ (วิทย์ ศิวะศรียาพันธ์, 2504. : 183) ประกอบกับนักประพันธ์เป็นผู้มีความรู้ทางด้านภาษา คำหนังสือเป็นอย่างดี (สวดย โรจนสาโรช, 2509 : 28) และนักประพันธ์มีพันธกิจต่อสังคม (ชลธิรา กลัค้อย, 2517 : คำแถลง) ด้วยความรับผิดชอบต่องาน นักประพันธ์จึงเผชิญกับความเป็นจริงที่จะเขียนเรื่องราวของการเมือง (ศุภเทพ สุวรรณจินดา, 2517 : 9) โดยใช้ความสามารถเชิงภาษาถ่ายทอดประสบการณ์ อารมณ์ ความรู้สึกนึกคิดที่เกี่ยวข้องกับการเมืองในยุคสมัยนั้น และที่มีความต่อเนื่องกับสภาพทางการเมืองในอดีต หรืออนาคต ออกมาเป็นเนื้อหาวรรณกรรม

ดังนั้นวรรณกรรมจึงเป็นงานเขียนที่ช่วยในการศึกษาเรื่องการเมือง (Suwanjinda, 1974 : 2) ซึ่งผู้อ่านวรรณกรรมเรื่องนี้สามารถเข้าใจสภาพการเมืองในช่วงเวลานั้นได้ ดังเช่นบทละครของเชกสเปียร์ หรือ สเป็นเซอร์ มีเนื้อหาสะท้อนให้เห็นสภาพการเมืองของอังกฤษในสมัยพระนางเจ้าเอลิซาเบธ (Danziger and Johnson, 1961 : 134) ส่วนวรรณกรรมของไทยเท่าที่มีการศึกษาไว้แล้ว ก็พบว่า ไตรภูมิพระร่วง มีเนื้อหาอธิบายถึงลักษณะการเมืองในสมัยสุโขทัย (ชลธิรา กลัค้อย, 2517 : 1 - 70) วรรณกรรมที่บันทึกเหตุการณ์ทางการเมืองในลักษณะเช่นนี้ถือว่า "เป็นผลงานทางประวัติศาสตร์ที่ยิ่งใหญ่" (Danziger and Johnson, 1961 : 134) ซึ่งนักประพันธ์ได้เสนอปัญหาการเมือง ความคิดทางการเมืองสภาพการเมืองที่เป็นจริง ในแง่มุมที่แตกต่างและด้วยจุดมุ่งหมายที่ไม่เหมือนกัน (Suwanjinda, 1974 : 12) การบันทึกเรื่อง

การเมืองขอ นักประพันธ์แต่ละคนจึงมีรายละเอียดปลีกย่อยต่างไปจากบันทึกทางประวัติศาสตร์ อย่างไรก็ตามจากความเชื่อที่ว่า "วรรณกรรมกับการเมืองมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิด" (ชนิต อยู่โพธิ์, 2510 : 13) จึงทำให้นักศึกษาวรรณกรรมให้ความสนใจในการศึกษาเปรียบเทียบสภาพการเมืองที่ปรากฏในวรรณกรรมและในบันทึกทางประวัติศาสตร์ เพื่อใช้เป็นแนวทางใหม่ในวงการศึกษาวิจารณ์วรรณกรรมด้านการเมืองได้อย่างกว้างขวาง และลึกซึ้งมากยิ่งขึ้นกว่าการศึกษาวรรณกรรมเพียงด้านเดียว

การให้ความสำคัญต่อการศึกษาวรรณกรรมโดยมุ่งเนื้อหาเพียงด้านเดียว เป็นสิ่งที่ไม่สมควรเท่าใดนัก ยิ่งเนิ่นทีจะทำความเข้าใจเรื่องราวของมนุษย์ หรือ ของสังคมในด้านการเมืองแล้ว การศึกษาเช่นนี้ "ยังไม่สมบูรณ์" จำเป็นต้องศึกษา "ศิลปะการสร้างสรรควรรณคดี หรือ การสื่อสาร" ประกอบกันด้วย (บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, 2517 : 2) ทั้งนี้เนื่องจากวรรณกรรมไม่ว่าจะมีเนื้อหาทำนองใดก็ตาม ย่อมให้ผู้อ่านผู้อ่านในด้านการคิด จินตนาการ ความรู้สึก และ ความเพลิดเพลิน (สิทธิ พินิจกุล และประทีป วาทิกทินกร, 2516 : 21) วรรณกรรมจึงมีคุณค่าในเนื้อหา และรูปแบบ โดยยึดหลักการที่ว่า วรรณกรรมเป็นศิลปะประเภทหนึ่งสร้างสรรค์ความงาม ซึ่งก็แสดงออกด้วยภาษา ถ้อยคำ และจำนวนโวหารที่ไพเราะ งดงาม มีสุนทรียภาพ ทำให้ผู้อ่านผู้อ่านเกิดอารมณ์ ความรู้สึก หรือเห็นภาพ (word picture) และมีจิตใจคล้อยตามคำพูด (โมรี พิเศษกุล และเทือก กุลมา ๗ อรุณยา, 2512 : 39) การใช้ภาษาที่งดงามย่อมมีอำนาจโน้มน้าวใจผู้อ่านผู้อ่านให้เกิดความประทับใจ (สิทธิ พินิจกุลและคนอื่นๆ, 2515 : 26 - 27) เช่นเดียวกัน วรรณกรรมที่มีเนื้อหาทางการเมือง "ย่อมสำแดงออกโดยอาศัยรูปการทางศิลปะ เพื่อให้ความคิดทางการเมืองก่อให้เกิดความสะเทือนใจ" (บรรจง บรรเจอดศิลป์, 2516 : 127) วรรณกรรมที่สะท้อนแนวความคิดทางการเมือง จึงควรเป็นงานเขียนที่ดีเด่นในด้านศิลปะการใช้ภาษา มีการใช้ถ้อยคำอันไพเราะควมเสียง สัมผัส และความหมายที่จับใจ (สมโรจน์ สวัสดิกุล ๗ อรุณยา,

* รูปแบบคือเทคนิค ว่าจะการโดยเลือกแบบความสามารถในเชิงการประพันธ์ การใช้ภาษาของนักประพันธ์ (อัสนี พลจันทร์, 2517 : 11 - 15)

** คัดลอกตามต้นฉบับ

2509 : 16) วรรณกรรมการเมืองจึงมีคุณค่าในทางสุนทรียศาสตร์และวรรณศิลป์ รวมทั้งมีเนื้อหาที่ให้สาระประโยชน์ในแนววิชาสังคม และมนุษยวิทยา ซึ่งอาจจะมีค่าที่เป็นเยี่ยมจนได้รับยกย่องให้เป็นวรรณคดี⁴ ได้เช่นเดียวกับวรรณกรรมที่มีเนื้อหาในแนวอื่น

สแตนลีย์ บล็อกกล่าวว่า "เนื้อหาการเมืองในวรรณกรรมเปรียบเสมือนเสียงปืนที่ดังขึ้นในขณะที่หญิงคุริยางกำลังบรรเลงเพลงอยู่ แม้จะเกิดเสียงดังไม่ไพเราะ ก็เป็นสิ่งที่ระแวดระวัง ไม่เอาใจใส่ไม่ได้" (Blotner, 1955 : 5) ไปว่าเนื้อหาการเมืองนั้นจะเป็นเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนกับรัฐ ความขัดแย้งของค่านิยมในสังคม (ชยอนันต์ และ ชัยสิริ สมุทวณิช, 2516 : 74 - 75) หรือการชี้แนะ การแก้ปัญหาการเมือง (ปทุมพร วัชรเสถียร, 2515 : 111) ซึ่งผู้อ่านไม่เห็นด้วยและไม่เป็นที่สนใจของตน หรือแม้แต่การกล่าวถึงการเมือง ซึ่งผู้อ่านบางกรังก็เรียกว่าเป็นเรื่องสกปรก (ศักดิ์ ฆาสุกนิรภัทร์, 2513 : 9 - 10) ไม่ใช่สิ่งที่สวยงามควรแก่การสนใจอ่านแต่อย่างใด สำหรับนักศึกษาก่อนการวรรณกรรมแล้ว ไม่เป็นการสมควรที่จะมองข้ามเนื้อหาการเมืองไปได้ หากทว่าต้องศึกษาจนกว่าให้ละเอียดถี่ถ้วนมากขึ้น เพราะวรรณกรรมจะเสนอรายละเอียดทางประวัติศาสตร์ไว้มาก (โมรี พิเนต และ เทือก กุสุมา ณ อยู่ชยา, 2512 : 428) โดยแสดงถึงความต้องการภายใน (an inner need) (บรรจง บรรเจอดศิลป์, 2516 : 113) ความกดดันทางการเมือง (ปทุมพร วัชรเสถียร, 2515 : 44) อันเป็นมติที่สาม (นพพร สุวรรณพานิช, 2516 : 44) ที่มักเกี่ยวพันกันว่าการวรรณกรรมจะให้ความรู้ละเอียดความบันทึกทางประวัติศาสตร์ และสิ่งเหล่านี้เป็นเรื่องที่มีความหมาย มีความสำคัญที่ต้องอาศัยการตีความให้ชัดเจนว่าสิ่งนั้นคืออะไร เสียก่อน จึงจะเข้าใจเนื้อหาของวรรณกรรมได้ทุกบททุกตอนอย่างถ่องแท้

นอกจากวรรณกรรมจะให้สาระประโยชน์ในด้านความรู้ และความบันเทิงใจแล้ว วรรณกรรมยังมีอิทธิพลต่อจิตใจของผู้อ่านอีกด้วย แม้ว่าการประพันธ์จะมีใจจริงใจ (วิทย์ ศิวะศรียานนท์, 2504 : 138) วรรณกรรมการเมืองเช่นเดียวกันก็เกิดอิทธิพลต่อความคิด การกระทำของประชาชนในชาติ ถ้าหากวรรณกรรมนั้นมีบทบาทในทางนี้ ก็เท่ากับว่าผู้สร้างวรรณกรรมได้รับใช้หน้าที่อันยิ่งใหญ่ต่อประเทศชาติของตน ดังเดียวกับผู้รับใช้ประเทศโดยชนในสงคราม (ชนิต อยู่โพธิ์, 2510 : 22 - 31) ทั้งนี้เพราะนักประพันธ์ได้เสนอเนื้อหาวรรณกรรมในรูปของการสนองความต้องการของสังคม อันเป็นประโยชน์ต่อการเมือง การปกครอง และมีอิทธิพลต่อความคิด ความเชื่อ ตลอดจนทัศนคติ

คติของผู้อ่านอย่างลึกซึ้ง เป็นระยะเวลานานโดยผู้อ่านไม่รู้สึกรำคาญ (ตุลยเทพ สุวรรณจินดา, 2517 : 4) ไม่ว่าท่วงท่าของการเขียน (Style) จะเป็นแบบสดุดี (celebrate) การเสนอเรื่องราวเชิงบรรยายโดยตรง (directly describes) การแสดงบทบาทที่เด่นชัด (dominant role) การสร้างฉากที่เป็นสิ่งแวดล้อมทางการเมือง หรือการเสนอทวิเคราะห์ปรากฏการณ์ทางการเมือง (Blotner, 1955 : 2) วิธีการเหล่านี้ย่อมมีบทบาทในการแก้ไขปัญหาทางการเมือง เช่น ปัญหาการทำสงคราม การปฏิรูป และนโยบายต่างประเทศ เป็นต้น (ชนิต อยู่โพธิ์, 2510 : 18) สิ่งที่สำคัญนอกเหนือจากที่กล่าวมานี้ก็คือ วรรณกรรมการเมืองได้มีอิทธิพลต่อการปลูกฝังค่านิยมทางการเมือง (Socialization Process) แก่ผู้อ่าน (ตุลยเทพ สุวรรณจินดา, 2517 : 4) ดังนั้นวรรณกรรมการเมืองจึงเป็นเครื่องมือในการโฆษณาชวนเชื่อ (วิทย์ ศิวะศรียานนท์, 2504 : 213) ซึ่งมีพลังต่อการบริหารงานเมืองของฝ่ายปกครอง เพื่อ นำแนวความคิดต่าง ๆ จากวรรณกรรมมาใช้เป็นแนวทางในการปฏิรูปสังคมได้อีกด้วย (Suwanjinda, 1974 : 4 - 8)

✱ จากความคิดเห็นที่ว่า "วรรณกรรมที่เขียนในรูปแบบศิลปะชั้นสูงนั้น มักไม่แสดงคุณค่าประโยชน์อย่างชัดเจน ผู้อ่านต้องศึกษาอย่างจริงจังจึงจะเห็นประโยชน์จากเนื้อหาได้" (ม.ล. บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, 2518 : 158) เมื่อนำมาใช้ในการศึกษาวรรณกรรมการเมืองแล้ว ก็จะพบว่าการศึกษาคุณค่าเนื้อหาของวรรณกรรมการเมือง ซึ่งมีรูปแบบที่ดี และควยท่วงท่าของการเขียนโดยเฉพาะของนักประพันธ์บางคน ก็กระทำได้อ่อนช้อยลำบาก เพราะเนื้อหาของวรรณกรรมอาจแสดงออกมาในรูปของพฤติกรรม บทบาทซึ่งใช้ศัพท์เฉพาะกลุ่ม (Jargonized terminology) (Suwanjinda, 1974 : 40) จึงต้องอาศัยปัจจัยอื่น ๆ คือ ประวัติศาสตร์ ประวัติการ สังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม ปรัชญาในการดำรงชีวิต ลัทธิความเชื่อ ค่านิยมของช่วงสมัยแห่งวรรณกรรมนั้น มาประกอบการศึกษากันแล้ว (ชลธิรา กลัดอยู่, 2517 : 24) ซึ่งจะทำให้ผู้อ่านผู้ศึกษาวรรณกรรมเรื่องนั้น ๆ เข้าใจความหมายในรูปของพฤติกรรม หรือบทบาทต่าง ๆ ได้อย่างลึกซึ้ง และยังทราบถึงลักษณะที่แท้จริงของวรรณกรรมการเมืองว่าเป็นงานเขียนที่ "เสนอความคิดและอารมณ์อันมีต่อสิ่งแวดล้อมทางการเมืองในรูปแบบของสิ่งบันเทิงใจ และควยวิธีการแห่งศิลปะ" (Suwanjinda, 1974 : 4)

นักประวัติศาสตร์เขียนวรรณกรรมการเมืองไว้เพื่ออิทธิพลจากค่านิยมทางการเมืองของสังคม (Suwanjinda, 1974 : 4) แต่การเสนอสิ่งที่มีอิทธิพลของนักประพันธ์นั้น มิได้แสดงไว้ในทุกแห่งทุกมุม หรือทุกระดับ หากทว่านักประพันธ์อาจเสนอเรื่องของการเมืองไว้เป็นบางส่วน หรือแสดงถึงวิถีชีวิต ปรัชญาทางการเมืองของชนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง (นพพร สุวรรณพานิช, 2516 : 42) หรือตามความคิดเห็นส่วนตัวของนักประพันธ์เองก็ได้ (นพพร วัชรเสถียร, 2515 : 113) เนื้อหา วรรณกรรมจะเป็นไปในแบบใดแบบหนึ่งก็ตาม รูปแบบต้องมีลักษณะ เป็นสิ่งบันเทิง ที่สามารถสื่อความนึกคิดทางการเมือง ทัศนคติ วัฒนธรรม และลักษณะประจำชาติด้วย

นอกจากนี้แล้ว วรรณกรรมการเมืองยังมีลักษณะของการทำนายปรากฏการณ์ทางการเมืองในอนาคตได้อีกด้วย (Suwanjinda, 1974 : 41) เหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะนักประพันธ์มักสนใจเป็นพิเศษเห็นอนาคตของมวลมนุษยชาติ กล่าวแก่นักประพันธ์มักเป็นผู้ทรงภูมิความรู้อันไพศาลในธรรมชาติมนุษย์ มีวิญญูญาณเข้าถึงสรรพสิ่งต่าง ๆ ไฉนกว้างขวาง (สมโรจน์ สวัสดิ์ทิศกุล ณ อยุธยา, 2509 : 18) สามารถมองเห็นอนาคตโดยที่นำทัศนะประสาทพุ่งตรงสู่จุดที่สังคมยังอาจไม่ถึง (ชลธิรา กลัดอยู่, 2517 : คำแถลง) คุณสมบัติทางความรู้สึกเช่นนี้ เรียกว่าเป็นส่วนหนึ่งทางใจ (perception) ซึ่งทำให้ นักประพันธ์คาดการณ์ล่วงหน้าได้ ตลอดจนสามารถจะคาดคะเนแนวโน้มของประวัติศาสตร์อย่างเชื่อมโยงไปถึงเหตุการณ์ในอนาคต (ศุภเทพ สุวรรณจินดา, 2517 : 6) วรรณกรรมการเมืองจึงถือว่าเป็น ระบบเตือนใจแต่เนิ่น ๆ (Early warning system) (MacLuham, 1964 : XI) ที่มีเนื้อหากล่าวถึงเหตุการณ์ที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต โดยที่นักประพันธ์คาดคะเนหรือพยากรณ์จากสภาพการเมืองที่เกิดขึ้นในช่วงเวลานั้น แล้วถ่ายทอดตามการคาดการณ์ของตนเอง และผู้อ่านไม่เชื่อว่าจะเป็นไปได้ แต่อย่างไรก็ตาม เนื้อหาเหล่านั้นก็มีประโยชน์ มีความหมาย และมีพลังต่อผู้อ่านมากกว่าผู้อ่านจะได้อีกจากเรื่องราวการเมืองด้วยการปฏิบัติโดยการสังเกตและทดลองด้วยตนเอง (Somit and Tananhaus, 1968 : 92)

*นักประพันธ์วรรณกรรมการเมืองเป็นผู้สร้างความรู้สึกของชาติจากหัวใจของผู้อ่านและจะกลายเป็นประชามติของชนในชาติ ซึ่งเป็นพลังทางการเมือง (ชนิด อยู่โพธิ์, 2510 : 25) ผู้ที่สามารถกระทำได้นั้นก็คือ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงสามารถโน้มน้าวจิตใจของชาวไทยให้มีความรู้สึกด้วยจิตใจตามที่พระองค์ทรงมีพระราชประสงค์ไว้ (ม.ล.ปิ่น มาลากุล,

2516 : 38 - 39) พระองค์ทรงพระราชทานพระราชนิพนธ์บทละครที่มีหลักธรรมและให้ความบันเทิงแก่ผู้อ่าน ผู้ดู ในทำนองการสั่งสอนประชาชนในยุคสมัยนั้นได้อย่างประสบความสำเร็จ โดยเฉพาะบทละครเรื่อง หัวใจนักบุญ (พิทยสุเนตร นากชน, 2516 : 78 - 92) บทละครพระราชทานพระราชนิพนธ์เรื่องอื่น ๆ อีก

หลายเรื่องมีเนื้อหาเกี่ยวกับการเมือง ระบบการปกครอง กิจการทหาร สภาพชีวิตของนักการเมือง ฯลฯ (ม.ล. ปิ่น มาลากุล, 2516 : 220) เนื้อเรื่องในลักษณะเช่นนี้มีอิทธิพลที่จะโน้มน้าวจิตใจผู้อ่าน ผู้ดู ให้มีความรู้สึกต่อประเทศชาติได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ทรงเป็นผู้ริเริ่มในทางปลูกใจ (โมรี พิเศษกุล และ เทือก กุสุมา ณ อยุชยา, 2512 : 361) ฉะนั้นพระองค์

X ทรงน้อมนำให้ประชาชนเกิดความรักชาติยิ่งขึ้นเกี่ยวกับบทละครพระราชทานพระราชนิพนธ์

ละครแสดงให้เห็นคุณค่าแห่งวัฒนธรรมของชาติ แสดงความคิดเห็นของชนในสังคมและสภาพความเป็นอยู่ในสมัยนั้น ๆ ละครคือสิ่งที่หย่อนย้อยชีวิตและการต่อสู้ของมนุษย์ วิธีแก้ปัญหาโดยนำมาตีแผ่ให้คนเห็นได้ใน 2 - 3 ชั่วโมง (เต็มสิริ บุญสิงห์ และ เจือ สตะเวทิน, 2514 : 231 - 233) บทละครพระราชทานพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ก็มีลักษณะเช่นเดียวกับบทละครทั่วไป

X คือมีเนื้อหาสะท้อนให้เห็นสภาพสังคมในรัชสมัยรัชกาลที่ 6 (ม.ล. ปิ่น มาลากุล, 2518 : 279) และยังแฝงเรื่องการปกครองที่เป็นจริง อันเป็นบทเรียนที่สำคัญสำหรับนักการเมือง และนักปกครองอีกด้วย (ม.ล. ปิ่น มาลากุล, 2518 : 130)

อนึ่ง พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ทรงเป็นนักการเมือง (โมรี พิเศษกุล และ เทือก กุสุมา ณ อยุชยา, 2512 : 367) และทรงเป็นกวีที่มีความสามารถ พระองค์ทรงพระราชทานพระราชนิพนธ์โดยไม่มีวงจำกัด ทรงพระราชทานพระราชนิพนธ์ได้ทุกอย่างและปรากฏว่าดีทุกอย่าง ไม่ว่าจะเป็นในทางการเมือง วรรณคดี บทละคร หรือ ชาตินิยม (เสฐียร พันธงศรี, 2513 : 52) ดังนั้นเมื่อพระองค์ทรงมีพระราชดำริทางการเมือง ทั้งในส่วนที่เป็นสภาพการบ้านเมืองในและนอกประเทศแล้ว พระองค์ก็ทรงพระราชทานพระราชนิพนธ์แสดงออกมาอย่าง "ทรงกล่าถกเถียง แสดงความคิดเห็นทางการเมืองต่อมหาชน" (วิภา เสนาพานิช, 2512 : 29 - 30) ตลอดจนถึงการชักจูงจิตใจประชาชนให้เปลี่ยนความรู้สึกเพื่อประโยชน์ในการดำเนินนโยบายต่างประเทศได้อย่างประสบความสำเร็จ (ม.ล. ปิ่น มาลากุล, 2516 : 38) คุณลักษณะของบทละครพระราชทานพระราชนิพนธ์เหล่านี้ เป็นสิ่งที่ผู้วิจัยมีความสนใจใคร่ศึกษากันว่าเนื้อหาของบทละครพระราชทานพระราชนิพนธ์ ซึ่งคงจะช่วยให้เข้าใจสภาพทางการเมือง แนวพระราชดำริส่วนพระองค์ทาง

การเมือง และจะเป็นประโยชน์ในการใช้แนวทางการศึกษาค้นคว้านี้ไปศึกษาบทละครของกวีอื่น ๆ ได้อีกด้วย

X บทละครได้แทรกปรัชญาการเมืองไว้ การแสดงละครจึงเป็นวิธีการสอนที่ผู้ดูไม่รู้สีกตัว และปรัชญาการเมืองนั้นจะค่อยซึมซาบเข้าไปในจิตสำนึก จนมีอิทธิพลในการสร้างทัศนคติแก่ผู้ดูได้ (แดง เอกมหาสวัสดิ์ และ รุ่ง วชิราภรณ์, 2517 : 23) สำหรับบทละครพระราชานิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องในการศึกษาอบรมจิตใจของพลเมือง โดยให้ทั้งความบันเทิง และการปลูกใจให้รักชาติ นอกจากนี้ยังเป็นบ่อเกิดของความรู้านาประการ และเป็นหลักฐานของการสอบสวน การค้นคว้า อันมีประโยชน์ในด้านวิชาประวัติศาสตร์ และภาษา (เจลา ไชยรัตน์, 2510 : 44 - 46) โดยส่วนพระองค์เองก็ทรงสนพระราชหฤทัยในทางอักษรมาตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์ โปรดการละครเป็นพิเศษ (ม.จ. ปิ่น มาลากุล, 2516 : 16) ทรงมีพระราชดำริทางการเมืองแบบเสรีนิยม ทรงเป็นนักปกครองที่มีความก้าวหน้าในยุคนั้น (พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์, 2505 : 587) ทรงสนพระราชหฤทัยในการเมือง และทรงนิยมประชาธิปไตย (เสฐียร พันธีรศรี, 2513 : 21) สิ่งเหล่านี้ย่อมเป็นเครื่องส่งเสริมซึ่งกันและกันที่จะทำให้บทละครพระราชานิพนธ์ของพระองค์มีเนื้อหาเกี่ยวกับการเมือง และเป็นวรรณกรรมการเมืองที่มีรูปแบบที่ให้ความเพลิดเพลิน พร้อมกับให้เนื้อหาที่เป็นเรื่องของการเมืองในเวลาพร้อม ๆ กันไปด้วย จึงเป็นสิ่งที่น่าสนใจ การแก้การศึกษาค้นคว้าให้ละเอียดในขอบข่ายที่จะบ่งให้เห็นได้ชัดเจนถึงความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับการเมือง

ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า

1. เพื่อศึกษาแนวความคิดทางการเมืองในบทละครพระราชานิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ
2. เพื่อศึกษาแนวพระราชดำริของพระองค์ทางการเมืองที่ปรากฏในบทละครพระราชานิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ
3. เพื่อศึกษาสภาพทางการเมืองที่ปรากฏในบทละครพระราชานิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ

สมบัติฐานของการศึกษากันคว้า

1. เนื้อหาในบทละครพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ มีลักษณะเป็นวรรณกรรมการเมืองอย่างเด่นชัด
2. เนื้อหาบทละครพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ปรากฏมีแนวความคิดทางการเมืองและแนวพระราชดำริส่วนพระองค์ทางการเมือง
3. แนวความคิดทางการเมืองที่ปรากฏในบทละครพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ มีลักษณะตรงกับแนวความคิดทางการเมืองอันเป็นศาสตร์ในวิชาการเมือง

ขอยกลงเบื้องต้น

1. ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาเป็นเอกสารชั้นรอง (Secondary Sources) โดยศึกษาค้นคว้าจากบทละครพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ที่แสดงแนวความคิดทางการเมือง หรือเรื่องที่เกี่ยวข้องกับวิชาการเมือง
2. ข้อมูลอื่น ๆ ที่นำมาประกอบการศึกษากันคว้าเพื่ออธิบายลักษณะแนวความคิดทางการเมืองและแนวพระราชดำริส่วนพระองค์ทางการเมือง
 - 2.1 บทพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ประเภทอื่น ได้แก่ บทความ บทปลุกใจ เทศนาเสียด่า เป็นต้น
 - 2.2 หนังสือ เอกสาร บทความต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับความรู้ด้านการเมือง
3. ศึกษาค้นคว้าเอกสารที่แสดงประวัติศาสตร์ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น และโดยเฉพาะสมัยรัชกาลที่ 5 - 6

ขอบเขตของการศึกษากันคว้า

1. การศึกษาค้นคว้ากระทำเฉพาะข้อมูลที่ เป็นบทละครพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ซึ่งมีบทละครพูด บทละครร้อง บทละครร้องสลับลำ บทละครร่ำ บทละครกึ่งคำบรรยาย

บทละครพูดกลางแจ้ง ทั้งที่มีรูปแบบเป็นร้อยแก้วและร้อยกรอง คือ

กุศโลบาย

ฉวยอำนาจ

คำแฉ่งเพื่อป่า

ธรรมะมีชัย

เพื่อนตาย

ร.ก.ล.นพรี

หัวใจนักรบ

เดอะ มาน อิน คากี (The man in Khaki)

ธรรมาธรรมะสงคราม

พระร่วง

มัทนะพาธา

เอ สเตทแมนส์ ไวฟ์ (A Statesman's Wife)

หนามยอกเอาหนามบ่ง

2. การศึกษาค้นคว้าเป็นเรื่องของการวิจัยเรื่องที่แสดงให้เห็นถึงแนวความคิดทางการเมือง และแนวพระราชดำริทางการเมืองของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ปรากฏในละครบท พระราชนิพนธ์ ซึ่งกระทำควบคู่กับการวิเคราะห์เรื่องในแนวดังกล่าวแล้วจากพระราชนิพนธ์ประเภทอื่น ๆ

3. การศึกษาค้นคว้ามีความเกี่ยวข้องกับปรัชญาทางการเมือง ค่านิยม วัฒนธรรมทางการเมือง การพัฒนาทางการเมือง ยุทธศาสตร์ทางการเมือง ซึ่งเป็นการศึกษาจากประวัติศาสตร์ รัฐศาสตร์ และจากเนื้อหาในข้อมูลที่เป็นบทพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว นอกเหนือจากการศึกษาแนวความคิดทางการเมือง

คำจำกัดความของศัพท์เฉพาะ

1./การเมือง หมายถึงเรื่องเกี่ยวกับรัฐหรือแผ่นดิน การบริหารประเทศ นโยบายในการบริหารประเทศ กิจกรรมของคณะรัฐบาล หรือผู้ปกครอง หรือผู้มีอำนาจในการควบคุมการบริหารราชการแผ่นดิน ซึ่งเป็นเรื่องของการปกครองประเทศ

2. การพัฒนาทางการเมือง (Political Modernization) หมายถึงกระบวนการในการสร้างระเบียบทางการเมือง (Political Order) ซึ่งเป็นการเปลี่ยนระบบการปกครอง

แบบจารีตประเพณีมาเป็นระบบการปกครองที่ทันสมัย (สุจิต บุญบงการ, 2513 : 189)

3. ค่านิยม (Value) หมายถึงแนวความคิดเกี่ยวกับสิ่งที่มีอิทธิพลในการเลือกประพฤติของมนุษย์ รวมไปถึงสิ่งที่ไม่พึงปรารถนาและนำมาซึ่งการหลีกเลี่ยงไม่ปฏิบัติ (ปราโมทย์ นาครทรรพ, 2514 : 84)

4. แนวความคิดทางการเมือง (Political Thought) หมายถึงความคิดเกี่ยวกับการเมือง หรือการปกครอง การใช้อำนาจโดยทั่วไป (กมล ทองธรรมชาติ, 2516 : 39) เป็นความคิดในลักษณะกว้าง ๆ อันเป็นความคิดเชิงประวัติศาสตร์ (ชลธ จงสืบทพันธ์, 2518 : เอกสารคำบรรยายเรื่องแนวความคิดทางการเมืองเบื้องต้น) และเป็นเรื่องของความคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองและผู้ถูกปกครอง ลักษณะที่มาของอำนาจผู้ปกครอง บทบาทของผู้ปกครองและความสัมพันธ์ระหว่างผู้ถูกปกครองกับสถาบันทางการเมือง (เอ็ม.เจ.ฮาร์มอน, 2515 : 3 - 8)

5. บทละคร (Plays) หมายถึงบทละครที่เป็นพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นเรื่องที่มีลักษณะอย่างนวนิยายคือ เป็นเรื่องที่แสดงถึงชีวิตผู้อื่น ไม่ใช่เรื่องชีวิตส่วนตัวของกวี มีการวางโครงเรื่อง จาก ตัวละคร บทสนทนา โดยใช้ทำนองแต่งและโลกทัศน์ของกวี เป็นเรื่องใช้แสดงบนเวที (วิทย์ ศิวะศรียานนท์, 2504 : 118) ใช้อ่าน ซึ่งรวมถึงเรื่องประเภทโขน และระบำบางอย่าง ซึ่งมีลักษณะเป็นละครพูดกลางแจ้ง เหล่านี้ถ้ามีลักษณะดังกล่าวนี้ ก็จัดว่าเป็นบทละครทั้งสิ้น (ม.ค. ปิ่น มาลากุล, 2516 : 3)

6. ปรัชญาการเมือง (Political Philosophy) หมายถึงหลักจริยธรรมซึ่งเป็นเสมือนหลักการหรือเหตุผลที่ถูกต้อง และมีคุณธรรมอันเป็นรากฐานของการปกครอง ระบบการเมือง (ชลธ จงสืบทพันธ์, 2518 : เอกสารคำบรรยายวิชาแนวความคิดทางการเมืองเบื้องต้น)

7. วัฒนธรรมทางการเมือง (Political Culture) หมายถึงค่านิยมที่เกี่ยวข้องกับการเมือง หรือสิ่งที่ใกล้ชิดกับการเมือง (กมล ทองธรรมชาติ, 2516 : 39) เป็นแบบแผนและความรู้สึกของบุคคลต่อการเมืองซึ่งกำหนดพฤติกรรมทางการเมืองของบุคคล วัฒนธรรมทางการเมืองเป็นสิ่งที่ครอบคลุมไปถึงความรอบรู้ทางการเมือง ความรู้สึกเกี่ยวกับสถาบันทางการเมือง ตลอดจนความรู้สึกพึงพอใจในสถาบันหรือระบบการเมืองนั้น ๆ (สุจิต บุญบงการ, 2514 : 6)

8. วรรณกรรมการเมือง หมายถึงวรรณกรรมที่แสดงหลักการ ทฤษฎี หรือทัศนะทางการเมือง โดยมีลักษณะทางวรรณศิลป์ที่ค่อนข้างสูง (มด.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, 2515 : 106 - 109)

9. สถาบันทางการเมือง (Political institution) หมายถึงองค์การหรือหน่วยงานที่ถูกต้องขึ้นเพื่อประโยชน์ในการปกครองรัฐ เพื่อกำเนินกิจการทางการเมืองภายในรัฐ ไม่ว่าจะถูกก่อตั้งโดยกฎหมายของรัฐหรือโดยการร่วมมือของเอกชนในรัฐ (สมพงษ์ เกษมสิน, 2515 : 62)

10.อุดมการณ์ทางการเมือง (Political Ideology) หมายถึงความเชื่อและความคิดที่ยอมรับกันในกลุ่ม ช่วยยึดเหนี่ยวกันในกลุ่มไว้ด้วยกัน ซึ่งอาจเป็นเครื่องช่วยสนับสนุนหรือนำมาอ้างในการกระทำกิจกรรมต่าง ๆ ความเชื่อและความคิดนี้มีอิทธิพลในด้านความประพฤติ การปฏิบัติการดำเนินชีวิต และเป็นความเชื่อที่ค้ำจุนเข้าหาและใช้เป็นแนวทางในการกำหนดการประพฤติปฏิบัติตนอย่างสม่ำเสมอในหลาย ๆ โอกาส (ชัยอนันต์ สมุทวณิช, 2517 : 9 - 10) เป็นพลังในทางการเมือง (ชลัย จงสัมพันธ์, 2518 : เอกสารกำรบรรยายวิชาแนวความคิดทางการเมืองเบื้องต้น)

11. อำนาจ คือสิทธิอันชอบธรรมของบุคคลในการแสดงพฤติกรรมต่อบุคคลอื่นในสังคม

ความสำคัญของการศึกษานี้

*1. การศึกษาค้นคว้าเรื่องนี้จะช่วยทำให้เข้าใจถึงอิทธิพลของสังคมโดยเฉพาะเรื่องเกี่ยวกับการเมืองในยุคสมัยนั้น ๆ ที่มีต่อการสร้างสรรค์วรรณกรรม

2. ผลของการศึกษาค้นคว้าช่วยให้เห็นข้อมูลอ้างอิงประกอบการวิจารณ์วรรณกรรมด้วยวิธีสังคมวิทยาและประวัติศาสตร์การเมือง ซึ่งจะเป็ประโยชน์ในการเรียนการสอนวิชาวรรณคดีไทยในระดับมหาวิทยาลัย

3. การศึกษาค้นคว้าจะเป็นแนวทางในการศึกษาเปรียบเทียบแนวความคิดทางการเมืองในบทพระราชนิพนธ์ประเภทอื่น ๆ ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งรวมไปถึงการศึกษาค้นคว้าเปรียบเทียบกับวีรกรรมสมัยอื่น ๆ

4. การศึกษาค้นคว้าเรื่องนี้อาจใช้เป็นข้อมูลอ้างอิงถึงลักษณะแนวความคิดทางการเมืองใน

สมัยรัชกาลที่ 6 โดยเฉพาะที่เป็นแนวพระราชดำริส่วนพระองค์ทางการเมืองของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว อันเป็นประโยชน์ในการศึกษาวิชาประวัติศาสตร์การเมืองไทย

วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า

ในการศึกษาปัญหาเรื่องนี้ ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการวิจัยทางสังคมวิทยาและประวัติศาสตร์การเมือง (Social and Political History Approach) และเสนอรายงานแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Description) ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาเป็นข้อมูลที่เป็นหลักฐานชั้นรอง (Secondary Source)

แหล่งของการศึกษาค้นคว้าที่สำคัญ

1. หอสมุดแห่งชาติ
2. หอสมุดมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร
3. หอสมุดอื่น ๆ เช่น หอสมุดกลางจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย หอสมุดมหาวิทยาลัยศิลปากร วังท่าพระ ฯลฯ

ลำดับชั้นของการศึกษาค้นคว้ามุ่งถึง

1. ชั้นรวบรวม
 - 1.1 ศึกษาความคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างการเมืองกับวรรณกรรม
 - 1.2 ศึกษาลักษณะและวาทกรรมทางการเมืองซึ่งเป็นศาสตร์และทฤษฎี
 - 1.3 ศึกษาลักษณะดึกดำบรรพ์และการเมืองในสมัยรัชกาลที่ 6
 - 1.4 ศึกษาแนวพระราชดำริทางการเมืองของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวในบทพระราชนิพนธ์ประเภทอื่น ๆ

2. ชั้นวิเคราะห์

- 2.1 วิเคราะห์อิทธิพลของสภาพการเมืองของยุคสมัยต่อวรรณกรรมประเภทบทละคร

2.2 วิเคราะห์พระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่เกี่ยวข้องกับเรื่องการเมืองจากพระราชนิพนธ์บทละครและพระราชนิพนธ์ประเภทอื่น ๆ

2.3 วิเคราะห์แนวความคิดทางการเมืองที่ปรากฏในข้อมูลตามหลักศาสตร์การเมืองและที่เป็นทฤษฎีการเมือง

3. ชั้นจำแนกประเภท

3.1 จัดกลุ่มแนวความคิดทางการเมืองที่ปรากฏในบทละครพระราชนิพนธ์

3.2 เปรียบเทียบแนวความคิดทางการเมืองในข้อมูลกับสภาพทางการเมืองในรัชสมัยรัชกาลที่ 6 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

3.3 แยกประเภทของแนวความคิดทางการเมืองในรัชสมัยรัชกาลที่ 6 เฉพาะที่สัมพันธ์และมีอิทธิพลทำให้วิวัฒนาการความคิดและเรื่องเกี่ยวกับการเมืองลงในวรรณกรรม

3.4 เปรียบเทียบแนวพระราชดำริทางการเมืองจากข้อมูลกับบทพระราชนิพนธ์ประเภทอื่น ๆ ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

4. ขั้นตอนการนำข้อมูลที่ได้จัดประเภทแล้วมาเป็นข้อสังเกตในชั้น

4.1 แนวความคิดทางการเมืองในรัชสมัยรัชกาลที่ 6 ซึ่งปรากฏในบทละครพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

4.2 แนวพระราชดำริของพระองค์ทางการเมืองในบทละครพระราชนิพนธ์

4.3 อิทธิพลของสภาพทางการเมืองที่มีต่อวรรณกรรมประเภทบทละคร

5. ขั้นสรุป

5.1 ประมวลความรู้ จากอดีตเห็นเสนอและชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการเมืองที่มีอิทธิพลต่อการสร้างสรรควรรณกรรม

5.2 ชี้ให้เห็นถึงแนวความคิดทางการเมืองและแนวพระราชดำริส่วนพระองค์ทางการเมืองที่แทรกอยู่ในเนื้อหาของบทละคร อันเป็นการพิจารณาวรรณกรรมด้วยวิธีการของสังคมวิทยาและประวัติศาสตร์การเมือง (Social and Political History Approach)

บทที่หก ทฤษฎีบท

1. "ศิลปะเพื่อศิลปะ" เป็นแนวการวิจารณ์วรรณคดี (literary criticism) กับ ศิลปวิจารณ์ (art criticism) โดยกล่าวถึงวรรณคดีในส่วนที่เกี่ยวกับโครงสร้าง (structure) ความประสานกัน (harmony) องค์ประกอบ (composition) ความขัดกัน (contrast) ความสละสลวย (grace) รูปลักษณะ (form) หรือความ ประณีต (finesse) (เจตนา นาควัชระ, 2514 : 22) เป็นแนวการวิจารณ์ที่พูดถึงความ งามของวรรณคดีโดยยึดหลักว่าวรรณคดีวรรณกรรมเป็นศิลปกรรมชนิดหนึ่ง ซึ่ง มล. บุญเหลือ เทพยสุวรรณ อธิบายไว้ว่า "มีถ้อยคำในภาษาที่พูดและเขียนเป็นวัสดุเช่นเดียวกับเส้นและสีเป็น วัสดุของจิตรกรรมและเสียงเป็นวัสดุของดนตรี. ศิลปกรรมเป็นเครื่องสื่อความหมายและ สื่อสาร... " (2514 : 58) และจากข้อเขียนของ โมรี จีแกมกุล และ เทือก กุสุมา ณ อยู่ชบา (2512 : 39) กล่าวถึงวรรณกรรมในแง่ที่เป็นศิลปะว่า

วรรณคดีเป็นศิลปะประเภทหนึ่ง 'ศิลปะ' หรือ Art หมายถึงสิ่งต่าง ๆ ที่มนุษย์ สร้างขึ้น. . โดยมีเจตนาที่จะแสดงออกซึ่งความคิด ความรู้สึกในศิลปะย่อมมี สุนทรียะ (esthetics) คือความงามจับตา จับใจ โดยอาศัยฝีมือ ความ ชำนาญ ปัญญา ความรู้ และความรู้สึก อารมณ์สะท้อนใจ สิ่งเหล่านี้เป็นแรงคลึงใจ ให้อยู่ประพันธ์แสดงออกมาโดยการเขียนเป็นภาษาของกวีอันไพเราะเสนาะโสต (วรรณคดี) เราให้อยู่ประสมพบเห็นเกิดอารมณ์สะท้อนใจได้เช่นนี้ เราเรียกสิ่งนั้น ว่ามีรูป (form) เป็นศิลปะนั่นเอง

วรรณคดีนับว่าเป็นศิลปะชนิดหนึ่ง เป็นการสร้างสรรค์ความงาม ซึ่งกวีมุ่ง แสดงออกด้วยภาษา ด้วยถ้อยคำ และสำนวนโวหารที่ไพเราะ งดงามมีสุนทรียภาพ ทำให้อยู่อ่าน ผู้ฟังเกิดอารมณ์ ความรู้สึกเห็นภาพ (word picture) หรือมี จิตใจคล้อยตามคำพูด.

วรรณกรรมโดยเฉพาะในยุคก่อน ๆ " เน้นหนักด้านศิลปการแต่ง เรียบเรียง

คุณค่าของวรรณคดี วรรณกรรมจึงอยู่ที่ศิลปการแต่งมากกว่าเนื้อเรื่อง" (กุหลาบ มัดลิกะมาส, 2516 : 195) ฉะนั้นจากความคิดดังกล่าวนี้จึงทำให้มีการศึกษา วิจารณ์วรรณกรรมว่าเป็น "ศิลปะเพื่อศิลปะ"

2. ศิลปะเพื่อชีวิต เป็นแนวการวิจารณ์วรรณกรรมโดยเห็นว่า วรรณกรรมนั้นมีเนื้อหา เรื่องราวของความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมรอบ ๆ ตัว และเนื้อหาเหล่านี้เป็นการมอง โลกที่แตกต่างจากวรรณกรรมทั่วไป คือมุ่งชี้ให้เห็นถึงความไม่สวยงาม ความอัปลักษณ์ของสังคม ว่าเป็นสภาพการณ์ที่มนุษย์อาจแก้ไขได้ (วิชัยภัต และ ชัยสิริ สมุทวาณิช, 2516 : 74) ซึ่ง นพพร สุวรรณพานิช กล่าวว่า เป็นการศึกษาวรรณคดีในเชิงสังคม และนักวิจารณ์วรรณคดีชาว ฝรั่งเศส ชื่อ ฮิปโปไลต์ เทน (Hippolyte Taine) เป็นผู้ริเริ่มนำเอาวรรณกรรมและศิลปะ มาศึกษาวิจัยด้วยวิธีการแบบวิทยาศาสตร์เพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่างสังคมกับวรรณกรรม (2516 : 39) นักศึกษาวิจารณ์วรรณกรรมฝ่ายนี้จึงปฏิเสธการมองวรรณกรรมในแง่ที่เป็นศิลปะเพื่อศิลปะโดย สิ้นเชิง โดยให้เหตุผลว่า "ศิลปะเพื่อศิลปะไม่มี และไม่มีอาจะมี" (บรรจง บรรเจอดศิลป์, 2517 : 72) "คนเป็นผู้สร้างและผู้เสพ (ศิลปะ) เรายัง คนก็ย่อมอยู่เหนือศิลปะ และเมื่อคนเป็นผู้ทรง คำว่าชีวิตอยู่ ชีวิตก็ย่อมจะอยู่เหนือศิลปะ" (บรรจง บรรเจอดศิลป์, 2517 : 53) จึงให้ความสำคัญ ต่อเนื้อเรื่องที่สะท้อนสภาพวิวัฒนาการสังคมและสังคมในวรรณกรรมว่ามีคุณค่าเหนือรูป (form) อันเป็นศิลปะ แต่อย่างไรก็ตามในการวิจารณ์คุณค่าของวรรณกรรมในแง่นี้ ก็ยังเห็น ความสำเร็จของรูปแบบเช่นกัน คือหลักการที่ว่า รูปแบบและเนื้อหาแยกจากกันไม่ได้ เนื้อหาต้อง อาศัยรูปแบบการแสดงออก การแสดงออกนี้หมายถึงความสำเร็จทางศิลปะ และถ้ามีเนื้อหา ดีแล้ว ย่อมหมายถึงความสมบูรณ์แห่งศิลปะแท้ ๆ (บรรจง บรรเจอดศิลป์, 2517 : 115)

3. วรรณกรรมที่มีลักษณะแห่งความจริง ดร.วิทย์ กิระศรียานนท์ เรียกว่า วรรณกรรม สัจธรรม (Poetics Truth) (2504 : 62) หมายความว่า ตัวละครที่ปรากฏในวรรณกรรม นั้นมีลักษณะแบบอย่างเช่นเดียวกับบุคคลจริง " ในชีวิตและสังคม ตัวละครเหล่านั้นจะมีบทบาทการ กระทำ นิสัยใจคอ ความรู้สึก อารมณ์ การแก้ปัญหา ฯลฯ อย่างเดียวกับบุคคลในบุคคลสมมุติด้วย กับกวี นอกจากนี้ยังมีข้อสังเกตที่ได้จากวรรณกรรมคือ ตัวละครทั้งปวงมีลักษณะพิเศษบางประการ

ที่เป็นลักษณะของมนุษย์ในทุกกาลทุกสมัย, ทุกชาติ, ทุกภาษา จึงเป็นเสมือนตัวแทนของมนุษย์ที่ก็นำมาตีแผ่ในวรรณกรรมให้ผู้อ่านรู้จัก ทั้งได้โอกาสพบมนุษย์ในแบบต่าง ๆ กันอย่างที่คุณผู้อ่านอาจเคยพบ หรือไม่มีโอกาสได้พบเห็นมาก่อน แต่ลักษณะของตัวละครที่เป็นอย่างชีวิตจริงนี้มีลักษณะอย่างสมเหตุสมผลอย่างที่คุณผู้อ่านจะปฏิเสธมิได้

4. วรรณคดี ในพื้นที่มีความหมายโดยเฉพาะซึ่งใช้สำหรับวรรณกรรมที่ได้รับความยกย่องแล้วจากกลุ่มคนที่ได้รับความนับถือจากคนหมู่มากอีกต่อหนึ่ง (ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, 2514 : 58) กล่าวก็จะเป็นงานเขียนที่มีรูปแบบ วัสดุและเนื้อหาประกอบขึ้นด้วยความพยายามที่จะสื่อสารด้วยประการใดประการหนึ่ง เช่น เกี่ยวกับลักษณะของวรรณกรรม แต่วรรณคดีจะมีคุณค่ามากกว่า และมีความที่เด่นเป็นที่ยอมรับยกย่องกันแพร่หลาย

5. วรรณกรรมมีประโยชน์เน้นเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ แต่มีรายละเอียดมากกว่า ทั้งนี้ โมรี พิเศษกุล และ เทือก กุสุมา ณ อยุธยา (2512 : 428) ได้ชี้ให้เห็นลักษณะของวรรณกรรมกับประวัติศาสตร์ว่าเป็นเรื่องเล่าเช่นเดียวกัน แต่ประวัติศาสตร์จะบอกเพียงข้อเท็จจริง ส่วนวรรณกรรมจะให้รายละเอียดมากกว่า ก็อบวกถึงความรู้สึกนึกคิดด้วย อย่างเช่น อิดิซตะเลงพ่าย เป็นต้น กวีได้สร้างให้บุคคลในประวัติศาสตร์มาเป็นตัวละครในเรื่องอย่างมีชีวิตจิตใจ กวีได้แสดงถึงความรู้สึก อารมณ์ และรายละเอียดอื่น ๆ ที่ประวัติศาสตร์มิได้บันทึกไว้ จึงนับว่าวรรณกรรมเป็นเรื่องที่ให้ประโยชน์ในด้านการแสดงภาพสังคม เหตุการณ์ บุคคล และอื่น ๆ ได้อย่างกว้างมีประโยชน์ในทางองเกี่ยวกับการบันทึกเรื่องราวเหล่านั้นได้เช่นประวัติศาสตร์ แต่มีเนื้อหาละเอียดมากกว่าประวัติศาสตร์

6. หัวใจนักปราชญ์ เป็นบทละครระราชานิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งวรรณคดีสโมสรยกย่องให้เป็นยอดของบทละครพูด เมื่อ พ.ศ. 2457 ซึ่ง ทิพย์สุนะเนตร นาคชน (2516 : 195) กล่าวว่า เป็นบทละครที่ประสบความสำเร็จในการจูงใจให้รักชาติ และเห็นประโยชน์ของเสือป่าได้โดยผู้ชม ผู้อ่านไม่เกิดความรู้สึกว่าถูกชักจูงให้เห็นประโยชน์นั้น ๆ โดยตรง

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาค้นคว้า

ในการศึกษาค้นคว้าวรรณกรรมในทำนองการวิเคราะห์ หรือวิจารณ์ เพื่อจุดมุ่งหมายอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยใช้ความรู้เชิงสังคีตวิทยามาอธิบายเนื้อหานั้น ผู้วิจัยนำเอกสารต่าง ๆ มาเป็นหลักการในการศึกษาค้นคว้าเนื้อหาการเมืองในบทละครพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ปรากฏว่ามีเอกสารที่เกี่ยวข้องโดยตรงและที่เป็นเครื่องมือช่วยในการวิเคราะห์ แบ่งเป็นหัวข้อได้ดังนี้

การวิจารณ์บทละคร

➢ ดีเมตรีอุส (Demetrius) (1954 : 8 - 10) กล่าวถึงในสมัยกรีกกว่ามีการวิเคราะห์วิจารณ์บทละครแล้ว โดยเฉพาะอริสโตเติลเป็นนักวิจารณ์วรรณคดีซึ่งเน้นว่ารูปแบบของบทละครมีความสำคัญกว่าการแสดงอารมณ์ในบทละคร และได้เขียนความเรียงการประพันธ์ร้อยกรองซึ่งใช้เป็นละครได้ในเรื่อง กวีนิพนธ์ (Poetics) อริสโตเติลมีความเห็นว่าบทละครควรยึดหลักศิลปะแห่งตรรกศาสตร์ ซึ่งต้องประกอบด้วยเหตุผล (logic) และความมีชีวิตจิตใจ (dialectic)

ในสมัยต่อมา การวิจารณ์บทละครได้ใช้แนวการวิจารณ์แบบต่าง ๆ ซึ่งมีผู้เขียนเอกสารแนวการวิจารณ์วรรณกรรมเชิงสังคีตวิทยาไว้หลายเล่ม คือ

เจตนา นาควัชร (2514 : 13 - 17) ได้เขียนแสดงความเห็นว่า วรรณกรรมเป็นสิ่งที่ผูกพันกับภาวะสังคม และเป็นสมบัติร่วมของบุคคลทุกสมัยทุกถิ่น การศึกษาวรรณกรรมจึงต้องศึกษาควบคู่กับสังคมอันเป็นแหล่งกำเนิดของวรรณกรรมเรื่องนั้น ผู้ประพันธ์ได้แสดงความคิด ปรัชญา ตลอดจนความเป็นจริงของสังคมอย่างตรงไปตรงมา ด้วยความสนใจ และความรับผิดชอบ วรรณกรรมจึงมีอิทธิพลต่อสังคม รวมทั้งมีพลังในสังคมมนุษย์ด้วย การวิจารณ์วรรณกรรมมีส่วนเกี่ยวพันกับความคิดทางการเมืองเสมอ ได้แก่วรรณกรรมซึ่งอยู่ในรูปของการปลุกใจหรือใช้เป็นเครื่องมือสำคัญในการบริหารประเทศ การวิจารณ์แนวนั้นเพื่อทำหน้าที่ชี้แนวทางให้แก่สังคมและนักวิจารณ์ที่ควรมีเอกลักษณ์

ที่จะไม่ยอมเป็นกระบอกเสียงของลัทธิการเมืองฝ่ายใด ๆ

แมรี โรธเบเกอร์และเพื่อน ได้เขียนไว้ในอินโทรดักชันทูลิตเตอร์เจอร์ (Introduction to Literature) ว่าการศึกษาวิจารณ์วรรณกรรมคือการสืบสาวถึงปรากฏการณ์ของสังคมซึ่งมีอิทธิพลต่องานเขียน และเป็นผาสุกต่อการสร้างสรรค์วรรณกรรม วรรณกรรมประเภทต่าง ๆ เป็นสิ่งที่เกิดจากวัฒนธรรมในสังคม นักมนุษยวิทยาสันนิษฐานว่ามนุษย์สนใจศึกษาวรรณกรรมด้วยเพื่อเข้าใจความรู้สึกของมนุษย์ กานิยมของวิถีชีวิต การเหนี่ยวรั้งใจ (restraint) และความสง่างามของมนุษย์ (human dignity) วรรณกรรมสะท้อนถึงข้อเท็จจริง รวมทั้งค่านิยมอันเป็นประวัติศาสตร์ วรรณกรรมจึงเป็นทั้งบทประพันธ์และงานทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญ

บรรจง บรรเจอดศิลป์ (2517 : 1 - 134) กล่าวถึงคุณค่าของวรรณกรรมว่าเป็นเครื่องมือที่ทรงพลังในการสร้างความปึกแผ่นในชาติ วรรณกรรมเป็นบทเรียนที่ยกระดับชีวิตของมนุษย์ มนุษย์สร้างวรรณกรรมตามความต้องการภายใน (an inner needs) ของตน โดยได้สะท้อนสภาวะความเป็นจริงที่อยู่ตามวิถีชีวิต และความทรงจำ ตลอดจนความสำนึกในหน้าที่ของนักเขียนเอง นักเขียนสะท้อนชีวิตมนุษย์ สังคมในลักษณะของการคาดหมายอนาคตได้ วรรณกรรมจึงเป็นศิลปะอันยิ่งใหญ่ที่สามารถสร้างอิทธิพลต่อชีวิต ถึงขั้นทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้ ฉะนั้นภารกิจเบื้องต้นของนักวิจารณ์วรรณกรรมก็จะต้องค้นหาเนื้อหาทางการเมือง หรือความโน้มเอียงทางความคิดในวรรณกรรม ซึ่งสำแดงออกในรูปแบบของศิลปะ

แมรีส์ เกนซ์เจอร์ และจิวอี้ คัมบิว จอห์นสัน (1961 : 133 - 136) มีความเห็นว่าการวิจารณ์วรรณกรรมในแง่ประวัติศาสตร์สังคมและการเมืองเป็นวิธีการที่ทำให้เกิดความเข้าใจข้อเท็จจริง และเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในประวัติศาสตร์ ซึ่งทำให้สามารถทำนายเหตุการณ์ในอนาคตได้ การวิจารณ์แบบนี้เนื่องมาจากความคิดที่ว่าวรรณกรรมเป็นผลงานทางประวัติศาสตร์ที่ยิ่งใหญ่ ซึ่งนักประพันธ์ถ่ายทอดสภาพสังคมและการเมืองลงไปอย่างไม่ตั้งใจ โดยไร้ท่วงทำนองการเขียนที่ถี่ถ้วนและโกร่งเรื่องที่เหมาะสม ฉะนั้นนักวิจารณ์วรรณกรรมในแง่นี้ต้องศึกษาเปรียบเทียบกับเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ สังคม และทางการเมืองอีกด้วย เพื่อนำมาช่วยตีความหมายในเนื้อเรื่อง และชื่อในวรรณกรรมให้ชัดเจนขึ้น

นพพร สุวรรณพานิช (2516 : 39 - 46) ให้ข้อคิดในการศึกษาวิจารณ์วรรณกรรมเชิง

สังคมวิทยาว่า เป็นการวิจารณ์ถึงความสัมพันธ์ของศิลปะกับสังคม นั่นคือวรรณกรรมมีฐานะเป็นสื่อกลางแสดงภาพสังคมออกมาได้ในทุกระดับอย่างชัดเจน การวิจารณ์ใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์ โดยคำนึงถึงยุคสมัย เชื้อชาติของวรรณกรรมนั้น ๆ การวิจารณ์วรรณกรรมเชิงสังคมวิทยาทำให้เห็น อัจฉริยะของมนุษย์ในแต่ละยุคสมัย แต่ละเชื้อชาติได้ดียิ่งขึ้น เพราะวรรณกรรมได้บันทึกเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ ตลอดจนแสดงแง่มุมต่าง ๆ ของโครงสร้างในสังคมทั้งที่สว่างงามและสิ่งที่น่าเกลียด นักวิจารณ์จึงต้องพยายามศึกษาเบื้องหลังของการเขียนวรรณกรรมนั้นด้วย เพื่อตีความหมายของแนวความคิดและเหตุการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้อง นอกจากนี้การวิจารณ์ในเชิงสังคมวิทยาจะช่วยให้มองเห็นจุดเสื่อม หรือวิกฤตการณ์ของยุคสมัยรวมทั้งช่วยให้สามารถพยากรณ์เหตุการณ์ทางการเมืองในอนาคตด้วย ซึ่งนักวิจารณ์จะนำมาใช้ศึกษาในเรื่องความสัมพันธ์ของพฤติกรรมตัวละคร จาก และสภาพสังคมวัฒนธรรมซึ่งมีอิทธิพลต่อนักประพันธ์ และเป็นแนวเปรียบเทียบกับเจตนคติ ค่านิยมของนักประพันธ์ว่าเป็นอย่างไร ผู้วิจารณ์จะได้ทราบทั้งสภาพสังคมด้านการเมืองรวมทั้งการตอบสนองของนักประพันธ์ต่อสังคม

วิทย์ ศิวะศรียานนท์ (2504 : 183 - 251) กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างสังคมกับวรรณคดีว่าต่างมีอิทธิพลซึ่งกันและกัน การศึกษาวรรณกรรมกระทำได้ในแง่ที่เป็นศิลปะแท้หรือเป็นหลักฐานแสดงความเป็นไปของชีวิต เหตุการณ์ความเคลื่อนไหวของสังคม หรือในแง่ของการตอบสนองของนักประพันธ์ต่อสังคม การศึกษาในสองประการหลังมีความเกี่ยวข้องกับการเมืองได้ เพราะมนุษย์ซึ่งเป็นสัตว์การเมือง สัตว์สังคมเป็นผู้สร้างวรรณกรรม เนื้อเรื่องจึงคล้อยตามสภาพความเป็นไปของชาติ ในรูปของการโฆษณาให้สำนึกความเป็นชาติ ให้เกิดความรักชาติ ซึ่งเป็นผลดียิ่งกว่าใบปลิวโฆษณาหรือปาฐกถา โดยเฉพาะในเวลาที่บ้านเมืองตกอยู่ในภาวะคับขัน นักประพันธ์จะแสดงความรักชาติลงในงานเขียนของตน เรียกวรรณกรรมประเภทเช่นนี้ว่า "วรรณคดีชาติ"

วรรณกรรมการเมือง

เอกสารซึ่งกล่าวถึงวรรณกรรมการเมืองมีหลายเล่ม ส่วนใหญ่จะกล่าวเฉพาะลักษณะและคุณค่าของวรรณกรรมการเมือง ได้แก่

ชัยอนันต์ และ ชัยสิริ สมุทวาณิช (2516 : 73 - 78) กล่าวว่าวรรณกรรมที่มีเนื้อเรื่อง

สะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมนั้น เพื่อต้องการเปลี่ยนสภาพเลวร้ายของสังคมให้ดีขึ้น เรียกว่าเป็นวรรณกรรมการเมือง และมีเนื้อหาอย่างวรรณกรรมเพื่อชีวิต เพราะมีความแตกต่างจากวรรณกรรมโดยทั่วไป วรรณกรรมการเมืองจึงมีเนื้อเรื่องกล่าวถึงความสัมพันธ์ของประชาชนกับรัฐ แสดงค่านิยมที่ซัดเซ และชี้ให้เห็นสภาพสังคมอุปถัมภ์ที่มนุษย์แก้ไขได้ วรรณกรรมการเมืองไปคำนึงหรือเคร่งครัดในศิลปะการประพันธ์

ทศพล เพ็ญสุวรรณจินดา (2517 : 1 - 11) มีความเห็นว่าวรรณกรรมมีความเกี่ยวข้องกับการเมือง โดยแสดงให้เห็นบรรยากาศทางการเมือง ปัญหาทางการเมืองอย่างกว้าง ๆ แก่นุชอน วรรณกรรมการเมืองมีคุณค่าในด้านการสร้างสรรค์ จักรเย็บปักในสังคม และปลูกฝังค่านิยมของสังคม อิทธิพลของวรรณกรรมการเมืองมีลักษณะที่เกิดขึ้นในระยะยาวในจิตใจสำนึกของผู้อ่าน นอกจากนี้ วรรณกรรมการเมืองได้ให้ความคิดแบบพหุการณณ์เหตุการณ์ในอนาคตด้วยความคิดเห็นดังนี้ ไคมีกล่าวไว้ในเอกสารภาษาอังกฤษเขียนโดย โจเซฟ บล็อกเนอร์ (Blotner, 1955 : 1 - 48) ไอร์วิง เฮา (Howe, 1957 : 21 - 117) สตีเฟน สเปนเซอร์ (Spender, 1967 371 - 375) และ อัลเบิร์ต โสมิท กับ โจเซฟ ทาเนนเฮาส์ (Somit and Tanenhaus, 1968, 56 - 80) นอกจากนี้มีปรากฏในวิทยานิพนธ์ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาชั้นปริญญาเอก สาขารัฐศาสตร์ของทศพล เพ็ญสุวรรณจินดา (1974) ได้ศึกษากันคววรรณกรรมการเมืองซึ่งเป็นเรื่องสั้นของไทยไว้วามีแนวความคิดทางการเมืองเป็นอย่างดี

ความคิดเห็นของคนอื่น ๆ ที่มีต่อลักษณะของวรรณกรรมการเมืองซึ่งแตกต่างจากเนื้อหาในเอกสารฉบับอื่น ๆ มี

มล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ (2515 : 106 - 109) ได้จำแนกวรรณกรรมการเมืองไว้ 2 ชนิด คือชนิดที่เป็นหนังสือหรือบทความแสดงทัศนะการเมืองโดยตรง อีกชนิดหนึ่งอาศัยรูปแบบของบันเทิงคดี หรือวิทยานิพนธ์เป็นพาหนะแสดงทัศนะการเมือง วรรณกรรมการเมืองไม่ว่าในรูปแบบอย่างใด ควรมีคุณค่าสูงในด้านเนื้อเรื่อง ด้านวรรณศิลป์ และไม่ใช่เขียนขึ้นเพื่อบริหารนักการเมืองเป็นส่วนบุคคล

ปทุมพร วัชรเสถียร (2515 : 110 - 115) กล่าวว่าวรรณกรรมการเมืองมีเนื้อหาที่เสนอปัญหาการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม โดยกล่าวถึงสถาบันการเมือง การต่อสู้ทางการเมืองของตัวละคร เสนอปรัชญาการเมือง ลัทธิความเชื่อ และเสนอแบบการใช้สัญลักษณ์ นอกจากนี้วรรณกรรม

การเมืองจะสะท้อนทัศนคติของนักประพันธ์ที่มีต่อการแก้ปัญหาในครั้งนั้นว่าเป็นอย่างไร

ทิม อู๋โพธิ์ (2510 : 1 - 31) ได้แปลและเรียบเรียงข้อคิดเห็นของลาฟคาติโอเฮอรัลท์ที่มีต่อวรรณกรรมการเมืองว่า การเมืองมีความสัมพันธ์กับวรรณกรรมอย่างใกล้ชิด นักประพันธ์เขียนวรรณกรรมตามภาวะความจำเป็นทางการเมือง หรือ ตามความต้องการของชาติ ดังนั้นวรรณกรรมของชาติหนึ่ง ๆ จะแสดงถึงชีวิต ความรู้สึกนึกคิดของประชาชนของชาตินั้น ในขณะที่เดียวกันวรรณกรรมจะมีอิทธิพลในการสร้างความคิดเห็น ความรู้สึกแก้ปัญหาของสังคมชนชั้นไว้อย่างดี วรรณกรรมจึงเป็นพลังทางการเมืองผลักดันการกระทำและความรู้สึกนึกคิดของประชาชน โดยมีส่วนทำให้ประชาชนมีความรู้การเมืองได้รวดเร็ว มีความเข้าใจซึ่งกันและกัน รวมทั้งความเข้าใจระหว่างมนุษยชาติด้วยกัน นอกจากนี้ยังเป็นแรงผลักดันต่อการตัดสินใจของบ้านเมือง ปัญหานโยบายต่างประเทศและอื่น ๆ นักเขียนวรรณกรรมการเมืองมีบทบาทต่อชาติได้เช่นเดียวกับนักรบซึ่งชนะในสงคราม แต่นักเขียนแสดงบทบาทโดยการสร้างความรู้สึกของชาติด้วยบทประพันธ์

นอกจากนี้ปรากฏมีความคิดเห็นของกวีชาวรัสเซีย ชื่อ พาโบล เนรูคา ผู้ได้รับรางวัลสันติภาพก็อรางวัลโนเบล สาขาวรรณกรรม เมื่อปี ค.ศ. 1971 ซึ่งบันทึกเอง นิลรัตน์ (2515 : 4 - 7) ได้แปลไว้ พาโบล เนรูคามีความเห็นว่า กวีเป็นผู้ที่ตั้งใจเขียนกวีนิพนธ์ด้วยอารมณ์เล็กซึ่งยิ่งกว่าวรรณกรรมประเภทอื่น ๆ ถ้าจะเขียนเรื่องการเมืองแล้ว กวีผู้นั้นต้องผ่านการเขียนวรรณกรรมแบบอื่นมาก่อน จึงจะสามารถเขียนเป็นวรรณกรรมการเมืองที่ดีที่สุด นั่นคือ สามารถเขียนสะท้อนภาวะจิตใจของคนที่มีต่อสภาวะทางการเมืองได้

สำหรับงานศึกษาค้นคว้าวรรณกรรมการเมืองไทยนั้น ชลธิรา กลัดอยู่ (2517 : 1 - 282) ได้ศึกษาวรรณกรรมเรื่องไทรภูมิพระร่วง และปรากฏว่ามีเรื่องเกี่ยวกับการเมืองแทรกอยู่หลายตอน ซึ่งทำให้เข้าใจจุดประสงค์ในการแต่งวรรณกรรมเรื่องนี้ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

วรรณกรรมการเมืองที่เป็นบทละคร

เอมีล เลอกูยส์ (Legouis) (1971 : 74 - 387) ได้เขียนหนังสือเกี่ยวกับวรรณคดีอังกฤษว่า ใน ค.ศ. 1520 - 1578 มีบทละครที่มีเนื้อหาเป็นประวัติศาสตร์การเมือง ซึ่งใกล้เคียงสติปัญญาของชนชั้นกษัตริย์ โดยเขียนในแบบของการเสียดสี ล้อเลียน และการสะท้อนเรื่องการปกครอง

รัฐของผู้ปกครอง ตลอดจนสภาพการต่าง ๆ ในยุคนั้น นอกจากนั้นแต่ละครของอังกฤษยังนำเนื้อหาจากประวัติศาสตร์สมัยกรีก - โรมัน ปิแทน มาประกอบกับความเพี้ยนของนักเขียน จนกลายเป็นเรื่องที่ยอมรับกันว่าเป็นความจริงทางการเมือง นักเขียนบางคนอาทิ เซคสเปียร์ เชื่อว่าบทละครแสดงให้เห็นความรักชาติที่สามารถสร้างพลังหรือมีอิทธิพลไม่น้อยกว่าบทละครที่สร้างอารมณ์สะเทือนใจอันเป็นศิลปะ นอกจากนี้ เอมิเล เดอ กุยส์ โค้กลาวถึงนักเขียนบทละครชาวอังกฤษในยุคนั้นอีกหลายคนว่า เป็นผู้สะท้อนลักษณะธรรมชาติของสังคมไว้อย่างสามารถให้เป็นบทเรียนสอนแก่ผู้ปกครองในสมัยนั้น

เจลา ไชยรัตน์ (2510 : 44 - 47) ได้เขียนแสดงความคิดเห็นว่างานบทละครพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้นเป็นสิ่งที่ช่วยการศึกษาอบรมจิตใจของพลเมือง บทละครพระราชนิพนธ์มีคุณค่าในด้านความบันเทิงใจ บางเรื่องแสดงลักษณะบุคคลซึ่งมีความรักชาติ รักหน้าที่ และประพฤติตนอย่างเป็นประโยชน์ต่อชาติให้เป็นคติแก่ผู้ชม

มด. ปิ่น มาลากุล (2516 : 1 - 63) ได้ค้นคว้าและเรียบเรียงเรื่องลักษณะของบทละครพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ปรากฏว่า บทละครบางเรื่องได้รับอิทธิพลจากภาวะสงครามโลกครั้งที่ 1 จึงมีเนื้อเรื่องเกี่ยวกับชาติ ทหาร และการปลุกฝังความรู้สึกนึกคิดที่สนับสนุนให้การประกาศสงครามกับเยอรมัน ส่วนในการจัดแสดงละครนั้นเป็นประโยชน์ต่อสาธารณะ เป็นการสอนประชาธิปไตยอย่างดี เนื้อเรื่องบทละครเป็นเรื่องอบรมจิตใจผู้อ่านให้คิดสนใจ และมีประโยชน์ในทางการเมือง

นอกจากเอกสารฉบับนี้แล้ว มด. ปิ่น มาลากุล (2518 : 36 - 324) ได้ค้นคว้าและเรียบเรียงวรรณกรรมประเภทบทละครพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว มีทั้งบทละครภาษาไทย และภาษาอังกฤษ รวมทั้งเรื่องอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับการละครในสมัยของพระองค์ เอกสารฉบับนี้ให้ข้อคิดเห็นสรุปได้ว่าบทละครพระราชนิพนธ์ได้แทรกค่านิยมต่าง ๆ บัญชาการปกครองและแนวความคิดต่อระบบการเมือง ซึ่งเป็นบทเรียนแก่นักการเมือง และนักการปกครองปัจจุบันได้ดี บทละครพระราชนิพนธ์บางเรื่องมีเนื้อหาปลุกใจให้รักชาติ ส่วนการที่ทรงกำกับการแสดงละครนั้นได้เป็นแบบอย่างของความร่วมมือในกิจการทั้งปวง เป็นวิธีฝึกตนให้สนใจผู้อื่น อันเป็นธรรมะอย่างสูงที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมและต่อผู้อื่น

มีวิทยานิพนธ์ฉบับหนึ่งเกี่ยวข้องกับละครพระราชนิพนธ์ เป็นผลงานการศึกษาค้นคว้าของ ติพย์สุเนตร นาคชน (2516 : 75 - 198) ในสาขาวิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้ศึกษาละครพระอุบายแก้วจำนวน 21 เรื่อง และพบว่าบทละครพระราชนิพนธ์ที่มีแก่นเรื่องซึ่งเนื่องจากเหตุการณ์หรือกิจการอันเกี่ยวกับบ้านเมืองนั้นได้ให้ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับการปกครอง พระมหากษัตริย์ ทหาร การสงคราม เสือป่า ลูกเสือ ชาวต่างประเทศ เศรษฐกิจ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และหน้าที่ของบุคคล โดยเสนอไว้ในรูปแบบของความบันเทิง เป็นข้อคิด ข้อเตือนใจในกรณีต่าง ๆ แก่ผู้ชมและผู้อ่าน

นอกจากนี้ เจือ สตะเวทิน (2515 : 1 - 20) ได้ศึกษาพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ที่เกี่ยวข้องกับภาษาและหนังสือ ปรากฏว่า พระองค์ทรงพระราชนิพนธ์บทละครเรื่องเพื่อประโยชน์ทางการเมือง ทรงร่วมแสดงละครกับผู้อื่นนับว่าทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่ทันสมัยพระองค์หนึ่ง

เนื้อหาการเมือง

เอกสารเกี่ยวกับการเมืองซึ่งนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการศึกษาค้นคว้าแนวความคิดทางการเมืองในบทละครพระราชนิพนธ์นั้นได้แก่ เรื่องกานิยมทางการเมือง อุดมการณ์ทางการเมือง การพัฒนาทางการเมือง แนวความคิดทางการเมือง ปรัชญาทางการเมือง และลักษณะการปกครองของไทย

กมล ทองธรรมชาติ (2516 : 38 - 108) กล่าวถึงคานิยมทางการเมือง ว่าเรียกตามศัพท์วิชาการคือวัฒนธรรมทางการเมือง เป็นส่วนหนึ่งของระบบวัฒนธรรมทั้งหมด การเข้าใจลักษณะของวัฒนธรรมทางการเมืองได้นั้นต้องศึกษาความเป็นมาของประเทศ ของบุคคลภายในประเทศ คานิยมของบุคคล ความเชื่อ ความเข้าใจในสิ่งแวกล้อม ทศนคติที่แสดงออกหรือแอบแฝงอยู่ ความรู้สึกที่มีต่อเพื่อนมนุษย์ และเพื่อนร่วมชาติ ความสำนึกในความเป็นชาติ ปฏิกริยาทางอารมณ์ รวมทั้งปฏิกริยาอื่น ๆ ของบุคคลที่มีต่อการกระทำ ต่อเหตุการณ์ใด ๆ ของสังคม การศึกษาเชิงวัฒนธรรมทางการเมืองเชื่อว่าทำให้เข้าใจระบบการเมือง ตลอดจนกิจกรรมทางการเมือง ทั้งหมด สำหรับคานิยมทางการเมืองของคนไทย มี 2 ระดับ ก็ระดับครอบครัวมีลักษณะอิสริยยศ ส่วนระดับสังคมและการเมืองเป็นแบบอำนาจนิยม คานิยมสร้างไว้โดยให้การศึกษา ด้วยสื่อมวลชน โดยให้ได้รับความรู้

ทางการเมือง (Political Socialization) เพื่อสร้างบุคลิกทางการเมืองแก่ประชาชนให้
เกิดความเข้าใจ มีเจตคติทางการเมืองลึกซึ้ง ชัดเจน และถาวร

กมล สมวิเชียร (2514 : 39 - 43) ได้กล่าวถึงกระบวนการสร้างค่านิยมของบุคคลตั้งแต่
เกิดจนถึงขั้นมีความรู้ทางการเมืองว่ามี 4 ขั้น คือ ขั้นเรียนรู้ ขั้นมีประสบการณ์พัฒนาเป็นบุคลิก
ของบุคคล ขั้นเรียนรู้จนเข้าใจการเมือง และขั้นมีบทบาททางการเมือง กระบวนการเรียนรู้มีอิทธิพล
ต่อการสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองในระดับผู้ปกครอง และผู้อยู่ใต้การปกครอง สำหรับค่านิยมของ
คนไทยเป็นผลมาจากสภาพเศรษฐกิจ สังคม และศาสนา ประกอบกับอำนาจราชการได้เข้ามามีบทบาท
ในระยะต่อมา จึงทำให้ระบบความคิดและค่านิยมของคนไทยที่มีพลังขัดแย้งระหว่างอิสลามและ
อำนาจนิยม

ปราโมทย์ นาครทรรพ (2514 : 74 - 80) ได้วิพากษ์ค่านิยมเกี่ยวกับการบริหารและการ
ปกครองไว้ และมีความเห็นว่าการศึกษาค่านิยมจะทำให้เข้าใจพฤติกรรมทางสังคมของมนุษย์ การ
ศึกษาอาจได้จากสุภานิต กำแพงเพชร คำสนทนา ตลอดจนพฤติกรรมต่าง ๆ ซึ่งเป็นสิ่งที่สังคมนำไปคิด
ถือปฏิบัติกันทั่วไปแล้ว

ชัยอนันต์ สมุทวณิช (2517 : 8 - 24) ได้อธิบายความหมายของอุดมการณ์ทางการเมือง
และกล่าวว่าอุดมการณ์ทางการเมืองมีบทบาทในการรวมชุมชนไว้ด้วยกัน เป็นสิ่งที่ชักจูงใจให้ประชาชน
ยอมรับและปฏิบัติตาม อุดมการณ์ทางการเมืองนี้ไม่จำเป็นเสมอไปว่าจะจะเป็นสิ่งที่ถูกต้องตามความ
เป็นจริงหรือทฤษฎี เช่นเดียวกันกับซลัซ จงส์สันท์ (2518 : 2) มีความเห็นว่า อุดมการณ์ทางการเมือง
มีผลในการยึดถือและมักเป็นพลังผลักดันในการกระทำทางการเมือง

สุจิต บุญบงการ (2513 : 79 - 193) กล่าวถึงลักษณะของการพัฒนาทางการเมืองว่าเป็น
เรื่องของกระบวนการเปลี่ยนระบบการเมืองแบบจารีตประเพณีมาเป็นระบบการเมืองที่ทันสมัยโดยการ
กำหนดหน้าที่อย่างมีเหตุผล การให้กลุ่มในสังคมมีส่วนร่วมทางการเมือง ตลอดจนการแบ่งแยกความ
แตกต่างของสถาบันและโครงสร้างทางการเมือง การพัฒนาทางการเมืองมีความสัมพันธ์กับวัฒนธรรม
ทางการเมืองมาก โดยที่วัฒนธรรมในสังคมและทัศนะของบุคคลมีอิทธิพลต่อการกำหนดลักษณะรูปแบบ
และระบบการเมืองของสังคมนั้น ๆ

ลูเซียน คัมบลิว. พาย (Pye, 1966, 33 - 45) กล่าวถึงลักษณะของการพัฒนาทาง

การเมืองว่า เป็นการจัดระเบียบการเมืองที่จำเป็นต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ เป็นวิธีการปรับปรุงระบบการเมืองให้เป็นไปตามความคิดอุดมคติและเงื่อนไขของสิ่งต่อไปนี้ คือการดำเนินงานของรัฐ การบริหาร ระบบกฎหมาย การระดมพลเมืองให้มีส่วนร่วมทางการเมือง การสร้างระบบประชาธิปไตย การสร้างเสถียรภาพทางการเมือง และเพื่อให้มีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองอย่างเป็นระเบียบอันเป็นลักษณะหนึ่งของกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

ส่วนกมล สมวิเชียร (2514 : 43 - 48) กล่าวว่าการศึกษาทางการเมืองไม่ใช่การเอาอย่างหรือขอยืมระบบการเมืองของตะวันตก โฉมฉายเล็กระบบการปกครองตามจารีตประเพณีซึ่งเห็นว่าเป็นสิ่งล้าหลัง ทั้งที่ระบบเดิมมีลักษณะหรือมีพลังบางอย่างยังมีความทันสมัยอยู่ไม่น้อย ในขณะที่เดียวกันระบบการเมืองซึ่งยอมรับกันว่าทันสมัย แต่ก็มีลักษณะบางส่วนล้าหลังปะปนอยู่ ฉะนั้นการพัฒนาทางการเมืองจึงควร เป็นการเปลี่ยนแปลงระบบการเมืองให้มีความสามารถระดมสรรพกำลังทั้งหลายในชาติให้เกิดมีประสิทธิภาพในระบบการเมืองนั้น ๆ

เรื่องแนวความคิดทางการเมืองนั้น ปรากฏอย่างชัดเจนและกว้างขวางในเอกสารที่เสนห์จามริก แปลจากข้อเขียนของ เอ็ม เจ. ชาร์มอน (2515 : 1 - 647) กล่าวถึงลักษณะแนวความคิดทางการเมืองโดยทั่วไป รวมถึงแนวความคิดทางการเมืองตามทัศนะของนักทฤษฎีทางการเมืองตั้งแต่สมัยกรีก - โรมัน ถึงสมัยใหม่

ส่วนแนวความคิดทางการเมืองในระบบการเมืองของไทย มีปรากฏในเอกสารข้อเขียนของชัยอนันต์ สมุทวณิช (2518 : 1 - 19) ซึ่งได้ศึกษาจากไตรภูมิพระร่วง กล่าวว่าไว้ว่าพระมหากษัตริย์ไทยนับตั้งแต่สมัยสุโขทัยทรงปฏิบัติในทศพิธราชธรรม และทศพิธราชธรรมเป็นที่มาของอำนาจรวมทั้งเป็นหลักในการใช้อำนาจด้วย ผู้ปกครองไม่ว่าจะเป็นใครก็ตามต้องมีหลักทศพิธราชธรรมเป็นแนวประพฤติปฏิบัติตนในการปกครองประชาชน

ลิติต ชีรเวคิน (2516 : 8 - 12) กล่าวถึงระบบการเมืองของไทยว่าได้แบบมาจากเขมรมีการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ พระมหากษัตริย์ทรงเป็นสมมุติเทพ และทรงใช้เทวสิทธิ์ (devine of rights) จึงทรงมีฐานะเป็นเจ้าชีวิต (Lord of Lives) ซึ่งสามารถลิขิตชะตาชีวิตของประชาราษฎร์ การปกครองเป็นแบบรวบอำนาจเข้าหาศูนย์กลาง ลักษณะเช่นนี้มีมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา จนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ ก่อนจะเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ด้วยเหตุ

ที่เกรงกลัวว่าจะมีการขบถและเกิดความยุ่งเหยิงในพระบรมราชวงศ์ จึงทำให้พระมหากษัตริย์ทรงใช้พระราชอำนาจไปในทางไม่ถูกไม่ควร แต่อิทธิพลของศาสนาและหลักทศพิธราชธรรมได้มีส่วนบังคับให้พระมหากษัตริย์ทรงใช้พระราชอำนาจโดยธรรม

ไพฑูริย์ ช่างเรียบ (2517 : 10 - 32) กล่าวว่าสถาบันพระมหากษัตริย์ตั้งแต่สมัยอยุธยาถึงรัตนโกสินทร์ตอนต้นนั้นมิใช่เป็นสมมุติเทพ กระนั้นเมื่อใดก็ตามที่สถาบันนี้กับต่างประเทศมากขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 4 และรัชกาลที่ 5 จนมีการปรับปรุงการปกครอง ความรู้สึกว่าพระมหากษัตริย์เป็นองค์สมมุติเทพลดน้อยลง ส่วนสถาบันศาสนานั้นเป็นเหตุประกันความมั่นคงของชาติในฐานะที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวให้ประชาชนมีความสามัคคี รวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ และพุทธปรัชญายังเป็นสิ่งเห็นว่าการใช้อำนาจของผู้ปกครอง ดังนั้นพุทธศาสนาจึงมีอิทธิพลต่อระบบการ เมืองของไทยเช่นเดียวกับคานิชยม ขนบธรรมเนียมประเพณีซึ่งครอบงำความประพฤติ การบริหารการปกครอง

สมพงษ์ เกษมสิน (2515 : 1 - 76) กล่าวถึงการปกครองของไทยว่ามีความเกี่ยวข้องกับลักษณะภูมิศาสตร์ ระบบโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคม รวมไปถึงวิวัฒนาการของการปกครองในสมัยสุโขทัยเป็นต้นมา มูลเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดแนวความคิดที่จะเปลี่ยนการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตย ก็คือการปฏิรูปการปกครองสมัยรัชกาลที่ 5

พลตรีพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนคราธิปพงศ์ประพันธ์ (2514 : 3 - 13) ประธานพระคำไว้ว่า ลัทธิการปกครองของไทยแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์นั้นแท้จริงเป็นลัทธิการปกครองแบบประชาธิปไตยแบบไทย ทั้งนี้เพราะหากถามว่าในพระราชนิพนธ์บรมราชาภิเษก มีความว่าประชาชนมอบเสวตฉัตรถวายแก่พระมหากษัตริย์ ขอให้ทรงรับแล้วแต่พระราชอาณาปกเกล้า ๆ ประชาชนเป็นพระบรมนาถ จัดการปกครองรักษาป้องกันอันเป็นธรรมสืบไป สิ่งนี้เป็นเสมือนสัญญาระหว่างประชาชนกับพระมหากษัตริย์ ซึ่งพระมหากษัตริย์จึงทรงปกครองโดยธรรมด้วยทศพิธราชธรรม และทรงถือตามพระธรรมศาสตร์หรือกฎหมายหลักรัฐตามประเพณีนิยมของไทยอีกด้วย ประเทศไทยจึงไม่เคยมีเทวสิทธิ์อย่างชาติอื่น ๆ

สำหรับเรื่องปรัชญาการเมือง มีเอกสารที่ช่วยในการศึกษาค้นคว้าปัญญานิพนธ์เรื่องนี้ คือ เอกสารเขียนโดยชัช จงส์พันธ์ (2518 : เอกสารคำบรรยายประกอบวิชารัฐศาสตร์เบื้องต้น) สมพงษ์ เกษมสิน (2515 : 60 - 62) นอกจากนี้ กักกี ผาสุนันท์ (2513 : 13) หลวง

ประพันธ์ไพรัชพากย์ (2511 : 1 - 3) และสุวิทย์ หังสุบุตร (2514 : 51 - 97) ได้แสดงหลักคุณธรรมของผู้ปกครอง ซึ่งเป็นเหตุผลที่ทำให้ระบบการเมืองเป็นแบบที่ถือว่าผู้ปกครองต้องมีคุณสมบัติพิเศษและมีหลักจริยธรรมตามแบบของทศพิธราชธรรม

นอกจากนี้แล้วยังมีเอกสารประเภทหนังสือ ปรินฎานิพนธ์ที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ในสมัยรัชกาลที่ 5 - 6 รวมทั้งเอกสารที่เกี่ยวกับพระราชกรณียกิจในด้านต่าง ๆ ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งได้ใช้เป็นข้อมูลความรู้ทั่วไปเพื่อเป็นพื้นฐานในการวิเคราะห์และความคิดทางการเมืองในบทละครพระราชนิพนธ์ และใช้เป็นข้อมูลประกอบการสรุปอภิปรายผลร่วมกับเอกสารที่แสดงเนื้อหาการเมืองในด้านต่าง ๆ อีกด้วย

เอกสารดังกล่าวเหล่านี้เป็นเอกสารส่วนหนึ่งที่จะเป็นแนวทางช่วยให้การศึกษากันว่าแนวความคิดทางการเมืองในบทละครพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวในส่วนที่เป็นเนื้อหาการเมืองได้เป็นอย่างไร

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ และศิลปะกับการเมือง

ภูมิหลังและสิ่งแวดล้อมมีอิทธิพลต่อความคิดของมนุษย์ และจะสะท้อนออกโดยการกระทำ วาจา หรือในบทประพันธ์ของผู้นั้น ฉะนั้นในการศึกษาคนควาแนวความคิดทางการเมืองจากบทละคร พระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ผู้วิจัยได้ศึกษาพระราชประวัติในด้านต่าง ๆ รวมทั้งเหตุการณ์ซึ่งเกิดขึ้นในขณะที่ยังทรงมีพระชนม์ชีพ เพื่อจะได้มีความเข้าใจในเนื้อหา การเมือง ตลอดจนอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมที่สะท้อนลงในบทละคร พระราชนิพนธ์ของพระองค์ในเบื้องต้นนั้นทุกคนมีความเข้าใจแล้วว่า พระองค์ทรงมีพระบรมราชโองาสไปศึกษาเล่าเรียนในประเทศ แดบตะวันตก ในด้านประวัติศาสตร์ การทหาร ฯลฯ อย่างเชี่ยวชาญ จนยกย่องว่า "ทรงเป็นผู้เชี่ยวชาญในทางการเมือง" (จมีนอมรคุณารักษ์, 2519 : 269) ส่วนด้านวรรณกรรมพระองค์ทรงพระปรีชาสามารถในการประพันธ์ และทรงพระราชนิพนธ์เสด็จพระบรมราโชบายทางการเมืองของพระองค์ไว้ในที่ต่าง ๆ หลายแห่ง โดยมักปรากฏในบทพระราชนิพนธ์ที่ทรงใช้พระนามแฝงว่า รามจิตติ อิศวาทนุ พันแหลม สุกรีพ เป็นต้น (จมีนอมรคุณารักษ์, 2519 : กำน่า) ความรู้เพียงเท่านี้ไม่อาจนำมาอธิบายได้ว่า พระราชดำริส่วนพระองค์ทางการเมืองหรือแนวความคิดทางการเมืองที่ปรากฏในบทละครเป็นมาอย่างไร ฉะนั้นจึงจำเป็นต้องศึกษาโดยละเอียดในเรื่องต่อไปนี้

1. พระราชประวัติ และพระราชกรณียกิจในการประพันธ์กับการละคร
2. สภาพการณ์ในสมัยรัชกาลที่ 5 - 6
3. วรรณกรรมการเมือง บทพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ

1. พระราชประวัติ และพระราชกรณียกิจในการประพันธ์กับการละคร

1.1 พระราชประวัติ

พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระมหา

กษัตริย์รัชกาลที่ 6 ในพระบรมราชจักรีวงศ์ทรงเป็นพระราชโอรสองค์ที่ 2 ของสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ และพระราชโอรสองค์ที่ 29 ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ประสูติเมื่อวันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2423 มีพระนามเดิมว่าสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ เมื่อปี พ.ศ. 2431 ได้รับสถาปนาเป็นสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนเทษवारวดี ต่อมาในปี พ.ศ. 2435 ได้รับสถาปนาพระอิสริยยศเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชสยามมกุฎราชกุมาร

พระองค์^{เสด็จ}เสวยราชสมบัติเมื่อวันที่ 23 ตุลาคม พ.ศ. 2453 เมื่อพระชนมายุ 30 พรรษา ทรงเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์แรกที่ทรงได้รับการแต่งตั้งถูกต้องตามกฎหมาย คือด้วยพระบรมราชโองการแห่งสมเด็จพระราชบิดา อันได้ประกาศเป็นทางราชการมาแล้วในสมัยรัชกาลที่ 5 จึงเป็นลักษณะที่เสด็จขึ้นเสวยราชสมบัติแบบ "บรมชนกาสีร์สมบัติ" คือ "พ่อท่านตั้ง" (พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์, 2505 : 563)

พระองค์ทรงประสูติด้วยพระโรคโศกเป็นพิษในพระอุทร เสด็จสวรรคตเมื่อวันที่ 26 พฤศจิกายน 2468 รวมพระสิริชนมายุได้ 46 พรรษา เสด็จอยู่ในราชสมบัติ 16 ปี ทรงมีพระราชธิดาซึ่งประสูติแต่พระนางเจ้าสุวัทนาแม่กองก่เดียว คือสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอเจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์

1.1.1 การศึกษา พระองค์ทรงศึกษาวิชาภาษาไทยด้วยพระอาจารย์พระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์ (ม.ร.ว.เปีย มาลากุล ต่อมาเป็นเจ้าพระยาสุรเสนาธิบดี เสนาบดีกระทรวงธรรมการ) ต่อมาเมื่อเสด็จไปศึกษา ณ ประเทศอังกฤษ พระอาจารย์ท่านนี้ได้ตามเสด็จไปด้วย

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ไทยพระองค์แรกที่ได้ทรงศึกษาในต่างประเทศ คือ ประเทศอังกฤษเป็นเวลาถึง 10 ปีในขณะนั้น ประเทศอังกฤษได้ชื่อว่าเป็นประเทศที่มีการปกครองแบบประชาธิปไตยโดยที่พระมหากษัตริย์อยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญ และมีพื้นฐานการปกครองเช่นนี้ยาวนานกว่าชาติอื่น ๆ

พระองค์ได้เสด็จทรงศึกษาวิชาการ ณ ประเทศอังกฤษ เมื่อเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2436 พระชนมายุได้ 14 พรรษา (เสฐียร เ็นธวังสี, 2502 : 4) ในชั้นแรกทรงศึกษาในโรงเรียนนายร้อยทหารบกแซนด์เฮิสต์ (Sandhurst) ควบคู่กับวิชาด้านพลเรือน จนกระทั่งเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2441 ทรงสำเร็จการศึกษาแล้วก็เข้ารับราชการในกรมทหารราบเบาเดอรัม (Durham Light

Infantry) ที่นอร์ทแคมป์ (North Kamp) แอลเกอร์ซอค ได้เสด็จไปประจำยังหน่วยภูเขาคู่ที่ 6 ค่ายฝึกทหารปืนใหญ่ที่ดาร์ตัน และได้เสด็จไปศึกษาที่โรงเรียนปืนเล็กยาวเมืองไฮท์ (School of Musketry of Hythe) จนได้รับประกาศนียบัตรพิเศษและเหรียญเม่นปืน (กรมศิลปากร, 2515 : 91) สิ่งเหล่านี้เป็นการยืนยันได้ว่าพระองค์ทรงสนพระราชหฤทัยและโปรดวิชาเวททหารในกองทัพอังกฤษเป็นอย่างยิ่ง

เมื่อทรงดำรงพระอิสริยยศเป็นพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมารแล้ว การศึกษาได้เน้นไปในด้านการเตรียมพระองค์เป็นพระมหากษัตริย์ ดังนั้นในปี พ.ศ. 2442 พระองค์ได้เสด็จศึกษาต่อ ณ วิทยาลัยไครซ์เชิร์ช มหาวิทยาลัยออกซฟอร์ด การศึกษานั้นหนักในทางประวัติศาสตร์ ดังที่ปรากฏในคำกราบบังคมทูลของพระยาราชวดีลลภานุสิษฐ์แด่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ หนังสือลงวันที่ 24 พฤษภาคม ร.ศ. 119 มีว่า

"(ทรงศึกษาวิชา) ประวัติศาสตร์รัฐธรรมนูญ (Constitutional History) ประวัติศาสตร์อินเดีย (Indian History) ประวัติศาสตร์สงครามเพนินซูลา (History of Peninsular War) ... เศรษฐศาสตร์การเมือง (Political Economy)" (บัณฑิตา เกษมกล, 2517 : 42)

และวิธีการศึกษาของพระองค์นี้ เองจากการศึกษาแบบทั่วไป คือ

วิธีการศึกษานั้นจะทรงศึกษาในข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ให้เข้าใจพระทัยอย่างถ่องแท้ หลังจากนั้นก็จะต้องเรียบเรียงข้อวิเคราะห์วิจารณ์ในการดำเนินนโยบายการปกครองของกษัตริย์ การจัดการปกครองของประเทศนั้น ๆ ส่งต่ออาจารย์ผู้สอนด้วย ซึ่ง . . ก็ทรงทำได้ก็เป็นที่ยกย่องชมเชยของอาจารย์ผู้สอนเป็นอันมาก"

(บัณฑิตา เกษมกล, (อ้างจากหนังสือพระยาราชวดีลลภานุสิษฐ์ ...), 2517 : 42)

อนึ่งนอกจากทรงศึกษาค้นคว้าประวัติศาสตร์แล้ว ยังทรงศึกษาการรัฐศาสตร์ตามพระราชประสงค์ของสมเด็จพระบรมชนกนาถอีกด้วย ทรงเตรียมให้พระบรมโอรสาธิราชมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องรัฐธรรมนูญ เพื่อเป็นพื้นฐานในอันที่จะปรับปรุงให้เหมาะกับสภาพของประเทศไทยต่อไป ดังปรากฏในพระราชหัตถเลขาของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ถึงพระยาประสิทธิศิลปการ ผู้ดูแลการศึกษาในสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เมื่อ ร.ศ. 120 (พ.ศ. 2444) ว่า

"สิ่งที่ (มกุฎราชกุมาร) ต้องการเข้ามาเรียนในเมืองไทยให้รู้จักลักษณะที่แท้จริงของบ้านเมืองยังไม่มีที่สุด การเล่าเรียนที่นอกสำหรับใช้พอเป็นเครื่องกริรรองต่อไปเท่านั้น สิ่งสำคัญของมกุฎราชกุมารที่ต้องตั้งคั่นไว้นั้นก็คือ โปลิติคอลไซแอนซ์ (Political Science = วิทยาศาสตร์) อย่างหนึ่งมีการเล่าเรียนลักษณะทำกฎหมายสำหรับบ้านเมือง และเรียนหลักฐานซึ่งเป็นหัวใจด้านกฎหมายที่เรียกว่า Principals of Legislation and Jurisprudence เรียนหลักฐานคอนสติติวเทอช (Constitution = รัฐธรรมนูญ) ของนานาประเทศพอให้ทราบเรื่องไว้ม่าง และเรียนโปลิติคอล อิคอนอมี่ (Political Economy = เศรษฐศาสตร์การเมือง) และบรรดาที่เกี่ยวข้องในผลประโยชน์ทางเงิน ๆ ทอง ๆ เป็นต้นอย่างหนึ่ง กฎหมายนานาประเทศควรจะให้ตั้งคั่นเรียนเสียในเวลานี้พอเป็นเลา ๆ ไว้ม่าง เมื่อกลับกรุงเทพฯ แล้วจะเรียนแก้คำพิพากษาจะเข้าใจได้ง่าย" (มัทนา เกษมณ, 2517 : 43)

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ทรงศึกษาในประเทศอังกฤษนับตั้งแต่พระชนมายุ 14 พรรษา ถึงพระชนมายุ 22 พรรษา ทรงศึกษาเน้นหนักในก้านประวัติศาสตร์ รัฐศาสตร์ และการทหาร ซึ่งทรงนำมาใช้ในการปกครองประเทศ และทำให้พระองค์ทรงมีพระราชดำริไปในทางก้าวหน้า คือ ทรงเป็นนักชาตินิยม และนักประชาธิปไตย (พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์, 2505 : 580) ที่สามารถพระองค์หนึ่ง

1.1.2 พระราชกรณียกิจก่อนเสด็จขึ้นครองราชย์ ในปี พ.ศ. 2445 ซึ่งพระองค์เสด็จกลับพระนคร ได้เสด็จเยี่ยมเยียนประเทศสหรัฐอเมริกา และผู้ป่วน ในระหว่างทางเสด็จกลับด้วย นับว่าเป็นพระภารกิจที่เป็นประโยชน์ต่อนโยบายทางการเมืองระหว่างประเทศ (เสฐียร พันธรังสี, 2502 : 11) และยังช่วยให้ทรงมีประสบการณ์ทางการเมืองเพิ่มจากที่ทรงศึกษาได้อีกประการหนึ่งด้วย

เมื่อเสด็จถึงพระนครแล้ว สมเด็จพระบรมชนกนาถโปรดเกล้าฯ ให้รับราชการทหาร ทรงได้รับสถาปนาเลื่อนยศเป็นนายพลเอกราชของครีกซ์ ตำแหน่งจเรทัพบก และทรงบัญชาการทหารมหาดเล็ก (เสฐียร พันธรังสี, 2502 : 11) พร้อมกันนี้ยังทรงทำหน้าที่เป็นราชเลขาธิการในสมเด็จพระบรมชนกนาถ อันเป็นเสมือนการเวียนงานในกิจการของพระเจ้าแผ่นดินด้วยการปฏิบัติ

โดยตรง พระองค์ทรงทำหน้าที่นี้อย่างดี เป็นที่เห็นว่า การร่างสัญญาระหว่างประเทศมิให้เสียเปรียบชาติอื่น การปรับปรุงกฎหมายภายในประเทศเพื่อให้ชาติอื่นยอมรับนับถือที่จะขึ้นศาลไทย (จันทรเกษม, 2511 : 5) จึงเห็นได้ว่าทรงนำวิชาการที่ศึกษามาใช้กับพระภารกิจในหน้าที่นี้ ทั้งยังเป็นการฝึกฝนให้พระองค์ทรงรอบรู้กิจการบ้านเมือง ตลอดจนทรงเข้าใจในสภาพของประชาชนว่าเป็นอย่างไร อันเป็นสิ่งที่อยู่นอกเหนือจากพระกรณียกิจที่สนองพระเดชพระคุณสมเด็จพระบรมชนกนาถตามหน้าที่แล้ว

นอกจากพระกรณียกิจในการทหาร และกิจการส่วนพระองค์ของสมเด็จพระบรมชนกนาถแล้ว ในด้านการศาล พระองค์ก็ทรงมีหน้าที่พิเศษ คือ ทรงเป็นผู้กำกับราชการกระทรวงยุติธรรมในช่วงที่พระเจ้าพี่ยาเธอ กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ทรงลาออกจากเสนาบดีกระทรวงยุติธรรม (จันทรเกษม, 2511 : 5)

และในระหว่างที่สมเด็จพระบรมชนกนาถเสด็จประพาสยุโรปเป็นครั้งที่ 2 พระองค์ได้เป็นที่ทรงไว้วางพระราชหฤทัยจนได้ทรงเป็นผู้สำเร็จราชการแผ่นดินในครั้งนี้ แม้ว่าสมเด็จพระบรมชนกนาถจะเสด็จนิวัติพระนครแล้วก็ตาม ก็ปรากฏว่าทรงประจักษ์ของเสด็จประพาสต่างจังหวัดประทับพักผ่อนพระอิริยาบถ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ จึงต้องทรงบริหารราชการแผ่นดินแทนสมเด็จพระบรมชนกนาถสืบมาจนถึงเวลาสวรรคต (จันทรเกษม, 2511 : 6 - 7)

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ได้ทรงปฏิบัติกิจการบ้านเมืองในเกือบทุกด้าน ทั้งทางด้านการทหาร การศาลการบริหารราชการแผ่นดิน ซึ่งนับว่าพระองค์ยอมทรงเข้าพระราชหฤทัยต่อปัญหาในการปกครองในช่วงเวลานั้นเป็นอย่างดี เมื่อทรงขึ้นครองราชย์สมบัติสืบต่อจากสมเด็จพระบรมชนกนาถแล้ว เป็นการแน่นอนว่า พระองค์ยอมจะทรงดำเนินพระบรมราโชบายทางการเมืองอย่างทรงศึกษาจากประเทศอังกฤษ ประกอบกับความรอบรู้ในกิจการบ้านเมืองที่ทรงมีประสบการณ์ในขณะที่ทรงดำรงพระอิสริยยศเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชสยามมกุฎราชกุมาร และได้ทรงช่วยพระราชภารกิจในสมเด็จพระบรมชนกนาถ พระองค์จึงทรงปกครองประเทศอย่างเป็น "ผดอันคงามที่สุดแก่ประชาชนพลเมืองในยุคนั้น" เห็นความถักคัสติลลีในความเป็นผู้ "อยู่หัว" ของพระองค์" (เสฐียร พันธงศรี, 2502 : 14)

1.2 พระราชกรณียกิจในการประพันธ์และการละคร

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ทรงเป็นทั้งนักปกครองที่ฉลาด นักการทหารที่สามารถ และเป็นกวีที่ยกย่อง (เสฐียร พันธงศรี, 2502 : 52) ถึงแม้ว่าพระองค์จะทรงมีพระราชภารกิจในการบริหารประเทศ ซึ่งนับว่าเป็นงานที่หนักอย่างยิ่งก็ตาม แต่พระองค์ทรงสร้างวรรณกรรมไว้อย่างจำนวนมาก ภายภายในระยะเวลาประมาณ 20 ปี (มค. ปี มาลากุล, 2516 : 14) ทรงพระราชนิพนธ์เรื่องราวต่าง ๆ ทุกชนิดไว้มากที่สุดถึงกว่าบรรณานักประพันธ์ที่เป็นพระเจ้าแผ่นดินด้วยกัน ทั้งที่เป็นวรรณกรรมร้อยแก้วและร้อยกรอง*

เหตุที่ทรงสร้างวรรณกรรมไว้อย่างจำนวนมากมาย เป็นเพราะพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ทรงสนพระราชหฤทัยในทางอักษรศาสตร์มาตั้งแต่ทรงพระเยาว์ เมื่อทรงศึกษาอยู่ที่ประเทศอังกฤษ ทรงใช้เวลาว่างจากการเรียน หรือในระหว่างการเสด็จประพาสเพื่อพักผ่อนในวันหยุด โดยทรงอ่านหนังสือนิทานในนิตยสารต่าง ๆ หรือไม่ก็ทรงแต่งบทละครแทนที่จะเสด็จประพาส หรือทรงเล่นกีฬาออกพระกำลังดังเช่นพระราชโอรสองค์อื่น ๆ (มัทนา เกษมกล, 2516 : 41) นอกจากนี้พระองค์โปรดวรรณกรรมของบรมกวีอังกฤษชื่อวิลเลียม เชกสเปียร์ (William Shakespeare) และการแสดงละครแบบอังกฤษเป็นอย่างมากอีกด้วย (พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์, 2505 : 595) ดังนั้นพระองค์จึงทรงพระราชนิพนธ์วรรณกรรมต่าง ๆ มาตลอดนับตั้งแต่เมื่อทรงศึกษาในประเทศอังกฤษ จนกระทั่งเสด็จขึ้นครองราชย์ พระองค์ทรงใช้เวลาว่างเพื่อทรงพระราชนิพนธ์เรื่องที่ให้ความเพลิดเพลินต่อผู้อ่าน พร้อมกับให้เรื่องเหล่านั้นเป็นเครื่องอบรมจิตใจของประชาชนไปพร้อม ๆ กันด้วย (เฉลา ไชยรัตน์, 2510 : 44) พระราชกรณียกิจในด้านการประพันธ์จึงมีความสำคัญต่อพระบรมราโชบายทางการเมืองของพระองค์ ดังจะได้อธิบายต่อไป

1.2.1 พระราชกรณียกิจในการประพันธ์ประจำวัน พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ทรงพระราชนิพนธ์ในเวลาว่างจากพระราชภารกิจด้านอื่น ๆ แล้ว ทรงใช้เวลาว่างเช่นนี้ทุกวันไม่ว่าที่ใดก็ตาม พระองค์ต้องทรงหาเวลาเพื่อทรงพระราชนิพนธ์อยู่เสมอ พระราชกรณียกิจประจำวันของพระองค์ในการที่ทรงพระราชนิพนธ์วรรณกรรมนั้น มีบันทึกไว้ว่า

*

ภูภาคผนวก ก.

"เวลาเริ่มทำงานที่โต๊ะทรงพระอักษรนั้นหลังจาก . . . ขึ้นจากบรรทม
 ตอนนั้น (11.00 - เที่ยงวัน) แล้วที่ใช้เวลาสรง เสวยตามปกติ พอเสร็จ
 เรียบร้อยแล้วก็ใช้โต๊ะทรงพระอักษร เป็นที่ทรงพระราชสำราญไปจนถึงเวลา
 ประมาณ 15.00 น. แปลว่าได้ออกอากาศในตอนแรกนี้ไม่ต่ำกว่า 3 ชั่วโมง
 . . . หลังจากเสวย . . . ก็เป็นเวลาที่จะออกอากาศจะเป็นอย่างไร พระองค์จะ
 ทรงใช้เวลาในตอนนี้ . . . เสียดายตรงที่ฟ้าบัง . . . หรือไม่ก็กลับเข้าทรง
 พระอักษรต่อไปอีกจนถึงเวลาเสวยกลางวัน คือ ประมาณ 21.00 น. . .
 (ทรงพระอักษร) ไม่น้อยกว่า 4 ชั่วโมง . . . จนถึงเวลาเสวยกลางวันจาก
 การเสวยแล้ว จึงจะเป็นเวลาที่ทรงหยุดพักผ่อนอีกระยะหนึ่ง . . . ทรงใช้
 เวลาในการซ่อมแซมกระบัง โขนบ้าง . . . เวลาส่วนใหญ่ที่ทรงใช้ไปในวัน-
 หนึ่ง ๆ นั้นจะเป็นที่โต๊ะทรงพระอักษรแทบทั้งสิ้น

. . . ทรงพระอักษรเป็นเวลานาน ๆ ครึ่งกรวาลหลาย ๆ ชั่วโมง
 ไม่ได้ลุกขึ้นเสด็จพระราชดำเนินไปไหนไปนั้งเลย จึงไม่มีทางได้เอนพระวร
 กายให้หายเหนื่อย เว้นอย่างปฏฐมาชเรณธรรมคาสาณิกทำกัน ใช้แต่เท่านั้นพระองค์
 จะทรงหมกมุ่นแต่เรื่องการทรงพระอักษรลงบนแผ่นกระดาษ แม้จะมีเสียงอีก
 ทีกอะไรมารบกวนอยู่ใกล้ที่ประทับซึ่งทรงพระอักษรอยู่นั้น ก็มิได้ทรงแสดง
 อะไรออกมาแต่ประการใด

. . . พระองค์ทรงเกร็งเกรี้ยอยู่กับงาน งาน งาน เขียนหนังสือ
 วันแล้ววันเล่า โดยมีได้เคยทรงหยุดงานที่พอพระราชหฤทัย วันเสาร์
 วันอาทิตย์ . . . ไม่มีหนังสือราชการตามปกติขึ้นทูลเกล้า ฯ ถวาย แต่พระ
 องค์มีงานพิเศษที่จะต้องทำเป็นอันมาก นั่นก็งานพระราชนิพนธ์ต่าง ๆ
 ที่ทรงค้างมาจากวันก่อน ๆ ยิ่งวันไหนเป็นวันที่มีพระราชพิธีต้องซึ่งเป็นเวลาที่

* คือเป็นเวลา "ทรงหนังสือราชการ" นั่นเอง

ต้องเสด็จตอนเช้าด้วยแล้ว วันนั้นก็จะถูกลดเวลาบรรทมตามปกติให้น้อยชั่วโมง

ลง

คราวนี้ถึงคราวเสด็จไปพักแรมตามต่างจังหวัด .. รับสั่งให้ชนเฝ้าเครื่อง
ทรงพระอักษรทุกอย่างตามเสด็จไปด้วย .. พอเสด็จไปถึง .. จะประทับ
เพลินอยู่กับโต๊ะทรงพระอักษรเพิ่มเติมถึงที่ทรงปฏิบัติอยู่ในกรุงเทพฯ ..

พระองค์ทรงหมั่นแต่งงานหนังสือ เช่นนี้ทุกวันทุกคืน แม้แต่เวลาประจวบ
หม่อมมาไม่ให้ออกจากพระที่ ก็ทรงรำเภาดูเพราะขาดการทรงพระอักษรเป็นงาน
ประจำทุกวัน ... "

(จมนอมรคุณารักษ์, 2511 : 18 - 27)

จากบันทึกพระราชกรณียกิจประจำวันเช่นนี้ ไม่เป็นข้อสงสัยแต่ประการใดเลยว่า
เหตุใดพระราชนิพนธ์ของพระองค์จึงมีทุกประเภท เป็นจำนวนมากอย่างที่หาผู้ใด ไม่ว่าคนไทยหรือ
ชาวต่างประเทศ มาเทียบพระองค์ได้ แม้แต่ในคราวที่แพทย์หลวงถวายคำแนะนำให้ทรงพักผ่อนพระ
อิริยาบถ พระองค์ก็ทรงพระราชนิพนธ์เหมือนเมื่อทรงเป็นปกติ ในวาระเช่นนี้ พระองค์ก็มักจะทรง
พระราชนิพนธ์ "บทละครใดเรื่องหนึ่ง" เสมอ (ม.ล. ปิ่น มาลากุล, 2516 : 31) พระราชกรณียกิจ
ในด้านการประพันธ์ของพระองค์จึงดำเนินสืบเนื่องกันเรื่อยมาตลอดจนสิ้นรัชกาล

1.2.2 พระราชกรณียกิจในกานหนังสือพิมพ์ ในสมัยรัชกาลที่ 6 หนังสือพิมพ์ได้มีบทบาท
ต่อการปกครองประเทศอย่างจริงจังมากขึ้น จะเห็นได้จากบทบาทของหนังสือพิมพ์จีนที่พิมพ์เป็นภาษาจีน
และพิมพ์เป็นภาษาไทย ได้กลายเป็นเครื่องมือในการต่อสู้ทางการเมืองของชาวจีนที่สนับสนุนราชวงศ์
แมนจูกับชาวจีนซึ่งสนับสนุนคณะปฏิวัติของ ดร.ซุนยัตเซ็น รัฐบาลไทยโดยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎ
เกล้า ฯ ได้ทรงใช้หน้าหนังสือพิมพ์เป็นเครื่องตอบโต้กับหนังสือพิมพ์จีนเหล่านั้น (พวงร้อย กล่อมเอียง,
2517 : 103) และในขณะที่เกี่ยวกับพระองค์ทรงพระราชนิพนธ์เรื่องปลุกใจลงในหนังสือพิมพ์เพื่อ
ปลุกฝังความรู้สึกรักชาติของประชาชนคนไทยไว้ด้วย พระราชกรณียกิจในด้านนี้จึงเป็นสิ่งที่น่าสนใจ
เพราะพระราชนิพนธ์ต่าง ๆ ที่ลงในหนังสือพิมพ์ในสมัยนั้นได้สะท้อนให้เห็นถึงสถานการณ์ทางการเมือง
ของประเทศไทยได้เป็นอย่างดี (พวงร้อย กล่อมเอียง, 2517 : 103)

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า ฯ ทรงสนพระราชหฤทัยในกิจการหนังสือพิมพ์

ตั้งแต่ยังทรงดำรงพระอิสริยยศเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เมื่อทรงศึกษาอยู่ที่ประเทศอังกฤษ ทรงออกหนังสือพิมพ์เป็นครั้งแรกเป็นภาษาอังกฤษ ชื่อ เดอะ สกริช เอวล์ (The Screech Owl) โดยที่ทรงพระราชนิพนธ์เรื่องต่าง ๆ เกือบทั้งฉบับ และทรงแจกจ่ายในหมู่แนวคอมมิวนิสต์พระองค์ ซึ่งเป็นที่นิยมกันว่า "ทรงกระทำได้ดีพอใช้" (เสฐียร พันธรังสี, 2502 : 5)

ในเวลาต่อมา ทรงออกหนังสือชื่อว่าสามัคคีสมาคม ซึ่งเป็นสมาคมของนักเรียนไทยในประเทศอังกฤษ เป็นหนังสือพิมพ์ภาษาอังกฤษชื่อ เดอะ ลูคเกอร์ ออน (The Looker-On) และหนังสือพิมพ์นี้ได้เป็นต้นกำเนิดของหนังสือ "สามัคคีสาร" (เสฐียร พันธรังสี, 2502 : 5)

ในเวลาต่อมา

เมื่อพระองค์ได้จกกับจากประเทศอังกฤษแล้ว พระองค์ได้ประทับที่พระราชวังสราญรมย์ และทรงตั้งทวีปญญาสมาคมขึ้น พร้อมกับออกหนังสือพิมพ์รายคาบชื่อ ทวีปญญาโดยทรงพระราชนิพนธ์ร่วมกับข้าราชการบริพารและพระบรมวงศานุวงศ์ ซึ่งทรงชักชวนให้ช่วยกันเขียนเรื่องลงในหนังสือพิมพ์ทวีปญญา นอกจากนี้ยังได้ทรงออกหนังสือพิมพ์อมพวะสมัยอีกด้วย (ทิพย์สุเนตร นาคชน, 2516 . 3)

พ.ศ. 2461 เมื่อเสด็จขึ้นครองราชย์แล้ว ทรงออกหนังสือพิมพ์ดุสิตสมิต เพื่อเป็นการสอนให้มหาดเล็กได้รู้จักการทำหนังสือพิมพ์ และฝึกการเขียนเรื่องลงในหนังสือพิมพ์ควบคู่กับการฝึกหัดการปกครองด้วยดุสิตธานี (จมีนอมรคุณารักษ์, 2513 : 131 - 2) และยังทรงสนับสนุนหนังสือพิมพ์รายวันดุสิตสมัย ดุสิตสักซี หรือ ดุสิตรีคอร์ดเดอร์ (Dusit Recorder) ให้เป็นหนังสือพิมพ์ประจำดุสิตธานี

นอกจากจะทรงสนับสนุนหนังสือพิมพ์โดยตรงแล้ว ยังทรงสนับสนุนหนังสือพิมพ์อื่น ๆ โดยอ้อมอีกด้วย กล่าวคือ พระองค์ทรงพระราชนิพนธ์บทความ กวีนิพนธ์ บทละคร ลงหนังสือพิมพ์อื่น ๆ เป็นประจำ ได้แก่ หนังสือพิมพ์รายเดือนสมุทรสาร จดหมายเหตุเสือป่า จดหมายเหตุราชนาวิสมาคม เป็นต้น

ด้วยเหตุที่พระองค์ทรงศึกษาจากประเทศอังกฤษ "จึงไม่โปรดที่จะให้มีการปิดปากหนังสือพิมพ์" (มัทนา เกษกมล, 2517 : 85) หนังสือพิมพ์ในสมัยของพระองค์จึงมีกิจการแพร่หลาย

เป็นอันมาก* และเป็นสถาบันที่แสดงความคิดเห็นของประชาชน ซึ่งได้วิพากษ์วิจารณ์ระบบการปกครอง การทำงานของข้าราชการอย่างกว้างขวางจนถึงกับเสนอให้มีการเปลี่ยนแปลงระบบการปกครอง (มัทนา เกษกมล, 2517 : 84) แต่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ มิได้ทรงใช้พระราชอำนาจ กับผู้เขียนเรื่องทำนองดังกล่าวนี้แต่อย่างใด ทรงเห็นว่าการวิพากษ์วิจารณ์หรือคัดค้านความคิดเห็น ในการปกครองของรัฐบาลนั้นเป็นการแสดงวาทะที่หวังดีต่อชาติ และนักหนังสือพิมพ์นั้นเป็นผู้มีปัญญา เป็นเสมือนผู้คู่ต่างพระเนตรพระกรรณ (จมันกรุณารักษ์, 2511 : 91 - 2) ดังนั้นพระองค์จึง ทรงสนับสนุนกิจการหนังสือพิมพ์ และทรงให้โอกาสอย่างเสรีในการเขียนเรื่องลงหนังสือพิมพ์ โดย ไม่มีการควบคุมแต่อย่างใด**

อย่างไรก็ตาม ถ้าหนังสือพิมพ์ได้เสนอเรื่องที่เป็นอันตรายต่อความอยู่รอดของ ชาติแล้ว พระองค์ก็จะทรงพระราชนิพนธ์โต้ตอบความคิดเห็นเช่นนั้นทันทีและอย่างกล้าหาญ เช่น พระราชนิพนธ์บทความภาษาอังกฤษในหนังสือพิมพ์สยามออฟเซิร์ฟเวอร์ เรื่อง อุตตรกुरु (Uttarakuru) ทรงวิเคราะห์ความคิดแบบสังคมนิยมว่าเป็นความคิดที่คนรุ่นเก่าสมัยสุโขทัยได้ คิดเอาไว้ก่อนแล้ว ทรงชี้แจงให้เห็นว่าเป็นลัทธิเพี้ยนที่ไม่เหมาะสมกับสภาพการปกครองของไทย สมควรที่คนไทยพึงไตร่ตรองด้วยปัญญา ไม่ควรเชื่อว่าเป็นลัทธิที่ดีอย่างไรเหตุผล การแสดงความ

* หนังสือพิมพ์ในสมัยรัชกาลที่ 6 มี หนังสือพิมพ์ไทย หนังสือพิมพ์แมงกอกไทม์ (Bangkok Time) หนังสือพิมพ์สยามออฟเซิร์ฟเวอร์ (Siam Observer) กรุงเทพเคลิเมนต์ สมาน ไมตรี แม่น้ำก่งป่อ คงฮัวมึนป่อ จินโนสยามวารกัณฑ์ ไทยใหม่ บางกอกการเมือง สยามราชวัตร สยามลักชี เกราะเหล็ก ฮั่วเซียมซิมโป้ หมุนน้ำยิกป่อ (ต่อมาเปลี่ยนเป็นดิหน้าซินโป้)

** พ.ศ. 2468 มีการตราพระราชบัญญัติสมุดเอกสารและหนังสือพิมพ์ขึ้นเพื่อกควบคุมหนังสือ พิมพ์ ด้วยเหตุที่หนังสือพิมพ์เงินได้ยุบส่งเสริมให้ชาวจีนนักหุยกงาน อันอาจก่อให้เกิดความวุ่นวายได้ เป็นผลทำให้หนังสือพิมพ์เงินถูกปิดไป 2 ฉบับ (เวงร่วย กคอมเอี้ยง, 2516 : 349)

การแสดงความคิดเห็นเช่นนั้นนับได้ว่าเป็นการให้ความรู้ ความคิด ในทำนองของการสอนเรื่องการเมืองแก่มหาชนโดยทางอ้อม

บทความพระราชนิพนธ์ส่วนใหญ่จะลงในหนังสือพิมพ์ไทย ซึ่งเป็นหนังสือพิมพ์หลวง มีพระคลังข้างที่เป็นเจ้าของ ทรงอุปถัมภ์ให้ทำหน้าที่เป็นกระบอกเสียงของรัฐบาล (มัทนา เกษมมล, 2517 : 85) บทความพระราชนิพนธ์ของพระองค์ไม่ว่าจะเป็นบทความประเภทปลูกใจ เรื่องเกี่ยวกับกิจการทหาร การสงคราม เหตุการณ์บ้านเมืองทั้งในและนอกประเทศ เหล่านี้ได้แสดงถึงพระราชดำริ ในการปกครองของพระองค์อย่างชัดเจน นอกจากนี้พระองค์ยังทรงพระราชนิพนธ์เรื่องราวต่าง ๆ ตอบโต้หนังสือพิมพ์อื่น ๆ ที่โจมตีรัฐบาลหรือพระองค์ในหน้ากระดาษหนังสือพิมพ์ไทยด้วยถ้อยคำรุนแรง แต่ทรงใช้ถ้อยคำสำนวนสุภาพ ซึ่งประกอบไปด้วยเหตุผลที่แสดงให้เห็นคุณธรรมของพระองค์ว่า "ทรงเป็นนักหนังสือพิมพ์ที่แท้จริง" (ทิพย์สุเนตร นากชน, 2516 : 4) ดังเช่น "ขุนคำ" หรือนายพลเรือตรี ^{พระยา}สุนทร ได้ตอบโต้พระราชนิพนธ์เรื่อง โกณนคิลล พระองค์ได้ทรงชักเคืองต่ออย่างใด ซึ่งในเวลาต่อมาพระองค์ได้พระราชทานตราหุติบุดจอมเกล้าฯ ให้ "ขุนคำ" เป็นการแสดงให้เห็นว่า ทรงเป็นนักประชาธิปไตย ที่รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ไม่ว่าผู้นั้นจะเป็นใครก็ตาม พระองค์ได้เกรี้ยวที่ผู้นั้นมีความคิดเห็นไม่ตรงกับพระราชดำริของพระองค์เลย

1.2.3 พระราชกรณียกิจในการประพันธ์วรรณกรรมประเภทอื่น นอกจากพระราชกรณียกิจในด้านหนังสือพิมพ์แล้ว พระองค์ยังมีพระราชกรณียกิจในด้านการประพันธ์เรื่องสนุก ๆ ทั้งที่ให้ความเพลิดเพลิน แฝงด้วยแง่คิดศีลธรรมอันมีสาระประโยชน์แก่ความรู้ทั่วไป พระราชนิพนธ์เหล่านี้มีทั้งเรื่องที่ทรงแต่งขึ้นจากจินตนาการส่วนพระองค์ และที่ทรงแปลหรือดัดแปลงจากเรื่องของคนต่างประเทศ

งานพระราชนิพนธ์ชิ้นแรกที่ทำซ้ำเสียงให้แก่พระองค์คือ บทความพระราชนิพนธ์ประวัติศาสตร์ยุโรป เรื่อง สงครามสิบราชสมบัติโปแลนด์ หรือ เคอะวอร์ออฟเคอะโปลิช ชักเซสชั่น

* นอกจากนี้ยังเป็นหนังสือพิมพ์ชั้นนำในการรักษาวรรณคดี พื้นวิชาเชิงกวี และสามารถทำนายเหตุการณ์ด้วยการแสดงความคิดเห็นอย่างมีเหตุผล มีหลักฐาน และแน่นอนอีกด้วย อาทิเช่น เรื่องความกระจัดกระจายแห่งเมืองจีน วังต้องค์ใหม่ เป็นต้น

(The War of the Polish succession) ซึ่งเป็นบทพระราชนิพนธ์ภาษาอังกฤษเพื่อทดแทนการสอบไล่และเพื่อเป็นเกียรติยศในการที่ได้เข้าศึกษาในมหาวิทยาลัยออกซฟอร์ด (มัทนา เกษมค, 2517 : 54) ได้มีการพิมพ์จำหน่ายในประเทศอังกฤษอย่างแพร่หลาย บทพระราชนิพนธ์เรื่องนี้มีคุณค่าและเป็นประโยชน์ต่อนักศึกษาในระดับมหาวิทยาลัย จึงได้มีการแปลเป็นภาษาไทย (เสฐียร พันธงศรี, 2502 : 9) อีกภาษาหนึ่งด้วย

ก. บันเทิงคดี (Fictions) นอกจากบทพระราชนิพนธ์เค้าเรื่อง และวิธีการแสดงตามแบบธรรมเนียมของไทย เช่น บทพระราชนิพนธ์โจนเป็นต้น แล้วพระองค์ยังทรงสนับสนุนการประพันธ์แบบใหม่ ซึ่งเป็นของตะวันตก ที่เรียกว่า นวนิยาย และเรื่องสั้นให้แพร่หลายในสมัยของพระองค์อีกด้วย รูปแบบวรรณกรรมในลักษณะของบันเทิงคดีทั้งสองแบบนี้เป็นที่นิยมอ่านและเขียนในหมู่คนไทยมาก (เจือ สตะเวทิน, 2515 : 9) บันเทิงคดีชนิดนี้ในสมัยของพระองค์เรียกว่า นิทานกระตุ้ มีลักษณะเป็นเรื่องสมมุติ (fiction) เนื้อเรื่องเป็นแบบนักสืบ (detective) หรือ อาชญากรรม (crime story) เรื่องถัดจากบทพระราชนิพนธ์ไว้หลายชุด* ได้แก่ นิทานทองอิน เป็นต้น

ข. บทละคร (plays) พระองค์ทรงนำละครพูดมาสู่สุวรรณภูมิไทยเป็นครั้งแรก ทั้งนี้เพราะทรงสนพระราชมหุทัยในละครของวิลเลียม เชกสเปียร์ (William Shakespeare) และการแสดงละครของอังกฤษ ตั้งแต่เมื่อเสด็จไปทรงศึกษาวิชาการที่ประเทศอังกฤษ จึงทรงพระราชนิพนธ์บทละครพูดไว้เพื่อให้จัดการแสดงไว้มากมาย จำแนกเป็นประเภทได้ดังนี้

1) บทละครพูดร้อยแก้ว

1.1 บทละครพูดแนวภาพยนตร์

1.2 บทละครเฉพาะเนื้อเรื่องให้ตัวละครคิดพูดเอง

1.3 บทละครพูดธรรมดา

* ดูประเภทบันเทิงคดีในภาคผนวก ก.

2) บทละครร้อยกรอง

- 2.1 บทละครเบิกโรง
- 2.2 บทละครเบิกโรงดึกค่ำบรรพ์
- 2.3 บทละครรื่อง
- 2.4 บทละครรำ
- 2.5 บทละครดึกค่ำบรรพ์
- 2.6 บทละครตั้งโต๊ะ หรือ บทละครพูดสลับคำ
- 2.7 บทละครพูดคำกลอน
- 2.8 บทละครพูดก้าน้ำตี
- 2.9 บทละครวางฉาก

ส่วนเนื้อเรื่องบทละครที่ทรงพระราชนิพนธ์นี้มี 3 ลักษณะ คือ

- 1) บทละครที่ทรงพระราชนิพนธ์ขึ้นจากจินตนาการของพระองค์เอง
- 2) บทละครที่ทรงแปลหรือดัดแปลงจากบทละครต่างประเทศ
- 3) บทละครที่ทรงแก้ไขดัดแปลงจากวรรณกรรมเก่าของไทย

สำหรับบทละครที่ทรงแปลหรือดัดแปลงจากบทละครต่างประเทศนั้น ทรงรับเค้าโครงเรื่อง หรือ เนื้อเรื่องจากวัฒนธรรมเก่า ๆ จีนเขิน และจากวัฒนธรรมใหม่ คือ ตะวันตก ทั้งนี้ทรงแก้ไขปรับปรุงให้เข้ากับลักษณะวัฒนธรรมแบบไทย นับว่าเป็นการเชิดชูให้บทละครของไทยมีลักษณะที่เด่นเหนือวัฒนธรรมอื่น (เจื้อย สตะเวทิน, 2515 : 2) ในด้านวิธีการแปล พระองค์ทรงบันทึกที่มาของเรื่อง ชื่อเจ้าของเรื่องไว้อย่างชัดเจน อันเป็นการรักษาวัฒนธรรมและประเพณีการประพันธ์ที่ดี (มด. ปิ่น มาลากุล, 2516 : 11) และการแปลบทละครของพระองค์นั้น ได้รับการวิจารณ์ว่า "เป็นแบบอย่างการแปลหนังสือต่างประเทศมาเป็นไทยอย่างดีที่สุด และเป็นหลักของภาษาที่ผู้รู้จะควรถือเป็นแบบอย่างสืบไป" (มด. ปิ่น มาลากุล, 2516 : 34)

บทละครพระราชนิพนธ์มีแก่นเรื่อง (theme) อยู่ 2 ประเภทคือ เป็นเรื่องที่เกี่ยวกับพฤติกรรมส่วนตัว และเรื่องที่เกี่ยวกับเหตุการณ์หรือกิจการเกี่ยวกับบ้านเมือง (ทิพย์สุเนตร นาคชน, 2516 : 75) สำหรับเรื่องที่เกี่ยวกับพฤติกรรมส่วนตัวนั้นมีเค้าโครงเรื่องทำนองชานหัว หรือ ชวน

สลดใจ มีเนื้อหาและคำพูดเป็นนัยที่ผู้ชม ผู้อ่านต้องนึกเอาเอง เรื่องประเภทนี้ทรงต้องการ "ตีเพื่อ
ก่อ" หรือ "จ่อสังคม" ส่วนเรื่องที่เกี่ยวกับแ การหรือกิจการบ้านเมือง มักจะทรงพระราชนิพนธ์
ตามเหตุการณ์ในรัชสมัยของพระองค์เอง ปู่เภาโครงเรื่องเกี่ยวกับการทหาร การป้องกันประเทศ
การเมืองซึ่งเป็นการปลุกใจให้รักชาติ รู้จักหน้าที่ของตนที่มีต่อชาติ ซึ่งเป็นการเตือนใจให้ผู้ชม ผู้อ่าน
ดำเนินชีวิตของตนให้เหมาะสมถูกต้องในฐานะที่เป็นชาวไทย และเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทย

(ทิพย์สุเนตร นาคชน, 2516 : 77)

บทละครที่มีเนื้อเรื่องทำนองปลุกใจให้รักชาติ รู้จักหน้าที่ของตนเองต่อชาตินั้น พระบาท
สมเด็จพระมงกุฎเกล้า ฯ ทรงพระราชนิพนธ์แสดงให้เห็นถึงลักษณะบุคคลทั้งทีและเลว ในตอนจบ
เรื่องตัวละครที่เป็นตัวแทนของบุคคลที่ดี เป็นผู้ทำประโยชน์ต่อส่วนรวมและต่อประเทศชาติ จะเป็นผู้
ได้รับความสุข ในขณะที่ตัวละครที่ทำความชั่ว ไม่มีความเสียสละเพื่อส่วนรวม ก็ได้รับผลตอบแทน
ในทางตรงข้าม คือ เป็นผู้ได้รับความทุกข์ (เจลา ไชยรัตน์, 2510 : 46) นอกจากนี้พระองค์ได้
ทรงอาศัย "ปาก" ของตัวละคร เพื่อแสดงพระราชดำริและพระราชวิจารณ์เกี่ยวกับความมั่นคงของ
ประเทศชาติ และความเปิ่นผลเมืองที่ไว้อ่างชัดเจน (ทิพย์สุเนตร นาคชน, 2516 : 78) นอก
เหนือจากการแสดงการประพจน์ของตัวละครแล้ว

การแสดงผลของความประพจน์ของตัวละครและการแสดงความคิดเห็นต่อชาติด้วยถ้อย
คำของตัวละคร เหล่านี้เป็นเครื่องอบรมจิตใจของผู้ชม ผู้อ่าน เป็นการนำบทละครมาเป็นเรื่องการสอน
การเมืองโดยทางอ้อม โดยที่ผู้ชม ผู้อ่านจะได้ทั้งข้อคิดทางการเมือง และความสนุกสนานไปพร้อม ๆ
กัน ประกอบกับพระองค์ทรงพระราชนิพนธ์บทละครโดยทรงใช้ถ้อยคำธรรมดา เข้าใจง่าย และมีความ
หมายกว้างขวาง มีการดำเนินเรื่องไม่ซับซ้อน ไม่ซับซ้อน สิ่งเหล่านี้ช่วยให้ผู้อ่านเกิดความเข้าใจ
และในการแสดงผู้ชมก็จะมี ความประทับใจ (เจลา ไชยรัตน์, 2510 : 44) บทละครพระราชนิพนธ์
ของพระองค์จึงสามารถสื่อสารแนวความคิดต่าง ๆ ไปสู่ผู้ชมและผู้่านได้ทุกเพศทุกวัย

อนึ่ง บทละครพระราชนิพนธ์บางเรื่องได้รับความนิยมแพร่หลายในหมู่ชาวต่างประเทศ
กล่าวคือ เป็นเรื่องที่แปลเป็นภาษาอังกฤษ และภาษาฝรั่งเศส นอกเหนือจากบทละครภาษาไทยแล้ว
ได้แก่เรื่อง น้อย อินทเสน แปลเป็นภาษาอังกฤษชื่อ เดอะ เอิร์ล ออฟ แคลเวอร์ เฮาส์ (The
Earl of Claverhouse) และนายประเสริฐก็ได้แปลเป็นภาษาฝรั่งเศสชื่อ เลอดุค เดอเซฟท์ทักบี้

(Le Duc d' Erretchagay) เป็นต้น นอกจากนั้นบทละครบางเรื่องพระองค์ได้ทรงปรับปรุงไว้หลายครั้ง เพื่อให้ฉาก ตัวละคร โครงเรื่องเหมาะสมกับเหตุการณ์และความนิยมของคนไทย ได้แก่ เรื่อง หาโชค หนามยอกเอาหนามบ่ง ** กนกนาค ***

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ทรงพระวิริยาสมาธิในการประพันธ์บทละครเป็นเลิศ นั่นคือ บทละครชุดเรื่อง หัวใจนักบุญ ได้รับคัดเลือกจากคณะกรรมการวรรณคดีสโมสรให้เป็นยอดของบทละครชุดร้อยแก้ว เมื่อ พ.ศ. 2457 (มค.ปิ่น มาลากุล, 2518 : 176) และบทละครเรื่อง มัทนะพาธา ได้รับความเห็นชอบยกย่องให้เป็นหนังสือสมควรยกย่อง คณะกรรมการวรรณคดีสโมสรจึงทูลเกล้าฯ ถวายประกาศนียบัตรรับรองไว้เมื่อวันที่ 11 พฤษภาคม พ.ศ. 2467 (มค. ปิ่น มาลากุล, 2518 : 341)

บทละครเรื่องหนึ่งในสมัยแรกที่ทรงพระราชนิพนธ์เป็นภาษาไทย ก็คือ เรื่อง ความคิมีไซย ซึ่งพระราชทานให้นักเรียนนายร้อยชั้นมัธยมยศถง ทรงพระราชนิพนธ์หลังจากเสด็จกลับจากอังกฤษแล้ว (มค. ปิ่น มาลากุล, 2516 : 18) ส่วนบทละครเรื่องสุดท้ายคือ บทละครเรื่อง มัทนะพาธา ซึ่งทรงแปลเป็นภาษาอังกฤษ บทพระราชนิพนธ์เรื่องนี้ค้างไว้ค้างคองที่ 4 เพียง 5 - 6 หน้า พระองค์ได้สวรรคตเสียก่อนที่จะทรงพระราชนิพนธ์เรื่องจบ มัทนะพาธา ฉบับร้อยกรองภาษาอังกฤษจึงค้างอยู่เท่านั้น "ซึ่งกลายเป็นกวีนิพนธ์อมตะที่ยังไม่เสร็จ เช่นเดียวกับเพลงสำหรับวงดนตรีใหญ่ของนักประพันธ์

* ทรงคัดองค์ที่ 4 ของเรื่องเดิมทั้งหมด แล้วทรงพระราชนิพนธ์ใหม่โดยให้ตัวละครหญิง (แม่สำอาง) ลกการคิมสุราลง เปลี่ยนบุรุษโรว์ พิงยาจารย์ เป็นคุณหลวงและให้มารักแม่สำอาง ทำให้เรื่องจบไปในทางดี (มค. ปิ่น มาลากุล, 2518 : 97)

** ทรงแก้ไขสถานที่ เปลี่ยนชื่อตัวละคร เก็บบทบาทของตัวละครบางตัว และแก้ไขบทของตัวละคร รวมทั้งลดทอนความรุนแรงของเนื้อเรื่อง เพื่อมิให้กระทบกระเทือนทหาร (มค. ปิ่น มาลากุล, 2518 : 231)

*** มีถึง 4 ส่วนวน (มค. ปิ่น มาลากุล, 2518 : 153)

เพลง Schubert ที่เรียกว่า " Unfinished Symphony " (มด. ปิ่น มาลากุล, 2518 : 351)

1.2.4 พระราชกรณียกิจในการละคร (Drama) นอกจากพระองค์จะทรงพระราชนิพนธ์ละครประเภทต่าง ๆ ไว้มากมายแล้ว พระองค์ได้ทรงกำกับการแสดงละครของสโมสรการละครในสมัยของพระองค์ บางเรื่องทรงร่วมแสดงกับบรรดาข้าราชการบริพารอีกด้วย นับว่าทรงเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์เดียวที่แสดงละคร พระองค์จึงทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่ทันสมัยโดยแท้ (เจ็ด สตะเวทิน, 2515 : 5) คือได้ทรงถือพระองค์ว่า ทรงดำรงพระอิสริยยศเหนือบรรดาข้าราชการบริพาร หรือ คนอื่น ๆ นอกจากนี้พระองค์ได้ทรงสนับสนุนการละครให้เป็นมหรสพของชาวไทยอีกแบบหนึ่ง เพิ่มมากขึ้นจากการละเล่น หรือ การแสดงที่ให้ความบันเทิงใจแก่ชาวไทยในสมัยก่อน

ก) ทรงกำกับและทรงร่วมแสดงละคร พระราชกรณียกิจเกี่ยวกับการกำกับการแสดงและการแสดงนั้น ทรงเริ่มต้นตั้งแต่พระชนมายุ 15 พรรษา เมื่อทรงศึกษาอยู่ ณ ประเทศอังกฤษ ทรงจัดการแสดงละครพูดเป็นครั้งแรกคือเรื่อง มิสฮันนีโบน* (Miss Honeybone) ณ คำหนักที่ตำบลแอสคอต (Ascot) ในจังหวัดเบอร์กเชียร์ (Berkshire) เมื่อวันที่ 8 มกราคม พ.ศ. 2438 พระองค์ทรงกำกับการแสดง (มด. ปิ่น มาลากุล, 2518 : ๖2)

ต่อมาในปี พ.ศ. 2440 กราวที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสประเทศทางยุโรปเป็นครั้งแรก พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ได้ทรงจัดแสดงละครถวายให้ทอดพระเนตร ณ เมืองเจนีวา ประเทศสวิสเซอร์แลนด์ ในเรื่อง มาย เฟรนด์ จาร์เล็ต (My Friend Jarlet) มีชื่อเป็นภาษาไทยว่า มิตรแท้ พระองค์ทรงร่วมแสดงด้วย (มด. ปิ่น มาลากุล, 2518 : 18)

พระองค์ทรงจัดการแสดงหลายครั้งที่ประเทศอังกฤษ ทรงพระปรีชาสามารถในการแสดง แม้แต่บทสุภาพสตรีก็ทรงมีความสามารถแสดงได้ดี** (มด. ปิ่น มาลากุล, 2518 : 67 - 69)

* มด. ปิ่น มาลากุล สันนิษฐานว่า "อาจจะเป็น ละครพระราชนิพนธ์เรื่องแรกก็ได้"

** เช่นในกราวทรงแสดง เรื่องมิตรแท้ (พ.ศ. 2440) และเมื่อทรงแสดงร่วมกับชาวอังกฤษ หลังสมัย Ascot และ Camberley

ครั้นพระองค์เสด็จกลับพระนครแล้ว ทรงยังเสริมการละครโดยทรงตั้งสโมสรทวีนัฎฐาในปี พ.ศ. 2448 พร้อมกับทรงตั้งคณะละครของทวีนัฎฐาด้วย มีชื่อว่า คณะศรีอยุธยา พระองค์ทรงฝึกหัดบรรดาข้าราชการบริพารให้สามารถแสดงละครแบบพระแท่นทั่วไปได้ และพระองค์ทรงร่วมแสดงด้วยในบางเรื่อง เรื่องแรกที่ทรงแสดงในประเทศไทย ก็เรื่อง ปลอญแก่ ในงานฉลองพระชนมพรรษาของสมเด็จพระบรมราชินีนาถ เมื่อวันที่ 2 มกราคม พ.ศ. 2449 (ทิพย์สุเนตร นากชน, 2516 : 27)

ในการแสดงนั้น พระองค์ทรงร่วมแสดงกับบรรดาข้าราชการบริพาร และไม่ได้นำแสดงเป็นตัวเอกเสมอทุกคราว แม้แต่ตัวประกอบพระองค์ก็ทรงแสดง เหตุที่พระองค์ไม่ได้นำแสดงเป็นตัวเอกเสมอ ๆ นั้น "เพราะทรงมีพระราชดำริว่า ละครจะดีหรือไม่ดีนั้น ไม่ได้ขึ้นอยู่กับตัวเอกแต่อยู่ที่บทบาทต่างหาก" (เจือ สตะเวทิน, 2515 : 5) ดังนั้นเมื่อพระองค์ทรงแสดงละครไม่ว่าจะเป็นตัวละครตัวใดก็ตาม ปรากฏว่า "เล่นก็ยังไม่สามารถจะลืมไปเสียจากความจำได้" และได้มีคำวิจารณ์การแสดงด้วยว่า ทรงแสดงได้สมบทบาท ดังมีคำวิจารณ์ต่อไปว่า

"ท่านศรีอยุธยา ^{**}ได้เป็นตัวแทนร้อยเอกบุญธรรม ชรรณโยธิน (ในเรื่อง เจ้าชู้ยารัก) ในเรื่องของท่านยืนอยู่บนเวทีไต่บันไดเสียงกบฏหัวเราะและตบมือแสดงความพอใจอยู่ได้ขาด เพราะการเอนกอกของท่าน เราสามารถกล่าวได้ว่าไม่ว่าอะไรทำให้ท่าน ตามธรรมดาจำอวดที่แสดงเราอาจกล่าวได้ทันทีว่าขึ้นสิ่งนั้นสิ่งนี้, แต่ที่ท่านแสดงเหมือนกับคนธรรมดาเรานั่นเอง แต่ก็ต้องหัวเราะ จึงน่าอัศจรรย์ยิ่งนัก. ใจแต่เท่านั้นท่านกลับช่วยทำให้ตัวละครอื่น ๆ ให้ดูอันดูเซอะไปคามบทได้สนิทยิ่งขึ้น จึงเห็นได้ว่าท่านมีกำเนิดเป็นอาจารย์โน้ตเสีย ..

ท่านศรีอยุธยา ^{**}เป็นนายพลเรือ โทพระยาสมุทรโยธิน (ในเรื่อง โพงพาง) ตัวนี้เป็นยากที่สุดในเรื่อง ในชั้นนั้นก็มีความธรรมดา, เมื่อถูกชักถึงเรื่องไม่ยากพูด ก็ต้องเปลี่ยน

* บทประพันธ์ของนายบัว วิเศษกุล พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ทรงพระราชนิพนธ์คำร้อง

** ก๊อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

แสดงทำให้เห็นว่าไม่สะดวกใจ, ทั่วไปต้องเปลี่ยนเป็นทั้งและโกรธเจือปนกัน, แล้วเป็นคนใจไม่รู้อะไรพระวิสูตรเพื่อจะไ้รู้ความว่าพระวิสูตรกับนายประมุขคบคิดกันหรือเปล่า, ในที่สุดเมื่อค้นคว้ากับกรรมาของแคว่งว่าหัวใจเบิกบานที่สุดในโลก. ท่านผู้เถยเจ่นละครมาบางแควแม่แต่เด็กน้อยคงจะรู้ดีกว่าการเปลี่ยนแสดงที่เราคว้านักป่วนใจ, ท่านศรีอยุธยาแสดงใจจนผู้ใดโดยมากรู้สึกเป็นจริงไปตามถ้อยคำที่เราได้กล่าวมาแล้วในเบื้องต้นทุกประการ. ในเวลาโกรธเจือหนึ่งนั้นไม่ต้องกล่าวถึงทำซึ่งแสดงอันเห็นเป็นปฐม, ถ้าเราใช้ของสองดูจะเห็นไปถึงคงควาเต็มไปด้วยความสบาย, การแสดงได้ถึงความนั้นเป็นวิชาสูงที่สุดของการเล่นละครแล้ว" [ทิพย์สุนทร นาคชน, (อ้างจากพรหมบุตร, "ละครศรีอยุธยา" ฤทธิชัย ฉบับที่ 9 ตุลาคม - พฤศจิกายน - ธันวาคม พ.ศ. 2463 หน้า 89 - 96), 2516 : 39 - 42]

ถึงแม้พระองค์ทรงแสดงละครให้สมบทบาทของตัวละครในเรื่องเป็นที่ยกย่องจากคนทั่วไปก็ตาม แต่พระองค์ก็ทรงถูกหักท้วง มิให้แสดงละครจากสมเด็จพระบรมราชชนนี ซึ่งพระองค์ได้ตรัสเล่าถึงพระราชปราชญ์ของสมเด็จพระบรมราชชนนีไว้ตามที่พระยาสุนทรวิจิตรได้บันทึกไว้ว่า

"... ไม่อยากให้ฉันเล่นละครอีก ทรงอ้างว่าการ เล่น สนุกทางอื่น ๆ มีถมไป เล่นละครเช่นนั้นเป็นการเสื่อมเสีย เพราะต้องไปเบียดหัวอะไร ๆ ไม่เหมาะสม คำพูดและบทบาทก็เป็นการล่วงเกินนารังเกียจ ฉันทูลว่า การแสดงละครเป็นศิลปะ การแสดงที่ดีคือพูดและทำให้สมจริง เขาจึงไม่ถือสาฉัน ฐานะของผู้แสดงกับตัวละครในเรื่องเป็นคนละส่วนกัน เวลาแสดงละครก็เบียดหัวละคร เวลาเลิกแสดงแล้วก็เบียดหัวของตัวเองถามฐานะของตน ๆ อย่างก็ให้ปะปนกันแล้วก็ดูไม่นารังเกียจ ... (พระยาสุนทรวิจิตร, 2500 : 9 - 10)

นอกจากจะทรงถูกหักท้วงดังเช่นนี้แล้ว ยังกลายเป็นข้ออ้างในการกีดกันของคณะนายทหารหนุ่มก่อการกบฏเมื่อ ร.ศ. 130 (พ.ศ. 2454) อีกด้วย ดังที่ ร.ต.वास วาสนาได้ให้การถึงเหตุที่คิดจะเปลี่ยนแปลงการปกครองโดยโค่นล้ม พระราชอำนาจของรัชกาลที่ 6 ว่า

" .. มีความพอใจที่จะคิดเปลี่ยนแปลงประเพณีการปกครอง เพราะการเล่นโขน เล่นละครของพระประมุขแห่งชาตินั้นไม่มีประโยชน์แก่ชาติอันใดเลย มีแต่จะเสื่อมพระเกียรติยศ

เกียรติคุณแก่นานาประเทศ และในละครบทกระเทือนถึงชาติ ถึงประชาชนคนไทยอีกด้วย
ควรให้เป็นหน้าที่ของคนอื่นเขาแสดง" จะจัดการ ... " (ร.ต. เจริญ ศรีจันทร์ และ
ร.ต. เนตร พูนวิวัฒน์, 2503 : 140 - 141)

ดังนั้นพระราชประสงค์ของพระองค์ที่จะทรงใช้การละครเป็นเครื่องมือในการสอน
การเมืองโดยทางอ้อมให้แก่ประชาชนไทยที่บังเอิญได้เข้าใจเรื่องการเมืองแต่อย่างใดเลย (มด. ปิ่น
มาลากุล, 2516 : 57) หรือที่ทรงมุ่งให้การแสดงละครเป็นวิธีการสอนประชาธิปไตยแก่ผู้ร่วมแสดง
เพื่อให้ทุกคนรู้จักทำหน้าที่ในตำแหน่งตัวละครให้ดีที่สุด โดยไม่คำนึงถึงฐานะนอกการแสดง (มด. ปิ่น
มาลากุล, 2516 : 58) พระราชประสงค์ทั้งหลายดังกล่าวนี้มีบุคคลบางกลุ่มไม่เข้าใจ กลับเห็นว่า
เป็นการเสื่อมพระเกียรติ และเป็น "ของเล่น" ที่ทรงใจจายพระราชทรัพย์สิ้นเปลืองไปในทางที่ไม่
สมควร คือไม่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม ในขณะที่เกี่ยวกับบุคคลที่เข้าใจก็เห็นว่าเป็นสิ่งที่เป็ประโยชน์
ในแง่ของการให้ความคิดอันเป็นพื้นฐานสำคัญต่อการปกครองแบบประชาธิปไตยไปในอนาคต

อย่างไรก็ตามแม้ว่าความคิดริเริ่มของบุคคลสองฝ่ายจะไม่อาจหาข้อยุติได้ แต่สิ่งที่เป็
จริงก็คือ เนื้อหาในละครนั้นได้ให้ความสนุกสนาน ความเพลิดเพลินในความงามตา ความไพเราะ
ตลอดจนข้อคิด และอารมณ์จากเนื้อเรื่องละคร ยิ่งไปกว่าพระองค์ทรงส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมด้าน
ละครว่า และโชนให้เป็มรดกตกทอดของไทยต่อไป และละครยังแสดงถึงเรื่องราวของชีวิตสมมุติ
ที่คล้ายชีวิตจริง ซึ่งอาจเกิดขึ้นจริง ๆ ก็ย่อมได้ การดูละครจึงให้คติธรรม และแนวทางในการ
ประพฤติตนแก่ผู้ชมให้เป็นไปตามพระราชประสงค์ได้เช่นกัน

ประโยชน์ของการละครในสมัยของพระองค์อีกประการหนึ่งคือ บทละครพระราชนิพนธ์
ที่ทรงจัดแสดง ที่ทรงแสดงร่วมกับหรือละครคณะอื่นนำไปแสดงได้เกิดผลที่ต่อส่วนรวม ในกิจการกุศล
ด้านต่าง ๆ และในการบำรุงชาติบ้านเมือง ดังเช่น จัดการแสดงละครเรื่องลาวดี เก็บเงินปฏิสังขรณ์
พระปฐมเจดีย์ การแสดงละครเรื่องปล่อยแก่ เพื่อเก็บเงินปฏิสังขรณ์พระบรมธาตุ จังหวัดนครศรี
ธรรมราช การแสดงละครเรื่องวิวาทพระสมุทร เก็บเงินให้ราชนาวิสมาคม การแสดงเรื่องหลวง
จำเนียรเงินทาง เก็บเงินซื้อปืนเสือป่า เป็นต้น (ทิพย์สุเนตร นาคชน, 2516 : 31 - 32)
หรือแม้แต่ในปัจจุบันก็ยังนิยมนำบทละครพระราชนิพนธ์มาจัดการแสดงทั้งทางโทรทัศน์ และตามโรง
ละคร เพื่อหารายได้ให้แก่สาธารณกุศลต่าง ๆ

พระราชกรณียกิจในการละคร (Drama) พระราชกรณียกิจของพระองค์ที่เกี่ยวข้องกับละคร มี 3 ด้านคือ การที่ทรงพระราชนิพนธ์บทละคร ทรงกำกับการแสดงละคร และทรงร่วมแสดงละครกับบรรดาข้าราชการ การที่ทรงแสดงละครด้วยนี้ นับได้ว่าพระองค์ทรงเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์เดียวที่แสดงละคร และทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่ทันสมัยโดยแท้ (เจื้อ สละเวทิน, 2515 : 5)

ก. ทรงกำกับการแสดงและทรงแสดงละคร ทรงเริ่มต้นตั้งแต่พระชนมายุได้ 15 พรรษา โดยทรงจัดการแสดงและละครทุกเป็นครั้งแรกในเรื่อง มิสฮันนี่บอน* (Miss Honey bone) จัดแสดง ณ ท่าหนักที่ตำบลแอสคอต (Ascot) จังหวัดเบอร์กซาร์บี (Berkshire) ในวันที่ 8 มกราคม พ.ศ. 2438 (มล. ปิ่น มาลากุล, 2518 : 62) และต่อมาในคราวที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ เสด็จประพาสประเทศทางยุโรปเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2440 ก็ทรงวัดแสดงละครพร้อมทั้งทรงร่วมแสดงด้วยในเรื่อง "มิตรแท้" หรือเรื่อง มาย เฟรนด์ จาร์เล็ต (My Friend Jarlet) แสดง ณ เมืองเจนีวา ประเทศสวิสเซอร์แลนด์ (มล. ปิ่น มาลากุล, 2518 : 18)

พระองค์ทรงมีประสบการณ์ในการแสดงละครในประเทศอังกฤษ ทรงพระปรีชาสามารถในการแสดง แม้แต่ในบทสุภาพสตรีก็ทรงมีความสามารถเช่นกัน (มล. ปิ่น มาลากุล, 2518 : 67 - 9) เมื่อเสด็จกลับพระนครแล้วได้ทรงส่งเสริมการละครให้แพร่หลายยิ่งขึ้น โดยที่ทรงตั้งสโมสรทวิปัญญาขึ้นในปี พ.ศ. 2445 และตั้งคณะละครของทวิปัญญาพร้อมกันด้วย มีชื่อว่า คณะศรีอยุธยา ซึ่งพระองค์ทรงสนับสนุนโดยถวายฝึกหัดและทรงกำกับการแสดง (ทิพย์สุเนตร นาคชน, 2516 : 30) และยังทรงแสดงร่วมกับสมาชิกสโมสรด้วย ครั้งแรกที่ทรงแสดงคือเรื่อง ปอ้อยแก่ (บทประพันธ์ของนายบัว วิเศษกุล พระองค์ทรงพระราชนิพนธ์คำร้อง) แสดงในงานฉลองพระชนมพรรษาของสมเด็จพระบรมราชินีนาถ เมื่อวันที่ 2 มกราคม พ.ศ. 2449 (ทิพย์สุเนตร นาคชน, 2516 : 27) ดังกล่าวแล้ว ,

* มล. ปิ่น มาลากุล สันนิษฐานว่า บทละครเรื่องนี้ "อาจจะเป็นบทละครพระราชนิพนธ์เรื่องแรกก็ได้"

ข. ทรงสนับสนุนการละคร กิจกรรมการละครคณะศรีอยุธยาเป็นรัฐจักพรรดิหลายว่าเป็นพระราชนิยม จึงมีการจัดแสดงละครชั้นโดยสโมสรการละครอื่น ๆ คือ คณะครูแห่งกระทรวงธรรมการ คณะเสือป่ากองเสนาหลวงรักษาทรงองค์ คณะนายทหารมหาดเล็ก เป็นต้น สโมสรการละครเหล่านี้พระองค์ทรงร่วมฝึกหัดมา ทรงแนะนำเรื่องอื่น ๆ บ้าง ซึ่งเป็นการสนับสนุนให้ข้าราชการพลเรือนสนใจการแสดงละคร และจัดการแสดงกันแพร่หลาย

หลักฐานที่แสดงว่าทรงสนับสนุนการละครให้เป็นมหรสพ ที่ให้ความบันเทิงอารมณ์และความรู้ในด้านต่าง ๆ แต่ประชาชน ก็ก่อโรงละครในสมัยของพระองค์ ซึ่งมีทั้งในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัด เฉพาะในกรุงเทพฯ มีโรงละครซึ่งเจ้าเจกองหลวงสำหรับผู้ชมที่เป็นพระบรมวงศานุวงศ์ และข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ มี 5 แห่ง

- 1) โรงโชนหลวงที่สวนผักกาดวัน**
- 2) โรงละครหลวงสวนเคียวลับ*** อยู่ทางทิศใต้ของพระที่นั่งภาคุมาศำรณ หรือพระที่นั่งบรมพิมานในปัจจุบัน
- 3) โรงละครหลวง ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน ชื่อจิตรลดาสมาคม ใช้นามสโมสรด้วย ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของพระตำหนัก
- 4) โรงละครหลวง ณ พระราชวังดุสิต ใช้นามที่แสดงละครหรือฉายภาพยนตร์ ได้ เติมอยู่ชั้นบนของพระที่นั่งอัมพรสถานทางก้านตะวันตกเฉียงใต้ แต่คับแคบจึงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างโรงละครขึ้นที่สนามหน้าพระที่นั่งอภิเศกดุสิต อยู่ทางทิศใต้ของพระที่นั่ง

* มหรสพที่นิยมกันในสมัยนั้นได้แก่โขน ละครรำ ละครร้อง (คนในกรุงเทพฯ นิยมมาก) และลิเก ส่วนละครหุ่นนั้นในสมัยนั้นไม่นิยม ศาสน์พระครูหมื่นแสดงโดยเฉพาะที่โรงละครวัดปัญญาในสวนสราญรมย์

** เป็นโรงละครแห่งชาติ มีลักษณะภายนอกสวนอัมพรในปัจจุบัน ผู้ใดต้องการใช้ของของพระบรมราชานุญาติ (ข้อมูลจาก มล. ปีมาจากมูล)

*** ปัจจุบันรื้อแล้ว และสร้างเป็นอาคารที่อยู่ของผู้ตามเสด็จพระราชาทิต่างประเทศที่มาเยือนประเทศไทย

5) โรงละครหลวง ณ พระราชวังพญาไท อยู่ทางทิศ/ ^{ตะวันออก} ของกลุ่มพระที่นั่ง สร้างเมื่อพระองค์เสด็จไปประทับ ณ พระราชวังพญาไท ภายหลังที่สมเด็จพระพันปีหลวงสวรรคตในปี พ.ศ. 2463 ได้ใช้เป็นโรงละคร

โรงละครหลวงในต่างจังหวัดมี 3 แห่ง คือ

1) โรงละครหลวง ณ พระราชวังบางปะอิน อยู่ในบริเวณทิศตะวันตกเฉียงเหนือของพระที่นั่งอู่ทิศานภูมิเสถียร เรียกชื่อว่า ศาลาบรรณเวทิสถาน ในปี พ.ศ. 2463 เคยใช้เป็นโรงละคร

2) โรงละคร ณ พระราชวังสนามจันทร์

3) โรงละคร ณ พระราชวังสนามจันทร์

นอกจากนี้ในเวลาเสด็จชมรบเสื่อป่า ก็โปรดเกล้าฯ ให้ปลูกอาคารใช้เป็นที่พักผ่อน มีที่ค่ายหลวงบ้านโป่ง และที่ค่ายหลวงโพธาราม จังหวัดราชบุรี

โรงละครของเอกชนสำหรับคนทั่วไป มีโรงละครบูรณะนาฏศาลา มีพระยาอนุวัตรราชนิคมเป็นเจ้าของ ตั้งอยู่ที่ตลาดเก่า ถนนเจริญกรุง

ส่วนการแสดงละครนั้น มีการจัดแสดงในต่างจังหวัดด้วย โดยเฉพาะในจังหวัดที่มีการชมรบเสื่อป่าและลูกเสื่อประจำปี ได้จัดการแสดงละครขึ้นด้วย กิจกรรมละครส่วนพระองค์ได้เผยแพร่ไปถึงหัวเมืองเป็นครั้งแรก เมื่อพระองค์ทรงดำรงพระอิสริยยศเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชสยามมกุฎราชกุมาร และเสด็จพระราชดำเนินประพาสทักษิณเมื่อ ร.ศ. 128 (พ.ศ. 2452) ทรงจัดการแสดงละครเรื่อง ปลอญญ ที่จังหวัดนครศรีธรรมราช และปรากฏว่าเป็นที่ประทับใจของผู้ชมเป็นอันมาก (มล. ปิ่นมาลากุล, 2518 : 206) ในเวลาต่อมาบรรดาข้าราชการตามหัวเมืองต่าง ๆ ก็พากันจัดแสดงละครเพื่อถวายทอดพระเนตรในคราวที่มีการชมรบประจำปี หรือจัดแสดงในงานนักขัตฤกษ์ของเมืองนั้น ๆ

สิ่งที่ยืนยันว่า พระองค์ทรงสนับสนุนการแสดงละครทั้งในกรุงเทพฯ และหัวเมืองทั่วไป ก็คือ "หมายเหตุของบทละครเรื่อง งศกรสมรส พิมพ์ในหนังสือพิมพ์สุโขทัย ฉบับที่ 71 เดือนเมษายน - พฤษภาคม พ.ศ. 2463 หน้า 66" ทรงบันทึกข้อความไว้ว่า

"ผู้โคปรารถนาจะเล่น ขอให้อนุญาตมายัง 'ศรีอยุธยา' ผู้เป็นเจ้าของ

กรรมสิทธิ, จะขึ้นถืออนุญาต. ถ้าปรารถนาจะขออนุญาตเช่นนี้ โปรดส่งจดหมาย
มายังหม่อมเจ้าจุลภากร, กรมราชเลขาธุการในพระองค์, กรุงเทพฯ (ทิพย์สุเนตร
นากชน, 2516 : 44)

✓ พระราชกรณียกิจในด้านการประพันธ์และการละคร เป็นสิ่งที่ทรงกระทำควบคู่กับพระ
ราชกรณียกิจในการปกครองประเทศ และอาจกล่าวได้ว่าพระราชนิพนธ์และการละครที่ทรงนำมา
เผยแพร่เป็นเครื่องเอื้ออำนวยในการปกครองประเทศของพระองค์ เพราะบทละครและการละคร
ต่าง ๆ นั้น ถือว่าเป็นเรื่องของอารมณ์โดยส่วนหนึ่งที่ทันสมัย คือได้เห็นเอง คิดเอง เลือกสิ่งที่
ตัวเอง บทละครจะสร้างคติสอนใจ ซึ่งเป็นการให้การศึกษาแก่ผู้ชม ผู้อ่าน (มด. ปิ่น มาลากุล,
2516 : 54) นอกจากบทละครและการละครจะเป็นเครื่องมือในการให้ศึกษาค้นคว้าคตินิยมแล้ว
ยังจะให้ข้อคิด หักศัณคิแบบใหม่แก่ประชาชน ซึ่งจะเป็่วิธีการอันหนึ่งที่ปลูกฝังเรื่องของความดี ความ
ซื่อ ความกล้าหาญ ความรักชาติ อันเป็นหน้าที่ของบุคคลพึงมีต่อประชาชาติ และเป็นวิถีชีวิตที่พระองค์
ทรงมีพระราชประสงค์ให้ประชาชนถือเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ในสมัยนั้น
และพระราชดำริ พระราชวิจารณ์ใด ๆ ก็ตามที่ทรงมีต่อสภาพการณ์ และต่อการปฏิบัติ ดังปรากฏใน
บทละครต่าง ๆ นั้น มีหลายประการที่เป็นความจริง ซึ่งยืนยันมาจนถึงปัจจุบัน อย่างที่คนสมัยปัจจุบัน
สามารถศึกษา บิด่ถ้อยข้อคิดเห็นในบทละครพระราชนิพนธ์ของพระองค์มาปฏิบัติได้เหมาะสมกับเวลาใน
ปัจจุบันนี้ (ทิพย์สุเนตร นากชน, 2516 : 92) จึงกล่าวได้ว่าการสั่งสอนประชาชนไม่ว่าในเรื่องใด
ก็ตาม ซึ่งรวมทั้งแนวความคิดทางการเมือง เป็นสิ่งที่ "ทรงประสบผลสำเร็จ" ไม่เพียงแต่ในรัช
สมัยของพระองค์ หากแต่ได้เกิดผลมาถึงสมัยปัจจุบันด้วย

2. สภาพการณ์ในสมัยรัชกาลที่ 5 - 6

การศึกษาแนวความคิดของบุคคล มิใช่จะวิเคราะห์แต่จากการเพียงด้านเดียว การศึกษา
เพียงแนวความคิดย่อมเลื่อนลอย เพราะแนวความคิดของบุคคลย่อมผูกพันอยู่กับสภาพของสังคมและ
การเมืองในยุคสมัยของบุคคลนั้น (เกษม ศิริสัมพันธ์ และ นิออน สนิทวงศ์, 2516 : 190) ดังนั้น
จึงจำเป็นต้องศึกษาสิ่งแวดล้อมซึ่งเกี่ยวข้องกับพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า ฯ เมื่อทรงดำรงพระชนม์ชีพ
ซึ่งได้แก่สภาพการณ์ในด้านสังคม เศรษฐกิจและการเมือง รวมไปถึงอิทธิพลของบุคคลต่างชาติ สิ่งต่าง ๆ

ที่เกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 และสมัยของพระองค์เอง

อย่างไรก็ตาม สภาพการณ์ต่าง ๆ ในสมัยรัชกาลที่ 5 - 6 มีความเกี่ยวเนื่องมาจากสังคมในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นด้วย จึงต้องศึกษาสภาพด้านสังคมในสมัยรัชกาลที่ 1 - 3 ประกอบกันไปด้วย เพื่อให้เข้าใจพื้นฐานด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมในสมัยรัชกาลที่ 5 - 6 ซึ่งจะได้อธิบายต่อไป

✓ 2.1 สภาพทั่วไปในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ลักษณะทั่วไปของสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นเป็นการสืบต่อจากสมัยอยุธยา ได้แก่วรรณกรรมเขียนประเพณี สถาบันทางการเมือง สังคมและเศรษฐกิจ ฯลฯ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นสภาพของการถ่ายแบบมาจากอยุธยาตนเอง

2.1.1 ด้านสังคม ลักษณะสังคมไทยแต่เดิมเป็นสังคมแห่งกรอบชนบทชนนิยม ลักษณะที่สำคัญคือเป็นครอบครัวชวาณา ดังนั้นการรวมกลุ่มเพื่อแสดงพฤติกรรมทางการเมืองจึงเป็นการรวมกลุ่มอันเนื่องมาจากลักษณะกลุ่มครอบครัวชวาณา กล่าวคือ โดยความสมัครใจในรูปของอุปมัย (informal) มีองค์การทางการเมืองที่สำคัญ คือกลุ่มพระสงฆ์ และกลุ่มข้าราชการ (สมพงษ์ เกษมนสิน, 2515 : 11) ลักษณะและโครงสร้างทางสังคมมีดังนี้คือ

ก. การแบ่งชั้นบุเจศ โดยกำหนดตามลักษณะหน้าที่ความรับผิดชอบของบุคคลที่มีต่อรัฐเป็นสำคัญ และหน้าที่ความรับผิดชอบนั้นจะแสดงออกในสัญลักษณ์ของยศฐานบรรดาศักดิ์ สถานภาพ เกียรติภูมิ และความมั่งคั่งที่แตกต่างกันในแต่ละชนชั้นตามสัญญาสังคม (Social - contract) ที่มีต่อพระมหากษัตริย์ (สมพงษ์ เกษมนสิน, 2515 : 12) และสัญญาสังคม (social contract) ทำให้เกิดภาวะกึ่งกรองและการยังชีพที่แตกต่างกันไป การแบ่งชนชั้นมี 2 ระดับ คือ

1) ชั้นสูง ได้แก่พระมหากษัตริย์ เจ้านาย ขุนนางข้าราชการ* ชนชั้น

* ขุนนางข้าราชการแบ่งระดับชั้นดังนี้

1. ขุนนางเป็นผู้ได้รับพระราชทานสัญญาบัตรให้มีศักดินา 400 - ไปเกิน 10,000 ไร่
2. ข้าราชการมีข้าราชการยศสูงศักดินา 500 ไร่ลงมา และข้าราชการชั้นเลวมีศักดินา

นี้จะ เป็นกลุ่มที่มีสิทธิมีเสียงในการบริหารราชการแผ่นดิน และมีความคิดเห็นว่าเป็นเรื่องโดยเฉพาะของพวกตนเท่านั้น ราษฎรไม่มีสิทธิเข้ามาเกี่ยวข้องในการบริหารราชการบ้านเมือง แต่จะเป็นผู้มีหน้าที่ทำตามคำสั่งของชนชั้นสูง* (ชัย เรื่องศิลป์, 2517 : 52)

2) ชนชั้นต่ำ ได้แก่นักชั้นเป็นไท** และชนชั้นทาส เป็นพวกพ่อค้าประชาชน ผู้ไม่มีการศึกษา และไม่มีสิทธิมีเสียงในการบริหารประเทศ (ไพฑูริย์ ช่างเรียน, 2517 : 32)

การแบ่งชนวรรณะ ทำให้เกิดความไม่เสมอภาคในทุกด้าน ประชาชนไม่ได้รับสิทธิเสรีภาพที่จะยกระดับชีวิตให้สูงขึ้น ไม่ว่าจะเป็นด้านการศึกษา โอกาสในการรับราชการ หรือการประกอบอาชีพ และในทางการศาล กล่าวคือ พวกชนชั้นสูงมีสิทธิส่งผู้แทนหรือที่เรียกว่าทนายไปว่าความแทนตนในโรงศาลได้ เมื่อเกิดมีคดีความถึงโรงศาล ซึ่งพวกชนชั้นต่ำไม่มีโอกาสทำได้แต่อย่างใด นอกจากนี้ชนชั้นสูงยังได้สิทธิพิเศษ ไม่ต้องถูกเกณฑ์ไปใช้แรงงานในราชการ ที่เรียกว่ารับราชการ หรือ "เลขา" และบุคคลในครอบครัวชนชั้นสูงก็ได้รับการยกเว้นเช่นกัน ชนชั้นสูงยังมีสิทธิที่จะเข้าเฝ้าพระมหากษัตริย์ในขณะเสด็จออกขุนนางได้อีกด้วย (ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช, 2516 : 50)

ข. การศึกษา ในสมัยนี้ถือว่าการศึกษาเป็นการให้ทานเพื่อเอาบุญ รัฐบาลไม่ได้จัดการศึกษาให้แก่ประชาชน หากแต่สนับสนุนการศึกษาปริยัติธรรมของพระภิกษุสามเณร (ชัย เรื่องศิลป์, 2517 : 186) ดังนั้นจึงมีการศึกษาเป็นแบบส่วนตัว ไม่มีการจัดเป็นระบบอย่างแน่นอนเช่นในปัจจุบัน กล่าวคือ พวกเจ้านายจะมีความรู้ในร่ำวัง มีการเรียนภาษามคธ วิชา

* ชนชั้นสูงเป็นผู้มีสิทธิเห็นอรรถาธิบายในทุกทาง ข้าราชการเพียงอย่างเดียว และได้รับยศศักดิ์ ซึ่งทำให้บรรดาราษฎรเกรงกลัว ชนชั้นสูงยังหาประโยชน์ได้ง่าย เช่น รับพระราชทานที่ดิน ทรัพย์สินต่าง ๆ ได้ผลประโยชน์ตามตำแหน่งหน้าที่ มีบ่าวไพร่ไว้คอยรับใช้ เป็นต้น

** ถือกักดินา 25 ไร่

สามัญ เลข การประพันธ์ และวิชาการทหาร จวนลูกขุนนางข้าราชการก็มักศึกษาจากบิดามารดาและพระสงฆ์ตามฐานะของตน ชนชั้นต่ำไม่มีโอกาสศึกษาอย่างจริงจังเท่าชนชั้นสูง จะได้รับศึกษาจากพระสงฆ์ โดยเรียนเลข อ่านเขียนหนังสือไทย เพียงเพื่อไปประกอบอาชีพพอเลี้ยงตนเองและครอบครัวเท่านั้น ส่วนผู้ที่ไม่ได้เรียนตามวัดก็อาจมีโอกาสศึกษาได้เต็มที่โดยการบวชเป็นพระภิกษุ ซึ่งจะลาสามารถศึกษาธรรมวินัย วิชาอาคมขั้นสูงขึ้นไป หรือถ้ามิได้บวชเป็นพระภิกษุก็เรียนการประกอบอาชีพด้วยการปฏิบัติจากบิดามารดา ซึ่งเป็นการดำรงอาชีพสืบแทนบิดามารดาต่อไป

ในสมัยรัชกาลที่ 2 พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย โปรดเกล้าฯ ให้ตั้งโรงเรียนขึ้น นอกจากการแจกหนังสือของเงินทองต่าง ๆ แล้ว ยังจัดให้เด็ก ๆ ได้เรียนหนังสือชั้นมูลอีกด้วย แต่ทำอยู่ไม่นานก็เลิกดุ่มไป

จะเห็นได้ว่าการศึกษาในสมัยนี้ไม่ได้รับการสนับสนุนส่งเสริมอย่างจริงจัง เป็นเพียงการศึกษาภายในกลุ่มของชนชั้นสูง และส่วนตวภายในครอบครัว ซึ่งทำให้การศึกษาเป็นไปในทำนองการสืบทอดตำแหน่งหน้าที่การงาน การอาชีพของบิดามารดา ดังนั้นสภาพการเคลื่อนไหวของสังคม (Social mobility) จึงไม่เกิดขึ้น สภาพสังคมหยุดนิ่งไม่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างฉับไปจากสังคมในสมัยอยุธยา จนกระทั่งในสมัยรัชกาลที่ 4 เป็นต้นไป สังคมไทยได้รับอิทธิพลจากภายนอกซึ่งเป็นแรงผลักดันให้สังคมมีการเปลี่ยนแปลงมากขึ้นตามลำดับ

ค) ระบบทาส นอกจากชนชั้นสูงและชนชั้นต่ำแล้ว สังคมไทยยังมีชนชั้นที่ต่ำต่อยกว่าชนชั้นสูงเป็นอันมาก พวกนี้คือพวกทาส (หงส์อิมทร์ สุขขจร, 2505 : 28) ทาสเป็นพวกที่ทำงานโดยไม่ได้อาแรง ต้องทำงานหรือออกรับแทนเจ้านายคน ลูกชาย หรือ เป็นมรดกตกทอดไปยังทายาทของเจ้านายคน และยังต้องทำราชการรับใช้รัฐโดยทำราชการ หรือเสียเงินค่าราชการให้รัฐบาลอีกด้วย ส่งผลเหล่านี้คือรอนสิทธิเสรีภาพในชีวิตของพวกทาสเป็นอย่างมาก พวกทาสจึงมีชีวิตเสมือนเป็นสัตว์ที่ต้องใช้แรงงานแลกที่อยู่อาศัย และอาหารเพื่อเลี้ยงชีวิตประจำวันไปวันหนึ่ง ๆ เท่านั้น โดยไม่มีสิทธิร้องทุกข์ หรือปลดปล่อยความเป็นทาสออกไปได้

ลักษณะทาสตามกฎหมายพระอัยการทาส มี 7 ประเภท คือ

1) ทาสสินไถ่ เป็นทาสที่ขายตัวเองให้แก่นายเงินด้วยความสมัครใจ หรือพ่อแม่ผู้ชาย หรือ ศาลบังคับให้เป็นทาสเพราะไม่มีเงินชำระหนี้

- 2) ลูกทาสในเรือนเบี้ย เป็นลูกทาสเกิดจากบิดามารดาเป็นทาส
- 3) ทาสไต่จากบิดามารดา
- 4) ทาสทาสให้
- 5) ทาสวันไต่ช่วยช่วยกังวลแห่งคนอื่นต้องพ้นโทษ เป็นทาสเพราะนายเงิน

ช่วยให้พ้นจากโทษอาญา

- 6) ทาสอันเลี้ยงไว้ไปกาลเมื่อชาวแพง
- 7) ทาสเชลย เป็นผู้ที่ถูกกวาดค้อนมาเนื่องจากเป็นฝ่ายแพ่งสงคราม ถ้าเป็น

ทาสของพระมหากษัตริย์จะเรียกว่า กนหลวง

ทาสไม่มีโอกาสทำงานส่วนตัวเพื่อหาเงินมาไถ่ตัวตัวเอง ด้วยเหตุที่ต้องทำงานรับใช้นายเงินอยู่ตลอดเวลา ทาสจึงมีความลำบากและตกอยู่ในสภาพเข่นไต่ตลอดชีวิต อย่างไรก็ตาม แม้ว่าทาสจะสามารถไถ่ตัวออกเป็นไทได้ ก็ต้องตกอยู่ในสภาพ "ไพร่" ต่อไป

ง) ระบบไพร่ เป็นประเพณีที่ไทยรับแบบอย่างมาจากขอมเช่นเดียวกับระบบทาส นับตั้งแต่สมัยอยุธยาเป็นต้นมาจนถึงสมัยรัชกาลที่ 5 (กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2516 : 11) และเป็นสิ่งที่ชี้ให้เห็นว่า สังคมไทยในสมัยก่อนมีการแบ่งชั้นวรรณะโดยกำหนดศักดิ์ดิโนไว้เป็นเกณฑ์ พวกที่มีศักดิ์ดิโนต่ำกว่า 400 ไว่ ถือว่าเป็นไพร่ (ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช, 2516 : 54)

1) การเกิดระบบไพร่ ชจร สุขพานิช (2516 : 78 - 81) ได้อธิบายถึงการเกิดระบบไพร่ว่า มีสาเหตุมาจากสภาพสังคมในชั้นแรก มีการอพยพกำลังผู้คนเข้ามาตั้งถิ่นฐานในแถบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา การเคลื่อนย้ายทำเป็นกลุ่ม มีหัวหน้าเป็นเจ้าหมู่คอยควบคุมบังคับบัญชา

* ศักดิโนเป็นตำแหน่งในสังคมโบราณ เป็นตัวกำหนดให้รู้ว่าเจ้านายขุนนาง ไพร่ มีสิทธิและหน้าที่ต่างกัน ศักดิโนยังเป็นตัวกำหนดอัตราในการปรับสินไหมในความผิดสูง - ต่ำ ตามศักดิ์ดิโนของผู้ทำความผิด (ชจร สุขพานิช, 2516 : 115) ศักดิโนมิได้กำหนดตายตัว ผู้ใดมีความสามารถในการทำงาน มีสติปัญญาก็ได้เพิ่มศักดิ์ดิโนขึ้นเรื่อย ส่วนผู้ทำความผิด ประพฤติชั่วหรือไม่เจริญในหน้าที่การงาน ก็อาจถูกลดศักดิ์ดิโนลงจนเป็นไพร่ก็ได้ (ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช, 2516 : 54)

หัวหน้าเหล่านี้เรียกว่า มุลนาย ครั้นตั้งรกรากสร้างบ้านแปลงนาแล้วก็ยังคงรวมเป็นกลุ่มอยู่ ทั้งนี้ เพื่อช่วยกันป้องกันภัยของศัตรู เมื่อสถาปนาอยุธยาเป็นราชธานีแล้วก็ต้องหากำลังผู้คนไว้ในเวลา เกิดเหตุฉุกเฉิน จึงมีการตรากฎหมายมิให้มุลนายแตกแยกออกเพ่นพ่านพเนจร ซึ่งทำให้ยากแก่การ ควบคุมดูแล ถ้าผู้ใดสังกัดมุลนายแล้ว บ้านเมืองจึงจะให้ความพิทักษ์รักษาในชีวิตและทรัพย์สินของ ผู้นั้น พร้อมทั้งระบุให้เจ้าหม่อมมุลนายมีความรับผิดชอบต่อคนในสังกัด ถ้าตัวมุลนายหรือหัวหน้าทำความ ผิดกับลูกหมู่ ก็จะถูกปรับไหมตามยศสูงต่ำของมูลนายระบบเช่นนี้ทำให้เกิดเป็นศักดินา ระบบไพร่ และเจ้าหม่อมมุลนายในยุคต่อมา

2) ลักษณะไพร่ ไพร่เกือบทั้งหมดเป็นทาสไร่ชาวนา ชาวสวน (ชัย เรื่องศิลป์, 2517 : 123) เป็นผู้ไม่รู้อะไร เว้นแต่ไถบวชเรียน (ชัย เรื่องศิลป์, 2517 : 132) ไพร่จะถูกรัฐเกณฑ์ให้มาทำงานรับใช้ชนชั้นสูงโดยไม่ได้รับค่าแรงงาน ซึ่งเรียกว่า รับราชการหรือ เลข แต่ก็มีอิสระที่จะประกอบอาชีพส่วนตัวบาง

ชายฉกรรจ์ที่มีหน้าที่รับราชการเป็นไพร่ คือคนรุ่นหนุ่มที่มีส่วนสูงเสมอไหล่ 2 ศอกถึง ต้องรับราชการไปจนครบ 70 ปีจึงถูกปลดออกจากราชการ เรียกว่า ปลดชรา หรือถ้ามี ลูกขึ้นทะเบียนไพร่ถึง 3 คนแล้ว บิดาก็ได้รับการปลดจากราชการ (ชัย เรื่องศิลป์, 2517 : 194 - 195) ไพร่แบ่งเป็น 3 ประเภท คือ

2.1) ไพร่สม เป็นไพร่ที่รัฐยกให้เป็นบ่าวของเจ้านายขุนนาง เพื่อเป็น บริวารและติดตาม หรือเป็นพวกทาสที่ได้รับปลดปล่อยเป็นอิสระ หรือมีเงินมาไถ่ตนเอง จึงสมัครเป็น ไพร่สม ในสมัยรัชกาลที่ 5 กำหนดให้ไพร่สมทำงานให้มุลนายปีละ 2 เดือน ทำงานให้หลวงปีละ 1 เดือน ถ้ามุลนายไม่ปล่อยตัวให้มาทำงานหลวง มุลนายต้องเสียเงินค่าราชการแทนไพร่สมใน อัตรา 6 บาทต่อปี (ชัย เรื่องศิลป์, 2517 : 196)

2.2) ไพร่หลวง เป็นไพร่ขึ้นทะเบียนสังกัดกรมกองต่าง ๆ เพื่อทำงาน หลวงในสังกัดของตน (ชัย เรื่องศิลป์, 2517 : 195) ไพร่หลวงอาจย้ายไปสังกัดกรมกองอื่น ๆ ก็ได้ และถ้าปรากฏว่าทำหน้าที่ราชการได้ดี เป็นผู้มีฝีมือ ก็จะไต่เลื่อนฐานะในราชการได้โดยไม่มี กำหนด จนอาจพ้นจากความเป็นไพร่ได้ (ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช, 2516 : 57) ในเวลาสงคราม ไพร่ต้องออกรบ แต่ในเวลาปกติไพร่หลวงประจำทำราชการปีละ 6 เดือน วางปีละ 6 เดือน หรือ

เข้าเคื่อนออกเคื่อน ซึ่งเรียกว่าเข้าเวร (กรมพระยาคำรงราชานุภาพ, 2516 : 14)

ไพร่หลวงที่ไม่สามารถทำการรบในเวลาสงคราม เพราะมีร่างกายไม่เหมาะสม ก็ไปสังกัดกรมกองที่มีงานประเภทแบบหามจัมภาระต่าง ๆ หรือเป็นงานประเภทใช้แรงงานในการโยธา ไพร่พวกนี้เรียกว่า ไพร่ราบ (ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช, 2516 : 57)

พวกไพร่ที่ได้ขึ้นทะเบียนเป็นเลขแล้วนั้น จะได้รับสิ่งตอบแทนจากทางราชการ กล่าวคือ ได้รับเอกสาร หรือที่เรียกว่า ตราภูมิคุ้มกัน ผู้ที่ได้รับตราภูมิคุ้มกันนี้ ไม่ว่าจะประกอบ การทำมาหากินสิ่งใด ย่อมได้รับการยกเว้นภาษีอากรในเทศกณินไป (ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช, 2516 : 58)

3) การเปลี่ยนแปลงการเกณฑ์ไพร่

การเกณฑ์ไพร่ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นรับแบบมาจากตอนกลางสมัยอยุธยา ซึ่งมีการอนุญาตให้ไพร่ที่ไม่ต้องการจะเข้าเวรเสียเงิน "ค่าราชการ" เหมือนอย่างจ้างคน แทนตัวได้ จนถึงสมัยรัชกาลที่ 1 ค่าราชการต้องเสียปีละ 18 บาท สมัยรัชกาลที่ 5 เสียปีละ 6 บาท และได้เปลี่ยนชื่อ "ค่าราชการ" เป็นรัฐูปการ" ในสมัยรัชกาลที่ 6 (กรมพระยาคำรง ฯ, 2516 : 15)

สมัยรัชกาลที่ 1 กรุงรัตนโกสินทร์ ไพร่หลวงในยามปกติได้รับพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้เข้ารับใช้ชาติในการทำงานเข้าเวรปีละ 4 เดือน คือ เข้าเคื่อนออก 2 เดือน และไพร่หลวงยังได้รับพระราชทานสิทธิไต่ถวายเป็นมหาดเล็กได้ เป็นการพระราชทานสิทธิให้พวกไพร่ได้มีโอกาสเปลี่ยนฐานันดรมาเป็นขุนนางได้ ถ้าไพร่ผู้นั้นเป็นคนสัตย์ซื่อ มีสติปัญญา อัจฉริยะ (ขจร สุขพานิช, 2516 : 93)

สมัยรัชกาลที่ 2 เป็นต้นมา โปรดเกล้า ฯ ให้ไพร่หลวงมีเวลาประกอบอาชีพเพื่อเขียนฐานะให้ดีขึ้น โดยให้มาประจำท่าเวรปีละ 3 เดือน คือเข้าเคื่อนออก 3 เดือน (ขจร สุขพานิช, 2516 : 96)

ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าระบบไพร่มิได้เป็นไทแก่ตนเองอย่างสมบูรณ์ ไม่ว่าจะในด้านการประกอบอาชีพ การเลี้ยงดูครอบครัว ความเป็นอยู่ ตลอดจนการศึกษาที่จะยกระดับฐานะทางสังคม แต่ก็เห็นว่าฐานะของไพร่นั้นดีกว่าเป็นทาสเป็นกำนัล

จ) โครงสร้างของสังคม ลักษณะและโครงสร้างของสังคมประกอบด้วยครอบครัว

ชุมชน หมู่บ้าน วัด และสถาบันการปกครอง ซึ่งแบ่งเป็นโครงสร้างได้ 3 แบบ คือ

1) โครงสร้างสังคมชนบท (Rural social structure) เป็นโครงสร้างของสังคมที่สำคัญที่สุด ซึ่งมีชาวไทยอยู่ในสังคมชนบทไม่ต่ำกว่าร้อยละ 80 มีลักษณะที่สำคัญขอสรุปได้คือ มีการรวมตัวกันอย่างแน่นแฟ้น ไม่มีการแบ่งชั้นวรรณะ เป็นกลุ่มชั้นปฐมซึ่งมีความสัมพันธ์แบบกลุ่มอุปนัย (informal) สมาชิกในกลุ่มมีบทบาทและหน้าที่ไม่แน่นอนตายตัว กฎข้อบังคับต่าง ๆ ของสังคมจึงแผ่กระจายไปได้ไม่รวดเร็วและไม่สู่เคร่งครัดนัก (สมพงษ์ เกษมสิน, 2515 : 14)

ลักษณะสังคมชนบทดังกล่าวนี้ เป็นภาพสะท้อนของสังคมไทยส่วนใหญ่ที่มีการรวมตัวจำกัดในรูปอุปนัย (informal) มีการติดต่อกันโดยตรงแบบถึงตัว การไม่ถือชั้นวรรณะทำให้สมาชิกในสังคมรวมตัวอย่างเห็นวามแน่น มีความสัมพันธ์อย่างเครือญาติและนับถือลำดับอาวุโสและคุณความดีทางศาสนา

สังคมชนบทแต่ละสังคมมีลักษณะโครงสร้างที่คล้ายคลึงกัน เพราะมีสภาพแวดล้อมของท้องถิ่น แบบอย่างขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกัน (สมพงษ์ เกษมสิน, 2515 : 15) ประกอบกับชาวชนบททั่วไปส่วนมากนับถือศาสนาพุทธ วัดและพระสงฆ์จึงเป็นศูนย์กลางสำคัญของสังคมชนบท และมีอิทธิพลในฐานะเป็นที่ยึดเหนี่ยวของชาวชนบทให้ความสามัคคี และรวมตัวกันได้ (ไพฑูริย์ ช่างเหิน, 2517 : 15)

2) โครงสร้างสังคมเมืองหลวง คือสังคมในกรุงเทพฯ ซึ่งเป็นศูนย์กลางทางการเมือง การเศรษฐกิจ การสังคมและ การศาสนา สังคมในเมืองหลวงมีการแบ่งชั้นวรรณะ จึงทำให้ชาวเมืองหลวงบางกลุ่มมีฐานะทางสังคมสูงกว่าชาวชนบทที่มีฐานะตกเทียมกัน ชาวชนบทมักถือแบบอย่าง และทะเยอทะยานที่จะเลียนแบบการประพฤติปฏิบัติ การแต่งกาย เจตนคติ รวมทั้งความสะกดกลายตามอย่างชาวเมืองหลวง (สมพงษ์ เกษมสิน, 2515 : 17)

การแบ่งชั้นของสมาชิกในสังคมเมืองหลวงขึ้นอยู่กับฐานะทางเศรษฐกิจ อำนาจและความเกี่ยวข้องทางการเมือง การศึกษา ประวัติครอบครัว วงศ์ตระกูล (สมพงษ์ เกษมสิน, 2515 : 18) สังคมเมืองหลวงมีความสัมพันธ์ของบุคคลในลักษณะแบบครอบครัวต่อครอบครัวหรือระหว่างสังคมกับสิ่งแวดล้อม โดยมุ่งประโยชน์แก่เครือญาติและกลุ่มของตนโดยเฉพาะ

ลักษณะสงกบเมืองหลวงอยู่ในสภาพที่เจริญ มีการเปลี่ยนแปลงไม่ยั้งมั่นใน
ธรรมเนียมประเพณีเคร่งครัดเท่าสังคมชนบท สังคมเมืองหลวงจึงมุ่งค่านิยมความมั่ง
คั่งมากขึ้น ชาวเมืองหลวงจึงทะเยอทะยานที่จะไต่เต้าไปสู่ชนชั้นสูงหรือชนชั้นผู้นำในสังคม โดย
อาศัยพื้นฐานการศึกษา พวกพ้อง อำนาจทางการเมือง และอิทธิพลในตำแหน่งหน้าที่ราชการ
(สมพงษ์ เกษมนัส, 2515 : 21) แตกต่างไปจากสังคมชนบทที่รักษาสันติและมีความเป็นอยู่ง่าย ๆ

3) โครงสร้างสังคมของชนกลุ่มน้อย ในประเทศไทยมีชนกลุ่มน้อยหลายพวก
ได้แก่สังคมกมจีน อินเดีย พม่า มุสลิม และชาวเขาเผ่าต่าง ๆ (สมพงษ์ เกษมนัส, 2515 : 22)
ซึ่งหมายรวมไปถึงพวกฝรั่งด้วย สังคมชนกลุ่มน้อยที่มีบทบาทในประเทศไทยมากที่สุดคือสังคมกมจีน
ซึ่งจะกล่าวโดยละเอียดต่อไปในตอนที่จะพูดถึงบทบาทชาวต่างชาติในสมัยรัชกาลที่ 6

ลักษณะและโครงสร้างสังคมเป็นเช่นนี้ตลอดมาจนถึงสมัยที่ไทยเริ่มรับ
อารยธรรมตะวันตกและเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475

* ฉ) สถาบันครอบครัว ลักษณะครอบครัวไทยเป็นครอบครัวขนาดใหญ่ สถานภาพ
ในครอบครัวยกย่องให้ชายที่สูงอายุเป็นหัวหน้า และชายมีสถานภาพทางสังคมสูงกว่าหญิง หญิงเป็น
เพียงบริวารอยู่ในความเงาของชาย กอปรกับการประเพณีคีสามี อบรมเลี้ยงดูบุตร ไม่ได้รับความเสมอภาค
เท่าชาย การดำเนินชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกในครอบครัวโดยเฉพาะหญิง อยู่ภายในขอบเขตของ
ธรรมเนียมนิยม จารีตประเพณี และค่านิยมของสังคม

ความสัมพันธ์ในครอบครัวมีความแน่นแฟ้นตามหลักอาวุโส (ไพฑูริย์ ช่างเหิน,
2517 : 2) ผู้มีอาวุโสจะต้องให้ความเคารพนับถือ เวื่อทั้งผู้มีอาวุโส ทั้งต้องแสดงความกตัญญู
กตเวทิต่อผู้มีบุญคุณ มีความรักใคร่เกื้อกูลเอาใจใส่กันและคอยช่วยเหลือระหว่างกันและกัน

ลักษณะชีวิตในครอบครัว ก่อรักษงบ ยึดมั่นในประเพณีและวิถีชีวิตเดิมของบรรพ
บุรุษ มีชีวิตความเป็นอยู่อย่างง่าย ๆ ไม่ชอบการเปลี่ยนแปลงอะไรแม้ระบบที่ล้าสมัยและไม่เอื้อ
(สมพงษ์ เกษมนัส, 2515 : 25) จึงเป็นผลที่ต่อการปกครองที่ทำให้คนไทยไม่นิยมการเปลี่ยนแปลง
เคร่งครัดต่อขนบธรรมเนียมประเพณี ยึดถือครอบครัวและตัวบุคคลเป็นหลักสำคัญมากกว่าหลักการ
ไม่นิยมการโต้แย้ง ชอบความสงบสันติอันเป็นผลทำให้ขาดความริเริ่มในทางรุนแรงและขาดความชวน
ชวนต่อสู้สิทธิทางการเมืองต่อวิถีทางของประชาธิปไตย (สมพงษ์ เกษมนัส, 2515 : 25 - 26)

ลักษณะและโครงสร้างของสังคมในประการต่าง ๆ ดังกล่าวมานี้ได้มีบทบาทต่อสภาพการปกครองในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น และในสมัยรัชกาลต่อ ๆ มา ถึงสมัยรัชกาลที่ 6 และก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองในสมัยรัชกาลที่ 7 เมื่อ พ.ศ. 2475 ซึ่งจะได้อธิบายต่อไป

๒.1.2 ความหมายเมือง ลักษณะการแบ่งในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นเช่นเดียวกันมีรูปแบบที่ถ่ายแบบมาจากสมัยอยุธยาในคำต่าง ๆ คือ

๗ ก) การปกครอง ลักษณะการปกครองของไทยอยู่ภายใต้ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ องค์พระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งความศักดิ์สิทธิ์อยู่เหนือกฎหมายทั้งปวงและมักเรียกว่าการปกครองระบอบราชาธิปไตย (Absolute Monarchy) (ไพฑูริย์ ช่างเรียน, 2517 : 31) ซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงได้รับการยกย่องเป็นเสมือนสมมุติเทพ ทรงมีอำนาจอยู่เหนือปวงชนทั่วไป ทรงเป็น "เจ้าเหนือหัว" ของไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินและทรงเป็น "เจ้าชีวิต" ของชาวไทย เพราะทรงสามารถลิขิตชะตาชีวิตของพลเมืองทุกคนได้และไม่มีผู้ใดจะละเมิด หรือขัดเคืองพระราชอำนาจได้

นอกจากนี้ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ยังมีลักษณะเป็นการปกครองแบบเทวสิทธิ์ (Devine of Rights) กล่าวคือ "ทำให้ชนชั้นปกครองกลายเป็นชนชั้นหนึ่งต่างหาก มีอภิสิทธิ์เสมือนเทพเจ้าตามคติของฮินดู ราชกรณกลายเป็นผู้อยู่ใต้อำนาจและถูกปกครองอย่างแท้จริง ... และเป็นที่มาของลัทธิมูลนายกับบาหรือทาส และระบบศักดินา" (ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช, 2507 : 164) แต่ในการปฏิบัติจริง ๆ แล้ว พระมหากษัตริย์มิได้ทรงปฏิบัติตามคติของเทวสิทธิ์เป็นหลัก เพราะหลักธรรมของพระพุทธศาสนาได้มีบทบาทสำคัญ อาทิในเรื่องความกตัญญูต่อกว่ ความเมตตาการุณา หลักพรหมวิหาร หรือหลักการถือสายกลาง ตลอดจนหลักธรรมอื่น ๆ * ได้มีส่วนช่วยเป็นเครื่องเหนี่ยวรั้งพระมหากษัตริย์มิให้ทรงใช้พระราชอำนาจเกินขอบเขต อีกทั้งมีอิทธิพลต่อการบริหารราชการทั้งในด้านการปกครองและวินัยธรรมอย่างแน่นแฟ้น ** (ไพฑูริย์ ช่างเรียน, 2517 : 16)

* ญาณานนท น.

**

ในขณะที่เดียวกันหลักพุทธศาสนาบางประการที่มีส่วนเป็นอุปสรรคต่อระบบบริหารราชการได้แก่การไม่ปฏิบัติตามระเบียบแบบแผนของทางราชการ การใช้ระบบอุปถัมภ์ เป็นต้น

โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องการใช้อำนาจหน้าที่ การบังคับบัญชา การวินิจฉัยสั่งการ

ลักษณะการปกครองเป็นแบบจตุสดมภ์ โดยมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้อำนวยการปกครอง หรือเป็นศูนย์กลางของการบริหารราชการแผ่นดิน การปกครองประกอบด้วยเสนาบดี 4 คน คือขุนเมือง ขุนวัง ขุนคลัง และขุนนา ปีกฎหมายลักษณะอาญาหลวงและกฎหมายลักษณะอาญารามฎร เป็นหลักในการยุติธรรม (สมพงษ์ เกษมสิน, 2515 : 38) การจัดระเบียบการปกครองมีรายละเอียดอีกมาก ซึ่งจะไม่ขอพูดในที่นี้ เพราะได้มีการปฏิรูปการปกครองในสมัยรัชกาลที่ 5 และได้ใช้เป็นแบบแผนการปกครองในสมัยต่อ ๆ มา

*ข) สถาบันพระมหากษัตริย์ พระมหากษัตริย์เป็นสัญลักษณ์ที่เคารพบูชาสักการะ และเป็นองค์การ ศาสนูปถัมภ์ที่ชาวไทยเคารพยกย่องอย่างสูงสุด ทรงไว้ซึ่งพระอิสริยยศสูงสุด เป็นศูนย์รวมของจิตใจและความจงรักภักดีของภพในชาติ ทรงไว้ซึ่งพระเมตตาคุณาธรรม เป็นเมิ่งขวัญปกป้องคุ้มครองปวงชนชาวไทย (สมพงษ์ เกษมสิน, 2515 : 27)

บทบาทของพระมหากษัตริย์ได้เปลี่ยนแปลงจากบทบาทปกครองดูแลซึ่งเป็นลักษณะในสมัยสุโขทัย มาเป็น "เจ้ากับไพร่" หรือ "นายกับข้า" โดยถือว่าพระมหากษัตริย์ทรงมีฐานะเป็นสมมุติเทพ มีพระราชอำนาจเหนือชีวิตของผู้อยู่ใต้การปกครองทุกคน (ไพฑูริย์ ช่างเรียน, 2517 : 11)

เจตนคติของชาวไทยที่เคารพสถาบันพระมหากษัตริย์เช่นนี้เป็นเหตุผลมาจากความเชื่อมั่นในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามคติศาสนาและหลักเกณฑ์การปกครองตามหลักทศพิธราชธรรมในคคิพราหมณ์ เป็นสำคัญ จึงถือว่าพระราชอำนาจได้รับมาจากเบื้องบน เพื่อปกป้องคุ้มครองพลนิกรและรักษาพระธรรมศาสตร์โดยทรงไม่มีหน้าที่ออกพระวินิจฉัย* และการยอมอยู่ใต้พระราชอำนาจไม่ถือว่าเป็น

* แต่เดิมนั้นการจัดระเบียบแบบแผนการปกครองแบบจีนมีหลัก "ให้กองถวาย" ราชประสงฆ์ของสถาบันพระมหากษัตริย์ รายกะเอียงถื่น ๆ นั้นพระมหากษัตริย์แต่ละพระองค์ทรงกำหนดไว้ในลักษณะเป็นพระบรมราชโองการบ้าง พระราชบรรณบ้าง พระราชประสงค์บ้าง โดยบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร เรียกว่า-"ใ้กฎหมาย" ไว้ ถัดมา "กฎหมาย" กลายเป็นถำนามหมายถึงระเบียบแบบแผนต่าง ๆ ที่เป็นพระราชประสงค์ของ พระมหากษัตริย์

การกษัตริย์ แต่เป็นเครื่องหมายของการได้รับสวัสดิภิงกและ ความรุ่งเรืองมั่นคง (สมพงษ์ เกษมสิน, 2515 : 25)

๔ ค) บทบาทของชนบธรรมเนียมเป็นประเพณี ภาวะครอบงำของชนบธรรมเนียมเป็นประเพณี ได้มีบทบาทต่อการเมืองไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นเป็นต้นมา คนไทยยึดถือและปฏิบัติสืบต่อกันมา ในเรื่องของความเคารพนับถือตัวบุคคล ความเคารพผู้ใหญ่ หรือผู้อาวุโส ความเคารพเชื่อถือนกมีเงินมีอำนาจวาสนา (ไพฑูย์ ช่างเรียน, 2517 : 16) รวมทั้งการยึดถือในอิสริยยศ และอำนาจนิยม (กมล ทองธรรมชาติ, 2515 : 60 - 61)

การดำรงอยู่ในกรอบของชนบธรรมเนียมประเพณีทำให้คนไทยรวมกันเป็นกลุ่มพลังที่มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในหมู่ญาติมิตร ทำให้เกิดความสงบเรียบร้อย มีการเปลี่ยนแปลงในลักษณะไม่มีความรุนแรงมากนัก คนไทยส่วนใหญ่จึงพึงใจนิยมในความรู้สึกนึกคิดทางอนุรักษนิยม ไม่กล้าแสดงความคิดเห็น และไม่สนองตอบต่อการเปลี่ยนแปลงในทางการเมืองและการบริหารให้บังเกิดผลดีเท่าที่ควร (สมพงษ์ เกษมสิน, 2515 : 26)

ในขณะที่เดียวกันการมีกษัตริย์ในระดับครอบงำแบบอิสริยยศ และในระดับสังคมกับการเมืองเป็นแบบอำนาจนิยม ได้เกิดความขัดแย้งต่อสู้กันในระบบความคิดและสัมพันธะ ของคนไทย นั่นคือความปรารถนาที่จะมีวิถีชีวิตอย่างไม่มีสิ่งเพียบพร้อมจำกัด กับความจำเป็นที่จะต้องอยู่ใต้อำนาจของบุคคลที่เหนือกว่า จึงทำให้คนไทยอยู่รวมเป็นกลุ่มหรือองค์การไม่ค่อยได้ ในขณะที่เดียวกันมีการยอมรับความสำคัญของบุคคลที่มีอำนาจทำให้คนเจ็บป่วยหรือเสียหายได้ยิ่งกว่าผู้อื่นทั้งสิ้น ซึ่งหมายความว่าคนไทยยอมรับอำนาจสูงสุดของพระมหากษัตริย์ในฐานะเป็นสมมุติเทพราช และอำนาจในชั้นต่อ ๆ มาของขุนนางข้าราชการ (กมล ทองธรรมชาติ, 2516 : 53 - 61) ด้วยความสำนึกในอำนาจของบุคคลเหล่านั้นนั่นเอง

ลักษณะการเมืองของไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นได้รับอิทธิพลจากสภาพการเมืองหรือลักษณะการปกครองในสมัยอยุธยา โดยมีพระมหากษัตริย์เป็นศูนย์กลางในการบริหาร ความเคารพและจงรักภักดีของชาวไทย นอกจากนี้อิทธิพลของคติศาสนาพราหมณ์ ศาสนาพุทธ รวมทั้งชนบธรรมเนียมประเพณีได้มีบทบาทกำหนดฐานะ หน้าที่ และอื่น ๆ ของสถาบันพระมหากษัตริย์จนถึงสถาบันครอบงำ รวมทั้งเป็นสิ่งกำหนดค่านิยมและการปฏิบัติตนต่อระบบการปกครองของชาติอีกด้วย ลักษณะ

เช่นนี้ได้ถ่ายทอดมาถึงสมัยรัชกาลที่ 4 - 6 จะมีการเปลี่ยนแปลงด้วยอิทธิพลของอารยธรรมตะวันตกบ้างเพียงส่วนน้อยเท่านั้น ซึ่งจะได้อธิบายโดยละเอียดต่อไป

2.1.3 กานเศรษฐกิจ ลักษณะโครงสร้างทางเศรษฐกิจของไทย นับแต่อดีตเป็นแบบ "ก้อยที่ถ้อยปัน" (Redistributive) (สมพงศ์ เกษมสิน, 2515 : 5) โดยมีการบริหารราชการสอดคล้องกับการเศรษฐกิจ กล่าวคือพระมหากษัตริย์ ชุนนางข้าราชการทำหน้าที่เป็นผู้บริหาร ซึ่งจะได้รับการยกย่องเป็นวัตถุสิ่งของ หรือแรงงานจากไพร่ ทาส ตามลำดับฐานันดร และพระมหากษัตริย์ ชุนนางข้าราชการจะแบ่งตามศักดินา และปกป้องคุ้มครองผู้อยู่ใต้การปกครองเป็นการตอบแทน ลักษณะพื้นฐานโครงสร้างทางเศรษฐกิจของไทยเช่นนี้คงรูปแบบอยู่ตลอดเวลามา จะเปลี่ยนแปลงเพียงเล็กน้อยเท่านั้น ไม่ว่าสังคมจะเจริญรุดหน้าอย่างรวดเร็วก็ตาม (สมพงศ์ เกษมสิน, 2515 : 5)

สังคมไทยเป็นสังคมเกษตรกรรม ประชาชนส่วนใหญ่ถึงร้อยละ 80 ประกอบอาชีพกสิกรรม การประมง ป่าไม้และการปศุสัตว์ นอกจากผลิตทางการเกษตรได้เป็นสินค้าออกที่สำคัญและทำรายได้ให้เกษตรกรเป็นจำนวนมากแล้ว ผลิตทางการเกษตรหลายชนิดได้ออกให้เกิดอุตสาหกรรมประเภทต่าง ๆ ขึ้น เช่น โรงสี โรงเลื่อยจักร โรงงานผลิตน้ำตาล เป็นต้น

อย่างไรก็ตามแม้ว่าชาวนาจะเป็นชนกลุ่มใหญ่ในส่วนประกอบโครงสร้างทางเศรษฐกิจของไทยซึ่งนำรายได้มาสู่ราชินี แต่ชาวนามีการดำรงชีพทางแบบดั้งเดิมที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ เป็นเหตุให้โดยผลิตไม่คุ้มค่าและมีฐานะทางเศรษฐกิจอยู่ในระดับยากจน เกษตรกรไทยต้องใช้เวลาส่วนใหญ่กังวลกับภาวะหาเลี้ยงปากเลี้ยงท้อง ลักษณะเช่นนี้มีผลสะท้อนต่อการปกครองเป็นอันมาก ทั้งนี้เพราะประชาชนส่วนใหญ่ก่อเกษตรกรรมหาความสนใจต่อการเมือง ซึ่งจะทำให้ความสำนึกทางการเมือง (Political consciousness) ของคนไทยเกิดขึ้นโดยยาก (สมพงศ์ เกษมสิน, 2515 : 9 - 10) นับว่าเป็นอุปสรรคต่อการปกครองบ้านเมืองที่สำคัญประการหนึ่ง

สภาพการณ์ในด้านสังคม การเมือง และเศรษฐกิจในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นเป็นพื้นฐานสำคัญที่จะทำให้เข้าใจลักษณะทั่วไปของยุคสมัยต่อมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งเจตนคติของชาวไทยที่มีต่อการเมือง ตลอดจนการปฏิบัติงานต่อสถาบันทางการเมืองและมูลเหตุที่เป็นสิ่งกำหนดทิศทางในการปฏิบัติต่อการเมืองของชาวไทย สิ่งที่สำคัญคือลักษณะบางประการได้สืบต่อมาถึงสมัยรัชกาลที่ 5 - 6

อิงจะไต่กล่าวโดยละเอียดต่อไป

*2.2 สภาพการณ์ในสมัยรัชกาลที่ 5 นับตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 เป็นต้นมาอิทธิพลจากภายนอก ทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมได้ผลักดันให้สภาพของประเทศไทยเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงไป จากสมัยรัตนโกสินทร์ก่อนหน้า การพัฒนาบ้านเมืองเกิดขึ้นต่อเนื่องมาเรื่อยตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 อย่าง เป็นขั้นตอนไม่ขาดสายจนถึงสมัยรัชกาลที่ 5 และรัชกาลที่ 6 โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นสมัยหัวเลี้ยวหัวต่อของบ้านเมือง

สมัยรัชกาลที่ 5 อารยธรรมตะวันตกได้หลั่งไหลเข้าสู่ประเทศไทย พร้อมกับภัยของ ลัทธิจักรวรรดินิยมได้คุกคามเสถียรภาพ¹ ของประเทศไทยเช่นกัน แต่ด้วยพระปรีชาสามารถของ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ซึ่งทรงดำเนินพระบรมราโชบายต่างประเทศในทางสายกลาง อย่างประนีประนอม (เกษม ศิริสัมพันธ์ และนิคอน สนิทวงศ์, 2516 : 203) ทำให้ประเทศไทย รอดพ้นจากการฉวยโอกาสแทรกแซงของมหาอำนาจภายนอกได้ ประเทศชาติรักษาเสถียรภาพไว้ได้ บ้านเมืองมีการเปลี่ยนแปลงและเจริญก้าวหน้าอย่างค่อยเป็นค่อยไป สิ่งที่มีความแตกต่างจากสมัย รัตนโกสินทร์ก่อนหน้า ได้แก่

2.2.1 ด้านสังคม พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ทรงเป็นผู้นำในการเปลี่ยนแปลงสังคม² ซึ่งจะนำประเทศชาติไปสู่ความเป็นอารยประเทศ โดยวิธีการดังนี้

ก) การเลิกชนชั้นไพร่และทาส พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ทรงมี พระราชบัญญัติที่จะสนับสนุนความก้าวหน้าและเปลี่ยนแปลงไปสู่คตินิยมของตะวันตกด้วยวิธีค่อยเป็น ค่อยไป และไม่เป็นการทำลายประเพณีอันดีงามประเพณีอย่างรุนแรง (เกษม ศิริสัมพันธ์ และนิคอน สนิทวงศ์, 2516 : 202) พระองค์ทรงปลดปล่อยความเป็นไพร่และทาสด้วยพระปรีชาญาณที่คมคาย ประนีประนอม อย่างสันติวิธีและเพื่อจัดการกษัตริย์ในบ้านเมือง

ระบบไพร่ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ทรงยกเลิกระบบไพร่ด้วยการให้ ไพร่ชำระเงินช่วยราชการแผ่นดินแทนการเข้าเวรเป็นค่าตัวรายปี ปีละ 18 บาท และนับแต่ พ.ศ. 2440 เป็นต้นไปเสียเงินช่วยราชการปีละ 6 บาท และเพื่อให้ชาติการค้าค้ำจุนทหาร เพราะการ เลิกระบบไพร่ พระองค์ทรงใช้การรวบรวมรายฉกรรจ์ทั้งหมดให้เข้ามาฝึกหัดและอยู่ใต้บังคับบัญชา แห่งเดียว โดยตรากฎหมาย "พระราชบัญญัติทหาร" เมื่อวันที่ 29 พฤษภาคม พ.ศ. 2431 กำหนด

กำหนดให้สิทธิหน้าที่ของพลทหารบกและเรือ พลทหารสมัครจะต้องรับราชการไปจนครบ 10 ปี จึงจะครบเกษียณ ถ้าสมัครใจรับราชการต่อไปก็ ได้รับเงินเดือนเดือนละ 2 บาท ได้เบี้ยหวัดหรือเงินปีด้วย ถ้าทำราชการพิเศษมีความดีความชอบก็จะได้เงินรางวัลเป็นครั้งคราวไม่มีกำหนด

ในปี พ.ศ. 2448 พระองค์ทรงขุนเล็ก "ฐานันดรไพร่" ให้ราษฎรเป็นอิสระไม่ต้องเข้าเวรประจำทำราชการต่อไป แต่ได้อยู่ภายใต้ "พระราชบัญญัติลักษณะเกณฑ์ทหารรัตนโกสินทร์ ศก 124" คือ "ให้ชายฉกรรจ์ที่มีอายุครบ 18 ปี รับราชการในกองประจำการมีกำหนด 2 ปี แล้วปลดปล่อยให้อยู่ในกองหนุน ... ผู้ที่ได้รับราชการในกองประจำการแล้ว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ผู้นั้นพ้นจากการที่จะต้องเสียเงินค่าราชการอย่างใด ๆ จนตลอดชีวิต" (จจร สุขพานิช,

2516 : 110)

การเลิกทาสนั้นเป็นพระราชนิยมกิจที่สำคัญ ซึ่งมีกล่าวไว้อย่างละเอียดโดยทั่วไปในเอกสารทางประวัติศาสตร์ แท้จริงแล้วการเลิกทาสเป็นการปลดปล่อยให้อิสระภาพแก่ชีวิตของคนกลุ่มน้อยเท่านั้น การเลิกระบบไพร่นั้นเป็นการปลดปล่อยอย่างแท้จริง ที่ทำให้คนไทยทั้งประเทศเป็นอิสระในแรงงานตน พ้นพ้นจากการรับราชการหรือรับใช้เจ้าสังกัดขุนคณา การเลิกระบบไพร่เป็นการเปลี่ยนแปลงขั้นมูลฐานที่จำเป็นต่อการปฏิรูปการปกครองชั้นต่อไป ดังนั้นการเลิกระบบไพร่และทาสทำให้ประชาชนทั่วไปเริ่มสำนึกในความเป็นมนุษย์ว่าย่อมต้องมีเสรีภาพ ความเท่าเทียม และได้รับสิทธิต่าง ๆ (มัทนา เกษมกล, 2517 : 20 - 21) เช่นเดียวกับชนชั้นอื่น ๆ

ข) การศึกษา ความเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่แสดงให้เห็นชัดว่า พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ทรงยอมรับคตินิยมของตะวันตกเกี่ยวกับสิทธิและความเท่าเทียมกันในความเป็นมนุษย์ของปวงชน ก็คือการจัดการศึกษาเพื่อช่วยราษฎร ประชาชนสามัญชนมีโอกาสได้เล่าเรียนในระบบการศึกษาที่เป็นแบบแผนตามอย่างอารยประเทศเป็นครั้งแรก จนถึงชั้นการศึกษาเพื่อออกไปรับราชการในกระทรวงต่าง ๆ และมีโอกาสสอบชิงทุนเล่าเรียนหลวงไปศึกษาวิชาครู ณ ประเทศอังกฤษ

* เป็นการจัดการศึกษาในโรงเรียน* แห่งรัฐ ตำราเรียน การฝึกครู และการบริหาร (โดยกระทรวงธรรมการ)

การให้การศึกษาแก่ประชาชนทั่วไปเช่นนี้ เป็นการพัฒนาคนในระดับพื้นฐานอย่างแท้จริง เป็นการสร้างคนเพื่อรับงานบริหารแบบใหม่ แต่อย่างไรก็ตามการจัดการศึกษาเพื่อทวยราษฎรได้ประสบปัญหาสำคัญ กล่าวคือราษฎรไม่เห็นประโยชน์ของการส่งบุตรหลานเข้าศึกษาในโรงเรียน ตลอดจนการขาดแคลนครูที่มีความสามารถที่จะสอนนักเรียนตามหลักสูตรได้ ดังนั้นการพัฒนาสังคมโดยการให้การศึกษาแก่ราษฎรจึงไม่เป็นผลสำเร็จสมตามพระราชประสงค์ได้

ค) การรับอารยธรรม ตะวันตก พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า ฯ ทรงปรับปรุงและมีการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมบางประการให้ทันสมัยอย่างอารยประเทศ โดยทรงรับอารยธรรมตะวันตกในด้านการให้การศึกษาแก่สตรี ระบบธรรมเนียมประเพณี

1) การศึกษาของสตรี สตรีเริ่มมีโอกาสเรียนรู้หนังสือและขนบธรรมเนียมราชการ เช่นเดียวกับชายมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 แต่จำกัดอยู่ในวงแคบ ผู้มีตระกูลและคุ้นเคยกับเจ้านายในราชสำนักจะส่งบุตรหลานเข้าไปศึกษาอบรมในด้านการเรือน การสมาคม และขนบธรรมเนียมประเพณีในราชสำนัก จนในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้มีการทำนุบำรุงการศึกษาของสตรี โปรดเกล้า ฯ ให้สร้างโรงเรียนสำหรับกุลสตรีเป็นครั้งแรก ที่โรงเรียนสุนันทาลัย เมื่อ พ.ศ. 2423 รับบุตรหลานของเจ้านายเข้าศึกษา ส่วนสตรีบุตรหลานของราษฎรสามัญมีโอกาสศึกษาในโรงเรียนบำรุงสตรีวิชา** ซึ่งเปิดเป็นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2444 แสดงให้เห็นว่าทรงรับคตินิยมจากประเทศทางตะวันตกในอันที่จะให้สตรีมีสิทธิในด้านการศึกษาดบรมได้ใกล้เคียงกับชาย สตรีเริ่มมีสิทธิและหน้าที่ในสังคมอย่างชัดเจน และมีมากขึ้นกว่าแต่ในสมัยก่อน (บุญยงค์ เกศเทศ, 2517 : 9 - 10)

* พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า ฯ โปรด ฯ ให้ยกเลิกบทบัญญัติเรื่องผู้ชายเมีย พ่อแม่ชายลูก ทำให้สตรีได้รับความยุติธรรมทางกฎหมายมากขึ้น

** ต่อมาพร้อมกับโรงเรียนของสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีแล้ว เปลี่ยนเป็นชื่อโรงเรียนเสาวภา

2) ขนบธรรมเนียมประเพณี การติดต่อกับต่างประเทศอย่างใกล้ชิดในสมัยรัชกาลที่ 5 ตลอดจนการเล็ดลอดของไพร่พลในต่างประเทศไกล่เกลี่ยและประเทศแถบยุโรป พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ จึงโปรดเกล้าเปลี่ยนแปลงขนบธรรมเนียมประเพณีหลายอย่างเพื่อแสดงให้ชาวต่างประเทศเข้าใจว่าประเทศไทยมีความเจริญเช่นเดียวกับอารยประเทศ ได้แก่ ขนบธรรมเนียมการเข้าเฝ้า โปรดฯ ให้ยกเลิกการหมอบเฝ้ากับพื้นเป็นการยืนนั่งเก้าอี้และคำนับตามแบบตะวันตก นอกจากนี้ยังมีการเปลี่ยนแปลงแบบเครื่องแต่งตัวของชายหญิงให้เหมาะสมกับการเข้าเฝ้าแบบใหม่ด้วย คือชายแต่งเครื่องแบบเสื้อตัวน็อกอย่างฝรั่งเวลาปรกติ สวมเสื้อเปิดอกผูกผ้าผูกคอและคงให้หญิงผ้าโจงไม่เปลี่ยนไปนั่งกางเกง ภายหลังทรงเห็นว่าอากาศเมืองไทยร้อนไม่เหมาะกับการใช้เสื้อนอกอย่างฝรั่ง จึงทรงเปลี่ยนไปเป็นเสื้อราชแปดแทน (Raj Pattern) ซึ่งแปลว่า "แบบหลวง" มีลักษณะเป็นเสื้อนอกคอฉัตรดูงดัดตลอดอก (สถาพร ขำนิประศาสน์, 2504 : 147 - 148) มีการไว้มวยขาวแทนการตัดผมแบบมหาดไทย

ส่วนหญิงนั้นให้สวมเสื้อแขนยาว ชายเสื้อเพียงบันเอว สวมถุงน่องรองเท้าหุ้มสัน เลิกไว้มวยปักและเปลี่ยนมาเป็นไว้มวยยาว

การเปลี่ยนขนบธรรมเนียมประเพณีเช่นนี้ทำให้ชาวไทยเข้ากับชาวต่างประเทศ คือฝรั่งไคสนิเทศน์ ไม่มีข้อแตกต่างที่ทำให้ถูกรังเกียจดูหมิ่นดูแคลนอย่างสมัยก่อน

2.2.2 กำนันการเมือง พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ เสด็จขึ้นครองราชสมบัติในลักษณะของ "มหาดชนนิกรสโมสรสมมติ" ซึ่งแปลว่า "ด้วยความยินยอมของที่ประชุมชนหมู่มา" เป็นประเพณีนิยมแบบไทย ซึ่งถือว่าเป็นหลักของการปกครองโดยประชาชนตามแบบประชาธิปไตย (กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์, 2514 : 6) แต่ด้วยเหตุที่พระองค์ทรงครองราชย์ เมื่อพระชนม์เยาว์วัย และมีผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ผู้มีอำนาจในแผ่นดินมาหลายชั่วกษัตริย์ จึงเป็นสิ่งที่ทำให้เห็นว่าพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ถูกจำกัดลงมากมาย สภาพการเมืองในตอนต้นรัชกาล

* เริ่มปฏิบัติครั้งแรกในวัน รมราชาภิเษกครั้งที่ 2 พ.ศ. 2416

จึงมีลักษณะของการต่อสู้เพื่อรวมอำนาจไว้ที่สถาบันพระมหากษัตริย์ (เกษม ศิริสัมพันธ์ และนิออน สนิทวงศ์, 2516 : 190 - 192) จนถึงปี พ.ศ. 2425* และมีความสมบูรณ์มั่นคงในปี พ.ศ. 2428** (เกษม ศิริสัมพันธ์ และนิออน สนิทวงศ์, 2516 : 196)

* พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ทรงวางรากฐานการเมือง การปกครอง และการบริหารซึ่งยังคงใช้เป็นแนวปฏิบัติอยู่ทุกวันนี้ (เกษม ศิริสัมพันธ์ และนิออน สนิทวงศ์, 2516 : 209) นั่นคือการปฏิรูปโครงสร้างการปกครอง โดยจัดแบ่งงานระหว่างกระทรวงต่าง ๆ 12 กระทรวงให้ชัดเจนนับเป็นการจัดการบริหารให้ทันสมัย เพื่อลดความซ้ำซ้อนกัน นอกจากนี้พระองค์ทรงปฏิรูปการคลัง เพื่อให้การจัดเก็บภาษีอากรของแผ่นดินได้ผลเต็มเม็ดเต็มหน่วย โดยโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งหอรัษฎากรพิพัฒน์ขึ้นเป็นแหล่งกลางในการรวบรวมเก็บภาษีอากร และเป็นการจัดระบบการทำงานอย่างสำนักงานฝรั่ง (office) (ชัยอนันต์ สมุทวณิช, 2519 : 64)

ผลจากการปฏิรูปการปกครองและการคลัง ทำให้กรุงเทพฯ มีสภาพเป็นนครรัฐ เป็นที่รวมของอำนาจและความเจริญทั้งปวง การปกครองระบุมีระเบียบมากขึ้น และรัฐบาลกลางมีรายได้เพิ่มขึ้นเป็นอันมาก (ชัยอนันต์ สมุทวณิช, 2519 : 105)

อนึ่ง การยกเลิกระบบไพร่ แล้วมีพระราชบัญญัติการเกณฑ์ทหารขึ้นแทนนั้น เป็นการสร้างความจงรักภักดีของพลเมืองใหม่โดยตรงต่อรัฐในระบบราชาธิปไตย หมายถึงให้มีความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์นั่นเอง และก่อกำเนิดราชสำนักขึ้นได้เป็นหลักประกันพระราชอำนาจ

* พ.ศ. 2425 เป็นปีที่สมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ถึงอสัญกรรม

** พ.ศ. 2428 เป็นปีที่กรมพระราชวังบวรวิชัยชาญทิวงคต และมีประกาศเลิกธรรมเนียมการมีวังหน้า ในปีรุ่งขึ้น (พ.ศ. 2429) ก็ทรงสถาปนาสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชสยามมกุฎราชกุมาร

ที่สำคัญอย่างหนึ่งคือ (เกษม ศิริสัมพันธ์ และ นิออน สนิทวงศ์, 2516 : 201)

ถึงแม้ว่าสภาพทางการเมืองจะมีลักษณะของการรวมอำนาจไว้ที่ศูนย์กลางคือ สถาบันพระมหากษัตริย์ก็ตาม แต่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ก็ทรงพยายามขยายขอบเขตของอำนาจ ทั้งพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์และอำนาจของพระราชวงศ์ชั้นผู้ใหญ่บางคน ให้กว้างขวางและมีความยุติธรรมแก่ประชาชนทั่วไปด้วย นั่นคือ ทรงตั้งเคาน์ซิลขึ้นสำหรับร่างกฎหมาย และเป็นที่ปรึกษาในราชการบ้านเมืองแก่พระมหากษัตริย์³ แต่ปรากฏว่าประสบความสำเร็จเพียงเล็กน้อย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ จึงทรงใช้พระราชอำนาจโดยลำพังพระองค์ และผลจากที่ทรงทดลองในเคาน์ซิลนี้เองทำให้ทรงพระราชดำริทางการเมืองในลักษณะที่ทรงเชื่อมั่นว่า ประเทศไทยในขณะนั้นไม่เหมาะสมกับระบอบการปกครองโดยรัฐสภา และระบบพรรคการเมือง เพราะประชาชนส่วนใหญ่ยังไม่ตื่นตัวพอที่จะคุ้มครองผลประโยชน์ของตนเองในกระบวนการเมืองแบบรัฐสภา* (เกษม ศิริสัมพันธ์ และ นิออน สนิทวงศ์, 2516 : 204 - 5)

สภาพการเมืองในสมัยรัชกาลที่ 5 นี้มีลักษณะการเปลี่ยนแปลงโดยการริเริ่มและดำเนินการจากเบื้องบนมาสู่เบื้องล่าง โดยที่สถาบันพระมหากษัตริย์มีบทบาทเป็นผู้นำในการเปลี่ยนแปลง ดังนั้นการเสริมสร้างความมั่นคงและการเพิ่มพูนอำนาจของสถาบันพระมหากษัตริย์จึงเป็นปัจจัยสำคัญในการนำความเจริญก้าวหน้ามาสู่สังคมไทย การปฏิรูปสังคมและการเมืองในสมัยรัชกาลที่ 5 มีผลทำให้มีการรวมอำนาจไว้ที่สถาบันพระมหากษัตริย์ แต่ในเวลาเดียวกันมีการขยายผลประโยชน์ของสังคมไปสู่ประชาชนในด้านการศึกษา การเข้ารับราชการและในการบริหารประเทศเกิดขึ้นอย่างกว้างขวาง ในขณะที่ฐานอำนาจสถาบันพระมหากษัตริย์อยู่สูงที่ ไม่มีการขยายฐานอำนาจให้เหมาะสมกับผลประโยชน์ของสังคม เช่นนี้ย่อมเป็นอันตรายต่อเสถียรภาพของระบบการเมือง อันเป็นปัญหาในทางการเมืองรูปแบบใหม่ที่ต้องปรับปรุงแก้ไขในรัชสมัยต่อมา (เกษม ศิริสัมพันธ์ และ นิออน สนิทวงศ์, 2516 : 209-210)

* ดูรายละเอียดใน "เจ้านายและข้าราชการกราบบังคมทูลความเห็นจัดการเปลี่ยนแปลงราชการแผ่นดิน ร.ศ. 103 และพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงแถลงพระบรมราชาธิบายแก่ไขการปกครองแผ่นดิน" ในวิทยานิพนธ์ สมุทวณิช แผนพัฒนาการเมืองฉบับแรกของไทย โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์ 2513, 107 หน้า

2516 : 209 - 210)

2.3 สภาพการณ์ในสมัยรัชกาลที่ 6

ด้วยเหตุที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ทรงศึกษาและทรงได้รับประสบการณ์ด้านต่าง ๆ ในระหว่างที่ทรงศึกษา โดยทรงใช้เวลาว่างทรงท่องเที่ยว เสรีจรมสภาพและความเป็นไปของบ้านเมืองต่าง ๆ รวมทั้งทรงหาความรู้เกี่ยวกับพระมหากษัตริย์และประมุขของประเทศเหล่านั้น (บันทึก เกษมมด, 2517 : 62) จึงทำให้พระองค์ทรงรู้จักและเข้าใจพระราชเหตุผลที่ชาติตะวันตกเป็นอย่างไร นอกจากนั้นพระองค์ยังทรงมีพระสหายผู้ผ่านการศึกษามาจากประเทศต่าง ๆ มากมาย แม้ว่าจะแยกย้ายกันกลับไปยังประเทศของตนแล้วก็ตาม พระองค์ทรงมีลายพระราชหัตถ์ติดต่อกับพระสหาย ซึ่งส่วนใหญ่ก็ได้เป็นผู้มีชื่อเสียง ได้ทำงานในตำแหน่งสำคัญ ๆ อีกด้วย ดังนั้นพระองค์จึงทรงทราบข่าวคราวต่าง ๆ ในต่างประเทศหลายฝ่ายอย่างสม่ำเสมอ (จันทรอมรคุณารักษ์, 2519 : 69) ในการบริหารและการปกครองประเทศ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ทรงกระทำอย่างได้เปรียบและได้รับความเสมอภาคจากต่างประเทศมากยิ่งขึ้นกว่าสมัยรัชกาลที่ 5 (สกลี ไชยศิริวงศ์, 2517 : 56)

ในระยะเวลาเดียวกันนี้เอง ความเจริญ ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี ได้แผ่ขยายไปทั่วโลกด้วย มีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ ระเบียบประเพณีในสังคม ความเป็นอยู่ และค่านิยมทางการเมือง (บันทึก เกษมมด, 2517 : 57) และผลจากความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการเหล่านี้ได้มีอิทธิพลต่อสภาพการณ์ในสมัยรัชกาลที่ 6 เป็นอย่างมากด้วย ซึ่งปรากฏการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ ดังนี้

2.3.1 ด้านสังคม

2.3.2 ด้านการเมือง

2.3.3 บทบาทของชาวต่างประเทศ

2.3.4 การสร้างความรู้สึกรักชาตินิยม

2.3.5 การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองภายในประเทศ

2.3.1 ด้านสังคม สังคมในสมัยรัชกาลที่ 6 มีลักษณะค่อนข้างไปเป็นแบบประชาธิปไตย

มากกว่าสมัยต้น ๆ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า ฯ ทรงปรับปรุงสังคมให้ประชาชนได้รับความเสมอภาคในความเป็นมนุษย์ โดยให้ประชาชนได้รับการศึกษาอย่างกว้างขวาง คนสามัญมีโอกาสนในการประกอบอาชีพ และในการเข้ามามีส่วนในการปกครองประเทศในระบบราชการมากยิ่งขึ้น

ก) การศึกษา การศึกษาเพื่อทวยราษฎร์ ซึ่งเริ่มจัดในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้รับความสนับสนุนโดยจัดการศึกษาแก่ประชาชนทั่วไปในปริมาณจำนวนมากกว่าเดิม ทั้งนี้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า ฯ ทรงเห็นความสำคัญของการวางพื้นฐานความรู้ที่จำเป็นแก่ประชาชน จึงทรงตราพระราชบัญญัติประถมศึกษาขึ้นในปี พ.ศ. 2464 เพื่อให้เป็นการศึกษาภาคบังคับแก่ลูกหลานราษฎรทั่วไปให้สามารถอ่านออกเขียนได้ และเป็นการศึกษาที่เปิดกว้างให้แก่คนไทยโดยไม่จำกัดเพศ หรือชนชั้น นอกจากนี้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า ฯ โปรดเกล้า ฯ ให้กระทรวงธรรมการร่วมกับกระทรวงมหาดไทย และกระทรวงนครบาล เป็นฝ่ายบริหารและจัดการศึกษาให้แพร่หลายไปตามหัวเมืองต่าง ๆ อีกด้วย

การศึกษาในระดับสูงที่เวลานั้น พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า ฯ โปรดเกล้า ฯ ให้จัดตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูสตรี โรงเรียนการฝึกหัดอาชีพหัตถกรรม และเกษตรกรรม รวมทั้งโปรดเกล้า ฯ ตั้งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โรงเรียนนายร้อยทหารบก โรงเรียนนายเรือ และโรงเรียนกฎหมาย สถาบันการศึกษาชั้นสูงเหล่านี้เป็นแหล่งผลิตบุคคลที่มีความรู้ความสามารถออกไปรับราชการตามกระทรวงต่าง ๆ ตลอดจนเป็นกำลังในทางทหารเพื่อป้องกันประเทศชาติ

อนึ่ง นอกจากการจัดการศึกษาในทุกระดับอย่างกว้างขวาง จนประชาชนทั่วไปมีโอกาสเข้าศึกษา และได้ปรับปรุงฐานะทางสังคมกับชีวิตของตนเองเช่นนี้แล้ว ประชาชนธรรมดาสามัญยังได้รับโอกาสที่จะไปศึกษาในต่างประเทศมากขึ้นกว่าในสมัยรัชกาลที่ 5 กลุ่มบุคคลที่ศึกษาจากต่างประเทศเหล่านี้ได้รับอิทธิพลของแนวความคิดทางการเมืองจากประเทศตะวันตกกลับมาในประเทศไทยสมัยนั้นด้วย

เมื่อประชาชนธรรมดาสามัญซึ่งได้รับการศึกษาขั้นสูงทั้งในประเทศและจากต่างประเทศได้เข้ารับราชการ และมีสิทธิ์มีเสียงในการบริหารประเทศเช่นนี้แล้ว ระบบชนชั้นในวรรณะสูงวรรณะต่ำ ตามสภาพสังคมไทยภายใต้ระบอบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ อันมีมาตั้งแต่สมัยอยุธยา (ไพฑูริย์ ช่างเรียน, 2517 : 32) เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงไปในลักษณะที่อำนาจในการ

ปกครองประเทศมาสู่ประชาชนคือประชาชนบางกอกได้เป็นผู้บริหารราชการชั้นสูงในกระทรวงบางแห่ง หรือแม้แต่การที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ทรงเปิดโอกาสให้นักหนังสือพิมพ์เอกชนแสดงความคิดเห็นอย่างเสรีต่อการบริหารงานของรัฐบาล และในส่วนพระองค์ สิ่งนี้เป็นเครื่องสนับสนุนให้เห็นว่าสภาพสังคมในสมัยรัชกาลที่ 6 มีลักษณะของการเปลี่ยนแปลงขั้นสูงอยู่ประการหนึ่ง คือ "การให้บริการแก่ประชาชนในด้านการศึกษา การประกอบอาชีพ" (ชัยอนันต์ สมุทวณิช, 2519 : 107) ยังขาดอยู่เพียงการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนในการปกครองโดยรัฐสภา และมีสิทธิเลือกตั้งทั่วไปเท่านั้น

ข) ฐานะของสตรี สตรีในสมัยรัชกาลที่ 6 ได้รับการยกฐานะสูงขึ้น โดยที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ทรงสนับสนุนทั้งในด้านการศึกษา สังคม และปรากฏว่าในสมัยนั้น (พ.ศ. 2457) เป็นต้นมา คนไทยได้รับเจตนคติจากวัฒนธรรมยุโรป และเข้าใจเอาเองว่า "การมีภรรยาแต่งงานสมรสอย่างโบราณประเพณีมักถือกันว่าเป็นของพินสมัยแล้ว แม้ใครประพฤติก็น่าชดชื่นว่าคนภูมิเก่าคร่ำคร่า หรือใจเก่าเตาปูนปลา ไม่รู้จักประเพณีอย่างสมัยใหม่" (พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ, 2504 : 98) ดังนั้นคนไทยจึงไม่นิยมมีครอบครัวแบบ "ตัวเดียวเมียเดียว" กลับไปสำส่อนสัมพันธ์กับหญิงแพศยา^{*} ทั่วไป ทำให้คนไทยมีความประพฤติที่เสื่อมเสียในเรื่องเพศ ครอบครัวไม่มีความมั่นคง และเป็นการกดขี่สตรีเป็นอันมาก เพื่อมิให้สตรีต้องตกอยู่ในภาวะเช่นนี้ พระองค์ได้ทรงช่วยยกฐานะของสตรีให้ได้รับสิทธิและเสรีภาพในการเลือกคู่ครอง จึงโปรดฯ ให้ประกาศกฎหมายเพื่อบรรเทาความทุกข์ครอบครัวแห่งข้าราชการในพระราชสำนัก ลงวันที่ 1 สิงหาคม พ.ศ. 2457 ปรากฏข้อความในหมวดที่ 5 มาตรา 19 เกี่ยวกับการจดทะเบียนครอบครัวว่า

* คุณานิยมของสังคมในเรื่องการแต่งงานโดยธรรมดาโลก ใน โคคนกิลล์ และใน หัวใจ วอยทซ์ (หน้า 311 - 312)

** คือหญิงที่ไม่ได้เป็นโสเภณี แม้ก็มีสามีหลาย ๆ คนในคราวเดียวกัน และไม่ได้ทำพิธีสมรสกับชายใด

" ภรรยา คือหญิงที่ได้กระทำแต่งงานสมรสตามประเพณีเมือง หรือที่ชาย
เจียงอุยให้ยืมรวมเคหสถานและยกย่องเชิดชูตาโดยเปิดเผย เพราะฉะนั้นห้ามมิ
ให้รับจดทะเบียนหญิงนครโสเภณี หรือหญิงแพศยา หรือหญิงซึ่งขายสมรสด้วยเป็นครั้ง
คราวนั้น เป็นอันขาด

อนึ่ง หญิงที่ขายสมรสอยู่ด้วยโดยอาการที่เรียกว่าเป็น "เมียลับ" ถือไม่ออก
หน้าอกตา และมีไต่ยืมรวมเคหสถาน ห้ามมิให้รับจดทะเบียนเป็นภรรยาเป็นอันขาด"

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ, 2504 : 106)

นอกจากจะปรากฏเป็นพระราชประสงค์โดยตรงดังนี้แล้ว พระองค์ได้
ทรงนิพนธ์วรรณกรรมต่าง ๆ อีกหลายเรื่อง ซึ่งมีลักษณะเป็นการสนับสนุนให้สตรีมีฐานะ
เทียบเท่าบุรุษ ไม่ว่าจะในทางสังคม และการเมือง

ค) ศิลปะและขนบธรรมเนียมประเพณี พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ทรง
เป็นผู้นำในการปรับปรุงศิลปะและขนบธรรมเนียมประเพณี เพื่อให้ฝรั่งนับถือและพิศวงในอารยธรรม
ของไทย (ปราโมทย์ นาคทรรพ, 2504 . 308 - 309)

ด้านศิลปะ ทรงฟื้นฟูศิลปะวัฒนธรรมประจำชาติที่มีค่า ได้แก่ละคร โขน
นาฏศิลป์ ดนตรี และโปรด ฯ ให้ปรับปรุงเป็นการใหญ่ มีการแสดงในงานรับแขกเมืองชาวต่าง
ประเทศ และโปรด ฯ ให้สร้างโรงละครใหญ่โตงงามหลายแห่ง ดังกล่าวแล้วใน 1.2.4

ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี พระองค์ทรงปรับปรุงระเบียบประเพณีในสังคม
ตลอดจนการแต่งกายให้ใหม่ไปทางตะวันตกมากขึ้น เพื่อให้สิ่งเหล่านี้เป็นเครื่องแสดงสถานภาพอัน
สูงส่งของประเทศ พระราชกรณียกิจของพระองค์ที่สำคัญในค่านี้นี้ คือ

1) ทรงจัดพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภชในครั้งที่ 2 * เมื่อวันที่ 28
พฤศจิกายน พ.ศ. 2454 อย่างพิเศษยิ่งใหญ่ว่าเป็นประวัติการณ์ ทรงเชิญผู้แทนรัฐบาลและผู้แทนประมุข

* ครั้งแรกเมื่อวันที่ 11 พฤศจิกายน พ.ศ. 2453

ต่างประเทศมาร่วมควมมากมาย

2) ทรงปรับปรุงการแต่งตัวของคนไทยให้สวยงาม เป็นระเบียบเรียบร้อย เพื่อแสดงถึงความเป็นชาติอารยะ คือสตรีนั่งผ้าถุงไว้มวยยาวสวมเสื้อฟอร์ม ต่อมาเปลี่ยนแปลงโดยในงานหลวงสตรีนั่งผ้าถุง ใ้ชุดน่องรองเท้าววมเสื้อแพรแขนยาว ผ้าถุงมีการตัดให้มีลักษณะคล้ายกระโปรง ส่วนผู้ชายสวมเสื้อราชนี้อย่างหนึ่งกางเกงขายาวแบบสากล หรือกางเกงขาสั้น หรือนั่งผ้าถุง ความอริยาคัยและโอกาส การแต่งกายแบบนี้เป็นที่นิยมแพร่หลายมาก (ปราโมทย์ นาคทรพพ. 2504 : 310 - 311) และในงานราตรีสโมสรผู้ชายจะแต่งเครื่องราตรีสโมสร เสื้อสักหลาดคำหางยาว เข็มขัดแข็งอกจับ (จันอมรรณคุณารักษ์, 2512 : 55)

3) โปรด ฯ ให้เราพระราชบัญญัตินามสกุล เพื่อให้รู้ว่าเป็นใคร มีเชื้อสายมาจากไหนซึ่งนับว่าเป็นประโยชน์และทันสมัย

4) ทรงแก้ไขกฎหมายเพื่อบริหารว่าด้วยการสืบสันตติวงศ์ มีใจความว่า "ผู้ที่จะเป็นกษัตริย์ไทยในภายภาคหน้า ถ้าไม่เป็นผู้ไทยโดยสมบูรณ์แล้ว ห้ามไม่ให้เป็นพระมหากษัตริย์"

5) ทรงยกเลิกประเพณีนางร้องไห้ ซึ่งเป็นประเพณีในเวลาที่พระมหากษัตริย์สวรรคต ในงานพระบรมศพ ซึ่งเดิมจะร้องไห้ 4 คน ข้าราชการฝ่ายในซึ่งมีวัยเหมาะสมสำหรับการร้องเป็นผู้นำร้อง เมื่อร้องมีสองท่อน ร้องสำเนียงไทยละห้อยซา ๆ และร้องประจำทุกยามพร้อมกับเครื่องประโคม (ปราโมทย์ นาคทรพพ. 2504: 313) พระองค์ไม่โปรด ฯ จึงมีพระราชดำรัสให้ยกเลิกประเพณีนั้นเสีย

6) ทรงปรับปรุงเครื่องแต่งกายเต็มยศของทหารรักษาพระองค์ ทหารราบที่ 11 รักษาพระองค์ ทหารม้ารักษาพระองค์ เสียป่าเสนาหลวงรักษาพระองค์ และข้าราชการสำนักให้เป็นเครื่องสักหลาดต่างสีกัน มีปักเงินปักทอง มีแถบสวยงาม ซึ่งเป็นเครื่องแต่งกายที่แสดงความเป็นอยู่ของคนไทยว่าเป็นอย่างอารยชนทั้งทวย (จันอมรรณคุณารักษ์, 2512 : 53) ✓

2.3.2 การเมือง จากการเปลี่ยนแปลงทางด้านการสังคมดังกล่าวมาแล้วนั้น ทำให้ประชาชนมีความตื่นตัวมากขึ้น โดยเฉพาะบุคคลที่ได้รับการศึกษาจากต่างประเทศ เริ่มมีการไหวตัวที่จะเปลี่ยนแปลงการปกครอง (ไพบูลย์ ช่างเรียน, 2517 : 37) เกิดมีเหตุการณ์ยุ่งยากทางการเมืองใน ร.ศ. 130⁴ ส่วนในหน้าหนังสือพิมพ์ก็มีการโจมตีพระมหากษัตริย์และราช

อย่างรุนแรง (พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์, 2505 : 628) ตลอดจนมีการวิพากษ์วิจารณ์ถึงระบบการปกครองและการทำงานของราชการอย่างกว้างขวางและในท้ายที่สุดก็มักจะเสนอให้มีการเปลี่ยนแปลงระบบการปกครองโดยให้มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญ (มัทนา เกษมดล, 2517 : 84) แทนระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์

สภาพการเบื้องต้นกล่าวนี้แสดงให้เห็นว่า "ได้เริ่มมีความไม่พึงพอใจในการบริหารงานของรัฐภายใต้ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เกิดขึ้นมาก โดยเฉพาะในหมู่ข้าราชการ" (ชัยอนันต์ สมุทวณิช, 2519 : 138) ตลอดจนพยายามก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นแบบสาธารณรัฐ (ชัยอนันต์ สมุทวณิช, 2519 : 149) แต่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ มิได้พระราชทานรัฐธรรมนูญ ตามพระราชดำริของสมเด็จพระบรมชนกนาถ* โดยเหตุผลดังนี้คือ

"ทรงยืนยันว่าเพราะได้ทรงศึกษาที่อังกฤษ จึงมิได้โปรดมีอำนาจเพื่อประโยชน์ของพระองค์เอง ในพระราชหฤทัยนั้นทรงนิยมระบอบรัฐธรรมนูญอย่างเต็มที่ ถ้าทรงคิดแต่ทางทฤษฎีไม่ทรงคิดถึงปัญหานั้นเกี่ยวกับพฤติกรรม พระองค์ก็คงจะพระราชทานรัฐธรรมนูญเสียตั้งแต่ ร.ศ. 130 แล้ว .. ประชาชนคนไทยส่วนมากยังขาดความรู้ที่จะออกเสียงเลือกตั้งผู้แทนในรัฐสภาให้ได้ประโยชน์ส่วนรวมแก่ชาติจริง ๆ การทำอย่างกริ่ง ๆ กราง ๆ ... จะแก้ปัญหาอันสำคัญนั้นไม่ได้" (พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์, 2507 : 629)

* พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ทรงตั้งพระราชหฤทัยจะให้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชสยามมกุฎราชกุมาร พระราชทานรัฐธรรมนูญให้แก่ประชาชนเมื่อเสด็จขึ้นครองราชย์ถึงกับทรงมีพระราชดำริในที่ประชุมเสนาบดี ณ พระที่นั่งราชกรัณยสภา พ.ศ. 2453 ว่า "ฉันจะให้ลูกวิราวชุมชนของชาติให้แก่พลเมืองในทันทีที่ขึ้นราชบัลลังก์ในขณะที่สืบตำแหน่งกษัตริย์ กล่าวคือฉันจะให้เขาให้ปาลิเมนต์และคอนสตีติวชัน... " (วิชัย ประสงค์สี, 2505 : 46)

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า ฯ ทรงพยายามเชื่อมสติประชาชนให้คิดรอบคอบ ก่อนที่จะกระทำการใด ๆ ลงไป ว่าจะได้ประโยชน์คุ้มกันหรือไม่ และสภาพสังคมประเทศยุโรปกับ เมืองไทยนั้นผิดกัน เมื่อประชาชนไม่มีความรู้ ความเข้าใจเพียงพอ พระองค์จึงทรงยับยั้งไม่พระราชทานรัฐธรรมนูญ (ไพบูลย์ ช่างเรือน, 2517 : 37) ทั้งนี้พระองค์ทรงวางแผนจัดสภาพทางการเมืองให้พร้อมที่จะปกครองในระบอบประชาธิปไตยต่อไป ซึ่งมีลำดับขั้นดังนี้

" ขั้นที่ 1 เตรียมงานป้องกันประเทศชาติ มิให้ตกเป็นเมืองขึ้นของอริราช

ศัตรูเป็นประการสำคัญเสียก่อน ..

ขั้นที่ 2 เมื่อทรงนำประเทศเข้าร่วมสงครามกับพันธมิตรมีชัยต่อในทาง การเมืองแล้วจึงเริ่มสอนพลเมืองให้รู้จักการปกครองระบอบประชาธิปไตย ...

ขั้นที่ 3 ทรงตั้งเบืองคฤหาสน์เมืองแห่งประชาธิปไตยขึ้นมาเป็นเมือง ตัวอย่าง...

ขั้นที่ 4 .. ทรงพระราชนิพนธ์ละครพูดเรื่อง "ฉวยอำนาจ" ขึ้น... .

(จมีนอมรคุณารักษ์, 2519 : 166 - 7)

ดังนั้นถ้าจะพิจารณาสภา การเปลี่ยนแปลงด้านการ เมืองตามแนวพระบรมราโชบาย ทางการเมืองแล้ว จะมีลักษณะดังนี้

ก) การป้องกันประเทศ

ข) การสงคราม

ค) การทดลองการปกครองระบอบประชาธิปไตย

ก) การป้องกันประเทศ การยกเลิกระบบไพร่และให้ประกาศใช้พระราชบัญญัติ การเกณฑ์ทหารแทนในสมัยรัชกาลที่ 5 นั้น ทำให้ไทยมีกำลังทหารในการป้องกันประเทศเพียง 5 หมื่นคน ซึ่งต้องเสียเวลาฝึกหัดทหารให้รู้จักใช้อาวุธยุทธโธปกรณ์อีกเป็นเวลาหลายปี และต้องจัดซื้ออาวุธอีกเป็นจำนวนมาก (ชัยอนันต์ สมุทวณิช, 2519 : 74) ดังนั้นพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า ฯ จึงทรงปรับปรุงกำลังทหารในการป้องกันประเทศชาติให้มีความเข้มแข็งยิ่งขึ้น

ในด้านหนึ่งนั้น พระองค์ทรงสนับสนุนการผลิตทหารโดยตรง พระองค์โปรดเกล้า ฯ ให้จัดตั้งโรงเรียนนายร้อยทหารบก และโรงเรียนนายเรือ ตลอดจนทรงสนับสนุนให้มีการศึกษาวิชา

การทหารในต่างประเทศอีกด้วย จนเมื่อสงครามโลกครั้งที่ 1 สงบลงแล้ว พระองค์ยังทรงสนับสนุนให้นายทหารที่เดินทางไปร่วมรบกับฝ่ายสัมพันธมิตรได้ฝึกฝนเกี่ยวกับกิจการทหารอากาศ เมื่อกลับมายังประเทศไทยแล้วก็มีการจัดตั้งกองทัพอากาศขึ้น กำลังทหารในสมัยรัชกาลที่ 6 จึงมีทั้งกองทัพบก กองทัพเรือ และกองทัพอากาศ

ส่วนอีกด้านหนึ่ง พระองค์ทรงดำเนินพระบรมราโชบายทั้งทหารรักษาวัง เสือป่า และลูกเสือ

ทหารรักษาวัง เป็นกองทหารอิสระ สังกัดกระทรวงวัง และมีหน้าที่รักษาอาณาเขตของพระราชวังในกรุงเทพฯ และพระราชวังตามหัวเมืองแถบชายแดนภาคใต้ คือ นครศรีธรรมราช ราชนอง พระราชประสงค์ของพระองค์ในการนี้ก็คือ ทรงมีพระราชประสงค์จะให้มีการทหารสำหรับป้องกันประเทศในบริเวณใกล้อาณาเขตชายแดนก่อนที่จะกำลังทหารจากส่วนกลางจะไปช่วยเหลือได้ทัน และเป็นการกระทำที่ไม่ขัดกับสัญญาทางพระราชไมตรี* (จมีนอมรคุณารักษ์, 2519 : 18 - 19)

กองเสือป่า การจัดตั้งกองเสือป่านั้น พระองค์ทรงนำยุทธวิธีในการจัดกำลังรบอาสาสมัครของอังกฤษมาผสมกับกำลังกองรบ "เสือป่าและแมวมอง" ของพระบาทสมเด็จพระนเรศวร มาใช้เป็นทางการฝึกหัดกองอาสาสมัครรบขึ้นในรูปของกองเสือป่า ซึ่งต่อมาได้วิวัฒนาการเป็นกองเสนารักษาคินแดน อันเป็นกองกำลังรบที่สามารถทำการรบป้องกันประเทศได้เช่นเดียวกับกองทหาร นับว่าเป็นประโยชน์ในเวลาที่ไทยต้องตกอยู่ในภาวะสงคราม (จมีนอมรคุณารักษ์, 2519 : 21 - 4)

กองเสือป่าเป็นที่นิยมอย่างกว้างขวางไปถึงหัวเมืองต่าง ๆ บรรดาข้าราชการพลเมือง ไม่ว่าจะเป็นพ่อค้าวานิช ชาวไร่ ชาวนา บุคคลทุกคนที่เป็นผู้ชายไทยได้พากันสมัครเข้าเป็นสมาชิกเป็นจำนวนมาก (จมีนอมรคุณารักษ์, 2519 : 24) มีการฝึกแถว ฝึกอาวุธเป็นประจำทุกวัน ในตอนเย็นหลังจากสมาชิกเสร็จจากกิจการงานแล้ว นอกจากนี้ยังมีการฝึกซ้อมรบตามยุทธวิธี

* สัญญาทางพระราชไมตรี ลงวันที่ 15 มกราคม พ.ศ. 2438

การรบในสมรภูมิตามแนวประเทศทางตะวันตกในทุกปีตามหัวเมือง นับได้ว่าเป็นการฝึกฝนการรบให้แก่วิชาการที่เก็บรวบรวมการทหารแล้วปลดเป็นกองหนุนไม่ดื่มวิชาการรบ อันเป็นประโยชน์ในเวลาระดมพลได้รวดเร็ว โดยไม่ต้องเสียเวลาฝึกหัดอบรมกันใหม่อีก และในขณะที่เดียวกันก็จะทำให้บุคคลทุกระดับมีสิทธิหน้าที่เท่าเทียมกันในการทำประโยชน์เพื่อประเทศชาติ (จันฉมรคุณารักษ์, 2519 : 27)

กองเสือป่าได้วิวัฒนาการในทางของช่วยให้ประเทศมีกำลังในการป้องกันประเทศมากขึ้น โดยไม่ต้องใช้เงินของรัฐบาลแต่อย่างใด แต่ก็มีกองอาสาสมัครซึ่งเป็นกำลังของชาวจังหวัดชาวไทย ซึ่งมีความสามารถในยุทธวิธีการรบแบบใหม่ ๆ ตามแบบอารยประเทศเช่นเดียวกับกองกำลังทหารของชาติ

กองลูกเสือ กองเสือป่าเป็นการฝึกอบรมชายฉกรรจ์ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ทรงเห็นว่า "สายเกินไป" หรือเป็นการ "ซุ่มเอาโคชนให้กินหญ้า" ดังนั้นจึงควรฝึกอบรมเสียตั้งแต่ยังมีอายุน้อยซึ่ง "จะได้ผลดีกว่ากัน . . . เท่ากับการตัดไม้ที่ยังอ่อนอยู่ จะตัดอย่างไร ไม้ก็ไม่แตก ไม้หัก . . . ตัดไม้เมื่อแก่ก็ต้องเอาไฟเข้าช่วยตัด บางครั้งไม้ก็มีรอยแตกแล้ว" (จันฉมรคุณารักษ์, 2519 : 22) พระองค์จึงทรงจัดตั้งกองลูกเสือขึ้น เพื่อเป็นการฝึกอบรมเยาวชนให้มีระเบียบวินัย มีความซื่อสัตย์ รักษาถำบันจัญญา และให้รู้จักหน้าที่ของตนในการทำประโยชน์ให้แก่ประเทศชาติ

ลูกเสือจะได้รับการฝึกหัดวิชาการเบื้องต้นของทหาร คือ การส่งข่าว การสอดแนม การสังเกตจดจำสิ่งของ, การพักแรมในป่า และการรู้จักช่วยเหลือตัวเอง ด้วยการทดลองปฏิบัติจริง ๆ และในขั้นต่อไปกองลูกเสือจะได้รับการพัฒนาเป็น "กองนักเรียนเสือป่า" ได้รับการฝึกซ้อมรบ การลาดตระเวน ตลอดจนรู้จักใช้อาวุธปืน

ถึงแม้ว่ากองเสือป่าและกองลูกเสือจะมีประโยชน์ในการเป็นกองกำลังอาสาสมัครเพื่อทำการรบในเวลาที่ต้องทำสงครามแล้ว ประโยชน์ที่สำคัญต่อกองเสือป่าและลูกเสือก็คือ การได้ฝึกอบรมความประพฤติของตนเอง ในการบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม และนำความปณิธิในพระราชหฤทัยมาสู่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ * เป็นอย่างยิ่งก็ตาม แต่ก็มีบุคคลที่ไม่

* คุภาณนวก ข. "ปณิธิช่วยเสือป่าและลูกเสือ"

เห็นด้วยกับพระราชกรณียกิจในเรื่องนี้ จนถือเป็นเหตุก่อการกบฏขึ้นใน ร.ศ. 130 *

ข) การสงคราม สงครามโลกครั้งที่ 1 เกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2457 โดยที่ ประเทศไทยวางตัวเป็นกลางเรื่อยมา จนถึงวันที่ 22 กรกฎาคม พ.ศ. 2460 ก็ประกาศเข้าร่วม สงครามกับฝ่ายสัมพันธมิตร พร้อมทั้งส่งทหารอาสาสมัครออกไปร่วมรบในยุทธภูมิและในที่สู้รบที่ได้รับ ชัยชนะร่วมกับฝ่ายสัมพันธมิตร

ในฐานะของผู้นำในการสงคราม พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า ฯ ทรง ดำเนินการให้มีการแก้ไขสนธิสัญญากับประเทศตะวันตก ซึ่งไทยต้องจำยอมเช่นสนธิสัญญาเจริญสัมพันธไมตรี และการพาณิชย์ ในสมัยรัชกาลที่ 4 อันเริ่มแรกทำให้ไทยเสียประโยชน์ในทางเศรษฐกิจรวมทั้งการ ยอมให้ชาวต่างประเทศ กนในบังคับต่างประเทศ ใกล้เคียงสภาพนอกอาณาเขตโดยยกเว้นไม่คองขึ้น ศาลไทย ประเทศไทยจึงเสียเปรียบประเทศตะวันตกเรื่อยมา เมื่อสงครามโลกครั้งที่ 1 ยุติลงแล้ว ไทยก็เริ่มดำเนินนโยบายต่างประเทศ เพื่อปลดปล่อยพันธะและความไม่เสมอภาคในสนธิสัญญาต่าง ๆ ให้ประเทศมีความเจริญเติบโตทางด้านการเศรษฐกิจและการศาล ซึ่งจะทำให้ประเทศไทยได้ชื่อว่าเป็น ประเทศที่มีอำนาจอธิปไตยอันสมบูรณ์ทัดเทียมกับอารยประเทศ

ก) การทดลองการปกครองแบบประชาธิปไตย การที่พระบาทสมเด็จพระมง กุฎเกล้า ฯ ทรงยับยั้งไม่พระราชทานรัฐธรรมนูญ ไม่ใช่เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่าพระองค์ไม่ทรงนิยม การปกครองระบอบประชาธิปไตย หลักฐานซึ่งยืนยันให้เห็นพระราชประสงค์ที่จะนำการปกครอง แบบประชาธิปไตยมาใช้ในประเทศไทย ก็คือ "กฤษีธานี" (จุลลางอนรต, 2513 : 30) และ แสดงให้เห็นด้วยว่า พระองค์ทรงสนับสนุนการปกครองระบอบประชาธิปไตยเต็มที่ พระองค์ทรง ต้องการ "แบบก้อยทำค้อยไปไม่เป็นการหักโหม ประชาชนชาวไทยจะได้สามารถตั้งตัวได้" (ไพฑูย์ ช่างเรือน, 2517 : 37) วิธีการเช่นนี้ทำให้เกิดความเข้าใจผิดว่าไม่ทรงต้องการให้มี

* คำให้การของ ร.ต.वास วาสนา ตอนหนึ่งกล่าวถึงเหตุที่คิดก่อการ ฯ ไว้ว่า "... การมีกองเสือป่าก็เช่นกัน ทำให้หมดเปลืองเงินทองแผ่นดินเปล่า ๆ ทำให้ข้าราชการพลเรือนแตกราว กับถึงเกณฑ์คว่ำอย่างร้ายกาจมาแล้วในประเทศเขารก็ ... " (ร.ต.เหรียญ ศรีจันทร์ และ ร.ต. เนตร พูนวิวัฒน์, 2503 : 141)

การเปลี่ยนแปลงระบบการปกครอง

คูสิตธานี เป็นเมืองสมมุติว่าทดลองการปกครองระบอบประชาธิปไตย และเป็นเมืองทดลองซึ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ทรงตั้งพระราชหฤทัยจะให้เป็นโรงเรียนสอนประชาชนชาวไทยให้รู้จักวิธีบริหารบ้านเมืองตามอย่างอารยประเทศ โดยชั้นต้นทรงตั้งพื้นฐานเช่นนี้แก่ข้าราชการบริพารและข้าราชการเสี้ยมก่อน (จันทรอมรคุณารักษ์, 2513 : 32) พระองค์ทรงทดลองคูสิตธานีตั้งแต่ปี พ.ศ. 2461 เรื่อยมา การทดลองก็ใกล้สิ้นสุดลงเสียก่อนที่จะทันบรรลุผลตามพระราชประสงค์ กวญเหตุที่พระองค์สวรรคตในปี พ.ศ. 2468

เมืองคูสิตธานี ประกอบด้วยบ้านจำลองในเนื้อที่ประมาณ $2\frac{1}{2}$ ไร่ บ้านแต่ละหลังสร้างอย่างประณีต ขนาดโตกว่าศาลพระภูมิ ทุกบ้านมีไฟฟ้าติดสว่าง ถนนเป็นสายเล็ก ๆ สายที่สำคัญจะปลูกต้นไม้เล็ก ๆ ไว้ร่มรื่นสองข้างทาง มีการวางผังเมืองเป็นอย่างดี ผู้ที่เป็นทวายนากรหรือราษฎรของคูสิตธานี จะปลูกบ้านอยู่ในคูสิตธานีส่วนใหญ่เป็นข้าราชการบริพารฝ่ายใน ข้าราชการและพระบรมราชวงศ์ในชั้นหม่อมเจ้าเป็นอย่างสูง จำนวนทวายนากรในการประชุมลงคะแนนเสียงเลือกตั้งครั้งที่ 1 มี 199 คน

ลักษณะการปกครองในคูสิตธานีเป็นแบบเทศบาล (มัทนา เกษมมล, 2517 : 127) ทวายนากรจะได้รับการฝึกหัดเลือกตั้งเขษรบุรุษ ซึ่งเป็นผู้แทนของทวายนากร นคราภิบาล ซึ่งเป็นผู้ปกครองเมือง และการเลือกตั้งในระบบพรรคการเมือง (จันทรอมรคุณารักษ์, 2512 : 214 - 5) การทดลองและฝึกหัดการปกครองเช่นนี้ อาจเป็นก้าวแรกของการเตรียมให้ประชาชนชาวไทย

* คุรยละเอียดได้จาก จันทรอมรคุณารักษ์, จมื่น (เรียบเรียง) คูสิตธานีเมืองประชาธิปไตยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว หอสมุดแห่งชาติพิมพ์ในงานพระบรมราชานุสรณ์ 10 - 12 พฤศจิกายน 2513, 334 หน้า

โดยส่วนรวบปกครองตนเองตามระบอบประชาธิปไตยต่อไปในอนาคต*

การทดลองการปกครองระบอบประชาธิปไตยในคูสิตธานี ซึ่งเป็นของสมมุติเช่นนี้ ปรากฏว่าไม่ได้ทำให้บรรลุตามเป้าหมายที่พระองค์ทรงตั้งพระราชหฤทัยไว้ ทั้งนี้ก็ด้วยเหตุผลที่ว่า

"คูสิตธานีเป็นเมืองสมมุติ การดำเนินงานต่าง ๆ เช่น การเลือกตั้ง เชนบุรุษ การประชุมวิพากวิจารณ์ การทำงานของคณะกรรมการ หรือการอภิปราย ชักพอกการทำงานของคณะกรรมการภาคโดยพรรคการเมืองฝ่ายค้านนั้น ไม่อาจเกิดประโยชน์ต่อการเรียนรู้ประชาธิปไตยได้ เพราะการกระทำเช่นนั้นมิได้ตั้งอยู่บนรากฐานของความเป็นจริง ... เป็นสิ่งใหม่สำหรับคนไทย ประกอบกับพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดการละครอยู่มาก ย่อมทำให้ประชาชนทั่วไป (รวมถึงชาวคูสิตธานีบางคน) เข้าใจว่าเป็นการเฒ่าจระเพื่อความบันเทิงพระราชหฤทัยมากกว่าที่จะมุ่งให้เกิดผลประโยชน์อย่างแท้จริง" (มัทนา เกษมกล, 2517 : 127)

นอกจากนี้การดำเนินกิจกรรมในคูสิตธานีก็มิได้สอดคล้องกับพระบรมราโชบายในการทดลองการปกครองระบอบประชาธิปไตย ได้แก่การจัดสอบมัคคุเทศก์ ซึ่งเป็นการเผยแพร่โดยเน้นความสวยงาม ความเพลิดเพลินแก่ประชาชนผู้เข้าชมมากกว่าจะให้ได้เห็นรูปแบบการปกครองของคูสิตธานี และในการสอบมัคคุเทศก์ ผู้ที่ไล่คะแนนสูงสุดได้ตอบข้อสอบในทำนองว่า การตั้งคูสิตธานีนั้นมีประโยชน์ในการที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ จะได้ทรงศึกษาพฤติกรรมของบุคคลที่เข้ามาร่วมกิจกรรมของคูสิตธานี ทำให้เกิดความสับสนในการตัดสินใจว่า พระองค์ทรงมีพระราชประสงค์อย่างไรในการตั้งคูสิตธานีขึ้นมา (มัทนา เกษมกล, 2517 : 129)

* วิเคราะห์ได้จากพระราชดำรัสในพิธีเปิดศาลารัฐบาลในคูสิตธานีว่า "การงานฝ่ายรัฐบาลและฝ่ายนคราภิบาลก็ถ่ายแบบมาจากของเป็นจริงทั้งนั้น ... เพื่อเป็นตัวอย่างสำหรับธานี ... ตั้งใจว่าจะให้ประเทศสยามได้ทำเช่นเดียวกับ แต่จะให้เป็นการสำเร็จรวดเร็วทั้งธานีเล็กนี้ก็ยังไม่ทำไปทีเดียวยังไม่ได้ โดยมีอุปสรรคบางอย่าง . . ." (จันมอมรคุณารักษ์, 2513 : 78)

แนวทางการวิเคราะห์ในเชิงประวัติศาสตร์จะสรุปได้ว่า การทดลองการปกครองในอุษาคเนย์ต้องประสบความสำเร็จตาม เกิดขึ้นการวางผังเมือง ระบบไฟฟ้า การสาธารณสุข การไปรษณีย์ การเก็บภาษีอากร และการตั้งชื่อสถานที่ เช่น ถนนประชาธิปไตย วัดธรรมาธิปไตย เป็นต้น ดังนั้นจึงบ่งชี้ให้เห็นว่า พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ทรงบากบั่นและพากเพียรในการพยายามที่จะนำการปกครองแบบประชาธิปไตยมาใช้ในประเทศไทย

2.3.3 บทบาทของชาวต่างประเทศ โดยที่ชาวต่างประเทศเข้ามาติดต่อกับประเทศไทยนับตั้งแต่ในสมัยสุโขทัยเรื่อยมา การติดต่อในระยะแรกเป็นการติดต่อกับชาวส่วนตัว บุคคล บางพวกได้ตั้งภูมิลำเนาอยู่ในบริเวณราชธานี และบางคนเข้ารับราชการอยู่กับพระมหากษัตริย์ รับราชการสนองพระเดชพระคุณเป็นกองกำลังอาสาในการทำสงคราม จนได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เทียบเท่าขุนนางไทย ถึงเช่น ออกญาภิรมย์ หรือเจ้าพระยานกร ซึ่งเป็นชาวญี่ปุ่นรับราชการเป็นผู้นำนาคองทหารอาสาญี่ปุ่นในสมัยพระนเรศวร เป็นต้น

ต่อมาชาวต่างประเทศได้ติดต่อกับความสัมพันธ์กับไทยในทางราชการ กล่าวคือ มีการส่งคณะทูตไปเจริญสัมพันธไมตรีและส่งสิ่งของเป็นเครื่องบรรณาการซึ่งกันและกัน ไทยได้ติดต่อกับต่างประเทศโดยทางการทูตตั้งแต่สมัยอยุธยาเป็นต้นมา

สำหรับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับประเทศทางตะวันตกนั้น เริ่มมีขึ้นตั้งแต่สมัยอยุธยาถึงใกล้เคียงมาแล้ว ประเทศแรกก็คือ โปรตุเกส ซึ่งส่งทูตมาเจริญสัมพันธไมตรีกับไทยในปี พ.ศ. 2054 ต่อมาประเทศสเปนได้มาเจริญสัมพันธไมตรีกับไทยในปี พ.ศ. 2141 จากนั้นก็มีฮอลันดาในปี พ.ศ. 2147 และถึงอังกฤษในปี พ.ศ. 2155 นอกจากจะติดต่อกันทางการค้าขายและการทูตแล้ว ประเทศทางตะวันตกดังกล่าวแล้วนี้ก็ได้เข้ามาเผยแพร่ศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก แก่ชาวไทยอีกด้วย ความสัมพันธ์ได้หยุดชะงักลงเมื่อไทยแพ้สงครามแก่พม่าในปี พ.ศ. 2310 (ชาติชาย พณานนท์, 2517 : 248)

ชาวตะวันตก ชาวต่างชาติซึ่งชาวไทยเรียกว่า "ฝรั่ง" มีบทบาทสำคัญในสมัยรัตนโกสินทร์ โดยที่ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น จนชั้นสูงมีความรู้สึกระแวงและรังเกียจที่ฝรั่งจะเข้ามาอยู่ถาวร และถือว่าการค้าขายกับจีนมีความสำคัญยิ่งกว่าการค้าขายกับประเทศอื่น ๆ (ชัยเรืองศิลป์, 2517 : 52) แต่ในสมัยรัชกาลที่ 2 โปรตุเกสได้ช่วยจัดหาปืนมาขายให้รัฐบาลและ

ช่วยในการรบกับพม่า โปรตุเกสจึงได้รับพระบรมราชานุญาตให้ตั้งสถานกงสุลขึ้นเป็นแห่งแรก (ชัย เรื่องศิลป์, 2517 : 290) และต่อมาฮอลันดาและอังกฤษได้ขายอาวุธให้กับไทยเป็นจำนวนมาก ไทยจึงมีสัมพันธไมตรีกับชาติทั้งสองด้วย (ชัย เรื่องศิลป์, 2517 : 52)

ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับประเทศตะวันตกในช่วงเวลานี้ ส่วนใหญ่เป็นเรื่องของการค้าขาย และการเผยแพร่ศาสนา ถึงแม้ว่าจะมีการทำสนธิสัญญากับประเทศตะวันตกหลายประเทศก็ตาม แต่เป็นไปในรูปที่เสมอภาค ไม่บ่งบอกลิทธิหรือสิทธิสภาพนอกอาณาเขตให้แก่ชาวต่างประเทศ (ชาติชาย พวนานนท์, 2517 : 2)

จนกระทั่งในสมัยรัชกาลที่ 4 ไทยต้องเผชิญหน้ากับการคุกคามของจักรวรรดินิยมอังกฤษเป็นสภาพการณ์ที่ล่อแหลมต่อระบบการเมืองในยุคนั้นมาก ประกอบกับชาติตะวันตกได้เปรียบไทยทั้งในด้านความรู้วิทยาการ กำลังอาวุธสมัยใหม่ และความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ดังนั้นนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2394 ตลอดจนถึงรัชสมัยรัชกาลที่ 5 พระมหากษัตริย์ทั้ง 2 พระองค์ได้ทรงปรับนโยบายทางการทูตและนโยบายผ่อนปรนกับมหาอำนาจตะวันตกในทุก ๆ ด้าน เพื่อรักษาเอกราชของชาติไทยไว้ โดยการให้สิทธิสภาพนอกอาณาเขต การให้สิทธิทางการค้าซึ่งชาวต่างชาติได้เปรียบไทยไว้อย่างมาก และการยอมเสียดินแดนหลาย ๆ ส่วนให้กับอังกฤษและฝรั่งเศส (ชัยอนันต์ สมุทวณิช, 2519 : 56)

ผลของการทำสนธิสัญญามิตรไมตรีและการพาณิชย์กับประเทศตะวันตก ทำให้การค้าขายสะดวกสบายยิ่งขึ้น ชาวต่างประเทศซึ่งมี อเมริกา ฝรั่งเศส เคนมาร์ค เสนี เอตโกรี บับลิก โปรตุเกส ฮอลันดา ปรัสเซีย (อุทข เขียววงศ์, 2517 : 111) ได้พากันมาค้าขายและตั้งบ้านเรือนในประเทศไทยมากขึ้น และชาวต่างประเทศที่เข้ามาในช่วงเวลานี้ได้เรียกร้องให้รัฐบาลอำนวยความสะดวกในด้านการสื่อสาร คมนาคม ขนส่ง และสาธารณูปโภคต่าง ๆ เป็นเหตุให้ในสมัยรัชกาลที่ 5 จัดการพัฒนามาเมืองให้เจริญก้าวหน้ามากยิ่งขึ้น เช่น ในด้านความสะดวกของบ้านเมือง ตัดถนนหลายสาย สร้างสะพานข้ามคลองชนิดถาวร การจัดใช้จ่ายเงินแผ่นดินในกิจการสาธารณูปโภคอื่น ๆ และการปฏิรูปการปกครอง

ชาวตะวันตกเข้ามาเผยแพร่ศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกเป็นครั้งแรกในสมัยอยุธยา ต่อมาในสมัยรัตนโกสินทร์ รัชสมัยรัชกาลที่ 3 มิชชันนารีนิกายโปรเตสแตนต์ ได้เข้ามาเผยแพร่

แพรศาสนาในกรุงเทพฯ ชาวต่างประเทศเหล่านี้ส่วนมากเป็นชาวอเมริกา ซึ่งมีความรู้สูง และได้รับบทบาทสำคัญในการนำวิชาความรู้สมัยใหม่เข้ามาสั่งสอนคนไทย ได้แก่ วิชาแพทย์แผนใหม่ วิชาวิทยาศาสตร์ สุขวิทยาอนามัย วิศวกรรมกรรมพันธ์หนังสือไทย เป็นต้น สิ่งที่สำคัญที่มีมิชชันนารีเหล่านี้ได้ทำประโยชน์ต่อชาวไทยก็คือ การตั้งโรงเรียนวิชาสามัญ และวิชาเย็บปักถักร้อยขึ้นสั่งสอนกุลบุตรกุลธิดา (ชัย เรื่องศิลป์, 2517 : 51) นับว่าเป็นโรงเรียนที่จัดการศึกษาที่เป็นแบบแผนก่อนที่จะมีการปรับปรุงการศึกษาของไทยในสมัยรัชกาลที่ 5

นอกจากการให้การศึกษากลุ่มหลานชาวไทยโดยตรงแล้ว การดำเนินงานของมิชชันนารีอเมริกันได้ปลูกชนชั้นสูงและชนชั้นกลางรุ่นหนุ่มหลายคนให้หันตัวรับรู้ความจริงว่า ไทยยังค่อนความเจริญอยู่เป็นอันมากด้วย เป็นผลทำให้คนรุ่นหนุ่มสนใจเรียนภาษาอังกฤษกันมากขึ้น เพื่อจะได้เป็นคุณประโยชน์ไปสู่การเรียนรูสรุสรพวิทยาสมัยใหม่ บรรดาคนรุ่นหนุ่ม "หัวใหม่" นั้นมีทั้งเจ้านายและข้าราชการ บุคคลที่สำคัญซึ่งได้รับอิทธิพลจากชาวต่างประเทศเหล่านั้นก็คือ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ในสมัยรัชกาลที่ 6 ชาวตะวันตกซึ่งมีบทบาทช่วยให้ไทยได้รับความเสมอภาคจากต่างประเทศคือ ชาวอเมริกา ชื่อ ฟรานซิส บี แซย์ (Francis B. Sayre) ซึ่งต่อมาได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น พระยาภักดีธำมไตร ท่านผู้นี้ได้เข้ามาเป็นที่ปรึกษาของกระทรวงการต่างประเทศ และได้ช่วยเหตอวังเดิมให้ต่างประเทศยกเลิกสนธิสัญญาทางไมตรีและพาณิชย์ ซึ่งฝ่ายไทยเสียเปรียบในทุกทางได้สำเร็จในรัชสมัยรัชกาลที่ 6 ทำให้ประเทศไทยได้แก้ไขสนธิสัญญาซึ่งทำมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 เป็นต้นมา เป็นผลทำให้ประเทศไทยสามารถยกเลิกระบบภาษีร้อยละสาม และการมีสิทธิสภาพนอกอาณาเขตของชาวต่างประเทศรวมทั้งในบังคับ ประเทศไทยมีโอกาสเก็บภาษีสินค้าในอัตราที่ไทยเป็นฝ่ายกำหนัดขึ้นเอง ตลอดจนกฎหมายและศาลไทยมีอำนาจควบคุมการทำคามผิดของชาวต่างประเทศ คนในบังคับต่างประเทศได้อีกด้วย การแก้ไขสนธิสัญญาต่าง ๆ นี้กระทำได้สำเร็จในสมัยรัชกาลที่ 6

ชาวจีน เป็นชาวต่างประเทศพวกแรกที่เข้ามาติดต่อการค้ากับไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัย และได้ตั้งแหล่งการค้าและท่าจอดเรือหลายแห่งในบริเวณอ่าวไทย (พลกุล อังกินันท์, 2514 : 7) การติดต่อกับจีนในสมัยอยุธยากว้างขวางมากขึ้น จนชาวจีนบางคนได้เข้ารับราชการ

เป็นขุนนาง และบางชนเข้ามาประกอบอาชีพเป็นค้าเป็นต้น เป็นศิลาบิน เกษตรกร และกรรมกร ชาวจีนได้ตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนอยู่ทั่วไป ตลอดจนได้สมรสกับสตรีไทยอีกด้วย (G. William, 1958 : 3)

ในสมัยกรุงธนบุรี ชาวจีนได้รับการยกย่องและได้รับผลประโยชน์เท่าเทียมพลเมืองไทย (พวงร้อย กล่อมเอี้ยง, 2516 : 6) ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ตอนต้น ชาวจีนเริ่มมีบทบาทในการค้าขายมากขึ้น มีการทำเหมืองแร่ ทำการค้าทั้งภายในภายนอกประเทศ ตลอดจนผูกขาดการผูกตและการค้าน้ำตาลไว้เกือบหมด (วอดเกอร์ เอฟ. เวลา, 2514 : 51)

ตอนปลายสมัยรัชกาลที่ 3 ต่อเนื่องถึงต้นสมัยรัชกาลที่ 4 ชาวจีนได้อพยพเข้าประเทศไทยเป็นจำนวนมาก เพราะเกิดความไม่สงบภายในประเทศจีน และมีการกีดกันชาวจีนในคาบสมุทรอินโดจีน ประกอบกับความต้องการแรงงานชาวจีนในการทำงานของเอกชนและงานสาธารณประโยชน์ของราชการ นอกจากนี้ยังมีปัจจัยสำคัญที่ส่งเสริมให้ชาวจีนอพยพเข้ามาในประเทศไทยก็คือ การที่ชาวตะวันตกเปิดกิจการรถไฟเดินระหว่างประเทศจีนกับเมืองท่าต่าง ๆ ทางภาคตะวันออกเฉียงใต้ (วัลลภา บุรุษพันธ์, 2517 : 26) ในสมัยรัชกาลที่ 5 ชาวจีนได้หลั่งไหลเข้ามามากยิ่งขึ้น จนถึงระยะก่อนสงครามโลกครั้งที่ 1 (พ.ศ. 2457) ประมาณการได้ว่า การเพิ่มจำนวนชาวจีนนั้นมีอัตราสูงยิ่งกว่าประชากรคนไทยเสียอีก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรุงเทพฯ ซึ่งเป็นศูนย์กลางของสังคมชาวจีน ปรากฏว่ามีประชากรถึงประมาณครึ่งหนึ่ง หรือนางครึ่งมีมากกว่าครึ่งหนึ่งของประชากรคนไทยด้วย (วัลลภา บุรุษพันธ์, 2517 : 24 - 5) ชาวจีนมีบทบาทในสังคมไทยในถิ่นต่าง ๆ คือ

๑) บทบาทในด้านเศรษฐกิจ ด้วยเหตุที่คนไทยนิยมทำนาและรับราชการ ทำให้ขาดแคลนแรงงานภายในประเทศ ชาวจีนซึ่งอพยพเข้ามาเป็นจำนวนมากจึงขยายอาชีพของตนออกไปสู่การประกอบการค้าทุกอย่างภายในประเทศ และประกอบอาชีพอื่น ๆ โดยทั่วไป ชาวจีนมักจะประกอบอาชีพตามภาษาพูด คือ จีนแจ้วเป็นผู้ค้าส่ง จีนกวางตุ้งเป็นช่างกล ช่างไม้ จีนไหหลำเป็นกนรับใช้ตามบ้านเรือน โดยเฉพาะบ้านชาวยุโรป ภัตตาคารจีน ส่วนจีนฮกเกี้ยนส่วนใหญ่เข้ามาทำเหมืองแร่ทางจังหวัดภาคใต้ และเป็นพวกที่มีอิทธิพลทางการเมืองในระดับท้องถิ่นอีกด้วย (พวงร้อย กล่อมเอี้ยง, 2516 : 13)

ชาวจีนได้เข้ามาชุมนุมทำมาหากันในกรุงเทพฯ และในส่วนภูมิภาคโดยมีบทบาทในด้านการผลิตทรัพยากรแร่โลหะ เช่น เป็นนายทุนให้ชาวนากู้เงินไปลงทุนทำนาในอัตราดอกเบี้ยสูงถึงร้อยละ 25 ถึง 100 เป็นคนกลางในการค้าขายกับชาวนา เป็นพ่อค้าขายข้าวสาร ตลอดจนเป็นพ่อค้าส่งสินค้าสำคัญไปจำหน่ายยังต่างประเทศอีก 2 ประเภท คือ คิงกและยางพารา นอกจากนี้ชาวจีนยังผูกขาดการค้าเงินกิจการและการประกอบธุรกิจอื่น ๆ รวมทั้งเข้าไปแย่งอาชีพคนไทยอีกด้วย ได้แก่ การทำโรงเลื่อย การทำประมง อาชีพค้าขายอาหารบางประเภท อาชีพก่อสร้าง อาชีพบริการต่าง ๆ อาชีพทำไร่ (พ่วงร้อยละ 2516 : 38) เหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่าประชาชนชาวไทยต้องเสียเปรียบในทางเศรษฐกิจในทุกด้านอย่างแน่นอนและเด่นชัดในด้านการเก็บภาษีอากรต่าง ๆ *

การที่ชาวจีนมีอำนาจในทางเศรษฐกิจของประเทศดังกล่าวมานี้ ทำให้รัฐบาลไทยต้องเผชิญกับปัญหาต่าง ๆ หลายประการ คือ

- 1.1) การถือกรรมสิทธิ์ของสมาคมลับฮังยี่
- 1.2) การเข้าเป็นเกณฑ์ในบังคับต่างประเทศ
- 1.3) การนำเงินทุนเข้ามาในกรุงเทพฯ
- 1.4) ความพยายามในการตั้งสโมสรการค้า

1.1) การถือกรรมสิทธิ์ของสมาคมลับฮังยี่ ด้วยเหตุที่ชาวจีนอพยพเข้ามาเป็นจำนวนมากนี้ ได้เกิดการรวมตัวเป็นสมาคม เพื่อค่าเงินหางานให้จีนอพยพเข้ามาใหม่ทำ (กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2511 : 257) จึงเกิดการตั้งสมาคมลับฮังยี่ หรือ "ตัวเหี้ย" เพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจขึ้น ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 3 (วัดโลก บรูณพณ, 2517 : 30) และมีจำนวน

* ชาวจีนส่วนใหญ่ได้ประกอบการเก็บภาษีอากรต่าง ๆ ทั้งภาษีเงิน สุรา หรืออากรบ่อนเบี้ย เป็นต้น และนายภาษีอากรชาวจีนแม้จะนำเงินภาษีอากรชาวจีนมาจะนำเงินภาษีอากรมามอบให้แก่รัฐบาลไม่ครบตามจำนวนเสมอ ดังนั้นทางรัฐบาลจึงแก้ปัญหานี้ในสมัยรัชกาลที่ 5 โดยตั้งหอรัษฎากรพิพัฒน์ขึ้นเร่งรัดการเก็บภาษีอากร และพยายามเลิกระบบการผูกขาดเก็บภาษีอากรของชาวจีน ทำได้สำเร็จในปี พ.ศ. 2460 ในสมัยรัชกาลที่ 6

เพิ่มมากยิ่งขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 (พวงร้อย กล่อมเอียง, 2516 : 16)

ถึงแม้ว่าพวกอั้งยี่จะดำเนินงานเพื่อประโยชน์ของชาวจีนพวกเดียวกันก็ตามแต่ การดำเนินงานของอั้งยี่ส่วนใหญ่ก็เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายบ้านเมือง ไก่ก่อกการกำเริบทำให้บ้าน เมืองประสบหาคความไม่สงบเกิดขึ้นหลายครั้ง ผดสรุปได้ดังนี้

พ.ศ. 2419 พวกอั้งยี่ไปแจ้งหัวกระนอง ภูเก็ท ไก่ก่อกการกำเริบอย่างรุนแรง ทางกรมไม่อาจจะจับเหตุร้ายได้ พวกอั้งยี่ก็ก่อการจลาจลวุ่นวายอย่างหนัก เข้าปล้นฆ่าเผาบ้านเรือนชาวไทย จนในที่สุดทางกรุงเทพฯ ต้องส่งกองกำลังทางเรือไปปราบปรามจึงสงบราบคาบลงได้ (กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2511 : 280 - 1)

พ.ศ. 2436 - 2439 อั้งยี่ก่อการกำเริบที่ปราจีนบุรี ฉะเชิงเทรา

พ.ศ. 2438 อั้งยี่ก่อความวุ่นวายที่นครไชยศรี ชัยนาท อุทุมมา นครสวรรค์ ราชบุรี พินิจโลก ชัยภูมิบุรี ตรัง และที่คลองใหญ่ ชุมบุรี

พ.ศ. 2438 - 2440 อั้งยี่ก่อการกำเริบที่จันทบุรี (พลกุด อังกินันท์,

2515 : 63)

ในกรุงเทพฯ นั้น พวกอั้งยี่ก่อเหตุวุ่นวายอย่างรุนแรง เป็นการปะทะกันระหว่างอั้งยี่ตัวงัสลี (พวกแต้จิ๋ว) กับอั้งยี่ซัวก้อ (พวกฮกเกี้ยน) ต้นเหตุเกิดจากการแย่งชิงผลประโยชน์ในการเข้าทำงานเป็นกรรมกรในโรงสีข้าว และตามท่าเรือสินค้า รัฐบาลต้องใช้กำลังทหารบก ทหารเรือ กองตระเวน เข้าปราบปราม มีอั้งยี่เข้ามอบตัวโดยคืบถึง 800 คน (กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2511 : 292)

ความยุ่งยากซึ่งมีสาเหตุจากความขัดแย้งในผลประโยชน์จากการหาเงินค่าสมาชิก และการเข้าทำงานเป็นกรรมกรในที่ต่าง ๆ แม้จะเป็นเรื่องภายในกลุ่มชาวจีนด้วยกันเองก็ตาม แต่ก็เป็นเรื่องที่กระทบกระเทือนต่อความมั่นคงปลอดภัยของประเทศเป็นอย่างมาก นำมาซึ่งความยุ่งยากในการรักษาความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง (ชจิตชัย บุรุษพันธ์, 2517 : 45) รวมทั้งได้กลายเป็นแบบอย่างในการกระทำทุจริตของพวกคนไทย แซก หรือ แม่แต้ฝรั่ง ซึ่งนำวิธีการของอั้งยี่ไปใช้แพร่หลายทั้งในกรุงเทพฯ และตามหัวเมืองต่าง ๆ (พวงร้อย กล่อมเอียง, 2516 : 17)

ปลายรัชกาลที่ 5 สมาคมอั้งยี่ได้รับอิทธิพลทางการเมืองภายนอก ทำให้การ

เคลื่อนไหวเพื่อรักษาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ และในการทำงานของชาวจีนก็กลายเป็นว่ามีเหตุผลทางการเมืองเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย (วัลลภา บุรุษพัฒน์, 2517 : 30) ในสมัยรัชกาลที่ 6 การสมัครเป็นอั้งยี่ได้เกี่ยวข้องกับการปฏิวัติในประเทศจีน และมีการจัดตั้งสมาคมกับในรูปสมาคมอั้งยี่ เช่น คณะสามแก่นในจังหวัดสมุทรสาคร ปีการสนับสนุนพวกปฏิวัติพรรคก๊กมินตั๋ง นอกจากนี้ในสมาคมลับอั้งยี่มีการคงโทษกันเอง เป็นการก่อกวนอำนาจศาลบ้านเมือง และได้ชักนำบรรดาข้าราชการเข้ามารวม เพื่ออาศัยอิทธิพลก่อความวุ่นวายต่าง ๆ เช่น มีการขู่บังคับเอาทรัพย์สินของชาวจีนให้เสียค่าสมัคร หากใครไม่มีเงินเสียให้ ก็บังคับให้ผู้นั้นทำงานให้เป็นการปรับได้ (พวงร้อย กลอมเอี้ยง, 2516 : 323 - 324)

ปัญหาของพวกอั้งยี่ที่มีต่อการปกครองของไทยก็คือ พวกอั้งยี่ชอบลักลอบตั้งบ่อนการพนัน ซึ่งเกิดเป็นแหล่งมั่วสุมของพวกผู้ร้าย มีการเรียกค่าคุ้มครองจากช่อง พวกโจ้ว โรงขายฝิ่น มีการข่มขู่พวกตี่ชิงวี่งราว และถือสิทธิ์ในการคุมท่าเรือ ขนส่งสินค้าที่มาจากต่างประเทศ (พวงร้อย กลอมเอี้ยง, 2516 : 322)

อนึ่ง การที่คนไทยคิดตั้งตนเป็นคณะอั้งยี่ * ทำให้รัฐบาลจับกุมยากขึ้น ประกอบกับส่วนใหญ่เป็นผู้มีอิทธิพล และเป็นข้าราชการมีบรรดาศักดิ์ รัฐบาลไม่สามารถลงโทษสถานหนักให้เนรเทศได้แบบเดียวกับชาวจีน

1.2) การเข้าเป็นคนในบังคับต่างประเทศ มหาอำนาจตะวันตกพยายามใช้สิทธิอธิปไตยนอกอาณาเขต เป็นเครื่องมือแสวงหาอำนาจเพื่อบีบบังคับประเทศไทย โดยชักจูงชาวจีนพื้นเมืองตลอดจนลูกหลานจีนซึ่งเกิดในไทยไปเป็นคนในบังคับประเทศของตน โดยเฉพาะฝรั่งเศส (พวงร้อย กลอมเอี้ยง, 2516 : 24) ชาวจีนจึงนิยมสมัครเข้าเป็นคนในบังคับฝรั่งเศสและชาติอื่น เพื่อหวังจะ

* อั้งยี่ที่เป็นพวกคนไทย คือ คณะงูเห่าหอย มีหัวหน้าชื่อนายฉัตร นายบุษ นายหนอน หัวหน้าใหญ่ คือ รองเสวกโท ม.ร.ว.มานพ ลดาวัลย์ ณ อยุธยา (ต่อมาถูกศาลตัดสินถอดยศและจำคุก 4 ปี) คณะลิ้มยี่ตอง(ใหม่) มีหลวงพิศาค สรเคอ (ม.ล.อุ้น อิศรางกูร ณ อยุธยา) เป็นหัวหน้า (พวงร้อย กลอมเอี้ยง, 2516 : 317)

ได้รับประโยชน์ในการเสียด่านอากรในอัตราต่ำ และยังได้รับประโยชน์ในด้านอื่น ๆ อีก รวมทั้งการยกเว้นไม่ต้องขึ้นศาลไทยอีกด้วย

ปรากฏว่าชาวจีนในบังคับต่างประเทศ ซึ่งรวมไปถึงพวกฮกเก้งที่ก่อการกำเริบด้วย คนเหล่านี้ได้รับการสนับสนุนให้ก่อปัญหาให้กับไทย ทั้งเรื่อง ตั้งโรงบ่อนเถื่อน ผลิตสุราเถื่อน ขายของเถื่อน ตั้งโรงรับจำนำ เป็นต้น (พวงร้อย กล่อมเอี้ยง, 2516 : 21 - 3) เมื่อไทยจับกุมชาวจีนที่หาผิดได้ ก็ไม่สามารถลงโทษผู้กระทำความผิดด้วยเกรงว่าจะขัดกับสนธิสัญญาสัมพันธไมตรีกับต่างประเทศ ส่วนศาลกงสุลต่างประเทศเองก็ไม่ได้เข้มงวดเอาความผิดกับคนในบังคับของตน กลับปล่อยปละละเลยไม่มีการควบคุมการกระทำของคนในบังคับ (สกลี ไชยศิริวงศ์, 2517 : 22) จึงเป็นเหตุให้คนในบังคับต่างประเทศ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวจีนก่อความยุ่งยากอันเป็นปัญหาที่ไทยไม่อาจจะทักให้หมดสิ้นไปได้ เป็นภาระและเบียดเบียนรายแก่สังคมไทย

ความยุ่งยากที่ชาวจีนได้ก่อขึ้นปี พ.ศ. 2468 ก็คือ นายโคเทียนเหียน ซึ่งเป็นคนในบังคับฝรั่งเศส เจ้าของหนังสือพิมพ์ เลียนเกียนโป้ และนายเซียวฮุดเต็ง ศรีบุญเรือง คนในบังคับอังกฤษ เจ้าของหนังสือพิมพ์ฮั่วเซียมโป้ ทั้งสองได้ยุยงให้ชาวจีนนัดหยุดงาน เป็นผลให้รัฐบาลไทยสั่งปิดกิจการหนังสือพิมพ์ฮั่วเซียมโป้ เมื่อวันที่ 27 มิถุนายน พ.ศ. 2468 และหนังสือพิมพ์เลี่ยนเกียนโป้ เมื่อวันที่ 1 กรกฎาคม พ.ศ. 2468 การกระทำของบุคคลทั้งสองเป็นที่น่าสังเกตว่า "การเป็นคนในบังคับต่างชาติทำให้ชาวจีนกล้าที่จะทำการเยี่ยงกฎหมายไทย" (พวงร้อย กล่อมเอี้ยง, 2516 : 296)

1.3) การนัดหยุดงานในกรุงเทพฯ ชาวจีนสามารถกุมอำนาจในทางเศรษฐกิจไว้ได้ทั้งในการประกอบการค้า และการใช้แรงงาน ไทยต้องประสบปัญหาขาดแคลนเครื่องอุปโภคบริโภค และขาดแคลนแรงงานอย่างหนักเมื่อชาวจีนในกรุงเทพฯ ใช้นัดหยุดงานในเคื่อนมิถุนายน พ.ศ. 2453 ชาวจีนร่วมกันประท้วงรัฐบาลไทย ไม่ยอมเปิดร้านขายของตามปกติ ด้วยเหตุที่ไม่พอใจที่รัฐบาลเพิ่มภาษีรัชูปการ ทำให้ชาวจีนต้องเสียเงินภาษีปีละ 6 บาท เท่ากับชาวไทยและชาวต่างประเทศ

* เก็บภาษีรัชูปการ (เงินการราชการแทนค่าแรงงานมาประจำราชการหรือเช่าเวร) สำหรับชาวจีนปีละ 3 บาท

ประเทศอื่น ๆ (วัคคา นุรุพัฒน์, 2517:33) รัฐบาลต้องใช้กำลังเข้าปราบปราม ชาวจีนจึงยอมเลิกการนัดหยุดงานได้

ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 6 อธิบดีมหาดินนาของจีนได้แพร่ขยายมาสู่ชาวจีนในประเทศไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งหนังสือพิมพ์ในไทยได้มีบทบาทสำคัญในการสร้างเจตนาคติต่อชุมชนชาวจีน หนังสือพิมพ์จีนได้ยุยงส่งเสริมให้ชาวจีนนัดหยุดงานเป็นการประท้วงชาวอังกฤษซึ่งปฏิบัติ การรุนแรงกับชาวจีนในเชียงใหม่และทางตุง แต่รัฐบาลไทยรู้เรื่องนี้เสียก่อนจะมีการนัดหยุดงาน จึงทำการป้องกันไม่ให้ชาวจีนหยุดงานประท้วงได้

1.4) ความพยายามในการตั้งสโมสรการค้า นอกจากการตั้งเป็นสมาคมลับแล้วยังเพื่อเป็นการรวมกลุ่มแสวงหาผลประโยชน์ และรักษานโยบายในกลุ่มของตนแล้ว ชาวจีนยังพยายามจัดตั้งสโมสรการค้าเพื่อให้เป็นสถาบันรักษานโยบายของตนในด้านการค้าและการพาณิชย์ของกลุ่มชาวจีนแทนสถานกงสุล มีมาตั้งแต่ พ.ศ. 2437 (G. William Skinner, 1957 : 157)

วันที่ 1 ธันวาคม พ.ศ. 2451 ชาวจีนได้รับอนุญาตให้จัดตั้ง 'สโมสรจีนกรุงเทพ ฯ' ซึ่งเป็นสาขาของวง หมิง หุย (Tung Meng Hui) ในประเทศจีน โดยมีการเคลื่อนไหวเกี่ยวกับการเมืองอีกด้วย (G. William Skinner, 1957 : 157) ต่อมาในปี พ.ศ. 2457 มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติสมาคมเพื่อควบคุมการค้าและงานของสโมสรและสมาคมต่าง ๆ ไม่ให้เกี่ยวข้องกับการเมือง โดยบังคับให้สโมสรและสมาคมในมณฑลกรุงเทพ ฯ รวมทั้งที่ได้ตั้งมาก่อนหน้านี้ จะต้องมาจดทะเบียนใหม่ภายในเวลา 3 เดือน ก็ปรากฏว่าไม่มีการขอจัดตั้งสโมสร และสมาคมในช่วงนี้เลย * (พารวย กล่อมเอียง, 2516 : 130)

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าในสมัยรัชกาลที่ 6 จะยืนยันไม่ให้จัดตั้งสโมสรการค้าเพื่อป้องกันการเผยแพร่ลัทธิการเมืองโดยใช้การประชุมสโมสรเป็นเครื่องบังหน้า แต่ชาวจีนก็ยังพยายาม

* ในปี พ.ศ. 2456 ปรากฏว่ามีสมาคมชาวจีนถึง 8 แห่ง เป็นสโมสรการค้าและสมาคมเกี่ยวกับภาษาพูด ไก่แกสโมสรพานิชการ (เบี่ยงหวย) สโมสรจีน (ตงฮัวฮวยฮอ) สมาคมก๊กมินตั๋ง หองอ่านหนังสือพิมพ์ฮัวเกียวลิ้นฉะจื่อป้อเสียบ หองอ่านหนังสือพิมพ์ไท่ทงเจื่อป้อเสียบ สโมสรจีนและสมาคมจีนไหหลำ สมาคมจีนฮกเกี้ยน

รวมกลุ่มกันอีกในรูปของการจัดห้องอ่านหนังสือ (ห้องป่อเสียด) นอกจากชาวจีนจะใช้เป็นที่ประชุมพบปะกันในหมู่ชาวจีนด้วยกันแล้ว ก็ยังมีการเกี่ยวข้องกับการเมืองอีกด้วย (พวงร้อย กล่อมเอี้ยง, 2516 : 134) ไทยจึงต้องเผชิญกับปัญหาทางการเมืองซึ่งชาวจีนก่อขึ้นโดยการแอบแฝงในรูปของสโมสรการค้า ตลอดจนห้องอ่านหนังสือ

2) บทบาทในค่านิยม ชาวจีนเป็นชาวต่างประเทศที่สามารถรักษาวินัยธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีของจีนไว้ได้มั่นคง ชาวจีนยังคงมีชีวิตความเป็นอยู่ ตลอดจนความรู้สึกนึกคิดเป็นของตนเอง ซึ่งทำให้เกิดเป็นปัญหาทางการเมืองขึ้น โดยการก่อความไม่สงบของพวกฮังยี่ การเผยแพร่ลัทธิการเมืองในหมู่ชาวจีนในประเทศไทย โดยทางสโมสรการค้า ห้องอ่านหนังสือ หนังสือพิมพ์จีน รวมทั้งโรงเรียนสอนภาษาจีน เป็นต้น

หนังสือพิมพ์จีนมีทั้งที่ออกเป็นภาษาจีนและภาษาไทย เริ่มมีมาตั้งแต่ พ.ศ. 2448 และมีบทบาทต่อชุมชนจีนมากโดยเฉพาะในการสร้างเจตคติ และ การปลูกฝังวัฒนธรรมจีนไว้ (วัลลภา บุรุษพัฒน์, 2517 : 89) เมื่อเกิดการปฏิวัติในประเทศจีน หนังสือพิมพ์จีนก็แตกออกเป็นสองฝ่าย* ทางที่สนับสนุนฝ่ายที่ตนเห็นชอบด้วย พร้อมกับโจมตีอีกฝ่ายหนึ่ง ประเทศไทยจึงกลายเป็นเสมือนเวทีการต่อสู้ทางการเมืองของชาวจีนทั้งสองฝ่าย (พวงร้อย กล่อมเอี้ยง, 2516 : 103) และมีส่วนสร้างแนวความคิดทางการเมืองซึ่งขัดต่อระบบการปกครองของไทยให้กับชุมชนจีนอีกด้วย

* ฝ่ายที่สนับสนุนราชวงศ์แมนจู คือ หนังสือพิมพ์หยุนนำป่อ ซึ่งต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็น คีหน่าซินโป (Ch'ia nam jin-pao) เมื่อดำเนินงานโดยชาวจีนกวางตุ้ง อีกฝ่ายหนึ่งสนับสนุนคณะปฏิวัติของ ดร.ซุนยัตเซ็น คือ หนังสือซินหัวเซียมยักปัด หรือ ฮัวเซียมซินโป (Hua-hsin jin-pao) ของนายเซียวตุคเส็งและพรรคพวก ซึ่งได้ออกหนังสือพิมพ์ฉบับภาษาไทย ชื่อ จีนโนสยามวารศัพท์ อีกด้วย

ต่อมา คีหน่าซินโป ละเลิกกิจการ ได้มีหนังสือพิมพ์ใหม่ชื่อ ป่อฮวงกัง (Pao-huang Tang) รับช่วงนโยบายสืบต่อ และในปี พ.ศ. 2455 ก็มีหนังสือพิมพ์ตงฮัวมิงป่อ (Chung - hua - min pao) สนับสนุนราชวงศ์แมนจูเช่นกัน

ส่วนโรงเรียนสอนภาษาจีนนั้นมีการตื่นตัวในการจัดตั้งขึ้นในระยะปลายรัชกาลที่ 5 และได้ตั้งโรงเรียนขึ้นทั้งที่เป็นของเอกชน ของสมาคมต่าง ๆ ในกรุงเทพฯ และตามหัวเมือง (พวงร้อย กล่อมเอี้ยง, 2516 : 156) นอกจากโรงเรียนจีนจะสอนภาษาจีนให้แก่ลูกหลานจีนที่เกิดในไทยแล้ว ยังอบรมสั่งสอนให้ยี่ภักดิ์ในขนบธรรมเนียมประเพณีจีน และที่สำคัญคือยุยงให้บรรดาชาวจีนไม่พึงพอใจคนไทย ตลอดจนโน้มน้าวให้ลูกหลานเขาใจออกห่างจากประเทศไทย แล้วให้มีความรักประเทศจีน โรงเรียนจึงจึงเป็นองค์กรในการสนับสนุนให้ชาวจีนเกิดความกระตือรือร้นต่อไทย และสร้างความคิดนิยมชมชอบลัทธิคอมมิวนิสต์แบบประเทศจีนให้แก่ลูกหลานชาวจีน (พวงร้อย กล่อมเอี้ยง, 2516 : 305)

3) บทบาทในด้านการเมือง ผลของการปฏิวัติในประเทศจีนได้มีอิทธิพลต่อการเคลื่อนไหวของชาวจีน และก่อความรู้สึกนึกคิดของชุมชนจีน (วัดฉา บุรุษพัฒน์, 2517 : 30 - 2) โดยเริ่มตั้งแต่ปลายสมัยรัชกาลที่ 5 คร. ชุนยักเซิน หัวหน้าคณะปฏิวัติที่กมินตั๋งได้เข้ามาแสวงหาความสนับสนุนจากชาวจีนในประเทศ พร้อมทั้งนำลัทธิชาตินิยมเข้ามาปลูกฝังในหมู่นักจีน นับได้ว่าเป็นครั้งแรกที่อิทธิพลภายนอกได้เข้ามามีบทบาทต่อชาวจีนในประเทศไทย จากนั้นเป็นต้นมาความเคลื่อนไหวใด ๆ ของชาวจีนก็มักจะเป็นผลมาจากอิทธิพลภายนอกแทบทั้งสิ้น (ชจกัญ บุรุษพัฒน์, 2517 : 52 - 3) ซึ่งทำให้เกิดปัญหาในการผสมกลมกลืนชาวจีนให้เป็นคนไทยที่ทำประโยชน์ต่อชาติไทยได้เต็มที่⁵

ความยุ่งยากทางการเมืองที่ชาวจีนก่อปัญหาให้แก่รัฐบาลไทยนั้น เกิดจากการกระทำในรูปแบบของสมาคมลับอย่าง สโมสรการค้า หนังสือพิมพ์จีน และโรงเรียนสอนภาษาจีน โดยเป็นแหล่งประชุมพบปะระหว่างชาวจีนเพื่อเผยแพร่ความรู้สึกชาตินิยมจีน ลัทธิไครราษฎรของคณะกมินตั๋ง และเป็นแหล่งแสวงหาความช่วยเหลือทางการเงินจากคนจีนในประเทศไทย เพื่อส่งออกไปสนับสนุนคณะกมินตั๋งในประเทศจีน (G. William Skinner, 1957: 157) นอกจากนี้ยังมีส่วนยุยงส่งเสริมให้ชาวจีนก่อความวุ่นวายในแทบทุกครั้ง (พวงร้อย กล่อมเอี้ยง, 2516 : 349)

* ส่วนใหญ่เกิดจากหนังสือพิมพ์จีน เป็นผลทำให้รัฐบาลไทยต้องตราพระราชบัญญัติสมุดเอกสาร และหนังสือพิมพ์ใน ปี พ.ศ. 2463 เพื่อกวดคุมหนังสือพิมพ์ทั่วไป ปรากฏว่าหนังสือพิมพ์จีนถูกปิดกิจการไปถึง 2 ฉบับ

ชาวจีนได้เข้ามามีบทบาททุกด้าน โดยเฉพาะในการเข้ามามีอำนาจทางเศรษฐกิจของประเทศ ประกอบกับอิทธิพลของคณะปฏิวัติที่ก่อกำเนิดขึ้นในประเทศจีนได้เข้ามาครอบงำชีวิต ความรู้สึกนึกคิดของชาวจีนในประเทศไทย ทำให้ชาวจีนมีการเคลื่อนไหวที่ทำให้ไทยประสบกับปัญหาทางเศรษฐกิจและการเมืองเป็นอย่างมาก ซึ่งไทยต้องดำเนินนโยบายทางการเมืองเพื่อขจัดปัญหาของชาวจีน⁵ รวมทั้งเพื่อให้เกิดความสงบสุขภายในสังคมมากยิ่งขึ้น

2.3.4 การสร้างความรู้สึกราชาตินิยม* ในสมัยรัชกาลที่ 6 สภาพทางการเมืองทั้งภายในและภายนอกประเทศเอื้ออำนวยให้เกิดการสร้างความรู้สึกราชาตินิยมขึ้นในหมู่ชาวไทยและชาวจีนในประเทศไทย

การปลูกฝังชาตินิยมให้กับคนไทย คนไทยมีประวัติความเป็นมาร่วมกัน มีศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติมาแต่โบราณกาล ป้องค์พระมหากษัตริย์เป็นศูนย์รวมความจงรักภักดีของคนไทยทั้งชาติ มีขนบธรรมเนียมคล้ายคลึงกันและที่สำคัญคือเรามีภาษาไทยเป็นภาษาประจำชาติ ในการสื่อสารสร้างความเข้าใจกันระหว่างคนไทยทั่วประเทศ สิ่งเหล่านี้เมื่อประกอบกับลักษณะประจำชาติไทย คือ การรักษาความเป็นอิสระ ก็เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งเสริมให้เกิดความรู้สึกราชาตินิยมในหมู่คนไทย

อนึ่ง ยังมีปัจจัยอื่น ๆ ที่ทำให้การสร้างความรู้สึกราชาตินิยมแพร่หลายยิ่งขึ้นอีกด้วย (มล. จุลลดา งามอรุณ, 2513 : 24 - 30) ได้แก่

ก) องค์ประกอบจากภายนอกประเทศ สมัยรัชกาลที่ 6 เกิดเหตุการณ์ผันผวนหลายอย่างซึ่งส่งผลมาสู่ประเทศไทยไว้อย่าง ลัทธิชาตินิยมมีแพร่หลาย ตลอดจนการปกครองระบอบประชาธิปไตย และอิทธิพลจากการศึกษาในยุโรป ช่วยให้ความคิดในเรื่องชาตินิยมได้เกิดขึ้น

* ความรู้สึกราชาตินิยม มีผู้ให้คำนิยามไว้อย่างหลายประการ แต่ที่ผู้วิจัยเห็นว่าคำนิยามของ มล. จุลลดา งามอรุณ (2513 : 3) เหมาะสมที่สุด มีความหมายว่า "ความรู้สึกรักชาติบ้านเมือง จงรักภักดีต่อประเทศชาติ และหมู่ชนที่มีชาติพันธุ์เดียวกันตน ซึ่งก่อให้เกิดการร่วมมือกันอันที่จะเสียสละเพื่อชาติ ตลอดจนมีความปรารถนาจะรักษาความเป็นอิสระทางการเมือง ความมั่นคงปลอดภัย และเกียรติภูมิของชาติไว้"

ในประเทศไทย ซึ่งได้แก่สาเหตุดังนี้

1) อิทธิพลจากการศึกษาในยุโรป ในสมัยรัชกาลที่ 5 พระบรมราชวงศ์ ชุนนาง และประชาชน ได้ไปศึกษาวิชาการต่าง ๆ ในต่างประเทศ บุคคลเหล่านี้ได้รับแนวคิดใน เรื่องชาตินิยมกลับมามีค่านิยม โดยเฉพาะพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงศึกษาและใช้ พระชนมชีพในอังกฤษเป็นเวลานานถึง 10 ปี พระองค์ทรงได้รับเจตนคติของชาวอังกฤษในด้านความ รักเกียรติชาวยุโรปที่เห็นแก่เงิน และปรากฏว่าชาวจีนในประเทศไทยมีลักษณะอย่างเดียวกับชาวยุโรป ในประเทศอังกฤษ พระองค์จึงทรงกระตุ้นชาวไทยให้มีความรู้สึกชาตินิยม เพื่อไม่ให้ตกอยู่ในอาณัติของ ชาวจีน (มล. จุลดา งามรณ, 2513 : 24)

2) ความหวั่นเกรงอิทธิพลจากอังกฤษและฝรั่งเศส ชาวไทยได้รับความ สะเทือนใจจากเหตุการณ์ในอดีต ซึ่งทำให้เราต้องเสียดินแดนบางส่วนให้แก่อังกฤษและฝรั่งเศส พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า ฯ ทรงหวั่นเกรงว่าอังกฤษและฝรั่งเศสจะใช้อำนาจบีบบังคับไทย จนเสียเอกราชได้ ดังนั้นพระองค์จึงทรงปลุกใจคนไทยให้มีความสามัคคี มีความรักชาติ จงรักภักดี ในพระมหากษัตริย์ และให้เกิดความภาคภูมิใจในความเป็นคนไทย (มล.จุลดา งามรณ, 2513 : 25 - 6)

3) การเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตยในต่างประเทศ ประเทศในยุโรปหลายประเทศเริ่มต้นตัวที่จะให้ประชาชนมีสิทธิในการปกครองประเทศด้วยตนเอง ไม่ควรให้ประเทศอื่นมาครอบครองด้วย จึงเกิดการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครองขึ้นในประเทศ แดงยุโรป ความคิดเช่นนี้ได้แพร่หลายเข้าสู่เอเชีย จนทำให้เกิดการเคลื่อนไหวก่อการปฏิวัติขึ้นใน ร.ศ. 130 อันเป็นปัจจัยอย่างหนึ่งที่ทำให้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า ฯ ทรงเริ่มปลุกฝังความรู้สึกชาตินิยมให้แก่ชาวไทย (มล. จุลดา งามรณ, 2513 : 26)

4) กรณีผู้ขึ้นชบะรัสเซียบในปี พ.ศ. 2437 เหตุการณ์เช่นนี้ทำให้ชาวเอเชีย มีความรู้สึก ว่า คนก็มีความสามารถไม่แพ้ชาวยุโรป และเป็นปัจจัยที่ช่วยกระตุ้นความรู้สึกเกี่ยวกับชาติ นิยมให้เกิดขึ้นในหมู่คนไทยอีกด้วย (มล.จุลดา งามรณ, 2513 : 27)

ข) องค์ประกอบภายในประเทศ ส่วนใหญ่เกิดจากชาวจีนที่เข้ามาอาศัยอยู่ใน ประเทศไทย และความต้องการให้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองของคณะนายทหารกลุ่มหนึ่ง

1) อิทธิพลของชาวจีนในกานเศรษฐกิจ ในสมัยรัชกาลที่ 6 ชาวจีน

สามารถกุมอำนาจในกานเศรษฐกิจได้สำเร็จ นอกจากชาวจีนจะมีความสามารถในการประกอบการค้า มีความขยันขันแข็งและรอบรู้ในกิจการชองคนแล้ว ชาวจีนยังมีความคุ้นเคยกับตลาด ภูมิวิจิตรคอกับข้าราชการไทย สภาพคณนอบตอลูกค้า กอครณมีไหวพริบและรอบรู้ในสถานการณ์การค้า ซึ่งเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ประกอบกับชาวจีนได้รวมตัวกันเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ในรูปของสโมสรและสมาคม รวมทั้งสถาบันการรวจจีนได้เป็นที่ฝึกอาชีพให้กับสมาชิกในครอบครัวอีกด้วย ลักษณะประจำตัวของชาวจีนในทางการค้าคานอื่น ๆ ก็มิได้แตกต่างในการค้า ในการหลีกเลียงภาษีอากร สามารถในการตัดสินใจและการฉวยโอกาสในการค้าขายในเวลาที่เหมาะสม สิ่งเหล่านี้ล้วนแต่เอื้อกานวยให้ชาวจีนเข้ามามามีอิทธิพลในทางเศรษฐกิจอย่างเต็มที่ และกลุ่มผู้นำของไทยเริ่มรู้สึกถึงอิทธิพลของจีน และเริ่มทำการต่อต้านด้วยวิธีการต่าง ๆ เพื่อให้ชาวไทยเกิดความสำนึกในความเป็นชาติไทย และให้เห็นอันตรายจากอิทธิพลของชาวจีนในประเทศไทยเหล่านี้ (มล. จุลลา งอนรณ, 2513 : 27 - 9)

2) การเคลื่อนไหวที่จะเปลี่ยนแปลงการปกครอง ร.ศ. 130 กลุ่มนายทหารได้วางแผนที่จะก่อการปฏิวัติขึ้น แต่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า ฯ ทรงทราบเรื่องเสียก่อน จึงมีการจับกุมผู้ก่อการมาลงโทษ บางคนได้รับพระราชทานอภัยโทษและบางคนไต่คดีโทษ การก่อการในครั้งนี้มีสาเหตุเนื่องมาจากอิทธิพลของการศึกษาในประเทศทางยุโรป และการเปลี่ยนแปลงการปกครองในประเทศต่าง ๆ ความเคลื่อนไหวที่จะให้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเช่นนี้ ทำให้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า ฯ ทรงกำหนดพระบรมราโชบายในการสร้างความรู้สึกลึกซึ้งชาตินิยมขึ้น (มล. จุลลา งอนรณ, 2513 : 29 - 30)

การปลุกฝังลัทธิชาตินิยมนี้ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า ฯ ทรงเน้นให้คนไทยมีความรักชาติ จงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ และยึดมั่นในพระพุทธศาสนา (มัทนา เกษกมล, 2517 . 69) วิธีที่พระองค์ทรงนำมาใช้มีลักษณะไม่รุนแรง หากแต่เป็นไปในรูปของการปลุกฝังให้เกิดขึ้นเพื่อต่อต้านกับอิทธิพลต่าง ๆ ดังกล่าวมาแล้วเป็นระยะ ๆ ไป (มล. จุลลา งอนรณ, 2513 : 13) และเป็นการกระตุ้นให้ประชาชนชาวไทยมีอุดมการณ์และความสำนึกอันใหม่ (New Spirit) เพื่อเกิดเป็นพลังในการกระทำกรต่าง ๆ ให้ประเทศชาติมีความเจริญก้าวหน้าทัดเทียม

กับนานาประเทศ (มัทนา เกษมดล, 2517 : 68) และเป็นการรวมสรรพกำลังของประชาชนในชาติให้ดำเนินวิถีทางการเมืองไปในทางที่มั่นคงและมีเป้าหมายมากขึ้น (ชัยอนันต์ สมุทวณิช, 2518 : 18)

2.3.5 การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองภายนอกประเทศ นับตั้งแต่ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา ประชาชนทั่วไปเริ่มไม่ต้องการการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ จึงเกิดการปฏิวัติเพื่อล้มล้างระบอบการปกครองแบบเบงกอลเป็นแบบสาธารณรัฐ หรือพระมหากษัตริย์อยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญในหลายประเทศ การเคลื่อนไหวทางการเมืองเช่นนี้ประกอบกับความคิดเกี่ยวกับการปกครองระบอบประชาธิปไตยได้แพร่หลายเข้ามาในประเทศไทย และได้เกิดผลกระทบกระเทือนต่อการปกครองของไทย ซึ่งส่วนหนึ่งได้สะท้อนเป็นแนวความคิดทางการเมืองในบทรบละคร พระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ

ก. จีน คริสต์ศตวรรษที่ 19 จีนถูกประเทศมหาอำนาจคุกคามและเข้าไปกดขี่ผลประโยชน์ในประเทศจีน จีนต้องเสียดินแดนให้เป็นเขตเช่าและเขตสัมปทานของชาวยุโรป ซึ่งชาวยุโรปได้สร้างอิทธิพลบีบบังคับชาวจีน จนชาวจีนเกิดความไม่พอใจ พ.ศ. 2442 ชาวจีนได้จัดตั้งสมาคมฮกซอร์ หรือสมาคมกำนันแห่งความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของประชาชน (Society of the Humonious Fist - Li Ho Chuan) (มัทนา เกษมดล, 2517 : 57) ต่อต้านชาวต่างชาติ และชาวต่างชาติเป็นจำนวนมาก มหาอำนาจได้จัดตั้งกองทัพล้มล้างกบฏจีนที่จีน ฝรั่งเศส อเมริกา และญี่ปุ่น ทำการปราบปรามกบฏได้ จีนจึงต้องตกลงยอมทำสัญญาสงบศึก (Boxer Protocol) (ปรีชา ศรีวาทย์, 2500 : 407) ผลจากการเกิดกบฏทำให้ประเทศล่มจม รัฐบาลจีนจึงจัดการปรับปรุงประเทศเพื่อเป็นการป้องกันภัยคุกคามจากต่างชาติด้วย จีนได้จัดระบบการศึกษา การคัดเลือกข้าราชการ และการปกครองตามแบบยุโรป

พ.ศ. 2448 จึงส่งคณะกรรมการไปศึกษาระบบการปกครองในประเทศทางยุโรปและอเมริกา และกลับประเทศใน พ.ศ. 2451 พร้อมกับประกาศว่าจะใช้รัฐธรรมนูญในการปกครองประเทศภายในเวลา 9 ปี ในระยะเวลานี้รัฐบาลก็พยายามสอนความรู้เกี่ยวกับประชาธิปไตย โดยปรับปรุงและจัดตั้งสภาท้องถิ่นประจำมณฑล สภาแห่งจักรวรรดิขึ้น ซึ่งปรากฏว่าไม่เป็นหัวใจของกลุ่มคนหนุ่มหัวก้าวหน้าซึ่งส่วนใหญ่ได้ศึกษาจากยุโรปและอเมริกา

พ.ศ. 2454 นักศึกษาที่ศึกษาจากประเทศตะวันตกได้รวมเข้ากับพ่อค้าชั้นกลาง ทำการปฏิวัติขึ้น ถึง พ.ศ. 2455 พระจักรพรรดิแห่งราชวงศ์แมนจูระราชสมบัติ คร.ซุนยัตเซ็น หัวหน้าคณะปฏิวัติก็ก่อกบฏตั้ง ประกาศสถาปนาประเทศจีนเป็นสาธารณรัฐจีน และขึ้นดำรงตำแหน่งเป็นประธานาธิบดี

คร.ซุนยัตเซ็น ไม่สามารถควบคุมประเทศซึ่งระส่ำระสายให้สงบเรียบร้อยได้ คร.ซุนยัตเซ็นจึงลาออก ให้อวนซีไฮ ซึ่งเป็นนายทหารชั้นนายพล และมีอำนาจมากที่สุดของกองทัพจีนเข้ามามีอำนาจแทน อวนซีไฮพยายามยุบคณะก๊กมินตั๋ง และไ้สถาปนาตนเองเป็นพระจักรพรรดิ

คร.ซุนยัตเซ็นและคณะ ได้สถาปนาสาธารณรัฐใหม่ขึ้นที่กวางตุ้ง แต่ก็ไม่สามารถควบคุมสถานการณ์ในประเทศจีนได้ ในขณะที่เดียวกันดินแดนส่วนต่าง ๆ ของจีนเกิดสงครามแย่งชิงกัน จนถึง พ.ศ. 2466 คร.ซุนยัตเซ็นได้ร่วมมือกับรัสเซียและยอมรับคอมมิวนิสต์จีนเข้ามาอยู่ในคณะ เพื่อโค่นล้มอำนาจของอวนซีไฮให้หมดสิ้นไป

พ.ศ. 2468 เจียงไคเช็ค ได้ดำรงตำแหน่งหัวหน้าคณะก๊กมินตั๋งสืบแทน คร.ซุนยัตเซ็นที่ถึงแก่กรรม เจียงไคเช็คนำกองทหารทำการรบได้รับชัยชนะหลายหนจนสามารถยึดครองนานกิงและปักกิ่งได้สำเร็จ เจียงไคเช็คจึงสถาปนาตนเองเป็นประธานาธิบดี มีนานกิงเป็นเมืองหลวง แต่การปกครองของเจียงไคเช็คเป็นแบบเผด็จการ จึงเกิดการแตกแยกระหว่างพรรคก๊กมินตั๋งของเจียงไคเช็คกับพรรคคอมมิวนิสต์จีน ในที่สุดพรรคคอมมิวนิสต์ก็สามารถรบชนะพรรคก๊กมินตั๋ง และมีชัยเหนือผู้ครองมณฑลต่าง ๆ ได้สำเร็จในปี พ.ศ. 2500 จึงปกครองปกครองประเทศในระบอบคอมมิวนิสต์สืบต่อมา (ปรีชา ศรีวาลย์, 2500 : 408 - 9)

ข) ญี่ปุ่น ผลจากการดำเนินชีวิตสัญญาไมตรีและการพาณิชย์กับสหรัฐอเมริกาใน พ.ศ. 2397 ทำให้ญี่ปุ่นสูญเสียผลประโยชน์ในด้านการค้าและการเมือง ต่อมา พ.ศ. 2411 เกิดการปฏิวัติโค่นล้มตำแหน่งโชกุน ทั้งนี้เพราะโชกุนได้ใช้อำนาจในการปกครองและบริหารประเทศเหนือพระจักรพรรดิ ในการสงครามพวกปฏิวัติได้รับชัยชนะเด็ดขาด ตำแหน่งโชกุนจึงเลิกล้มไป และพระจักรพรรดิทรงมีพระราชอำนาจโดยเจกษาค

พระจักรพรรดิมัทสึวาทะ ทรงปฏิรูปการศึกษาการปกครองและกฎหมายตามแบบอารยประเทศ ทรงประกาศใช้รัฐธรรมนูญใน พ.ศ. 2441 โดยมีสภาสูงและสภาผู้แทนราษฎร เป็น

ตัวแทนของประชาชนในการปกครองประเทศ

ญี่ปุ่นได้ทำสงครามฉบับรัสเซียในปี พ.ศ. 2437 ประเทศมหาอำนาจต่าง ๆ ยอมรับรองให้ญี่ปุ่นเป็นประเทศมหาอำนาจ นอกจากนี้ประเทศมหาอำนาจยังยินยอมแก้ไขสนธิสัญญา ตลอดจนเลิกสิทธิสภาพนอกอาณาเขตในประเทศญี่ปุ่นด้วย (ปรีชา ศีร์วาลย์, 2500 : 415 - 9)

ค) ตุรกี ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 เกิดการรวมตัวของพวกหัวก้าวหน้าซึ่งเป็นผู้ที่ได้รับการศึกษามาจากต่างประเทศ โดยป็นชื่อเรียกว่า เทอร์กหนุ่ม (Young Turks) กลุ่มบุคคลเหล่านี้ต้องการให้มีการปรับปรุงระบอบการปกครองภายในประเทศขึ้น จึงเคลื่อนไหวจัดตั้งคณะกรรมการเพื่อรวมและความก้าวหน้า (Committee of Union and Progress) และดำเนินการบีบบังคับให้พระเจ้าอับดุลฮามิดที่ 2 (Abdul Hamid II) พระราชทานรัฐธรรมนูญในปี พ.ศ. 2451

ต่อมาไม่นานพระเจ้าอับดุลฮามิดที่ 2 ได้ทำการปฏิวัติซ้อน ซึ่งถูกต่อต้านและถูกบังคับให้สละราชสมบัติ พระอนุชาได้ขึ้นครองราชย์แทนและปกครองประเทศตุรกีสืบต่อโดยอยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญ (มัทนา เกษกมล, 2517 : 61)

ง) รัสเซีย ภายหลังจากภัยพิบัติสงครามแก๊สญี่ปุ่นแล้ว สภาพการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์โดยพระเจ้านิโคลัสที่ 2 ประสบความยุ่งยากมากขึ้น ชาวรัสเซียได้จัดตั้งสมาคมลับขึ้นต่อต้านอำนาจของพระเจ้าแผ่นดิน มีการลอบสังหารขุนนาง และมีการนัดหยุดงานเกิดขึ้น เกิดการจลาจลอย่างหนัก รัฐบาลจึงให้กำลังทหารเข้าปราบปราม เป็นผลทำให้ผู้คนล้มตายเป็นจำนวนมาก (หลวงวิจิตรวาทการ, 2514 : 300 - 1)

พ.ศ. 2448 พระจักรพรรดิไกซาร์แก้ปัญหาความยุ่งยากทางการเมืองโดยตั้งสภาดูมา เพื่อเป็นที่ประชุมสำหรับชาติ ให้มีการเลือกตั้งโดยประชาชน ซึ่งปรากฏว่าสภาดูมาถูกยุบหลายครั้ง เพราะสมาชิกที่ได้รับเลือกตั้งมาเกินไปเป็นผู้พลพรรคหุนหัน นักการเมืองที่ได้รับเลือกจากฝ่ายกรรมกรและฝ่ายพ่อค้าถูกเนรเทศหายกน ภายหลังนักการเมืองอื่น ๆ ก็ได้รับเลือกเป็นไป ความพระราชประสงค์ สภาดูมาก็กลายเป็นเครื่องมือประทุพแปรหารประชาชน บ้างเมืองก็ทวีความระส่ำระสาย ประชาชนได้รับความเดือดร้อนอย่างมาก

วันที่ 11 - 12 มีนาคม พ.ศ. 2459 คณะทหารและพลเรือนทำการปฏิวัติขึ้น

พระจักรพรรดิทรงสละราชสมบัติ พร้อมกับมีการจัดตั้งรัฐบาลชั่วคราวและสถาปนาประเทศให้มีการปกครองแบบสาธารณรัฐ

รัฐบาลถาวรได้เข้าบริหารประเทศเมื่อ พ.ศ. 2460 แต่คณะรัฐบาลดำเนินนโยบายผิดพลาดในการทำสงครามกับเยอรมัน รัสเซียต้องพ่ายแพ้ในการรบหลายครั้ง ในขณะเดียวกันก็ก่อให้เกิดการจลาจลขึ้นในประเทศ บุคคลกลุ่มหนึ่ง ซึ่งเรียกว่า พวกบอลเชวิค (Bolsheviks) นำโดย เลนิน และทรอตสกี พวกบอลเชวิคนี้โดยมากเป็นผู้อยู่นอกประเทศรัสเซีย ได้ทำสัญญายอมสงบศึกกับเยอรมัน และเข้ามาปกครองประเทศ พวกบอลเชวิคทำการสังหารราชวงศ์อย่างทารุณ รัฐบาลสมัยบุคคลเข้าเป็นสมบัตินกลาง การกระทำของพวกบอลเชวิคเช่นนี้ ทำให้ประเทศต่าง ๆ ไม่ยอมรับรับรองรัฐบาลรัสเซีย รัสเซียจึงเป็นประเทศโดดเดี่ยว (พระยาอนุมานราชธน, 2515 : 112)

ส่วนชาวรัสเซียนั้นเกิดความไม่เลื่อมใสในรัฐบาลของบอลเชวิค จึงรวมกันเป็นกลุ่มทำการขัดขวางรัฐบาล เหตุการณ์ดังกล่าวใหญ่โตจนกลายเป็นศึกกลางเมือง (พระยาอนุมานราชธน, 2515 : 113 - 4)

จ) เยอรมัน ผลของการทำสงครามโลกครั้งที่ 1 ทำให้เยอรมันประสบปัญหาความเสื่อมโทรมในประเทศ ต้องฟื้นฟูบ้านเมืองเป็นอันมาก ประชาชนเกิดความอดอยาก สภาพการว่างงาน โรคภัยไข้เจ็บ เป็นเหตุให้บ้านเมืองระส่ำระสายจนเกิดการปฏิวัติเพื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองในกลางเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2461 และใช้การปกครองแบบสาธารณรัฐแทนการปกครองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์

พ.ศ. 2463 พวกคอมมิวนิสต์ก่อความวุ่นวายขึ้นในเบอร์ลิน และภาคใต้ของเยอรมัน รัฐบาลต้องใช้กำลังเข้าปราบปรามจึงสงบลงได้ (ประสาธน์ หลีกศิลา, 2503 : 175 - 6)

สภาพการณ์ในคานส์คัม เศรษฐกิจ การเมือง ทั้งที่เกิดขึ้นในประเทศและในต่างประเทศได้เกิดมีอิทธิพลต่อการดำเนินนโยบายในการปกครองประเทศเพื่อแก้ปัญหาตลอดถึงการพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้าเท่าเทียมต่างประเทศ แต่กระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ทรงมีพระราชกรณียกิจทั้งในการประพันธ์และการบริหารประเทศ กังนั้นพระองค์จึงทรงพระราชนิพนธ์เรื่องราวต่าง ๆ โดยเกี่ยวโยงกับสภาพการณ์ในกานส์คัม ด้วย อีกนัยหนึ่งก็คือพระองค์ทรงได้รับอิทธิพลจากสภาพการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในช่วงที่ทรงดำรงพระชนม์ชีพ ซึ่งทำให้พระองค์ทรงมีพระราชดำริ

พระราชวิจารณ์เหตุการณ์เหล่านั้น แล้วพระองค์ทรงพระราชนิพนธ์เป็นบทความ บทถ้อยกรอง ตลอดจนบทละคร โดยแทรกพระราชดำริ พระราชวิจารณ์ต่าง ๆ ไว้ด้วย ก่อนอื่นเราควรจะได้พิจารณาบทพระราชนิพนธ์ประเภทบทความ บทถ้อยกรอง เสียก่อนที่จะวิเคราะห์บทละครโดยละเอียดต่อไป

3. วรรณกรรมการเมืองบทพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ

บทพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ทั่วหลายเรื่องได้แสดงเรื่องราวและพระราชดำริของพระองค์อย่างสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมในช่วงเวลานั้น ทั้งสภาพการกำนัลสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง ในส่วนที่จะกล่าวต่อไปนี้เป็นบทพระราชนิพนธ์ประเภทอื่น ๆ นอกเหนือจากตัวข้อมูล โดยจะจำแนกเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมของสังคมในรัชสมัยรัชกาลที่ 6 เพื่อจะได้เป็นแนวทาง เปรียบเทียบแนวความคิดทางการเมืองที่ปรากฏในบทละครพระราชนิพนธ์ในบทต่อไป

เนื้อหาของบทพระราชนิพนธ์ที่แสดงเรื่องราวของการเมืองนั้นส่วนมากเป็นประเภทร้อยแก้ว มีทั้งที่ทรงพระราชนิพนธ์ขึ้นด้วยพระองค์เอง และทรงแปลจากภาษาอังกฤษ แบ่งได้เป็น 5 ประการคือ

- * 3.1 การต่อต้านชาวต่างประเทศ
- 3.2 การสร้างเจตคติต่อการสงครามและกลยุทธ์ในการรบ
- 3.3 อุดมการณ์ชาตินิยม
- 3.4 การสร้างเจตคติเกี่ยวกับการปกครอง-
- 3.5 วัฒนธรรมทางการเมืองและปรัชญาการเมือง

3.1 การต่อต้านชาวต่างประเทศ

ในสมัยรัชกาลที่ 6 ชาวต่างประเทศที่มีอิทธิพลด้านเศรษฐกิจของไทยอย่างสูงสุดก็คือชาวจีน และเป็นสมัยที่ชาวไทยเริ่มเข้าใจภัยจากการครอบงำทางเศรษฐกิจและการเมืองของชาวจีนมากขึ้น ชาวไทยได้รับผลกระทบกระเทือนจากการนัดหยุดงานของชาวจีนในกรุงเทพฯ การก่อความวุ่นวายอันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงระบบการปกครองจากประเทศจีนโดยการกระทำของชาวจีนในประเทศไทยในรูปของสมาคม สโมสรการค้า โรงเรียนจีน และหนังสือพิมพ์จีน สิ่งเหล่านี้ทำให้รัฐบาลไทยต้องแก้ปัญหาชาวจีนโดยการวางนโยบายตลอดจนการออกกฎหมายบังคับให้ชาวจีนปฏิบัติตามภายในกรอบที่รัฐบาลกำหนดไว้

สำหรับพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า ฯ ทรงพระราชนิพนธ์บทความและเรื่องต่าง ๆ ขึ้น
โจมตีชาวจีน ตลอดจนบุคคลในวงการรัฐบาลของประเทศไทย ซึ่งได้แทรกแซงมาถึงในกลุ่มชาวจีนใน
ประเทศไทย บทพระราชนิพนธ์ของพระองค์ได้เสนอปัญหาที่เกิดจากชาวต่างประเทศกลุ่มนี้ พร้อมกัน
นี้พระองค์ยังทรงเสนอการแก้ปัญหาเหล่านั้นไว้ด้วย พระองค์ทรงพระราชนิพนธ์เรื่องทำนองนี้โดย
ทรงใช้พระนามแฝง ได้แก่เรื่องต่อไปนี้

- 3.1.1 เมืองไทยจ่งต้นเกิด ✓
- 3.1.2 พวกยิวแห่งบูรพทิศ ✓
- 3.1.3 ความเห็น 9 เรื่อง ✓
- 3.1.4 ความเห็น 10 เรื่องของอัสวพาหุ ✓
- 3.1.5 ลัทธิเอาอย่าง ✓
- 3.1.6 โคลนติกล่อ ✓

เมืองไทยจ่งต้นเกิด บทพระราชนิพนธ์ตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ไทยเมื่อ พ.ศ. 2458
ขนาดยาว 5 ยก ทรงใช้พระนามแฝง อัสวพาหุ

เป็นเรื่องชักจูงให้ชาวไทยเห็นแก่ประโยชน์ของชาติ และสำนึกในภัยของชาว
ต่างชาติ ชาวต่างชาติมักหาผลประโยชน์สุญญัต โดยไปคำนึงถึงผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นกับไทย ชาว
ไทยจึงต้องพยายามพึ่งตนเอง ไม่หลงว่า ชาวต่างชาติจะรักและซื่อตรงต่อไทย โดยเฉพาะชาวจีนซึ่ง
ชาวไทยควรสังวรไว้ เพราะเมื่อเกิดภัยขึ้น ชาวต่างประเทศก็ย่อมละทิ้งเราไป ชาวไทยต้องพึ่ง
ตนเองได้ทั้งในกานาสีกรรม อุตสาหกรรม และการค้า เพื่อจะได้เกิดผลดีต่อชาติและชาวไทย
ด้วยกัน นอกจากนี้การพึ่งตัวเองก็ยังช่วยไม่ให้ไทยเสียตัวเองได้ ตลอดจนสามารถเผชิญกับปัญหา
ยุ่งยากต่าง ๆ ได้อีกด้วย

พวกยิวแห่งบูรพทิศ บทพระราชนิพนธ์ตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ไทย เมื่อ พ.ศ. 2457
ขนาดยาว 5 ยก และทรงแปลเป็นภาษาอังกฤษของพิมพ์ในสยามออฟเซเตอร์เวอร์ ทรงใช้พระนาม
แฝง อัสวพาหุ

เรื่องนี้ทรงเปรียบชาวจีนว่าเป็นยิวแห่งทวีปเอเชีย ลักษณะที่จีนเหมือนกับยิวก็
คือ ชอบเข้าแทรกแซงในดินแดนทั่วไป กอบโกยผลประโยชน์จากดินแดนนั้นเพียงฝ่ายเดียว และ

อวกคิถัวถนเป็นชาติที่เจริญสูงสุด ชาวจีนในประเทศไทยกล่าวปรณามว่าชาติไทยเป็นชาติป่าเถื่อน โศกเรื่อกไทยว่า "ฮวน" นอกจากนี้ชาวจีนยังได้ให้เงินมกอบโกยเงินทองจากชาวไทย ชาวไทย จึงควรระวังและรักษาทางแก้ไข

ความเห็น 9 เรื่อง บทพระราชนิพนธ์พิมพ์ในหนังสือพิมพ์ไทย เมื่อ พ.ศ. 2458 -

2459 ขนาดยาวประมาณ 6 ยก ทรงใช้พระนามแฝง อัสวพาหุ

ความเห็น 9 เรื่อง เป็นบทพระราชนิพนธ์รวมไว้ 9 เรื่องคือ มะพร้าวต้นกก ถูกบังคับให้เป็นจีน ฝรั่งต้องคบใหม่ การขายข้าวในเมืองจีน หุรบศโยธอาชีวะ การเลือกคนเข้าเป็นข้าราชการ ปัญหานายคดียุ้ย เจ้าสิทธิ และไม่ชอบไทย

เฉพาะเรื่องมะพร้าวต้นกก และการเลือกคนเข้าเป็นข้าราชการ เป็นบทความที่ไม่เกี่ยวข้องกับกการต่อต้านชาวต่างประเทศ ส่วนเรื่องนอกเหนือจาก 2 เรื่องนี้มีเนื้อหาในทำนองการวิจารณ์ชาวจีนอย่างรุนแรง โดยกล่าวว่าจีนเป็นพวกที่มีอันตรายในทุกด้าน ชาวไทยต้องระมัดระวังและแก้ไขโดยการตื่นตัวในความเป็นไทย รู้จักรักษาผลประโยชน์ทั้งปวงไม่ให้ชาวต่างชาติมาทำลายได้

ความเห็น 10 เรื่องของอัสวพาหุ บทพระราชนิพนธ์พิมพ์ในหนังสือพิมพ์ไทย เมื่อ

พ.ศ. 2458 ทรงใช้พระนามแฝง อัสวพาหุ

ได้แก่เรื่อง ลัทธิเอาอย่าง ความเข้าใจผิด ความเป็นชาติโดยแท้ เมื่ออ่านบทความคับแค้นแห่งพลเมือง ตัวอย่างสำหรับนักดูถูก ความเมินเฉยต่อความทุกข์เวทนา ไทยผสมเป็นคนไม่พึงปรารถนา ไทยผสม ระวังมีพินัย

เป็นเรื่องที่ชักจูงให้ชาวไทยไม่ไปหลงเชื่อถือนหรือนิยมชาวต่างชาติ แต่ชาวไทยต้องปฏิบัติตนให้เป็นไทยอย่างแท้จริง มีความรักชาติ ศาสนา และจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ นอกจากนี้ชาวไทยไม่ควรทำสิ่งที่จะเป็นช่องให้ชาวต่างชาติเข้ามาแทรกแซงกิจการของไทยได้

ลัทธิเอาอย่าง บทพระราชนิพนธ์พิมพ์ในหนังสือพิมพ์ไทย เมื่อ พ.ศ. 2458 ทรงใช้พระนามแฝง อัสวพาหุ

เป็นเรื่องที่ชี้ให้เห็นคุณและโทษของการเอาอย่าง การเอาอย่างชาวตะวันตกซึ่งเป็นคนชั้นต่ำ มีความประพฤติไม่ดี โยยสำคัญว่าเป็นชาติที่เจริญแล้ว บ่มเป็นผลเสียหลายแก่ชาติ

ชาวไทยควรจะทำอย่างบรรพบุรุษของไทย และตั้งมั่นในความสามัคคี สละความมักใหญ่ใฝ่สูง ไม่แก่งแย่งอำนาจกัน และมีความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์อย่างแท้จริง การทำเช่นนี้จะเกิดผลดีต่อชาติยิ่งกว่าการทำตามอย่างฝรั่ง

โคลนติกล้อ บทพระราชนิพนธ์หนึ่งในหนังสือพิมพ์ไทย เมื่อ พ.ศ. 2458 ขนาด 7 ยก ทรงใช้พระนามแฝง อิศวพาหุ

โคลนติกล้อเป็นเรื่องเปรียบเทียบสิ่งที่ชี้วัดความเจริญก้าวหน้าของชาติ ประดุจโคลนที่ติกล้อ ทำให้รถแล่นไปไม่สะดวก จากนั้นก็กล่าวถึงอุปสรรคที่ขัดขวางความเจริญของประเทศไว้เป็นตอน ๆ คือ การเอาอย่างโดยไม่ไตร่ตรอง การทำคนให้ต่ำต้อย การบูชาหนังสือจนเกินเหตุ ความนิยมเป็นเสียน ความเห็นผิด ถือเกียรติยศ ไม่มีมูล ความจนไม่จริง แต่งงานชั่วคราว ความไม่รับผิดชอบของบิดามารดา การค้าหญิงสาว การหลอกลวง และหลักฐานไม่มั่นคง

เรื่องที่ต่อต้านชาวต่างประเทศโดยตรงก็คือ การเอาอย่างโดยไม่ไตร่ตรอง การทำคนให้ต่ำต้อย การบูชาหนังสือจนเกินเหตุและความเห็นผิด เป็นเรื่องที่โจมตีบุคคลที่ยอมรับความคิดของชาวต่างชาติในทางที่ผิด ๆ มีการเอาอย่างชาวตะวันตก โดยรับวัฒนธรรมประเพณีที่ไม่ดีมาประพฤติปฏิบัติ จนล้มมารยาท จรรยา และธรรมเนียมของไทยเสีย หรือการรับธรรมเนียมจีนเกี่ยวกับการยกย่องผู้เขียนหนังสือว่าเป็นผู้รู้ ทั้งที่ตามความเป็นจริงแล้ว ผู้เขียนหนังสือในไทยนั้นเป็นผู้มีการศึกษามาอย่างลวก ๆ และเป็นผู้ประพฤติไม่ดี คนเหล่านี้ได้ใช้หนังสือพิมพ์มาเป็นเครื่องมือในการก่อความวุ่นวายให้แก่รัฐบาลไทย ชาวไทยจึงควรแก้ไขปัญหานี้โดยใช้วิจารณ์อย่างไตร่ตรองให้รอบคอบ และไม่ควรรนำมาประพฤติปฏิบัติ

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า ฯ ทรงพระราชนิพนธ์วรรณกรรมขึ้นต่อต้านชาวต่างชาติ โดยเฉพาะชาวจีน ในช่วง พ.ศ. 2457 - 2459 หลังจาก พ.ศ. 2460 เป็นต้นมา ไม่ปรากฏว่ามีบทพระราชนิพนธ์ทำนองนี้เลย (พวงรอบ กล่อมเอี้ยง, 2516 : 290) ส่วนใหญ่ทรงใช้นามแฝงว่า อิสวพาหุ และบทพระราชนิพนธ์พิมพ์ในหนังสือพิมพ์ไทย

บทพระราชนิพนธ์เหล่านี้แสดงให้เห็นว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า ฯ ทรงมีอคติมานานต่อผลประโยชน์ของชาติ ไม่ทรงนิยมชาวต่างชาติโดยเฉพาะจีน ซึ่งทรงวิจารณ์อย่างรุนแรงและตรงไปตรงมา พระราชดำริเกี่ยวกับชนต่างชาตินั้นเป็นไปตามความจริง มีเหตุผลและหลักฐาน

กอร์เชอ์ถือนับว่าเป็นแนวพระราชดำริที่มิให้ไทยเสียโอกาสในทุกด้านจากชาวต่างชาติ อันเป็นประโยชน์อย่างยิ่งที่ชาวไทยยึดถือปฏิบัติเพื่อรับใช้ต่างชาติได้ทั้งในปัจจุบันและอนาคต (กฤษณ์ ชื่นรุ่งโรจน์, 2504 : 123)

เมื่อเปรียบเทียบกับสภาพทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองในรัชสมัยของพระองค์แล้ว ก็จัดได้ว่าเป็นการปลูกใจกรูแบบหนึ่งของพระองค์ที่จะโน้มนำให้ชาวไทยมีความตื่นตัวต่อกับชาวต่างชาติ และจะได้รู้จักปัญหาต่าง ๆ ในช่วงเวลานั้นให้หมดไปโดยละมุนละม่อม โดยที่รัฐบาลไม่ต้องการกำลังมาแก้ปัญหาชาวต่างชาติ

3.2 การสร้างเจตนคติต่อการสงครามและกลยุทธ์ในการรบ

สงครามโลกครั้งที่ 1 เกิดขึ้นปี พ.ศ. 2457 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ทรงตัดสินพระราชหฤทัยให้ไทยรักษาสถานการณ์แห่งความเป็นกลาง ในส่วนของชาวไทยทั้งชาตินี้มีความรู้สึกเกลียดชังฝรั่งเศสและอังกฤษ โดยเหตุที่ทั้งสองประเทศได้เข้ามายุ่งยงและบีบบังคับให้ไทยยกดินแดนบางส่วนให้ ไทยจึงเสียดินแดนไปหลายครั้ง เมื่อเยอรมันทำสงครามกับฝ่ายฝรั่งเศสและอังกฤษเช่นนี้ ชาวไทยจึงสนับสนุนให้ไทยร่วมทำสงครามกับฝ่ายเยอรมัน ประกอบกับชาวไทยทั่วไปก็มีความสนิทสนมกับชาวเยอรมันที่มากับการกว้ามาค้าขายในประเทศไทยเป็นอันมากด้วยความรู้สึกเช่นนั้นเป็นสิ่งที่บ่อนทำลายให้ชาวไทยต้องการเข้าร่วมสงครามกับเยอรมันมากขึ้น

ในช่วงเวลาที่สงครามดำเนินไป ตลอดมาจนถึงปี พ.ศ. 2460 ซึ่งเป็นปีที่ประเทศไทยประกาศสงครามกับเยอรมัน และเข้าร่วมทำสงครามกับฝ่ายสัมพันธมิตร อันมีประเทศฝรั่งเศส อังกฤษ สหรัฐอเมริกา เป็นต้น พระบรมราโบายของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ที่ทรงมีต่อการสงครามและกลยุทธ์ในการรบครั้งนี้ มิได้แสดงออกมาทันทีในคราวที่พระองค์ทรงประกาศสงคราม แต่พระองค์ได้ทรงพระราชนิพนธ์วรรณกรรมไว้มากมายเรื่องที่ทำให้ความรู้ ความรู้สึกนึกคิดตลอดจนการกำหนดหาที่ต่อการสงครามและกลยุทธ์ในการรบไว้มากมาย นับได้ว่าพระองค์ทรงเตรียมการปูพื้นฐานให้แก่ชาวไทยไว้ล่วงหน้าก่อนที่ประเทศไทยจะเข้าร่วมในการสงครามอย่างเต็มที่

บทพระราชนิพนธ์ที่พระองค์ทรงมีพระราชประสงค์ให้ชาวไทยมีเจตนคติต่อการสงครามและกลยุทธ์ในการรบในทางที่เหมาะสมกับสถานการณ์ ชาวไทยจะได้ทราบถึงลักษณะการรบในทุกวิธีทั้งทางบกทางน้ำ ตลอดจนได้เห็นคุณประโยชน์ของสงครามในแง่ของการประพฤติปฏิบัติที่ชาวไทยควร

จะไ้ปรับปรุงตนเองให้สอดคล้องกับสภาพการเมืองในขณะนั้น บทพระราชนิพนธ์ที่มื้เนื้อหาทำนองเช่นนี้ ไ้แก่

3.2.1 หนังสือเนื่องด้วยมหาสงคราม

3.2.2 พันแหลม

3.2.3 กฎหมายทางทะเล

3.2.4 การสงครามป้อมกายประชิด

3.2.5 ความมั่นคงเยอรมัน

3.2.6 อำนาจคือธรรม

3.2.7 เรือเบอร์ดี้เกิดเหตุ

3.2.8 โคลนคิคลอ (บางตอน)

หนังสือเนื่องด้วยสงคราม บทพระราชนิพนธ์พิมพ์ในหนังสือพิมพ์ไทย เมื่อ พ.ศ.

2457 ขนาดยาวประมาณ 6 ยก พระนามแฝง คีฬวพาหุ

เนื้อเรื่องกล่าวถึงยุทธภพ ซึ่งประเทศไทยต้องประสบกับการทำสงครามอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ถ้าเป็นดังนี้แล้ว หนทางที่จะนำไปสู่ชัยชนะก็คือ ความสามัคคีพร้อมเพรียงกันในทุกหมู่คณะ การเชื่อฟังรัฐบาล มีความรักชาติ เป็นสิ่งที่จะเสียสละเพื่อชาติ จะเห็นถ้อยคำได้จากประเทศอังกฤษ ซึ่งเป็นฝ่ายได้เปรียบในสงคราม เพราะประชาชนร่วมมือกับรัฐบาลเป็นอย่างดี นอกจากนี้ในการสงครามประเทศคู่สงครามจะต้องรักษาสัญญาหรือกติกาสงครามระหว่างประเทศ รวมทั้งประเทศเป็นกลางก็ต้องปฏิบัติตนเป็นกลางอย่างเที่ยงธรรม

พันแหลม บทพระราชนิพนธ์เกี่ยวกับกิจการทหารเรือ หลายเรื่องในพระนามแฝง พันแหลม ลงพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ไทย และต่อมาได้คัดลงหนังสือสมุทรสารเป็นบางเรื่อง ทรงพระราชนิพนธ์ในช่วง พ.ศ. 2457 - 2458

ภาคแรกของบทพระราชนิพนธ์ชุดนี้ มีประโยชน์ของเรือรบ (2457) ประโยชน์แห่งเรือไต้หน้า (2458) ให้หัวหรือให้ข้าง (2457) เรือรบของอังกฤษ กองทัพเรือของชาติที่ทำสงครามกันใน พ.ศ. 2457 สถิติแห่งอเมริกาในทะเล (2458) ความมหัศจรรย์แห่งการยิงปืนเรือ (2458) กิจการของเรือไต้หน้าเยอรมัน เรือไต้หน้าของเยอรมัน

ภาคที่สองได้แก่ การยุทธทางทะเลในยุโรป รายงานการยุทธที่อ่าวเฮติโกแลนด์*

เนื้อเรื่องของบทพระราชนิพนธ์เหล่านี้ทรงพระราชนิพนธ์เองและทรงแปลมาจากภาษาต่างประเทศ เพื่อให้ชาวไทยทราบถึงการดำเนินสงคราม เรื่องของการสงครามทางทะเล ตลอดจนความเคลื่อนไหวด้านกำลังอาวุธ และกำลังรบทางทะเลในสงครามโลกครั้งที่ 1

กฎหมายทางทะเล บทพระราชนิพนธ์เกี่ยวกับกิจการทางทะเล ลงพิมพ์ในหนังสือ สมุทสรสาร ในระหว่าง พ.ศ. 2457 - 2461 กอปรทรงรวบรวมตีพิมพ์เป็นหนังสือแยกในงานศพ ทานบุญเนื่องเอยมอภยราชา

บทพระราชนิพนธ์ชุดนี้จัดกันจะเป็นการรวบรวมเรื่องเกี่ยวกับกฎหมายทางทะเล ไว้เพื่อประโยชน์แก่ผู้สนใจศึกษาวิชากฎหมายให้ได้รับความสะดวกในการค้นหาเรื่องต่าง ๆ และสามารถทำความเข้าใจได้ชัดเจน ประกอบด้วยเรื่อง การจมเรือลูสิเตเนีย (2457) ยุทธภัย กระพพผู้เป็นกลาง (2458) คลื่นเรือแอเปแปม (2459) เสรีภาพทางทะเล (2461) การจับกลาง ทะเล กฎและแบบธรรมเนียมการสงครามทางทะเล

นอกจากได้รวบรวมพิมพ์เป็นเล่มดังรายชื่อข้างต้นนี้แล้ว ยังมีบทพระราชนิพนธ์ ใช้พระนามแฝงว่า พันแหม่ออีกมาก คือ

คำนำเรื่องการสงครามในน้ำของชิปปะชวโน (สมุทสรสาร 2457)

รัฐของประเทศอังกฤษแกล้งความเป็นไปโดยปกติในเรือสงคราม (ทรงแปล จากรอแยล แมกกาซีน พิมพ์ในสมุทสรสาร 2458)

กองทัพเรือใหญ่อังกฤษ (สมุทสรสาร 2458)

ผู้กล่าวเครื่องกลสังหาร (ทรงแปลจากเรื่องของเวอดเตอร์วู้ด พิมพ์ในสมุทสรสาร 2458)

* เหตุการณ์ยุทธทางทะเลระหว่างเดือนสิงหาคมถึงเดือนมีนาคม พ.ศ. 2457 เหตุการณ์ยุทธทางทะเลการยุทธในทะเลเหนือครั้งที่สอง ในบอกของนายพลเรือตรีธอร์ชชูด ชองคาร์คะแนด การตีของคาร์คะแนด การยุทธทางทะเลในเดือนสิงหาคม

ปัญหาควรรู้กันสำหรับงานวิ (สมุทรสาร 2458)

การใช้เรือไต้ท้ายโคได้เปรียบในสงคราม (สมุทรสาร 2459)

เป็น 17 นิ้ว (ทรงแปลจากเรื่องของนาย จี.เอฟ. มอร์ลีย์ สมุทรสาร 2459)

การยุทธสะเทินน้ำสะเทินบก (สมุทรสาร 2459)

นาวิกยุทธโลกยุคเก่า (สมุทรสาร 2459)

ความเห็นเอกชนเกี่ยวกับนาวิกยุทธโลกยุคต้น (2459)

การสถาปนาทวีปของสหรัฐอเมริกา (2459)

การรบทางน้ำในสงคราม (2460)

ป้อมแห่งเรือมอเวะ (2460)

กิจการของช่างกลในนาวิก (2460)

สยามต้องมีนาวิก (2460)

ความเป็นอยู่แห่งอากาศทาง (2460)

แถลงกิจการเนื่องด้วยเรือดำน้ำ (2460)

เรือจุกแมกกอดค์ (2460)

การสงครามป้อมค่ายประชิด มหะราชนิพนธ์ในปี พ.ศ. 2459 ขนาดยาวประมาณ

13 บท

เป็นเรื่องที่ให้ความรู้ถึงวิธีกำเนินสงครามแบบทั้งป้อมค่ายประชิดกัน และใช้กำลังทหารตลอดจนอาวุธทุกสิ่งพร้อมแก่กัน ในการทำสงครามเช่นนี้อาศัยกำลังของทหารราบเป็นสิ่งสำคัญใช้เป็นแนวหน้าเข้ารบจนเข้าศึกโดยทั่วไปใหญ่และกระสุนปืน แนวรบเช่นนี้จะเข้ารบจนจะมีการสืบข่าว ส่งข่าวโดยจารบุรุษ ทหารลาดตระเวน รวมทั้งเครื่องมือสื่อสารเช่น โทรศัพท์วิทยุโทรเลข

ความฝันของเยอรมัน ทรงแปลจากฉบับภาษาฝรั่งเศส เมื่อปี พ.ศ. 2459

เนื้อเรื่องชี้ให้เห็นความปรารถนาของเยอรมันในการทำสงครามว่า เยอรมันหวังจะเข้าครอบครองดินแดนในยุโรป อเมริกา ออสเตรเลีย เอเชีย ถ้าเยอรมันชนะสงคราม นอกจากนี้เยอรมันยังต้องการให้ประเทศมหาอำนาจให้ความร่วมมือช่วยรบ เพื่อเยอรมันจะได้รับรองเอกสิทธิ์

ต่าง ๆ อาจจนได้เงินค่าปรับใหม่จากประเทศผู้แพ้ก็กักขัง แต่ความฝันของเยอรมันจะสลายไปในที่สุด เมื่อเยอรมันเป็นผู้แพ้สงคราม

อำนาจคือธรรม บทพระราชนิพนธ์พิมพ์ในหนังสือพิมพ์ไทย เมื่อวันที่ 7 กรกฎาคม พ.ศ. 2460 ในพระนามแฝง งามจิตติ

เนื้อเรื่องกล่าวถึงการกระทำไม่เป็นธรรมของเยอรมันในการดำเนินสงคราม นับตั้งแต่สมัยโบราณมาแล้ว เยอรมันเป็นผู้รุกรานประเทศอันอย่างทารุณ และได้ทำสงครามใช้ อำนาจเผด็จการจกรออกไปกว้างขวาง รวมทั้งใช้อำนาจเข้ายึดแย่งดินแดนของชาติอื่นมาเป็นของตน เป็นจำนวนมาก เยอรมันพยายามยกตัวเองขึ้นเป็นเจ้าโลก โดยการใช้อำนาจสังหารสงครามแล้ว ก็ยังเข้าไปแทรกแซงกิจการภายในประเทศอื่น ก่อการยุบงให้ชาติต่าง ๆ ก่อสงครามขึ้น พยายาม ค้าขายแข่งกับประเทศอุตสาหกรรมอื่น ๆ เพื่อจะได้มีอิทธิพลเข้ากุมอำนาจทางเศรษฐกิจของชาติ ทั้งปวง พร้อมกันนั้นก็โค่นล้มเมืองไมโนในดินแดนต่าง ๆ ทั่วโลก และดำเนินการให้การยอมรับกัน ทั้งหลายให้นิยมเยอรมัน สิ่งเหล่านี้เป็นการแสดงให้เห็นว่าเยอรมันกระทำการโดยถือว่า อำนาจ คือธรรม

เรือเบอร์เกินเหด บทพระราชนิพนธ์พิมพ์ในสมุทสร เมื่อเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2461 ทรงแปลจากฉบับภาษาอังกฤษ

เนื้อเรื่องกล่าวถึงวาระกรรมของเรือเบอร์เกินเหดในการสงคราม เป็นคติที่ดี คอทหารเรือไทยในการปฏิบัติราชการ และเป็ตัวอย่างในการยุทธของกองทัพเรือไทยให้ทำการรบโดยเต็มความสามารถ

โคลนเกิดด้อ (บางเรื่อง) เป็บทพระราชนิพนธ์หลายตอน เฉพาะที่เกี่ยวข้องกับการ สงครามคือ ตอนที่ 7 ความจนไม่จริง และตอนที่ 11 ความหุยมหิม

เนื้อเรื่องกล่าวถึงผลแห่งการสงครามจากศึกสงครามเป็นเวลานานว่าทำให้คนแสวงหา ความสนุกส่วนตัว และคิดถึงประโยชน์ส่วนตนมากขึ้น เป็นเหตุให้เกิดอันตรายต่อความมั่นคงของ ชาติได้

บทพระราชนิพนธ์เกี่ยวกับการสงครามและกิจการทหารนี้ทำให้ชาวไทยทราบความ เกล็ดอนไหวของสงครามโลกครั้งที่ 1 และกลุ่พหุในการทำสงคราม นอกจากนี้เนื้อ เรื่องยังเป็นการ

ชักจูงใจให้ชาวไทยหันมาเอาใจช่วยฝ่ายสัมพันธมิตร โดยที่พระองค์ทรงชี้แจงให้เห็นถึงความ
 ทะเยอทะยานที่ไม่ชอบธรรมของฝ่ายเยอรมัน เรื่องเช่นนี้ทรงพระราชนิพนธ์ในปี พ.ศ. 2459
 ก่อนที่จะทรงประกาศสงครามในปี พ.ศ. 2460 นับว่าบทพระราชนิพนธ์ต่าง ๆ ในทำนองดังกล่าว
 มาแล้วนั้นช่วยให้ชาวไทยมีความเข้าใจในการสงคราม ตลอดจนได้รับรู้เคห์เหลี่ยมในการดำเนิน
 การสงครามของเยอรมัน จึงเกิดความต้องการสนับสนุนฝ่ายสัมพันธมิตร เพื่อป้องกันมิให้ฝ่าย
 อธรรมเช่นเยอรมันรบชนะสงครามได้

พระนามแฝงที่ทรงใช้ในการพระราชนิพนธ์มี รามจิตติ และ พันแหลม สำหรับพันแหลม
 จะเป็นพระนามแฝงที่เกี่ยวข้องกับกิจการค้าทหาร เรือทุกเรื่อง รวมทั้งบทพระราชนิพนธ์ประเภท
 นิตยพิมพ์ในหนังสือสมุทรสาร เกือบทุกเรื่อง

3.3 อุดมการชาตินิยม

ปัจจุบันต่าง ๆ หมายประการทั้งภายนอกและภายในประเทศ ทำให้พระบาท
 สมเด็จพระมงกุฎเกล้า ฯ ทรงจำเริญนโยบายปลูกฝังชาตินิยมขึ้นในหมู่ชาวไทย ปัจจุบันสำคัญ
 ที่มีอิทธิพลอย่างมากก็คือ บทบาทของชาวจีนภายในประเทศ และการเข้ามาแทรกแซงกิจการ
 ทางการเมืองจากประเทศจีน นอกจากนี้ก็มีปัจจัยอื่นที่มีส่วนเร่งเร้าให้การสร้างความรู้สึก
 ชาตินิยมดำเนินไปอย่างคึกคักมากขึ้น ก็คือความคิดในเรื่องชาตินิยมซึ่งกลุ่มผู้นำของประเทศได้
 รับจากการศึกษาในต่างประเทศตลอดจนการเคลื่อนไหวก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองใน
 ร.ศ. 130 โดยที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า ฯ ทรงเป็นทั้งองค์พระประมุขของชาติ
 และทรงเป็นาวีที่มีความสามารถในการประพันธ์วรรณกรรมได้ทุกรูปแบบ

ดังนั้นพระองค์จึงทรงพระราชนิพนธ์วรรณกรรมขึ้นปลุกใจให้ประชาชนมีความรักชาติ ศาสนา และจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์อย่างมั่นคง เพื่อต่อต้านอิทธิพลของชาวต่างชาติ และการเปลี่ยนแปลงสถาบันการเมืองอันไม่สอดคล้องกับลักษณะประเพณีของไทย นอกจากนี้พระราชนิพนธ์ที่เป็นเรื่องเล่าก็ยังมิพระราชดำริ ในโอกาสต่าง ๆ อีกด้วยที่สร้างอุดมการณ์ชาตินิยมให้เกิดขึ้นในหมู่ทหาร ข้าราชการ ข้าราชการสำนัก และประชาชนทั่วไป

วรรณกรรมที่ปลุกใจให้เกิดอุดมการณ์ชาตินิยมมี

- 3.3.1 เทศนาเสือป่า ✓
- 3.3.2 ปลุกใจเสือป่า
- 3.3.3 เปรียบนามสกุลกับมือแซ่
- 3.3.4 พระบรมราโชวาทเสือป่า
- 3.3.5 พระบรมราโชวาทในโอกาสต่าง ๆ
- 3.3.6 อัสวภาวีก

เทศนาเสือป่า เป็นหนังสือรวมคำเทศนา ซึ่งพระองค์ทรงแสดงแก่บรรดาเสือป่าในวันประชุมไหว้พระในวัดเสารเป็นคราว ๆ ไป ระหว่างวันที่ 25 เมษายน พ.ศ. 2457 - 28 สิงหาคม พ.ศ. 2458 ลงพิมพ์เป็นครั้งแรกในหนังสือสมุทรสารฉบับที่ 1 เดือนมกราคม พ.ศ. 2457 แล้วทยอยลงเป็นลำดับ

เนื้อหาเป็นการชักชวนให้ชาวไทยตั้งตนเป็นกลางในการสงครามในยุโรป ถ้าหากไทยจำเป็นจะต้องรบแล้ว ก็ให้มีความสามัคคีกันอย่างแท้จริง ให้ชาวไทยยึดหลักธรรมในศาสนาที่ดีมาปฏิบัติ และศาสนาที่ดีเลิศก็คือพระพุทธศาสนา ซึ่งควรยึดถือและปฏิบัติตาม

ปลุกใจเสือป่า เป็นบทพระราชนิพนธ์ในปี พ.ศ. 2544

เนื้อเรื่องกล่าวถึงประโยชน์ของเสือป่าที่มีต่อชาติ เสือป่าเป็นผู้มีความกล้าหาญ อดทน มีความรอบคอบ มีไหวพริบดี และรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์อย่างแท้จริง เสือป่านั้นเป็นกำลังช่วยป้องกันบ้านเมืองและดำเนินรอบตามบรรพบุรุษผู้มีน้ำใจเป็นเสือป่าด้วยการปกป้องผืนแผ่นดินไว้ ชาวไทยทุกคนต้องเห็นแก่หน้าผุ้คณะ เชื้อวงศ์ผู้บังคับบัญชา และประเพณีตนเป็นประโยชน์ต่อชาติทุกทางเท่าที่สามารถกระทำได้

เปรียบเทียบนามสกุลกับชื่อแซ่ เป็นบทพระราชนิพนธ์ไว้ในปี พ.ศ. 2456 ขนาดยาว
ประมาณ 1 บท

เป็นเรื่องที่ชี้แจงให้ชาวไทยทราบที่มาของนามสกุล และเปรียบเทียบให้เห็นความแตกต่างระหว่างนามสกุลกับชื่อแซ่ว่า นามสกุลเป็นเครื่องหมายแสดงความเป็นสายโลหิตหรือการยอมรับให้ผู้นั้นมาเป็นบุตรบุญธรรมโดยถูกต้อง ผู้ที่นามสกุลต่างกันรวมกันเป็นชาติได้ ส่วนแซ่เป็นการแสดงความเห็นหยูกณะ เป็นพวกเดียวกัน พวกที่โง่เขลาได้ด้วยกันไม่จำเป็นต้องเป็นญาติสืบสายโลหิตกันก็ได้ คนต่างแซ่กันมักเป็นศัตรูกัน สำหรับนามสกุลเป็นการเอาตัวอย่างทั้งของจีนและจากมัธยมประเทศซึ่งเจริญแล้ว ส่วนการไต่แซ่แบบจีนเป็นของพื้นสมัย เพราะเป็นการถือถือถือเหล่าทำให้แตกความสามัคคีกัน

พระบรมราโชวาทเสื่อป่า เป็นหนังสือรวบรวมพระบรมราโชวาทซึ่งพระราชทานแก่เสื่อป่าจำนวน 30 ฉบับ พิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2462

พระบรมราโชวาทมีใจความในทำนองปลุกใจให้บรรดาคนไทยทั้งเสื่อป่า ลูกเสื่อทหารและพลเรือนตระหนักถึงความสำคัญของชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และให้ปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีของชาติอย่างแท้จริง ให้มีความสามัคคีพร้อมเพรียงกัน รวมทั้งทำหน้าที่ของแต่ละคนโดยเต็มความสามารถ เพื่อดำรงชาติให้เจริญวัฒนาถาวรสืบไป

พระบรมราโชวาทในโอกาสต่าง ๆ จำแนกได้เป็น 4 ประการคือ

- 1) พระบรมราโชวาทพระราชทานแก่ทหารบก ทหารเรือ
- 2) พระบรมราโชวาทพระราชทานแก่เสื่อป่า ลูกเสื่อ และนักเรียน
- 3) พระบรมราโชวาทพระราชทานแก่ข้าราชการในพระราชสำนัก
- 4) พระบรมราโชวาทพระราชทานแก่ประชาชนทั่วไป

พระบรมราโชวาทมีใจความปลุกใจให้รักชาติ ศาสนา และมีความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ ให้ชาวไทยทุกคนมีความเสียสละ ซื่อสัตย์ มีความสามัคคี บำเพ็ญตนได้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมและประเทศชาติ เพื่อจะได้เพิ่มพูนเกียรติคุณของชาติไทยไว้

อัฐภาษิต ส่วนมากรู้จักในชื่อของ "พระราชนิพนธ์โคลงสุภาษิต" เป็นบทพระราชนิพนธ์รอบกรอง ลงพิมพ์ในหนังสือสุคติสมิต พระองค์ทรงแต่งคำประพันธ์อย่างแปลขบคายภาษิตสุภาษิต

ภาษาอังกฤษ ฝรั่งเศส ลาติน สเปน บาลี และจากความบางตอนในสุภาษิตพระร่วง มีบทพระราช
นิพนธ์ทั้งสิ้นประมาณ 30 บท ลงพิมพ์ครั้งแรกวันที่ 7 ธันวาคม พ.ศ. 2461 เรื่อยมา

เนื้อความเป็นเรื่องของการปลูกฝังความรู้รักชาตินิยม ให้รู้จักเตรียมตัวให้พร้อม
ไม่มีความประมาทในการรบ และบทประพันธ์บางบทเป็นการปลูกฝังก่านิยม และคุณธรรมที่เกี่ยวกับการ
การปฏิบัติตนเพื่อส่วนรวมไว้มาก

วรรณกรรมการเมืองประเภทนี้ สามารถโน้มน้าวจิตใจชาวไทยให้รู้สึกค้อยตาม
ด้วยพระโวหารที่อ่านเข้าใจง่ายและชัดเจน ทั้งยังเป็นเรื่องที่ให้ความรู้ต่าง ๆ พร้อมกับการแทรกคติ
ธรรมอันยึดถือไว้ได้เป็นอย่างดี เนื้อเรื่องส่วนใหญ่เป็นการอบรมให้ชาวไทยมีความกล้าหาญ รู้จัก
เสียสละเพื่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นการสร้างความกลมเกลียวทางจิตใจ ให้เกิด
ความภาคภูมิใจในประเทศของตนและมีการแข่งขันกันในการสร้างคุณงามความดี เพื่อสร้างวัฒนธรรม
ของชาติ ทำให้รัฐบาลมีการบริหารงานทั่วถึงและมีการก้าวหน้าทางวิทยาการ ศิลปกรรม และวรรณคดี
เกิดขึ้นอีกด้วย (มล.จุลลา ยอนรณ, 2513 : กำน่า)

นอกจากนี้บทพระราชนิพนธ์ที่ปลูกใจให้ชาวไทยมีความรู้รักชาตินิยมจะเป็นผลให้
เกิดความคิดที่จะรักษาไว้ซึ่งภาษา ขนบธรรมเนียมประเพณี ตลอดจนสถาบันต่าง ๆ ที่มีมาแต่เดิม
เพื่อเป็นการแสดงสัญลักษณ์ของชาติและเป็นจุดรวมของความจงรักภักดีของชนในชาติ และทำให้
ชาวไทยเกิดความรักชาติที่จะให้ชาติของตนเจริญกว่าชาติอื่น ๆ หรือมีความเจริญเท่าเทียมชาติ
อื่น ซึ่งจะเป็ผลให้มีการส่งเสริมความนิยมใช้สินค้าที่ผลิตภายในประเทศ อันจะเป็นวิธีสร้างความ
เจริญรุ่งเรืองในทางเศรษฐกิจ และนำความเจริญรุ่งเรืองมาสู่ประเทศเป็นส่วนรวมต่อไป

3.4 การสร้างเจตนคติเกี่ยวกับการปกครอง

ประเทศไทยมีประเพณีการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ โดยที่พระมหากษัตริย์
เป็นผู้ปกครองประเทศ ลักษณะการปกครองไว้วิวัฒนาการมาตั้งแต่สมัยสุโขทัยแบบ "พ่อปกครองลูก"
ถึงสมัยอยุธยาและสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น บทบาทของพระมหากษัตริย์เปลี่ยนแปลงไปเป็น "เจ้ากับ
ไพร่" หรือ "นายกับบ่าว" กรันถึงสมัยรัชกาลที่ 4 - 5 ไทยได้ติดต่อกับต่างประเทศมากขึ้น ประกอบ
การการปรับปรุงด้านการปกครองของพระมหากษัตริย์ทั้งสองพระองค์ ทำให้ความรู้สึกรู้ว่าพระมหา
กษัตริย์มีฐานะเป็นสมมุติเทพได้ลดน้อยลง (ใหญ่ชัย ข้างเวียง, 2517 11)

ในสมัยรัชกาลที่ 6 นอกจากอิทธิพลทางค่านิยมความคิดทางการเมืองแบบประชาธิปไตย และสังคมนิยมได้แพร่หลายเข้ามาในประเทศไทยแล้วและการเกิดการเปลี่ยนแปลงระบบการปกครองใน ต่างประเทศก็ก่อให้เกิดการวิพากษ์วิจารณ์การทำงานของรัฐบาล มีการเรียกร้องให้มีการเปลี่ยนแปลง ระบบการเมืองตามอย่างต่างประเทศมากขึ้น ทั้งในหน้าหนังสือพิมพ์และโดยการเตรียมการก่อการ ปฏิวัติ แต่รัชกาลที่ 6 ทรงทราบแผนการเหล่านั้น และได้ทำการจับกุมบุคคลก่อนที่จะเกิดเหตุการณ์ วนวายเป็น

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ไม่ได้ทรงเห็นด้วยกับการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ในทันที หากแต่ทรงมีพระราชประสงค์ให้ประชาชนมีความพร้อม มีความเข้าใจในระบบการปกครอง ที่จะเข้ามาใช้ต่อไปเสียก่อน ดังนั้นเมื่อมีการเผยแพร่ลัทธิการเมืองเกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2455 อย่าง แพร่หลาย (อุทตรกฤษ . คำนำ) พระองค์ทรงเห็นว่าจะเป็นการดีที่จะเป็นอัครราชทูตประเทศชาติได้ ประกอบ กับเหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงการปกครองในต่างประเทศมีแต่ความวุ่นวาย พระองค์จึงทรงพระ ราชทานหนังสือต่าง ๆ ขึ้นเพื่อแสดงข้อเท็จจริงแก่ประชาชน และเป็นการสร้างเจตนคติของผู้อ่าน ต่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากสมบูรณาญาสิทธิราชย์ไปเป็นระบอบอื่นดีกว่าเป็นระบบการปกครอง ที่ไม่เหมาะสมกับสภาพสังคมแบบไทยอย่างไรบ้าง

เนื้อเรื่องบทพระราชนิพนธ์ที่ปลูกฝังเจตนคติเกี่ยวกับการปกครอง ได้แก่

3.4.1 ลัทธิเอาอย่าง

3.4.2 ความกระจัดกระจายแห่งเมืองจีน

3.4.3 ปกป้องคดีของอ้าวพาทู

3.4.4 การจลาจลในรัสเซีย

3.4.5 อุทตรกฤษ

3.4.6 พระราชมารัสสอนกำถวายพระพรชัยมงคลของโรงเรียนมหาดเล็กหลวง

เมื่อวันที่ 12 พฤศจิกายน พ.ศ. 2455

ลัทธิเอาอย่าง บทพระราชนิพนธ์ในชื่อพระนามแฝงอ้าวพาทู นอกจากจะเป็นเรื่อง การต่อต้านชาวต่างประเทศโดยชักจูงให้อ้าวไทยเลิกตามอย่างตะวันตกในทางวัฒนธรรมแล้วยังเป็น เรื่องที่แฝงพระราชประสงค์ไม่ทรงปรารถนาให้อ้าวไทยเอาอย่างตะวันตกในเรื่อง เกี่ยวกับรูปแบบ

การปกครองด้วย (มัทนา เกษมกล, 2517 : 86)

ความกระจักระจายแห่งเบ๊องจ๊อ เป็นเรื่องที่ตรงแปลจากเรื่องของค็อกเตอร์ เอมีล โฌเซฟ คิดลอน ในหนังสือพิมพ์ภาษาอังกฤษชื่อ ไนทีน เซนจูรี แอน อาฟเตอร์ พระนามแฝง อัครพาดู พิมพ์ครั้งแรกในหนังสือพิมพ์ไทยในปี พ.ศ. 2456

เนื้อเรื่องกล่าวถึงการปกครองในประเทศจีน แต่เดิมจีนปกครองแบบราชาธิปไตย ถึงแม้จะหละหลวมอยู่บางตำบลเมืองก็ยังอยู่ในความสงบ เมื่อ กร.ซุนยัตเซ็นและยวนซีไชกับพรรคพวกปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นสาธารณรัฐ จึงเกิดความระส่ำระสาย ประชาชนหาความสุขมิได้นับว่าการปกครองระบอบนี้นำแต่ผลร้ายมาสู่ประเทศจีน เป็นเหตุให้ชนชาติเข้าแทรกแซงในกิจการของชาติได้ง่าย

ปณิณคดีของอัครพาดู เป็นบทพระราชนิพนธ์ลงพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ไทย พระนามแฝง อัครพาดู

เนื้อเรื่องบรรยายถึงเหตุการณ์การเมืองในเมืองจีนตั้งแต่เดิมจนเกิดการเปลี่ยนแปลงจากราชาธิปไตยเป็นสาธารณรัฐ ปรากฏว่าการปกครองแบบนี้ไม่เหมาะกับลักษณะประเทศจีนที่มีอาณาเขตใหญ่โต ประชาชนแตกแยกเป็นหลายพวก มีความแตกต่างในก้นขนบธรรมเนียม ภาษา และอุปนิสัย การปกครองมีอุปสรรคนานาประการ บ้านเมืองปั่นป่วน ประชาชนไม่ได้รับความสุข ประเทศอื่น ๆ ก็พากันเพ่งเล็งพยายามเข้าเข้าไปเกี่ยวข้องในกิจการของชาวจีนตลอดเวลา

นอกจากนี้ประเทศตู่ก็ ก็ได้รับผลร้ายจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองเช่นกัน โดยที่พวกเคอร์กันหมู่ได้คิดเปลี่ยนการปกครอง เป็นผลให้เกิดความไม่สงบขึ้นในประเทศอย่างเดียวกับในประเทศจีน

อุตตรกฤ บทพระราชนิพนธ์ภาษาอังกฤษลงพิมพ์ในหนังสือพิมพ์สยามออฟเซอร์เวอร์ (Siam observer) เมื่อวันที่ 12 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2455

เนื้อเรื่องกล่าวถึงการจัดระบบสังคมแบบสังคมนิยมของต่างชาติว่าเป็นความคิดที่เก่าแก่มาแล้วเมื่อหลายร้อยปีก่อน ดังปรากฏในเรื่องไตรภูมิพระร่วง ซึ่งเป็นเรื่องที่แต่งในสมัยสุโขทัย การจัดระบบสังคมแบบสังคมนิยมนี้ไม่เหมาะสมกับสภาพประเทศไทยและเป็นสิ่งที่เกินไปไม่ว่าจะนำมาใช้ในสังคมมนุษย์ ดังนั้นก่อนที่จะยอมรับปฏิบัติตามความคิดนี้ ควรจะไตร่ตรองให้รอบคอบ

และด้วยความฉลาด ไม่ได้รับมาอย่างคนที่เป็นโรคหลังของใหม่

พระราชดำรัสตอบคำถามพระพรหมมงคลของโรงเรียนมหาคเล็กหลวง ณ พระที่นั่งอัมพรสถาน เมื่อวันที่ ๒๒ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๕๕

มีใจความว่า ประเทศไม่มีความเจริญขึ้นได้ ก็เพราะประเทศนั้นรักษานิติธรรม หรือ คุณสมบัติและขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีซึ่งเป็นที่ยอมรับต่อ ๆ กันมาในหมู่ประชาชนแห่งชาติ สำหรับประเทศไทยก็มีนิติธรรมการปกครองแบบราชาธิปไตยซึ่งทำให้ชาติมีความเจริญเป็นลำดับ การรับประเพณีการปกครองของประเทศอื่นมาใช้กับประเทศไทย โดยถือว่าเป็นของแปลก เป็นการไม่เหมาะสมอย่างยิ่ง ดังนั้นชาวไทยต้องให้วิचारณญาณเลือกเฟ้นระบบการปกครองนั้นอย่างรอบคอบว่า จะให้ประโยชน์แก่บ้านเมืองและเหมาะสมกับฐานะและนิติธรรมของไทยเพียงใด ถ้าชาวไทยเอาอย่างการปกครองของชาติอื่นมาใช้โดยไม่พิจารณาให้รอบคอบแล้วก็จะ เป็นโทษต่อประเทศชาติ

บทพระราชนิพนธ์เหล่านี้มีใจช่วยเหตุอันใหญ่อัน ผู้ฟังเห็นถึงอันตรายและความวุ่นวายของบ้านเมืองซึ่งเกิดจากการเปลี่ยนแปลงระบบการปกครองในต่างประเทศ พร้อมทั้งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า ฯ ทรงชี้ให้เห็นว่าการปกครองที่สืบทอดกันจนเป็นประเพณีของชาติ และแสดงถึงคุณสมบัติของชาติ อย่างที่ใช้อยู่ในประเทศไทยนั้นเป็นระบบการปกครองที่ทำให้บ้านเมืองมีความสงบสุข ประเทศชาติมีความเจริญขึ้น ทั้งนี้เพราะองค์กรระเบียบแบบอย่างที่ดีข้อเสียของการปกครองแบบราชาธิปไตยกับการปกครองแบบสาธารณรัฐ และการปกครองแบบสังคมนิยม โดยการศึกษาจากสภาพการเมืองที่เป็นจริง ตลอดจนเป็นเหตุการณ์ที่กำลังเกิดขึ้นในวาระเวลานั้น

บทพระราชนิพนธ์ที่ยกมากล่าวข้างต้น ส่วนใหญ่เป็นบทพระราชนิพนธ์ในระยะ พ.ศ. ๒๔๕๕ - ๒๔๕๖ ซึ่งเป็นระยะที่ความกึกก้องทางการเมืองแบบสาธารณรัฐและแบบสังคมนิยมกำลังแพร่เข้ามาในหมู่ชาวไทย และชาวไทยบางกลุ่มก็พากันเห็นดีเห็นชอบไปด้วย พระองค์จึงทรงพระราชนิพนธ์เรื่องเหล่านี้เป็นทำนองเตือนสติให้ชาวไทยรู้จักพิจารณาให้รอบคอบ ด้วยเหตุผลเสียก่อน มิใช่เอาอย่างต่างชาติเพราะถือว่าเป็นของใหม่ เป็นของแปลก ทั้งนี้ประเทศไทยและต่างชาติมีความแตกต่างกันในด้านนิติธรรม ดังนั้นการเอาอย่างต่างชาติในด้านการปกครองนั้นพระองค์ทรงเห็นว่า เป็นสิ่งที่ไม่สมควรแต่อย่างใด

3.5 วัฒนธรรมทางการเมือง และปรัชญาการเมือง

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพยายามสร้างก่านิยมในชีวิต การทำงาน และการปฏิบัติตนของชาวไทยให้สอดคล้องกับสภาพทางการเมืองในสมัยนั้นแบบแผนและความรู้สึกทางด้านจริยธรรมต่าง ๆ ที่ทรงพระราชนิพนธ์แพร่ลงในบทพระราชนิพนธ์เป็นสิ่งที่กำหนดให้ชาวไทยมีคุณสมบัติที่พึงซึ่งเอื้ออำนวยให้สภาพการเมืองไทยเป็นไปอย่างมีระเบียบ มีความมั่นคงตลอดไปด้วย บทพระราชนิพนธ์ที่สร้างก่านิยมและจริยธรรมแก่คนไทยไป คือ

3.5.1 หลักราชการ

3.5.2 โคลนติคข้อ

หลักราชการ บทพระราชนิพนธ์ที่แจกข้าราชการในงานพระราชพิธีตรุษสงกรานต์

พ.ศ. 2457

เนื้อเรื่องกล่าวว่าการปฏิบัติกิจการให้เจริญก้าวหน้าและเป็นผลดีนั้น บุคคลต้องมีความชำนาญในการปฏิบัติงาน มีความพากเพียรไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค มีไหวพริบบริวจักสิ่งเกิดหนทางปฏิบัติงานให้เกิดผลดีที่สุด มีความรู้เท่าถึงการ กิจรู้จักปฏิบัติโดยเหมาะสม มีความซื่อตรงต่อหน้าที่ โดยปฏิบัติงานด้วยความสุจริต อุตสาหะ เติ้มสติกำลัง เป็นผู้มีความซื่อตรง ทำหน้าที่เป็นที่เชื่อไว้วางใจ รู้จักนิสัยของคนอื่น รู้จักคนนอกหน้าคนใน มีหลักฐานและมีความจงรักภักดี ถ้าชาวไทยปฏิบัติตนดังนี้แล้วก็จะทำให้ชาติมีความเจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว

โคลนติคข้อ นอกจากจะเป็นพระราชนิพนธ์ปลุกใจ และต่อต้านอิทธิพลของต่างชาติแล้ว ยังมีใจความปลุกเร้าให้ชาวไทยเลิกประพฤติดนในทางไม่ดีอีกด้วย ได้แก่ เนื้อความในบทที่ 4 ความนิยมเป็นเสมียน บทที่ 6 คือเกียรติยศไม่มีมูล บทที่ 8 แต่งงานชั่วคราว บทที่ 9 ความไม่รับผิดชอบของบิดามารดา บทที่ 10 การกล่าวหญิงสาว และบทที่ 12 หลักฐานไม่มั่นคง

ความนิยมเป็นเสมียน กล่าวถึงก่านิยมในการรับราชการซึ่งคนทั่วไปถือกันว่าเป็นงานที่มีเกียรติยศและมีความก้าวหน้า ก่านิยมเช่นนี้ทำให้เยาวชนยอมทนลำบากอยู่ในเมืองหลวง และยังประพฤติดนฟุ้งเฟ้อไม่สมฐานะอีกด้วย ดังนั้นชาวไทยควรจะสั่งสอนให้เด็ก ๆ เข้าใจควยว่า ขาวนา ขาวสวน หรืออาชีพค้าขาย การว่างต่าง ๆ นั้นเป็นผู้มีเกียรติยศเช่นเดียวกับการรับราชการ และยังทำประโยชน์ให้แก่ชาติบ้านเมืองยิ่งกว่าการรอคอยหางานเสมียนทำเพียงอย่างเดียว

ฉ้อโกงเกียรติยศไม่มีมูล กล่าวว่าการรุ่งเรืองเรื่องทำให้คนสำคัญคนใดคนหนึ่งเป็นคนฉลาดได้รับการศึกษา คนพวกนี้จึงมีความเย่อหยิ่ง และมีกิริยาเยี่ยงนพมาศคนอื่น การประพฤติตนเช่นนั้น เป็นเครื่องแสดงให้เห็นว่า คนนั้นมีความกึกก้อง และกลายเป็นตัวตลกแก่คนทั่วไป นอกจากนี้มีความเข้าใจผิดว่า บุคคลเสมอกันโดยกำเนิด ดังนั้นผู้มีสติปัญญาไม่ควรแสดงความเคารพผู้ใดทั้งสิ้น ความคิดเช่นนี้ได้แพร่หลายในหนังสือพิมพ์ ทำให้เกิดความนิยมไปในทางที่ผิด คนที่เชื่อถือความคิดนี้ได้รับโทษโดยแสดงกิริยาว่าหาหยามคาย ไม่ยอมรับอาวุโส ทำให้การสมาคมในกรุงเทพฯ ทุลักทุเล ทุสทุสน ความนิยมเช่นนั้นจะเป็นเหตุให้เกิดความเจริญแห่งชาติได้ ชาวไทยจึงไม่ควรนับถือโดยถือเกียรติยศอย่างผิด ๆ แต่ควรถือหลักแห่งการถ่อมตน จึงจะเป็นที่สรรเสริญของคนทั่วไป

แรงงานชั่วคราว กล่าวว่า คนไทยสมัยใหม่ชั้นสูงนั้นมีค่านิยมว่า การแต่งงานโดยอยู่กันโดยถือความสะดวกเป็นสำคัญ ทำให้ประเพณีการแต่งงานของไทยต้องเสียหาย และเป็นเหตุให้พ่อแม่ชายลูกสาวให้ขายโดยหญิงโชคร้ายได้ เป็นการขึ้นน้ำใจของหญิง นอกจากนี้ยังทำให้เกิดความยุ่งยากแก่ตุลาการศาลหลวงในเมื่อมีการฟ้องร้องถึงศาลอีกด้วย ความนิยมเช่นนี้มีเป็นอันมากในกรุงเทพฯ ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาอุกและหญิงถูกทอดทิ้ง มีการฉ้อโกงผิดเมียบ การอ้างว่า การแต่งงานตามประเพณีทำให้สิ้นเปลือง ภาระจึงใช้วิธีแต่งงานแบบตกลงอยู่ด้วยกันเช่นนั้น การกล่าวดังนี้ไม่ใช่เหตุผลน่าเชื่อถือ การแต่งงานอาจจัดเฉพาะกิจจำเป็นโดยไม่ต้องสิ้นเปลืองก็ได้ การแต่งงานตามประเพณีไทยเป็นสิ่งที่จำเป็น ทำให้สกุลวงศ์มั่นคง ไม่ให้ชายฉวยโอกาสล่อลวงให้หญิงเสียคนได้ เป็นการช่วยให้หญิงและเด็กสาวได้รับความยุติธรรมและเสมอภาค ตลอดจนเป็นการให้เกียรติยศให้หญิงมีฐานะเป็นมารดาแห่งชาติ และให้ได้รับความภูมิใจในนามว่าภรรยาด้วย

ความไม่รับเอื้ออาทรของบิดามารดา กล่าวว่าบิดามารดาไม่รับผิชอบเลี้ยงดูลูกให้เป็นคนดีก็เพราะได้แต่งงานอย่างสะดวก ไม่ได้คิดว่าคนจะเป็นบิดามารดา ดังนั้นจึงไม่ได้ทำหน้าที่บิดามารดาอย่างแท้จริง กลับไปหาความสุขทางอื่น เด็กที่เกิดมาจึงไม่ได้รับการอบรมให้เป็นผู้ใหญ่ทำประโยชน์ ตลอดพระเดชพระคุณของพระมหากษัตริย์และประเทศชาติ ถ้าเป็นเด็กหญิงในอนาคตก็จะไม่รู้จักหน้าที่ของภรรยาและมารดาที่ควรบุตรของตน การประพฤติผิดจรรยา ก็จะสืบต่อกันไปเรื่อย ดังนั้นจึงต้องแก้ไขโดยปลูกฝังให้เยาวชนเห็นความสำคัญของการแต่งงานว่าต้องเป็นไปด้วยเหตุผล ให้รู้จักหน้าที่ของบิดามารดาซึ่งจะต้องถูกอบรมบุตรของตนให้เป็นประโยชน์ต่อหมู่คณะ นอก

จากนั้นชาวไทยควรเกลียดชังการประพฤติดันเจตนาของหนุ่มสาวสมัยใหม่ในกรุงเทพฯ และสนับสนุนให้มีการแต่งงานโดยเปิดเผยตามประเพณีโบราณ หรือตามประกาศกฎหมายเพื่อบรรเทาความคับข้องใจแห่งข้าราชการในพระราชสำนักปี พ.ศ. 2457

คำหญิงสาว กล่าวว่า เหตุจากประเพณีการแต่งงานโดยธรรมคาโลกและบิดามารดาไม่รับผิดชอบบุตร ทำให้เกิดการค้าขายหญิงสาวขึ้นโดยที่กฎหมายไม่สามารถจำกัดได้ การค้าขายหญิงสาวเช่นนี้แสดงให้เห็นถึงความเป็นทาส ทั้งที่ได้มีการเลิกทาสไปตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 แล้ว แต่บิดามารดาไปขายบุตรสาวของตนให้เป็นเมียลับของคนที่ส่วนใหญ่นับได้รับการศึกษามาจากต่างประเทศ การกระทำเช่นนี้ทำให้หญิงถูกบังคับขึ้นใจจากบิดามารดา บางคนถูกทอดทิ้งในภายหลังซึ่งก็อาจจะไปเฝ้าร้องไห้ กอดเปลี่ยนไปอยู่กับชายอื่น ๆ อีกหลายคน จนในที่สุดก็กลายเป็นหญิงขายตัว การค้าหญิงหญิงเช่นนี้ทำกันเปิดเผย และได้รับการอุปถัมภ์จากบุคคลในตำแหน่งสูง ๆ อีกด้วย การมีเมียลับให้โทษแก่หญิง และเป็นภาระสืบเผ่าพันธุ์มากกว่าการมีเมียน้อยในสมัยโบราณ การแก้ปัญหาเช่นนี้ก็คือ ส่งสอนให้บิดามารดา รู้จักอายในการกระทำของตน และหาทางกำหราบหญิงแม่สื่อทั้งหลาย

หลักฐานไม่มีแรง กล่าวถึงพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ว่า ทรงปรารถนาให้ผู้ที่รับราชการหรือทำกิจการในอาชีพของตนนั้น เป็นผู้มีความประพฤติดีทั้งในงานอาชีพและในกิจการส่วนตัว กล่าวคือมีความประพฤติซื่อตรงสุจริตทั้งกาย วาจาใจ ซึ่งการปฏิบัติตนเช่นนี้จะทำให้ชาวต่างชาติไว้วางใจชาวไทย เป็นผลทำให้ประเทศทั้งหลายเต็มใจเลิกถอนศาลกงสุลและมาขึ้นศาลไทย

การปลูกฝังค่านิยมใหม่ให้แก่วัยชาวไทยตามลักษณะที่พระองค์ทรงมีพระราชประสงค์เป็นสิ่งที่ทำให้บุคคลในสังคมมีคุณสมบัติที่ดี เป็นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของสังคมให้มีคุณภาพดี ซึ่งจะส่งผลต่อการพัฒนาสังคมและการเมืองให้มีความเจริญก้าวหน้าต่อไป พระองค์ทรงพระราชนิพนธ์อย่างเปิดเผยให้เห็นค่านิยมที่ไม่ดี และการยอมรับค่านิยมเหล่านั้นมาปฏิบัติโดยมิได้คำนึงถึงผลเสียที่จะเกิดแก่สังคมเป็นอันมาก และนับว่าเป็นโทษซึ่งก่อกวนความเจริญของประเทศไทยเป็นอย่างยิ่ง พระองค์ทรงใช้ภาษาที่ชัดเจน มีเหตุผล ซึ่งสามารถโน้มน้าวจิตใจของผู้อ่านให้เกิดความรู้สึกรับผิดชอบต่อตนเองที่จะไม่ประพฤติตามอย่างสมัยนิยมในทางที่ผิด แต่จะประพฤติปฏิบัติตามจารีตประเพณี

ตามกฎหมาย โดยมุ่งให้เกิดประโยชน์ต่อบ้านเมืองเป็นสำคัญ

บทพระราชนิพนธ์ซึ่งแสดงให้เห็นแนวความคิดทางการเมืองทั้ง 5 ประการดังกล่าวมานี้ ได้สะท้อนให้เห็นสภาพทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองในสมัยของพระองค์ได้เป็นอย่างดี ใจความของบทพระราชนิพนธ์บางเรื่องนอกจากสะท้อนภาพและเหตุการณ์ต่าง ๆ แล้ว ยังได้วิพากษ์วิจารณ์ปัญหาต่าง ๆ พร้อมกับการชี้แนะให้แก้ไขปัญหานั้นด้วยวิธีการและตามพระราชดำริขององค์พระราชนิพนธ์ เมื่อประมวลเข้าด้วยกันแล้วก็จะเห็นลักษณะของแนวความคิดทางการเมืองที่ปรากฏในบทพระราชนิพนธ์ประเภทบทความ และร้อยกรองบางเรื่อง ซึ่งแน่นอนว่าย่อมจะมีลักษณะซ้ำหรือคล้ายคลึงกับแนวความคิดทางการเมืองในบทละครได้เช่นกัน

บทที่หก

1. ภัยของกษัตริจักรวรรดินิยมของมหาอำนาจตะวันตกเริ่มมีมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 และแพร่ขยายมากขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 (สคีส ชันติวรพงศ์, 2517 : 29) มหาอำนาจตะวันตกที่คุกคามประเทศไทยในช่วงนี้ได้แก่ อังกฤษ ฝรั่งเศส

ผลกระทบของการแสวงหาอาณานิคมของฝ่ายตะวันตก ก็คือ การผลักดันให้คนไทยแสวงหาทางออกเพื่อความอยู่รอดของชาติบ้านเมือง ในสมัยรัชกาลที่ 4 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ทรงดำเนินพระบรมราโชบายต่อแปรนต่อการบีบบังคับของตะวันตกในเชิงการทูต และการปรับปรุงตัวเองให้เข้ากับตะวันตกเท่านั้น แต่รัชสมัยของพระองค์ไม่ยาวนานพอที่จะทรงริเริ่มปรับปรุงบ้านเมืองให้ได้ผลมากมายนัก ฉะนั้นในสมัยรัชกาลที่ 5 จึงเป็นเวลาที่เราเร่งรัดให้ชนชั้นนำของสังคมต้องตื่นตัวมองไปข้างหน้า และแสวงหาอุดมการณ์เป็นรากฐานของการพัฒนาทางสังคมอย่างแท้จริง (เกษม ศิริสัมพันธ์ และนิออน สนิทวงศ์, 2516 : 194)

สมัยรัชกาลที่ 5 ไทยเผชิญกับการคุกคามของมหาอำนาจตะวันตก อังกฤษ ได้ขยายตัวในรัฐแถบมลายู และเข้ายึดครองพม่าเป็นอาณานิคมได้สมบูรณ์ในปี พ.ศ. 2428 ส่วนฝรั่งเศสได้ครอบครองอินโดจีน ทางภาคใต้ของเวียดนาม แล้วขยายตัวเข้าตั้งเทียบ ได้เขมรเป็นรัฐในอารักขา และในปี พ.ศ. 2427 ฝรั่งเศสก็ได้ผนวกทั้งประเทศเป็นอาณานิคม (สคีส ชันติวรพงศ์, 2517 : 29 - 30)

การรุกรานของจักรวรรดินิยมของมหาอำนาจตะวันตกซึ่งมีผลทำให้ไทยเสียดินแดนเป็นครั้งแรก คือในปี พ.ศ. 2435 (ร.ศ. 111) ปรากฏตามการศึกษากันกว้างของ ชจร สุขพานิช (2518 : 295 - 300) กล่าวว่าภายหลังจากอังกฤษครอบครองเมืองพม่าไว้ได้หมดแล้ว จึงขอให้รัฐบาลสยามแต่งตั้งกรรมการให้เดินทางไปร่วมกับบัณฑิตแดนกับกรรมการฝ่ายอังกฤษภายในกำหนดเวลา แต่ไทยไม่ตกลงด้วย เหตุที่การ เดินทางระหว่างกรุงเทพ - เชียงใหม่กินเวลานาน และไปไม่ทันกำหนด จึงเจรจาขอขยับที่นัดพบไปที่กรุงลอนดอน แต่อังกฤษไม่ยินยอมและได้กับบัณฑิตแดนเอาตามชอบใจ ค่ายว่าดินแดนแถบนั้นสมบูรณ์ด้วยผ้าไหมสัก เขตปักปันของอังกฤษครอบคลุมเมือง 13 เมือง ได้แก่ สาค ไหม ยอน ทา ตูม จวด กวาน ทาง โซ ค่วน ฮองลิก และโก (เมืองเหล่านี้อยู่ทางทิศเหนือของอำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่) เมื่อไทยทราบข่าวก็ชี้แจงว่าอังกฤษปักปันเขตแดนล้ำซอกตกลง

ในสนธิสัญญา พ.ศ. 2418 (สนธิสัญญาอนุรักษกัฏฐา และ พ.ศ. 2426 สนธิสัญญากรุงเทพ ฯ) อังกฤษขอประนีประนอมแลกดินแดน 13 เมืองกับดินแดนแคว้นเชียงแตง อันมีเมืองสิงห์เป็นเมืองสำคัญ และฝรั่งเศสพยายามเข้ายึดเอาไว้ ไทยไปเห็นทางจะขัดขึ้นจึงยินยอมมอบดินแดน 13 เมืองให้แก่อังกฤษ ซึ่งปรากฏในเอกสารลงวันที่ 27 ตุลาคม ร.ศ. 111 (และต่อมาในปีรุ่งขึ้น คือ ร.ศ. 112 ดินแดนเชียงแตงก็ถูกฝรั่งเศสยึดครองไป)

ฝรั่งเศสเป็นมหาอำนาจมาจจะวันยกซึ่งทำให้ไทยต้องเสียดินแดนเป็นเนื้อที่มหาศาล เริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. 2430 เป็นต้นมา ฝรั่งเศสพยายามเข้ายึดครองดินแดนทางฝั่งแม่น้ำโขง ได้แก่ หลวงพระบาง เวียงจันทน์ จำปาศักดิ์ สิบสองจุไทย และหัวพันทั้งห้าทั้งหก ตลอดจนเกาะแก่งต่าง ๆ ในลำน้ำโขง จนเกิดกรณีขัดแย้งอย่างรุนแรงในปี พ.ศ. 2436 (ร.ศ. 112) ฝรั่งเศสยื่นข้อเรียกร้องพร้อมทั้งส่งเรือรบเข้ามาปิดกั้นน้ำโขง ไทยจึงยอมทำสนธิสัญญายกดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง และจ่ายเงินค่าเสียหายให้แก่คนฝรั่งเศส 3 ล้านฟรังก์ ฝรั่งเศสยังเข้าไปยึดจันทบุรีไว้เป็นประกันอีกด้วย

ปี พ.ศ. 2445 ไทยยอมเสียดินแดนฝั่งขวาของแม่น้ำโขง ก็คือบริเวณดินแดนตรงข้าม หลวงพระบางและตรงข้ามปากเซ เพื่อแลกกับการถอนทหารฝรั่งเศสออกจากจันทบุรี และแลกกับสิทธิที่ไทยจะได้ควบคุมการจดทะเบียนขนถ่ายสินค้าในบังคับฝรั่งเศสให้เป็นไปตามความจริง อย่างไรก็ตาม ฝรั่งเศสได้ยึดตราดได้อีกในปีต่อมา

ปี พ.ศ. 2450 ไทยเสียดินแดนในเขตลพบุรีพา คือ พระตะบอง เสียมราฐ และศรีโสภณ เพื่อแลกกับสิทธิทางค้ากฎหมายและการศาลไทย โดยฝรั่งเศสยอมให้คนเอเซียในบังคับฝรั่งเศสที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยต้องอยู่ใต้อกฎหมายไทยอย่างแท้จริง และฝรั่งเศสต้องถอน กำลังทหารออกจากตราดด้วย

ปี พ.ศ. 2452 ไทยได้เสียดินแดนหัวเมืองมลายูให้กับอังกฤษ ได้แก่ กดินตัน ตรังกานุ ปะลิส และเกาะต่าง ๆ ที่อยู่บนฝั่งมลายู เพื่อแลกเปลี่ยนให้คนในบังคับทั้งที่เป็นชาวยุโรปและเอเซียขึ้นศาลที่มิตุการเป็นชาวไทยและอังกฤษแทนการขึ้นศาลกงสุลอังกฤษ (สกลีโส ชันติวรพงศ์, 2517; 37 - 45)

การเสียดินแดนต่าง ๆ เหล่านี้ เป็นการรักษาเอกราชของชาติไทยทั้งหมดไว้ให้พ้นจากการ

กรอบวงของมหาอำนาจตะวันตก อันเป็นพระบรมราโชบายทางสายกลางที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ทรงนำมาใช้ ทั้งนี้เพราะไทยไม่มีกำลังที่จะต่อสู้กับต่างชาติได้ ดังนั้นพระองค์จึงทรงริเริ่มปรับปรุงประเทศทั้งในการเปลี่ยนแปลงประเพณีที่ล้าสมัยไม่เหมาะสมกับสภาพการในขณะนั้น ทรงปฏิรูปสังคมและการปกครอง เพื่อให้ภาพหน้าอย่างอารยประเทศ และเพื่อเป็นการนำชาติให้รอดพ้นจากการรุกรานของมหาอำนาจตะวันตกด้วย

2. ผลกระทบในภัยคุกคามจากภายนอก ทำให้เกิดการรวมกันเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันระหว่างกลุ่มต่าง ๆ จึงมีกลุ่มผู้นำทางการเมืองหลายกลุ่มประกอบกับสภาพทางการเมืองของไทยในสมัยรัชกาลที่ 5 มีความแตกต่างไปจากสมัยก่อน ๆ โดยที่ประเทศไทยได้รับอารยธรรมและความคิดทางการเมืองแบบใหม่และมีลักษณะตรงข้ามกับแบบแผนการปกครองเดิมของไทย บุคคลที่ได้รับมาโดยตรงได้แก่ผู้ที่ได้รับการศึกษาโดยเฉพาะการศึกษาจากชาวต่างประเทศ จนกล่าวได้ว่าเป็นการเกิดแนวความคิดทางการเมืองที่ไม่เคยมีความเข้มแข็งมากเท่านี้มาก่อนในทุก ๆ ทาง" (ชัยอนันต์ สมุทวณิช, 2519 : 57) ความเปลี่ยนแปลงทางสภาพทางการเมืองที่เกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้แก่

2.1 การเกิดกลุ่มผู้นำทางการเมือง

2.2 ความต้องการเปลี่ยนแปลงการปกครอง

2.1 การเกิดกลุ่มผู้นำทางการเมือง

ชัยอนันต์ สมุทวณิช (2519 : 61 - 2) ได้อธิบายไว้ว่า ผู้นำในสมัยนี้มี 3 กลุ่มคือ

1) กลุ่มสยามหนุ่ม (Young Siam) ปีรัชกาลที่ 5 ทรงเป็นผู้นำและพระเจ้าอนงยาเธอ รวมทั้งขุนนางหนุ่ม ๆ หลายกร เป็นชนรุ่นสองซึ่งได้รับอิทธิพลจากตะวันตก (Second Westernized Generation) เป็นผู้ที่ต้องการให้มีการปฏิรูปสังคมให้ทัดเทียมกับอารยประเทศ

2) พวกอนุรักษนิยม (Conservative Siam) มีสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์เป็นผู้นำ ประกอบด้วยขุนนางผู้ใหญ่ที่คัดค้านการเปลี่ยนแปลงอย่างรุนแรง รวดเร็ว ต้องการ

รักษาสภาพเดิมของประเพณีไว้ให้มากที่สุด จะเปลี่ยนแปลงก็เฉพาะสิ่งที่จำเป็นจริง ๆ เท่านั้น เรียกได้ว่าเป็นนักปฏิบัตินิยม (Pragmatist)

3) กลุ่มสยามเก่า (Old Siam) หัวโบราณ ได้แก่ ชุนนางในระดับต่าง ๆ ที่เกรงกลัวความเปลี่ยนแปลงว่าจะมีผลกระทบกระเทือนถึงฐานะ ตำแหน่งของตน ต้องการอยู่แต่ลำพัง ไม่สนับสนุนหรือเกี่ยวข้องกับฝ่ายใด กรมพระราชวังบวรวิชัยชาญทรงเป็นผู้นำ

กลุ่มสยามหนุ่มได้ออกหนังสือพิมพ์การเมืองเล่มแรกของสยาม ชื่อว่า ครุโณวาท มีนักเขียนประจำเป็นผู้ "หัวรุนแรงในกลุ่มก้าวหน้าแห่งยุคนั้น" พระเจ้าน้องยาเธอพระองค์เจ้าเกษมสันต์โสภาคย์ทรงเป็นเจ้าของ บรรณาธิการ ผู้พิมพ์โฆษณา เจ้าพระยาภาสกรวงศ์ (ขณะนั้นเป็นพระยาภาสกรวงษ์ราชธานี ราชเลขานุการ จางวางมหาดเล็ก ผู้บังคับบัญชาทหารมหาดเล็ก) เป็นกวีดังสำคัญเสนอข่าวสาร บทความที่เป็นเรื่องนอกราชการ นอกเหนือจากกิจจานุเบกษา ครุโณวาท มีสารคดีการเมืองที่เกี่ยวข้องกับสยามโดยตรง และที่เกี่ยวกับต่างประเทศ เช่น ได้นำกฎหมายรัฐธรรมนูญของสหรัฐอเมริกา คำแปลภาษาไทยของหมอบลัดเลย์ กากับไว้ด้วย

ครุโณวาทเป็นกระบอกเสียงของกลุ่มสยามหนุ่มก็เห็นจะได้ เพราะนอกจากจะลงข้อความเกี่ยวกับปรีวีเลจแนช และเกาน์ชิลออฟเดอะ คิงดอมแล้ว ก็ยังมีบทความที่เรียกว่า นิทานการเมืองกระษัตริย์ เป็นแบบ ๆ คุหาทางเก่าอยู่มาก

2.2 ความต้องการเปลี่ยนแปลงการปกครอง

ในปี พ.ศ. 2429 มีกลุ่มเจ้านายขุนนางจำนวน 11 พระองค์ ตกลงการให้รัชกาลที่ 5 เปลี่ยนแปลงการปกครองจากสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นแบบกอนสติติวชันแนลโมนากี (Constitutional monarchy = พระมหากษัตริย์อยู่ใต้รัฐธรรมนูญ) ได้ร่วมกันเขียนเป็นบันทึกถวายความคิดเห็นในการจัดการปกครองแบบใหม่แก่รัชกาลที่ 5 บันทึกการกราบบังคมทูลให้เปลี่ยนแปลงการปกครองนี้ถือว่าเป็นแผนพัฒนาการเมืองฉบับแรกของไทยที่ปรากฏหลักฐานและแนวความคิดทางการเมืองไว้ชัดเจน (ชัยอนันต์ สมุทวณิช, 2513 : 25)

กลุ่มเจ้านายขุนนางเหล่านี้ล้วนแต่เคยไปศึกษาหรือเคยไปทัศนศึกษาในยุโรปมาแล้วทั้งสิ้น ได้ร่วมกันแถลงความคิดเห็นไว้อย่างถึง 60 หน้ากระดาษ (พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์,

2500 : 548 - 9) กลุ่มเจ้านายขุนนางได้กราบบังคมทูลให้เปลี่ยนแปลงการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตยโดยมีพระมหากษัตริย์ทรงอยู่ใต้รัฐธรรมนูญ (Constitutional monarchy) โดยมีคณะรัฐมนตรี (cabinets) ประกอบด้วยข้าราชการผู้ใหญ่ซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งให้เป็นคณะบริหารบ้านเมือง (คำกราบบังคมทูล ฯ 2515 : 31 - 3) พร้อมทั้งนี้กลุ่มเจ้านายขุนนางได้เสนอความคิดเห็นในการเปลี่ยนแปลงรวมไปถึงประโยชน์อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองว่า

... จัดการบ้านเมืองตามแบบยุโรป... มีรวมว่าเปลี่ยนแปลงยกถอนธรรมเนียมเก่าแลกกฎหมายเก่า เพิ่มเติมธรรมเนียมแลกกฎหมายซึ่งเป็นทางบำรุงความเจริญขึ้นใหม่ ... มีผลประโยชน์ ... ให้ราษฎรมีความรู้สึกทั่วว่าการกตัญญูและอุทิศธรรมต่าง ๆ ไม่อีกต่อไปแล้ว จึงจะมีความรักบ้านเมืองจนเห็นชัดว่ากรุงสยามนั้น เป็นเมืองของราษฎรและจะต้องช่วยกันบำรุงรักษา เพื่อความสุขความเจริญความยุติธรรมเป็นโสภาเสมอทั่วหน้ากันหมด . . . แต่เมื่อถึงเวลาศัตรูภายนอกจะมาถึงคนเราแล้ว ก็จะช่วยป้องกันช่วยเจ็บร้อน .. (คำกราบบังคมทูล ฯ 2515 : 34 - 5)

อย่างไรก็ตาม พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า ฯ ไม่ได้ทรงเห็นชอบด้วยกับความคิดในการเปลี่ยนแปลงการปกครองซึ่งกลุ่มเจ้านายขุนนางได้กราบบังคมทูลพระองค์ไว้ พระองค์ทรงมีพระราชหัตถเลขาตอบชี้แจงว่า ระยะแรกที่ทรงขึ้นครองราชย์นั้น อำนาจอการเมืองอยู่ในมือของขุนนางเสนาบดีชั้นผู้ใหญ่ ทำให้พระองค์มีสภาพไม่ต่างอะไรไปจาก "ตุ๊กตาซึ่งไม่มีอำนาจอันใดเลยนอกจากชื่อ" ในขณะที่พระองค์เพิ่งจะทรงดำรงพระองค์ไฉนบ้างและกำลังจะทรงดำเนินการขั้นต่อไปคือ เกร่งปรับปรุงบ้านเมืองต่อไป พระองค์ทรงเห็นว่า การบริหารประเทศโดยคณะรัฐมนตรีซึ่งประกอบด้วยขุนนางไทยนั้นไม่อาจประสบความสำเร็จได้ เพราะขุนนางไทยมีลักษณะไม่มีความเป็นตัวของตัวเองเพียงพอแก่การปฏิบัติงานในฐานะฝ่ายนิติบัญญัติ ทั้งนี้พระองค์ทรงยกตัวอย่างการทำงานของคนชิลลอฟสเคฟไว้ว่า

.. เราเชื่อมั่นในการวิยัสเคติฟ (คือการร่างและออกกฎหมาย) เกานชิลลครั้งนั้นคงจะได้แรงเพราะเรา จึงไ้ทำการตลอดไปได้ไม่มากนักเลย ... และเพราะแอมเบ

(member = สมาชิก) ที่เป็นตัวสำคัญขาดไปเสียบ้าง จึงทำให้ลีสเลิฟเคาน์ซิล มีเสียงอ่อนไป ทำกฎหมายอันใดก็ไม่มีใครทำสำเร็จได้ ... ในส่วนลีสเลิฟเคาน์ซิลนั้นเป็นการจำเป็นจะต้องมีคั้งไว้ แต่ได้กล่าวมาแล้ว แต่ไม่เป็นการง่ายเลยที่จะหาตัวผู้ซึ่งจะเป็นการได้จริง ... ไม่ใครมีตัวเลข . ถ้าลีสเลิฟเคาน์ซิลที่จะคั้งใหม่ยังเป็นอยู่อย่างนี้อยู่แล้ว ไม่มีดีกว่ามี ... (พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์,

2505 . 551 - 4)

ทรงสรุปว่า สิ่งที่สำคัญที่สุด ณ ขณะนั้น ก็คือ การปรับปรุงตัวผู้ดำรงตำแหน่งเสนาบดี กับ การปฏิรูประบบบริหารราชการแผ่นดินเท่านั้น

ดังนั้นในปี พ.ศ. 2430 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า ฯ โปรดเกล้า ฯ สั่งพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหมื่นเทววงศ์วโรปการ เป็นผู้แทนพระองค์ไปในงานฉลองรัชกาลสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 5 ครบ 50 ปี ณ ประเทศอังกฤษ พร้อมกับพระองค์ทรงกำชับให้กรมหมื่นเทววงศ์วโรปการ พิจารณาแบบอย่างการปกครองของชาติต่าง ๆ ในยุโรปมาด้วย เมื่อกลับประเทศไทยแล้ว พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า ฯ โปรดเกล้า ฯ ให้ เริ่มการปฏิรูปการปกครองในปีเดียวกันนั้น และได้ดำเนินการเต็มรูปในปี พ.ศ. 2435 (ชัยอนันต์ สมุทวณิช, 2519 : 93)

3. รัชกาลที่ 5 ทรงจัดตั้งเคาน์ซิล ออฟสเตท (Council of State = รัฐมนตรีสภา) และปริวี เคาน์ซิล (Privy Council = องคมนตรีสภา) เมื่อวันที่ 8 พฤษภาคม และ 15 สิงหาคม พ.ศ. 2417 ตามลำดับ (สงวน เล็กสกุล, 2493 : 44 - 49) สภาทั้งสองแบบนี้ ทรงตั้งพระราชหฤทัยที่จะให้การบริหารบ้านเมืองมีความเจริญรุ่งเรืองตามแบบนานาอารยประเทศ

เคาน์ซิลออฟสเตท เป็นคณะที่ทรงแต่งตั้งขุนนางชั้นผู้ใหญ่เป็นคณะที่ปรึกษาส่วนพระองค์ ทำหน้าที่ถวายคำปรึกษาขอราชการ และความคิดเห็นต่าง ๆ ในกิจการบ้านเมือง เป็นกลไกในการยับยั้งพระราชอำนาจพระมหากษัตริย์ในกรณีพระราชดำริและการกระทำที่ก่อความเดือดร้อน หรือเป็นการอยู่ติธรรมแก่ราษฎร (มัทนา เกษมณ, 2517 : 17)

ส่วนปริวี เคาน์ซิล เป็นเสมือนสภาองคมนตรี เคาน์ซิลออฟสเตทเป็นคณะซึ่งทำหน้าที่ถวายคำปรึกษาขอราชการและเสนอข้อคิดเห็นหรือเรื่องราวซึ่งอาจจะนำไปอภิปรายในสภาที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน นอกจากนี้ยังทำหน้าที่เกี่ยวกับราชการแผ่นดินตามแต่จะมีพระราชดำรัสสั่งให้ทำแทนพระองค์

(มัทนา เกษมค. 2517 : 18)

แต่ปรากฏว่าสภาทั้งสองล้มเหลวไป การใช้อำนาจนิติบัญญัติโดยอาศัยสภาทั้งสองจึงสิ้นสุดลง (สงวน เล็กสกุล, 2493 : 49) แต่ในปี พ.ศ. 2437 ได้ทรงตั้งรัฐมนตรีสภา (Legislative Council) ขึ้น โดยทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาหรือทั้งในการร่างกฎหมายและให้คำปรึกษาในด้านการบริหาร ซึ่งยังไม่ถือเป็นเค็ดขาด จะต้องขึ้นกับพระราชดำริของรัชกาลที่ 5 เป็นสำคัญ การประชุมทำจริงจังกันในระยะ 2 - 3 ปีแรก ต่อมาก็ลดการประชุมลงเรื่อย จนปี 2450 มิได้มีการประชุมอีกเลย การยกเลิกได้ทำในปี พ.ศ. 2477 ในสมัยรัชกาลที่ 7 (บุญพ ณะพิวงค์ : 54 - 6)

4. เหตุการณ์ยุ่งยากทางการเมืองใน ร.ศ. 130 (พ.ศ. 2454) นั้น เกิดจากคณะนายทหารหนุ่มกลุ่มหนึ่งได้ก่อการเคลื่อนไหวที่จะเปลี่ยนแปลงการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ การก่อการใน ร.ศ. 130 นี้ ชัยอนันต์ สมุทวณิช (2519 : 138) ได้วิเคราะห์ว่าเกิดจากความไม่พอใจหลายประการ ที่สำคัญ คือ

1. ความรู้สึกที่ว่าระบบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ไม่สามารถนำประเทศไปสู่ความเจริญทัดเทียมกับชาติอื่น ๆ เช่น ญี่ปุ่น ซึ่งเป็นประเทศในเอเชียด้วยกัน

2. สาเหตุที่เกิดจากการได้รับความอยุติธรรม ดังที่ คณะ ร.ศ. 130 กล่าวถึงการลงโทษทหารในปลายรัชกาลที่ 5 เนื่องจากการวิวาทระหว่างทหารกับมหาดเล็กของรัชกาลที่ 6 (ในขณะเป็นพระโอรสธิดา ๗) ก็มี ความสำคัญที่ก่อให้เกิดความรู้สึกเปรียบเทียบว่ามีการเลือกปฏิบัติและมีความอยุติธรรม...

นอกจากนี้ยังมีสาเหตุมาจากการได้รับความกีดแบบสังคมนิยมซึ่ง "คงเผยแพร่มาพอควรในหมู่ผู้ก่อการ" จนทำให้ผู้ก่อการ ร.ศ. 130 คงการเปลี่ยนแปลงเป็นสาธารณรัฐ (ชัยอนันต์ สมุทวณิช, 2519 : 149) แต่ปรากฏว่าบรรดาผู้ก่อการนี้ความคิดเห็นและจุดมุ่งหมายแตกแยกออกไปเป็น 3 กลุ่ม คือ สองกลุ่มแรกต้องการได้ประเทศที่การปกครองแบบพระมหากษัตริย์อยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญ (Constitution monarchy) โดยกลุ่มแรกต้องการให้สมเด็จพระเจ้าฟ้า ๆ กรมพระนครสวรรค์วรพินิตได้ขึ้นเป็นองค์พระประมุข อีกกลุ่มต้องการให้สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้า ๆ กรมหลวง

พิษณุโลกประชานาถเป็นองค์พระประมุข กลุ่มที่สามต้องการล้มล้างสถาบันพระมหากษัตริย์ และสถาปนาระบอบสาธารณรัฐ โดยอัญเชิญกรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ เป็นประธานาธิบดีคนแรก (มัทนา เกษมกล, 2517 : 201)

5. รัฐบาลไทยได้แก้ปัญหาราชาจีนนี้โดยการใช้นโยบายผสมกลมกลืน กล่าวคือ

สมัยรัชกาลที่ 6 ในปี พ.ศ. 2456 มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติสัญชาติ เพื่อให้เด็กจีนที่เกิดในประเทศไทยต้องมีสัญชาติไทย (พวงร้อย ถอดมเอียง, 2517 : 32) และโดยที่ชาวจีนได้สมรสกับหญิงไทย เด็กจีนที่เกิดในเมืองไทยจึงกลายเป็นคนไทยมากกว่าเป็นจีนตามบิดา

นับแต่ปี พ.ศ. 2453 เป็นต้นมา หญิงจีนได้อพยพเข้ามาในไทยและเพิ่มจำนวนมากขึ้นตามลำดับ ดังนั้นในภายหลังลูกจีนที่เกิดจากบิดามารดาเป็นจีน จึงกลายเป็นคนไทยค่อนข้างช้ากว่าเด็กจีนที่มีมารดาเป็นไทย เมื่อประกอบกับการเผยแพร่ความรู้สึกราชาตินิยมของคณะภักดีกษัตริย์ นโยบายผสมกลมกลืนของไทยก็มีอุปสรรคมากขึ้น

ฉะนั้นในรัชกาลที่ 6 นี้ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ทรงดำเนินมาตรการในการผสมกลมกลืนชาวจีนด้วยวิธีการ 2 ประการคือ

1. ตั้งบรรดาศักดิ์ให้แก่ชาวจีนอาชีพอื่น ๆ มิได้จำกัดอยู่แต่เฉพาะชาวจีนที่เป็นนายภาษีอากรดังเช่นที่กระทำในสมัยก่อน ๆ

2. การประกาศใช้พระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎรในปี พ.ศ. 2461 (ขจักษ์ บุรุษพัฒน์, 2517 : 50 - 1) เพื่อให้โรงเรียนอบรมลูกจีนให้กลายเป็นคนไทยมากยิ่งขึ้น

และในขณะเดียวกัน พระองค์ทรงกระตุ้นให้ชาวไทยเกิดความรู้สึกตื่นตัวในเรื่องชาตินิยม ตลอดจนทรงกระตุ้นให้ชาวไทยเกิดความมูมานะที่จะดำรงชีวิตโดยไม่ต้องพึ่งพาอาศัยชาวจีน (ขจักษ์ บุรุษพัฒน์, 2517 : 54)

บทที่ 4

เนื้อหาการเมืองในบทละคร

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ทรงเป็นนักการเมืองและนักการปกครองผู้เชี่ยวชาญใน
ด้านอักษรศาสตร์ พระราชมณเฑียรกิจของพระองค์จึงทรงกระทำควบคู่กันไประหว่างการปกครองและ
ทรงพระราชนิพนธ์วรรณกรรม ในด้านการปกครอง พระองค์ทรงบริหารประเทศและทรงดำเนินนโยบาย
จนทำให้ประเทศไทยอยู่ในฐานะผู้ชนะสงครามในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 1 ซึ่งเป็นผลให้ประเทศไทย
สามารถแก้ไขสนธิสัญญาที่ลิดรอนอิสรภาพทางศาล และในการเก็บภาษีเข้ากับต่างประเทศได้สำเร็จ
ภายหลังจากที่ประเทศไทยต้องยินยอมอยู่ภายใต้เงื่อนไขของสนธิสัญญาต่าง ๆ กับต่างชาติเป็นเวลา
เกือบ 100 ปี* ส่วนในด้านการวรรณกรรม พระองค์ทรงพระราชนิพนธ์วรรณกรรมไว้ทุกแขนง จน
ได้รับยกย่องให้เป็นวรรณคดีชั้นสูง** และวรรณคดีของชาติ*** แน่แน่นอนว่าพระปรีชาสามารถในทาง
การเมืองย่อมจะปรากฏไปปากพระราชนิพนธ์ทั้งโดยทางตรงและอ้อม บทพระราชนิพนธ์เหล่านี้ย่อม
เชื้ออำนวยการประโยชน์ต่อการพัฒนาการปกครองในสมัยของพระองค์ด้วยเช่นกัน

การที่ประทับและทรงศึกษาวิชาการด้านทหาร ประวัติศาสตร์ รัฐศาสตร์ ในประเทศอังกฤษ

* เป็นสนธิสัญญาทางสัมพันธไมตรีและพาณิชย์ ซึ่งทำฉบับแรกกับประเทศอังกฤษเมื่อวันที่ 10
เมษายน พ.ศ. 2398 เรื่อยมาถึงอเมริกา ฝรั่งเศส เติมนาร์ค ฮอลันดา เยอรมัน ฯลฯ ประเทศไทย
พยายามแก้ไขสนธิสัญญาและสำเร็จเมื่อสิงหาคม 2468 (อิตาลีเป็นประเทศสุดท้าย)

** และ ***

พระยาอนุমানราชชนได้เขียนอธิบายไว้ใน คำของวรรณคดี (2509 : 41) ว่า
วรรณคดีชั้นสูง เป็นวรรณกรรมที่ใช้ภาษาเป็นคำสูงจนคนสามัญฟังไม่เข้าใจ และวรรณคดีของชาติ เป็น
วรรณกรรมชนิดที่อ่านได้หัว ๆ ไป ไร้อรรถาธิบาย ๆ (นอกจากนี้ยังมีวรรณกรรมอีกประเภทหนึ่งซึ่ง
จัดเป็นวรรณคดีชั้นต่ำ ใช้ภาษาธรรมดาไม่เรียบร้อย หยาดคาย)

เป็นเวลานานถึง 10 ปี ย่อมมีอิทธิพลต่อพระองค์เป็นอย่างมาก ประกอบกับการที่ทรงสนพระราชหฤทัยในวรรณกรรมละครของเชกสเปียร์ ทั้งสองประการนี้เป็นอิทธิพลที่เกี่ยวข้องกันอย่างแนบแน่น เมื่อพระองค์ทรงประสบกับลักษณะสังคมของไทยแล้ว พระองค์ได้ทรงแสดงบทบาทของนักปกครองที่เป็นกวีแสดงจุดมุ่งหมายในชีวิตที่ระเหิรหา " สัมมาธรรม " (common good) ทางการเมือง นั่นคือใช้วรรณกรรมละครเป็น " มรรควิธี " (mean) เสนอความคิดเห็น อารมณ์ และข้อเท็จจริงต่อสังคม เพื่อให้เกิดระเบียบแบบแผนในการดำรงชีวิตของคนไทย นับว่าเป็นวิธีการที่นอกเหนือจากการแสดงออกโดยตรงในด้านการปกครองของพระองค์

มีข้อน่าสังเกตประการหนึ่งว่า บทพระราชนิพนธ์ละครส่วนหนึ่ง พระองค์ทรงแปลหรือคิดแปลงจากบทละครต่างประเทศ บทละครเหล่านี้ได้เน้นให้เข้าใจได้ว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ทรงมีพระราชดำริที่ตรงกับความคิดที่แฝงอยู่ในบทละครของต่างประเทศจึงทรงมีพระราชประสงค์จะให้ประชาชนทั่วไปได้รับข้อคิดเห็นต่าง ๆ จากบทละครเช่นเดียวกับพระองค์ด้วย ดังนั้นบทละครทั้งที่ทรงพระราชนิพนธ์ด้วยพระราชดำริส่วนพระองค์ และที่ทรงแปลหรือดัดแปลงล้วนแต่เป็นบทละครที่สามารถเสนอรูปแบบการประพันธ์ (form) แบบนั้นเท็จให้เป็นสื่อถ่ายทอดเนื้อหา (theme) การเมืองตามที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ทรงมีพระราชประสงค์จะให้บทละครเหล่านั้นบังเกิดผลต่อการดำเนินการทางการเมืองของบุคคลผู้มีหน้าที่โดยตรงในการปกครอง คือประชาชนซึ่งเป็นส่วนสำคัญในการสร้างแบบแผนทางการเมือง และทำให้ความสัมพันธ์ของสมาชิกในสังคมเป็นไปอย่างมีระเบียบแบบแผนที่ถูกต้อง มีประสิทธิภาพ และเกิดความสุขขึ้นในสังคมนั้น ๆ

โดยนัยที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ทรงพระราชนิพนธ์บทละครที่สามารถเสนอเนื้อหาการเมืองที่มุ่งจัดการดำรงชีวิตของมนุษย์ คือ สังคมไทย ให้มีระเบียบแบบแผนตามที่พระองค์ทรงมีแนวพระราชดำริเชื่อมั่นในการเมืองรูปใดรูปหนึ่ง หรือจากลัทธิการเมือง ทฤษฎีการเมือง และปรัชญาการเมืองของบุคคลอื่น ๆ ก็ตาม สิ่งเหล่านี้ได้แสดงให้เห็นพระอัจฉริยภาพในทางการเมืองได้เป็นอย่างดี อย่างที่กวีในสมัยเดียวกันไม่สามารถจะเทียบพระปรีชาสามารถของพระองค์ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเสนอเนื้อหาการเมืองที่กว้างขวาง ไม่ใช่การเสนอเรื่องราวการเมืองที่เป็นทฤษฎีเป็นหลักการเหตุผลที่หนักแน่น หรือเป็นลัทธิการเมืองอันมุ่งการเร้าอารมณ์ให้คล้อยตาม หรือไม่เห็นชอบด้วย หรือเป็นปรัชญาการเมืองที่เน้นเรื่องความจริงตามที่พระองค์ทรงเชื่อมั่น แต่ทว่าเนื้อหา

การเมืองในวรรณกรรมละคร หรือประเภทใดก็ตาม พระองค์ทรงใช้โครงเรื่องดำเนินเรื่องราวการเมือง และบทบาทของตัวละครให้เป็นผู้แสดงความเชื่อ ความยึดมั่น หรือ การคัดค้านทางการเมืองออกมา โดยผู้ดู ผู้อ่านบทละครไม่จำเป็นต้องเชื่อตามสถานการณ์หรือคำพูดของตัวละครในบทละครเรื่องนั้น ๆ ก็ได้ การเสนอเนื้อหาการเมืองในบทละครจึงไปใช้การชักจูงใจให้เชื่อตามอย่างใดเหตุผล แต่เป็นการเสนอข้อมูลเกี่ยวกับการเมืองอย่างกว้างขวาง เปิดโอกาสให้ผู้ดู ผู้อ่านบทละครไตร่ตรองเนื้อหาการเมืองได้อย่างอิสระ หากจะเกิดการฉกฉวยร่วมกับตัวละคร หรือคล้อยตามเหตุผลและความจริงอันปรากฏในบทละครอย่างใดนั้น เป็นสิ่งที่ผู้ดู ผู้อ่านบทละครสามารถจะเลือกรับไว้เพื่อวัตรระบบชีวิตและสังคมของตนต่อไป

ฉะนั้นการศึกษาค้นคว้าบทละครพระราชนิพนธ์ในแง่ของความคิดเห็นเกี่ยวกับชีวิตของมนุษย์ในสิ่งแวดล้อมทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม นั้นจะกระทำอย่างเกี่ยวโยงถึงเรื่องของการเมืองทั้งที่เป็นความเชื่อ ความยึดมั่นในการจัดระเบียบแบบแผนชีวิตของคนไทย และในส่วนที่เป็นเรื่องของลัทธิ ทฤษฎี รวมทั้งปรัชญาการเมือง สิ่งเหล่านี้มีปรากฏในบทละครพระราชนิพนธ์ 13 เรื่อง คือ

1. คำขานเสวป่า (2454 - 2455)
2. หัวใจนักรบ (2456)
3. เดอะ แมน อิน กากี (The Man in Khaki) (2457)
4. พนมยอกเอาหนามบ่ง (2458)
5. ร.ต.จ.เบตรี (2459)
6. พระร่วง (2460 และ 2467)
7. เอ สเตทแมนส์ ไฟฟ์ (A Statesman's Wife) หรือภรรยาของข้าราชการสำคัญ (2460)
8. ธรรมะมีภัย (2460)
9. ธรรมาธรรมะสงกรรม (2461)
10. เพ็ดตาย (2464)
11. กุศโลบาย (2464)

12. มัทนะพาธา (2466)

13. นวชาด (2467)

1. ตำนานเสือป่า

ตำนานเสือป่าเป็นละครกลางแจ้ง ซึ่งทรงพระราชนิพนธ์เค้าเรื่องจากตำนานและพงศาวดาร โดยกำหนดการแสดงเฉพาะตอนสำคัญในตำนานหรือพงศาวดารเรื่องนั้น ดังนั้นจึงเป็นละครที่ผู้แสดงคิดคำสนทนาขึ้นเอง และแต่งตามที่กำหนดการแสดงไว้ให้สอดคล้องกับเรื่องราวในตำนานหรือพงศาวดาร ทรงพระราชนิพนธ์ไว้ 2 ชุด ชุดที่ 1 ใน พ.ศ. 2454 ซึ่งจัดการแสดง ณ สนามเสือป่า ในงานของเสือป่า เมื่อวันที่ 3 - 5 มกราคม พ.ศ. 2454 และชุดที่ 2 ใน พ.ศ. 2455 จัดแสดง ณ สวนมิสกวันในงานของเสือป่า เมื่อวันที่ 5 - 7 มกราคม พ.ศ. 2455

ตำนานเสือป่ามีเนื้อเรื่องซึ่งนำมาจากตำนานและพงศาวดาร มุ่งแสดงตำนานชาติไทยในสมัยต่าง ๆ ให้ชาวไทยเกิดความรักชาติ มีความปรารถนาให้ประเทศชาติเจริญก้าวหน้า และดำรงความเป็นเอกราชสืบไป นอกจากนี้ยังเป็นการแสดงเพื่อให้ชาวต่างประเทศซึ่งอยู่ในประเทศไทยในสมัยนั้น (รัชกาลที่ 6) ได้เข้าใจว่า ชาติไทยมีประวัติความเป็นมาอันดีแล้ว ได้เข้าใจว่าเหตุใดจึงทำให้คนไทยประพฤติปฏิบัติอย่างบรรพบุรุษ จึงสมควรที่ชาวต่างประเทศจะคบค้าสมาคมและนับถือคนไทยต่อไป

ตำนานเสือป่าไม่มีรากฐานเป็นบทสนทนามาตรฐานระหว่างตัวละคร แต่เป็นเพียงกำหนดการแสดงแก่ผู้แสดงได้แก่บรรดาเสือป่าทั้งหลาย มีทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ และเล่าเรื่องโดยย่อตามตำนานและพงศาวดารกำกับไว้ทุกชุด เพื่อให้ผู้ชมการแสดงเข้าใจการที่แสดงนั้นแจ่มแจ้งยิ่งขึ้น ตำนานเสือป่าทั้ง 2 ชุดประกอบด้วยเรื่องย่อย ๆ ดังนี้

ชุดที่ 1 มี 3 ภาค คือ

ภาคที่ 1 สมัยสุโขทัย มี 3 ชุด

ชุดที่ 1 สงครามที่เมืองตาก

ชุดที่ 2 พระแท่นมิ่งมงคล

ชุดที่ 3 พระเจ้าอู่ทองสร้างกรุงเก่า

ภาคที่ 2 สมัยอยุธยา มี 3 ชุด

ชุดที่ 4 สมเด็จพระนเรศวรมหาราช

ชุดที่ 5 เจ้าพระยาโกษาปานสำแดงอำนาจอาญาสิทธิ์

ชุดที่ 6 พระเจ้ากรุงธนบุรีที่เมืองฝาง

ภาคที่ 3 สมัยรัตนโกสินทร์ มี 3 ชุด

ชุดที่ 7 ท้าวเทพกระษัตรี ท้าวศรีสุนทร รบพม่าที่เมืองถลาง

ชุดที่ 8 พระยศสุนทรโวหาร

ชุดที่ 9 ชุดส่ง แหรงเสื่อป่า และบทรองถวายพระพรชัย บทรักชาติบ้านเมือง
บทให้พรทั่วไป

ชุดที่ 2 มี 3 ภาค

ภาคที่ 1 มี 3 ชุด

ชุดที่ 1 ขอบคำกิน

ชุดที่ 2 ข้างพลายศรีมงคล พลายมงคลทวีป

ชุดที่ 3 สมเด็จพระนเรศวรประกาศการรบมอญ

ภาคที่ 2 มี 3 ชุด

ชุดที่ 4 พระนเรศวรตีทัพเชียงใหม่

ชุดที่ 5 พระยาสิทธิราชเคโหไชย (ทิพย์) รบพม่า

ชุดที่ 6 ราชทูตฝรั่งเศสเข้าเฝ้าสมเด็จพระนเรศวร เมื่อคริสต์ศักราช 1685

ภาคที่ 3 มี 3 ชุด

ชุดที่ 7 ท้าวสุนาริ (โม้) รบพม่าเวียงจันทน์

ชุดที่ 8 เจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงห์) รบราชวงศ์เวียงจันทน์

ชุดที่ 9 ชุดส่ง แสวงประโยชน์ของเสื่อป่าในสงครามปัจจุบัน และบทถวาย
พระพร บทรักชาติบ้านเมือง บทให้พรทั่วไป

การแบ่งเป็นภาคเพื่อจัดการแสดงเป็นวันละ 1 ภาค จนแสดงครบทุกภาคใน 3 วัน

สำหรับการศึกษาค้นคว้าตำนานเสื่อป่าจะกระทำเฉพาะแนวความคิดที่สะท้อนในการแสดงแต่

ละคร โดยเฉพาะจุดมุ่งหมายที่นำคอนิโคตอนหนึ่งจากตำนานและพงศาวดารมาจัดแสดงว่าเกี่ยวข้องกับ
กับการเมืองประการใด ดังนั้นจึงกล่าวเป็นชุด ๆ และวิเคราะห์แนวความคิดในเนื้อหาการแสดงชุด
นั้น จนจบจึงจะสรุปว่าตำนานเสื้อป่า นั้น มีแนวความคิดโดยสรุปเกี่ยวกับเนื้อหาการเมืองเป็นอย่างไร

ตำนานเสื้อป่า พ.ศ. 2454

ภาคที่ 1 สมัยสุโขทัย

ชุดที่ 1 สงครามที่เมืองตาก แสดงเนื้อหาเกี่ยวกับบทบาทของพระมหากษัตริย์ในการ
สงคราม ซึ่งมีความกล้าหาญ และมีน้ำพระทัยเด็ดเดี่ยวที่จะเผชิญกับอันตราย เพื่อป้องกันชาติบ้านเมือง
และประชาชนไม่ให้ตกอยู่ใต้อาณาจักรของใคร แต่ให้มีอิสระ เกราชเป็นของตนเอง

ชุดที่ 2 พระแท่นมิ่งคศิลา แสดงเนื้อหาเกี่ยวกับพระราชกรณียกิจของพระมหากษัตริย์
ซึ่งนอกเหนือจากการปกครองดูแลความทุกข์สุขของประชาชนแล้ว ยังคงทำนุบำรุงศาสนา และทรง
ปฏิบัติพระองค์ในศีลในธรรม ตลอดจนนำไปประชาชนปฏิบัติในสิ่งที่ดี คือให้หลักธรรมของศาสนาช่วย

ชุดที่ 3 พระเจ้าอู่ทองสร้างกรุงเก่า แสดงเนื้อหาเกี่ยวกับบทบาทของพระมหากษัตริย์
ที่จะสร้างถิ่นฐานบ้านเมืองให้เป็นที่มั่นคง มั่นคง เพื่อให้ประชาชนอยู่อย่างปลอดภัย มีชีวิตความเป็น
อยู่ที่ดีกว่าแต่ก่อน คือไม่ต้องเสียชีวิต ทุกข์ยากจากโรคห่าในเมืองสุวรรณภูมิ

ภาคที่ 2 สมัยอยุธยา

ชุดที่ 4 สมเด็จพระนเรศวรมหาราชค่ายพม่า แสดงเนื้อหาเกี่ยวกับบทบาทของพระมหากษัตริย์
ในฐานะของผู้นำในการสงคราม และทรงรับภัยความกล้าหาญ เด็ดเดี่ยว เพื่อป้องกันเอกราชของชาติ

ชุดที่ 5 เจ้าพระยาโกษาปานสำเร็จอาณัติราชทูต แสดงเนื้อหาเกี่ยวกับอำนาจซึ่งแม่ทัพ
ได้รับพระราชทานให้ใช้ว่าอาจเด็ดขาดแทนพระมหากษัตริย์ แม่ทัพผู้นั้นจึงใช้อำนาจด้วยความเด็ดขาด
เพื่อประโยชน์กิจของประเทศชาติสัมฤทธิ์ผลเป็นผลดีแก่ชาติไทย ดังนั้นผู้ใดจะละเมิด ขัดขืนคำสั่ง
มิได้เลย

ชุดที่ 6 เจ้ากรุงธนบุรีตีเมืองฝาง แสดงเนื้อหาเกี่ยวกับบทบาทของพระมหากษัตริย์
ซึ่งทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจให้ชาติเป็นปึกแผ่นมั่นคง ไม่มีการแตกแยก เป็นก๊กเป็นเหล่า จึงต้องรวบรวม
รวบให้ก๊กเหล่ามาเป็นอันหนึ่งวันเดียวกันด้วยวิธีการใดวิธีการหนึ่ง

ภาคที่ 3 สมัยรัตนโกสินทร์

ชุดที่ 7 ท้าวเทพสตรีท้าวศรีสุนทรหม่าที่เมืองกลาง แสดงเนื้อหาเกี่ยวกับบทบาทของสตรีต่อชาติ โดยเป็นผู้นำประชาชนต่อสู้กับข้าศึกเพื่อป้องกันเอกราชและอธิปไตย มิให้ตกอยู่ในอำนาจของชาติอื่น และแสดงถึงความสามัคคีของคนในชาติซึ่งสามารถช่วยให้ชาติรอดปลอดภัยจากข้าศึกได้

ชุดที่ 8 พระก่อกวนตัวเหี้ย แสดงเนื้อหาเกี่ยวกับบทบาทของผู้ปกครอง ซึ่งต้องมีความกล้าหาญ ไม่เกรงกลัวข้าศึกศัตรู สามารถจะนำผู้อยู่ใต้การปกครองให้พ้นจากอันตรายได้ ผู้ปกครองอ่อนแอจะทำให้ประชาชนเกิดความหวาดกลัวและสังคมแตกทำลาย ในเวลาคับขันประชาชนจะหวังพึ่งพาแต่ผู้ปกครองเท่านั้นไม่ได้ ทุกคนต้องสามัคคีพร้อมใจกันช่วยเหลือบ้านเมือง รวมทั้งพระภิกษุซึ่งมีบทบาทในการให้กำลังใจ และทำให้ประชาชนมีความกล้าหาญต่อคานพวกราชชาติซึ่งก่อความวุ่นวายในสังคม

ชุดที่ 9 ชุดส่ง แห้งเสือป่า และบทร้อง 3 บท คือบทถวายพระพรชัย บทรักชาติ บ้านเมือง บทให้พรทั่วไป แสดงเนื้อหาการเมืองกึ่งนี้

ความสัมพันธ์ของชาวไทยต่อพระมหากษัตริย์ ปรากฏในบทถวายพระพรชัยว่าชาวไทยมีความเคารพบูชาพระมหากษัตริย์จึงพร้อมใจกันถวายพระพรให้ทรงพระเจริญ เป็นพระชนมายุยิ่งยืนนาน เพื่อทรงทำนุบำรุงชาติศาสนาสืบไป ผู้ใดคิดร้ายก็จะฉิบหายด้วยพระบารมีของพระองค์ และขอให้พระเกียรติยศของพระมหากษัตริย์แผ่ไปไกลทุกดวงตะวันซึ่งส่องแสงไปทั่วแผ่นดิน

อชาชอกดาวว่าว่านูล	พมพระนเรนทร์สุร	ผดุงพิภพภูมิสยาม
อทุกเทศเซธกราวราวคาม	บรรภาพระนาม	นิยมพระยศภูวนัย
ด้นจิกร ทุคตยคนไทย	ต่างร้องอวยไชย*	ถวายพระพรมงคล
ขอจงเจริญระชน	มาอยู่ยงผล	บังเกิดแก่ชาติศาสนา*

* ตัวสะกดตามฉบับ

ออริราชว่าแรงแข็งขัน*	แม่คนคิดกัน	จงอย่าสมพองปองหมาย
ดเมหัวตั้งจิตรทำร้าย	ยับยั้งยับยั้ง	มลายด้วยบารมี
โอครมาหาทายราว	ขอไชยอย่ามี	แก่นันผู้คิดคิดพล
ขอพระเกียรติยศคุณ	จงแผ่ไพศาล	ประจักษ์ด้วยสุริยัน
ขอเสวยสุขทุกวัน	ผูกมัดด้วยพรหม	วิญญูอยู่ชั่ววสาน ฯ

(44)

การถวายพระรัชแด่พระมหากษัตริย์ดังนี้ ก็คือการแสดงความจงรักภักดี และเคารพเทิดทูนแด่พระมหากษัตริย์ไทยทุกพระองค์และโดยเฉพาะพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงเป็นการปลุกฝังให้ผู้นั้นมีความรู้สึกผูกพันต่อสถาบันพระมหากษัตริย์อย่างแนบแน่นด้วย

— บทบาทของพระมหากษัตริย์		ปรากฏในทรงถวายพระรัชว่า
๑ ขอจงเจริญพระชน	มาอยู่ยังผล	บังเกิดแก่ชาติศาสนา*
๑ บ้านเมืองเรืองรุ่งโรจน์	สมแก่เวลา	ทันเทียมที่อื่นหมื่นแสน
๑ เป้นสุขสันต์ทั่วดินแดน	เทียบเทียมเมืองแมน	อันแสนเกษมเปรมปรีดี
๑ นานาประเทศมวลงมี	จำเริญไมตรี	อย่าฤศยาอาชรรณ์

(44)

บทร้องสะท้อนให้เห็นถึงบทบาทของพระมหากษัตริย์ ว่าทรงทะนุบำรุงชาติ ศาสนาให้มั่นคง มีความเจริญก้าวหน้าทัดเทียมชาติอื่น ๆ ประชาชนมีความสุข บ้านเมืองร่มเย็นเป็นสุขดุจเมืองสวรรค์ประเทศต่าง ๆ พากันคิดคดเป็นไมตรีกับไทยอย่างไม่มีความอิจฉาหรือต้องการจะรุกรานแต่อย่างใด จึงนับได้ว่าพระมหากษัตริย์ทรงมีบทบาทสำคัญในการปกครองประเทศชาติ ทำให้สังคม ประชาชนมีความสุข มีความมั่นคง และเป็นที่ไว้วางใจจากต่างประเทศซึ่งได้มาติดต่อดีไมตรีตลอดจนนำความก้าวหน้าในต่าง ๆ มาสู่ชาติไทยด้วย

— ลักษณะของไทย คือ รักชาติ รักเอกราชด้วยความเสียสละ กล้าหาญ และสามัคคี ปรากฏในบทรักชาติบ้านเมือง

* ตัวสะกดตามต้นฉบับ

๑	เราเกิดมาแล้วชาติหนึ่ง ไม่ควรให้เสียที่ที่เกิดมา แม้ใครตั้งจิตรักตัว ควรจะรบนอกרוןใจ ชาติใดไว้รักสมัครสมาน แม้ชาติย่อยยับอันจน	ควรคำนึงถึงชาติศาสนา* ในหมู่ประชาชนชาวไทย จะมีวันอนึ่งอยู่ไหน เพื่อให้พรังพร้อมทั่วตน จะทำการสิ่งใดก็ไรผล บุคคลจะสุขอยู่อย่างไร
๑	ไกรมาเป็นเจ้าเขาครอง เคี้ยวเชื้ญเป็นคำกราไป เขาจะเห็นแก่หน้าคำขอ ไทจะต้องเหนื่อยยากลำบากกาย	คงจะต้องบังคับกับใส่ ตามวิสัยเชิงเช่นผู้เป็นนาย จะนับถือพงษ์พันธุ์นั้นอย่าหมาย ไหนจะอายุทั่วทั้งโลกา
๑	เพราะฉะนั้นชวนกันสวามิภักดิ์ ยอมตายไม่เสียกายชีวะ สมาส่ามกัถิให้ที่อยู่ ควรคิดว่างงใจ	จงรักร่วมชาติศาสนา* เพื่อรักษาอิสรชนไทย จะสู้ศึกส่ามกัถิทั้งหลายได้ เป็นไทยจนสิ้นกินฟ้า

(2454 : 45)

คนไทยที่ไปเป็นชาติเกิดคือคนที่มีความรักชาติ ศาสนา และผู้ที่รักชีวิตของตัวจะไม่นิ่งนอนใจ
เฉยอยู่ แต่จะกระตือรือร้นร่างความสามัคคีทำการเพื่อให้ชาติดำรงอยู่ได้ เพราะถ้าชาติพินาศ
เสียเอกราชแล้ว ชาวไทยย่อมไร้ความสุข เพราะผู้ที่เข้ามามีอำนาจจะข่มเหงบังคับชาวไทยอย่าง
ไม่เกรงใจ ทำให้ชาวไทยมีความทุกข์ยาก อีกทั้งยังอภัยแก่ชาติทั้งหลายด้วย เพื่อป้องกันเอกราช
และอิสรภาพ คนไทยจึงควรร่วมมือกันจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา ยอมสละชีวิตอย่างไม่หวั่นกลัว
พร้อมทั้งมีความร่วมแรงร่วมใจกัน สร้างความสามัคคีขึ้นในชาติเข้าต่อสู้ชาติศึก เพื่อรักษาความเป็นชาติ
ไทยให้ยั่งยืนตลอดไป แนวความคิดดังกล่าวนี้เป็นการปลุกใจให้เกิดความรักชาติ มีความภูมิใจที่เกิด

*
ตัวสะกดตามต้นฉบับ

เป็นคนไทย พยายามสร้างความรักความสามัคคีระหว่างคนในชาติ เพื่อมิให้ศัตรูจู่โจมทำลายชาติไทยได้ และยังบำำให้ชาวไทยก็ถึงประโยชน์สุขของส่วนรวม ซึ่งจะสะท้อนผลไปสู่ส่วนคนได้ ดังนั้นทุกคนจึงควรช่วยกันทะนุบำรุงชาติศาสนาให้มั่นคง ไม่ให้ตกเป็นทาสของชาติใด ซึ่งจะส่งผลให้ทุกคนในชาติมีความอิสระ ไม่ตกอยู่ใต้อำนาจของคนต่างชาติด้วย

ตำนานเสือป่า 2455

ชุดที่ 1 ขอมคำค้น แสดงเนื้อหาเกี่ยวกับที่มาของอำนาจของพระมหากษัตริย์ไทย ซึ่งได้รับความยินยอมพร้อมใจให้ใช้อำนาจแทนปวงชน พระมหากษัตริย์ไทยทรงคุณธรรมปกครองชาวไทยให้ได้รับความร่มเย็นเป็นสุข และมีบทบาทในการกอบกู้อิสระและเอกราชให้แก่ปวงชาวไทย ด้วยพระสติปัญญา พระมหากษัตริย์ไทยกอบกู้ภัยความโอบอ้อมอารี เป็นที่นิยมนับถือของปวงชน ซึ่งจะว่ากล่าวบังคับบัญชาการอันใด ก็สำเร็จได้สิทธิ์ขาดคังวจา ดังที่พระร่วงซึ่งมีวจาสิทธิ์นั้น

ชุดที่ 2 ข้างพลายศรีมงคล พลายมงคลทวีป แสดงเนื้อหาเกี่ยวกับการไม่ยอมอยู่ใต้อำนาจของสัตว์ทอชาวต่างชาติ เป็นเหตุทางรบให้แก่คนไทยว่าต้องต่อสู้แสวงหาอิสระ และเอกราชของคนและชาติ แม้จะพบอุปสรรค วิบัติหลายครั้งทั้งข้างทั้งสองถูกอาวุธของพม่าจนบาดเจ็บก็ต้องฟันฝ่าต่อไป

ชุดที่ 3 สมเด็จพระนเรศวรประกาศการบรมฉ้อ แสดงเนื้อหาเกี่ยวกับความไม่ซื่อตรงของฝ่ายที่ใช้อำนาจเหนือชาติไทย ซึ่งพยายามหาวิธีทำลายไทยอยู่ตลอดเวลา แต่ด้วยพระบารมีของพระมหากษัตริย์ไทยทำให้ชาติรอดพ้นภัยอันตราย และกอบกู้เอกราชอิสรภาพของชาติได้

ชุดที่ 4 พระนเรศวรตีทัพเวียงใหม่ แสดงเนื้อหาเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ซึ่งทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจสูงสุด และมีความเด็ดขาดอย่างที่ได้ผู้ใดจะละเมิด ไม่ปฏิบัติตามไม่ได้ พระราชอำนาจนี้ทรงใช้เพื่อประโยชน์ของชาติ นอกจากนั้นพระมหากษัตริย์ไทยทรงเป็นนักรบ เชี่ยวชาญในยุทธวิธีซึ่งทำให้ชาติพ้นจากการรุกรานของข้าศึก และไม่ตกเป็นทาสของชาติใด

ชุดที่ 5 พระยาจักรีราชเดโชชัย (ทิพย์) รบพม่า แสดงเนื้อหาเกี่ยวกับบทบาทของคนไทยที่มีต่อชาติ ด้วยความกล้าหาญ เสียสละความสุขส่วนตัวทำให้คนไทยสามารถต่อสู้กับศัตรูได้อย่างองอาจ และด้วยความสามารถจนเอาชนะศัตรูได้ ชาติไทยไม่ตกอยู่ในอำนาจของชาติอื่น

ชุดที่ 6 ราชทูตยั้งเคสเข้าเฝ้าสมเด็จพระนารายณ์เมื่อคริสตศักราช 1685 แสดงเนื้อหาเกี่ยวกับพระบรมเชษฐาภคินีของพระมหากษัตริย์ไทยว่ามีได้ด้อยไปกว่าชาติอื่น แต่มีความยิ่งใหญ่จน

เป็นที่ยอมรับของชาวต่างชาติ ถึงกับส่งราชทูตมาเจริญสัมพันธไมตรีด้วย

ชุดที่ 7 ท้าวสุรนารี (โม) รบชนบดเวียงจันทน์ แสดงเนื้อหาเกี่ยวกับบทบาทของสตรีว่า สามารถช่วยเหลือชาติไว้รอดพ้นจากอำนาจของข้าศึกได้เช่นเดียวกับชาย ในเวลาที่ชาติอยู่ในภาวะคับขัน ทุกคนไม่ว่าชายหรือหญิงจะต้องมีความสามัคคีช่วยประกอบกิจช่วยเหลือชาติ ช่วยกันคิดและใช้สติปัญญาแก้ไขสถานการณ์ และปฏิบัติด้วยความกล้าหาญ พร้อมเพรียง จึงจะทำให้ชาติปลอดภัย มีความมั่นคงต่อไปได้

ชุดที่ 8 เจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิง) รบราชวงศ์เวียงจันทน์ แสดงเนื้อหาเกี่ยวกับความกล้าหาญเด็ดเดี่ยวของคนไทย ไยยอมแพ้แก่ข้าศึกอย่างง่าย ๆ แม้จะได้รับบาดเจ็บก็ต่อสู้ต่อไปอย่างไม่เกรงกลัวต่อศัตรู จนสามารถเอาชนะได้ในที่สุด

ชุดที่ 9 แสดงประโยชน์ของเสือป่าในสงครามปัจจุบัน แสดงเนื้อหาเกี่ยวกับบทบาทของเสือป่าซึ่งมีประโยชน์ต่อชาติ เป็นวิธีการที่ทำให้ชาวไทยทุกคนได้ทำหน้าที่ป้องกันประเทศชาติจากข้าศึกพร้อมกับทหารซึ่งมีหน้าที่รบโดยตรง เสือป่าได้รับการฝึกหัดจนชำนาญสามารถปฏิบัติกิจในเวลาเกิดสงคราม และต่อสู้อย่างเคียงบ่าเคียงไหล่กับทหารได้เป็นอย่างดี สามารถรักษาเอกราชของชาติไว้ได้

บทรณรงค์วายพระพรชัย และบทรักชาติบ้านเมือง ใ้บทรณรงค์เนื้อเกี่ยวกับบทรณรงค์ที่ปรากฏในชุดที่ 9 ของตำนานเสือป่า พ.ศ. 2454 เนื้อหาการเมืองจึงเป็นแบบเดียวกับที่วิเคราะห์ไว้โดยละเอียดแล้วในข้างต้น

สรุปได้ว่าตำนานเสือป่า พ.ศ. 2454 และ พ.ศ. 2455 เสนอเนื้อหาการเมืองไว้ดังนี้

1.1 แนวความคิดทางการเมือง

1.2 ปรากฏการเมือง

1.3 วิถีธรรมทางการเมือง

1.1 แนวความคิดทางการเมือง ตำนานเสือป่าได้แสดงแนวความคิดในเรื่องที่มาของอำนาจการใช้ บทบาทของพระมหากษัตริย์ และความสัมพันธ์ระหว่างชาวไทยกับพระมหากษัตริย์

1.1.1 ที่มาของอำนาจ พระมหากษัตริย์ของชาติไทยทรงปกครองประชาชนให้อยู่เป็นสุข ประเทศชาติมีเอกราช มีความเจริญรุ่งเรือง เพราะปฏิบัติอยู่ในทศพิธราชธรรม ซึ่งจะเห็น

ได้จากการขึ้นครองราชย์ของปฐมกษัตริย์พระองค์แรกของไทย คือ พระร่วง และมีพระมหากษัตริย์ปกครองแบบประเทศสืบต่อมาไม่ขาดสาย เพราะประชาชนยอมรับและยินยอมมอบอำนาจแก่พระมหากษัตริย์ให้ทรงใช้พระราชอำนาจในการปกครอง ทั้งที่ชาวสุโขทัยกราบทูลเชิญพระร่วงให้ครองราชสมบัติเมืองสุโขทัย (2455 : ชุดที่ 1) ดังนั้นสถาบันพระมหากษัตริย์จึงเป็นองค์การทางการเมืองที่ประชาชนยินยอมให้เป็นตัวแทนใช้อำนาจแทนปวงชนในการปกครองโดยธรรม คือ ปฏิบัติในศัพทราชธรรม ทำให้ประเทศไทย ประชาชนมีความสุข

1.1.2 การใช้อำนาจ พระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจสูงสุด เกิดจากซึ่งจะทรงใช้เพื่อความสงบ ความปลอดภัยจากศัตรู และเป็นเครื่องมือทำให้ชาวไทยมีชีวิตความเป็นอยู่มั่นคงและสมบูรณ์ ผู้ที่อยู่ใต้การปกครองจึงต้องปฏิบัติตามพระบรมราชโองการ จะละเมิดมิได้ แม้ว่าพระมหากษัตริย์จะไม่ทรงใช้พระราชอำนาจโดยพระองค์เอง แต่ประเทษอำนาจแก่ผู้ใดก็ตาม ผู้นั้นก็จะเป็นตัวแทนซึ่งมีอำนาจสูงสุด เกิดจากที่ทุกคนต้องปฏิบัติตามคำสั่ง ดังที่เจ้าพระยาโกษาปาน (2454 : ชุดที่ 5) ได้รับพระราชทานอาญาสิทธิ์จากสมเด็จพระนารายณ์เพื่อคุมกองทัพไปปราบอังวะ เจ้าพระยาโกษาปานได้ใช้อำนาจเกิดขาคำกับแม่ทัพนายกองให้ปฏิบัติตามคำสั่ง ซึ่งจะนำให้กองทัพไทยได้รับชัยชนะ เช่นเดียวกับสมเด็จพระนเรศวรทรงใช้พระราชอำนาจอย่างเกิดขาด รับสั่งให้แม่ทัพหน้าทำการรบตามกลอุบาย (2455 : ชุดที่ 4) และได้รับชัยชนะในที่สุด

สิ่งเหล่านี้เป็นแนวความคิดที่สะท้อนให้เห็นว่าพระมหากษัตริย์ไทยทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจดุจเจ้าชีวิต (Lords of Lives) ซึ่งกำหนดความเป็นความตายของประชาชนไว้อย่างผู้ใดจะละเมิด ชักช้ามิได้ แต่พระมหากษัตริย์ไทยมิได้ทรงใช้พระราชอำนาจตามพระราชหฤทัย พระองค์จะทรงใช้พระราชอำนาจเกิดขาดเพื่อความสงบสุขเพื่อประโยชน์แก่ชาติ และต่อประชาชนเป็นสำคัญ ดังที่ใช้อำนาจรับสั่งเกิดขาดเพื่อให้กองทัพไทยรบชนะข้าศึก ชาติไทยไม่สูญเสียเอกราช ประชาชนไม่ตกเป็นทาสของชาวต่างชาติ

1.1.3 บทบาทของพระมหากษัตริย์ ชาติไทยมีพระมหากษัตริย์ดำรงฐานะเป็นผู้ปกครองมาตั้งแต่สมัยโบราณ ดังนั้นพระมหากษัตริย์จึงเป็นองค์การทางการเมืองที่มีบทบาทต่อความเป็นไปและความอยู่รอดปลอดภัยจากข้าศึกศัตรู ในสมัยโบราณชาติใกล้เคียงกันจะทำสงครามต่อสู้เพื่อขยายอาณาเขต หรือแสวงหากำลังคน เสบียงอาหารไว้บำรุงความเจริญก้าวหน้าของชาติตน

สำหรับชาติไทยนั้นได้ทำศึกสงครามกับพม่าเป็นระยะเวลานาน ในบางครั้งก็ต้องกำหราบลาว ญวน ซึ่งเป็นประเทศราชของไทยและมักคิดขบถอยู่เสมอ คำนานเล่าป้าจึงเสนอเนื้อหาการเมืองซึ่งสะท้อนให้เห็นบทบาทของพระมหากษัตริย์นับตั้งแต่เมื่อชาติเพิ่งเริ่มก่อตั้งเป็นประเทศอิสระได้แล้ว จนถึงสมัยที่ต้องขับเคี่ยวทำสงครามกับพม่าในสมัยรัตนโกสินทร์

บทบาทของพระมหากษัตริย์มี 2 ประการคือในเวลาบ้านเมืองมีความสงบสุข และเวลาที่เกิดศึกสงคราม

ก) ในเวลาบ้านเมืองสงบสุข พระราชกรณียกิจของพระมหากษัตริย์ก็คือ ทรงปกครองบ้านเมือง ประชาชนให้มีความร่มเย็นเป็นสุข ไม่เดือดร้อนจากโรคภัยไข้เจ็บ และความชั่วร้ายต่าง ๆ ดังที่ขุนรามคำแหง โปโรค ฯ ให้สร้างแท่นหินสำหรับพระสงฆ์แสดงพระธรรมเทศนา ชาวสุโขทัยได้เรียนรู้หลักจริยธรรม และหลักธรรมในศาสนา ต่างประพฤติอยู่ในศีลธรรม สังคมย่อมปราศจากอุปสรรคขัดขวาง ประชาชนอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข (2454 : ชุดที่ 2) และเมื่อบ้านเมืองร่มเย็นเป็นสุขแล้ว พระมหากษัตริย์จะทรงเจริญสัมพันธไมตรีกับต่างประเทศ ดังเช่น สมเด็จพระนารายณ์ทรงติดต่อกับทางการทูตกับฝรั่งเศส (2455 : ชุดที่ 6) ทำให้การติดต่อกับชาวต่างประเทศกว้างขวางขึ้น และชาติไทยได้รับอิทธิพลทางด้านวิทยาการใหม่ ๆ ทำให้เกิดความเจริญก้าวหน้าอย่างมากภายในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ เช่น ในการศึกษา การเศรษฐกิจ เป็นต้น และบทบาทสำคัญที่ปรากฏในคำบาลีเสภาอีกตอนหนึ่งก็คือ พระเจ้าอยู่หัวทรงอพยพผู้คนจากสุพรรณภูมิไปตั้งในถิ่นฐานใหม่เพื่อหนีโรคร้ายที่คร่าชีวิตคนไทยไปเป็นอันมาก และพระองค์ทรงฟื้นฟูบูรณะจิตใจของประชาชนให้ไม่หวาดกลัวภัยจากโรคภัยไข้เจ็บที่ร้ายแรงนั้นโดยทรงทะนุบำรุงให้บ้านเมืองแห่งใหม่มีความเจริญรุ่งเรือง ประชาชนไม่มีความหวาดหวั่นอันตรายอีกต่อไปจึงสร้างบ้านเรือนเป็นหลักฐานและอยู่กันอย่างมีความสุข (2454 : ชุดที่ 3) จึงนับได้ว่าพระมหากษัตริย์ไทยมีบทบาทสำคัญต่อชาติและประชาชนในทางสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงาม เพื่อความเจริญก้าวหน้าและความสุขสงบร่มเย็นของปวงชนโดยถ้วนหน้ากัน

ข) ในเวลาที่บ้านเมืองเกิดศึกสงคราม ในภาวะเช่นนี้พระมหากษัตริย์ทรงมีคุณมหันตต่อชาติและชาวไทย กล่าวคือทรงเป็นผู้นำให้ชาติมีความเป็นปึกแผ่น มีอิสรภาพ และเอกราช รวมทั้งป้องกันภัยจากชนต่างชาติได้

พระเจ้ากรุงธนบุรีทรงรวบรวมให้ชาติเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและให้มีความเป็นปึกแผ่นมั่นคงโดยรวบรวมก๊กกบไทยต่าง ๆ เข้ามาอยู่ในปกครองของพระองค์ (2454 : ชุดที่ 6) ในเวลาต่อมาชาติไทยก็สามารถขุดผู้นำเอกราชมาได้ หรือที่ขุนสาม (ขุนรามคำแหง) ราชบุตรของขุนศรีอินทราทิตย์คือสวดย่างกว่า หาดูเด็กเกี่ยวจะชนะขุนสามชนเจ้าเมืองฉอดได้ (2454 : ชุดที่ 1) ทำให้ชาติไทยตั้งตัวเป็นอิสระได้ และสามารถรวบรวมคนไทยจากเมืองต่าง ๆ ทางเหนือมาขึ้นตรงต่อกรุงสุโขทัย กรุงสุโขทัยจึงมีความเจริญรุ่งเรืองในเวลาต่อมาจนเข้าสมัยกรุงศรีอยุธยา สมัยพระเจ้าอู่ทอง

ในเวลาให้ชาติสูญเสียเอกราช ตกเป็นประเทศราชของต่างชาติ พระมหากษัตริย์ไทยก็ทรงสามารถกอบกู้เอกราชไว้ได้ด้วยพระปรีชาสามารถในสติปัญญา และการรบ ดังที่สมเด็จพระนเรศวรทรงทำสงครามกับพม่า (2454 : ชุดที่ 4 และ 2455 : ชุดที่ 4) ตลอดจนทรงประกาศเอกราชที่เมืองแครง (2454 : ชุดที่ 3) ทำให้ชาติไทยซึ่งตกเป็นประเทศราชของพม่าเป็นเวลานานได้เป็นไทยอย่างสมบูรณ์อีกครั้งหนึ่ง

จึงนับได้ว่าพระราชกรณียกิจของพระมหากษัตริย์มีบทบาทต่อชาติเป็นอย่างมาก ทำให้ชาติดำรงความเป็นชาติไทยได้ตลอดมา ไม่ต้องตกเป็นข้าของชาติอื่นจนทำให้ชาวไทยมีความทุกข์ยากคับทรวงรักชาติบ้านเมืองได้บรรยายไว้ (2454 : ชุดที่ 9) และพระมหากษัตริย์ทรงปกครองชาวไทยด้วยความกล้าหาญ เสียสละ เพื่อมุ่งประโยชน์แก่ชาวไทยเป็นประการสำคัญยิ่งกว่าผู้ปกครองในตำแหน่งอื่นใด

1.1.4 ความสัมพันธ์ระหว่างชาวไทยกับพระมหากษัตริย์ คำานานเลื้อป้าได้เสนอภาพของชาวไทยซึ่งจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ไว้ในความหมายของ "วาทาสีทรี" (2455 : ชุดที่ 1) "อาญาสี่ทรี" (2454 : ชุดที่ 5) และในเนื้อร้องบทถวายพระพรชัย (2454 : ชุดที่ 9) วาทาสีทรี มีความหมายประการหนึ่งว่า "ผู้คนนิมนต์ถือนาม จะว่ากล่าวบังคับบัญชาอันใด ก็สำเร็จได้สี่ทรีซาคังวาทา" (2499 : 5) ส่วน อาญาสี่ทรี มีความหมายว่า อำนาจเด็ดขาดเป็นสิทธิที่พระมหากษัตริย์พระราชทานแก่แม่ทัพ ซึ่งผู้อยู่ใต้การปกครองยอมรับในอำนาจนี้โดยไม่ขัดขืนเหล่านี้แสดงให้เห็นว่าพระมหากษัตริย์ทรง เป็นผู้ปกครองที่ชาวไทยยอมรับนับถือยินยอมกระทำตามพระบรมราชโองการด้วยความเคารพบูชา และจงรักภักดี ต้องปรากฏชัดเจนแล้วในบทถวายพระ

พระราชพิธีมหามงคลพิธีโพธิ์ทองพระเจริฎ มีพระชนมายุยิ่งยืนนาน ไม่มีศัตรูคนใดอาจคิดหรือกระทำร้ายต่อพระมหากษัตริย์ได้

1.2 ปรัชญาการเมือง คำานานเสื่อป่าแสดงถึงประเพณีการปกครองของไทยโดยพระมหากษัตริย์ทรงเป็นองค์พระประมุขสัมฤทธิ์ผลสืบมาเรื่อยๆ (คือสมัยรัชกาลที่ 6) พระมหากษัตริย์จึงเป็นสกลาภทางการเมืองที่พบปะสำคัญในระบบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ด้วยการนำประเพณีให้มีความเจริญรุ่งเรือง ประชาชนมีความร่มเย็นเป็นสุข การเกิดผลเช่นนี้เพราะพระมหากษัตริย์ทรงปฏิบัติในหลักจริยธรรมของศาสนาพุทธ ก็ทรงมีความเมตตาการุณยต่อชาวไทย จึงทรงนำประชาชนไปในทางที่ตรงทาง ดังที่ขุนรามคำแหง ทรงสร้างพระแท่นมนังคศิลา และโปรดฯ ให้พระชั้นผู้ใหญ่ซึ่งเชี่ยวชาญในทางธรรมมาสังสอนชาวสุโขทัยทุกวันพระ (2454 . ชุดที่ 1) พร้อมกันนี้พระองค์ได้เสด็จออกสภกับพระธรรมเทศนาร่วมกับขุนนาง ประชาชนด้วย

นอกจากนี้คำานานเสื่อป่าได้สะท้อนถึงคุณลักษณะพิเศษของพระมหากษัตริย์ซึ่งมีวาจาสิทธิ์ อันมีความหมายประการหนึ่งว่า เป็น "ผู้มีสติปัญญาประกอบด้วยความโอบอ้อมอารี ... " (2499 : 5 - 6) รวมทั้งความกล้าหาญ สามารถเผชิญกับภัยอันตรายทั้งปวงได้ และสามารถที่จะนำประชาชนให้มีความมั่นคง ปลอดภัยจากการใช้อำนาจกดขี่ รุกรานจากชาติอื่น ดังที่สมเด็จพระนเรศวร ทรงปลื้มพระชนม์ชีพเพื่อกอบกู้อิสระ และเอกราชของชาติไทย (2454 : ชุดที่ 4 และ 2455 : ชุดที่ 4)

นับได้ว่าคำานานเสื่อป่าเสนอหลักการของความเป็นผู้ปกครองว่าต้องปฏิบัติในหลักจริยธรรม และยึดถือประโยชน์ของชาติ ของประชาชนอย่างยิ่งใหญ่ที่จะต้องแสวงหาอยู่เสมอ เหล่านี้ได้ปรากฏเป็นคุณลักษณะของพระมหากษัตริย์ไทยโดยสมบูรณ์แล้วในคำานานเสื่อป่าหลายชุด

1.3 วิถีธรรมทางการเมือง คำานานเสื่อป่าสะท้อนแนวความคิดในเรื่องนี้ไว้มากมาย เกือบทุกชุด และอย่างชัดเจนด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องความรักชาติ ศาสนา (2454 : ชุดที่ 7 บทรักชาติบ้านเมืองและ 2455 : ชุดที่ 5, 5 , 7) ซึ่งชาวไทยแสดงความรู้สึกที่มีต่อชาติโดยการกระทำกตัญญูแก่อนุชาติ ด้วยความกล้าหาญ เสียสละ ออกพบ และไม่คำนึงถึงความสุขสบายส่วนตน (2454 . ชุดที่ 7, 8 และ 2455 : ชุดที่ 7, 8) สิ่งสำคัญที่มีประโยชน์ต่อชาติ ในเวลาที่เกิดศึกสงคราม บ้านเมืองอยู่ในภาวะคับขัน หรือเมื่อเสียเอกราชแก่ชาติอื่นแล้วคือประชาชนทุกคนสามารถ

ช่วยกันแก้ไขสถานการณ์ กอบกู้เอกราชได้ด้วยการพร้อมใจกันประกอบกิจเพื่อชาติ และส่วนรวม ทุกคนไม่ว่าชายหรือหญิงจึงต้องมีความสามัคคีและร่วมมือกันช่วยเหลือประเทศชาติให้พ้นภัยอันตราย โดยไม่ต้องพึ่งผู้อื่น หรือรอความช่วยเหลือจากราชาการเพียงฝ่ายเดียว

ตำนานเสือป่าของสถานภาพของสตรีว่าสามารถทำคุณประโยชน์แก่ชาติไม่แพ้ชาย สตรีมีบทบาทเป็นผู้นำแทนชายได้ในเวลาที่จำเป็น และสามารถรวบรวมกำลังกันเข้าต่อสู้กับศัตรูจนศัตรูพ่ายแพ้ไป สตรีจึงสามารถป้องกันและรักษาเอกราชของชาติไว้ได้ ดังที่ท้าวเทพกษัตรีและท้าวศรีสุนทร (2454 : ชุดที่ 7) ท้าวสุนารี (โม) (2455 : ชุดที่ 7) ได้ปฏิบัติกรณียกิจต่อต้านเมืองไว้เป็นตัวอย่างแก่สตรีไทยรุ่นหลังแล้ว

บทบาทของเสือป่าเป็นสิ่งที่ตำนานเสือป่าต้องการเสนอแก่ผู้ชม เพื่อให้เห็นประโยชน์ของเสือป่าต่อชาติ เพราะการเป็นสมาชิกเสือป่าเป็นวิธีการที่ทำให้ชาวไทยทุกคนมีโอกาสอย่างสมบูรณ์ในอันที่จะบำเพ็ญตนเพื่อส่วนรวม ด้วยความกล้าหาญ เสียสละ และมีสัจจะ สมเป็นลูกผู้ชายไทย (2455 : ชุดที่ 9) จึงนับว่าเสือป่าเป็นองค์กรเอกชนที่มีบทบาททางการเมือง และเป็นกลุ่มพลังที่ช่วยเสริมให้การปฏิบัติการปกป้องกษัตริย์ หรือการต่อสู้การรุกรานของศัตรูของทหรมมีความเข้มแข็งยิ่งขึ้น

เป็นข้อน่าสังเกตว่าตำนานเสือปากคำวถึงเรื่องราวในสมัยสุโขทัย 3 ชุด สมัยอยุธยา 9 ชุด สมัยรัตนโกสินทร์ 4 ชุด หรือเป็นเรื่องเกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวร 3 ชุด เกี่ยวกับทพหารชั้นแม่ทัพนายกอง 3 ชุด เกี่ยวกับบทบาทสตรี 2 ชุด เนื้อหาส่วนมากเป็นที่เกิดความภาคภูมิใจในบรรพบุรุษ จนเกิดความปรารถนาจะปฏิบัติตามแนวทางของบรรพบุรุษเท่านั้น นอกจากนี้ได้สร้างความเชื่อมั่นในสถาบันพระมหากษัตริย์ว่าเป็นองค์กรทางการเมืองที่สามารถนำประเทศชาติ และประชาชนให้มีความปลอดภัย มีความมั่นคง มีความเจริญก้าวหน้าทัดเทียมต่างชาติ ดังปรากฏผลเป็นอย่างดีและเป็นที่ประจักษ์แล้วในสมัยสุโขทัย จนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ สิ่งเหล่านี้ได้ปลูกฝังแนวความคิดความรู้สึกให้แก่ผู้ชม เพื่อเป็นแนวปฏิบัติต่อไปอย่างเกิดผลคือสถาปนารเมืองในขณะนั้น (สมัยรัชกาลที่ 6) นั้นเอง

2. หัวใจนักรบ

หัวใจนักรบเป็นบทละครพูด ซึ่งทรงพระราชนิพนธ์เมื่อ พ.ศ. 2456 ต่อมา พ.ศ. 2457 วรรณคดีสโมสรได้คัดเลือกให้เป็นยอดของบทละครพูด ที่เด่นในทำนองการปลุกใจให้รักชาติ

เนื้อหาการเมือง

เนื้อเรื่องหัวใจนักรบ แสดงถึงประโยชน์ของเสือป่าและลูกเสือซึ่งมีส่วนรวมเป็นสำคัญ ปรากฏเป็นเนื้อหาการเมือง 2 ประการคือ

2.1 แนวความคิดทางการเมือง

2.2 วัฒนธรรมทางการเมือง

2.1 แนวความคิดทางการเมือง

บทละครเสนอเหตุการณ์ซึ่งเกิดขึ้นภายในครอบครัวของพระภริมย์วรากร ข้าราชการนอกราชการ ผู้อาศัยอยู่ในวัดสีมบุรี ให้เป็นเหตุการณ์ซึ่งสะท้อนถึงสภาพการเมืองในองค์กรชั้นสูง ต่อมาได้ โดยผู้ชม ผู้อ่านบทละครอาศัยความคิดเทียบเคียงได้ บทละครได้เสนอแนวความคิดทางการเมืองไว้คือ

2.1.1 ลักษณะอำนาจ

2.1.2 บทบาทของผู้ปกครอง

2.1.3 ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองกับการปกครองกับผู้ปกครอง

2.1.1 ลักษณะอำนาจ บทละครเสนอภาพของผู้ปกครองซึ่งมีอำนาจเด็ดขาดไว้ในบุคลิกของพระภริมย์วรากร ผู้เป็นหัวหน้าครอบครัว หลวงมุนีธรรมธราทร ผู้พิพากษาศาลเมืองมณีบูรณะและผู้บังคับการทหารช้างศึกแห่งของฮอย ดังนั้นลักษณะของอำนาจจึงปรากฏในลักษณะ 3 ประการคือ

ก) ในครอบครัว โดยทั่วไปแล้วบุคคลภายในครอบครัวย่อมมีความรักใคร่สนิทสนมซึ่งกันและกัน ซึ่งอยู่ในเงื้อมมือของอำนาจของหัวหน้าครอบครัวว่าจะต้องใช้ความเมตตากรุณาและเที่ยงธรรม บทละครได้สะท้อนภาพของผู้ปกครอง ซึ่งเป็นหัวหน้าครอบครัวที่ไม่มีความยุติธรรมปฏิบัติต่อบุตรด้วยความจำเริญและใช้อำนาจเป็นใหญ่ ดังที่พระบาทริมย์ฯ รักใคร่นายสวาย บุตรคนกลางควยเห็นว่าเป็นกรูปร่างบอบบาง ครั้นนายสวายรังแกนายสวัสดิ์บุตรคนเล็ก พระภริมย์ฯ

กลับดำเขียงเข้าข้างนายเววโดยไม่มี การไต่สวนสา เหตุการวิวาทและพระยาภิรมย์ฯ ทวาดไปว่า
 ... จิตยกันทำไม อ้ายคนเล็กคงรังนกพอกกลางละซี เอ็งละอวคี่
 อย่างนี้เสมอ เห็นว่าพี่เป็นเนซีโรคละก็ซ่มเหงไคซ่มเหงเอา

(2517 : 4)

สิ่งเลกการเรียนชื่อว่า "อ้ายเล็ก" และ "พอกกลาง" แสดงถึงความอยุติธรรม
 ของพระภิรมย์ฯ ไว้แล้ว เหตุสำคัญที่ทำให้พระภิรมย์ไม่รักใคร่บุตรคนเล็กเท่าใดนัก ก็คือ
 สวัสดิ์สมักรเข้าเป็นสมาชิกถูกเสือ ทั้งรู้ว่าพระภิรมย์ฯ ไม่ชอบ เมื่อรู้เรื่องนี้แล้วพระภิรมย์ถึงกับตัด
 ลูกตัดพ่อทันที ข้างฝั่งโบนี่ด้วยอารมณ์โกรธด้วย

... นี่เนาะเอ็งอกพนจริง ... ต้องไม่ร้องเลยสิ ข้าจะลองความอดทน
 ของอ้ายลูกเสือให้เห็นจริง ...

(2517 : 5)

... อ้ายเนี้ยก็ไม่นับถือผมเป็นพ่อแล้ว คุณหลวงจะเอามันไปเป็นลูกก็เชิญสิ
 (คุณหลวง = หลวงมนู ฯ)

จริงสิ อะเอาไปต้มไปแกงเสียดไคตามความพอใจคุณหลวงทุกอย่าง

(2517 : 9)

พระภิรมย์ฯ ถัดคนว่ามีอำนาจ เป็นใหญ่ในครอบครัว เพราะเป็นหัวหน้าครอบครัว
 ซึ่งทุกคนจะต้องอ่อนข้อให้ พระภิรมย์ฯ จึงมักถือว่าคนทำทุกสิ่งทุกอย่างถูกต้องดีงาม ไกรจะวิพากษ์
 วิจารณ์ หรือขัดแย้งความคิดเห็นของตนไม่ได้ เมื่อ "อุไร" บุตรสาวไม่เชื่อฟังที่พระภิรมย์ฯ สั่งให้เลิก
 ติดต่อกับ "หลวงมณีนารามบุรี" พระภิรมย์ฯ ได้ป้ายความไม่พอใจไปยังภรรยาหลวงคือ "แม่แหม่ม"
 ทันที โดยหาว่าเลี้ยงบุตรไม่ดี แทะเหลาแตกกอไปหมด

อุไร : คุณพ่อ คิดใจเขวเรียนอะไรจริง ๆ สักหน่อย ถ้าดิฉันไม่รักสงสารคุณแม่
 อยู่แล้ว คิดใจจะตามคุณหลวงมณีไปเสียเถียวนี้ที่เดียว แต่เนี่ยยังสงสาร
 คุณแม่ จึงจำใจกองทงความอยุติธรรมของคุณพ่อไป

พระภิรมย์ : เออสิ ตามใจลูกจนได้ทีละไหมละ อ้ายเล็กก็อวดดี ...

นางอุไรอวดก็อยากเป็นเปียบเสื้อขึ้นมามากหนึ่งละ นี่ลูกฉันจะ
มาพากันอวดดีเป็นโขนออกก่อกามกันไปหมดละฤา

แย้ม : ถ้ามันเป็นไปเช่นนั้นจะบาปเป็นคดีคนเคียวฤา คุณเองไม่
คิดบ้างจะฤา

พระภิรมย์ : ฉันจะคิดอย่างไร

นี่ ! อย่างนี้เสียเนี่ย ลูกฉันจะไม่กำเริบได้ใจอย่างไร ลูกคน
ไหนที่แม่แย้มถือหาขายยั่วห่าละก็เสียทุกคน ที่ที่แม่แย้มไม่ชอบทำไม
มันก็อยู่ได้

(2517 : 18)

ท่าโกทวของพระภิรมย์กับแม่แย้มสะท้อนถึงการใช้อำนาจอย่างไม่รับผิดชอบ แสดงความอยู่ดีมีธรรมศกนุคร - ภรรยา โดยถือว่าตนเองมีอำนาจที่จะปกครองให้คนในครอบครัวเชื่อฟังคำสั่ง คิตกาและกระทำตามในสิ่งที่ตนต้องการ จึงเป็นแบบของการใช้อำนาจอย่างอำเภอใจของผู้ปกครองอันเกิดขึ้นในสถาบันครอบครัว หรือในสังคมที่มีขนาดใหญ่กว่าได้

ข) ในการสงคราม เมื่อเกิดสงครามและฝ่ายหนึ่งเป็นผู้แพ้แล้ว ผู้ชนะย่อมมีอำนาจเต็มที่เหนือผู้แพ้ และมีสิทธิที่จะทำอย่างใดก็ได้ตามความต้องการ ดังเช่นผู้บังคับการทหารต่างชาติได้แสดงอำนาจดังนี้

ผู้บังคับการ : ก็ตัวเองทำนิคฐานเป็นผู้ช่วยพระภิรมย์ทำร้ายพวกของข้า
เพราะฉะนั้นโทษเองผิด ข้าจะเอาไปยิงเสียก็ได้

อ้ายสี่ : ก็แฉะสิ หรือถึงฉันไม่มีผิดแฉะจะเอาไปยิงเสียก็ได้อีกเหมือน
กันเพราะแกมีกำลังจะทำอะไร ๆ ก็ได้

(2517 : 43)

และการลงโทษ "นายขุนเบง" โดยไม่มีการสอบสวนความอย่างยุติธรรมตาม

กระบวนการตุลาการ

ขุนเบง : ก็ยังไม่ได้ไต่สวน หรือพิจารณาในศาลจะลงโทษอย่างไร
จะผิดกฎหมาย

ผู้บังคับการ : จะผิดอย่างไรได้ เพราะเวลานี้เป็นกฎหมายอยู่แล้ว อำนาจ
กฎหมายในที่นี้ ไม่มีใครสูงกว่ากฎหมาย เข้าใจไหม

(2517 : 57)

จะเห็นได้ว่าผู้ชนะคือกฎหมาย คือศาล ซึ่งสามารถกำหนดโทษของผู้แพ้ได้
ตามความพอใจ ไม่คำนึงว่าการใช้อำนาจเช่นนี้จะเป็นธรรม หรือให้ความยุติธรรมแก่ผู้แพ้หรือไม่
ข้อคิดเห็นนี้ปรากฏชัดเจนในตอนต่อไปคือ

ขุนเบง : ยังไม่ประกาศสงครามจะเริ่มรบก่อนไม่ได้ ผิดกฎหมายนานา
ประเทศ

สรวง : กฎบัตรกฎหมายอะไรกันไม่รู้ไม่ชี้ด้วย การรบการพุ่งใครเขามา
นั่งอึ้งยังงั้นข้อกับกฎหมาย เมื่อถึงเวลาจะรบเขาก็
รบกันเท่านั้น

(2517 : 31)

พระวิรุณ : ตามกฎหมายนานาประเทศ ผู้ที่รบจะทำร้ายผู้ที่ไปรบไปได้

หลวงมณี : (หัวเราะ) นั่นแหละขอรับ เมื่อการสงครามมันเกิดขึ้นแล้ว
กฎหมายอะไรก็ดูจะไม่สู้เป็นประโยชน์ปานใดก็
อย่างไร ๆ ก็ดี ถ้าต่างบ้านคนพระนี่เผอิญเฉพาะอยู่ในวง
แห่งสนามรบ ก็ที่ที่แม่ทัพเขาเห็นเหมาะในการตั้งแนวรบหรือ
แนวคานถึงคนพระจะเอากฎหมายนานาประเทศไปพลิกอ่าน
จนคอแห้งนายทัพนายกองเขาก็คงไม่ฟัง เขาคงตั้งกองของ
เขาตามความคิดของเขาจนได้

(2517 : 14)

บทสนทนาของตัวละครดังกล่าวนี้ แสดงให้เห็นถึงการใช้อำนาจในเวลาที่มีการ
สงคราม ซึ่งเน้นให้เห็นว่า อำนาจคือผู้ชนะซึ่งใช้โดยมุ่งให้สำเร็จผลตามที่ผู้ชนะต้องการ โดยผู้เป็น
ใหญ่ในหมู่ผู้ชนะจะเป็นผู้ตัดสินใจด้วยตนเอง และอย่างไม่ได้คำนึงถึงแต่อย่างใดว่า ผู้ใดจะได้รับ
ความเดือดร้อนจากการใช้อำนาจนั้นหรือไม่ ดังเช่น ผู้บังคับการ ฯ ได้กำหนดคนไทยไว้ดังนี้

.. ในเวลานี้ชาติคือชาติเขารบกัน พวกทหารของข้าไม่ได้อยากที่
จะทำร้ายราษฎร เมืองไทยเลย แต่ถ้าวพลเมืองคนไทยทำผิดขึ้นทำร้าย
พวกทหารของข้า ข้าก็ต้องเอาโทษ ..

(2517 : 43)

พูดกับอ้ายนี่เป่ลือปาก เอาตัวมัน (= นายสี) ไป อีกประเดี๋ยวยิงเสีย
พร้อมกับนายมัน (= พระภิรมย์ ฯ)

(2517 : 44)

ผู้บังคับการ : ถ้าฉันจะให้เอาตัวแกไปยิงทันทีก็ได้ ไม่มีปัญหาอะไร
พระภิรมย์ : ก็ต้องเป็นเช่นนั้นอยู่เอง เพราะฉันอยู่ในเงื้อมมือนายแล้ว
เหมือนลูกนกจะบีบเสียก็ตายเท่านั้น

(2517 : 46)

ข้อความทั้งหมดนี้แสดงให้เห็นลักษณะของอำนาจของฝ่ายชนะว่าเป็นสิ่งที่ก่อ
ความไม่มีความสุขแก่ชาติที่เป็นผู้แพ้ ด้วยเหตุที่ผู้ชนะไม่มีความเมตตากรุณาต่อผู้แพ้แต่อย่างใด และผู้แพ้
ก็ไม่อาจเรียกร้องให้ผู้ชนะปฏิบัติด้วยความเที่ยงธรรมภายในขอบเขตของกฎหมายได้ ความคิดเห็น
เช่นนั้นบดขยี้จิตใจของฝ่ายผู้แพ้ต่อการใช้อำนาจของผู้ชนะเท่านั้น

อนึ่ง อำนาจอันชอบธรรมของผู้ถูกรุกรานจากข้าศึกซึ่งละเมิดกฎหมายนั้น
บทละครได้แสดงไว้ด้วยว่า การต่อสู้เพื่อป้องกันประเทศชาติเป็นสิ่งที่ถึงงาม และในทำนองเดียวกัน
บุคคลที่กระทำความผิด แม้ว่าจะเป็นฝ่ายผู้ชนะ ก็ต้องได้รับการลงโทษได้ จึงจะเป็นการใช้อำนาจ
ที่ยุติธรรมเท่า ๆ กับใช้อำนาจลงโทษฝ่ายแพ้ ดังนั้นการใช้อำนาจอันชอบธรรมที่ปรากฏในบทละคร
จึงมี 2 แบบ คือ

1) อำนาจในการรบป้องกันประเทศชาติ

2) อำนาจในการลงโทษผู้กระทำผิด

- 1) อำนาจในการรบบป้องกันประเทศชาติ ปรากฏในคำพูดของพระภิรมย์ว่า
ทำไม ฉันเป็นคนไทยคนหนึ่งเหมือนกัน จะไม่มีอำนาจอันชอบธรรมที่จะต่อ
สู้ศัตรูแห่งชาติไทยเถา ฉันไม่มีอำนาจอันชอบธรรมที่จะป้องกันบ้านเมืองของ
ชาติ

(2517 : 45)

และโอกาสที่จะมีอำนาจอันชอบธรรมอย่างสมบูรณ์ก็คือ การเป็นทหาร หรือเสียไป
ถึงคำโต้แย้งของผู้บังคับการ ฯ ว่า

เพราะเรามีโอกาสแล้วที่จะทำตนให้เป็นผู้มีอำนาจอันชอบธรรมที่จะป้องกัน
ชาติได้ แต่ทำไมถึงเอาโอกาสนั้น ถึงไม่มีโอกาสรับราชการเป็นทหาร
แต่ก็ควรจะเข้าเป็นเสียได้ นี่ทหารเขาก็ไม่ได้เป็น เสียไปเขาก็ไม่ได้เป็น...

(2517 : 45)

ดังนั้นโอกาสของผู้ถูกรุกรานจะมีอำนาจอันชอบธรรมเพื่อใช้เป็นเครื่องมือป้องกัน
ชีวิตทรัพย์สินและประเทศชาติ ก็คือการต่อสู้กับข้าศึกโดยสมัคร เป็นทหาร หรือเป็นสมาชิกเสียไปอย่าง
ใดอย่างหนึ่ง และโอกาสที่คนไทยที่เป็นอาชญากร ไม่ว่าจะอยู่ในฐานะหรือมีอาชีพอย่างไรจะทำหน้าที่
ไต่สวน เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมก็คือการเป็นเสียไปเท่านั้น

2) อำนาจในการลงโทษผู้กระทำผิด ความคิดเช่นนี้แสดงออกในคำพูดของ
ผู้บังคับการ ฯ กับ พระยาภิรมย์ ฯ ดังนี้

ผู้บังคับการ : ... ฉันนี่ถึงแม้เป็นข้าศึกก็จริง แต่ฉันก็เป็นบุตติธรรมได้เหมือน
กัน ถึงคนที่อ้างว่าเป็นพวกฉันเอง (นายขุนเบง) ถ้าทำผิดแล้ว
ฉันก็ต้องเอาโทษให้เป็นตัวอย่าง หากคนอื่นจะกำเริบ ต่อ ๆ ไป
ใครจะชกกันฉันโดยมีสาเหตุส่วนตัว ก็จะพากันอ้างว่าทำสำหรับ
ประโยชน์พวกฉัน จะทำให้ฉันพอลเสียชื่อด้วยว่าคบโจรให้ช่วย
ทำสงคราม

พระภิรมย์ : ฉันแลเห็นแล้วว่านายเป็นบุตติธรรมจริง การที่นายจะทำโทษฉัน

ฉันก็แฉเห็นเหมือนกันว่านายทำตามระเบียบ ฉันไม่มีความ
โกรธเคืองนายเลย ...

(2517 : 58)

หรือที่หลวงมณีรักษารับรู้ได้คาดโทษกับแม่เน้ยกับนายสวายในขณะที่ทั้งสองกำลังจะหนีเข้าศึกเพื่อเอาตัวรอดตามลำพัง

แม่ : คุณมีอำนาจอะไร

หลวงมณี : มีอยู่ที่คาบหนึ่งอย่างหนึ่ง ที่เป็นอีกอย่างหนึ่ง

(2517 : 38)

"คาบ" และ "ป็น" คืออำนาจที่จะลงโทษผู้กระทำความผิดได้อย่างชอบธรรม เช่นเดียวกับที่ผู้บังคับการ ฯ ได้กระทำต่อนายขุนเบ้งนั่นเอง อันเป็นทัศนะที่เป็นจริงเกี่ยวกับการใช้อำนาจในภาวะของสงคราม

ก.) ในราชการ ผู้มีตำแหน่งสูงในตำแหน่งหน้าที่ราชการจะมีอำนาจซึ่งอยู่ในขอบเขตของระเบียบซึ่งกำหนดไว้ บทละครเสนอความคิดเรื่องนี้ในบทบาทของหลวงมณูธรรม ผู้มีตำแหน่งทางราชการเป็นถึงผู้พิพากษา ได้ปฏิเสธคำขอร้องของพระภริมย์ว่า

(พูดอย่างจริงจัง ๆ) ผมจะทำตามคุณพระปรารธนาไม่ได้ เพราะประการที่ 1 ผมไปถือว่าเราที่จะรับบุตรคุณพระเข้ารับราชการได้เอง ประการที่ 2 ถึงแม้ผมจะมีอำนาจรับได้ผมก็ไม่รับ เพราะผมมีหน้าที่เป็นผู้รักษาพระราชกำหนดกฎหมายของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ผมจะรู้เห็นเป็นใจกับผู้ที่คิดหลีกเลี่ยงกฎหมายไม่ได้เป็นอันขาด และผมชอบออกกล่าวไว้ในบัดนี้ด้วยว่าถึงแม้ผมกับคุณพระได้เป็นมิตรก็โกรธชอบพอกันมาช้านานปานใดก็ตาม แต่ถ้าแบคทีเกิดขึ้นในเรื่องของนายสวีนุ รัชทายาทของหลวงมณีรักษาราชการทหาร ผมจำเป็นจะต้องทำการตามหน้าที่ของผมโดยปราศจากฉันทาคติ

(2517 : 11)

หลวงมณูธรรมเป็นภาพสะท้อนของข้าราชการกระทำตามขอบเขตแห่งอำนาจในตำแหน่งหน้าที่ของตนโดยไม่ถ่วงเอียงนำเรื่องส่วนตัว หรือ ประโยชน์ของผู้สนิทสนมใกล้ชิดเข้ามาเกี่ยวข้อง

การงานเสียไป นอกจากนั้นข้าราชการต้องรักษาประโยชน์ของส่วนรวมเป็นสำคัญ ไม่ใช่คำนึงด้วย
 อารมณ์ หรือความรู้สึกส่วนตัวในการปฏิบัติราชการ ข้าราชการที่ขี้ความเกียจคร้าน หลงมัว ๆ หายาก
 มาก เพราะถ้าข้าราชการทุกคนปฏิบัติดังนี้แล้ว เท่ากับช่วยส่งเสริมสนับสนุนให้อำนาจรัฐไม่มีความ
 มั่นคงขึ้น ด้วยเหตุที่ข้าราชการ เป็นกลไกของรัฐที่จะให้อำนาจปกครองประชาชนด้วยความเป็นธรรม
 และเป็นเครื่องมือสร้างรากฐานของการใช้อำนาจตามครรลองของระบอบประชาธิปไตยที่มีต่อ
 ประชาชนทั่วไปด้วยความเที่ยงธรรมภายในระเบียบกฎหมายที่ค้ำกฎหมายของบ้านเมืองอีกด้วย

ความนึกเห็นเกี่ยวกับอำนาจซึ่งบทละครได้เสนอไว้ 3 แบบ มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับ
 กันและกัน โดยมีพื้นฐานของการใช้อำนาจในลักษณะอย่างใดอย่างหนึ่งภายในสถาบันครอบครัว ก็
 จะมีผลเกี่ยวโยงไปถึงการใช้อำนาจในระดับสูงต่อมาได้ ไม่ว่าจะเป็นสถาบันราชการอันเป็นกลไก
 อำนาจของรัฐ หรือต่อการปฏิบัติตนเพื่อประเทศชาติในภาวะสงคราม บทละครปลูกฝังให้เห็น
 ประโยชน์ของการใช้อำนาจอันชอบธรรมว่า ทำให้ครอบครัว สังคมในทุกส่วนมีระเบียบ ความมั่นคง
 และสมาชิกของครอบครัว ของสังคมมีความสุข เพราะได้รับการปฏิบัติจากผู้ปกครองด้วยความยุติธรรม
 ปราศจากอคติส่วนตัวของผู้ปกครอง สิ่งสำคัญที่ปรากฏในบทละครก็คือ ภาพสะท้อนของการใช้อำนาจ
 ไม่ชอบธรรม ในรูปของการบงการ ซึ่งผู้ถูกบงการนั้น ได้ก่อให้เกิดความเดือดเนื้อร้อนใจใน
 สังคมนั้น บทละครได้เสนอแนวความคิดทางการเมืองเกี่ยวกับอำนาจใน 2 แบบไว้เป็นข้อเปรียบเทียบ
 อย่างสมเหตุสมผลซึ่งผู้ชม ผู้อ่านบทละครติดตามและเข้าใจ เรื่องของอำนาจได้เป็นอย่างดี

2.1.2 บทบาทของผู้ปกครอง ครอบครัว เป็นเสมือนตัวแทนของสังคมในรูปแบบอื่น ๆ
 เพราะมีโครงสร้างประกอบด้วยผู้ปกครอง ผู้ผู้ใต้การปกครอง แบบแผนความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลต่าง
 อย่างมีความคล้ายคลึงกับสภาพการปกครองในสังคมซึ่งมีขนาดขยาย บทละครได้เสนอแนวความคิด
 เกี่ยวกับบทบาทของหัวหน้าครอบครัวให้เป็นเครื่องเชื่อมโยงไปถึงบทบาทของผู้ปกครองในสังคมอื่น ๆ
 ไว้ว่า ผู้ปกครองมีบทบาทสำคัญต่อการสร้างความเป็นระเบียบ ความมั่นคง และความสุขให้แก
 สังคม หรือ สมาชิกของสังคม ดังนั้นการกระทำของผู้ปกครองจึงอยู่ในขอบเขตของการใช้อำนาจโดย
 ธรรมดังกล่าวใน 2.1.1.1 และยังคงอยู่ในหลักแห่งคุณธรรมประชาธิปไตยด้วย คือ

ก) ผู้ปกครองต้องใจกว้าง ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้ผู้ใต้การปกครอง ไม่
 ปิดเอาคำความคิดเห็นของตนเป็นใหญ่ นั่นก็ต่อเมื่อผู้ปกครองยอมไม่กระทำต่อผู้อื่นดังเช่นพระยาภิรมย์ฯ ได้

ปฏิบัติต่อบุตรไว้ดังนี้

... อายนี (= นายสวัสดิ์) มันทารกอยู่ในนอกพอกนมมันยังไม่ควรอวดก็
ผู้มากไปกว่าผู้ใหญ่ วันนี้อยู่ดีแล้ววามไม่ชอบให้ลูกผมเป็นลูกเสื่อมันก็ขึ้นไปเป็น

(2517 : 5)

ฉันนะเป็นพ่อนายสวัสดิ์ ฉันห้ามเขาเองไม่ให้เขาไป เขาเป็นลูกที่อยู่ในถ้อย
กำพอ

(2517 : 7)

แต่ฉันไปเหมือนคนอื่น ๆ ฉันมีสมองพอที่จะใช้ได้ ก็อะไรก็ได้เองบ้างไม่ต้อง
ก้มหน้ากับตาอย่างคนอื่นจะพิศไป

(2517 : 8)

ข) ผู้ปกครองต้องมีความเชื่อมั่นในความสามารถของผู้ที่อยู่ใต้การปกครองและเปิด
โอกาสให้ผู้ที่อยู่ใต้การปกครองแสดงความสามารถโดยเฉพาะอย่างยิ่ง เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวม
การชักชวนบุตรไม่ให้เป็นลูกเสื่อและเป็นทหาร จึงแสดงให้เห็นว่าพระภิรมย์ฯ ปฏิบัติผิดหลักการใน
ข้อนี้คือ

... ผมเห็นว่าการ เป็นลูกเสื่อไม่มีอะไรนอกจากเลี้ยงการ เล่าเรียนและชุกชน
หัวร้างข้างแตกเท่านั้น

(2517 : 5)

... คุณพระมีแปลกจริง ๆ หนทางใด ๆ ที่พหจะเปิดโอกาสให้คนหนุ่ม ๆ (= เป็น
ทหาร) ได้ทำประโยชน์แก่บ้านเมือง คุณพระเป็นไม่ชอบทั้งสิ้น

(2517 : 10)

ก) ผู้ปกครองจะต้องแสดงถึงความยุติธรรมต่อผู้ที่อยู่ใต้การปกครองเสมอหน้ากันไม่เลือก
ที่รักมักที่ชัง หรือปกป้องผู้ที่ตนรักใคร่เพียงฝ่ายเดียวจนจะไม่ยอมฟังเหตุผลของผู้อื่น ดังเช่นพระภิรมย์ฯ
ปกป้องบุตรชายคนกลางซึ่งรังแกบุตรชายคนเล็กก่อน โดยไม่ลงโทษ เพราะรักและสงสาร กวับไป
ลงโทษบุตรชายคนเล็กซึ่งมักจะทำอะไร ๆ ชั่วคำสั่งบิดาเสมอ (2517 : 4) และการที่พระภิรมย์ฯ
พยายามหาวิธีการให้บุตรคนโตหลบเลี้ยงถูกเกณฑ์ทหาร เพราะเกรงว่าบุตรจะได้รับความลำบาก

(2517 : 21) ในขณะที่เดียวกันก็ตั้งข้อรังเกียจกับบุตรสาวซึ่งมีคนรักเป็นเสื่อป่า (2517 : 14)

การวางตัวของพระภิรมย์ฯ จึงเป็นไปในทางตรงกันข้ามกับแนวความคิดในเรื่องของบทบาทที่ดีของผู้ปกครองที่พึงปฏิบัติตัวอย่างเที่ยงธรรม หรือเป็นกลางแก่ผู้อยู่ใต้การปกครองทุกคน

ถึงแม้ว่าพระภะจะสะท้อนบทบาทของพระภิรมย์ในทางที่ไม่ดี ซึ่งทำให้ภายในครอบครัวมีความแตกแยกกัน บุตร - ภรรยาได้รับความเดือดร้อนจากการใช้อำนาจตามอำเภอใจ ก็ตาม แต่บทละครก็ได้เสนอความคิดของพระภิรมย์ไว้ในตอนท้าย เมื่อพระภิรมย์สำนึกในประโยชน์ของการเป็นลูกเสื่อและเสื่อป่าแล้ว ก็ได้สมัครเป็นเสื่อป่าและออกรบป้องกันบ้านเมืองร่วมกับเสื่อป่าคนอื่น ๆ ในตอนท้ายเรื่องนี้จึงเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงบทบาทของผู้ปกครองว่า จะต้องเป็นผู้นำในการทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม และช่วยปกป้องอันตรายให้แก่คนในครอบครัวได้อีกทางหนึ่งด้วย และที่แน่นอนก็คือพระภิรมย์ฯ ได้ยอมรับความสามารถของบุตรชายที่กระทำเพื่อชาติตลอดจนเห็นชอบด้วยกับความคิดของคนอื่นที่กล่าวว่า คนเป็นเสื่อป่าและลูกเสื่อเป็นสิ่งที่มิมีประโยชน์ นับได้ว่าพระภิรมย์ฯ ได้เปลี่ยนแปลงบทบาทของตนให้เป็นผู้ปกครอง หรือเป็นหัวหน้าครอบครัวที่ดี

2.1.3 ความสัมพันธ์ระหว่างผู้อยู่ใต้การปกครองกับผู้ปกครอง จากการเสนอเงื่อนไขการใช้อำนาจอันไม่ชอบธรรมของผู้ปกครอง เช่น พระภิรมย์ฯ ซึ่งปรากฏในตอนต้นเรื่อง ก็ได้สะท้อนถึงความรู้สึกที่ไม่เคารพเชื่อฟังของผู้อยู่ใต้การปกครอง คือบุตรของพระภิรมย์ฯ ไว้เป็นสิ่งที่แสดงถึงความสัมพันธ์ที่ไม่ดีต่อกัน

เมื่อหลวงมัญฯ หามปรามการลงโทษด้วยอารมณ์ของพระภิรมย์ฯ จึงเกิดการโต้แย้งกันขึ้น และทำให้เห็นว่าผู้อยู่ใต้การปกครองจะไม่มีความรักใคร่นับถือผู้ปกครองที่ใช้อำนาจไม่ชอบธรรม

พระภิรมย์ : นั้นผมไม่มีอำนาจเหนือลูกผมแล้วอา

หลวงมัญ : ซักนั้นไม่มีใครเถียงเลย แต่ผู้มีอำนาจควรจะใช้อำนาจแต่ในที่ถูกต้อง ที่เป็นยุติธรรม ถ้ามิฉะนั้นก็ทำให้ผู้นับถือนับถือ

(2517 : 5)

แนวความคิดทางการเมืองทั้ง 3 ประการคือลักษณะอำนาจ บทบาทของผู้ปกครอง และความสัมพันธ์ระหว่างผู้อยู่ใต้การปกครองกับผู้ปกครอง ซึ่งปรากฏในบทละคร แม้ว่าจะปรากฏเป็น

การปฏิบัติของบุคคลภายในสถาบันครอบครัวเป็นส่วนใหญ่ แต่ก็ใช่ว่าทุกคนจะปฏิบัติกันอย่างดี โดยเฉพาะบิดาและมารดาที่เห็นอย่างชัดเจนนในสถาบันทางการเมืองซึ่งมีโครงสร้างไม่สลับซับซ้อน โดยเสนอหลักการของการปกครองไว้ให้ศึกษาได้อย่างละเอียดถี่ถ้วน และอย่างแนบเนียนโดยผู้ชม ผู้อ่านบทละครไม่รู้ตัวว่ากำลังศึกษาเนื้อหาการเมืองในเรื่องแนวความคิดทางการเมืองได้จากบทละครที่สนุกสนานเช่นเรื่องนี้แต่อย่างใด

2.2 วัฒนธรรมทางการเมือง

บทละครเสนอภาษามิซึซึ่งเป็นแนวทางของการปฏิบัติคนแก่ชาวไทยได้ 6 ประการคือ

2.2.1 พฤติกรรมทางการเมืองของคนไทยต่อชาติ

2.2.2 คานิยมในครอบครัว

2.2.3 บทบาทของสตรี

2.2.4 ภาษามิซึต่อสถาบันพระมหากษัตริย์

2.2.5 บทบาทของลูกเสือและเสือป่าต่อชาติ

2.2.6 เจตนคติต่อชาวต่างชาติ

2.2.1 พฤติกรรมทางการเมืองของคนไทยต่อชาติ บทละครแสดงความคิดเห็นว่าคนไทยทุกชนชั้นมีภารกิจที่พึงกระทำด้วยความกล้าหาญ เสียสละ เพื่อปกป้องรักษาชาติให้ดำรงอยู่ ไม่ว่าจะเป็นชาย หญิง ผู้ใหญ่ เด็ก ทุกคนมีหน้าที่ป้องกันชาติทั้งสิ้น เฉพาะหน้าที่ของสตรีต่อชาติจะกล่าวโดยละเอียดใน 2.2.3 ส่วนชายไทยทุกคนจะกระทำตนเพื่อป้องกันศัตรูของชาติเพื่อแสดงว่าเป็นคนไทยแท้ และเป็นลูกผู้ชายอย่างแท้จริง และผู้ที่กระทำตนเพื่อชาตินั้นไม่ว่าจะอยู่ในฐานะใดเป็นบุคคลธรรมดา ทหาร หรือลูกเสือ - เสือป่า

ก) ในฐานะที่เป็นบุคคลธรรมดา หรือประชาชนทั่วไป ชาวไทยควรกระทำอย่าง "สวิง" และ "พระภิกษุมิซึ" ดังนี้คือ

พระภิกษุมิซึ : พ่อใหญ่ นี่นะเท่ากับวิ่งไปหาความตายเพียวนะ?

สวิง : ผมทราบแล้ว คนเราเกิดมาต้องตายครั้งหนึ่ง ผมไม่วีตกอะไร ผมไม่ใช่ลูกผู้ชาย และผมก็ไม่ใช่ไทยเก้ ..

พระภิรมย์ : ... พวกของนายบุญรุกเข้ามาในเมืองไทย ฉันเป็นคนไทยคนหนึ่ง ฉันก็มีหน้าที่ต่อสู้ศัตรูของชาติไทย

พระภิรมย์ : ฉันได้บอกนายแล้ว ฉันมีหน้าที่ต่อสู้เพราะเป็นคนไทย ฉันยังพวกนายเพื่อป้องกันบ้านเมืองของฉันตามหน้าที่ที่ผู้ชายชาวไทย

(2517 : 44 - 45)

ข) ในฐานะที่เป็นทหาร ซึ่งเป็นนักรบของชาติ ทหารไทยมีความกล้าหาญไม่กลัวความตาย มุ่งจะขจัดภัยอันตรายจากข้าศึกให้หมดไป ถึงเช่น "สวิง" รับอาสาทำหน้าที่สื่อนำหนังสือแจ้งการรุกรานของข้าศึก และขอคำขวัญสู้รบมาช่วยป้องกัน สวิงทำไปด้วยความกล้าหาญ เสียสละ สมเป็นชายชาติทหาร

หลวงมณี : คุณพระขอรับ ผมไม่คิดเลยว่าสวิงจะกลับตัวได้ถึงเพียงนี้ ผมสำคัญว่าเป็นคนชั่วฉลาดเหลือเกิน การที่ทำกร่างนี้เป็นการของคนกล้าควรได้บำเหน็จ...

(2517 : 34)

ค) ในฐานะเป็นลูกเสือและเสือป่า บทละครเป็นกานิยมของการเป็นลูกเสือและเสือป่าของชาวไทยไว้มาก กล่าวคือ

1) ลูกเสือ เด็กชายไทยมีโอกาสรับใช้ประเทศชาติได้ตั้งแต่เป็นเด็ก การเป็นลูกเสือทำให้เด็กชายไทยได้รับการฝึกฝนอบรมให้เป็นพลเมืองดี มีร่างกายแข็งแรงสมกับที่จะเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพต่อไปเบื้องหน้า คานิยมต่อลูกเสือปรากฏในความขัดแย้งทางความคิดของสวัสดิ์ - สวาย หลวงมณี ฯ - พระภิรมย์ ฯ ดังนี้

สวัสดิ์ : อย่างไร ๆ ฉันก็แข็งแรงกว่าที่สวายเป็นแน่ เพราะฉันใช้กำลังของฉันในทางที่ถูก ไม่มัวใช้แต่ในทางทำหุ่มนแอบชุกชนเลนสกปรก

(2517 : 3)

สวาย : .. คุณพ่อ ... ไม่ต้องการให้ลูกท่านไปเป็นลูกเสือลูกหมาอะไร

สวสตี : คุณพ่อจะว่าอะไร ๆ ก็ตามใจท่าน แค่นั้นเกิดมาเป็นลูกผู้ชาย
กับเขาชาติหนึ่งแล้วก็ไม่อยากให้เสียชาติ

(2517 : 3)

หลวงมนู : การฝึกหัดหรือสั่งสอน ส่วนทางวิชาลูกเสือ ไม่ได้ทำให้เสีย
เวลาเล่าเรียนเลย แม่แทนที่เดียว ไม่ทำให้เสียประโยชน์
ของเด็กเลยจนนึกเดียว ตรงกันข้ามเด็กที่เป็นลูกเสือจะเป็น
ผู้ที่มีความรู้ดีกว่าเด็กธรรมดาเป็นอันมาก

พระภิรมย์ : ... ลูกเสือไม่มีอะไรนอกจากเลี้ยงการเล่าเรียนและซุกซน
หัวร้างข้างแตกไปเท่านั้น

หลวงมนู : ... ผมเห็นว่าคุณซุกซนอีกอย่างหนึ่ง... อย่างลูกเสือ
ทำให้เป็นคนแข็งแรง... ทำให้เด็กรู้จักอดทน

(2517 : 5)

ผลที่ได้รับตามาก็คือ ลูกเสือสวสตีได้แสดงความเป็นลูกผู้ชาย ที่มีความกล้าหาญ
อดทนด้วยการช่วยเหลือประเทศชาติ ซึ่งจะกล่าวต่อไปใน 2.2.5

2) เสื้อผ้า บทละครอาศัย "ปาก" ของตัวละครแต่ละตัวเพื่อแสดงถึงความจริงเกี่ยวกับการเป็นเสือป่า ซึ่งเบญจเสียดสะเพื่อส่วนรวมด้วยความสมัครใจ โดยไม่ได้รับผลตอบแทนเป็นความ
ดีความชอบในตำแหน่งหน้าที่การงานเป็นการส่วนตัว แต่เสื้อป่าเป็นเครื่องหมายแสดงให้เห็นธาตุ
แท้ของการเป็นลูกผู้ชายที่แท้จริง มีศรัทธา จงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และมีความกล้า
หาญ ดังปรากฏเป็นกานิยมของการประพฤติปฏิบัติของชายไทยด้วยการเป็นเสือป่าดังนี้

พระภิรมย์ : ... เป็นนายทหารก็เป็นการรับจ้างหาเงินอย่างหนึ่ง นี่เป็นเสื้อป่า
ค่าจ้างก็ไปได้... ต้องเสียเงินค่าบำรุงอีกด้วย...

...

หลวงมนู : ก็เพื่อประสงค์ให้มีโอกาสฝึกหัดไว้ให้สามารถทำหน้าที่ของลูก
เสือ กู้ป้องกันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ได้ในเวลาที่จำเป็น

..

....

พระภิรมย์ : เขาว่าทั้งยศทั้งตราทั้งเงินเคียนไค้ตั้งแต่ที่เป็นเสื่อป่า ถ้าใคร
ไวกี้ได้เป็นเสื่อป่า เจ้าขุนมูลนายท่านพาเอาองกระป๋องเคียน
อย่างนั้นไวกี้ไวกี้

หลวงมณี : (เสียงแข็ง) ไม่จริงเลย... โกงทุกอย่างระยำที่สุด... .

(2517: 15 - 16)

อุไร : . . . คุณหลวงมณีมีข้อที่ควรชมเชยอยู่มากที่สุดก็คือ ข้อที่เป็น
เสื่อป่า...

...

...

อุไร : เรียกว่าคนดี คนกล้าหาญ คนไทยแท้ ลูกผู้ชายแท้ แต่คนที่
หน้าดีกว่าจะเข้หาหาที่อันควรแกลูกผู้ชายแล้ว และคอยหา
ทางหลีกเลียงบิตพลีว .. เป็นคนชั่วฉลาด เสียที่ที่เกิดมาใน
ชาติไทย เสียที่ที่เกิดมาเป็นลูกผู้ชาย

...

...

หลวงมณี ถึงผมจะรักแม่ยุโรปานไค้ก็ แต่ผมจะยอมเสียสัจย์
หรือเสียความเป็นลูกผู้ชายชาวไทยไวกี้เป็นอันขาด

(2517 : 17)

ดังนั้นค่านิยมในการประพฤติปฏิบัติตนของชาวไทยทุกคนต่อชาติ เพื่อให้ส
กับเป็นคนไทย เป็นลูกผู้ชาย ก็คือการทำหน้าที่ป้องกันประเทศชาติด้วยความกล้าหาญ อุดหนุน เสียสละ
และวิธีการที่ชายไทยจะมีพฤติกรรมต่อชาติอย่างสมบูรณ์ทุก ๆ อย่างก็คือการเป็นลูกเสือสำหรับเด็กชาย
และเป็นเสื่อป่าสำหรับชายไทยที่เป็นผู้ใหญ่ เพราะการอยู่ในฐานะของลูกเสือหรือเสื่อป่าเป็นโอกาส
อันดีที่ชายไทยจะได้รับการฝึกฝนอบรมให้เป็นพลเมืองที่ดี รู้จักว่าหน้าที่ของตนต่อประเทศชาติคืออะไร
ตลอดจนสามารถแยกปัญหาส่วนตัวออกจากส่วนรวมได้ ดังที่หลวงมณี ฯ คัดปัญหาความรักออกไป
และถือเอาการปฏิบัติต่อชาติเป็นสิ่งที่สำคัญกว่าความรัก

2.2.2 กานิยมในครอบครัว ครอบครัวเป็นสถาบันที่มีความสำคัญต่อการเมือง เพราะ
เป็นสถาบันการ เมืองพื้นฐานที่จะบ่มเพาะบุคคลให้มีพฤติกรรมทางการเมืองต่อชาติในทางที่ดี หรือเลว

ผู้เป็นหัวหน้าครอบครัวจึงต้องสร้างค่านิยมให้ในชีวิตของครอบครัวในทางสร้างสรรค์ให้สมาชิกของครอบครัวเป็นทรัพยากรที่ดีของสังคม และรวมทั้งตนเองจะต้องมีค่านิยมที่ดีในความประพฤติส่วนตัว นั่นคือ การมีค่านิยมในการเลี้ยงดูบุตร และค่านิยมของการมีภรรยา

ก) ถ้านิยมในการเลี้ยงดูบุตร หัวหน้าครอบครัวจะต้องดูแลเอาใจใส่บุตรในทางที่ชอบ ให้การศึกษาอบรมให้เป็นผู้ที่อดทน รู้ว่าคนควรนับหน้าถืออย่างไรในสังคม ไม่ควรเลี้ยงดูบุตรอย่างตามใจดังที่พระภิรมย์ ฯ เลี้ยงบุตร 2 คนคือ นายสวีน นายสววย ดังนี้

แยม : คุณรู้ไหมว่าคุณจะหัดเด็กคนนี้ (= นายสววย) ให้เสียคน ดีแต่พะเนาะไว้ โรงรำโรงเรียนก็ไม่ให้ไป เหลวไหลอยู่แต่กับบ้าน

พระภิรมย์ : ก็ฉันไม่เห็นประโยชน์อะไรที่จะข่มขืนให้มันไป ..

(2517 : 12)

พระภิรมย์ : พุทโธ ! แม่ที่เดี๋ยว ลูกของพ่อ (= นายสวีน) เกิดมาเป็นผู้ดี ไม่เคยตกทุกข์ได้ยาก เคยกินดี นอนดี นี่ต้องไปกรากกร่า (= เป็นทหาร) อย่างซี้ซ่า จะไม่ลำบากอย่างไร

(2517 : 29)

พระภิรมย์ : พุทโธ ! ลูกผม (= นายสวีน) เคยเลี้ยงเป็นผู้ดี จะเอาไปใช้อย่างซี้ซ่ามันก็ตายเท่านั้นเอง

(2517 : 20)

การเลี้ยงดูบุตรทั้ง 2 ของพระภิรมย์ ทำให้บุตรทั้ง 2 เป็นคนหยิ่งหย่างสรวาย ประพฤตินไปในทางไม่ชอบ และไม่พยายามทำตนให้เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวมแต่อย่างใด ดังเช่น นายสววย เป็นชู้กับภรรยาของบิดา เมื่อบ้านเมืองอยู่ในภาวะคับขันก็เอาตัวรอด ดังคำบริภาษของพระยาภิรมย์ว่า "มันได้เอาชาติของมันแลกกับชีวิตของมัน มันรักตัวของมันยิ่งกว่าบ้านเมือง" (2517 : 55) ส่วนนายสวีนก็เจ้าเรียนไม่จบ โชคดีที่มีโอกาสเป็นทหาร จึงกลับตัวกลับใจทำประโยชน์แก่บ้านเมืองและส่วนรวมในคอนสฤตท้ายของชีวิตได้

การเลี้ยงดูบุตรที่ถูกต้อง เหมาะสมในภาวะที่บ้านเมืองล่อแหลมจากภัยของข้าศึกก็คือ การสอนให้บุตรหลานภูมิใจในความดีงามของบรรพบุรุษ เพื่อให้เกิดความรักและหวงแหนเอกราชของ

ชาติ ดังที่พระภิกษุได้สอนแม่โจ้บุตรสาวไว้ว่า

. . . เมื่อหอนเองจะได้มีลูกมีเฝ้าแล้วสอนลูกหลานให้รู้จักคำว่า ภาของ
มันเกิดมาไม่เสียชาติ โดยอมสละชีวิตดีกว่าที่จะยอมเอาใจออกห่างจากเจ้า
เจ้าแดงแกงรอน สอนให้ลูกมีความมั่นคงจงรักภักดีในพระเจ้าอยู่หัวของเรา
ให้รู้จักรักบ้านเมืองของเรา ถือนั่นคงอยู่ในพุทธศาสนา ยอมตายเสียดีกว่า
ที่จะนรกพร่องในขอเหล่านี้

(2517 : 51 - 52)

สิ่งสำคัญของการนิยามในการเลี้ยงดูบุตรก็คือ อบรมสั่งสอนให้บุตรมีคัมภีร์และจงรัก
ภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นเสมือน "เจ้าแดงแกงรอน" ก็คือพระเดชพระคุณต่อปวงชน
ตลอดจนให้ปฏิบัติศรัทธาอย่างมั่นคงในหลักธรรมของพุทธศาสนา สิ่งเหล่านี้จะทำให้บุตรหลานของ
ชาวไทยได้เป็นพลเมืองดี ซึ่งมีหลักธรรมประจำใจ และปฏิบัติตนเพื่อปกป้องรักษาสถาบันสำคัญของ
ชาติให้คงอยู่ตลอดไป

๒) คำนิยามของการมีภรรยา นทละครเสนอเรื่องราวของผู้ที่มีภรรยาน้อย
ดังเช่นพระภิกษุว่า ทำให้สวามันครอบครัวแตกแยกกันได้ จึงเป็นความรู้สึกลึบหลวมที่แต่ละคนสื่อมายังผู้ชม
ผู้อ่านบทละครว่า ผู้ชายไทยควรมีภรรยาเพียงคนเดียว เพราะเป็นวิธีที่จะทำให้ครอบครัวมีความ
สัมพันธ์เกาะเกี่ยวกันได้ ตลอดจนไม่เป็นวิธีที่ทำให้ชาวต่างชาติมีช่องทางแทรกแซงกิจการของ
ครอบครัวได้อีกด้วย พระภิกษุ มีภรรยาน้อยชื่อแม่เนย เป็นชาวจีนรุ่นสาว และมีพี่ชายชื่อนาย
ขุนเบ้ง ผู้คอยยุยงให้พระภิกษุ และบุตรชายของพระภิกษุเห็นผิดเป็นชอบ การมีภรรยาน้อยของ
พระภิกษุจึงเปรียบเสมือน "ชักเรือเข้าลึก ชักค้ำเข้าบ้าน" คือผลที่สุดพระภิกษุต้องสูญเสียบุตร
ชายคนโตซึ่งถูกนายขุนเบ้งลอบฆ่า และนายสวามันบุตรคนกลางเป่าหูกับภรรยาน้อย พระภิกษุจึงมี
แต่ทางเสีย เพราะ

... ผมก็แก่ปานนี้แล้ว อยากสาระแนมเมียสาว จะให้เขารักใคร่
อย่างไร..

(2517 : 55)

นับว่าบทละครได้เสนอคำนิยามของการมีภรรยาแก่ชาวไทยได้อย่างแจ่มแจ้ง ซึ่งผล

กระทบประการหนึ่งของการมีภรรยาน้อย นอกจากจะเคียดแค้นเฉพาะส่วนบุคคลแล้ว ผลนี้ยังส่งไปถึงส่วนรวม คือประเทศชาติได้ เพราะบุคคลที่มีภรรยาน้อยมักเป็นผู้แสวงหาความสุขให้แก่ตนเอง จนละเลยที่จะทำหน้าที่ของการเป็นรายไทยให้เป็นประโยชน์ต่อชาติ

2.2.3 บทบาทของสตรี บทละครสะท้อนถึงบทบาทของสตรีที่มีต่อชาติได้ด้วยการกล่าวถึงการทำในสิ่งที่สนับสนุนการทำหน้าที่ของชาย และรู้ว่าตนอยู่ในฐานะของพลเมืองของชาติ ซึ่งต้องทำหน้าที่เท่าที่ความเปรี๊ยะตรีจะอำนวยให้ได้ ดังเช่นแม่แย้ม และแม่ไธ ไ้ปฏิบัติดังนี้

ก) มีความรักชาติ กล่าวหาญ เต็มใจเพื่อป้องกันชาติไว้โดยแยกเรื่องส่วนตัวออกไป เมื่อข้าศึกขอให้แม่ไธพาจากเกลี้ยกล่อมบิดาให้บอกความลับกำลังทหารของไทย แม่ไธปฏิเสธว่าไม่ได้ คิดกันเป็นหญิงก็จริง แต่คิดกันเป็นคนไทย ถึงจะเสียพ่อคนหนึ่งก็ดีกว่าจะเสียความเป็นพลเมืองดี

(2517 : 51)

และเมื่อบิดายังกับให้รักของแม่ไธออกจากความเป็นเสื่อป่า แม่ไธก็ไม่ยินยอมเพราะไม่ต้องการให้รักพินจากโอกาสที่จะทำหน้าที่รักษาป้องกันชาติ จึงยื่นคำขาดกับภู่รักว่า

... ถ้าคุณออกจากเสื่อป่าวันใด วันนั้นคุณกับคิดกันขาดกัน คิดกันจะไม่ขอยู่
คู่หน้าคุณอีกต่อไปจนวันตาย

(2517 : 17)

ข) การวางแผนในฐานะที่เป็นผู้สนับสนุนให้รายบีกำลังใจในทางการรบ ดังที่แม่แย้มได้ปฏิบัติต่อกองเสื่อป่าโดย "ช่วยอุดหนุนส่งเสบียง" (2517 : 66) และความคำพูดของพระยาวิสูตรา ว่า

เวลาศึกสงครามผู้ชายกับผู้หญิงก็ต้องแสดงความกล้ากันคนละอย่าง ผู้ชายกล้าไปรบไปตาย ผู้หญิงกล้าไม่ทำให้เป็นที่ลำบากแก่ตัวหรือผู้รักใคร่ ทำให้ผู้รักมีแก่ใจรบ...

(2517 : 66)

ก) หน้าที่ในการเป็นผู้รักษาพยาบาลทหารที่บาดเจ็บจากการสู้รบป้องกันประเทศชาติ นั่นก็ถือเป็นกำลังหนุนส่งเสริมให้กำลังรบของชาติมีความแข็งแกร่งที่จะสู้รบต่อไป ไม่บาดเจ็บล้ม

ตายโดยปราศจากความเหวี่ยงแล นทละกรได้เปรียบเทียบสตรีไทยกับสตรีต่างชาติไว้ในบทบาทของ
แม่อุไร แม่แย้ม กับแม่เนยวา

- อุไร : คุณแม่คะ เราไปช่วยรักษาพยาบาลคนเจ็บเห็นจะดีกระมัง
แย้ม : จริงหาคอน เราจะรบจะรากับเขาไม่ได้ เราควรรับใช้ในทางที่
จะพอทำได้ แม่เนยเจ้าอย่างไร
เนย : อธิษฐานขอตัวเสียที ก็ฉันเห็นเลือดไม่ได้ เป็นคนทุกที่

(2517 : 33)

ความคิดเห็นที่มีต่อบทบาทของสตรี จึงเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นว่าสตรีมีความเสมอ
ภาคที่จะทำหน้าที่เพื่อชาติแบบเดียวกับบุรุษ และมีสิทธิที่จะแสดงความรักชาติโดยการกระทำตาม
ขอบเขตฐานะของสตรี อันเป็นหน้าที่ของพลเมืองโดยทั่วไปที่ถือปฏิบัติต่อชาติ

2.2.4 กาพย์มคอศถาบันพระมหากษัตริย์ นทละครแสดงให้เห็นว่าตัวละครมีความ
เคารพบูชาพระมหากษัตริย์ไว้เหนือชีวิตของตน และถือว่าพระมหากษัตริย์เป็นผู้เลี้ยงดูชุบเลี้ยง
ชาวไทยทุกคนให้ได้รับความร่มเย็นเป็นสุข ฉะนั้นนทละครจึงเสนอคำนิยมต่อสถาบันพระมหากษัตริย์
ว่าเป็นองค์การทางการเมืองที่ชาวไทยทุกคนต้องช่วยกันปกป้องรักษาไว้ ดังที่พระภริมย์กล่าวไว้ว่า
การตายอย่างไม่เสียชาติเกิด ก็คือการตายเพื่อป้องกันรักษาลองค์พระมหากษัตริย์ การตายเช่นนี้เป็น
"การตายดี" หรือตายอย่างมีประโยชน์อันนิตย์ก่อนหน้าหลัง

... ก็เราเกิดมาก็ต้องตายทุกคน ผิดกันแต่ตายร้ายตายดีเท่านั้น ...
นึกว่าสละเลือดเนื้อถวายเป็นราชพลี ขอให้จำไว้ว่าฉันตายโดยมีแห่งอยู่ใน
ความจงรักภักดีต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่ไถ่ทรงชุบเลี้ยงมา

(2517 : 51)

จากความรู้สึกของหลวงมณี ๖ ก็เช่นกัน คือ

... แม่หวังใจอยู่ว่าถ้ามีศึกมาแล้ว แม่จะได้มีโอกาสทำหน้าที่ฉลองพระเดช
พระคุณเจ้าชาวแดงแดงรอนของแม่โดยจงรักภักดี

(2517 : 14)

เจ้าชาวแดงแดงรอน คือ พระมหากษัตริย์

... ถ้าการที่มตายจะทำให้เป็นประโยชน์แก่พระเจ้าอยู่หัวเรือนเมือง
แล้ว ผมก็จะตายโดยความเต็มใจ ยอมสละชีวิตโดยยินดี

(2517 : 15)

ข้อความข้างต้นนี้สะท้อนแนวความคิดอีกประการหนึ่งคือ ชาวไทยยอมรับว่า
สถาบันพระมหากษัตริย์มีคุณค่าและประโยชน์ ด้วยพระมหากษัตริย์ทรงปกครองประชาชนให้ได้รับ
ความสงบสุข เมื่อมีข้าศึกศัตรูรุกรานชาติและเป็นอันตรายต่อสถาบันพระมหากษัตริย์แล้ว ชาวไทย
จึงเต็มใจที่จะป้องกันอันตรายไว้ โดยไม่เสียดายชีวิตแม้แต่น้อย การกระทำเช่นนี้เป็นความสมัครใจ
ของชาวไทยทุกคนซึ่งแสดงออกมาเพื่อทดแทนพระเดชพระคุณของพระมหากษัตริย์

2.2.5 บทบาทของลูกเสือและเสือป่าต่อชาติ บทละครเรื่องนี้ทรงพระราชนิพนธ์ภาย
หลังที่ทรงก่อตั้งลูกเสือและเสือป่าไม่นานนัก ดังนั้นบทละครจึงได้แสดงข้อเท็จจริงเกี่ยวกับบทบาท
ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเวลาที่บ้านเมืองตกอยู่ในภาวะคับขันจนไม่อาจพึ่ง
พาอาศัยกำลังรบจากทหารได้ทันเวลาที่ วิธีที่ที่จะช่วยเหลือให้ชาติคงเอกราชไว้ได้นั้นก็คือ ผู้ชายไทย
ควรมีบทบาทต่อชาติโดยการเป็นเสือป่า และถ้ายังอยู่ในวัยเด็กก็เป็นลูกเสือวิธีดังนี้จะจะสามารถ
ช่วยเหลือชาติบ้านเมืองได้เต็มที่

ก) ลูกเสือ นอกจากจะเป็นการอบรม-เพาะให้เยาวชนไทยเติบโตเป็น
พลเมืองที่ดีในอนาคต ทั้งทางกายและจิตใจแล้ว ลูกเสือยังมีประโยชน์ต่อส่วนรวมโดยมีบทบาท
ช่วยเหลือในการสื่อสาร รับผิดชอบต่อ เพื่อให้การสงครามของฝ่ายไทยได้เปรียบข้าศึก บทบาทของ
ลูกเสือต่อชาติ ได้สะท้อนในบทบาทของนายสวัสดิ์และเพื่อนลูกเสืออื่น ๆ คือ

สวัสดิ์ : ... ผมถึงจะอยู่ทางนี้ก็ทำประโยชน์อะไรไม่ได้ เพราะผมไม่มีปืน

✕ จะช่วยคุณยิงต่อสู้ข้าศึกได้ แต่แรงผมมีพอที่จะถือหนังสือได้ ให้ผม
ไปดีกว่าที่จะนอนพลรบไป

หลวงณัฏ : แรกเป็นเด็กกลามาก ใจลูกเสือแท้ทีเดียว

(2517 : 37)

พระภิรมย์ : ... นั่นอย่างไร เขาปล่อยไว้มันไปอยู่ในหมุ่นนั้นด้วย ลูกเสือเขาไม่
ได้ให้รบไม่ใช่ฤา

อุไร : พอได้รับอาสาถือหนังสือไปที่กองทหารแล้ว ก็เห็นจะเลยติดกลับมา
ควยอย่างนั้นเอง และลูกเสืออื่น ๆ ก็มีอีกหลายคนดูเหมือน
สำหรับรับใช้คะ

... ..

หลวงเรื่องฤทธิ์ : นายสวัสดิ์... ไปตามพวกทหาร เขาเป็นเด็กที่กล้าจริง ๆ กล้า
กว่าผู้ใหญ่บางคน...

(2517 : 62)

ข) เสือป่า การเป็นเสือป่าแสดงถึงความเป็นผู้มีหัวใจเป็นนักรบของผู้นั้น
เพราะบุคคลที่เป็นเสือป่ามีความกล้าหาญที่จะทำการต่อสู้กับข้าศึกได้ก็เท่ากับทหาร แต่เสือป่ามี
โอกาสในการทำประโยชน์ต่อชาติได้มากกว่าเสียยิ่งกว่าทหาร เพราะ

1) ไม่มีการเกณฑ์ เสือป่าทุกคนเป็นผู้สมัครใจเป็นเสือป่าทั้งสิ้น ดังนั้นจึง
ทำหน้าที่ของตนด้วยความเต็มใจ พิจารณาได้จากคำโต้ตอบของพระภิรมย์ ๑ กับหลวงมณี ๑ ดังนี้

พระภิรมย์ ๑ : ... ทหารยังดีกว่าเสือป่า... เป็นโดยถูกเกณฑ์... เป็น
การรับจ้างหากินอย่างหนึ่ง นี่เป็นเสือป่าค้าจ้างก็ไม่ได้ มีหน้า
ข้าต้องเสียเงินค่าบำรุงอีกด้วยแล้วถูกเกณฑ์ก็ไม่ถูก หรือมีกะ
เกณฑ์อะไรกัน

หลวงมณี : ... ไม่มีการกะเกณฑ์เลย ตามใจสมัครทั้งสิ้น

(2517 : 15)

นอกจากนี้การเป็นสมาชิกไม่มีการบังคับจิตใจว่าจะต้องคงสมาชิกภาพตลอดไป
ผู้ใดไม่พอใจก็มีสิทธิจะ"ลาออกเมื่อใดก็ได้" (2517 : 16)

2) ประโยชน์เบื้องต้นของการเป็นเสือป่า คือได้คบค้าสมาคมกับคนทั่วไป
ทุกระดับทุกระดับ ทำให้เกิดความสามัคคีร่วมแรงร่วมใจกันในกิจการต่าง ๆ เป็นผลทำให้งานทาง
ราชการในทางพาณิชย์ หรืออื่น ๆ มีความเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น ดังเช่นหลวงมณี ๑ ชี้แจงว่า

ประโยชน์ในปัจจุบันที่มีแลเห็นง่าย ๆ ก็คือการที่ได้มีโอกาสคบค้าสมาคม
กันในหมู่ข้าราชการทั้งทหาร พลเรือน และตลอดถึงคหบดีด้วย ใ้ครูอภัยใจ

กันแล้วก็จะสวทในทางการ ทำงานติดต่อกันได้ง่าย...

(2517 : 16)

3) การเป็นสื่อป่าทำให้เกิดความเข้าใจในอุดมการประชาธิปไตย
ประการหนึ่งคือ ความเสมอภาคในหน้าที่ ไม่ยึดถือความอาวุโสเป็นสำคัญ หรืออีกนัยหนึ่งเป็นการลดความ
ถือตัวของบุคคล ซึ่งจะทำให้เกิดการประสานความสามัคคีในหมู่คณะกันได้ง่าย ไม่มีการแบ่งพรรคแบ่ง
พวกต่อกัน แต่ทุกคนมีสิทธิเสมอภาคกันต่อการทำประโยชน์แก่ส่วนรวม

พระภิรมย์ : ถ้าเป็นผม ๆ คงจะรู้สึกอย่างไร ๆ อยู่ในการที่จะต้อง
คำนับผู้มีอายุุน้อยกว่าผม...

(2517 : 16)

โอกาสอันดีของสื่อป่าคือ "ได้มีโอกาสฝึกหัดไว้ให้สามารถทำหน้าที่อย่างผู้ชาย
ได้ คือ ป้องกันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ได้ในเวลาจำเป็น" (2517 : 16) นั่นคือได้ฝึกหัด
วิธีการรบต่าง ๆ อย่างที่ทหารฝึกหัด จนสามารถจะทำการรบต่อสู้ข้าศึกได้ด้วยความสามารถ

4) สื่อป่ามีบทบาทสำคัญต่อชาติในเวลาเกิดสงคราม คือออกรบ หรือรบ
ร่วมกับทหาร

พระภิรมย์ : ... คุณเป็นสื่อป่า ถ้ามีศึกเสียเหนือไ้มาแล้วคุณก็จะต้องไป
รบไม่ใช่ฤา

หลวงมณี :- ถ้ามีโอกาสและเป็นการเหมาะก็คงจะได้ไป...

(2517 : 14)

สื่อป่าทำการรบอย่างเชี่ยวชาญ และใช้ยุทธวิธีที่ข้าศึกคาดคะเนกำลังลำบาก
ทำให้ยากที่จะปราบปรามให้ราบคาบได้ เพราะไม่อาจทราบจำนวนคนได้แน่นอน ดังที่ปลัดกรมทหาร
ข้าศึกกล่าวว่า

กำลังทหารจะเน่าง่าย พอมีเกณฑ์ที่จะคะเน แต่สื่อป่าจะเน่ายาก เพราะ
หาอะไรเป็นหลักยาก

(2517 : 60)

และในการรบร่วมกับทหาร ปรากฏถึงคำบรรยายการรบของพระภิรมย์ดังนี้

พวกเรามาแล้ว นั่นแน่ แหม ! มาแยะเที่ยวทั้งสี่ป่าทั้งหทาร...
เสร็จเราแล้ว เสร็จเรา พวกเรารุกใหญ่ ข้าศึกถอยตะพึด...

(2517 : 61)

จากการอธิบายลักษณะการเข้าเป็นสมาชิกสี่ป่าด้วยความสมัครใจ การได้ฝึกหัด
กิจการเพื่อประโยชน์ในการสงคราม ตลอดจนการปฏิบัติการในเวลาสงครามอย่างเด็ดเดี่ยวด้วยใจ
เสียคือกล้าหาญ เด็ดเดี่ยว สบเป็นผู้มีหัวใจนักรบ ดังนั้นเป็นแนวคิดที่ปลูกฝังให้ชุมชน ฐานบทละคร
ตระหนักว่า การเป็นสี่ป่าเป็นวิธีการฝึกฝนให้คนไทยรู้จักหลักการของประชาธิปไตย โดยการยอม
รับผู้น้อยกว่าด้วยการแสดงความเคารพผู้น้อยอย่างไม่มีอคติ ฝึกหัดให้เป็นผู้อยู่จักเสียสละเพื่อส่วนรวม
ด้วยการเป็นอาสาสมัครเข้าทำหน้าที่รับใช้ประเทศชาติ และไม่หวังผลตอบแทนใด ๆ ทั้งสิ้นไม่ว่า
เป็นลาภยศ และทรัพย์สินต่าง ๆ สิ่งเหล่านี้จะปลูกฝังเป็นคุณสมบัติของคนไทยได้เฉพาะกับผู้อยู่เป็น
สมาชิกสี่ป่า และบทละครได้เสนอความคิดเห็นต่อไปว่า การเป็นสี่ป่าจะทำให้ผู้นั้นได้ประโยชน์
ในทางส่วนตัว ในการงานตลอดจนได้ทำประโยชน์ไว้ให้แก่ชาติอย่างมากมาสมกับที่เป็นลูกผู้ชายผู้
เป็นไทยแท้

2.2.6 เจตนาคือต่อชาวต่างชาติ คือชาวจีนซึ่งมีบทบาทต่อชาติไทยในสมัยรัชกาลที่ 6
เป็นอย่างมาก และในทุกด้านไม่ว่า เศรษฐกิจ สังคม การเมือง ชาวจีนได้ก่อความยุ่งยากทางการ
เมืองโดยการแทรกแซงกิจการทางการเมืองด้วยการยุยงให้คนไทยเกิดความแตกแยก เข้าขัดขวาง
การทำประโยชน์ต่อชาติของคนไทยไว้ ฯลฯ ดังจะได้กล่าวโดยละเอียดต่อไป ก่อนอื่นจะกล่าวถึง
ความรู้สึกนึกคิดต่อชาวจีนซึ่งปรากฏในบทละคร คือ ความรู้สึกที่มีต่อนายซุนเบ้ง ว่าเป็นอย่างไร

บทละครมีเจตนาคิดไม่คืต่อชาวจีนเฉพาะบุคคลหรือกลุ่มที่มีความประพฤติกด
เจนนายซุนเบ้ง ดังต่อไปนี้

ก) ผู้ที่หลอกลวงจนทั่วไปว่าคนไทย ทั้งที่ความรู้สึกนึกคิดและการกระทำ
ต่าง ๆ ยังส่อให้เห็นว่า คนจีนคนนั้นยังผูกพันอยู่กับชาติของตน

หลวงมัญ : ... ขออย่าให้คุณพระสัณ ว่านายซุนเบ้งนั้นเป็นไทยไม่ถึงครึ่ง

... ..

หลวงมัญ : ... ผมไม่ได้ตั้งใจพูดจาล่วงเกินอะไรมากมายไป แต่ผมเห็น

ว่าการที่จะหวังให้นายขุนเบ่งผู้นี้รู้สึกอะไร ๆ เหมือนคนที่เห็น
ไทยแท้ ๆ นั้น น่าจะเป็นการยากอยู่บ้าง

(2517 : 10 - 11)

ความหมายประเด็นนี้ คือคนจีนที่กระทำอย่างนายขุนเบ่งได้กระทำในทละครนั้น
ก็คือไม่มีความคิดปรารถนาดีต่อชาติไทย ที่จะปกป้องรักษาเอกราชของชาติไว้ ตลอดจนไม่ยินดีจะ
ป้องกันชาติ ศักดิ์ศรี โสณพาสถาบันพระมหากษัตริย์ หรืออีกนัยหนึ่งคนจีนจะมีความคิดเห็นในทางตรง
กันข้ามกับคนไทยนั่นเอง จึงไม่ใช่เป็นคนไทยแท้

ข) เป็นพวกคนสลับปลับ กลั้มกลอกตามสถานการณ์เพื่อประโยชน์ของตนเพียงคน
เดียว จึงเป็นพวกที่คนยาก เพราะไม่อาจหวั่นความรู้สึกนึกคิดของเขาได้

คนชนิดนั้นไว้อยากอยู่หน่อย มันพลิกแพลงเปลี่ยนชาติของมันได้งายนัก
เข้าพวกไทยเป็นไทย เข้าพวกฝ่ายโน้นก็เป็นไปดีก็อย่างหนึ่งทีเดียว ถ้า
เมื่อจะเป็นอะไรก็เห็นเสียอย่างหนึ่งค่อยยังชั่ว เมื่ออยากจะเป็นเจ๊กก็
เห็นได้ ที่ไม่แน่ว่าเป็นอะไรเป็นค่างควายอย่างไรอยู่ คนยาก

(2517 : 65)

ค) เป็นพวกชอบอวดความรู้กฎหมาย แต่เป็นการรู้เฉพาะสิ่งที่นำมาเป็นประโยชน์
แก่ตนเองเท่านั้น ดังเช่นนายขุนเบ่งห้ามพระภิรมย์ไม่ให้ต่อสู้กับข้าศึก และเมื่อนำมาเป็นข้ออ้างกับ
ข้าศึกเพื่อเอาตัวรอดทั้งที่ตนใจก้ออาชญากรรมนายสรวงไว้

ขุนเบ่ง : (...) คุณพระ พุทธโธ ! อะไร ทำเป็นบ้าไปได้ กฎหมายนานา
ประเทศห้ามมิให้พลเรือนเกี่ยวข้องในการสงคราม

...

ขุนเบ่ง : ถ้าเขาจับได้ละก็ไม่มีสารอด.... เขาหาเป็นฎรายอย่าง
ฉกรรจ์ฐานฆ่าคนตายโดยเจตนา

(2517 : 40)

ผู้บังคับการ : ... แกยิงเขาเพราะเหตุไร ประสงค์อะไร

.. ..

ขุนเบง : ไม่มีใครใช้ ผมคิดถึงพระเดชพระคุณท่าน ผมจึงทำเพื่อฉลอง
พระเดชพระคุณ

... ..

ขุนเบง : ผมเป็นคนในบังคับท่าน

ผู้บังคับการ : ออ ลงทะเบียนที่ไหน

ขุนเบง : ที่ท่านกงสุลที่กรุงเทพฯ

ผู้บังคับการ : แกเป็นไทยทำไมไปลงทะเบียนเป็นคนในบังคับรัฐบาลของจีน

ขุนเบง : พ่อผมเป็นจีนในบังคับท่าน

... ..

ผู้บังคับการ : ถึงเป็นผู้รายมาคนโดยเจตนาอย่างทารุณร้ายกาจ โทษถึงไม่มีอย่าง
อื่นนอกจากกองประหารชีวิต

ขุนเบง : ผมต้องขอความยุติธรรม

... ..

ขุนเบง : เพราะตามกฎหมายนานาประเทศ ถ้าจะลงโทษเชลยศึกแม่แต่
เล็กน้อย ก็ต้องตั้งศาลสนามชำระ

(2517 : 57)

ง) ขอบุญแก่คนไทยกระด้างกระเดื่องต่อรัฐบาล โดยอ้างว่ารัฐบาลไม่มี
ความเป็นธรรมแก่ชาวจีน หรือคนทั่วไป และรัฐบาลไม่มีความเป็นกลาง มักจะส่งเสริมสนับสนุน
เฉพาะคนที่ประจบประแจง ซึ่งการกล่าวเช่นนั้นทำให้ชาวจีนที่ดีหมกมุ่นใจในการทำงาน ตลอด
ทั้งทำให้ระบบราชการอันเป็นกลไกที่สำคัญของรัฐต้องหย่อนสมรรถภาพลง ยังเป็นผลเสียหายต่อการ
ปกครองได้ เพราะประชาชนไม่มีความเชื่อถือ ไว้วางใจรัฐบาลต่อไป พวกที่กระทำเช่นนั้นได้แก่ชาว
จีนที่เป็นนักหนังสือพิมพ์ หรือเจ้าของกิจการหนังสือพิมพ์นั่นเอง ซึ่งวิเคราะห์ได้จากประโยคว่า
"เขาเขียนเขียนหนังสือมาก" (2517 : 10) และ "ผมจะร้องให้ดัง ... " (2517 : 23)
เฉพาะประโยค "ผมจะร้องให้ดัง" นั้นคือการร้องเรียนทางหน้ากระดานหนังสือพิมพ์ การบุุญ
ของชาวจีนของชาวจีนพวกนี้มีปรากฏเป็นบทบาทของนายขุนเบงดังนี้

ขุนเบ้ง : ผมจะจัดการ ถ้าจับคุณพระไปดะก็เป็นที่เกิดความใหญ่แน่ เพราะถ้าทำเช่นนั้นผมจะร้องให้ถึงว่ารัฐบาลใช้อำนาจกดขี่ประชาชนคนอย่างร้ายกาจ ... ในเวลาที่มีการภายนอกกำลังล่อแหลมเช่นนี้ คงไม่อยากจะให้มีเหตุการณ์ภายในอีกซ้ำหนึ่งเป็นแน่

พระภิรมย์ : ฉันไม่ชอบ การที่ฉันจะเป็นต้นเหตุให้รัฐบาลเคียดแค้นฉัน เห็นจะกระไร ๆ อยู่

ขุนเบ้ง : ... ที่แน่คุณพระต้องลงกระป๋อง เพราะคุณพระมีความนับถือตัวเองเกินที่จะยอมประพฤติกเป็นคนที่หัวประจบเท่านั้น คนเราทุกวันนี้ ถ้าจะเจริญในราชการต้องรู้จักพลิกแพลงพูดจาดี ๆ ประจบเก่ง ๆ จึงจะเอาตัวรอดได้

(2517 : 23)

จ) เป็นผู้ที่ไม่มีความปรารถนาดีต่อคนไทย พยายามขัดขวางการกระทำที่ดีของคนไทย และชักนำไปสู่ทางที่ชั่ว ซึ่งถ้าคนไทยหลงเชื่อแล้ว สังคมไทยจะเต็มไปด้วยคนที่แสวงหาความสุขให้แก่ตนเอง ไม่มีใครจะละละวิวิตเพื่อความสุข ความมั่นคงของชาติเลย ดังเช่นนายขุนเบ้งชักชวนนายสรวงไปในทางที่ชั่ว โกหกนายสรวงเพื่อให้หนีทหาร และชักชวนให้พระภิรมย์ทำการขัดขวางพวกเสือป่า

แย้ม : .. พ่อสรวงจะกลัวต้องไปเป็นทหารเพราะชี้ชลาครอย่างหนึ่ง อีกอย่างหนึ่งกลัวลำบาก กลัวไม่ได้เที่ยว พบขุนเบ้งที่เมียคุณนะ มันพาคุณชุกชนบ้นไปแล้วคุณรู้สึกไหม ที่โลกกฎหมายคดโกง ๆ และคดอย่างเลว ๆ เพราะอะไร ... ถ้าใครอยากจะพบพ่อสรวง ต้องไปหาที่โรงเหล้า หรือโรงละครเฉยียงไว หรือบ้านโคมเขียว นั้นแน่

(2517 : 18)

สวีน : ... พ่อขุนเบ้งบอกผมว่าคุณพ่อเป็นโรคหัวใจมีอาการหนัก...

... ..

สวีน : . . . ผมนี้โง่มากสำคัญว่าคุณพ่อป่วยจริง ๆ จึงอุตส่าห์หนีมาหา นี
ผมก็ลำบากเปล่า ๆ เหนื่อยเอง....กลับไปจะท้องถูกเขียนอีก

.. ..

สวีน : . . . ผมจะต้องรับทั้งความเจ็บความอาย เพราะผมเสียรู้เชื่อ
ถอยคำโกหกของอ้ายเจ็ก

(2517 : 30)

ขุนเบ้ง : กรรณีน้าไม่ฟังก็ฟ้องบุกรุกเสียบ้างสิขอรับ ถ้าว่าไม่ละเมิดพวกเสือ
ป่าจะพากันเข้าใจไปว่าพวก เขาอยู่เหนือกฎหมาย

... ..

ขุนเบ้ง : ... คุณพระควรจะคอยจอร์ไว้ พอย่างเข้ามานิดหนึ่งก็ฟ้องบุกรุก
ได้ทีเดียว...

(2517 : 25 - 26)

บทละครได้แสดงความรู้สึกที่ไม่ดีต่อชาวจีนซึ่งมีลักษณะถึง 5 ประการดังกล่าวนี
ว่าเป็นพวกที่เป็นอันตรายต่อความมั่นคงของชาติ และได้ใช้คำแทนชาวจีนพวกนี้ว่า "เจ็ก" ซึ่งผู้
วิจัยเข้าใจว่า จะเป็นพวกจีนกลุ่มหนึ่งโดยเฉพาะ มิได้หมายรวมไปถึงชาวจีนทุกคนในสมัยรัชกาล
ที่ 6 ทั้งนี้เพราะบทละครได้แสดงถึงการกระทำที่เลวร้ายของพวก "เจ็ก" ไว้อย่างถี่ยิบทุกแง่ทุก
มุม ส่วนชาวจีนที่มีได้ประพฤติปฏิบัติตามลักษณะทั้ง 5 ประการนี้แล้ว ย่อมอยู่นอกขอบข่ายที่บท
ละครจะกล่าวถึง ดังนั้นบทละครจึงพยายามเสนอภาพของชาวจีน หรือ "เจ็ก" ซึ่งทำให้เกิดความ
แตกแยกขึ้นภายในชาติโดยอาศัยการสื่อสารทางหนังสือพิมพ์ และการเข้ามาทำสนธิสนมกับคนไทยจน
คนไทยตายใจ หลงใหลวางใจ จนเกือบจะพลอยทำให้ชาติพินาศตามลมปากยุยงของพวก "เจ็ก" เหล่า
นี้เพื่อให้ชาวไทยระมัดระวังไว้

วัฒนธรรมทางการเมืองซึ่งปรากฏในบทละคร มีทั้งความคิดเห็น และความเชื่อ
ที่มีต่อแนวทางการปฏิบัติงานของคนไทย ซึ่งแน่นอนว่าบทละครได้เสนอสิ่งที่สร้างสรรค์ให้ประชาชนมี

ความประพฤตินั้นสิ่งที่งดงาม ปีกความคิดเห็นที่ถูกต้อง เหมาะสมอันอำนวยประโยชน์แก่ส่วนรวมตลอดจนถึงการเมืองในที่สุด ที่มโหฬาร เน้นมากที่สุดก็คือการเลือกประพฤตินั้นปฏิบัติอย่างถูกต้องและเสียสละด้วยความรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ในขณะที่เดียวกันก็ต้องระมัดระวังที่จะคบค้าสมาคมกับคนต่างชาติ เพื่อไม่หลอมนักตกเป็นเครื่องมือของคนต่างชาติให้บ่อนทำลายความเป็นปึกแผ่น มั่นคงของบ้านเมือง ตลอดจนเป็นอาวุธของคนต่างชาติมาทำลายความมีหัวใจอย่างเสีย อย่างนักรบจนหมดสิ้นไป คนไทยจะต้องเป็นท้าวของตัวเอง ยึดมั่นในวิถีชีวิตทางการเมืองของคนไว้อย่างมั่นคงด้วยการทำหน้าที่เพื่อปกป้องสถาบันทางการเมืองไว้ให้มั่นคงตามขอบเขตแห่งหน้าที่ ฐานะของตน และความเสมอภาคทางการเมืองไม่ว่าเป็นชาย หรือหญิงหรือเด็ก ทุกคนเป็นพลเมืองที่มีหน้าที่กระทำเพื่อชาติทั้งสิ้น

เนื้อหาการเมืองในบทละครเรื่องนี้ เน้นถึงหน้าที่ของบุคคลในแต่ละฐานะแต่ละวัยว่ามีความแตกต่างกัน คือผูกปรองหมิ่นไต่อาณาภายในขอบเขตของความเป็นธรรมอย่างเหมาะสมกับภาวะและเหตุการณ์ในขณะนั้น ท้ายไทยจึงทำหน้าที่เพื่อชาติโดยการเป็นเสือป่าและลูกเสือ ส่วนสตรีก็ทำหน้าที่เป็นแนวหลังสนับสนุนการรบของชาย สิ่งเหล่านี้จะทำให้บ้านเมืองมีความเจริญรุ่งเรือง ปลอดภัยจากรุกรานของข้าศึก ในขณะที่เดียวกันกับการปฏิบัติหน้าที่เพื่อป้องกันศัตรูภายนอก คนไทยต้องคำนึงถึงภัยภายในชาติ ซึ่งเกิดจากการที่ชาวจีนมิได้มีความสวามิภักดิ์ต่อไทยอย่างแท้จริง คนไทยจึงต้องระมัดระวังมิให้ชาวจีนมีบทบาทในทุกทาง ทั้งนี้เพื่อประเทศชาติจะได้เป็นไทยอย่างสมบูรณ์ ไม่ตกเป็นทาสความคิดของชาวจีน หรือหลงเชื่อตามอย่างโดยไร้สติปัญญา ฉะนั้นคนไทยทุกคนควรจะมีชีวิตในสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ตลอดจนดำรงวัฒนธรรมทางการเมืองที่ดีงามต่อไป เนื้อหาการเมืองเหล่านี้จะปลุกใจให้หนุ่ม ผู้อ่านบทละครมีความรัก ห่วงแทนเอกราชของชาติซึ่งสัมพันธ์กับบทละครเรื่องนี้ได้รับยกย่องให้เป็นยอดของบทละครพูดปลุกใจแล้ว

3. เดอะ แมน อิน กากี (The Man in Khaki) *

เดอะแมนอินกากี เป็นบทละครพูดภาษาอังกฤษ ทรงพระราชนิพนธ์เมื่อ พ.ศ. 2457 นายแอร์ ปราแดร์ นิกเก้ (R. Pradère Niquet) ** แปลเป็นบทละครภาษาฝรั่งเศสและพูดเกล้า ๆ ถวาย โดยใช้ชื่อว่า ลอม ออง กากี (L' Homme en Khaki) ต่อมาใน พ.ศ. 2518 ม.ค.เป็น มาลากุล ได้แปลเป็นบทละครพูดภาษาไทย ใช้ชื่อว่า จับเสือ โดยดัดแปลงเรื่องให้มีลักษณะเป็นไทยและเข้ากับค่านิยมวัฒนธรรมไทย ในการศึกษาครั้งนี้ได้ไว้อบรมจากบทละครฉบับภาษาไทย

เนื้อหาการเมือง

เนื้อเรื่องของบทละครแสดงเหตุการณ์ต่อเนื่องจากเรื่องราวในบทละครพูดเรื่องหัวใจนักรบ เป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นภายในเวลาอีก 1 ปี บทละครเรื่องจับเสือแสดงสถานการณ์ในเขตทอหัตถ์สินบุรี เมื่อถูกทหารแห่งอาณาจักรมังกรทองเข้ายึดครองไว้ได้ โครงเรื่องจึงดำเนินไปด้วยความตื่นเต้น ทั้งสนุกสนานกับเหตุการณ์ และบทบาทของตัวละครฝ่ายที่เป็นคนไทยและฝ่ายข้าศึก ซึ่งมาจากต่างแดน เนื้อหาที่แต่งเรื่องของการเมืองมี 2 ประการคือ

3.1 แนวความคิดทางการเมือง

3.2 วัฒนธรรมทางการเมือง

3.1 แนวความคิดทางการเมือง

บทละครเสนอทฤษฎีการเมืองเกี่ยวกับแนวความคิดทางการเมืองในเรื่องต่อไปนี้

3.1.1 ลักษณะอำนาจ

3.1.2 การใช้อำนาจ

* ต้นฉบับพิมพ์คือใช้ เอ แมน อิน กากี (A Man in Khaki)

** เป็นที่ปรึกษาตามกฎหมายของกระทรวงยุติธรรมในสมัยรัชกาลที่ 6

3.1.3 บทบาทของผู้นปกครอง

3.1.4 ความสัมพันธ์ระหว่างผู้อยู่ใต้การปกครองกับผู้นปกครอง

3.1.1 ลักษณะอำนาจ อำนาจในการปกครองมี 2 ประเภท คือ อำนาจอำชอบธรรม ซึ่งประชาชนพร้อมใจยินยอมให้บุคคล หรือกลุ่มบุคคลเป็นผู้ใช้อำนาจแทนตน ส่วนอำนาจอันไม่ชอบธรรม เป็นอำนาจที่บุคคลในสังคมไม่ชอบอำนาจแก่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลให้เป็นผู้ใช้อำนาจแทนปวงชน ในบทละครแสดงให้เห็นการใช้อำนาจอันไม่ชอบธรรม คือการที่ทหารแห่งอาณาจักรมังกรทองบุกรุกเข้ามายึดครองบ้านของพระยากรุงศรีหัสตินันท์ หมายถึงการเข้ามามีอำนาจเข้ามาโดยที่สมาชิกของบ้านของพระยากรุงศรีหัสตินันท์ยินยอมให้เข้ามามีอำนาจเหนือตน การเข้ายึดครองของข้าศึกเป็นสิ่งที่ทำให้คนไทยไม่มีเสรีภาพในการกระทำสิ่งใด ๆ ตามที่ตนต้องการ ในทางเศรษฐกิจก็ถูกเบียดบังสภาพการถูกกดขี่ให้ได้รับความเดือดเนื้อร้อนใจปรากฏดังที่ นายจอน ละออศรี และพระยากรุงศรีหัสตินันท์ พுகไว้ดังนี้

จอน “อ้าว, ไม่รู้คอกหรือ? มันจะฆ่าเราไปอย่างไรละ ถ้ามันไม่พอใจขึ้นมาเมื่อไร ก็ไม่ต้องรอชักช้า, ชั่วพริบตาเดียว มันก็ส่งเราไปให้ทหารฝึกยิงเป้าได้”

(2518 : 2)

จอน ... ฉันจะทนไม่ได้อยู่รอดมรณะแล้วละนะ ต้องสะกดอกสะกดใจดูเจ้าพวกนั้น กินดี อยู่ดี จากเลือดเนื้อของเรา เทวดาอารักษ์ไม่ช่วยเราบ้างเลย !

(2518 : 4)

จอน “ถ้าเจ้าพวกกระยาบั้นจับได้ จะเจ็บยิ่งกว่าถูกขึ้นเงินเสียอีก มันคงจะไม่ให้สนับอะไรคอก ไม่ยิ่งถึงก็เอาหอกปลายเป็นแท่งเล่น คุเหมือนหนูที่กระหายเลือดคอยควย

(2518 : 5 - 6)

* หมายถึงจับคนรักของละออศรีซึ่งหลบซ่อนอยู่ในบ้านของพระยากรุงศรีหัสตินันท์ ๑ ได้

ละอศรี ... เขาว่าคเห็จะมานะ เน็นายพลเสี้ยด้วยซี่ เาก็ไม่มีทางอื่น
 เบกจากจกการรับบง... จุงเข้าใจนจะจว่า ไม่มีประโยชน์เ็เรา
 จะชคซี่หรือทำให้เขาโกรธ นายพลนจะตองมีอำนาจมาก... ถ้าตอรับ
 ดี. . ให้เขาสบายใจ... พวกเราก็คงจะเอาตัวรอดได้

จอน: กุญญไ้ใจผมเถอะกรับ ผมจะทำให้ดีที่สุด ถึงแม้ว่าน้ำตาจะตกอยู่ข้างใน

(2518 : 7)

เจ้าคุณ ผมเข้าใจแล้ว ทราบแล้วว่่านักดั่งมีสงคราม และท่านผู้บังคับการกับผม
 อยู่กันละกาย บังเอิญเสี้ยด้วยว่าฝ่ายของท่านกำลังได้เปรียบ มีอำนาจ
 เต็มที่ที่จะสั่งการต่าง ๆ ได้ตามใจ, ทั้งในบ้านนี้ และนอกบ้านนี้ พวก
 ผมก็ต้องอดทน และพยายามทำให้ดีที่สุดเท่านั้น

(2518 : 29 - 30)

จากข้อความทั้งหมดนี้ได้แทรกความจริงไว้อีกประการหนึ่งว่า การดำรงชีวิตของ
 คนในสังคมจะสับสนวุ่นวาย ประชาชนมีความเคียดแค้นเมื่อมีการใช้อำนาจอันไม่ชอบธรรมเกิดขึ้น
 การใช้อำนาจเช่นนี้เป็นลักษณะของการปกครองในระบบเผด็จการ (Fascism) ซึ่งบดขยี้
 ให้เห็นว่าไม่ใช่สิ่งที่คนไทยต้องการให้ใช้ในสังคมไทย เพราะการใช้อำนาจอันไม่ชอบธรรมนี้มิได้
 จำกัดอยู่แต่ชนชั้นผู้ปกครอง เช่น "นายพล" เท่านั้น แม้แต่ผู้น้อย เช่น "พลทหาร นายสิบ" เป็นต้น
 ก็อาศัยอำนาจในฐานะผู้กระทำความผิดกระทำทารุณอาชญากรรม โดยไม่คำนึงถึงความเคียดแค้นที่เกิด
 ขึ้นแก่คนไทยแต่อย่างใด แนวความคิดเช่นนี้มีละครได้แสดงไว้ในบทบาทของพลทหารชู พลทหารก็
 และนายสิบเอกหนู ทหารชั้นผู้น้อยของอาณาจักรมังกรทอง

หนู อ้าว ! พุดจากกับแขกผู้มีเกียรติ จะให้มันสุภาพสักหน่อยก็ไม่ได้ แต่ข้าง
 เอะ เรามาพูดธุระกันดีกว่า

จอน ผมไม่มีธุระอะไรกับคุณ และคนชาติคุณ

ก็ เอ๊ะ ! ก็แกเป็นเกลือกกายของบ้านนี้ไม่ใช่หรือ หนูหนูนะ อยากจะวานแกไป
 หยิบเหล้าดี ๆ มากินสักขวดหนึ่งเท่านั้นแหละ

ชู แก้วก็ลูกสาวของแกคนไหนสวย ๆ ก็จงออกมาควบนะ หนูหนูจะรักแกจนตาย
 รั้วไ้เออะ

- หม ... อ้ายเรื่องสุรากับนารีเนะ ข้าก็พอจะรับอยู่ แต่วันนี้ไม่เอาละวะ
ข้าอยากได้อีกอย่างอื่น (ซึ่งมีคไปที่ภาพสีน้ำมัน...) นั่นแหละวะที่ข้าอยากได้
- จอเบ (ตกใจ) เอ๊ะ ! คุณ, คุณไม่รู้หรือว่ารูปนั้นเป็นของมีค่า? มีคนจะให้
คังห่า - หกพันบาทแล้ว ทานก็โง่ซวย
- หม ฐี๊ เกย์ยังไม่เข้าใจ ฉันทนไม่ได้ออกสัทิวาจะซื้อ ฉันทนบอกว่าอยากได้เท่านั้น
(คนนอกตะลึง ส่วน ส.ก.หมกับหัวเราะ)
- หม สะกะ ประหลาดใจนักเชียวหรือ? ก็แถบออกมาเองว่าเป็นของดี
- จอเบ (เสียงกัง) คุณ, คุณจะเอาเฉย ๆ หรือ?
- จอเบ ..
- (เสียงกัง) คุณจะเอาอย่างเลือกเย็น
- หม เย็นอะไร รอนจะตายหาอยู่แล้ว (พูดกับพลทหาร...) อย่าเสียเวลา
เฉยวะ ฉายก็กับอ้ายฐี ประเคี้ยวญการก็จะมีอยู่แล้ว เร็วเข้าหารูปนั้น
จงมา

(2518 : 12 - 14)

การแสวงอำนาจเผด็จการของทหารอาณาจักรมังกรทอง สะท้อนให้เห็นแนวความคิดทางการเมืองในอีกแง่มุมที่ว่า จนต่างชาติที่เข้ามาครอบครองดินแดนไทยนั้น จะไม่ปล่อยให้คนไทยมีอิสระหรือเสรีภาพในสิ่งที่คนไทยเคยมีอยู่ และในการดำเนินชีวิตก็จะเผชิญกับการใช้อำนาจตามอำเภอใจของชนต่างชาติ ซึ่งพยายามสกัดกั้นประโยชน์จากคนไทยทุกวิถีทาง ไม่ว่าจะเป็นในทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม คนไทยจึงมีวิถีชีวิตอยู่อย่างทาส บทละครได้สะท้อนภาพเหล่านี้ไว้ในบทละคร และอย่างที่กนก คุปต์บทละครสามารถรับรู้สภาพการณ์ต่าง ๆ ไว้ได้อย่างสมบูรณ์

3.1.2 การใช้อำนาจ ลักษณะการใช้อำนาจที่สำคัญประการหนึ่งคือ การใช้อำนาจด้วยความเด็ดขาดในขอบเขตที่ผูกครองป้อมอยู่ และตามกฎหมายที่ในการใช้อำนาจที่ไม่มีภาระพะวั้น ไม่ว่าผู้นั้นจะเป็นญาติพี่น้อง หรือผู้สนิทชิดเชื้อกับผู้มีอำนาจก็ตาม ความคิดเช่นนี้ได้สะท้อนออกมาจากบทบาทของนายพลวัน อาย เข็ม ซึ่งประสบกับเหตุการณ์ที่จำเป็นต้องใช้อำนาจเด็ดขาดลงโทษประหารชีวิตผู้ทำผิดกฎหมายของกองทัพ เมื่อนายพลวัน อาย เข็ม ทราบดีว่าผู้ถูกลงโทษนั้นเป็นบุตร

ชายของตน นายพลวัน อาบ เข็น ก็ก้มยื่นยันคำสั่งของตน เพื่อแสดงความเคารพของอำนาจ ซึ่งถ้ามีการกระทำผิดเกิดขึ้นแล้ว ย่อมไม่มีการยกเว้น หรือยกโทษให้เป็นอันขาด ไม่ว่าผู้นั้นจะเป็นใครก็ตาม

วัน อาบ เข็น ... กองทัพอาณานิคมมั่งคั่งของไม่ต้องการทหารที่ชั่วช้ากาคหนี กองทัพไว้เตรียมการยิงเป้า เคียวนี่

...

วัน อาบ เข็น ... การหนีทัพเป็นความผิดร้ายแรง เป็นความผิดที่ต้องประหาร...

... ผมไม่มีเวลาที่จะสัมภาษณ์บุคคลที่หนีกองทัพ ผมไม่ต้องการทราบเหตุผล การหนีเขานั้นที่สำคัญ นี่จะขัดคำสั่งผมหรือ?

(2518 : 31 - 34)

เจ้าคุณ ... ท่านจะฆ่าเพื่อนร่วมชาติของท่านลงคอหรือ?

วัน อาบ เข็น ทำไมจะไม่ได้? ผู้ที่หนีทัพไม่ควรจะมีชีวิตอยู่ต่อไป ผมจะไม่ยอมละเว้น, แม้แต่จะเป็นญาติสนิทของผมเอง

(2518 : 41)

วัน เอ็น บุตรของท่านเอง

วัน อาบ เข็น ทบทวนดูแล้ว, ผมไม่เห็นเหตุผลที่จะต้องชักช้าอีกต่อไป ทหารพรตแล้วไม่ใช่หรือ

...

วัน เอ็น บุตรของท่านนะครับ

วัน อาบ เข็น คุณเข้าใจผิดเสียแล้ว, ผมไม่มีบุตร คนหนีจากกองทัพไม่ใช่บุตรของผม

(2518 : 43)

อย่างไรก็ตาม การใช้อำนาจอย่างเด็ดขาดนั้น มีไว้ว่าจะเกิดผลดีในแง่ที่ทำให้ระเบียบแบบแผนภายในสังคมนั้นจะดำเนินไปในกฎเกณฑ์ที่กำหนดไว้ หรือทำให้สถาบันผู้ปกครองทรงไว้

ซึ่งอำนาจอันศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่ใต้อำนาจปกครองของเกรงกลัวเชื่อฟัง แต่ผลก็จะเกิดขึ้นโดยสมบูรณ์ได้ก็เมื่อมีเงื่อนไข การใช้อำนาจเด็ดขาดของชนชั้นปกครองอย่างรอบคอบ ด้วยเหตุผลอันสมควรเสียก่อน จึงจะทำให้อำนาจนั้นเกิดความเป็นธรรมยิ่งขึ้น แก่วิถีการใช้อำนาจเด็ดขาดของผู้บังคับบัญชาการทหารอาณาจักรมังกรทอง เช่น นายพลวัน อาย เช่น นั้นเป็นการบีดัดการวินิจฉัยส่วนตัว ไม่มีการสอบสวนสาเหตุ และไม่มีการฟังความคิดเห็น หรือ คำอธิบายใด ๆ ทั้งสิ้น การใช้อำนาจเด็ดขาดของนายพล วัน อาย เช่น จึงเข้าลักษณะของการใช้อำนาจเผด็จการ และแน่นอนว่าพลตระไค้บ้ำให้เห็นว่าชนต่างชาตินั้นเป็นชนชาติที่ใช้อำนาจเผด็จการไม่จำเพาะกับคนไทยเท่านั้น แม้แต่คนชาติเดียวกันก็ยังถูกเผด็จการด้วยอำนาจเช่นเดียวกันด้วย

วัน เอ็น เขาไม่ได้ตั้งใจนะหนิ พลเอกวัน ฮั่ว เติ้ง จัดส่งเขาไปหาชาว
หลังแนวรบของฝ่ายไทย, และจัดหาเครื่องแบบเสื้อป่าให้เขา
สำหรับการนั้น ... กองตรวจของเราถึงเขาจนบาดเจ็บ...
ความผิดเท่าที่ผมสอบสวนพินิจดูก็มีเพียงว่าใจอ่อน ... เสียอ่อน
วอนของหญิงรักไม่ได้เท่านั้น

วัน อาย เช่น แค่นี้ก็พอแล้ว ที่จะครหาว่าเป็นผู้หนีทัพ

...

วัน เอ็น โช โทเท่ไม่กรุณา

วัน อาย เช่น เกิดขึ้นพร้อมทั้งชีวิตของผม ได้อุทิศให้แก่ชาติบ้านเมืองหมดแล้ว
โดยมิได้เกี่ยงงอนห่วงหาอาวใจเลย นี่แหละเป็นวิถีของพวก
เราชาวอาณาจักรมังกรทอง ผมขอส่งคุณให้อาณัติสัญญาให้ประหาร
เดี๋ยวนี้

(2518 : 44 - 45)

3.1.3 บทบาทของผู้ปกครอง ตัวละครที่อยู่ในฐานะของผู้ปกครอง คือ นายพล วัน
อาย เช่น ผู้บังคับบัญชาทหารแห่งอาณาจักรมังกรทอง และพระยากรุงศรีหัสสิน เจ้าของบ้านที่ถูกยึดครอง
ทั้งสองได้แสดงบทบาทของผู้ปกครองที่มีความรับผิดชอบต่อการกระทำของผู้ที่อยู่ใต้อำนาจปกครองของตน
คอยดูแลและป้องกันไม่ให้ผู้อยู่ใต้อำนาจปกครองไปก่อความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น บทละครได้เสนอความคิด

ในเรื่องนี้ไว้ดังนี้ คือ

ก) ความรับผิดชอบของผู้ปกครอง

วัน อาย เข็น . . . คนไร้ที่พึ่งจน เป็นตัวตั้งตัวตีในเรื่องนี้...
ให้เขาไปยิงเป้า....

เจ้าคุณ ไม่ได้บอก ผมก็เป็นผู้ชายเหมือนกัน และเป็นเจ้าบ้านใน
บ้านนี้ นายจนคนนี้ ทำตามคำสั่งผมเท่านั้น

(2518 : 37)

ข) การดูแลบังคับบัญชาผู้อยู่ใต้การปกครองไม่ให้ก่อความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น

วัน อาย เข็น ... ผมรู้สึกอับอายขายหน้าจริง ๆ ที่พวกทหารบางคน
แสดงกิริยามารยาทและการกระทำ... เหมือนกับว่าเรา
ป่าเถื่อนเสียเหลือเกิน แต่โปรดเข้าใจด้วยนะครับ ว่า
ทราบใดที่ผมบังคับบัญชากรมนี้อยู่ จะไม่มีทหารคนใด
เป็นโจร, ลักเล็กชะโม่น้อยจะไม่มีเลย

(2518 : 22 - 23)

สถาบันผู้ปกครองจึงมีบทบาทสำคัญต่อผู้อยู่ใต้การปกครอง คือ ทั้งคุณและข้อเสียของผู้
อยู่ใต้การปกครอง มีความรับผิดชอบในการกระทำของผู้อยู่ใต้การปกครอง และปกครองไม่ให้ไปก่อ
ความทุกข์ร้อนแก่คนอื่น สังคมใดที่มีผู้ปกครองที่เบียดเบียนเช่นนี้ก็จะยอมทำให้ผู้อยู่ใต้การปกครองมี
ระเบียบวินัย มีความประพฤติที่ไม่ก้าวร้าวในสิทธิในทรัพย์สินของผู้อื่น (เพราะผู้ปกครองคอยดูแล
ห้ามปรามไว้) สังคมก็จะมีระเบียบ ชีวิตในสังคมก็มีความสุขอย่างแน่นอน

3.1.4 ความสัมพันธ์ระหว่างผู้อยู่ใต้การปกครองกับผู้ปกครอง การที่บทละครได้เน้น
ว่า "นี่แหละเป็นวิถีของพวกเราชาวอาณาจักรมั่งกรทอง" เป็นการแสดงแนวความคิดเรื่องการใช้อำนาจ
ของชนต่างชาติในรูปแบบของเผด็จการ ซึ่งสังคมไทยไม่ต้องการให้นำมาใช้และไม่ปรารถนา
ให้เกิดขึ้นในประเทศด้วย เมื่อการใช้อำนาจของพวกอาณาจักรมั่งกรทองเป็นไปดังกล่าวมาแล้ว
บทละครได้สะท้อนถึงความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองกับผู้อยู่ใต้การปกครองระหว่างทหารอาณาจักร
มั่งกรทองด้วยกันว่ามีความแตกต่างกับในสังคมไทยอย่างมากมาย กล่าวคือ ทหารผู้อยู่ใต้งบบังคับบัญชา

ของอาณาจักรมณฑลของมีความเกรงกลัวต่อผู้บังคับบัญชา เพราะถูกบังคับให้เกรงกลัวด้วยอำนาจ
 อีกนัยหนึ่งก็คือ ผู้ปกครองใช้ "พระคุณ" กับผู้อยู่ใต้การปกครอง ความสัมพันธ์ระหว่างกันจึงไม่มี
 ความสุจริตใจต่อกัน แต่ในทางตรงกันข้าม ในสังคมไทย คนไทยมีความเคารพรักต่อผู้ปกครอง หรือ
 ต่อสถาบันพระมหากษัตริย์โดยความรู้สึกที่แท้จริง ไม่ได้เกิดจากความเกรงกลัวต่อผู้ปกครองแต่
 อย่าวไร เพราะสถาบันผู้ปกครองของไทยมี "พระเดช" ทำให้คนไทยเกิดความรู้สึกผูกพันกับผู้
 ปกครอง รวมไปถึงสถาบันที่สำคัญต่อความมั่นคงของชาติด้วย นั่นคือ ชาติ ศาสนา คนไทยถือเป็น
 หน้าที่ที่จะต้องปกป้องศัตรูที่คิดจะทำลายสถาบันทั้ง 3 และคนไทยจะปฏิบัติหน้าที่ของตนด้วยความเต็มใจ
 และมีประสิทธิภาพยิ่งกว่าฝ่ายที่ทำด้วยความจำใจ และด้วยความเกรงกลัว "พระคุณ" ของผู้ปกครอง
 เสียอีก

ก) ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองกับผู้อยู่ใต้การปกครองของฝ่ายอาณาจักรมณฑลของ

หมู แต่มึงอย่าลืมว่า มึงเป็นทหารอยู่ในกองทัพอาณาจักรมณฑลของ
 และข้าเป็นผู้บังคับบัญชาเหนือมึง
 ภู ผู้หมู่ใจหมักไซ้ เกือกเตี้นอยู่เสมอ ๆ ไม่มีวันคว่ำคอก
 หมู และข้าจะเตี้นอีกเดี๋ยวนี้นแหละ ถ้ามึงอวดดีไป

(2518 : 15 - 16)

วัน เอ็น โกรธสั่งให้แปลสรุปจากผางัว
 ก็ สิบเอกหมู, กรับผม
 วัน เอ็น อ้อ, อย่างนั้นหรือ? คิดไว้ที่เก่า (..) นอกว่าคิดไว้ที่เก่า
 หรือจะให้ฉันเอาแกไปตอกตาปูไว้แทนที่. ..

วัน เอ็น .. แกหาเรื่องใส่ตัวแกเอง, คือทำตัวเป็นโจร... ถ้าฉัน
 ทำตามใจได้ละก้อ จะมีดเกแขวนไว้ที่ต้นไม้นบ้านนี้เพื่อเตือน
 สติใครอื่น ๆ

(2518 . 17)

หมู ... วันนี้โชคไม่มีวะ บังเอิญมี พ.ส.อย่างนี้ ชำนาญบาทีใหญ่

เป็นผู้บังคับบัญชาเราเสียด้วย...

(2518 : 20)

ข) ความสัมพันธ์ระหว่างคนไทยกับสถาบันการ เมืองทั้ง 3

แนบ ... ท่านยังได้ให้ลูกชายที่แข็งแรงแก่เราคนหนึ่ง พ่อจอนก็รู้
อยู่แล้วว่า จุดกำลังถือปืนเพื่อป้องกันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์.

จอน จริง, จุดเป็นส่วนหนึ่งของตัวฉัน และเป็นส่วนหนึ่งของแม่ฉัน
และขณะที่จุดถือปืนเพื่อป้องกันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ก็
เหมือนว่าฉันทำอย่างนั้นด้วย

แนบ พูดยังนี้คอยนาฟังหน่อย ใครยังหุบยังแน่น ก็ต้องไปรบ
คนแก่อย่างเราก็คต้องช่วยในเรื่องที่เราจะทำได้...

(2518 : 4 2 5)

ความรู้สึกที่ผูกพันกับสถาบันการ เมืองอย่างแนบแน่นและความจริงของคนไทย
จะทำให้เกิดการจืดระเบียบภายในสังคม คนไทยรู้จักหน้าที่ของตนเอง และมีการแบ่งหน้าที่กันตาม
ความสามารถและความเหมาะสมของบุคคล การวิเคราะ เเบียบ เช่นนี้ทำให้สังคมมีระบบที่ดี มีแบบแผน
การดำรงชีวิตที่ไม่ก้าวร้าวหาญที่ซึ่งกันและกัน คนในสังคมจะมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันตั้งแต่ในชั้นต่ำ
จนถึงชั้นสูงในระบอบชาติ

แนวความคิดทางการเมืองที่ปรากฏในบทละคร เรื่องจับเสือ นี้แสดงถึงบทบาทของ
ผู้ปกครองต่อผู้ถูกปกครองไว้อย่างมีเหตุผลโดยอาศัย เหตุการณ์ในเรื่อง เช่นเดียวกับของ
ชนต่างชาติว่า ชนต่างชาติใช้อำนาจเผด็จการแบบยัดเยียดเอาความคิดเห็นและการตัดสินใจของฝ่าย
ผู้ปกครองเท่านั้น เมื่อมาถึงนี้แล้วบทละครจึง เสนอ เรื่องความผูกพันของสมาชิกในสังคมกับผู้ปกครอง
ที่ต้องใช้อำนาจมาบังคับให้เกิดความสัมพันธ์ต่อกันว่าต่างกับการ เกิดความผูกพันกันด้วยความจริงใจใน
สังคมไทย ดังนั้นนอกจากการแสดงแนวความคิดทางการเมืองแล้ว บทละครยังเสนอความรู้ในเรื่อง
ระบบการปกครองแบบเผด็จการ (Fascism) ไว้เป็นข้อเปรียบเทียบกับระบบการปกครองในสมัย
รัชกาลที่ 6 ไว้อีกด้วย

3.2 วัฒนธรรมทางการเมือง

บทละครได้แสดงความรู้สึก ความคิดเห็นต่อแบบแผนการดำรงชีวิตของคนไทยไว้ใน บทบาทของนายจอน นางแมน และละออศรี ซึ่งมีต่อสภาพเหตุการณ์คับขันในขณะที่ถูกข่าศึก เข้ายึดครองมณฑลหัตสินบุรี วัฒนธรรมทางการเมืองที่ปรากฏในบทละครได้แก่

3.2.1 อุดมการณ์ชาตินิยม

3.2.2 พฤติกรรมทางการเมืองของคนไทย

3.2.3 ค่านิยมคอบทบาทของหญิงไทย

3.2.1 อุดมการณ์ชาตินิยม เมื่อเกิดเหตุการณ์คับขัน บ้านเมืองอยู่ในภาวะที่ไม่ปลอดภัย และถูกรุกรานของศัตรูภายนอก สมาชิกในสังคมนั้นจะเกิดความรู้สึกเพื่อตัวเอง เจ็บแค้นต่อการกระทำของศัตรู ต่างจะแสดงความรู้สึกหวงแหนเอกราช ตลอดจนเสรีภาพที่ไม่ต้องถูกชนชาติอื่นมา รีดรอนไป และทุกคนเกิดความึกตักเห็นตรงกันว่า จะต้องร่วมมือกันต่อสู้ศัตรูทุกวิถีทาง ดังเช่นที่นางแมนและนายจอนได้แสดงอารมณ์ของความรักในเสรีภาพและเอกราชของชาติไทยไว้ว่า

แมน ที่จริง ตายเสียก็คงจะกินะ พ่อจอน ดีกว่าทนทุกข์ทรมาน ต้องมารับใช้
 เจ้าอาหาปลาให้มันกิน

...

แมน ... ฉันเป็นคนไทยนะจ๊ะ ไม่เคยคิดว่าจะต้องรับใช้คนระยำ...

จอน .. . เฮอะ, ฉันเป็นคนไทยที่ไม่ใช่คนไทย? เมื่อ ร.ศ. 104 พระ
 พุทธเจ้าหลวงท่านส่งทหารไปปราบฮ่อ, ฉันไม่ได้แสดงฝีมืออย่างนั้น
 หรือ? ... สมัยโน้นคนไทยใจกล้านัก ฉันเสียตายแต่ว่า บัคนี่แก่เกินไป
 แบบนั้นไม่ไหวแล้ว ถ้าไม่อย่างนั้น ฉันไม่ทนดูพวกข้าศึกมาแย่งข้าวแย่ง
 ปลาของเราไปกินคอก เอายาพิษให้มันกินเสียไม่ดีกว่า? ให้มันตายกัน
 ทั้งโขลงไปเลย

.. (2518 : 3 - 4)

จอน ... คุณก็รู้อยู่แล้วว่าคนหนุ่ม เขาก็สมัครไปเป็นทหาร ไปต่อสู้และตาย
 อย่างชาตินักรบ

ความรู้สึกรักชาติแสดงออกด้วยความรู้สึกแค้นที่ต้องตกเป็นทาส คอยทำตาม คำบัญชาการของชนต่างชาติ เช่น ทหารอาณาจักรมังกรของแคว ยังสะท้อนออกมาในความรู้สึกภาคภูมิใจในความกล้าหาญของบรรพบุรุษที่สามารถต่อสู้กับศัตรูจนสามารถป้องกันการรุกรานของศัตรูไว้ได้ จะเห็นได้ว่านายจอนเป็นตัวละครที่มีอารมณ์รักชาติที่รุนแรงมาก มีความกล้าพร้อมทั้งยินดีจะพลีชีวิตของตนเพื่อปกป้องบ้านเมืองให้พ้นภัย แต่ชีวิตที่นายจอนมีอายุมาก เกินที่จะแสดงความกล้าหาญ ด้วยการออกรบเช่นบุตรชายของเขา

3.2.2 พฤติกรรมทางการเมืองของคนไทย คนไทยมีอุปนิสัยที่เป็นลักษณะเฉพาะตัวอยู่ประการหนึ่งคือ ความใจร้อน โกรธง่ายหายเร็ว พฤติกรรมทางการเมืองจึงสอดคล้องกับอุปนิสัยดังกล่าวนี้ เมื่อประกอบกับอิทธิพลของพุทธศาสนาในเรื่องความเมตตากรุณาและความกตัญญูตกเวทีแล้ว พฤติกรรมของคนไทยทางการเมืองยังมีลักษณะเด่นชัดยิ่งขึ้น

ก) ค่านิยมเกี่ยวกับความเมตตากรุณา ทำให้คนไทยกลายอมรับผิดแทนผู้อื่นเสมอ แม้แต่ชีวิตก็ยอมสละให้ ดังเช่น นายจอนขอรับการลงโทษแทนบุตรชายนายพล วัน อาย เข็น ซึ่งได้รับคำสั่งให้เข้ามาสวดมนต์ในมณฑลหังสินบุรี เมื่อถูกจับกลับถูกกล่าวหาว่าหนีทหาร โดยไม่มีการสอบสวนแต่อย่างใด นายจอนไม่ได้อามาตพยาบาลบุตรชายนายพลวัน อาย เข็นเลย เขาเกิดความสงสารไม่ต้องการให้ได้รับการลงโทษอย่างยุติธรรม นายจอนจึงขอร้องไห้เอาชีวิตคนแก่เช่นเขาไปแทน เพื่อฝ่ายอาณาจักรมังกรทงจะไม่ต้องสูญเสียนายทหารหนุ่มในการทำสงครามกับไทย

จอน . . . กรุณาแก่เขาควยเด็กขอรับ เขาถูกยิงบาดเจ็บ ตะเกียกตะกายมาที่นี่ ผมกับเมียผมสงสาร เห็นว่าเป็นเพื่อนมนุษย์ก็รับเขาไว้อย่างเป็นเจ้าเขาเลย ... ถูกยิง ไม่ใช่ความผิดอะไรเลย . . . ไม่ได้หนีทหาร

วัน อาย เข็น ... การหนีทัพเป็นความผิดร้ายแรง. . . ต้องประหาร...
...

จอน โปรคมีเมตตาจิตเถอะขอรับ ถ้าจำเป็นจะต้องหลัง เลือดทาแผ่นดินในครั้งนี้ ... เอาชีวิตกระผมนี้เถอะขอรับ ผมแก่แล้ว และ

ไม่มีประโยชน์ ให้คนหนุ่มเขาได้อยู่ ใกล้กลับไปช่วยรบในกองทัพ
ของท่าน

(2518 : 33 - 34)

พฤติกรรมของนายจอนเป็นแบบฉบับของพฤติกรรมคนไทยโดยทั่วไป เกิดความ
สงสัยว่าไม่ต้องการให้คนอื่นได้รับความเดือดร้อน ตัวเองยินดีจะช่วยเหลือแม้ว่าผู้นั้นจะเป็นฝ่ายศัตรู
ก็ตาม เมื่อภรรยาของละออศรีจะถูกลงโทษถึงเสียชีวิต นายจอนจึงยอมสละชีวิตแทน เพื่อช่วยให้คน
หนุ่มได้ทำประโยชน์แก่ประเทศชาติ แม้ว่าจะเป็น การเสริมกำลังฝ่ายศัตรูก็ตาม

ข) กานิยมเกี่ยวกับความกตัญญูต่เวทีย อธิพิพของคุณธรรมในพุทธศาสนาข้อนี้
นั้นเป็นเหตุให้คนไทยแสดงพฤติกรรมทางการ เมืองออกมาด้วยความกล้าหาญ เสียสละ และเต็มใจ
ในการปฏิบัติกิจการต่าง ๆ เพื่อผู้มีพระคุณ พฤติกรรมที่แสดงออกมาจะเป็นประโยชน์สืบต่อไปถึง
ประเทศชาติได้ เพราะถ้าบุคคลสำคัญในบุญคุณของบุคคลใดแล้ว ก็ย่อมจะเชื่อมโยงความรู้สึกไปถึง
ชาติในฐานะที่เป็นสถาบันที่ทำให้บุคคลดำรงอยู่ได้ และเป็นสถาบันที่มีบุญคุณต่อบุคคล บุคคลจึงต้อง
ปกป้องอันตรายจากศัตรูให้ ชาติดำรง เอกราชต่อไป ซึ่งเป็นลักษณะของการแสดงความกตัญญูต่เวทีย
ต่อประเทศชาตินั่นเอง ทศกระสะทอนสิ่งเหล่านี้ในบทบาทและคำพูดของนางแมน นายจอน และ
ละออศรีว่า

จอน ผมก็ยอมไม่ได้ ผมยอมทำงานจนตายคาที่เสียดีกว่าที่จะให้
คุณหนุ่มมาเสียเกียรติ รับใช้ชาติศัตรู, ต่อให้เป็นจอมพลก็ไม่ยอม

(2518 : 8)

แมน ... ใครยังหนุ่มยังแน่น ก็ต้องไปรบ คนแก่อย่างเราก็คงช่วย
ในเรื่องที่เราจะทำได้ เจ้าคุณ คุณหญิง และคุณหนู เป็นนายของ
เรา เราก็คงกตัญญูคุณ ช่วยเหลือท่าน

(2518 : 5)

ละออศรี เกียวก่อน มันจะยอมให้ลุงจอนหรือแม่แมนรับเคราะห์ เพราะ
ความผิดของฉันไม่ได้ ... ของคนนี้กตัญญูคุณพยายามจะรับผิดชอบ
เสียเอง, ขณะที่ฉันคนเดียวเป็นผู้ที่มีความผิด

(2518 : 35)

จอน ... ผมเป็นตัวการคนเดียว ... แะให้เขาซ่อนตัวเสีย
 ... ตัวเขาเองเจ็บและอ่อนเพลียมาก ... ขอให้ยิงเป้า
 ผมเถอะครับ ผมยินดีเสียสละชีวิตเพื่อความกตัญญูต่อผู้มีพระ
 คุณแก่ผม ผมเป็นคนไทย ผมเสียสละเป็นเหมือนกัน

(2518 : 38)

กานิยมในคุณธรรม 2 ประการนี้แสดงให้เห็นว่า คนไทยมีความผูกพันกับศาสนา
 พุทธเป็นอันมาก สถาบันศาสนาได้มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมทางการเมืองของคนไทย และได้กำหนดแบบ
 แผนการดำรงชีวิตของคนในสังคมไว้ในแบบเดียวกัน บทละครเรื่องจับเสือใจเสนาภาพของคนไทย
 ไขว่คว้าบทบาทของตัวละคร โดยที่ไม่ได้แสดงความคิดเห็นว่าถูกต้อง เหมาะสมกับเหตุการณ์นั้นหรือไม่
 อย่างไร

3.2.3 คำนิยมบทบาทของหญิงไทย หญิงไทยในบทละครเรื่องนี้มีความกล้าหาญ
 ที่จะเผชิญกับเหตุการณ์กับชน มีความกระตือรือร้นที่จะช่วยเหลือชาติตามความสามารถที่ตนจะทำได้
 หญิงไทยเช่นละออศรีจึงเป็นท้าวอย่างของหญิงไทยที่พยายามแสดงบทบาทของตนให้เป็นประโยชน์ต่อ
 ชาติบ้านเมืองอย่างไม่ไยดีหน้าผู้ชาย หรือผู้อื่นเลย

ละออศรี พุทโธ, อู่งจอน ทำงานนะ ฉันเคยรังเกียจเมื่อไรละ
 สมน้ำหน้าตัวเองที่เกิดเป็นลูกผู้หญิง ไม่อย่างนั้นฉันก็คง
 ได้จับปืน ชื่นกษานุก เมืองเสียแล้ว ถึงแม้ว่าอายุยังน้อย
 เป็นทหารยังไม่ได้ เสือป่าเขาก็อาจจะรับ

จอน คุณหนูเป็นผู้หญิง ก็ช่วยบ้านเมืองได้ครับ เป็นนางพยาบาล
 ก็ได้

(2518 : 8)

จากคำพูดของตัวละครดังกล่าวนี้ให้ชอึกคิดว่า การทำงานเพื่อประเทศชาติ ไม่ว่า
 การป้องกันประเทศ หรือกิจการใด ๆ ก็ตาม มิได้จำกัดอยู่กับบุคคลกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง หรือด้วยวิธีการ
 อย่างหนึ่งอย่างใด แต่ทว่าต้องอาศัยความร่วมมือกันทำงานของสมาชิกในสังคมทุกคน ทุกเพศ ทุกวัย

และคว้งงานที่มีลักษณะเื้อออำวยประโยชน์ซึ่งกันและกัน ดังเช่น การรบ - การรักษาพยาบาล
เป็นต้น บทละครจึงให้ความสำคัญแก่บทบาทของหญิงไทยไว้เทียบเท่าชายไทยทั่วไป

วัฒนธรรมทางการเมืองทุกประการที่กล่าวนี้ เป็นสิ่งที่บทละครได้แสดงความรู้สึก
ความคิดเห็นในค่านิยม และคัมภีระพฤติกรรมของคนไทย ซึ่งอาจนำไปเป็นแบบความประพฤติ ความ
เชื่อมั่นของคนไทยโดยทั่วไปทั้งในสมัยรัชกาลที่ 6 หรือในสมัยต่อ ๆ มาได้

เนื้อหาการเมืองในบทละครพูดเรื่องจับเสือมีลักษณะของการเสนอภาพการดำรง
ชีวิตของคนไทย ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในสังคมคนไทย และในสังคมของชนต่างชาติ คือ กอง
ทหารอาณาจักรมังกะรอง โดยแสดงออกด้วยความรู้สึกที่มีต่อคนไทยและชนต่างชาติให้เชื่อมโยง
กับแนวความคิดทางการเมือง ตลอดจนวัฒนธรรมทางการเมือง ความรู้สึกและข้อคิดเห็นต่าง ๆ
เหล่านี้ยังให้ความรู้ในเรื่องระบบการปกครอง แบบแผนการดำเนินชีวิตและแนวทางการประพฤติ
ในสังคม ซึ่งมีอิทธิพลทำให้วิถีดำเนินไปตามความต้องการของคนไทยโดยอิสระ ด้วยความยึดมั่น
ในค่านิยมของพุทธศาสนาเป็นสำคัญ

4. หนายอกเอาหนามบ่ง

หนามยอกเอาหนามบ่งเป็นบทละครชวนหัวสลับลำ ทรงพระราชนิพนธ์เมื่อ พ.ศ. 2458
ด้วยเหตุที่เนื้อเรื่องกล่าวถึงจึงทหารในทางที่ไม่ดี พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า ๆ ทรงเกรง
ว่าจะทำให้เกิดการกระทบกระเทือนถึงทหารได้ จึงทรงพระราชนิพนธ์เตือนไว้ในตอนต้น เรื่องว่า

ศักระวาทาญคุณะคร	หรืออ่านกลอนบทรองของข้าเจ้า
ขอให้ท่านออมองการเคา	ขออย่าเฝ้าจับผิดคิดมากมาย
ละครนี้มีได้เฝ้าเปรียบ	การกระทบกระเทียบไม่พึงหมาย
หวังแต่เพียงให้สุขสนุกสนาย	ท่านทั้งหลายเข้าใจไว้ด้วยเทอญ

อย่างไรก็ตาม ปรากฏว่าไม่เป็นไปตามพระราชนิพนธ์คำเตือน ต่อมาพระองค์จึงทรงแก้ไข
ดัดแปลงบทเสียใหม่อย่างที่เห็นอยู่ทุกวันนี้ ในการวิเคราะห์เนื้อหาการเมืองผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลบาง
ตอนจากต้นฉบับที่ยังไม่มีการแก้ไขดัดแปลงมาศึกษาค้นคว้าด้วย

เนื้อหาการเฝ้า

บทละครเรื่องนี้ให้เรื่องราวให้ซับซ้อน โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาทของนกรากิมาค เมืองโนวาร์ ก็แพ็คแพ็ค และกองทหารม้าที่ 28 แต่แฝงเนื้อหาการเมืองไว้ 2 ประการคือ

4.1 แนวความคิดทางการเมือง

4.2 วัชรธรรมทางการเมือง

4.1 แนวความคิดทางการเมือง

บทละครเสนอแนวความคิดทางการเมืองในบทบาทของพลเมือง และของทหารโดยที่ทั้งคู่ต่างเป็นผู้ปกครอง แนวความคิดทางการเมืองมี 4 ประการคือ

4.1.1 การใช้อำนาจ

4.1.2 บทบาทของผู้ปกครอง

4.1.3 ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองกับการปกครองกับผู้ปกครอง

4.1.4 การปฏิบัติภายใต้กฎหมาย

4.1.1 การใช้อำนาจ บทละครเสนอเรื่องของอำนาจไว้ 2 แบบ คือ อำนาจที่ผันแปรไปตามอารมณ์ของผู้ปกครอง กับอำนาจเด็ดขาดอย่างเผด็จการ อำนาจแบบแรกเป็นของผู้ปกครองฝ่ายพลเรือน ส่วนอำนาจแบบที่ 2 เป็นของผู้ปกครองที่เป็นทหาร ลักษณะการใช้อำนาจของ 2 ฝ่ายมีดังนี้

ก) ฝ่ายพลเรือน แพ็คแพ็คเป็นตัวละครที่สะท้อนให้เห็นว่า ผู้ปกครองพลเรือนมีอำนาจภายในขอบเขตของกฎหมายของบ้านเมือง และใช้อำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายกับประชาชน เพื่อให้ประชาชนมีความสุข ความเป็นอยู่ดีขึ้น ในขณะที่ผู้ปกครองที่อยู่ภายใต้กฎหมายด้วยแนวความคิดดังกล่าวจำแนกรายละเอียดได้ดังนี้

1) ใช้อำนาจตามกฎหมายเพื่อให้สังคมมีความเป็นระเบียบเรียบร้อยแพ็คแพ็คได้ใช้กฎหมายลงโทษเด็กชายชาวเมืองซึ่งกระทำความผิดตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายดังนี้

แพ็ค .. พวกแกพากันหัวเราะเยาะนกรากิมาคเช่นนี้ มีโทษผิดตามกฎหมาย

ลักษณะปกครองมาตรา 8957 มีระวางโทษ

ข้อเสียของการใช้อำนาจของผู้ปกครองพลเรือนคือ ความไม่เด็ดขาด เพราะนำเรื่องส่วนตัวและอารมณ์เข้ามาเกี่ยวข้อง จนไม่สามารถใช้กฎหมายให้เป็นกฎหมายได้ ผู้ปกครองจึงประสบความล้มเหลวในการปกครอง ไม่มีใครเชื่อถือจะปฏิบัติตามกฎหมาย ดังที่แฟตเทศปฏิบัติต่อเด็กชายชาวเมืองโดยการลงโทษซึ่ง แฟตเทศเกรงว่าเด็กชายชาวเมืองจะได้รับความสะอึกสยบในคุกจนเกินไป จึงกลับกำสั่งใหม่ ให้ปล่อยเสียทั้งหมด

แฟต . เรื่องอะไรซ้ำจะให้เอ็งไปนอนก้นอยู่ในกระรางให้เปลืองอาหารเปล่า เอาไว้ใช้ดีกว่า ปล่อยเสียพลตระเวน!

... ..
 ยอนนี่ . ไม่เลวกว่าตัวท่าน ท่านเหลวไหลยิ่งกว่าคน
 แฟต . เอ๊ะ เด็กคนนี้ดูถูกนคราภิบาล ผิดกฎลักษณะปกครองมาตรา....
 ยอนนี่ . (พูดอ่อน) โทษถึงใส่กระรางไหม?
 แฟต . (รับยอม) เปล่า เปล่า ฉันผิดไป แก่พูกถูก เมื่อแต่ก็แก้ไม่ได้
 คุกฉันเลย ตรงกันข้ามแก่คดียกของฉัน

... ..
 ยอนนี่ . งามพื่อนานคราภิบาลสักผัวจะติดกระรางไหม
 แฟต . ไม่ติด ไม่ติด อย่างไร ๆ ก็ไม่ติด ในวันนี้

(2506 : 266 - 267)

และการปฏิบัติของกรรมาชนอย่างอ่อนข้อให้ จนทำให้เสียระเบียบของการปกครอง -

แฟต . . ในเวลาที่อยู่ในบ้านในเรือน หล่อนจะทำอย่างไรฉันยอมได้
พอออกจนประตูบ้านออกมาแล้ว ฉันเป็นนคราภิบาล ไม่มีใครจะโตกว่าฉันได้ ฉะนั้นการที่หล่อนจะมาร้างงานในกลางเมืองเช่นนี้ นับว่ามีความผิดประทุษร้ายผู้ปกครอง ต้องควมมาตรา

9836

มาร์ธา . บ้า !

แฟต . ที่หล่อนว่าฉันเช่นนี้ กรันว่าฉันจะได้ยินก็จะต้องเอาโทษหล่อน เพราะฉะนั้นฉันต้องทำเป็นไม่ได้ยิน

มาร์ธา อูวะ ! แกนี่น่ารำคาญ . เดียวก็ (เงื้อ)
 แผลก เจือง่า ต้องควมมาตรา 9877 แดฉั้นไม่เห็นคอก ไม่เห็น ๆ
 (..)

(2506 : 27)

ข้อความทั้งหมดนี้แสดงให้เห็นว่าแพตเทคเป็นผู้ปกครองพลเรือนที่รอบรู้ในกฎหมายอย่างเชี่ยวชาญ สามารถอ้างอิงกฎหมายแต่ละมาตราได้คล่องแคล่ว แต่แพตเทคไม่อาจใช้อำนาจตามกฎหมายกับผู้อยู่ใต้อำนาจปกครองอย่างใดผิด ดังนั้นอำนาจของแพตเทคจึงเปรียบเสมือนแผ่นกระดาษที่ไม่สามารถควบคุมให้ผู้อยู่ใต้อำนาจปกครองปฏิบัติตามได้

2) ผู้ปกครองอยู่ภายใต้กฎหมาย ไม่มีอภิสิทธิ์ที่จะละเมิดกฎหมายได้ แม้ว่าเรื่องนั้นจะเกิดผลเสียหายแก่ตัวผู้ปกครองเอง แพตเทคเป็นผู้ปกครองที่มีลักษณะดังกล่าว โดยที่เขาไม่ยอมละเมิดกฎหมายเกี่ยวกับการจดทะเบียนสมรส เมื่อสมุททะเบียนหายไป แพตเทคก็ยืนยันว่าไม่สามารถดำเนินการให้ยุ่งเกี่ยวกับการกรณทหารมาที่ 28 แต่งงานต่อไปได้ แพตเทคยืนยันอย่างมั่นคงว่า

แพต ก็ผมจำเป็นต้องประพฤติตามกฎหมายนั้นะ ถ้าผมทำตามประสงค์
 ของท่านผู้บังคับการผมก็ต้องคิดตารางเท่านั้นเอง
 ณ.บ.ก. จะติดก็ติดไปละสิ ฉันทไม่ขัดข้องเลย
 แพต ผมขัดข้อง

(2506 : 332)

จะเห็นได้ว่าผู้ปกครองพลเรือนเป็นผู้มีสิทธิใช้กฎหมายเพื่อปกครองประชาชน โดยที่ผู้ปกครองมีความเสมอภาคกับประชาชนคืออยู่ภายใต้กฎหมาย ดังนั้นผู้ปกครองจะมีอำนาจโดยชอบธรรมตามที่กฎหมายบัญญัติไว้ แต่ในขณะที่เกี่ยวกับการใช้อำนาจควรจะต้องมีความเด็ดขาด เพื่อรักษาความศักดิ์สิทธิ์แห่งกฎหมาย และอำนาจของผู้ปกครอง ผู้ปกครองไม่ควรจะนำเรื่องส่วนตัวมาเกี่ยวข้องกับ การใช้อำนาจตามหน้าที่แต่อย่างใด ความคิดเกี่ยวกับเรื่องนั้นทละกรได้ชี้ไว้อย่างชัดเจนในค่านที่ติ และไม่ใช่อำนาจการใช้อำนาจของนคราภิบาลแพตเทค ซึ่งอาจเรียกได้ว่าเป็นลักษณะการใช้อำนาจแบบ อิสระนิยม

ข) ฝ่ายทหาร ผู้บังคับการกรณทหารมาที่ 28 นายพันเอก ฮอตสเปอร์ เป็นตัว

ของผู้ปกครองเผด็จการทหาร (Fascism) ซึ่งนำระเบียบวินัยของทหารมาใช้กับพลเรือน
เป็นการไว้อำนาจเผด็จการที่เข้มงวดและตามความพอใจของผู้ปกครอง ทำให้ประชาชนได้รับความ
เดือนร้อน ลักษณะการใช้คำบางเผด็จการทหารมีดังนี้

1) ไม่ยอมรับฟังความคิดเห็นของพลเรือน แต่กระทำตามความต้องการ
ของตนเท่านั้น ดังเช่นผู้บังคับการฯ ต้องการจะได้หญิงสาวเมืองโนแวย์เป็นภรรยาด้วยวิธีการจับคู่
ตามลำดับยศและอาวุโส

อ.บ.ก. ไม่ควรจะยกเอาการส่วนตัวมากล่าวในที่นี้ ... การที่เลือก
คุณนี่เป็นการแผ่นดินอันหนึ่ง คือเป็นเหมือนการเพาะทหารขึ้น
ไว้อีก...

...

ผ.บ.ก. ฉันมีความเสียใจ ฟังคำอธิบายยืดยาวต่อไปไม่ได้ ตาม
ธรรมดาฉันเห็นว่าความเห็นของพลเรือนไม่เป็นรองที่ควรฟัง
กว่าประการใด ๆ เลยทีเดียว

(2506 : 314 - 315)

2) ในการปกครอง จะไม่ทำตามกฎหมายของพลเรือน แต่จะนำกฎหมาย
ของทหารหรือ วินัยของทหารมาใช้แทน เมื่อผู้บังคับการ ฯ จะทำพิธีแต่งงาน ได้ถูกกีดกันผู้บังคับการฯ
ไม่ยอมฟังทั้งสิ้น อ้างแต่ว่าไม่รู้จักกฎหมายพลเรือนเพียงอย่างเดียว

* เมอร์รี่ เปื่อย่ายหญิงไม่เต็มใจเช่นนี้ พ่อจะกระทำพิธีต่อไปหาได้ไม่

...

เมอร์รี่ เพราะผิดกฎหมายฝ่ายบ้านเมือง และผิดพระวินัยบัญญัติด้วย

ผ.บ.ก. กฎหมายบ้านเมืองฉันไม่รู้จัก และวินัยใด ๆ ฉันก็ไม่นับถือ
นอกจากวินัยทหาร

(2506 : 336)

และผู้บังคับการ ฯ ยังอ้างในตอนที่แพตเทคหาสมุททะ เบี่ยนการแต่งงานไม่พบ

ดังนี้

ผ.บ.ก. ข้างเถอะ ! ไซ้กระตาดลงซี้ดเอาแทนก็ได้

...

แต่ เพราะผิดกฎหมาย

ผ.บ.ก. กฎหมายพลเรือนฉันไม่รู้ และไม่เกี่ยวของอะไรกับฉัน

(2506 : 332)

3) จักณะการปกครองเป็นแบบการใช้อำนาจเด็ดขาดโดยไม่คำนึงว่า
การใช้อำนาจของตนจะขัดกับสิทธิพื้นฐานของมนุษยชาติ ดังเช่นชาวเมืองโนแวนมีความเกรงกลัว
การลงโทษของพวกทหารว่า

เอเน่ ... ถ้าเมื่อทหารเข้ามาถึงเมืองนี้แล้วไปเย้ยเบาะเขา ฝ่าย
ทหารอาจจะจับลงโทษเสียเอง ไม่รอให้ฝ่ายบ้านเมืองลงโทษ
ก็ได้

เมอร์รี่ จริงอยู่หลอน . . การลงโทษของทหารจะเป็นที่เดือดร้อน
แก่ฉันมาก เพราะเขาอาจจะเอาความพันหน้าพวกฉันเวอะ
ไปเลยเสียโฉม และจะขัดทางอาชีพะรองพวกฉันไปหลายวัน
ด้วยก็เป็นได้

(2506 : 286)

เมื่อทหารต้องการได้หญิงสาวชาวเมืองโนแวนเด่นรำเพื่อความบันเทิงแก่กรม
ทหารม้า ก็ใช้วิธีการบังคับให้แพศยาเหยยบอนุญาตให้ลูกหลานมาแสดงให้เหล่าทหารชม

ผ.บ.ก. ... ท่านมีความจงรักภักดีรักชาติบ้านเมือง จนเดือดเนื้อ
และชีวิตก็ยอมสละได้ไม่ใช่หรือ

แต่ ก็เห็นจะได้คอกขอรับ ถ้าเป็นความจำเป็น

ผ.บ.ก. ถ้าเช่นนั้นท่านจะยอมสละลูกสาวหลานสาวให้เดินบำรุงความ
รื่นเริงให้กรมทหารหนอยไม่ได้เพียวหรือ

...

บูนา

ซึกซึกก็ไต่ปากเจอเท่านั้นเอง (...)

(2506 : 306)

และอำนาจที่ทหารใช้ก็คือ กำลัง อาวุธ เพื่อข่มขู่ให้ประชาชนเกรงกลัว —
 แอนน์ การที่เราจะคิดหาการชักชวนด้วยกำลังที่โน้มน้าวเขาไหว
 เพราะทหารมีกำลังและมีอาวุธ คงปราบพวกเรานี้ไปหมด
 เท่านั้น

(2506 : 324)

กำลังหรืออำนาจเป็นเครื่องมือบังคับให้ประชาชนทำตามสิ่งที่ทหารต้องการ คือ
 ผ.บ.ก. ... ขอให้เข้าใจว่าเวลานี้ข้าพเจ้ามีกำลังอาจจะบังคับหลวง
 พ่อให้ทำตามประสงค์ได้

(2506 : 336 - 337)

ผ.บ.ก. ก็ให้มันรู้ไป บุกจับตัวนคราภิบาลไว้ พรุ่งนี้เช้าเอาตัวแก้ทำ
 เป้าให้ทหารซ้อมยิงเล่นเสียให้สนุก...

(2506 : 332 - 333)

เหตุที่ทหารใช้อำนาจกดขี่พลเรือนอีกประการหนึ่งก็คือ ทหารมีความเชื่อมั่นใน
 ตนเองมากเกินไป ดังที่บทละครได้อธิบายไว้ว่า

...
 เหล่าทหารหรือจะพึงพลเรือน
 ทหารพึงตนเองเท่านั้นเหมาะ
 คำไทเราจะจับใจไม่มีเหมือน
 พுகกรงมาตรงไปไม่แซ่เขื่อน

๔) การใช้อำนาจเด็ดขาดเข้มงวดจนเกินไป เป็นสิ่งที่เหลือวิสัยที่ผู้อยู่ใต้
 การปกครองจะปฏิบัติตามได้ ลักษณะการใช้อำนาจเช่นนี้บทละครได้สะท้อนออกมาในการกระทำของ
 ผู้บังคับการฯ ต่อทหารไท้บังคับบัญชา โดยมีการออกคำสั่ง ปฏิบัติตามลำดับยศ และอาวุธ ผู้ใดฝ่า
 ขืนกฎเกณฑ์ไม่ได้

ผ.บ.ก. อื่นกันหมดแล้วหรือยัง? ถามกันต่อ ๆ ลงไป

(...)

พลเรือนมีความแตกต่างออกไป จะทำให้เหมือนทหารมิได้ ดังนั้นการใช้อำนาจจึงควรเป็นแบบ
ผสมระหว่าง ก) และ ข) กล่าวคือ ใช้อำนาจตามกฎหมายบ้านเมือง อย่างเด็ดขาด เพื่อให้
ประชาชนปฏิบัติตามกฎหมายอย่างเคร่งครัด ผู้โค่นล้มหรือละเมิด ผู้ปกครองพึงใช้อำนาจลงโทษ
ตามที่บัญญัติไว้ในกฎหมาย ไม่มีการลดหย่อนแต่อย่างใด ส่วนการใช้อำนาจกับทหารก็เป็นไปตามหลัก
ของวินัยทหารอย่างมีเหตุผล และเหมาะสมตามกาลเทศะ และฐานะของทหาร จึงจะเป็นการใช้
อำนาจที่ดีของผู้ปกครอง

4.1.2 บทบาทของผู้ปกครอง พลละครได้กล่าวถึงบทบาทของผู้ปกครองฝ่ายพล
เรือนไว้ว่า จะต้องทำหน้าที่ของตนด้วยความรับผิดชอบ คือรับผิดชอบต่อความทุกข์สุขของผู้ที่อยู่ใต้
การปกครอง ความคิดประการนี้ปรากฏในบทบาทที่ไม่มีการรับผิดชอบต่อแพตเทก เมื่อแพตเทก
ยินยอมให้ทหารเลือกผู้ครองตามความพอใจของทหาร

เอลิส ... ปารู้ใหม่ว่าในพวกผู้หญิง เขาก็มีคุณหรือซู้รก็อยู่แล้วหลายคน
จะให้เขาทำอะไร?

แพตเทก ไม่รู้ ! (ผู้หญิงร้องอ้ออิงว่า จะใช้โค่นหรือ) จะใช้โค่นหรือ ไม่ได้
ก็ต้องกักพันหนละ แม่คุณ !

เอลิส ป่าพูดเช่นนั้นไม่ถูก ป่าเป็นนคราภิบาล จะเลียงความผิดชอบ
เช่นนี้โค่นหรือ?

(2506 : 319 - 320)

แพตเทกไม่พยายามต่อสู้กับการใช้อำนาจของทหาร ทำให้ประชาชนซึ่งรวมทั้ง
บุตร - หลานของตนเองควย ต้องได้รับความเดือดร้อน และแพตเทกยังไม่ยอมรับที่จะแก้ไขปัญหาค
ทุกขร้อนควย กลับโยนความผิดไปยังบุตรสาวว่า "เจ้าเองนั่นแหละ ควรรับผิดชอบ" (2506 : 320)
เช่นเดียวกับความในคอนค่อไปนี้

แพตเทก วันนี้เป็นวันพิเศษ ... กองทหารจะมาให้เกียรติยศแก่เมืองเรา
ถึงอกขาวอกขาวเราก็ควรพอใจ เพราะเราได้เกียรติยศ

ยอนนี่ ก็เกียรติยศกินไม่อิ่มนี่ซอร์รับ

แพตเทก เจ้าเอ๋ย ! เจ้ายังเด็กไม่รู้จักเกียรติยศ เข้าใจไม่ได้ว่าความ

อิมใจทำให้รู้สึกอึดท้องไปไคควย ทุแกตัวฉนิ วนนี้ฉนยัง
กินอาหาร เขาลดหย่อนลงไปกว่าปรกติเป็นกอง ฉนกินกาแฟ
4 ถ้วย ขนมปัง 3 ก้อน ไส้กรอก 2 อัน ขนมหวานอีก 8 ชิ้น
เท่านั้นเอง ! ...

(2506 : 258 - 259)

แพตเทคไม่รวมทุกข์ร่วมสุขกับประชาชนเลย ในขณะที่คนอื่น ๆ ออกอยากเพื่อถัก
ทุนอาหารไว้เลี้ยงดูทหาร แพตเทคยังคงกินอาหารอย่างบริบูรณ์ ซ้ำยังกล่าวว่าคนก็มีความออกอยาก
เช่นเดียวกับประชาชน เน้นไควว่าแพตเทคเป็นภาพสะท้อนของผู้ปกครองที่ไม่รับผิดชอบต่อความทุกข์
สุขของผู้ที่อยู่ใต้อการปกครอง

แต่อย่างไรก็ตามแพตเทคได้แสดงให้เห็นว่า เป็นผู้ปกครองที่ปฏิบัติตนอยู่ภายใต้
กฎหมาย หรืออีกนัยหนึ่งก็คือ ไม่แสดงตนว่าอยู่เหนืออำนาจ เมื่อทำผิดก็ยอมรับบทลงโทษตามกฎหมาย
ดังกล่าวกวไว้กับผู้บังคับการ ๆ ว่า

ก็เมจจำเป็นต้งประพฤติดตามกฎหมายนั้นะ ถ้าผมทำตามประสงค์ของ
ท่านผู้บังคับการก็ต้องติดตะรางเท่านั้นเอง

(2506 : 332)

ความกิดเช่นนี้แสดงให้เห็นว่าผู้ปกครองยอมมีหน้าที่ปฏิบัติตามกฎหมาย เป็นสิทธิ
อันเสมอภาคเท่าเทียมกันของผู้ปกครองและผู้ที่อยู่ใต้อการปกครอง

ดังนั้นบทบาทของผู้ปกครองฝ่ายพลเรือนจึงบดละครได้เสนอเป็นแนวความคิดทาง
การเมืองไว้ คือการดูแลเอาใจใส่ความทุกข์สุขของผู้ที่อยู่ใต้อการปกครอง มีความรับผิดชอบในเหตุการณ์
ที่เกิดขึ้น พร้อมที่จะชจัดปัญหาต่าง ๆ เพื่อให้ผู้ที่อยู่ใต้อการปกครองมีความร่มเย็นเป็นสุข ในขณะที่เดียวกัน
ผู้ปกครองก็มีไ้บุคคลที่จะแสดงบทบาทว่ามีอิทธิทธิเหนือกฎหมาย

4.1.3 ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ที่อยู่ใต้อการปกครองกับผู้ปกครอง

จากการใช้อำนาจไม่เด็ดขาดและไม่สม่ำเสมอของผู้ปกครองแบบแพตเทค ทำให้
ประชาชนผู้ที่อยู่ใต้อการปกครองไม่มีความเชื่อถือต่อผู้ปกครอง ซ้ำร้ายยังตีเสมอราวกับเป็นเพื่อนเล่นกับ
ผู้ปกครองอีกด้วย ดังที่เด็กชาวเมืองแสดงกิริยาวาจาเยาะหยันที่แพตเทคเปลี่ยนแปลงคำสั่งอย่างง่าย ๆ ว่า

ไปเหลวกว่าตัวท่าน ท่านเหลวไหลยิ่งกว่าคน

(2506 : 266)

แทนที่แพะเหจะรู้สึกตัวว่าถูกดูหมิ่นจากเด็ก กลับเห็นเป็นเรื่องของการยกย่อง จึงกล่าวโต้ตอบว่า

ขอที่แก่กว่าเหลวไหลยิ่งกว่าคนละนี้ แปลว่าแกชมว่าฉันทำถูกตามท่า
ที่คราภิบาล ซึ่งต้องดีกว่าพลเมืองทั้งหมดทุก ๆ อย่างไป ต้องดีกว่า
ในทางการงาน ต้องดีกว่าในทางพูด ต้องดีกว่าในทางฉลาด และต้องคิ
กว่าในทางเหลวไหลด้วย

(2506 : 267)

ถ้าพูดถึงแพะเหจะยังสะท้อนให้เห็นว่าแพะเหจะยกตนข่มผู้อื่นอยู่โดยการปกครอง รู้สึก
ว่าตนดียิ่งกว่าคนอื่น ๆ ในทุกทาง คือทั้งทางดีทางชั่ว ดังนั้นผู้ปกครองที่ประพฤติอย่างแพะเหจึง
ไม่ได้รับความเคารพนับถือจากผู้ที่อยู่ใต้การปกครองอย่างแท้จริง ผู้ที่อยู่ใต้การปกครองไม่มีความ
เกรงใจเกรงกลัวอำนาจของผู้ปกครอง ดังที่ "บุญวงศ์เตี๋ย" นายกองตระเวนสนับสนุนการหัวเราะ
เยาะเย้ยแพะเหของพวกเด็กชาวเมือง รวมทั้งกล่าวขยอนแพะเหว่าเป็น "คนบอ" แม้การแกล้ง
ที่แพะเหเห็นชอบกับพวกเด็ก ๆ ว่าตนเป็น "คนบอ" เมื่อสบโอกาสที่จะกล่าวแกว่ง "บุญวงศ์เตี๋ย"
ก็ฉวยโอกาสว่าแพะเหทันที

บุญ ผมก็ลืมถามไป ว่าที่จับนั้นเรื่องอะไร

แพะเห เพราะเขาหัวเราะเยาะฉัน

บุญ ท่านก็น่าหัวเราะเยาะจริง ๆ ของเขาคู้ย (เห็นนคราภิบาล
ยืนตะลึงอยู่จึงพูดต่อไป) เมื่อแต่ก่อนฉันว่าผมบอท่านก็เห็นด้วยกับ
มัน เพราะฉะนั้นมันเห็นท่านนคราภิบาลบอ ผมก็เห็นด้วยกับมัน
บ้างสิ ! หายใจนะขอรับ (...)

(2506 : 265)

แม้บุตรสาวของแพะเหเอง ก็ไม่มีความผูกพันกับแพะเหคนัก ดูได้จากบท
สนทนาโต้ตอบระหว่างกัน เมื่อแพะเหถูกจับเพราะไม่ปฏิบัติตามความประสงค์ของผู้บังคับการ ๆ

แฉะ ... ท่านก็เลยจะ เอาตัวพอทำ เป้าให้ทหารฝึกหัดยิง เล่นเสีย
จริงนี่

เอลิส ดิฉันไปดูเขายิงบ้างได้ไหมคะ

แฉะ พุทโธ พังพุดลี นี่ยากให้พอตายหรือ

แฉะ ออ นี่ป่าไม้อยากตายคอกหรือ ?

(2506 : 333)

การที่ "เอลิสเบธ" ถ้าวประชดบิดา เพราะบิดาไม่ยอมรับมีชอบกับเหตุ
การณที่ผู้บังคับการ ฯ ได้จัดการเลือกผู้แต่งงานขึ้น และทำให้หญิงสาวชาวเมืองรวมทั้งบุตรสาวบาง
คนของแฟทเทคเองต้องได้รับความเดือดร้อน

ถ้าผู้อยู่ใต้การปกครองไม่มีความเคารพนับถือต่อผู้ปกครองแล้ว ก็จะไปเชื่อฟัง
และไม่ให้ความร่วมมือกับผู้ปกครอง นับว่าเป็นปัญหาในการปกครองที่สำคัญ เพราะกิจกรรมทาง
การ เมืองจะสำเร็จตามเป้าหมายได้เป็นอย่างดีนั้นต้องอาศัยความร่วมมือกันระหว่างผู้อยู่ใต้การ
ปกครองและผู้ปกครอง

ข) 1. ความรักที่เชื่อมกับผู้ปกครองที่ใช้อำนาจเผด็จการ ความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน
กับผู้อยู่ใต้การปกครองก็จะไม่บังเกิดขึ้น ตามที่บทละครแสดงกับพระกรมทหารที่ 28 ไว้ว่า

ผู้บังคับ ข้าราชการเรา

พอข้าอาจส่งเสียงสำเนียงถาม

เหมื่อนเครื่องจักรชักใยได้ทุกยาม

เราสงครามวังหุนเป็นหุ่นยนต์

ถึงสามสี่พันบุก เขารุกรับ

นายเราขับเข้านับปี

เห็นทหารชาลชุยไม่เหมือนคน

ถึงเสียชนม์ไม่เสียซึ่งวินัย

(2506 : 290)

การเปรียบเทียบทหารเป็นหุ่นยนต์ หมายถึงความไม่มีชีวิตจิตใจ เพราะต้องปฏิบัติ

ตามวินัยทหารหรือทำตามคำสั่งของผู้นับบัญชาเพียงประการเดียว จึงสะท้อนให้เห็นว่าผู้อยู่ใต้การปกครองจึงมีแต่การเชื่อฟังไม่ได้เกิดความรู้สึกรักใคร่หรือเคารพผู้ปกครองอย่างจริงจัง นอกจากนี้ ทละครได้เปรียบไว้อีกว่า "ทหารไม่เหมือนคน" ซึ่งหมายความว่าทหารไม่มีความรู้สึกนึกคิดอย่างที่คนทั้งหลายเขารู้สึก เขาคิด คบคิดจนมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน เหตุที่ทหารเป็นเช่นนี้ก็เพราะถูกพันธิตอยู่กับวินัยที่เคร่งครัดมากเกินไป วินัยทำให้ทหารปฏิบัติตัวแตกต่างจากคนทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งตามที่ทละครได้แสดงไว้แล้วว่า กรมทหารม้าที่ 28 มีความเข้มงวดกวดขันต่อทหารเป็นอันมาก ดังนั้นความผูกพันสนิทสนมรักใคร่ที่มนุษย์มีต่อกันจึงไม่เกิดขึ้นกับทหารผู้ไร้อารมณ์จิตใจเป็นอันแน่นอน

อโง่งความสัมพันธ์ระหว่างทหารกับพลเรือนมีปรากฏในบทละครดังนี้

ทุกสิ่งสิ้นสวาทพิที่จัดหา
ทหารคงกินได้ไม่อดณา
ดูซำรับประกับได้พันโค
แต่จะให้อรองรับและนับหน้า
เสมอหมู่โยธาหาได้ไม่
พลเรือนจะเหมือนเราอย่างไร
เหลือจะรับรองได้ให้เต็มพัน

(2506 : 293)

ในตอนที่ผู้บังคับการ ฯ ต้องการมีภรรยา ผู้นับกับการกล่าวกับแฟตเหว่า การหาภรรยานั้นเป็นของหายาก

แฟต ผมไม่เข้าใจว่าทำไมจะยากกว่าพลเรือน
ผ.บ.ก. ก็ทหารเห็นพลเรือนเมื่อไรละ?

(2506 : 311)

เมื่อผู้นับกับการ ฯ มีความเห็นเช่นนี้แล้ว การปฏิบัติต่อพลเรือนจะเป็นแบบดังต่อไปนี้

... ตามธรรมดาฉันเห็นว่าความเห็นของพลเรือนไม่เป็นของที่ควรฟัง
ด้วยประการใด ๆ เลยทีเดียว

(2506 : 315)

หากเห็นแก่หน้าแล้ว พลเรือนก็จะเรียกร้องสิ่งที่แพ้แตกแล้วสุนทรพจน์ในคราว
ต้อนรับกรมทหารมาที่ 28 ว่า

๑ โกรธยอมให้ปวงประชา ผู้ชาวพารา ได้เป็นมนุษย์ได้ใหม่
๑ ถ้ากว่าทหารปานใด ขอเพียงแต่ให้ ท่านยอมให้เราเป็นคน

(2506 : 292)

ทั้งนี้การนี้ผู้ปกครองเป็นทหารซึ่งใช้อำนาจเผด็จการแล้ว พลเรือนก็จะถูกคุกคาม ✓
ได้รับการปฏิบัติที่ไม่เสมอภาคกับทหาร แน่นอนว่าพลเรือนจะรู้สึกไม่พอใจ และพยายามเรียกร้อง
ให้ตนได้รับความเสมอภาค ไปถูกคุกคาม หรือถูกแบ่งพวกออกจากทหารอื่น ๆ ดังนั้นความผูกพันที่สนิท
สนม หรือแม้แต่การปฏิบัติต่อกันด้วยความเคารพนับถือ และยกย่องจึงไม่ปรากฏมีในสังคมที่ถูกปกครอง
ด้วยระบบเผด็จการทหาร

✓ จากแนวความคิดทั้ง 2 ประการคือ ความสัมพันธ์ระหว่างผู้อยู่ใต้การปกครองกับ
ผู้ปกครองพลเรือนผู้นอว และกับผู้ปกครองทหารผู้เข้มงวด เป็นความรู้สึกที่ไม่พึงประสงค์ทั้ง 2 ฝ่าย
เพราะฝ่ายหนึ่งผู้อยู่ใต้การปกครองไม่เคารพนับถือ ส่วนอีกฝ่ายหนึ่งผู้อยู่ใต้การปกครองปฏิบัติตัวดุจ
หุ่นยนต์ ดังนั้นสิ่งที่ดีกว่า 2 ประการนี้ จึงขึ้นอยู่กับการใช้อำนาจในการปกครองของผู้ปกครอง คือ
ใช้อำนาจด้วยความเป็นธรรม เคตคาห์ แต่เพียงธรรม และกอบด้วยความเมตตากรุณาต่อผู้อยู่ใต้ ✓
การปกครอง การปฏิบัติดังนี้จะทำให้ผู้อยู่ใต้การปกครองมีความเคารพ เชื่อฟัง และรักใคร่ต่อผู้
ปกครอง ในการกระทำการกิจการทางการเมืองใด ๆ ก็ตามก็จะได้รับความร่วมมือจากผู้อยู่ใต้การปกครอง
เป็นสิ่งที่แน่นอนว่าการปกครองของผู้ปกครองจะดำเนินไปอย่างมีสมรรถภาพและประสิทธิภาพสมบูรณ์

4.1.4 การปฏิบัติภายใต้กฎหมาย บทละครสะท้อนถึงการกระทำ และการปฏิบัติตน
ของผู้ปกครองและผู้บังคับการ ๆ ซึ่งมีต่อกฎหมาย ซึ่งตามหลักการแล้วเรื่องของการปกครองกับการ
ทหารมีความแตกต่างกันในฐานะ บทบาท และหน้าที่ที่มีต่อสังคม การปกครองเป็นเรื่องของการบริหาร ✓
บุคคล ส่วนการทหารเป็นเรื่องของกลุ่มพลังทางการเมืองซึ่งมีบทบาทสำคัญต่อความมั่นคงของประเทศ

ทั้ง 2 คำนี้นี้ได้สะท้อนถึงหลักการพื้นฐานในการปกครองแบบประชาธิปไตย ซึ่งเป็นสิ่งที่ผู้ชม ผู้อ่าน บทละครได้รับข้อคิดเห็นเหล่านี้ชัดเจนทีเดียว

ก) การปกครอง การปกครองแบบประชาธิปไตยนั้นทุกคนต้องปฏิบัติอยู่ภายใต้ กฎหมายซึ่งเป็นเสมือนกฎเกณฑ์ข้อบังคับของสังคม และมีผลทำให้สังคมมีความเป็นระเบียบ ประชาชน อยู่ร่วมกันได้เป็นอย่างดี เลือกล้ม และมักจะไม่ว่าจะเป็นชีวิต หรือทรัพย์สินส่วนบุคคลก็ตาม ฉะนั้น ผู้ปกครองจะเป็นผู้มีอำนาจบังคับให้ผู้อยู่ใต้การปกครองปฏิบัติตามกฎหมายโดยเคร่งครัดและผู้ปกครอง ย่อมมีสิทธิลงโทษผู้ละเมิดกฎหมายใดก็ตามที่มีการระบุการลงโทษไว้ในกฎหมายมาตรานั้น ๆ ดังเช่น แพตเทคเป็นผู้ปกครองที่รวมในกฎหมายปกครองพลเรือน บทละครได้กล่าวอ้างถึงดังนี้

... การที่พวกแกพากันหว่านระเภาะนคราภิบาลเช่นนี้ มีโทษผิดตาม

กฎหมายลักษณะปกครองมาตรา 8957 มีระวางโทษ (ใส่ตาราง)

(2506 : 259)

... การที่หล่อนจะมารับงานฉันทในกลางเมืองเช่นนี้ นับว่ามีความผิด

ฐานประทุษร้ายผู้ปกครอง ต้องควมมาตรา 9836

...

จึงอย่า ต้องควมมาตรา 9877 ..

(2506 : 271)

....ขอที ! ดย่าเถียงท่าน หล่อนไปรู้หรือว่าการเถียงกับทหาร มีโทษ

ตามบัญญัติปกครองพลเรือน มาตรา ..

(2506 : 316)

นอกจากแพตเทคจะเข้าใจกฎหมายบังคับใช้แก่ผู้อื่นแล้ว แพตเทคยังปฏิบัติอยู่ภายใต้ กฎหมายเช่นเดียวกับผู้อื่นด้วย คือ "ผมจำเป็นต้องประพฤติตามกฎหมาย ... " (2506 : 332) ความคิดในเรื่องการปกครองด้วยกฎหมาย โดยมีผู้ปกครองซึ่งเป็นตัวแทนของประชาชนเป็นผู้มีอำนาจ กระทำการให้เป็นไปตามกฎหมายเช่นนี้ มีข้อเปรียบเทียบอย่างเห็นได้ชัดในการกระทำของผู้ปกครอง ฝ่ายทหาร คือบังคับการ ฯ ซึ่งนำกฎเกณฑ์ข้อบังคับการประพฤติปฏิบัติของคนกลุ่มน้อย หรือที่เรียกว่า วินัยทหารมาใช้บังคับกับพลเรือน โดยไม่พิจารณาไตร่ตรองว่าฐานะและบทบาทของทหารกับพลเรือน

มีความแตกต่างกันอย่างใด ผู้บังคับการ ฯ บอกได้แต่ว่าคนไม่ยอมรับ ไม่อาจนำกฎหมายพลเรือนมาใช้ได้ เพราะ "ฉันไม่รู้ และไม่เกี่ยวข้องอะไรกับฉัน" (2506 : 332) การปฏิเสธความจริงในหลักการปกครองแบบประชาธิปไตยของผู้บังคับการ ฯ จึงเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้อง เพราะทหารหรือพลเรือนย่อมเป็นสมาชิกของสังคม พึงปฏิบัติตามวินัยของสังคมคือกฎหมาย ส่วนวินัยเฉพาะกลุ่มคือวินัยทหารนั้นเป็นสิ่งที่ทำให้บุคคลมีฐานะและบทบาทในสังคมแตกต่างกันไป และในขณะเดียวกันก็เป็นสิ่งที่กำหนดหน้าที่ของบุคคลไว้ด้วยว่าบุคคลนั้นมีหน้าที่ต่อสังคมอย่างใด

ฉะนั้นผู้ปกครองเป็นทหารซึ่งมีอำนาจในการปกครองพลเรือนแล้ว ย่อมต้องใช้กฎหมายปกครองพลเรือนมาเป็นหลักสำคัญในการปฏิบัติต่อประชาชน มิใช่ให้นำวินัยทหารมาใช้กับพลเรือน ถ้าเป็นเช่นนั้นแล้วพลเรือนจะแปรฐานะและบทบาทเป็นทหารทุกคนทั้งประเทศ แม้ว่าเป็นสิ่งที่เหลือวิสัยของระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยที่จะดำเนินต่อไปได้

ข) การทหาร ทหารเป็นกลไกของรัฐในการป้องกันเอกราชของชาติ และเป็นฐานกำลังของรัฐสำหรับรักษาความมั่นคงของชาติ เพื่อให้ประชาชนมีความร่มเย็นเป็นสุข ดังที่แฟดเชกกล่าวสุนทรพจน์คราวที่ตอบรับกรมทหารม้าที่ 28 ว่า

๑ ตั้งแคว้นนี้มานาน	อันกองทหาร	บ่เคยจะไผ่มีมา
๑ แหม่ยามเฝ้ารักษา	ยกพลหยาโยธา	มาเหยียบแท่นขานเวียงชัย
๑ ยกพลประทักรั้งโค	เคยเข้าเวียงไค้	ทุกครั้งแต่ตั้งเดิมมา
๑ ตั้งนี้บุรีนี้มา	ไค้เคยเฝ้าข้า	ศักรู้นิภูก็เห็น
๑ ชานีมีนากรพล	ประจัญประจน	บ่เคยชานะไพร่
๑ พลเรือนเฝ้าเย็นนี้	ที่กองโยธี	ของทานมาถึงเมืองเรา
๑ มิไค้มุงมกนักเอา	มุงแต่เพียงเอา	มาเพาะนิยมนบุญ
๑ ชาวเรากำยถึงคุณ	ทานมาการุญ	ให้เราได้เห็นเป็นขวัญ

(2506 . 291)

เมืองโฆแวร์ไม่มีกองทหาร เมื่อมีข้าศึกยกกองทัพมารุกรานเมือง ก็สามารถหักเข้าเมืองได้ ด้วยเหตุที่พลเรือนไม่อาจรบเอาชนะข้าศึกได้ แพ้แตกจึงมีความยินดีที่ไค้ตอบรับกรมทหารม้า และชื่นชมในบุญคุณของทหารที่มิได้ทำการไค้ให้เป็นที่เดือดร้อนแก่ชาวเมือง ฉะนั้นพลเรือน

จึงเต็มใจเลี้ยงดูเหล่าทหาร

จนเมืองเลี้ยงทหารผู้ชาญฤทธิ์

บำรุงจิตทหารให้บานใจ

...

พลเรือนเบือนหน้าดูหาหัว

มาดองกิ้วสับใส่กระไรหนอ

เจ้าเมืองซอให้กองคการกินฯ

(2506 : 297)

เพื่อพลเรือนอุคหนุนและอำนวยความสะดวกสบายแก่ทหาร เช่นนี้แล้ว ทหารยอม
ต้องปฏิบัติตามหน้าที่ของทหารอย่างสมบูรณ์ กล่าวคือรักษาความสงบ และป้องกันอันตรายให้แก่พล
เรือน ตลอดจนสร้างความมีเกียรติยศให้เกิดขึ้น ทหารไม่พึงถือตนเองว่ามีความสำคัญต่อสังคมจน
แบ่งแยกตัวเองออกจากพลเรือน นั่นคือ ไม่กระทำการที่ผู้บังคับการ ฯ ได้พูดกับนายร้อยตรีแฟร์ว่า

... แกจะเป็นทั้งทหารทั้งคนอย่างไรได้ แกเป็นทหารแล้วแกต้อง

เล็ก เป็นคน

(2506 : 330)

ข้อความนี้บ่งชี้ให้เห็นแนวคิดที่ว่าทหารดำรงอยู่ใน 2 ฐานะ คือฐานะที่เป็นทหาร
ทำหน้าที่ป้องกันและรักษาความสงบของประเทศชาติ และในฐานะอย่างพลเรือนทั่วไปซึ่งต้องปฏิบัติ
ตามกฎหมายของบ้านเมืองควบคู่กับการปฏิบัติตามวินัยของทหาร ถ้าปฏิบัติในฐานะทั้ง 2 ฐานะนี้แล้ว
ทหารย่อมเป็นผู้มีระเบียบวินัย มีชีวิตจิตใจ ตลอดจนสติปัญญาในอันที่จะปฏิบัติตามหน้าที่ของทหารได้
อย่างดี เป็นอย่างทีบทละครบรรยายไว้ว่า

พวกเราเหล่าทหารชาญสาม

ไม่ว่าวันคร้ามปัจจามิตรทุกทิศา

ทุกประเทศเกรงกลัวทั่วโลกา

เราขึ้นชื่อลือชาว่าดังดัง

การฝึกหัดคนดีน่านอยไม

(ฉ้อวินัยกรัดเกรงอยู่เป้งปึง)

...

(2506 : 289 - 290)

แต่ถาพหาร "ฉ้อวินัยกรัดเกรงอยู่เป้งปึง" เพิ่งประการเกี้ยวตั้งเซ่นกรมทหาร
มาที่ 28 แล้ว ลักษณะของทหารจะเป็นอย่าง "หุ่นยนต์" คือไม่มีชีวิตจิตใจ ทำตามคำสั่งได้เพียง
อย่างเดียว ไม่มีสติปัญญาที่จะคิดสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงามเพื่อสังคมได้ ลักษณะเช่นนั้นแหละบรรยาย
ไว้อย่างชัดเจนโดยเฉพาะในบทละครฉบับพิมพ์ครั้งแรก ไว้ดังนี้คือ

(บทรอง - ผู้บังคับการกับทหาร)

ฉันกองทหารชำนาญนัก
เหมือนเครื่องจักรดับ* ๆ ที่ปรับใหม่
จะไ้เดินอย่างไรก็ได้ตามใจ
บมิไ้เห็นจ* เห็นอยู่สักเวลา
นายทหารเหมือนอย่างนายช่างกล
คอยไหลเดินไปไ้ทุกท่า
เอ็นดูพลที่สุดเหมือนบุตรา
ยังไม่รู้เคียงสาและชั่วคิ
ทั้งนี้เดินยืนนอนตองสอนเขา
ทั้งกินข้าวกินน้ำคอยจ้จ
สมองเขานอใหญ่เท่าไ้มี
ไม่คงใจลึกที่ไม่ต้องการ
อันจะไ้สมองตรึกตรองกิด
มันมิไ้*
ไ้สมองกิดมากจะยากนาน

* ตัวสะกดการันต์ตามฉบับ

คอยแต่อดทนรอรับทำตาม
 คงคอยหมั่นเช็กออรับใช้
 ถึงแม้จะไม่เข้าใจในทองถาม
 ก็นี้จะเห็นสุขทุกโมงยาม
 เขาสงครามคงตายสมหมายเอ๋ย

(ม.ป.ป. : 36 - 37)

การดำรงฐานะเป็นทหารเพียงฐานะเดียวนั้น ยังผลให้ทหารรู้แต่การปฏิบัติกิจของทหาร
 คือ การรับคำสั่ง ทำตามคำสั่งของผู้บังคับบัญชาอย่างหนึ่งบังคับการ ๆ กล่าวหาว่าทนายไม่อนุญาตให้ทหาร
 ไต่บังคับบัญชาหาคุณจริงตามใจชอบอย่างพลเรือนปฏิบัติกัน

ฉะนั้นจะอนุญาตให้ทหารของฉันท่าไม่ได้ ทหารในกรมของฉันท่าไม่ใช้สมอง
 เลย คอยแต่ฟังคำสั่งผู้บังคับบัญชาพอแล้ว ผู้น้อยไม่มีหน้าที่คิด

(2506 : 311 - 312)

เพราะหน้าที่ที่คิดตามความเห็นของผู้บังคับการ ๆ นั้นเป็นลักษณะของพลเรือน ซึ่งเป็นความ
 เห็นที่ไม่ถูกต้อง และในหมู่ทหาร ผู้มีหน้าที่คิดก็คือนายทหารซึ่งเป็นผู้นำครอง และในกองทั่วยุทธ
 ละคร เสนอ หลักการที่เป็นแนวปฏิบัติของทหารไว้ว่า

ทหาร พวกเรา เล่าหารชาญสนาม
 ไม่ครั้นกรามปัจจามิตรทุกทิศา
 แม้นศึกอีกเต็มอหังการ
 จะจุมโจมตีค่ายเรา

.....

เพื่อรักษาเขตแดนอันดินแดนเรา
 มิให้ชนชั้นเขามาครอบครอง

รักษาศาสนาให้ปรากฏ
 เก็บรศียศฟูเฟื่องกระเดื่อง
 ยอมลดละวีแว่นพินอง
 เพ่งตมดวงสุขสวัสดิ์วัฒนา

(2506 : 347)

ดังนั้นความคิดเห็นในหลักการของการทหารก็คือ การทำหน้าที่ของทหารเพื่อ
 ป้องกันประเทศชาติให้ดำรงเอกราชตลอดไป และรักษาความมั่นคงปลอดภัยแก่ประชาชน ในขณะเดียวกัน
 กันในระบอบประชาธิปไตยทหารก็ย่อมมีสิทธิ และหน้าที่ตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายเช่นเดียวกับพลเรือน
 คนอื่น ๆ แต่ควยวิสัยทหารทำให้ทหารมีฐานะและหน้าที่ 2 ประการ คือ ป้องกัน และรักษาความมั่ง
 คงของชาติ และมีสิทธิที่จะคิดร่างสรรค มีชีวิตจิตใจเช่นพลเมืองทั่วไป ตลอดจนถึงการปฏิบัติอยู่
 ภายใต้กฎหมายของพลเรือน วินัยทหาร

4.2 วัฒนธรรมทางการเมือง

บทละครแสงเงาความคิดเห็นถึงการประพฤติปฏิบัติของบุคคลต่อการเมือง และวิถีชีวิต
 ของบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการเมือง ในบทละครจึงปรากฏเรื่องของวัฒนธรรมทางการเมือง 4
 ประการ คือ

- 4.2.1 พฤติกรรมทางการเมืองของบุคคล
- 4.2.2 กำนินมค่อพระมหากษัตริย์
- 4.2.3 กำนินมค่อการศึกษาและการมีคูครองของสตรี
- 4.2.4 บทบาทของสตรี

4.2.1 พฤติกรรมทางการเมืองของบุคคล บุคคลที่ปรากฏในบทละคร เป็นตัวแทนของ
 ข้าราชการ ทหาร ประชาชน และผู้ปกครอง ซึ่งประพฤติปฏิบัติอย่างมีอิทธิพลต่อการเมือง กล่าวคือ
 มีผลทำให้บ้านเมืองมีความมั่นคง มีความเจริญก้าวหน้าและประชาชนอยู่รวมกันมีความสุขอย่างมีความสุข

ก) ข้าราชการ เป็นกลไกของรัฐซึ่งสร้างสรรค์สังคมให้มีความสงบสุขและ
 ทำให้รัฐมีอำนาจมั่นคง บทละครสะท้อนให้เห็นบทบาทของ "พลตระเวน" หรือ ตำรวจ ซึ่งทำหน้าที่หย่อน
 สมรรถภาพ ดังนี้

พวงกุหลาบผลกระเวนญ์เจนนัท
 แสนชะงักตรวจตราทุกหน้าที่
 นัยน์ตาตั้งกบระวังยังอยู่ดี
 ภูทางหนีทีไล่ไปรีรอ
 เมื่อเห็นโจรโผนมาท่าจะสู้
 ก็มองคุตาแจวแหวแล้ววิ่งปรี
 อายญ์รายใจแข็งจะแทงคอ
 อดย่นาลอราวกับแมวแล้วแจวไป
 เห็นญ์รายของเบาเขาลักทรัพย์
 กอຍชุมจับเงียบคิมหนีได้
 อันกณาลสันคานหยาบปราบฉนิโค
 จะวับไปทรมานสงสารมัน
 เระระกิดเต็มเอ็นคูนหมุ่หญิงชาย
 จับญ์รายคราไรก็ใจสัน
 ถึงว่าสามาเยชาญ์กรรจ
 สงสารมันไม่นอยจึงปล่อยไป

บูล หน้าที่ของข้าพเจ้ามันยากลำบากปานใด ท่านทั้งหลายก็ไม่ใครจะ
 เข้าใจเลย...

...

บูล และการที่ญ์รายของเบา ข้าพเจ้าไปคุมอยู่แล้วก็ปล่อยให้หนีไปได้ กิดกิดเห็น
 กันว่าพวกข้าพเจ้าเหลวไหล

...

พวกท่านเข้าใจผิดทั้งสิ้น แท้จริงข้าพเจ้ามีความเมตตากรุณาเหลือเกิน
 ถึงแม้ว่าญ์รายอยู่ในเงื้อมมือแล้วก็ไม่ใครจะจับ มักปล่อยให้หนีไป ...
 ญ์รายก็มีอำนาจอันชอบธรรมเหมือนกัน การที่ลักทรัพย์คือเขาต้องจะเจดีย์

หวังให้เป็นการสม่ำเสมอทั้งหน้าตาหาง

(2506 : 260 - 263)

—บทละครประชดประชันข้าราชการที่หย่อนสมรรถภาพในการทำงานในบทบาทของ "พลตระเวน" ถ้าข้าราชการทำงานไม่เต็มความสามารถ และยังมีความคิดเห็นที่ผิด ๆ คั่ง "พลตระเวน" แล้ว รัฐจะขาดกลไกสำคัญที่จะทำให้อำนาจของกฎหมายเป็นเครื่องมือดูแลทุกข์สุขของประชาชนได้ ระบบการปกครองบกพร่องไม่อาจส่งเสริมให้สังคมมีความอยู่เย็นเป็นสุข โจรผู้ร้าย ชุกชุมและก่อการกำเริบเมื่อผู้รักษากฎหมาย คือ "พลตระเวน" บกพร่องในหน้าที่ เช่นเดียวกันถ้า ข้าราชการอื่น ๆ ไม่มีประสิทธิภาพในการทำงานแล้วไซ้ กลไกอำนาจรัฐก็จะหย่อนสมรรถภาพ การบริหารราชการบ้านเมืองขาดเครื่องมือที่มีคุณภาพในการจัดระเบียบของสังคม ประชาชนย่อมเดือดร้อนไร้ความสงบสุขอย่างแสนแสบ

นอกจาก การไม่บกพร่องในหน้าที่แล้ว ข้าราชการไม่พึงหลงใหลในลาภไม่ว่าจะเป็นสิ่งของ ตลอดจนกำสรวล เสรีสุขเป็นขอ จนหลงว่าตนมีความสำคัญเหนือคนทั่วไป ในเรื่องนี้บทละครสะท้อนให้เห็นตัวอย่างชี้เป็นไปในทางตรงกันข้ามไว้ในการกระทำของทหาร เพราะว่าทหารเป็นผู้ประกอบอาชีพป้องกันรักษาประเทศชาติแทนพลเรือน จึงจัดว่าเป็นข้าราชการฝ่ายทหารที่เป็นภาพสะท้อนของข้าราชการที่แสวงแสกสักการะจากพลเรือน จนเกินตัวว่าพลเมืองเป็น "ผู้เลี้ยงดูข้าราชการ" ข้าราชการยังแสวงหาสิ่งล่อลวงเรื้อนอีก ความกึกเข่นที่ปรากฏในบทละครดังนี้คือ

พลเมืองเลี้ยงทหารผู้ชาญฤทธิ์

นำรุงจิตทหารให้บ้านใจ

ฝ่ายทหารกินจุจุนาญ

ไ้กรรอกหมุนมบั้งที่คังไ้

ทั้งสามสมสนุกแคะลูกไม้

เขาเบียร์กลั้วกลืนไปจนเกือบมอด

..

(2506 : 297)

และคำว่า กระถกละครกลามของพวกทหารมีปรากฏชัดเจนในตอนต่อไปนี่คือ

(บทร้อง - นายและพลทหาร

นาย อะ ๆ หา ๆ ชะตาเรา *

ไ้กินข้าวแบบสมถวิล

พล นานมาแล้วแล้วของที่ท้องล้น

ท้องพินกันแต่เพียงเสียบึงกรัง

นาย วันนี้หนอพอใจมิไ้ไหน

แต่คอย ๆ หองกิวหิวแทบคลั่ง

พล น้ำลายสอระอมขมป้ง

และอีกห้วงควรวานไ้บานใจ

นาย นายละครกลาม

พล พลละครกละ

พร้อม ชะเหมาะหนา

นาย ไ้รอเรณู

พล ไ้เน้นชา

พร้อม กับไ้กรไ้

นาย อาหารกอง

พล ของที่ไ้เคียง

พร้อม มีเพียงไ้

นาย กินจนหมด

พล กกเขาไป

พร้อม ไ้พุงโร

.....

(2506 : 294 - 295)

* ตามต้นฉบับ

เมื่อทหารเหล่านี้หลงใหลในอาหารการกินซึ่งพวกชาวเมืองอุตสาหกรรมสำคัญกันไว้เลี้ยง
 ทหารประกอบกับชาวเมืองมีท่าทีเกรงกลัว ทหารก็ยิ่งคิดว่าตนว่าอยู่เหนือชาวเมือง ถึงกับดูหมิ่นว่า
 "พลเรือนมีใจคน" ไม่ยอมฟังความคิดเห็นใด ๆ ของชาวเมือง และใช้อำนาจบังคับกับชาวเมืองตาม
 อำนาจใจ สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นว่า ไม่ควรที่ทหารหรือข้าราชการอื่นจะยึดถือปฏิบัติแต่สิ่งที่เหมาะสม
 และถูกต้องเพื่อเป็นแนวปฏิบัติของทหารและข้าราชการคือกระทำตนให้สมกับหน้าที่และตามควรแก่
 อำนาจที่ตนมีอยู่ รวมทั้งให้บริการแก่ประชาชนเพื่อให้เขาได้รับความสะดวกสบายมีชีวิตที่ดี มีนัย
 และปลอดภัย

ข) การคิดถึงส่วนรวม เป็นลักษณะการประพฤติปฏิบัติที่บุคคลควรสร้างไว้เป็น
 คุณสมบัติในตัวเอง ไม่ว่าจะอยู่ในฐานะของผู้ปกครองหรือผู้อยู่ใต้การปกครอง ทุกคนจะต้องกระทำสิ่ง
 ต่าง ๆ เพื่อส่วนรวม กล่าวคือผู้ปกครองต้องรวมทุกข์ร่วมสุขกับประชาชนในเวลาที่เกิดความทุกข์
 ยาก ไม่ใช่ปลีกตัวหาความสะดวกสบายให้กับตัวเองฝ่ายเดียว แล้วปล่อยให้คนอื่นรับเคราะห์กรรม
 ข้าราชการกล่าวคนอื่นอีกว่าไม่มีความอดทน ดังที่แพทเทคได้กระทำไว้ดังนี้

แพท ... เราก็เกิดมาเป็นลูกผู้ชายต้องรู้จักอดทนต่อความลำบาก ถ้า
 มันเป็นเรื่องปากท้องทองเช่นนี้ ถึงเวลาบ้านเมืองเราอันจนจะเป็น
 อย่างไร

บอนนี่ ก็นี่ยังไม่อันจนทำไมจะต้องอดคั่ว?

แพท ถึงอดบ้างอดบ้างเราก็ควรจะพอใจ...

.. ...

แพท .. ความอึดใจทำให้รู้สึกอึดท้องไปไคว้ย ดูแต่ตัวฉันสิ วันนี้
 ฉันยังกินอาหารเขาลดหย่อนลงไปกว่าปกติเป็นกอง ฉันกินกาแฟ
 4 ถ้วย ขนมปัง 3 ก้อน ไส้กรอก 2 อัน ขนมหวานอีก 8 จาน

...

(2506 : 258 - 259)

แพทเทคไม่ได้คอยยากอย่างเช่นชาวเมือง เขาไม่ได้รับความทุกข์สุขกับชาวเมือง
 แต่อย่างใด และไม่นึกถึงความเดือดร้อนของส่วนรวมว่าจะเป็นประการใด แพทเทคให้เพียงกำปลอบใจ

ให้ชาวเมืองชื่นชมในสิ่งที่เรียกว่า "เกียรตินิยม" ในขณะที่ตนเองอึดปากอึดท้อง ส่วนชาวเมืองยังคงหัวโหมอยู่เช่นนั้น

นอกจากผู้ปกครองแล้ว ชาวเมืองบางส่วนก็นึกถึงความสุขสบายส่วนตนเช่นกัน ไม่คิดถึงส่วนรวมว่าจะต้องอดอยากเพียงใด ดังเช่น "เด็กชายชาวเมือง" มีความคิดจะหาความสุขสบายแม้ว่าจะไร้อิสรภาพเพราะถูกจำคุกก็ตาม แต่ก็นับว่ามีอาหารการกินอุดมสมบูรณ์กว่าอยู่นอกคุก กล่าวคือ

(บทร้องไห้ — เด็ก)

สนุกแล้วเฮ ๆ ฮูเรไ้
จะได้ไปเข้าตระรางกว้างหนักหนา
ได้กินสมตะกลามสามเวลา
ไม่ต้องมาอดหยากลำบากใจ
มีเตียงตังเง็งเล่นเห็นเป็นสุข
แผนสนุกคุยโป้งกับโจลงใหญ่
กินเหลวนอนสำราญบานฤทธิ์
ไม่มีไกรจูจู้ทำงาน
นอกตระรางท่าทางจะต้องอด
ถูกริบหมกเสียบยงเลี้ยงทหาร
อยู่ตระรางท่าทางนครบาล
จะต้องจึกอาหารเลี้ยงพวกเรา ฯ

(2506 : 264)

แต่เด็กและเด็กชายชาวเมืองโนแวนซ์อีกมากมายหลายคน ต่างแสวงหาประโยชน์ส่วนตนทั้งอาหารการกินและความเป็นอยู่ ไม่นึกถึงว่าผู้อื่นจะเป็นอย่างไร การไม่นึกถึงคนอื่นเช่นนี้เป็นผลเสียหายนต่อส่วนรวม ในเวลาที่บ้านเมืองตกอยู่ในภาวะคับขันฉับพลัน แต่ละคนก็นึกถึงตนเองแล้ว

บ้านเมืองบ่มไปไม่รอด ทั้งนั่นสิ่งที่เป็นประโยชน์ มีคุณค่าต่อชาติก็คือทุกคนต้องนึกถึงส่วนรวม เอาใจใส่ในความทุกข์สุขของกันอื่น ยินดีจะสละความสุขเล็ก ๆ น้อย ๆ ของตนเพื่อร่วมรับความทุกข์ยากกับผู้อื่น เพื่อสร้างความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันและจะทำให้เกิดความรักใคร่ปรองดองซึ่งกันและกันในชาติ ผลที่สุดจะเป็นแรงผลักดันให้สังคมเจริญก้าวหน้าด้วยความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของบุคคลในชาติ ทุกระดับฐานะ และทุกเพศทุกวัย

ก) ความสามัคคีของบุคคลในชาติ บทละครแสดงความคิดเห็นว่าบุคคลในชาติไม่ว่าชายหรือหญิงควรรักษาความสามัคคีภายในชาติไว้ ไม่มีการแบ่งแยกซึ่งกันแต่กระทำการดีกิจของชาติเพื่อประโยชน์ของส่วนรวมด้วยความเสียสละ และเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน ดังที่คำนิยมในการประพจน์ปฏิบัติด้วยความสามัคคีปรากฏในบทร้องตอนสุดท้ายของเรื่องดังนี้

เจ็บแรง เกิดมาอย่าเสียที /

ไว้ใจทั้งชาติศาสนา

นี้ทั้งกับทรัพย์สิน- ติยา

เบ่งเป็นประชาชนชาวไทย

ไม่กลัว นิ่งนิ่งทั้งหญิงชาย

ไม่ควรให้อายชายหน้าเขา

อย่าให้ใครตำหนิเรา

ว่าเราแตกแยกแย่งกัน

เพ่งดูประโยชน์หมู่

ด้วยอนาคตกาลทุกสิ่งสรรพ

ประนีประนอมรวมกัน

ทุกวันมุ่งรักกับสามัคคี

...

(2506 . 348)

ดังนั้นแนวการประพจน์ปฏิบัติ ตลอดจนความคิดของบุคคลในชาติ หรือของชาวไทย บทละครได้เสนอแนวทางไว้ 3 ประการคือ การกระทำหน้าที่ของตนอย่างมีประสิทธิภาพ ประสิทธิภาพ

โดยเฉพาะอย่างยิ่งพวกข้าราชการซึ่งเป็นกลไกที่สำคัญของรัฐ การนี้ถึงส่วนรวมเพื่อรวมทุกส่วน
 สู่กับบุคคลอื่น ๆ และความสามัคคีของชนในชาติ เหล่านี้มีความสำคัญต่อระบบการปกครอง เป็น
 อันมาก มีส่วนต่อการสร้างสรรค์ความเจริญในทางต่าง ๆ ของชาติ เพราะบุคคลในชาติได้
 ประพฤติปฏิบัติตนเป็นอย่างดี ตามแนวความคิดที่ปรากฏในบทละครแล้ว นับได้ว่าชุมชน วัฒนธรรม
 ได้รับข้อคิดเห็นที่เป็นประโยชน์จากบทละคร เรื่องนี้พอสมควรที่จะนำไปปฏิบัติตาม

4.2.2 คำนิยมภาพพระมหากษัตริย์ บทละครกล่าวถึงพระมหากษัตริย์เพียงเล็กน้อย
 แต่ได้สะท้อนถึงความรู้สึกนึกคิดที่มีต่อสถาบันนี้ไว้อย่างสมควร คือ

..
 ขอมลนถวายซึ่งชีวาตม์
 ไว้แทนบาทปรเมนทรผู้เป็นเจ้า

...

(2506 : 347)

และในบทสุดท้ายดังนี้คือ

..
 เหวศเนื้อร่างกายถวายไว้
 ภายใตมาทงส์พระทรงศรี
 ยินบงจงรักภักดี
 วางจิวแพบเบื่องบาพุกคค ๗

(2506 : 348)

ทั้ง 2 ตอนสะท้อนความรู้สึกของประชาชนว่ามีความเคารพสักการะพระมหา
 กษัตริย์ไว้เหนือสิ่งใด พระมหากษัตริย์เป็นเจ้าชีวิต (Lord of Lives) ที่กำหนดความเป็น
 ความตายของประชาชนได้ ทั้งนี้เป็นเพราะประชาชนจงรักภักดีในพระองค์จึงยอมเสียชีวิตเป็นราชพลี
 ปกป้องพระมหากษัตริย์ไว้ให้จงจากอันตรายทั้งมวลได้ทุกเมื่อ ประชาชนยอมรับว่าสถาบันพระมหากษัตริย์
 เป็นสถาบันการเมืองที่อยู่เหนือกฎระเบียบการปกครอง และความรู้สึกจงรักภักดีเช่นนี้ได้อายุทอดสืบทอด
 มาถึงลูกหลาน จนเป็นประเพณีประจำชาติ ซึ่งแสดงถึงวัฒนธรรมทางจิตใจของชาวไทยที่ไม่มีสิ่งใดลบ

ล่างได้

4.2.3 กานิยมต่อการศึกษาและการมีคูครองของสตรี บทละครกล่าวถึงลูกสาวหลานสาวของแพตเตอร์อย่างชื่นชมว่ามีความสามารถ กล้าหาญ และฉลาดเท่าเทียมบุรุษ ทั้งนี้เพราะได้รับการศึกษาเป็นอย่างดีด้วยตัวเอง ดังปรากฏในบทร้องว่า

ลูกหลาน	ข้าพเจ้ารักเรียนเพียรศึกษา จนครบวิชาแปะอย่างเหมาะเหม่ง ทั้งอ่านเขียนแคลวคดองและร้องเพลง อีกเย็บปักถักร้อยเก่งกว่าใคร ๆ
ลูก	ส่วนกับข้าวของกินสิ้นทั้งหมดย ก็ปรุงรสเค็มมันสรรพดี
หลาน ๆ	ส่วนของหวาน ๆ จริงทุกสิ่งไป ไ้ชิมนิคคิใจให้ชวนกิน
ลูก	ทั้งการบ้านการ เรือนก็เหมือนกัน
หลาน	รู้จักสรรสวยสดไปหมดสิ้น
ลูกหลาน	จบวิชาแม่เรือนเหมือนใจจิ้งจอก
ลูก	ทั้งแดนกินหาใครไม่เท่าเทียม

(2506 : 268 - 269)

และเมื่อกล่าวถึง "แอนนี่" หลานสาวของแพตเตอร์ "เอคิสเบธ" ได้กล่าวนำให้รู้ว่า "แอนนี่" มีความรู้เข้าใจวิชาตามกฎหมาย

เอคิส กฎหมายไม่ใช่ทางชำนาญของฉัน แอนนี่บอกเขาที่ได้ไหม?
หล่อนเป็นนักเรียนกฎหมาย

*
ตัวสะกดการันต์ตามฉบับ

แฉนี้ ถูกควาย ก่อตั้ง เคื่อนหนึ่ง ค่ายวาจาต้องพันกรรมกวาด
ศาลากลาง 15 วัน ค่ายใจต้องเสียเงินให้บาทหลวงสวนนท์
โพพรรนาร 15 วัน

(2506 : 284 - 285)

สตรีได้รับการศึกษาทั้งด้านวิชาการ สามารถเขียน - อ่านได้ วิชาศิลปะ วิชา
การบ้านการเรือน ก็เข้ามกักร้อย การทำอาหารเป็นต้น การศึกษาทั้ง 3 ด้านเช่นนี้จะทำให้สตรี
มีคุณสมบัติที่คือนสามารถเป็นที่ปรึกษาเกี่ยวกับการงานอื่น ๆ ของสามีได้ รู้จักการพักผ่อนหย่อนใจ
และประนินศามี ถูกกำหนดโดยที่ไม่มีข้อบกพร่อง ซึ่งเป็นผลทำให้สถาบันครอบครัวมีความเป็นมิก
แผนมั่นคง สมาชิกภายในครอบครัวรักใคร่ปรองดองกัน เพราะมีสตรีเป็นตัวเชื่อมระหว่างสมาชิกใน
ครอบครัว

เมื่อสตรีศึกษาสำเร็จแล้วเป็นโอกาสที่จะมีบุตรเอง บทละครเห็นว่าสตรีใดไม่มีคุ
ครองแล้ว "ก็มีแต่คนตีใน วนะนิมิตา" และ "ไม่ได้ผัวอกเคยเขาเขยฮา จะชายหน้าถึงผู้ใหญ่ม
เป็นการ" (2506 : 273) บทละครได้เสนอความคิดเห็นของการเลือกคู่ไว้ดังนี้ /

เจ้าแรกพบเขาจองฉามองดู
อาจล่อลวงด้วยที่ตะหนั้ว
หญิงกบไถ่โกงขายเขาถอน
ว่ารับรอนหมดกระดากอยากมีผัว
บึงทำอาวตฤณที่กลัว
เห็นไอนบึงยั่วเขาขายให้ผามอง
คยาอีกเอื้อนเรื้อนซำมารยานาน
เขารำกาณณ์กลับใจไม่ไผ่ตอง
เกิดกรวยชอบ ๆ เทียวลู่ถูกทำนอง

ใจแล้วต้องผูกไว้ไม่ละเลย
 เสรีว่าวิวาสสารพิศมัยแก่นแล้ว
 ผัวไว้แล้วมีอ เรานะเจ้าเอ๋ย
 ผู้กำราบปราบผิวหัวไม่เงย
 ไกรจะเขยฉางเขาเราพอใจ ฯ

(2506 : 272 - 273)

สตรีในบทละคร เรื่องนี้มีสิทธิ์เสรีภาพในการเลือกคู่ตามชอบใจของตนเอง เมื่อรักใคร่ชอบพอกับชายใด หญิงนั้นจะต้อง "มักแน่น" ชายโดยการวิวาห์กับชายให้ถูกต้องตามประเพณี จึงจะทำให้ชีวิตคู่มีความมั่นคง ฉะนั้นบทละครได้เสนอภาพภรรยาแบบใหม่ (ในสมัยรัชกาลที่ 6) ว่ามีความเสมอภาคในครอบครัว ไม่เป็นทาสภรรยาคอยปรนนิบัติรับใช้เพียงอย่างเดียว และมีชีวิตในครอบครัวอย่างมีความสุขยิ่งยง แต่สตรีในบทละคร เรื่องนี้มีความสามารถ ในทางสติปัญญาแก้ไขเหตุการณ์คับตันได้ทัดเทียมชาย หรืออาจจะมากกว่า อีกนัยหนึ่งก็คือบทละคร เน้นค่านิยมต่อสตรีว่าไม่ควรแสดงอำนาจเหนือสามี หรือเข้าไปก้าวก่ายในการงานของสามี แต่หมายถึงว่าสตรีมีบทบาทอย่างมากภายในครอบครัว ดังเจ้าที่แปดแกลได้ยอมรับว่าภรรยามีสิทธิ์เฝ้าบ้านเหนือตน เมื่อภรรยาทำสิ่งใดแล้วตนก็ยอมรับในสิทธิ์นั้น

.. ในเวลาที่อยู่บ้านเรือน หล่อนจะทำอย่างไรฉันยอมได้
 เพราะเมื่ออยู่ในบ้านฉันเป็นแต่เพียงผิวห่อคน แต่พอพบประตูบาน
 ออกมาแล้ว ฉันเป็นนกรากิบาล ไม่มีใครจะโตกว่าฉันได้...

(2506 : 271)

ดังนั้นสตรีในบทละครสะท้อนให้เห็นถึงค่านิยมเกี่ยวกับสตรีว่าได้รับสิทธิ์และมีความเสมอภาคกับบุรุษในการศึกษาและในการปกครองภายในบ้าน สิทธิเช่นนี้จะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อสังคมยอมรับ เมื่อยอมรับกันทั่วไป (ดังเช่นชาวเมืองโนแวย์) แล้วสังคมจะกำหนดค่านิยมว่าสตรีควรศึกษาสิ่งใดบ้างที่เหมาะสมกับฐานะของสตรี การได้รับสิทธิ์ในการศึกษาทำให้สตรีมีสังคมกว้างขึ้น มีโอกาสที่จะได้รับความกึกกั่นใหม่ ๆ ซึ่งทำให้สตรีมีอิสระที่จะเลือกคู่ครองได้ และค่านิยมของการมีคู่ครองของสตรีก็คือ มีสามีเพียงคนเดียว นอกจากนี้การตั้งครอบครัวของสตรีนั้นสังคมยัง

ยินยอมให้สตรีมีสิทธิในการปกครองภายในครอบครัวเหมือนบุรุษด้วย จึงจะเห็นได้ว่าสตรีจะได้รับสิทธิเป็นไปตามลำดับขั้น นับว่าเป็นการปลูกฝังความกึกก้องต่อผู้ชม ผู้อ่านบทละครในสมัยรัชกาลที่ 6 ใต้อย่างทันสมัยทีเดียว

4.2.4 บทบาทของสตรี นอกจากสตรีจะมีบทบาทในครอบครัวมากกว่าบุรุษแล้ว สตรีในบทละครยังมีบทบาทต่อสังคมได้เช่นเดียวกับชาย และในบางคราวอาจจะมีบทบาทสำคัญกว่าชายก็เป็นได้ เหตุผลสำคัญที่ทำให้สตรีมีบทบาทต่อสังคมก็คือ การศึกษาซึ่งทำให้สตรีมีความรู้ มีสติปัญญารู้จักคิดอย่างเฉลียวฉลาด อันเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมนั่นเอง

บทบาทของสตรีปรากฏในตอบต่อไปนี้

ก) การรักษาเสรีภาพส่วนบุคคล พยายามต่อต้านการกระทำที่ผิดกรอนเสรีภาพของเหล่าสตรี ทั้งที่เอ็ดิสเบธ และพี่น้องปรีกษาหารือและรวมกลุ่มวางแผนการแก้ไขปัญหาของคนไทยในฝั่งแปดทะเล

เอ็ดิส ... เราจะต้องแก้ครวนกันใหญ่เสียแล้ว เกิดมาไม่เคยพบเห็นการเลือกคู่เช่นนี้ เอาตัวเป็นทาสเสียดีกว่า...

....

มารี ก็แต่งงานทำงานเขายังสไตร์คได้ พวกเราจะสไตร์คบ้างไม่ได้หรือ

(2506 : 320 - 321)

ความไว้วางใจที่ถูกฉีกรอนเสรีภาพเช่นนี้ นำไปสู่การรวมกลุ่มเป็นกลุ่มพลังทางการเมืองได้ กลุ่มสตรีจะรักษามลประโยชน์ของกลุ่มไว้อย่างเหนียวแน่นอย่างที่ย้ายปกครอง หรือสังคมนิยมจะขามความสำคัญของสตรีไปไม่ได้ ถ้ากลุ่มสตรีซึ่งได้รับการศึกษามาอย่างดีจะทำเนิกริจกรรมทางการเมืองแล้ว แม้สตรีจะมีสิทธิมีเสียงในการเมือง เสพอภากับชายหรืออาจจะมีมากกว่าก็เป็นสิ่งที่ไม่เหลือวิสัยที่สตรีจะกระทำก็เท่ากับบุรุษ

ข) สตรีแสดงบทบาทของตนด้วยความสงบ ไม่มีการใช้กำลัง แต่ใช้ความคิดและกลวิธีที่แนบคาย ทั้งที่เอ็ดิสเบธเสนอความคิดเห็นว่า

เราเป็นผู้หญิง ถอดสูทตัวกำลัງกายไม่ได้ อาศัยกำลังความคิด ถอดใจขลุ่ยบายเอาตัวออกให้จงได้

(2506 : 324)

ปรากฏว่ากลอุบายของอติสเบธทำให้ผู้บังคับการ ฯ ยอมยกเลิกการแต่งงาน ระหว่างคาบกับมาร์กเรก และยินยอมให้ไปแต่งงานกับนายร้อยตรีแฟร์ ผู้บังคับการ ฯ ถึงกับกล่าว ชมว่า ... นคราภิบาล ลูกสาวของ ท่านนี้เก่งพิลึก ใ้ตถกนรกลี" (2506 : 340)

ดังนั้นถ้าสตรีใช้สติปัญญาฝึกแก้ไขข้อขัดข้องหรือปัญหาทางการเมืองแล้ว ย่อมจะ ช่วยขจัดอุปสรรคต่าง ๆ ได้สำเร็จลุล่วง เพราะสตรีมีอุปนิสัยละเอียดอ่อน การฝึกแก้ไขปัญหาก็ทำได้ อย่างรอบคอบ ดังที่อติสเบธวางแผนให้ผู้บังคับการ ฯ ยกเลิกการแต่งงานเป็นขั้นหอน อย่าง ละเอียดยี่ถ้วน จนผู้บังคับการ ฯ ยอมจำนนว่าตนกระทำไปไม่ถูกต้องตามระเบียบวินัยของทหาร ใน ขณะเดียวกันอติสเบธก็วางแผนอย่างรอบคอบเพื่อให้น้องสาวได้แต่งงานกับคนรัก บทบาทของ อติสเบธจึงเป็นการแสดงให้เห็นถึงบทบาทของสตรีที่มีต่อผู้อื่น ก่อสังคมโดยอาศัยสติปัญญาของสตรี ✓ เป็นสำคัญ โดยไม่จำเป็นต้องอาศัยกำลังทางกาย

✓ ฉะนั้นความคิดเห็นที่ปรากฏในบทละครในเรื่องของบทบาทของสตรีนั้นเป็นการ เสนอแนวทางแก่สตรีให้แสดงบทบาทในลักษณะของกลุ่มผลประโยชน์ เป็นกลุ่มพลังทางการเมืองและ ดำเนินบทบาทด้วยสติปัญญา ความละเอียดละออ เพื่อกำเนนกิจกรรมทางการเมืองให้ได้บรรลุเป้าหมายสมบูรณ์

วัฒนธรรมทางการเมืองในบทละครเรื่องนี้ เป็นความคิดเห็นที่มีต่อแนวทางในการ ประพฤติปฏิบัติของข้าราชการฝ่ายพลเรือน ฝ่ายทหาร รวมไปถึงสตรีซึ่งอาจเรียกได้ว่าเป็นพลังเงียบ ในสังคม เพื่อให้แต่ละฝ่ายประพฤติปฏิบัติตนอย่างมีผลดีต่อระบบการปกครองและร่วมแรงร่วมใจกัน ปกป้องรักษาสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ให้ยืนยงต่อไป ทุกคนพึงสละชีวิตเพื่อสร้างสถาบัน พระมหากษัตริย์ไว้ นอกจากนั้นบทละครได้เสนอค่านิยมในการศึกษาตลอดจนการ เลือกรู้ของสตรี อันเป็น ความคิดเห็นที่ส่งเสริมให้สตรีมีสิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคเท่าเทียมกับบุรุษ ค่านิยมเกี่ยวกับ สตรีดังนี้เป็นการ เน้นให้คนทั่วไปตระหนักในคุณค่าของสตรี และจะได้ร่วมกันส่งเสริมให้สตรีมีคุณภาพเพิ่ม มากขึ้นด้วยการให้การศึกษา ซึ่งจะทำให้สตรีได้แสดงบทบาทอันเป็นประโยชน์ต่อสังคม ตลอดจนถึง การเมืองต่อไป

✓ เนื้อหาการเมืองในบทละครเรื่องหม่อมหมอกเอาหนามบ่ง เป็นสิ่งที่แฝงอยู่ในเนื้อ เรื่องที่คลอเคลียชวนให้ผู้อ่านหันมามองไปที่บทบาทของแผ่นดิน ทหารและการวาง

แผนต่อสู้กับวินัยทหารของผู้หญิงชาวโนแวย์ ถ้าหากไม่พิจารณาอย่างถี่ถ้วนแล้ว เนื้อหาการเมืองทั้ง 3 ประการคือแนวความคิดทางการเมือง ปรัชญาการเมือง และวัฒนธรรมทางการเมือง ก็จะไม่เด่นชัดขึ้นมา ผู้ชม ผู้อ่านบทละครจะได้รับความบันเทิงเพียงประการเดียว หรืออาจมีความไม่พอใจที่เห็นเรื่องกล่าวถึงทหารในสิ่งที่ไม่ดี อย่างไรก็ตามถ้าชมหรืออ่านอย่างละเอียด ใครตรองอย่างถี่ถ้วน จะพบคุณค่าของเนื้อหาการเมืองทั้ง 3 ประการ ว่าความคิดเห็นต่าง ๆ ในเนื้อหาการเมืองเป็นภาพสะท้อนในสิ่งที่จะเป็นจริงได้ แต่ถ้าเหตุการณ์ หรือสภาพต่าง ๆ ไม่เกิดขึ้นแล้ว ทุกท่านก็จะโศกสรวลและหัวเราะเยาะไปกระทำเสีย ตลอดจนหาเหตุผลทางกึกกั๊วเพื่อให้ภาพของทหารผู้ปกครองมีลักษณะที่น่าชื่นชมยินดีแก่ประชาชนทั่วไป นับได้ว่าเนื้อหาการเมืองจากบทละครเรื่องนี้ เป็นประโยชน์ยิ่ง ถ้าผู้ชมหรือผู้อ่านบทละครไม่มีอคติใด ๆ ในการที่จะชมหรืออ่านล่วงหน้ามาก่อนแล้ว

4. ร.ท.ล.นันทรี

ร.ท.ล.นันทรีเป็นบทละครที่ให้ความรู้เกี่ยวกับกิจการเรือไต้หน้า และทหารเรือโดยทรงคัดแปลงจากบทละครภาษามวังเศ็สของอาร์ทิส มอเรอซ์ กับ ยี.เปเราร์ดี ทรงพระราชนิพนธ์เสร็จเมื่อวันที่ 16 พฤษภาคม พ.ศ. 2459

เนื้อหาการเมือง

เนื้อเรื่องของบทละครแสดงให้เห็นเหตุการณ์ในเรือไต้หน้าในขณะที่ยกปฏิบัติภารกิจที่ทะเลลึกถึง 22 วา จึงเป็นเรื่องที่สอดคล้องกับเหตุการณ์สงครามซึ่งกำลังดำเนินอยู่ในภูมิภาคแถบยุโรปในขณะนั้น เนื้อหาของบทละครได้แสดงไว้ในเรื่อง

5.1 แนวความคิดทางการเมือง

5.2 ปรัชญาการเมือง

5.3 วัฒนธรรมทางการเมือง

5.1 - แนวความคิดทางการเมือง

บทละครสะท้อนแนวความคิดทางการเมืองเฉพาะในแง่ของความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดสนิทสนมระหว่างผู้ปกครองกับผู้ใต้การปกครอง โดยที่ผู้ปกครองเอาใจใส่ในความทุกข์สุขของครอบครัวผู้ใต้

การปกครอง ดังเช่นที่พระเจ้าไกรแสงไว้ดังนี้

เดช ... บรรพาคณเป็นสุขคือบุญหรือ*

กลั่น ขอมใจจอร์ับ, สบายดี

เดช ก็นุกรเล่า?

กลั่น ผักกัก 4 เดือนจะนำเอามาเลี้ยงกว่าเดือนนี้จอร์ับ

เดช เออ, พัน, ลูกแกะเป็นอย่างไร ?

พัน หาอยู่แล้วจอร์ับ

เดช (พูดกับขอน) กรอบครัวแกะเป็นอย่างไร

(2518 : 7)

นายร้อยเอกเดช วรนาวินสนใจใฝ่หาจนถึงกรอบครัวของพราหมณ์ผู้เลี้ยงวัวกับวัว เช่นนี้ จะทำให้ผู้อยู่เลี้ยงวัวเกิดความอบอุ่นใจว่าผู้อยู่เลี้ยงวัวของชนทั้งปวงทั้งคนและกรอบครัว ดังนั้นหากเกิดเหตุการณ์ใด ๆ ขึ้น คนก็จะขอความช่วยเหลือจากผู้อยู่เลี้ยงวัวได้ และผู้อยู่เลี้ยงวัว คงไม่ละทิ้งให้ลูกน้องต้องประสบกับความลำบากอย่างแน่นอน

5.2 ปรัชญาการเมือง

สิ่งสำคัญที่ปรากฏฐานของการปกครองประการหนึ่งก็คือ ผู้ปกครองซึ่งมีคุณธรรมในการปฏิบัติต่อผู้ใต้การปกครอง และจัดไว้ว่าเป็นคุณธรรมประจำตัวของผู้ปกครอง ซึ่งแสดงออกในทุกสถานการณ์อย่างเสมอภาคไปเลย นั่นคือ ผู้ปกครองมีความเมตตา กรุณา ความอดทน และมีเหตุผล

5.2.1 ความเมตตา กรุณาเป็นหลักธรรมะที่ปรากฏอย่างชัดเจนในตัวละคร นายร้อยเอกเดช วรนาวิน ผู้รักการเร่ร่อนไปทั่วดินแดน ซึ่ง เป็นสัญลักษณ์ของผู้ปกครองที่ทะเยอทะยานหวังจะแสดงให้เห็นว่า ในการปกครองที่ดีต้องมีผู้ปกครองที่มีคุณธรรมดังนี้ ความเมตตา กรุณาที่มีต่อผู้ใต้ปกครองจะเห็นได้ชัดเจนเมื่อเกิดเหตุการณ์คับขันที่ทุกคนต้องเสี่ยงกับความตาย ผู้ปกครองที่

* ตัวสะกดการันต์ตามฉบับ

มันก็จะแสดงธาตุแท้ของคนออกมาในทางตรงกันข้ามกับข้อความต่อไปนี้

เคม ... (ตีไปพุกกับคุกเรือ) นี่แน่เชื่อน, ในระหว่างเวลาที่ฉันยังมีแรง
อยู่, ฉันอยากจะทำการอุปการะเพื่อนทั้งหลายเป็นครั้งที่สุด ... ถ้า
จะต้องการขอความช่วยเหลืออะไรก็จะสำเร็จสมประสงค์ทุกอย่าง
... (พุกโทรศัพท์)... ส่วนตัวผมขอให้เจ้าเมตตานำความเสนอ
กระทรวงมหาดไทย ขอประทานให้นายเรือตรีกลิ่น เวชสกุล กับพันจ่า,
จ่า, และพวกทหารประจำเคื่อนไต้หน้าหลวง "นนทรี" ได้รับความกรุณา
พิเศษ, คือขอประทานให้เลื่อนยศขึ้นชั้น 1 ทุกคน, เพื่อให้บุตรภรรยา
หรือญาติวงศ์ได้รับพระราชทานเบี้ยบำนาญมากขึ้นกว่าปกติ...

(2518 . 56)

เคม (พุกโทรศัพท์) .. ขอรับ, ถ้าได้จัดการช่วยทันทีจะดี... ที่บ้าน
ผมมีเงินอยู่สักร้อยสองร้อยบาท, โปรดเอาไปทรงจำหน่ายให้แต่
พวกญาติทหารของผมจะดี, พอประทะประทั่งไปก็ชั่วคราว...
ขอรับ, ผมปราถนาเช่นนั้น .. ขอรับ ผมทราบแล้วว่าทางราชการ
คงจะจัดการ, แต่ผมเกรงจะช้าไป. .

(2518 . 59)

5.2.2 ความอดทนและมีเหตุผล บทละครแนวมุขกรรมในประการนี้ไว้อย่างยืดยาว
เพราะในภาวะบังคับที่เปื้อนเศร้า ทุกคนพยายามเอาตัวรอด แม้ในหมู่ผู้มีวินัยเช่นทหาร ก็ยัง
ละเมิดวินัย ไปเคารพคำสั่งของผู้บังคับบัญชา ทำให้เกิดเหตุวุ่นวายหนักยิ่งขึ้น ฉะนั้นผู้ปกครองจึง
ต้องอาศัยความอดทน และเหตุผลมาแก้ไขสถานการณ์ที่เกิดขึ้น เพื่อรักษาเหตุการณ์ให้มีความสงบ
และเป็นวิธีการปลูกปลอบใจกำลังใจแก่ผู้ปกครอง จะใดต่อผู้และแก้ไขเหตุการณ์อย่างผู้มีสติ

* ตัวสะกการันตามต้นฉบับ

เคช เราเล่นท่าเขาไปในเรือกำปั่นนั้น .. เราทิ้งตะกั่วถ่วงหมดแล้ว,
ปล่อยน้ำออกจากถังดับเจาหมดแล้ว, เพราะฉัน* เวลานี้เรือเรา
สามารถลอยได้อย่างเต็มที่, และถ้าเมื่อไรเราถอนหลูคออกจากกำปั่น
ได้ เราก็จะลอยขึ้นไปบนไม้ระกำเหียว! ... เราควรจะถอน
ตัวออกได้ ... ต้องหลุดได้เป็นแน่ ข้อสำคัญในขั้นตอนนี้มีอยู่ที่ตรงต้อง
ตรวจดูให้รู้ชัดก่อนว่าเกิดเหตุเพราะอะไร...

(2518 . 23)

เคช .. เราตกอยู่ในที่ลำบากมากจริงอยู่, แต่ยังไม่ควรจะสิ้นหวัง,
ขอให้เชื่อฉันเถิดะ ยังไม่หมดหนทาง, ... ประเดี๋ยวเรือช่วยก็
คงมา .. เขาคงเห็นทุนของเรา, แล้วฉันจะขอให้เขาช่วย...
แต่ส่วนเราจะมานอนกลิ้งเปะทอนไม้ทอนสาวยอยู่เช่นนี้ไม่ได้!..
ให้ฉันพูดหน่อย ! มะ, เกาะ ! ยืนขึ้น, พัน ! อ่อน ! จะมาม้วนัง
กอยอยู่จนกว่าเรือจะบี และบีบเราตายหรือ ... อีกไม่ช้าละ...
นะ คูลี ! (ชี้ผนังห้อง ซึ่งมีน้ำซึมเข้ามา) อย่าทำน้ำไปหน่อยเลย
ถ้าขึ้น (ไปจับตัวกัน, หงวน, กาว และน้ำให้ยืนขึ้น) ต้องเปิดถังดับ
เจากับทองเรือ !

พัน กาว หงวน ไปที่ปล่องขึ้นดีกว่า

เคช อย่าบ้าไป ฉันจะเรือนี้ทำไว้สำหรับทนความบีบในน้ำลึกเพียง 20 วา..
.... เรือนี้จะแตกเมื่อน้ำมีแรงบีบมากจนเกินที่จะทนได้, ข้อนี้แน่นอน,
ว.เย็บ ๆ ไว้ ! ...

(2518 : 29 - 30)

*

ตัวสะกดการันต์ตามต้นฉบับ

เดช แกล้งเข้าใจใหม่เถอะ ! ... ฉันทายกช่วยไถ่แกรอดตายทุกคนนะเพื่อน
... ขอให้เชื่อฉันหน่อยเถิด . น้ำจะเข้ามา ... ฟังฉันสิสิกา...
พอน้ำเข้ามา อากาศในนี้ก็จะอัดเข้า พอที่จะสู้กับความมืดของน้ำข้าง
นอกได้ ... เราก็คงทนอยู่ได้อีกหลายชั่วโมง .. รองน้ากลับ
จงยึก, ถูกใหม่เล่าคุณกลั่น !

(2518 : 32)

คุณธรรมของผู้ปกครองดังกล่าวนี้เป็นสิ่งบดบังความต้องการให้ผู้ปกครองในชีวิตจริงมี
ลักษณะเป็นไปเช่นนี้ เพื่อให้การปกครองในสังคมมีความเป็นระเบียบเรียบร้อยและปวงประชา
ราษฎรได้รับความสุขโดยเสมอหน้ากัน

5.3 วัฒนธรรมทางการเมือง

สถานการณ์ภายในเรือหลวงไต้หนานทรี สะท้อนความคิดเห็น ความรู้สึกที่ผูกพันกับ
เรื่องการเมืองไว้ 2 ประการ คือ

5.3.1 คุณธรรมชาตินิยม

5.3.2 พฤติกรรมทางการเมืองของคนไทย

5.3.1 คุณธรรมชาตินิยม บทละครแสดงให้เห็นว่าการปฏิบัติภารกิจของทหารนั้นทำเพื่อ
พระมหากษัตริย์พระองค์เดียวเท่านั้น ถึงตัวจะตายในการรบเช่นนี้ก็ถือว่าเป็นการตายที่มีเกียรติ

เดช จำไว้ละเพื่อนเราทุกคน, ถ้าเราตายคราวนี้ก็ไปใช้ตายร้าย...
เราถวายชีวิตเป็นราชพลีแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงเป็น
หัวหน้าชาติไทย, ... เราคนไทย, ชาตินักรบ, ทหารของพระบาท
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, ถึงจะตายก็ตายงาม ๆ ! ...

(2518 : 64 - 65)

ความจริงรักภักดีในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวดังนี้ บทละครเน้นให้เห็นว่าเป็นคุณ

* ตัวสะกดตามทวนฉบับ

ลักษณะของชาวไทย ซึ่งเก็บวาทะนิกรบ ดังนั้นคนไทยทุกคนจึงควรรักษาคำนิมนี้ไว้

5.3.2 พฤติกรรมทางการเมืองของคนไทย บรรดาทหารเรือในทศวรรษแรก
แต่มีการปฏิบัติปฏิบัติต่อกันอย่าง เกี่ยวพันกับการปกครอง และเรื่องของส่วนรวม ซึ่งเป็นพฤติกรรม
ทางการเมืองทั้งสิ้น บทละครได้เสนอเรื่องความขัดแย้งของพฤติกรรมของทหาร 2 ฝ่ายคือ ฝ่ายที่
พึงปรารถนา และฝ่ายที่ไม่พึงปรารถนา ซึ่งมีผลต่อการปกครอง พร้อมทั้งได้แสดงผลของพฤติกรรม
ของตัวละครไว้ในตอนท้ายเรื่องด้วย

พฤติกรรมทางการเมืองที่ปรากฏในบทละครมี 2 ลักษณะ คือ

ก) พวกที่ไม่มีระเบียบวินัย เห็นแก่ตัว และใจร้อน

ข) พวกที่มีระเบียบวินัย เสียสละ และจิตใจมั่นคง

ก) พวกที่ไม่มีระเบียบวินัย เห็นแก่ตัว และใจร้อน ปรากฏบทบาทในตัวละคร
ชื่อ จาตรีอ่อน จาตรีพัน พลทหารขาว พลทหารนัว พลทหารกัน และพลทหารหงวน เมื่อเรือไต้
หลวงประสูติเกิดเหตุเข้าไปติดในเรือกำปั่น และถ้าน้ำขึ้นมากกว่าในขณะนั้นแล้ว เรือก็จะแตกอับปาง
ทันที โดยที่ทหารทุกคนในเรือลำนี้ไม่อาจจะหนีชีวิตรอดไปได้ เมื่อเป็นเช่นนี้ พวกเหล่านี้พยายามหาทาง
เอาตัวรอดทุกทาง ไม่คำนึงถึงว่าวิธีนั้นจะเกิดอะไรขึ้นทั้งต่อตนเองและผู้อื่น แม้ผู้บังคับบัญชาจะอาศัย
อำนาจของตมเอาออกคำสั่งให้ทุกคนอยู่ในความเรียบร้อย พวกเหล่านี้ไม่ยอมเชื่อฟังแต่อย่างใด ต่าง
ร้อนใจและหวั่นไหวว่าตัวเองจะจมน้ำตาย ทำให้พวกเหล่านี้แสดงความวุ่นวาย ความเห็นแก่ตัวที่จะ
เอาตัวรอดออกไป

นัว เตรียมชูชีพเถาะ

...

(2518 : 15)

นัว, พ้า, กาว ตายโง่ (ต่างคนต่างไปนั่งกอดเข้า)

เลซ นี่แน่, ทุกคน, ขึ้นขึ้น ... ขึ้น ...

(2518 : 17)

เลซ อย่างไรกาว? .. นือ? ... ประเดี๋ยวก็เรียบร้อย แต่
เวลานี้ต้องใจเย็น ๆ ไว้ .. อย่าวุ่นวายไป ทำใจดี ๆ ไว้

(2518 : 21)

พัน จบแล้ว !

ออน ทางคนต่างเอาตัวรอดเถิด (วิ่งไปที่บรรได* หอบ้างกับเรือ, แต่ กิ่ง, เกาะ และ มะยี่กั้ว) ปล่อย! ปล่อย ! (ในระหว่างเวลาที่กำลังปล้ำกันอยู่, กาวกับนิ้ววิ่งไป จะปิดประตูห้องข้างท้ายเรือ แถบะเห็นเข้า จึงวิ่งไปดึงตัวไว้...)

..

(พลทหารกันกับพลทหารหงวนตามไหวเข้ามา แล้ววิ่งไปที่หอบ้างกับการ, ตามออนซึ่งสลัดหลุดไปได้แล้ว สามคนแย่งกันจะขึ้นไปบนหอบ้างกับการ, เพราะคิดว่า จะหนีออกไปทางนั้น)

(2518 : 25)

(... พลทหารยังทะเลาะและปล้ำกันอยู่อีก สักครูใหญ่ ๆ ไฟฟ้า

ที่ติดเพดานดับหมด)

เดช กิ่ง, หยิบตะเกียงไฟฟ้าแบบตะรี*

(แต่เห็นกิ่งยังไม่ลงมา เดชก็ไปคนเดียว... ในหอบ้างกับเรือ ออน,

นิ้ว, กัน, และหงวน พยายามกดคันเปิดฝาปล่อง, ..)

(2518 : 27)

หงวน ที่จริงก็ถูกแล้ว, ให้นิ้วแล้วรูดไปเสียเร็ว ๆ ดีกว่ารอไปอีก

เดช เลิกที !' ... แกมันพวกตาขาว, คอยดูเถอะ ! ... แกจะมาห้ามฉันได้เที่ยวหรือ ... กิ่ง, เกาะ, เตรียมเปิดถังอับเฉา (กาว, นิ้ว และ กันจะไปกั้นทางกิ่งกับเกาะ, แต่เดชเข้าไปไล่) ปล่อยไป หลีก!

...

ออน ญับกับการ ! ขอเสียที่เถิดขอรับ

กาว, พัน, กัน อย่าเปิด ! อย่าเปิด !

..
อออน * เป็นมากันหมดแล้ว

..
(กาว, กัน, หงวน, และพันไปยืนฟังผา นัวคงคุกเข่าบน

สวคมนตรี)

(2518 : 33 - 35)

กัน ก็ผมยังไม่อยากตายนี้

(2518 : 47)

เคธ .. ฉันต้องการคนว่ายน้ำแข่งสามคน? ... คุณกลั้น, คุณ
ก็ว่ายน้ำแข่งอยู่ไม่ใช่หรือ?

พัน จับฉลากกันเถอะ

กาว เห็นควย

หงวน จับฉลาก

เคธ * ต้องเป็นคนว่ายน้ำแข่งจริง ๆ นะ ... ฉันเห็นแต่เกาะกับ
ออนเท่านั้นที่จะพอไปไต่รอด (พูดกับกลั้น) กับคุณอีกคน 1

กาว, หงวน, กัน, พัน, ต้องจับฉลาก

พัน อู่วะ จับได้แต่พันจากกับจำเอกเท่านั้น ให้ตายโหงสิ!

(2518 : 52)

ในตอนท้ายเรื่อง บทละครได้ชี้ให้เห็นผลของการเอาตัวรอดแต่ฝ่ายเดียวของ
พลทหารกัน และพลทหารหงวน ไว้โดยที่ทั้งสองคนนี้ต้องถึงแก่สิ้นชีวิต เพราะหนกับการว่ายน้ำในน้ำลึกถึง
22 วาเศษไม่ได้ เป็นข้อสอโงะใจแก่ผู้ดูและผู้อ่านบทละครได้ประการหนึ่งด้วย

ข) ฝ่ายที่มีระเบียบวินัย เสียสละ และจิตใจมั่นคง

กลิ่น เมียม ... ซกผมพุกกับเขาสักหน่อยเถอะ บางทีจะเป็น*กรังที่สุก
แล้ว (พุกโทรศั*พ) อย่าตกใจให้มากเกินไปเลยหลอน, ฉันไม่เป็นไร
เลย... จริง ๆ นะ พุกโซ่ถาดฉันเจ็บอะไรแล้ว จะมาพุกอยู่
เข้านี้ไ*กหรือว* . สบคไ้เขียว, ฉันอยู่สบายก็ ... หลอน
กลับไปบ้านเสียก่อนจะดีกว่า. .

(2518 : 37)

กลิ่น นายทหารทิ้งนา*ไปไม่ได้

(2518 : 50)

กิ่ง (รับฉลากของคนไปผิด) เจ้าของเรือจะทิ้งเรือไปได้หรือ จับคนอื่นใหม่

(2518 : 52)

เกาะ ไ้ที่ที่เราเสมอกันหมดแล้วเวลานี้, ... เขาจับฉลากได้ชื่อฉัน !
ฉันมีความยินดีมาก ! ... (พุกกับเคซ) คุณขอรับ, อ่อนเขามีลูก
ถึง 7 คน, ผมขอให้เขาไปแทนผม

(2518 : 52 - 53)

จากความขัดแย้งในพฤติกรรมของทหารทั้งสองฝ่ายนี้ จะเห็นได้ว่าในภาวะกับขัน
เช่นนี้ จะทำให้เราทราบว่าใครเป็นกบฏซี้ลาค เห็นแก่ตัว และพยายามหนีเอาตัวรอด การกระทำเช่นนี้
ไม่ไ้ช่วยให้เหตุการณ์ดีขึ้น กลับทำให้หมู่คณะประสบปัญหายุ่งยากมากยิ่งขึ้น แต่ในทางตรงกันข้าม
ฝ่ายที่มีความกล้าหาญ สามารถปรับภาวะของจิตใจให้ก้าวทันกับเหตุการณ์ทุกขณะ รู้จักหน้าที่ มี
ความรับผิดชอบต่องานของตน และมีความเสียสละให้แก่เพื่อนร่วมงาน ค่านิยมเช่นนี้จะเอื้อ
อำนวยให้หมู่คณะมีความสุข ้วยให้ปัญหาเดือดร้อนเบาบางลง และทำให้พิจารณาสถานการณ์
ด้วยสติปัญญาอย่างรอบคอบ

เหตุการณ์ภายในเรือไ้หน้าหลวงนทรี เป็นข้อคิดเชื่อมโยงไปถึงประเทศชาติได้
เช่นกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาวะที่บ้านเมืองคับขันอยู่ในอันตราย ประชาชน ผู้ปกครองก็ควรจะ

ปฏิบัตินอย่างผู้มีความกล้าหาญ ออกหน้า มีเหตุผล และสติปัญญา ร่วมกันแก้ไขปัญหามารวมเพื่อให้เกิดความมั่นคงภายในประเทศ อันจะเกิดผลสะท้อนกลับมาสู่พลเมืองในชาติ ดังที่ ร.ต.ล.นนทรี หลุดพ้นจากอันตราย ทำให้สมาชิกของ ร.ต.ล.นนทรีได้รับความปลอดภัยด้วย

6. พระร่วง

พระร่วงเป็นบทละครพระราชนิพนธ์ 3 รูปแบบ คือ บทละครรำ* ทรงพระราชนิพนธ์ ในปี พ.ศ. 2455 รูปแบบต่อมาคือ บทละครพูดคำกลอน ซึ่งทรงพระราชนิพนธ์จากเค้าเรื่องในพงศาวดารเหนือ เป็นตำนานเรื่อง พระร่วง เพื่อพระราชทานแก่สมาชิกเพื่อปรัรักษาค้นแค้นสำหรับแสดง เมื่อ พ.ศ. 2560 และรูปแบบที่ 3 คือบทละครร้อง ทรงพระราชนิพนธ์เมื่อ พ.ศ. 2467 โดยทรงปรับปรุงจากบทละครพูดคำกลอนให้เหมาะกับการแสดงแบบละครร้อง

เนื้อหาการเมือง

บทละครที่ใช้ในการฝึกนักเรียนครั้งนี้ได้ใช้บทละครพูดคำกลอน และบทละครร้อง โดยที่เนื้อเรื่องดัดแปลงจากพงศาวดารเหนือ คือตำนานเรื่องพระร่วงให้เป็นเรื่องราวใกล้เคียงความเป็นจริงมากที่สุด ส่วนรูปแบบการประพันธ์เหมาะสำหรับการแสดงได้ง่ายกว่าและนิยมนำมาแสดงกันมากกว่าบทละครรำ เนื้อหาการเมืองในบทละครคำกลอนและบทละครร้องมี 2 ประการคือ

6.1 แนวความคิดทางการเมือง

6.2 ปรัชญาการเมือง

6.3 วัฒนธรรมทางการเมือง

6.1 แนวความคิดทางการเมือง

เนื้อเรื่องกล่าวถึง "พระร่วง" พ่อเมืองของเมืองตะไคว้ ซึ่งได้ต่อสู้ในแนวทางการเมืองกับเมืองขอม เพื่อให้คนไทยเป็นอิสระ และให้ชาติไทยพ้นจากการเป็นเมืองขึ้นของขอม เรื่องราวจึง

* ใช้ชื่อเรื่องว่า ขอมกำดิน

**

จาก "ชี้แจงความเข้าใจ" ในส่วนของแสดงเรื่องพระร่วง เมื่อคราวพิมพ์ครั้งแรก

สะท้อนแนวความคิดทางการเมืองดังนี้

6.1.1 ที่มาของอำนาจ

6.1.2 การใช้อำนาจ

6.1.3 บทบาทผู้ปกครอง

6.1.4 ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองกับการปกครองกับผู้ปกครอง

6.1.1 ที่มาของอำนาจ บทละครพูดกำล่อนเสนอแนวคิดไว้ 2 ประการคือ ผู้ปกครอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระมหากษัตริย์ของไทยว่ามีอำนาจในการปกครอง โดยการสืบสันตติวงศ์ และการยินยอมมอบอำนาจการปกครองจากปวงชน ดังจะกล่าวโดยละเอียดดังนี้คือ

ก) การสืบสันตติวงศ์ "พระร่วง" เป็นพ่อเมืองปกครองเมืองละโว้ โดยการสืบต่อจากบิดา อันเป็นลักษณะของ "มรรชนกาศิรสมบัติ" ในระบบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์

เปพ่อเมืองเลื่องชื่อคือไกล,

ครองไทยละโว้ธานี

ตั้งเขานิภาลัยวิวิธม์,

*

เวหนทายาทครอบครองบุรีศรี,

โดยความนิยบนิคิ

ไว้แห่งวงจิณรากร

(2517 : 1)

"นรากร" คือ ปวงชนชาวไทยทั่วไป ทุกคนมีความยินดีที่ "พระร่วง" ครองเมืองละโว้สืบแทนบิดาซึ่งสืบทอดไป ความตอนนี้สะท้อนให้เห็นว่า พ่อเมืองละโว้ปกครองประชาชนโดยธรรมเป็นเวลานาน จึงถือเป็นประเพณีในการครองเมืองสืบทอดกันมาในเชื้อสายของพ่อเมืองนั้น จวบยี่สิบเจ็ดและเป็นที่ยอมรับกันทั่วไป แต่เนื่องว่าการปกครองเป็นเวลานานโดยการสืบทอดกันมาเช่นนี้ ทำให้เห็นว่า ผู้ปกครองปฏิบัติตนอย่างมีคุณธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในหลักของทศพิธราชธรรม ซึ่งทำให้ปวงชนเคารพบูชา และยอมรับให้ปกครองตน "พระร่วง" จึงได้รับอำนาจโดยการสืบสันตติวงศ์

*

คำสะกดตามต้นฉบับ

ภายใต้เงื่อนไขของการประเพณีปฏิบัติอย่างมีคุณธรรมในหลักแห่งทศพิธราชธรรม

ข) ความยินยอมของปวงชน เจ็ดกแห่งประชาธิปไตยประการหนึ่งคือ การยินยอมให้ใช้อำนาจแทนปวงชน โดยประชาชน เพื่อประชาชน ผู้ปกครองที่ได้รับความยินยอมจากปวงชนจะมีอำนาจปกครองสูงสุด และใช้อำนาจนี้ให้เกิดประโยชน์แก่ประชาชนมากที่สุด เพื่อให้ประชาชนมีชีวิตที่ดีกว่าเดิม มีความปลอดภัยและมั่นคง การยินยอมของปวงชนนั้นเป็นประเพณีการเลือกผู้ปกครองของไทยหรือที่เรียกว่า "อเนกชนนิกรสโมสรสมมติ" ปรากฏในตอนที่ "พระร่วง" ได้รับการทูลเชิญจาก พระมหाराชาครู จำมาศย์ และหลวงเมือง ทั้งสามคนเป็นตัวแทนของชาวเมืองสุโขทัยกราบทูลเชิญให้พระร่วงครองราชสมบัติแห่งสุโขทัย ซึ่งเป็นลักษณะของการมอบอำนาจการปกครองของปวงชนแก่ "พระร่วง" เพื่อปกครองให้ประชาชนมีความสุขตามหลักการแห่งประชาธิปไตย

มหाराชาครู

ขอเคาะฝ่าล่องชุดีพระบาท

บงกชมาศนักเกลากศา,

ชาขอกราบทูลพระกรุณา

ทราบฝ่าพระบาทพระภูธร,

ชาเจาเสนาพฤธมาศย์

อีกทั้งปวงราชบุตรสโมสร,

ระยอบนคมเสียรถวายกร

ทูลวอนพระองคผู้ทรงธรรม,

ขอเชิญพระองคขึ้นทรงราชย์

เถลิงอาสน์สุโขทัยรังสรรค์,

เพื่อผูกฟไพรฟ้าประชานันต์

เกษมสันต์ท่าแคว้นแดนไทย.

ทวเชิญจรโลงแทลงหล้า,

*

ตัวสะกดตามฉบับ

* .

เน่นสง่ากังควงมณีโส
พระเกียรติเกริกก้องนแดนไกล,
ทวยไทยพึงโพธิสมภาร.
*
หลวงเมือง อันชาวสุโขทัยไผ่จำนง
*
 เจริญพระองค์เป็นกษัตริย์มหาศาล,
 จามาทูราชบริพาร
 พลอยมีจิตสมานไมตรี.
 จะได้พึงพระองค์ผู้ทรงราชย์,
 ทูลคุณธิพระบาทเหนือ เกศี,

(2517 : 113 - 114)

กึ่งได้การวิจารณ์ราชย์ของ "พระร่วง" นั้นบทละครพูดคำกลอนสะท้อนถึงประเพณีการปกครองของพระมหากษัตริย์ไทยว่า เป็นการได้รับความยินยอมจากประชาชนชาวไทยทั่วไป โดยมอบอำนาจการแต่งตั้งผู้ปกครองของตนมาขึ้นพระมหाराชครู บรรดาอำมาตย์ มีหลวงเมืองเป็นอาทิ ให้เป็นตัวแทนมารายทุกเจาให้เสด็จขึ้นครองราชสมบัติ เพื่อใช้อำนาจในการปกครองให้เกิดความสุขแก่ปวงชนทั้งหลาย นับว่าเป็นแนวความคิดทางการเมืองอีกประการหนึ่งว่า พระมหากษัตริย์ของไทยทรงมีพระราชอำนาจอบรมธรรมาหลักแห่งประชาธิปไตยและเป็นประเพณีการปกครองที่ต่างจากวิธีปฏิบัติของชาติอื่น ๆ กล่าวคือ ของไทยแม้จะเป็นการครองราชย์ในแบบการสืบสันตติวงศ์ แต่วิธีการเป็นแบบของประชาธิปไตย โดยการกราบทูลเชิญจากตัวแทนประชาชน ส่วนชาติอื่น ๆ ใช้วิธีการเลือกตั้ง เป็นอาทิ

เป็นที่น่าสนใจเกี่ยวกับบทละครเรื่อง ไม่ได้ระบุชัดเจนว่า "พระร่วง" ครองเมืองละโว้สืบต่อจากบิดาผู้เป็นพ่อเมืองละโว้ก่อน ซึ่งทำให้เข้าใจว่า "พระร่วง" เป็นพ่อเมืองครองละโว้มาแต่เดิม หรือเป็นพ่อเมืองคนแรกของละโว้นั่นเอง เมื่อเกิดเหตุการณ์ข่มขู่กำลังกองทัพมา

จับกุม "พระร่วง" จาตองหนีไปสู่โซทัย จนกระทั่งจับ "พญาเกโซ" แม่ทัพขอมได้แล้ว ชาวสุโขทัย
ได้พร้อมใจกันทูลเชิญ "พระร่วง" ให้ครองกรุงสุโขทัยแทนกษัตริย์องค์ก่อนซึ่งสิ้นพระชนม์ไป ความ
ตอนต่อไปนี้เป็นแนวความคิดเกี่ยวกับที่มาของอำนาจตามหลักของประชาธิปไตยและประเพณีการ
ปกครองของไทย คือ

มทรยง — มหาราชครู	ขอเคระผาดะอองสุลืพระบาท
(กรณวิกรวาท)	บงกชมาศบุก เกจาเกศา
	ชาชอกราบทูลพระกรุณา
	ทราบบ่าพระบาทพระภูธร
	ชาเจ้าเสนาพฤฒามาตย์
	อีกทั้งราชบุรุษโมสร,
	ระบอบนอบเคียรถวายการ
	ทูลวอนพระองค์มัญทรงขรรค์.
	ขอเชิญพระองค์ขึ้นทรงราชย์
	เถลิงอาสน์สุโขทัยรังสรรค์,
	เพื่อบดุงไฟฟ้าประชานันต์
	เกษมสันต์ทั่วแคว้นแดนไทย
	ขอเชิญจรโลงแหล่งหล้า
	เป็นสง่าดังดวงมณีใส,
	พระเกียรติเกริกแคว้นแดนไทย,
	ทวยไทยเกษมสันต์นิจรันตร.

(2502 : 53)

คำกราบบังคมทูลเชิญของ "มหาราชครู" ในบทละครเรื่อง เปลี่ยนแปลงจากข้อ
ความในบทละครพูดคำกลอนเพียงบางตอนเล็กน้อยเท่านั้น ทั้งนี้บทละครเรื่องย้าให้เห็นว่าพระมหา
กษัตริย์ของไทยเสด็จขึ้นครองราชย์ด้วยความยินยอมพร้อมใจของ "ทวยราชบุรุษ" เพื่อให้พระมหา
กษัตริย์ทรงปกครองเพื่อให้ประชาชนมีความสุขตลอดไป โดยที่บทละครพูดคำกลอนไว้ว่า "ทวยไทย

พึงโพธิสมภาร" แสดงว่า พระมหากษัตริย์ทรงเป็นที่พึ่งของชาวไทย ส่วนบทละครร้องไว้ว่า "ทวยไทยเกษมสันต์นิรันดร์" จึงเป็นการเน้นให้เห็นว่าประเพณีการปกครองของไทยซึ่งมีการทำพิธีทูลเชิญให้ขึ้นครองราชย์ เป็นวิธีการสวคถ้องกันหลักประชาธิปไตย ซึ่งประชาชนย่อมได้ประโยชน์สัมตามเป้าหมายของหลักการปกครอง คือ ได้รับความสุขสันต์นิรันดร์.

6.1.2 การใช้อำนาจ บทละครพูดกล่าวกลอนชี้ให้เห็นถึงการปกครองของพระมหากษัตริย์ไทยว่า ทรงไว้ซึ่งคุณธรรม ทรงมีพระกรุณาต่อประชาชน และทรงเที่ยงธรรม ดังนั้นจึงทรงใช้พระราชอำนาจในทางที่จะทำให้ประชาชนมีชีวิตที่ดี มีความสุข ไม่มีความทุกข์ร้อน หรือต้องเกรงภัยจากพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ บทบาทของ "พระร่วง" สะท้อนแนวความคิดกล่าวไว้ชัดเจน คือ

ก็สุวรรณ .. เวลาที่มีพระร่วงเป็นพ่อเมือง ขึ้นชื้อภาเดียว

ทหารที่ 2 วาสามารถลาคนก็ ทั้งมีปัญญาแหลมหลัก, ชาวไทยนิยม
จริงเจ้าข้า, ไต่ย็นเขารวมกันทั่วหน้า, ว่าเมศตากรุณาแก่
คนทั้งหลาย, เขาว่าเหมือนพ่อมากกว่านาย, ไม่คู่กัน
ทั้งขำรงเที่ยงธรรมสุจริต, อีกเขาว้าวาจาสิทธิ์, พุคะไร
*
เป็นนั่น.

(2517 : 68 - 69)

"พระร่วง" ไม่ได้ใช้อำนาจในฐานะพ่อเมืองมากชี้ให้ชาวละโว้ได้รับความเดือดร้อนแต่อย่างใด วาเดียวคือไปถึงเมืองขอม ซึ่งไทยตกเป็นเมืองขึ้นอยู่ในขณะนั้น ดังที่ "นักสุวรรณ" นายทหารขอมสรวทากัน "ทหารขอมที่ 2" ข้างต้นนี้ นอกจากนั้นบทละครพูดกลอนก็ได้สะท้อนให้เห็นถึงลักษณะการปกครองของ "พระร่วง" กล่าวว่ ปกครองแบบพ่อปกครองลูก เป็นการปกครองด้วยความรัก ความเมตตา กรุณาและความหวังดี เพื่อให้ปวงชนชาวไทยมีความสุขโดยทั่วหน้ากัน บทละครแทรกแนวความคิดเรื่องนี้ไว้หลายตอนคือ

ก) พระร่วงมีความทุกข์เพราะสงสารประชาชนซึ่งประสบกับทุกข์ภัย และ

ยังต้องสงสรวนน้ำแกขอมถามกำหนดเวลาอีกด้วย "พระร่วง" ได้รำพึงว่า

พระร่วง

...

แต่อาอนิจจาไร้สนุก,

* เป็นทุกข์เฝ้าทอถกถัยถอน,

สงสารประชาราษฎร

ดวนเคื่อครอนเหลือคนกณนา.

ควยวาฬีพรพรรณธัญญาหาร

แสนกันดาร, แห้งแคงเป็นหนักหนา,

มิหน้าข้ากรรมมัทธัญเอินมา

จวนเวลาสรวนน้ำ, นารำใจ.

...

(2517 : 3 - 4)

ข) "พระร่วง" สละความสุขส่วนตัวโดยหลบหนีการจับกุมของทหารขอม เพื่อมิให้ชาวละโว้ต้องได้รับความเดือดร้อนอันเนื่องมาจากการกระทำของตน "พระร่วง" มีเหตุผลดังนี้

พระร่วง

...

อันชาวละโว้เวียงไทย

เหมือนลูกในไส้ทั้งนั้น

แม้อยู่อยู่คงไม่ยอม

* ให้ออชจับกุม เป็นแฉกมัน,

ก็จะพลอยมอดม้วยไปด้วยกัน,

ดังนั้นเหมือนภูผาลาญชีวา.

เพราะถูกรักปวงประชาทั่วชีวิตร

จึงได้คิดหนีไปเสียดีกว่า,

เพื่อตัดเหตุเภทภัยพาลา,
 ขอมมวณมรณาลำพังตน,
 ขอเพียงให้เวียงละโว้รอด,
 ให้ชาวเราปลอดภัยอีกหน.

(2517 : 62)

และแม่ทัพพราหมณ์ "นายมัน" ก็ยังสามารถยังรู้จักใจในข้อนี้ของพระร่วง

ไคควย

นายมัน

อนิจจา! พ่อเจ้าขุนหัว
 ขางยอมตัวฝ่ายไม่ยอมหย่อน
 เพราะเขอรักประชาชนรากร,
 จะสู้จรูญตรงเขาพงไพร
 หวังเอาตนเป็นประหนึ่งเหยื่อ*
 ลอเสื้อขอมร้าย, มุ่งหมายให้
 ถึกตามตัวเธอเธอไป
 จนถึงสุโขทัยธานี,
 คังนั้นพ่อเจ้าจะยอมบ้าย
 เพื่อช่วยละโว้บุรีศรี
 ให้พ้นหอยมระย่าย้าย.
 นายไทนจะมีเหมือนนายเรา?
 แค้นใจอายขอมสาธุ,
 ทั้งสงสารพระร่วงทรงเศร้า,
 จะตองกายเลียบแม่แต่ยังเขาว,

*
 ตัวสะกดตามฉบับ

ชาวละโว้คงเส้าโศกครัน

(2517 : 64)

ก) พระร่วงรักชาวไทยคฤมิตารักนุตร ก็มิจิกกอบปรักวบเมตตา กรุณา และ
ความโอบอ้อมอารีต่อคนไทยทั่วไป โดยไม่หวังผลตอบแทนแต่ประการใด

พระร่วงรักประชาชนชาวไทย

เหมือนลูกในไส้ทั่วทั้งนั้น

บ่ไถ่คิดถึงตนสูญนยาก

ลำบากกายใจทุกสิ่งสรรพ

ขอแต่ให้ไพร่ฟ้าประชานันต์

เกษมสันต์สำราญ, ท่านพอใจ

จิตท่านโอบอ้อมอารี

จะมีใครเสมอเหมือนก็หาไม่

ถ้าแม้ใครมีเรื่องขุ่นเคืองใจ

ก็ช่วยให้เหตุร้ายกลายเป็นดี^{*}

กอบกวยเมตตาการุณ,

มีคุณแก่ชาวทะเลศรี

ยิ่งบิกรมารดาปราณี,^{*}

ชาวบุรีละโว้สุขสำราญ.

(2517 : 106 - 107)

ลักษณะการปกครองด้วยมีความเมตตาการุณาเป็นที่ตั้งดังบิดาปกครองบุตร อันปรากฏ
ในลักษณะการปกครองของ "พระร่วง" นั้นเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงการไร้อำนาจหรือกำลังโดยธรรมชาติ
ของผู้ปกครอง เป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันระหว่างผู้ปกครองกับประชาชน ตามที่ "พระร่วง"

* ตัว ระกถาตามต้นฉบับ

ไฉนกล่าวรักจริงใจ "นักสู้" ให้จงชนส่วยนำไปแทนชาวไทยว่า
 แสงตาแมกรูณาปราณี,*
 คุณทานจะมิไม่รื้อหาย,
 ไฟฟ้าชาวไทยไซ้เจียนตาย,
 จะเป็นเครื่องทำลายความจงรัก
 แมแสงเมตตา, ซ้ำแผ่นดิน
 คงไม่สิ้นรักที่ทรงศักดิ์,
 ไครมเป็นเป็นที่พึ่งพำนัก
 แฉงประจักษ์ทั่วแคว้นแดนไทย
 ..

(2517 : 12 - 13)

แนวความคิดเกี่ยวกับเรื่องการใช้อำนาจของผู้ปกครอง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง
 การใช้อำนาจด้วยความเป็นธรรม โดยมุ่งให้เกิดความสุข ความมั่นคง ปลอดภัย และความสมบูรณ์
 ในวิถีชีวิตของชนในสังคม ของพระมหากษัตริย์ไทย ปราภฏชัดเจนเป็นอันมาก โดยที่บทละครพูดคำ
 กลอนได้สะท้อนภาพผู้ปกครองชาติอันควายว่า เป็นผู้ใช้อำนาจตรงกันข้ามกับพระมหากษัตริย์ของไทย
 จึงเป็นแนวความคิดที่เปรียบเทียบกับให้สถาบันพระมหากษัตริย์ของไทยมีบทบาทเด่นชัดยิ่งขึ้น

"ท้าวพันธุ" เป็นกษัตริย์ขอมที่ใช้อำนาจและกำลังกดขี่ผู้อยู่ใต้การปกครอง คือ
 ชาติไทย อย่างไรความเมตตากรุณา แม้แต่ชาวขอม หรือชาติที่เป็นเมืองขึ้นของขอมก็ได้รับผลของ
 การใช้อำนาจไม่เป็นธรรมของ "ท้าวพันธุ" เช่นกับ บทละครได้แสดงแนวความคิดเช่นนี้ไว้ดังนี้คือ

ง) ความเกรงกลัวอำนาจของชาติที่เป็นเมืองขึ้นของขอม

..

อันปวงไฟฟ้าชาแผ่นดิน

เกรงพระเดชบรินทร์มหาศาล,

ข้าบาทจะกระหน่ำไห้^๒เยง

เกรงอาญา^๑พระทรงภพ.

จะมุ่งใจไปแด่พระ^๑เกียรติยศ

ให้ปรากฏ^๑ระบือ^๑ภาคระหลบ

ไ้^๑หมู่^{*}เกรงกลัว^๑ทั่วภัพ

นอนบนนอนนอนจอมไ้^๑เห

(2517 : 49 - 50)

ณ) ความคิดของทหารขอมที่จะปฏิบัติต่อไป เมื่อทราบเมืองละโว้ได้แล้ว แสดงถึงการใช้อำนาจแบบกดขี่ ดังที่ "นักสุวรรณ" ทหารขอมพูดกับทหารอื่น ๆ ว่า

พวกมึงอย่า^๑วุ่น^๑นัก^๑เคยหวา

ไม่^๑ช้า^๑ถึง^๑ละ^๑โว^๑บุรีศรี

ถึง^๑แล้ว^๑เมื่อ^๑โค^๑คง^๑ไ้^๑มี

อาหาร^๑ก็^๑ ๆ^๑ พอกัน^๑กิน

อีก^๑ทั้ง^๑ผู้^๑หญิง^๑ยัง^๑เรื่อ

ก็มี^๑มาก^๑เหลือ^๑เพื่อ^๑สม^๑ถวิล,

คง^๑ไ้^๑ประ^๑โล^๑ม^๑โณ^๑ม^๑ยุ^๑พิน,

ทั้ง^๑นอน^๑กิน^๑อิม^๑หน้า^๑สำ^๑รา^๑ญ^๑ใจ

ขอ^๑เพียง^๑แต่^๑ท^๑น^๑ใน^๑ระ^๑ห^๑ว^๑าง

เค^๑ิน^๑ท^๑าง^๑กั^๑น^๑มา^๑ใน^๑ป่า^๑ไ้^๑ห^๑ญ^๑

นั้^๑อีก^๑ส^๑อง^๑วัน^๑เท^๑าน^๑นั้^๑ไ้^๑ว^๑

คง^๑จะ^๑ไ้^๑ว^๑าง^๑ท^๑ุก^๑ษ^๑, ส^๑ุข^๑สำ^๑รา^๑ญ^๑

(2517: 67)

* ทั่วสะกดตามฉบับ

ข้อเปรียบเทียบระหว่างการใช้อำนาจของ "พระร่วง" กับ "ท้าวพันธุ" เป็นสิ่งที่ช่วยอธิบายถึงลักษณะการใช้อำนาจของผู้ปกครอง 2 แบบ คือ ใช้อำนาจหรือกำลังโดยธรรม และไม่เป็นธรรม ทั้งสองแบบโคจรที่ต่างกันคือ ถ้าผู้ปกครองใช้อำนาจหรือกำลังโดยธรรมแล้วย่อมได้รับความเคารพ จงรักภักดีจากปวงชน เพราะอำนาจเช่นนี้ยังให้ประชาชนมีความสุขมั่นคง ปลอดภัยในวิถีชีวิตของตนและสังคม ในทางตรงกันข้ามถ้าผู้ปกครองใช้อำนาจหรือกำลังไม่เป็นธรรม ประชาชนจะไม่มีความรักหรืออ่อนน้อมถ้อยคารวะอย่างบริสุทธิ์ใจ แต่จะมีความกลัวอย่างที่ตัวละครใช้คำว่า "ขยาด" และ "ยำเยง" เป็นตัวแทนความรู้สึกของผู้ที่อยู่ใต้การปกครอง และแน่นอนว่าวิถีชีวิตของตนในสังคมที่ถูกครอบงำด้วยอำนาจของผู้ปกครองเช่นนี้ย่อมเต็มไปด้วยความคับแค้นใจ ไม่มีความสุข ชacunมั่นคง และไม่ปลอดภัยทั้งชีวิตตลอดจนทรัพย์สินของตน

๑. ในบทละครมั่งงี้ เนื้อเรื่องไม่ได้กล่าวถึง "ท้าวพันธุ" แต่ "พระร่วง" ก็ยังเป็นตัวละครที่สะท้อนการใช้อำนาจของผู้ปกครองในทางที่เป็นธรรมต่อผู้ที่อยู่ใต้การปกครอง เพราะ "พระร่วง" มีความรักประชาชน เป็นห่วงใยความทุกข์สุขของประชาชน ไม่มีความพยายามแม้แต่กับศัตรูและเพียงธรรมในการใช้อำนาจเพื่อทะนุบำรุงบ้านเมือง ประชาชนให้มีความเจริญ ความสุข

๒) ความรักประชาชน จึงส่งความสุขของตนเพื่อป้องกันอันตรายที่จะเกิดแก่

ชาวไทย

มั่งงี้ - นายมัน	อนิจจา ! พ่อเจ้าทูนหัว
(มันแฉวนอย)	วางยอมตัวฝ่ายนี้ไม่ยอมหยอน,
	เพราะเธอรักประชาชนรากร
	จะสู้จรจูงเข้าพงไพร
	หวังเอาคนเป็นประหนึ่งเหยื่อ
	ล่อลือขอมรายมุ่งหมายให้
	ติดตามตัวเธอเธอไป
	นายไหนจะมีเหมือนนายเรา
	แค่นใจอายขอมสามัญ,
	ทั้งสงสารพระร่วงทรงเศร้า,

จะคงตายเสียแน่แต่ยังเยาว์,
ชาวละโว้คงเศร้าโศกกรัน.

(2502 : 30)

ซ) ความหวังใ้ในทุกข์สุขของประชาชน (ตรงกับข้อความีในบทละครพูด)

กิตติคุณ (2517 : 95)

นพรัตน์ - พระร่วง
(สร้อยเพลง)

แต่ก็ถึงเวียงละไว้อโรรณจิต,
คิดจะติด, ราษฎรเค็ดกรอนหมก
ถาจะรอกเพราะขอมมันยอบงด
แคะมัวสะกดรอยงู?

...

(2502 : 47)

๓) ไม่มีความพยายาม

บทร้อง - เกโซ
(หรือร้องไห้)

ข้านี้เป็นผู้ผิดคิดโหดร้าย,
 มุ่งหมายฆ่าท่านเป็นที่สุด,
 ขอถวายกบฏกมธาวุธ,
 จงสังกตหัวพัตน์.

11503 - พระวัง . .

(แสดงว่าท้อง) จิ้งจอกยังมีน้ำพิษติด,
แต่ชีวิตถูกขมยาก็ให้,
ก็จะส่งตัวมันนั้นไซ้
ก็นิให้ขมขอมภาด.

• •

(2502 : 31)

บทร้อง — สลับกัน

มหาราชครู ท่านข้างคี่แท้ ๆ เจ้าประคุณ !
 ชาวสุโขทัย นานียมชมบุญขององค์ท่าน!
 ชาวละโว้ เสด็จารัณรมย์ เขาแสนนิยม พ่อเจ้าเอย.
 มหาราชครู อันอายุขอมพะเนงมันจะมีฉาย
 ชาวสุโขทัย ท่านยังไปเอาชีวิตมัน
 ชาวละโว้ เออเอาพอใจ เขาชมเสียใหญ่ พ่อเจ้าเอย
 มหาราชครู ไม่มีพยานาทและจองเวร
 ชาวสุโขทัย เห็นท่านก็จริง เป็นเฒ่ามัน
 ชาวละโว้ เออพุกถูกจริง ท่านก็ทุกสิ่ง พ่อเจ้าเอย
 มหาราชครู นารักนาใครใจก็ครัน,
 ชาวสุโขทัย เออเพียงตรงทรงธรรมนำเปรมปรีดิ์
 ชาวละโว้ เออพุกถูกก็ชมบารมีพ่อเจ้าเอย.

(2502 : 52)

ญ) วิถีความเที่ยงธรรมในการปกครอง

บทร้อง — พระร่วง

(คลื่นกระทบฝั่ง) เราขอปฏิญาณไม่เอนเอียง,
 จะตั้งจิตให้เที่ยงในทางธรรม
 เราจะบำรุงกรุงไกร
 ให้ห้วยไทยอิสระเกษมสันต์,
 ขอพระไกรรค์อนุอานันต์
 และเทวัญเป็นพยานวาจา

(2502 . 54)

แนวความคิดในเรื่องการใช้อำนาจของผู้ปกครองในบทละครพูดกำกอลอนและบทละครร้องเป็นไปในทำนองเดียวกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบทละครร้องได้เน้นเรื่องความมุ่งมั่นใน

การปกครองของ "พระร่วง" ให้เป็นแบบฉบับในการใช้อำนาจของผู้ปกครองว่า จะต้องมีความมั่นใจ และตั้งใจจริงที่จะใช้อำนาจให้เกิดความเป็นธรรม ตลอดจนเป็นเครื่องมือในการสร้างความเจริญ, ความสุข และความมั่นคงแก่วิถีชีวิตของชาวไทยตลอดไป

6.1.3 บทบาทผู้ปกครอง ผู้ปกครองมีหน้าที่สำคัญในการดูแลความสุขของผู้ที่อยู่ใต้อำนาจปกครอง และมีบทบาทที่จะปฏิบัติตนในการปกครองเพื่อทำให้ประเทศชาติมีความเจริญก้าวหน้า ประชาชนอยู่ดีกินดี ไม่มีการเอื้อครอนจากภัยอันตรายต่าง ๆ "พระร่วง" เป็นเจ้าเมืองที่มีบทบาทสำคัญในการป้องกันภัยจากการกดขี่ข่มเหงของเวทชอม โดย "พระร่วง" ได้ปฏิบัติหน้าที่ในฐานะของผู้ปกครองชาวไทยตามหลักการของผู้ปกครองที่ดี กล่าวคือ

ก) เป็นผู้จัดความเดือดร้อนให้พ้นจากประชาชนและประเทศชาติ ซึ่งมีปรากฏในบทละครพูดก่ากลอน เมื่อ "พระร่วง" อ้อนวอนให้ "นักรัศมี" ขนส่วยนำไปแทนชาวไทย

พระร่วง

นี่แทน,

อัครกษัตริย์แสนประมาท,

ชาติคดงสารประชาชน.

ถ้าเมทานมีไวยศรีนันท,

จงช่วยฉะปะน่วย, ช่วยสักหน,

ชาวละโว้ลำบากยากทน

กวนทั่วทุกคนเดือดร้อน

ถ้าเมทานจะเอาน้ำให้ไค,

จงมีใจกรุณาแก่ข้ากอน,

ช่วยวนนำสู่พระนกร

อย่าให้ทองเดือดร้อนถึงชาวไทย

...

และครั้นที่ "พระร่วง" รัชชาวาจากกองทัพขอมกำลังยกมาจับกุมตัวพระร่วง "พระร่วง" ก็คิดแก้ไขเหตุการณ์ได้เป็นอย่างดี

พระร่วง

...

อันเมวขอมยกมาในเกรานี้

มุ่งเอาชีวิตรัตน

แมงจะอยู่ตอตัน,

พวกไทยใจหาญคงต่อสู้.

ไหนจะยอมพ่ายแพ้แก่ศัตรู,

ก็ยังอยู่คงประยุทธ์สู้ก่าคง.

แต่ชาวไทยไม่ชาญการณรงค์

เหลือทนสู้ขอมกำลังคลัง,

เหมือนแสร้ง ไซ้ไต่ตายวายชีวัง,

กูจะยังอยู่ไซ้ไรไม่เข้าที่

จำกูจะหลีกเลียงไป

กูเกณฑ์ไพร่ไทยกรุงศรี,

ขอมรุกรูไทยบุรี,

คงจะไม่โจมตีตัวไป

(2517 : 58 - 59)

ส่วนที่ปรากฏในบทละครเรื่องนั้นไม่มีข้อความตอน "พระร่วง! อ่อนวอ! "นักคุ้ม" มีแต่ข้อความตอนที่ "พระร่วง" ก็คอยายลงให้กองทัพขอมตามคนไปตีเมืองสุโขทัย แต่ไม่ได้กล่าวว่า "พระร่วง" จะหนีไปสุโขทัย เพียงแต่กล่าวว่า "ต้องคิดกลประทัງศัตรูไว้." (2502 : 28) แล้วจึงนัดแนะกับ "นายมัน" ได้ทำเป็นตกลงทางไปพบกองทัพขอม แล้วให้เล่าความว่า "พระร่วง" มีความเกรงกลัวขอม จึงหลบหนีไปสุโขทัย และ "พระร่วง" คาดการณ์ไว้ว่า

ขอมคงจะตามกูไป,

คงจะไม่ขวางชิงบุรีศรี,

ชาวละโว้จะไค่อยู่ดี,
ไม่วางบ่ปีพลอยตาย

(2502 : 28)

ขณะที่ "นายมัน" หวังถึงว่า "ช่างไม้ก็ถึงตัว" พระร่วงก็ตอบอย่างผู้ที่ต้อง
การสะละแมชีวิตของตน เพื่อให้ชาวละโว้ปลดปล่อยดังนี้

พระร่วง

นึกไม่ได้

ถึงแม้จะประสบพบภัย

ก็ยอมบรลยลำพังตน

ขอเพียงได้เวียงละโว้รอด,

ให้ชาวเราปลดปล่อยอีกตน

(2502 : 29)

นับได้ว่า "พระร่วง" เป็นภาพสะท้อนของพระมหากษัตริย์ไทยซึ่งมีบทบาทในการ
ปกครอง เป็นประการสำคัญ นับว่าได้รับผิดชอบต่อผู้อยู่ใต้การปกครอง ที่จะปกครองโดยช่วยจตุลยัณทราย
ทั้งปวงให้พ้นไปจากปวงชนชาวไทย

๒) เป็นผู้นำของชาติ ที่จะนำให้ชาติพ้นจากการเป็นทาสของชาติอื่น และ
ดำรงความเป็นเอกราชตลอดไป บทละครพูดคำกลอนแสดงบทบาทด้านนี้ไว้ในการแสดงของ "พระ
ร่วง" ซึ่งมีความเคลื่อนไหวกับสภาพการตกเป็นเมืองขึ้นของขอม ดังนี้

พระร่วง

..

อนิจจา ! เป้ข้าเจ้ากรุงขอม,

ต้องยินยอมสวามิภักดิ์ได้,

อกเอ๋ยอกกู, กูกระไร

เกิดเป็นไทยทองเบนทาส, วนาถนั *

จำต้องยอมให้ขอมจิกหัวไว้,

* คำสะกดตามคำเดิม

ยิ่งคิดไปเรื่อยนอกแสบหัก
 ทำไฉนจะไถพ่นเงื้อมมือยักษ์,
 ให้อันเชือกประวัติกัดสักราว
 ทำไฉนชาวไทยจักไถรอด,
 ปลอดจากอำนาจยักษ์

(2517 : 4)

การนำวิถีให้พ้นความเป็นทาส ก็โดยการปลุกใจประชาชนให้ตระหนักในสภาวะ
 ที่เป็นอยู่ขณะนั้น และให้ประชาชนต่อสู้เพื่อความเป็นไท ด้วยความกล้าหาญ "พระร่วง" ได้ทำหน้าที่
 นี้ไว้ในบทละครพูดคำกลอนคือ

หลวงเมื่อง

..
 เติมที่เราแม้แตกแล้วขอม
 ระบอบยอมใหม่หันเหงหาญ,
 ทานปลุกใจให้เราคิดการ
 อางหาญซัดขอมไม่ยอมถู
 พระร่วง เรอหวังตั้งใจ
 ให้ไทยเป็นไทยได้จริงอยู่,
 จึงมาชวนท่านไพร่ไปช่วยสู้
 ซากก็ศัตรูของชาวไทย

...

(2517 : 107)

ข้อความที่ปรากฏในบทละครร้องก็เช่นกัน เป็นข้อความที่สะท้อนบทบาทของ "พระร่วง"
 ในการปลุกเร้าละไว้ โดยพยายามปลุกใจให้คนไทยมีความกล้าที่จะต่อสู้เพื่อให้ชาติไทยเป็นอิสระจากขอม

บทรอง — กรมการ

(สิงห์โต)

...

ยิ่งนึกยิ่งเสนจะแก่นใจ

เกิดเป็นไทยต้องเป็นทาสอนาถัก

จนพระร่วงปลุกไทยจึงใจกล้า

ทะนงท่ายายชอนอัปคักเส!

ไม่ขอขมพ่ายแพ้แก่ดาวยักษ์

ขอต่อสู้ให้ประจักษ์จริงสักกรา

(2502 : 25)

บทบาทสำคัญของผู้ปกครองในภาวะที่บ้านเมืองไม่มีเอกราช ก็คือการมีบทบาทดัง
เช่น "พระร่วง" ที่ปลุกความกล้าของชาวไทยให้ต่อสู้กับขอมเพื่อให้มีอิสระและเอกราช ไม่ต้องอยู่
ใต้อการปกครองของชนชาติอื่น ให้ต้องถูกข่มเหงตามอำเภอใจอีกต่อไป

กบฏ "เจ้าแก้ว" กระตุ้นเร้าปลุกใจและปลุกใจเพื่อให้พร้อมในการสงคราม มี
ปรากฏชัดเจนนในบทละครพูดคำกลอน "พระร่วง" ซึ่งให้ "หลวงวัง" เตรียมเสบียง และให้ "หลวง
เมือง" เตรียมป้องกันเมืองจากกองทัพขอม ดังนี้

หลวงเมือง

ชาวไทยต้องเตรียม

หลวงวัง

อย่างเต็มที่

หลวงนา

ควรเริ่มรวมราษฎร

แต่บัดนี้สู้เร่งรีบ ๆ ไป

พระร่วง

ถูกแล้ว จำต้องหาเสบียง

ไว้ให้พอเพียง, * เปนข้อใหญ่

...

(2517 : 38)

พระร่วง

...

จะทอดู, ตัวเราหาจักไม,
เราขอแต่เพียงอย่าชล่าใจ
ยกไปสู้รบเขากลางแปลง
พวกขอมพรั่งพร้อมกำลังพล
เริงรณสาครากลาแสง,
กวรเราจะกิดขอมกำแพง
ตกแต่งญกายทั้งหลายไว้,
เมื่อว่าทัพขอมยกมา
จะไภยศึกการามันได้,

...

(2517 : 54)

การสั่งเตรียมพร้อมเข่นนี้สะท้อนให้เห็นว่า "พระร่วง" เป็นผู้ปกครองที่เชี่ยวชาญ
ในการศึกสงคราม ภูมิปรมาณกำลังของไทยและฝ่ายศัตรู จึงไม่ประมาทในการสู้รบ ดังเช่นที่ "พระร่วง"
กล่าวกับบรรดาข้าราชการเมืองละโว้วว่า

พระร่วง

จะตานทานกำวังทัพขอม
อันพรั่งพร้อมอาวุธแข็งขัน,
ทั้งทหารเขา ชาญแข็งประชัน
จะสู้กันมีแต่แพ้กำลัง
เพราะถึงแม้ว่าไทยเราใจกล้า
เพราะสาครา อาวุธไม่แฉง ชลิ่ง,
อีกทั้งจำนวนคนพลกำลัง
ฤาก็ยังไม่เทียบทันศัตรู

*
ตัวสะกดตามต้นฉบับ

*
 ขอทานอย่าเห็นเป็นเราฉลาด
 แต่จะประมาทนั้นมันอยู่,
 ชยทานทั้งสองจงตรองดู,
 ภูเขา ไม่อยากให้พลอยตาย

(2517 : 52)

ในบทละคร-ร้องไปปรากฏแนวความคิดดังกล่าวนี้แต่อย่างใด ฉะนั้นบทละครพูด คำกลอนจึงมีเนื้อหาเน้นเรื่องบทบาทของผู้ปกครองในการเตรียมกำลังรบให้พร้อมสรรพ เพื่อรักษา ความสงบสุขของชาติให้ปลอดภัยจากภัยศัตรูภายนอก ซึ่งในแนวคิดอีกประการหนึ่งคือ บทละครพูด คำกลอนของการ เสนอภาพผู้ปกครองของไทยว่ามีคุณสมบัติและความสามารถเหมาะสมกับระบบการ ปกครองทั้งแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ หรือกับแบบประชาธิปไตย นอกจากบทบาทดังกล่าวแล้ว สถาบันพระมหากษัตริย์ยังมีบทบาทสำคัญอื่น ๆ อีกหลายด้าน กล่าวคือ

ง) บทบาทในการสร้างความเป็นปึกแผ่นของชาติ โดยการผูกไมตรีกับเมือง ไกลเคียงดังที่ "พระร่วง" ได้ผูกสัมพันธ์กับกรุงสุโขทัย เพื่อเป็นพันธมิตร และได้พึ่งพาอาศัยในเวลา ที่เกิดศึกสงคราม บทละครพูดคำกลอนกล่าวถึงในลักษณะดังต่อไปนี้

พระร่วง

.....

ละโว้จำเอนจะก่อเกิด

หาพันธมิตร เมืองใหญ่,

จำเราจะส่งทูตไป

ชักชวนสุโขทัย เป็นไมตรี.

(2517 : 37)

เหตุผลของการผูกไมตรีก็คือการร่วมมือร่วมแรงกันต่อสู้กับศัตรู ซึ่งจะทำให้ประเทศ

ชาติมีความมั่นคง เป็นปึกแผ่น ส่วนบทละครแสดงเหตุผลเช่นนี้ไว้ด้วยเช่นกัน คือ

บทรอง - พระร่วง

(บุล่ง)

แน่ะขอไปไหนจะคบไว้ละโว้

ที่โยโสสามารถอาจหาญ,

ถ้าแม่ทัพสุโขทัยชัชวาล

ไปทำการร่วมมือใครจะตี

ให้ช่วยกันต่อสู้ศัตรูจอม

พริ้วพร้อมชาวไทยให้เต็มที่,

ประจักษ์ไทยจะโก่นอสุรี

ให้ลมที่ชื่อไทยแต่เดิมมา

(2502 : 53)

บทละครทั้งสองรูปแบบสะท้อนภาพบทบาทของผู้นำปกครองที่เป็นพระมหากษัตริย์ไว้อย่างชัดเจน เป็นบทบาทผู้นำปกครองแสดงออกมาในภาวะที่บ้านเมืองไม่มีอิสระเสรีภาพในการปกครอง และเมื่อต้องประสบกับศึกสงคราม ดังนั้นผู้นำปกครองจึงดำเนินบทบาทดังที่กล่าวไว้แล้วนี้ โดยมุ่งหมายให้ชาติเป็นเอกราช และปลอดภัยจากการรุกรานของศัตรูให้มากที่สุด ทั้งนี้ผู้นำปกครองก็ได้ระบุว่าตนจะคงอยู่ในอัตรายศ หรือลาบากยากแก่สัปปานใดก็ตาม ดังที่ "พระร่วง" ได้ประสบกับเหตุการณ์ต่าง ๆ และปฏิบัติตนสมกับเป็นพ่อเมืองละโว้ และสมกับที่จะเป็นกษัตริย์แห่งกรุงสุโขทัยสืบต่อไป

6.1.4 ความสัมพันธ์ระหว่างผู้อยู่ใต้การปกครองกับผู้นำปกครอง ผู้อยู่ใต้การปกครองซึ่งปรากฏในบทละครคือ ชาวละโว้และชาวสุโขทัย และเป็นเสมือนตัวแทนของคนไทยทั้งปวงไม่ว่าจะเป็นในสมัยก่อนหรือสมัยปัจจุบันก็แล้ว สมัยของรัชกาลที่ 6 ก็ตาม ส่วนผู้นำปกครองนั้นก็คือ "พระร่วง" ซึ่งเป็นภาพสะท้อนของพระมหากษัตริย์ไทย ซึ่งเป็นสถาบันที่ปวงชนเคารพอย่างสูงสุด แนวความคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนชาวไทยกับพระมหากษัตริย์มีกล่าวไว้ดังนี้

ก) ชาวไทยมีความรู้สึกเคารพยกย่องพระมหากษัตริย์ว่าเป็น "เจ้าเหนือหัว" หรือที่บทละครใช้ว่า "นาย" ดังที่กล่าวไว้

ชาวไทยจะดีเพราะมีนาย
*
เป็นยอดชายฉลาดสามารถนัก

(2517 : 44)

นายไหนจะมีเหมือนนายเรา

(2517 : 64)

และการเรียก "พระร่วง" ว่า "พ่อเมือง" และ "พ่อเจ้า" ก็แสดงให้เห็นความผูกพันในลักษณะที่ใกล้ชิดสนิทสนมกันดังลูก - พ่อ ดังนั้นพระมหากษัตริย์ของไทยจึงเป็น "เจ้าเหนือหัว" หรือ "นาย" ผู้ที่มีได้ใช้พระราชอำนาจขบเหวกราษฎร หากทว่าทรงแผ่พระเมตตากรุณาให้ความร่วมมือเป็นสุขแก่ชาวไทยทุกพ่อซึ่งรักและเข้าใจต่อความเป็นอยู่ของลูกฉะนั้น

ข) การปกครองโดยธรรมของพระมหากษัตริย์ทำให้ประชาชนมีความเคารพ จงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์อย่างสูงสุด เมื่อเกิดภัยอันตรายขึ้น ประชาชนจะพร้อมใจกันสละชีวิตเพื่อป้องกันสถาบันนี้ให้คงอยู่ต่อไป

บทละครพูดกล่าวต่อไปนี้

<u>หลวงเมือง</u>	พ่อเจ้าอย่าไถ่มีวิตก, อันชีวิตยอมยกถวายได้ ทั่วทุกคน
<u>หลวงนา</u>	ทางคนแสนเต็มใจ จะบรรลย์เพื่อรักภักดี
<u>กรมการ</u>	จริงเจ้าชา
<u>หลวงเมือง</u>	ขออย่าไถ่กินแพง, อย่าเคลือบแกลงจะช่วยจนเต็มที

(2517 . 19)

ในบทละครทั้งสองสะท้อนถึงความรักอย่างยอมสละชีวิตให้แด่ "พระร่วง" มีในบท
รองของ "กรรมการ" ดังนี้

บทรอง — กรรมการ	อันพวกเราชาวคะไวลู่ญชาย
(สิ่งใด)	ล้วนจงรักเจ้านายอย่างเต็มที
	ท่านว่าไรเราไซ้รักเห็นดี,
	ยอมสละชีวิเพื่อรับใช้

...

(2517 : 25)

และในบทรองของ "หลวงเมือง" และ "กรรมการ" อีกตอนหนึ่ง คือ

บทรอง — หลวงเมืองและกรรมการ
(สามเส้า)

หลวงเมือง	อันดูซาไซ้ไม่ยอมทอ
	ทอพวกศัตรูทั้งหลาย,
กรรมการ	ขออาสาพ้อเจ้าจนตัวตาย
	ยอมถวายชีวันฉันพลี.
หลวงเมือง	เลือกเนื้อร่างกายถวายไว้
	ภายใต้ยุคลมทศรี,
กรรมการ	ไม่ขอยอมให้ขอมราชอิศปริย์
	มาย่าปีเหยียบเค้นเช่นเดิมมา!
หลวงเมือง	อนึ่งที่จะจับองค์พ้อเจ้า
	เอาไปเหมือนหนึ่งทาส,
	เป็นอันยอมไม่ได้,
กรรมการ	ใครขึ้นมา
	พวกข้าจะชอคอตี.
	ผู้กว่าจะหมกคณปราช,
	มิให้เกื่องรำกาญบศรี!

เกิดมาแคว่ทองตายวายชีวี,
ขอตายเพราะรักก็ต่อเจ้านาย!

(2502 : 26)

ส่วนบทละครพูดกล่าวถึงภาพสะท้อนความวรัถรักของประชาชนไว้
เช่นกัน ในบทของ "หลวงเวือง" "หลวงวัง" และ "หลวงนา" ซึ่งต่างจะคอยป้องกันอันตรายจาก
ขอมโดยสู้รบตายถวายชีวิตให้แก่ "พระร่วง"

<u>หลวงเมือง</u>	อันดูข้าไพร่ไม่ย่อท้อ ต่อพวกศัตรูทั้งหลาย ขออาสาพ่อเจ้าจนตัวตาย ยอมถวายชีวันฉันพลี เลือดเนื้อร่างกายถวายไว้ ภายใต้ศบถพระศรี, ไว้ขอขอมให้ขอมชาติอภัย นาย้ายเหยียบเลนเช่นเดิมมา!
<u>หลวงวัง</u>	อนึ่งที่จะจับองค์พ่อเจ้า เอาไปเหมือนหนึ่งหาสา เขื่อนยอมไม่ได้, ไกรขึ้นมา พวกเราจะขอต่อ จนกว่าจะหมดคนปราน, มิให้เคืองรำคาญพระศรี
<u>หลวงนา</u>	เกิดมาแคว่ทองตายวายชีวี ขอตายเพราะรักก็ต่อเจ้านาย!

(2517 : 52 - 53)

เมื่อ "พระร่วง" คิดจะช่วยให้ชาวละโว้ปลอดภัยโดยเอาตัวเองล่อทหารขอมให้
ตามไปสู่โขทัย "นายมัน" โค้ดหมายไว้ และขอให้อยู่ในเมืองละโว้ต่อไป เพราะชาวละโว้จะต่อสู้
ขอมป้องกัน "พระร่วง" ให้พม้ายึด บทละครพูดกล่าวถนัดถใจว่า

นายมัน

...

ยิ่งคิดก็ยิ่งอนาจิต
ยิ่งคิดยิ่งหมองแหมบรองให้
ทุนหัวจงอยู่ในหมู่ไทย
พร้อมใจรับรองป้องกัน

(2517 : 63)

จอมพลละครร้องกล่าวว่า

นายมัน

เห็นไม้นั้น!

มันคงจงกลางก่อเป็นแน
สารระแนตามไปทุกแห่งหน
ขอเชิญอยู่ท่ามกลางประชาชน
ทั่วทุกคนช่วยกันรบอมิตร,

(2502 : 29)

และในวิชาตอนหนึ่งกล่าวว่า

บทระง - นายมัน

...

(นาคราช)

อันข้าเจ้าชาวไทยในหาญศึก
ไมกร้านศึก, ชีวิตยอมถวาย,
อาสาเจ้าของตนจนตัวตาย,
มิให้ชายบาทหงส์พระนงคราญ

(2502 : 41)

ทั้ง "กรมการ" "หลวงเมือง" "หลวงวัง" "หลวงนา" ซึ่งเป็นอำมาตย์ข้าราชการ รวมทั้ง "นายหมื่น" "นางป้า" ต่างก็แสดงความจงรักภักดีอย่างแน่นแฟ้นต่อ "พระร่วง" ผู้เป็นพระมหากษัตริย์เป็นความผูกพันที่ลึกซึ้งยิ่งกว่าผู้ใด หรือคณสถานทางการเมืองใด ๆ จะมีแค่กับสถาบันพระมหากษัตริย์เท่านั้น

ค) พระมหากษัตริย์ทรงเป็นที่รักของชาวไทย เป็นศูนย์รวมของความภักดี และเป็นจุดรวมของจิตใจประชาชนปรากฏไว้อย่างชัดเจนทั้งในบทละครพูดคำกลอนและบทละครร้อง

บทละครพูดคำกลอน มีใจความแต่งไว้ดังนี้ คือ

นักสุวรรณ

...

ไฉนเขาวางระมื่อมา,
ว่าพระร่วงพอเมืองผู้ใหญ่
ผูกครองครองละไว้นั้นไซ้
ชาวไทยนิยมบารมี
ชาวไทยรักใคร่พระร่วงนัก
ชวนชักเชื่อด้อย่างเต็มที่,
จนเขาว้าววาก็สิทธิ,
พอจะจีเชดล้นพลันสมปอง.

..

(2517 : 40)

บทละครสะท้อนถึงความสัมพันธ์ของประชาชนชาวไทยที่มีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ในทำนองของการยึดถือว่า เป็นศูนย์รวมของจิตใจชาวนั้น กล่าวไว้อีกหลายตอนในบทละครพูดคำกลอนและโดยเฉพาะในบทละครร้องแสดงแนวความคิดเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้อย่างชัดเจน จึงจะกล่าวแยกข้อความไว้ดังนี้

พระร่วง

...
แต่เราไ้สาวมาเวลานี้
ว่าจนธานีทวงคต
ราวกริในกรุงสุโขทัย
น่าจะรวนเรไปทั้งหมด,

...

(2517: 51)

มหาราชครู

....
อันพจนทูลเกล้าของเราไช้
ไ้เสด็จสวรรคตเคื่อนสี,
ไม่มีกษัตริย์ครองบัลลังก์
* เปรี้ยวเหวใจประชา

...

(2517 . 109)

ที่ปรากฏในบทละครเรื่อง ก็มีใจความในทำนองเดียวกันคือ กล่าวว่สถาบันพระมหากษัตริย์ หรือ วงศ์พระมหากษัตริย์นั้นเป็นที่พึ่งทางใจ และปกป้องให้ชาวไทยมีความร่มเย็นเป็นสุขโดยถ้วนหน้า เว้นแต่ไม่พระมหากษัตริย์ก็ยอมทำให้ชาวไทยมีความว่เหว และรู้สึกไม่ปลอดภัย บทละครดังกล่าวไว้ว่า

บทรวง — พระร่วง

.

(ก . ๑ ๕๖)

สุโขทัยไ้คอบสรา
ว่าไม่สามารถผูกไมตรี
เพราะว่าขุนหลวงทวงคต,

* ตัวสะกดตามฉบับ

ยอมว่าเหวี่ยงหมกทั่วกรุงศรี,

...

(2502 : 25)

เมื่อซากขุนบรมของจิตใจแห่งชาวไทยแล้ว ชาติไทยก็ย่อมจะแสวงหากษัตริย์
พระองค์ใหม่ให้ทรงครองราชย์สืบต่อมา ดังที่ "พระมหาราชครู" ได้กราบทูลเชิญ "พระร่วง"
ครองกรุงสุโขทัยต่อจากพ่อเมืองคนก่อน ซึ่งทิวังคตไปแล้ว จุดประสงค์ดังนี้ "พระมหาราชครู"
"กราบทูลเชิญ "พระร่วง" ไปครองราชย์ออกมาว่า "เห็นควรเป็นที่ร่มเกล้า" (2502 : 52) วลีนี้
ได้ชี้ชัดถึงความสัมพันธ์ของชาวไทยต่อพระมหากษัตริย์ ว่ายึดถือพระมหากษัตริย์ และสถาบันนี้เป็นที่
เคารพสักการะ และเป็นที่รวมแห่งความรู้สึกจงรักภักดีนั่นเอง

บทละครของไคสะท้อนแนวความคิดดังกล่าวไว้อีกหลายตอน คือ

บทร้องหมู่ .

(กราวรำ) บารมีพระรวงนั้นปกเกล้า,
อิกคุณพระเมเจ้าเป็นมิ่งขวัญ,
มาช่วยกันครองป้องกัน
โรมรันจึงชนะอำพาล.

..

(2502 : 45)

ชาวไทยถือว่าพระมหากษัตริย์และทรงบรมวงศานุวงศ์ชั้นสูง คือ สมเด็จพระ
พระชนนีล้วนเป็นสถาบันที่ปกป้องคุ้มครองภัยอันตรายจากศัตรูได้ นั่นคือเป็นจุดรวมของความเชื่อมั่น
และความอบอุ่นใจว่ามีผู้นำจากบุญและคุณธรรมของตนอยู่ ความรู้สึกเช่นนี้เกิดขึ้นกับชาวไทยทุกคน
จึงมีจุดรวมแห่งตรงไปท่องพระมหากษัตริย์ และเกี่ยวสัมพันธ์ไปถึงพระบรมวงศานุวงศ์ชั้นสูงอีกด้วย

บทร้องหมู่ . .

(กราวนาก) พระรวงท่านเปรียบเหมือนนงคราญ
กิดปรามปราบยักษ์ที่เข่งขัน,
อ้ายขอมเหมือนพวกทศกัณฐ์

จะพนทหค	กว่าจะหมกมหลยใจ
หากกรรมจำบรรลย	ขอตายกอดบาพญค
ข้าขอถวายพร	ให้ฐรรคคำกล
ในรัฐมณฑล	ถิ่นของไทยอันไพญลย
ขอพระญจอมไทย	เนนานในราไชสุรณ
ศกก็สทธีฤทธิเดชพน	เกียรติกกริกไกรและไชโย ๆ

(2502 : 55)

ข้อความตอนนี้นำแสดงถึงความรู้สึกของประชาชนที่มีต่อพระมหากษัตริย์ รวมถึงสถาบันชาติ และศาสนาด้วยว่า ชาวไทยถือเป็นศูนย์รวมของความจงรักภักดีที่ชาวไทยจะรวมพลังกันช่วยคุ้มครองรักษาให้คงอยู่กับชาติ แม้ว่าตัวจะตายก็จะอาสาต่อสู้ป้องกันจนสุดกำลัง

สำหรับบทละครทุกคำกลอนได้แสดงแนวความคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างชาวไทยและพระมหากษัตริย์เช่นกัน คือ

หลวงเมือง

. แต่ใจจะนิ่งกาย,
ปลวญให้หมคมตามพระรวงเจ้า
และสังหารนายเราสมมาศหมาย?
เราตองกิดตึกตามอายคนราย.

หลวงเมือง

. แต่อันที่พวกเรา
จะทอดทิ้งพอเจ้าหากวไม่
จำจะต้องกิดตึกตามไป,
ถึงมิไคป้องกันได้ทันการ,
ก็ขอแด่พ่อไคแก่แคน
แทนเจ้านายเราญใจหาญ,
ขอแต่ให้ไคฆ่าอายสามาญ

(2517 : 82 - 83)

เป็นความรู้สึกของชาวไทยที่จะแก้แค้นผู้ที่ทำลายและล้มสถาบันพระมหากษัตริย์ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความผูกพันอย่างแนบแน่นของชาวไทยที่มีต่อพระมหากษัตริย์ และสถาบันการเมืองนี้เช่นเดียวกับที่บทละครพูดกล่าวถึงในบทบาทของ "นายมัน" เมื่อทำกลอุบายให้ขอมจับตัวไว้ "นายมัน" แสดงความรู้สึกไว้อย่างนี้

สู้เสียดมเจียมตัวนิ่งไว้
แต่ใจคงคดโกงลุ่มจริง ๆ
อ้ายพญาเดโชมันบังอาจ
ลบประมาทชาวไทยก็ยอมนิ่ง
แต่ครานี้แม้ไม่ไหวถึง,
เหมือนทอกลึงมุลนายให้วายชนม์

...

(2517 : 78)

ข้อมูลทั้งในบทละครพูดกล่าวถึงและบทละครยังเป็นแนวความคิดที่บทละครทั้ง 2 รูปแบบสะท้อนให้เห็นว่า ชาวไทยมีค่านิยมในระบบชนชั้น โดยยกย่องนิยมนำสถาบันพระมหากษัตริย์ อยู่เหนือชีวิต กล่าวคือสามารถจะบังคับทำให้ชาวไทยมีชีวิตเป็นไปตามลักษณะการปกครองของพระมหากษัตริย์ ดังกล่าวแล้วว่า "พระร่วง" ทรงปกครองแบบพ่อ-ปกครองลูก สิ่งนี้ได้เป็นเครื่องผูกพันความรู้สึกจงรักภักดีของชาวไทยไว้ และทุกคนยินดีจะมอบกายถวายชีวิตเป็นพลีแด่พระมหากษัตริย์ เพื่อปกป้องรักษาให้ราชวงศ์กับชาติตลอดไป ไม่ว่าจะเป็นการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ดังเช่นที่ "พระร่วง" กรองเบี่ยงละไว้สืบต่อจากบิดา หรือแบบประชาธิปไตย ที่ชาวสุโขทัยพร้อมใจกันกราบทูลเชิญให้ "พระร่วง" ขึ้นครองเมือง ดังนั้นรูปแบบการปกครองไม่ใช่สิ่งที่จะมีอิทธิพลทำให้ความรู้สึกของชาวไทยที่ผูกพันอยู่กับสถาบันการเมืองนี้เปลี่ยนไปแม้แต่น้อย ความรู้สึกของชาวไทยต่อพระมหากษัตริย์หรือต่อสถาบันนี้ได้ฝังแน่นอยู่ในจิตใจของปวงชนอย่างที่ไม่มีความสั่นคลอนได้ บทละครทั้ง 2 รูปแบบได้ถ่ายทอดความรู้สึกของชาวไทยลงในบทบาทของตัวละครที่เป็นชาวละโว้ และชาวสุโขทัย เพื่อให้แนวความคิดทางการ เบี่ยงโค้งสะท้อนถึงประเพณีการปกครองของไทยที่ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่าง

ชาวไทยกับสถาบันพระมหากษัตริย์มีความผูกพันอย่างลึกซึ้ง แน่นแฟ้น และได้เป็นมรดกตกทอดมายังชาวไทยรุ่นหลังตอกันมาไว้สาขาย่อยอีกด้วย

6.2 ประชัญการเนื่อง

จากถก เภกิดที่ว่ "ชาวไทยจะคืเพราะมีนาย เป้นยอคชายฉาดสามารถนั้ก"
(2517 : 44) ได้เป้นแนวความคิดที่แสดงถึงหลักการของคุณลักษณะผู้ปกครอง ซึ่งเป็นรากฐานในการปกครองในแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ และประชาธิปไตยซึ่งมีพระมหากษัตริย์เป้นองค์พระประมุข โดยที่พลครไก้สะท้อนให้เห็นภาพของผู้ปกครองที่มีคุณธรรมในการปกครองไว้บนทบาทของ "พระร่วง" เท่านั้น

เฉพาะมทละกรพุทท์กล่าวถอนกล่าวถึงคุณสมบัติของ "พระร่วง" ไว้หลายตอน และอย่างชัดเจนวาทละครรับง ดังจะกล่าวต่อไปนี้ คือ

6.2.1. "พระร่วง" เป้นผู้ปกครองที่มีความสามารถในการนำคนหมู่มาก คือ เป้น "ผู้นำ" ของปวงชน มีผลงานที่เป้นที่เรื่อถือและไว้วางใจของชาวไทย ดังที่ "พระร่วง" คืคิวิธีให้ขอมย่นสวนน้ำแทนชาวละโว้ไค้ควบความเฉสียฉาด นั้เกือ "พระร่วง" สั่งให้ชาวละโว้ทำ "กระออม" ใ้บรรจุน้ำแทนภาชนะอื่น ๆ ที่เคยใ้กั้กันมาแต่ก่อน "พระร่วง" ได้คืคการไว้คังนี้

พระร่วง

...
ตัดไม้ไผ่มาให้พอการ,
แล้วจักสารูปรางอย่างชดอม,
แต่ตาถืทวงที่เหมือนกระจาก,
รูปขนาดกระบุงใบขอม
เอาชันบภายในไว้ให้พร้อม,
ใ้กระออมนี้ตักวาริ
คงจะเอาบรรทุกไค้เต็มที,

(2517 . 19)

ความกตเวทิตา "พระร่วง" เป็นสิ่งที่แปลกจนรำลึกในหมู่นักประวัติศาสตร์ ตลอดถึงชาวขอม
บทละครพูดกล่าวถึงโลกลาวถึงดังนี้

— "ปู่" และ "บุญ" ชาวละโว้สนทนากันว่า

มี ว่าแต่ชลอมของพ่อเจ้านั้นจะเป็นอันไฉนไม่รู้ว่าถนัดใจ

บุญ ภูเขารู้ว่าคงไฉนอยู่, ภูเขารู้ว่าชญาแนมหนาดีไม่มีรู้ไรใด

นี่ก็ ๆ ก็น่าปลาคใจที่มีใครเคยคิดทำของเช่นนี้ขึ้นได้ เกย

ใช้ก็แต่กระโหลกกระลาสำหรับตักน้ำน้อย ๆ หรือถ้าจะเก็บน้ำไว้

ใช้สรวบก็ใส่ตุ้มและโองคิเบเภา แต่ชลอมของพ่อเจ้าทั้งเบาทัง

จุน้ำ

...

(2517 : 23 - 24)

— "นายบ๊วย" มาแจ้งข่าวแก่ "พระร่วง" ว่าขอมส่งกองทัพให้มาปราบ "พระร่วง"
ด้วยเหตุที่เกรงว่า "พระร่วง" จะเป็นผู้นำชาวละโว้ให้ก่อการกำเริบไม่ยอมอยู่ใต้อำนาจของขอม
ต่อไปอีก

.....

ขอมทราบบว่าพระร่วงเจ้า

เป็นผู้นำเหล่าของไทยแดนนี้,

ทรงกิตติคุณทาสารพัด *

ซังก้าแห่งแรงนัก

ทั้งสติปัญญาสามารถ

ฉลาดมากอยู่แสนรู้หลัก,

กิตติคุณชลอมพิกจัน,

ใช้ตักน้ำไว้ไคกาย.

* ทั่วสะกดตามต้นฉบับ

เขาเกรงจะเป็นผู้วิเศษ
 กอเหตุกำเริบไถ่ถอน,
 ขึ้นหิ้งต่อไปไปทำลาย
 จะฉีกกายเป็นขบถสืบไป.

...

(2517 : 57 - 58)

- ท้าวพิรุณ

กษัตริย์เมืองขอมได้กล่าวชม "พระร่วง" ว่า

ชอบกลอยู่ กุญแจมีเคยเห็น
 ของเขาเขลอมนี้, เขาคือนัก
 พ้อเมืองคนนี้มีลักษณะ
 เป็นคนแหลมหลักปัญญาไว

..

(2517 : 44 - 45)

"นักกุม" ทหารขอมมั่งจนส่วนนำไปแทนชาวละโว้ก็เอ่ยปากว่า "พระร่วง" มีสติ
 ปัญญาในคานสร้างสรรก็ กือ

(..) พ้อเมืองคนนี้มีอะไร,

ปัญญาไวช่างกริทำ ! (. . .)

(2517 : 33)

- เกียรติคุณของ "พระร่วง" เลื่องลือกิตติศัพท์ในหมู่ทหารขอม ว่าเป็นพ่อเมืองที่มี
 คุณธรรมเหมาะกับการนำคนหมู่มากให้ประสบความสุข ความมั่นคงในชีวิต ดังกำหนดนาระหว่าง
 "นักสุวรรณ" กับ "ทหาร" ดังนี้

นักสุวรรณ : ออ เวลาก่อนนี้ไม่ได้มีนายดี ๆ แต่เวลานี้มีพระร่วงเป็นพ่อเมือง

ชั้นนี้อภาเลื่องว่าสามารถฉลาดนัก, ทั้งมีปัญญาแหลมหลัก, ชาวไทย
นิยม.

บทที่ 2 จริงเจ้าข้า, ไฉนเขารวมกันทั่วหน้า, ว่าเมศตากธรรมาแก่นั่นทั้ง
หลาย เขาว่าเหมือนพอมากกว่านาย, ไม่น่า, ทั้งข้างเคียง
ธรรมสุจริต, อีกเขาว้าวาจาสิทธิ์ พุคะไรเป็นนั่น

(2517 : 68 - 69)

คุณสมบัติของควมมีสติปัญญาเฉลียวฉลาด และมีความกิริยาเริ่มสร้างสรรค์
ประโยชน์แก่ปวงชนเหล่านี้ ทำให้ "พระร่วง" เป็นผู้นำปกครองที่สามารถนำประชาชนชาวไทยให้รอด
พ้นจากความเป็นทาส ได้นิอัสระในการปกครอง และทำให้ชีวิตของคนไทยมีความสุข ความมั่นคง
และปลอดภัยในชีวิตทรัพย์สินของชนยิ่งกว่าเมื่อคราวตกอยู่ใต้อำนาจขอม

6.2.2 "พระร่วง" เป็นพ่อเมืองที่รับผิดชอบต่อความทุกข์สุขของชาวละโว้ รู้จักและ
เข้าใจสถานการณ์และเหตุการณ์บ้านเมือง จึงสามารถปกครองละโว้ให้เจริญ ประชาชนได้รับความ
สุขและเป็นที่รักใคร่ เชื่อฟังของชาวเมืองทั่วไป คุณธรรมประการนี้ปรากฏในเรื่องราวในตอนต่อไป
นี้คือ

บทละครพูดก่ากลอน

พระร่วง

แมกษินอยู่ ณ ที่นี้,

อันละโว้บุรีศรีกนกทิศ,

ถูกต้องไป, ลอให้ประจามิตร

ตามติดตัว

นายมัน

อยู่เป็นไร*

อนิจจา ทุนเกล้าทุนหัว

* ทั่วสะกดตามต้นฉบับ

ข้างไม้ถึงตัว.

...

...

(2517 : 61 - 62)

นายมัน

อนิจจา พ่อเจ้ามุลนาย
จะไปขวควายบนอยู่คนเดียว
ที่ไหนขอมจะยอมไว้ว่าคม
มันร้ายกาจทารุณจนเจ็บ
ถึงจะตายก็ตายแต่คนเดียว,
กูจะเหี่ยวชอนเร็น.

พระร่วง

(2517 : 60)

บทละครร้องใช้ข้อความคล้ายคลึงกัน คือ

พระร่วง

แมกขึ้นอยู่ ณ ที่นี้,
อันละโว้เร่สีกกงคิด,
กูต้องไป, ลอให้ประจามิตร,
ตามติดตัวกู.

นายมัน

อยู่เป็นไร!

อนิจจา ! ทุนเกลากุญหัว
ข้างไม้ถึงตัว

พระร่วง

นึกไม่ได้

ถึงแมจะประสบพบภัย,
กูก็ยอมบรรลัยลำพังตน
ขอเพียงได้เวียงละโว้รอด
ให้ชาวเราปลดปล่อยอีกหน

นายมัน

ทุนหัวประเสริฐเลิศคน,
จะวายชนม์ผู้เดียวอนาถกรัน

(2502 : 29)

—“พระร่วง” รู้กำลังการป้องกันเมืองละโว้ดีกว่าเป็นอย่างใด จึงก็คิดอุบายประทุงส์กักระหว่างละโว้กับวอนไว่ถ้ายกลอุบาย คือ หลบหนีไปสุโขทัย พร้อมกับกำชับให้บรรดาข้าราชการบำรุงกำลังบ้านเมืองให้พร้อมในการสงคราม มีปรากฏในบทละครพูดคำกลอน

พระร่วง จะตามหนานกำลังทัพขอม
 ถิ่นพริ้งพรอญหาธุชแข็งขัน
 ทัพทหาร เวหาชาญเชิงประชัน
 จะสู้กันมีแก่เพิกำลัง

...

...

...

พระร่วง

...

เราอแต่เพียงอย่าล้าใจ
ยกไปสู้รบเขากองแปลง
พวกขอมพรงพร้อมกำลังพล
เร่งรณสาตรากล้าแข่ง
กวร เราจะคิดขอมกำแพง
ตกแต่งญาคายทั้งหลายไว

...

(2517 : 52 - 54)

ในบทละครกำร้องมีปรากฏเป็นความรู้ลึกของ “พระร่วง” ดังนี้

บทรอง — พระร่วง . .

(สี่บทสองชั้น) อันพวกขอมยกมาในกรำ
 มุ่งเอาชีวิเตเตตัวกู

* ตัวสะกดตามต้นฉบับ

แมงจะอยู่ตอคาน
 พวกไทยใจหาญคงต่อสู้,
 ไหนจะยอมพ่ายแพแก่ศัตรู?
 กุยังอยู่คงประยุทธ์สุดกำลัง
 แกชาวไทยไม้อาญการณรงค์,
 เหลือทะเลงสู้ยอมกำลังขลัง
 เหมือนแสร่างให้ไปตายวายชีวัง,
 ต้องกิดกลประทัตศัตรูไว้

(2502 : 28)

"กลประทัตศัตรู" ก็คือเดินทางไปสู่โซทัย และให้ทหารขอมยกกองทัพติดตามไป
 เพราะ "พระร่วง" มีใจว่ากรุงสุโขทัยซึ่งมีกำลังทหารเข้มแข็งและต่อต้านทหารขอมได้จึงคิดว่าจะ
 สู้ขอมในเมืองละโว้

เมื่อ "พระร่วง" ถึงสุโขทัยแล้ว ได้บวชเป็นภิกษุ ซึ่งเป็นภาวะที่ช่วยป้องกันภัย
 จากการทำร้ายจากทหารขอมได้ ดังปรากฏในบทละครพูดคำกลอน

พระร่วง

ไต่เอาธงชัยพระอรหันต์*
 บากระพิตพิงยุ เป็นสุวิ
 ถึงแม่ขอมตามมาถึงที่นี่,
 บางทีจะไม่กล้าทำร้าย
 เพราะเป็นชีวานาสงฆ์,
 จะมาปลงชีวันกันง่าย ๆ

* ตัวสะกดตามคณณัม

ชกวนบุรีกึ่งเห็นเป็นโพธิ์ราย

เหมือนท่าด้ายศาสนาตฤาคร

...

(2517 . 95)

นับว่า "พระร่วง" สามารถคาดการณ์ล่วงหน้า และคิดกลอุบายป้องกันมิให้ภัยอันตรายเกิดขึ้นกับชาวละโว้ได้ ด้วยเหตุที่ "พระร่วง" รอบรู้ในเหตุการณ์และภูมิประเทศของบ้านเมืองประกอบกับความรับผิดชอบในหน้าที่ของพ่อเมืองนั่นเอง "พระร่วง" จึงแก้ไขสถานการณ์ต่าง ๆ ได้คล่องจนเป็นที่รักใคร่นับถือจากชาวเมืองสุโขทัยได้เช่นเดียวกับชาวละโว้

6.2.3 "พระร่วง" มีความกล้าหาญ ไม่เกรงกลัวพวกขอม แม้จะอยู่ในฐานะที่เป็นเมืองขึ้นของขอม. "พระร่วง" กล้าที่จะกระทำทุกสิ่งทุกอย่างเพื่อให้ละโว้ปลอดภัย และสิ่งที่กระทำลงไปนั้นก็ประสบความสำเร็จ "พระร่วง" จึงได้รับการยกย่องว่ามี "วาทาสีหิ"

เพื่อให้ชาวละโว้ไม่ต้องมีความลำบากที่ต้องขนส่วยน้ำไปส่งที่เมืองหลวงของขอม "พระร่วง" จึงอ้อนวอนให้ "นักขุม" ขนส่วยน้ำไปแทน นับว่า "พระร่วง" มีความกล้าหาญในการปฏิบัติเช่นนี้ และปรากฏว่า "พระร่วง" ทำได้อย่างที่ตนวางจากับ "นักขุม" คือ

พระร่วง

จงช่วยฉันเอนควย, ช่วยสักหน

ชาวละโว้ลำบากยากทน

ถ่านทั่วทุกถิ่นเคื้อกรอน

ถาแมทานจะเอนน้ำให้ไถ,

จงมีใจกรุณาแก่ชาวกอน,

ช่วยขนน้ำสู่พระนคร,

อย่าให้ทองเคื้อกรอนถึงชาวไทย

..

พระร่วง (...) ถ้าแม้ว่าฝ่ายเราพยายาม
 บรรทุกน้ำไค้ตามอัตราไป
 บรรจุลง เกวียนสิบเล่ม
 พอเต็ม, ไม่เกินกว่านั้นไค้
 ค้าวทานจะรับขนไป
 ฤว่าอย่างไร ...

(2517 . 10 - 14)

ความกล้าชกวีในทอชมของ "พระร่วง" ล่วงรู้ถึงกับตริยชม จนถึงกับปรารภว่า
 ต้องปราบ ไม่ให้กำแหงแข็ง เบื่องค่อไปในกาลข้างหน้า ดังที่บทละครพูดกล่าวกลอนมีเนื้อเรื่องว่า

ท้าวพิษณุ . .

ดูราพญาเคโธ,
 อันพอเมืองละโว้แสนเหิมหาญ,
 เรานี้มีบุญญาธิการ
 ไม่มีใคร เปรียบปานแต่เดิมมา
 บัดนี้พระร่วงเมืองละโว้
 มีปัญหะโฮ, ทั้งใจกล้า,
 ไม่เกรงพระราชอาญา,
 หึงไวชาจะหารำคาญใจ

. .

(2517 : 47)

บทบาทของ "พระร่วง" ที่มีความกล้าหาญในการนำให้ชาวละโว้ไม่ให้เกรงกลัว
 ต่อพวกขอม ความรับผิดชอบหน้าที่ปกครองบ้านเมือง มีสติปัญญาเฉลียวฉลาด รู้ทางหนีได้ ที่จะพา
 ไทบ้านเมืองปลอดภัย และมีความสามารถเป็นที่ยอมรับนับถือให้เป็นผู้นำของชาวละโว้ตลอดจนชาว
 สุโขทัยนั้น นับว่า "พระร่วง" เป็นภาพสะท้อนของบุปการองที่มีคุณธรรม และคุณสมบัติของบุปการอง
 ซึ่งปรากฏในบทบาทของ "พระร่วง" ทั้งเป็นหลักการที่บทละคร เสนอ เป็นแนวความคิดที่มีต่อผู้

ปกครองไม่ว่าจะเป็นผู้ปกครองที่เป็นพระมหากษัตริย์หรือในฐานะใด ๆ ก็ตาม และไม่ว่าจะเป็นรูปแบบการปกครองเช่นใด ถ้าผู้ปกครองมีคุณธรรมดังกล่าวแล้วนี้ย่อมสร้างผลงานทางการเมืองที่ยังผลให้บ้านเมืองเจริญ ประชาชนได้รับความสุขทั้งเช่น "พระร่วง" ปกครองเมืองละโว้และกรุงสุโขทัย จนชาวไทยมีความสุข สมบูรณ์ถ้วนหน้ากัน

6.3 วัฒนธรรมทางการเมือง

ค่านิยมที่ปรากฏในบทละคร เป็นสิ่งที่ปลูกฝังความรู้สึก ความเชื่อที่มีต่อชาติ ต่อการประพฤติปฏิบัติตน ซึ่งเกี่ยวข้องกับการเมืองให้แก่มวลชน ผู้อ่านบทละคร ค่านิยมที่ปรากฏในบทละคร จำแนกได้ 6 ประการคือ

6.3.1 ค่านิยมในเรื่องความสามัคคี

6.3.2 อุดมการณ์ชาตินิยม

6.3.3 พฤติกรรมทางการเมืองของคนไทย

6.3.4 ค่านิยมต่อเจ้าขุนมูลนาย

6.3.5 ค่านิยมต่อบทบาทสตรี

6.3.6 ค่านิยมต่อฐานะสตรี

6.3.1 ค่านิยมในเรื่องความสามัคคี จากโครงเรื่องที่ชาวละโว้ตกอยู่ใต้อำนาจของพวกขอม และเกิดเหตุการณ์ต่าง ๆ อันนำไปสู่การเมืองอิสระของเมืองละโว้ได้ สิ่งเหล่านี้ได้แสดงถึงคุณค่าของความร่วมมือร่วมใจกันต่อสู้กับอำนาจของพวกขอม โดยการนำของ "พระร่วง" รวมทั้งได้สะท้อนให้เห็นว่าการยึดถือในค่านิยมของความสามัคคีนั้นจะเป็นสิ่งที่ทำให้ชาติบ้านเมืองมีความเจริญ ประชาชนได้รับความสุข และปลอดภัยจากการใช้อำนาจกดขี่หรือรุกรานจากชาติอื่นได้ด้วย

ก) บทละครพูดคำกลอนแสดงถึงคุณค่าของความสามัคคีไว้ดังนี้

มหาวาญกู

...

ชาวไทยไพร่ฟ้าประชาชนนี้

จะรวมกันปึกแผ่นแน่นคิ

จะสามารถต่อสู้ศัตรูขอม

ควัสมรรคพรักพร้อมเต็มที

(2517 : 110)

และเมื่อ "พระร่วง" ขึ้นครองเมืองสุโขทัย ก็ได้สั่งสอนให้ชาวสุโขทัยมีความ
สามัคคีกันและช่วยกันจับกุมกบฏที่บ่อนทำลายความสามัคคีในชาติ อีกทั้งยังได้ประพฤติดุปฏิบัติเช่น
กษัตริย์ลัทธิที่ตองพินาสอง เพราะหลงเชื่อพราหมณ์วิศสการ ผู้ยุแหย่ให้กษัตริย์ลัทธิแตกแยกกัน และ
ในที่สุดกษัตริย์แห่งแคว้นนั้นก็สามารถยกกองทัพไปปราบปรามได้สำเร็จ

พระร่วง

...

ขอแก้ไขเสนาพญาจารย์
สวักขมานสามัคคี
คณะโคศัตถ์ผู้แลก
หมายมาตราทำลายให้เร็ววี,
ก็ยุแหย่ให้แตกสามัคคี,
เช่นกษัตริย์ลัทธิวงศ์โบราณ
พราหมณ์ผู้เคียวรับใช้ไปยุแหย่
สวระเนนุญาติให้แตกฉาน,
จนเวลาศัตถ์จูไปราญ
มัวเกียวกัณเสียการ, เสียกร
ฉนั้นไซ้ขอไทยจงร่วมรัก,
เอาไว้เผื่อเมื่อมีไพร่รอนุ*
จะโคศัตถ์กรควยเต็มแรง
ไทยรวมกำลังตั้งมั่น
จะสามารถป้องกันชนแข็ง

* คำสะกกดตามต้นฉบับ

ถึงแม้ว่าศัตรูมีแรง
มายุทธ์แย่งก็จะปะลาศไป.

...

(2517 : 116 - 117)

ข) บทละครเรื่อง เน้นให้ชาวไทยมีความสามัคคี พร้อมใจกันป้องกันศัตรู โดยมีพระ
มหากษัตริย์ทรง เป็นผู้นำของประชาชน

บทของพระร่วง ...

(กัศชา)

ขอแต่ในเสนาพญาจารย์
สมักรสมานสามัคคี.
คณะโคกศัตรูฉุนลาค
หมายมาทำลายให้เร็วรี
ก็ยุแยกให้แตกสามัคคี,
เชนกษัตริย์ลี้ชวีวงศ์โบราณ
พราหมณยูเคียวรับใช้ไปยุแห่
สาระแนยุญาติให้แตกฉาน
จนเวลาศัตรูจู่ไปราน
มัวเกียวกันเสียการ เลียนกร
แม่ไทยจ้านงคงอยู่มั่น,
จงพร้อมกันร่วมจิตสโมสร
ฝ่ายเราหัวหนานรากร
จะนำไทยได้รอนศัตรูไทย.

(2502 : 54)

* ตัวสะกดตามต้นฉบับ

ผลแห่งความปรองมอดกันมีปฏิบัติคนเพื่อประเทศชาติ ซึ่งทำให้ชาติไม่ตกเป็นทาส
ของชาติอื่นนั้นบดละครโกโจคงได้เห็นอย่างชัดเจนด้วยการสะท้อนให้เห็นเหตุการณ์และภาวะของ
เมืองละโว้ซึ่งสามารถเป็นเอกราชพ้นจากอำนาจของขอม ด้วยความสามัคคีของชาวละโว้ร่วมกับ
ชาวสุโขทัยจึงเป็นการเสกการนิยมให้แก่มุขม ผู้อานบดละครโกโจรับมาประเพณีปฏิบัติตามด้วย

6.3.2 อุดมการราชินิยม บดละครปลุกใจให้เกิดความรักและห่วงแหนชาติไม
ยอมให้เป็นเมืองขึ้นของราชอื่น และปลุกฝังความรู้สึกภาคภูมิใจที่เกิดเป็นคนไทยไว้ด้วย โดยบด
ละครชี้ให้เห็นเหตุที่ทำให้ไทยต้องเสียเอกราชเพราะการกดขี่ข่มเหงของชาติที่เข้ามามีอำนาจเหนือ
ชาติไทย และปลุกใจให้เกิดความรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์

ก) เหตุที่ทำให้ไทยเสียเอกราช ซึ่งชาวไทยต้องช่วยกันแก้ไขคือ

พระร่วง อนิจจา ! ขางขมเหง !

พวกเราหยอนเกล้าถึงนักรบเอง,

จึงต้องจำบำเกรงทานญนาย

...

(2517 : 12)

หลวงเมือง

จริงเจ้าข้า,

แต่เมื่อก่อนกราวาคสงไปข้า,**

แม่จะลาคินคหนอยคอยเร่งรัก

ฝ่ายเรานอยนหยอนฤทธิ

ถึงทองจิกจอนใจไปกล้าขัด.

(2517 : 6)

พระร่วง

จะคานทานกำลังทัพขอม

อันพรังพร้อมอาวุธแขงขัน*

* ตัวสะกดตามต้นฉบับ

** ส่งช่วยนำแกม

ทั้งทหาร เชาชาญ เชียงประชัน
 จะสู้กันมีแค่แพก่าล้ง
 เพราะถึงแม้ว่าไทยเราใจกล้า,
 เพลงสาตราอาวูรไม่แข็งขลัง,
 อีกทั้งจำนวนคนพลก่าล้ง
 ฤทธิยังไม่เทียบพันศัตรู.

(2517 : 52)

ที่ปรากฏในบทละครเรื่องนี้

บทรอง — พระร่วง ...

(กล่อมพญา)

อันเราจะคำนทานยอม
 ที่พรั่งพร้อมอาวูรแข็งขัน
 ทั้งทหาร เชาชาญ เชียงประชัน
 จะสู้กันมีแค่แพก่าล้ง
 เพราะถึงแม้ว่าไทย เราใจกล้า,
 เพลงสาตราอาวูรไม่แข็งขลัง,
 อีกทั้งจำนวนน้อยแพแพะล้ง,
 จะกิดตั้งยุทธยงก็ถึงตาย.

(2502 : 26)

กำลังทหารและอาวูรเป็นพลังที่ทำให้ชาติดำรงความเป็นเอกราช และปลอดภัย
 จากการบ้ายึดไทยจากชาติอื่น บทละครชี้ให้เห็นว่า ชาติไทยนั้นแม้ว่าชาวไทยจะมีความกล้าหาญ
 ในการรบ แต่ถ้ามีกำลังคนและอาวูรจำนวนน้อยก็ไม่อาจจะต่อสู้กับศัตรูผู้รุกราน ซึ่งมีกำลังทหารกำลัง
 อาวูรมากกว่าได้

ข) การกตัญญูของชาติอื่นที่มีอำนาจครอบครองชาติไทยได้แล้ว บทละครได้สะท้อน
 ให้เห็นถึงการกระทำของพวกพ้องชาวอะโวไว้วังนี้

บระวอ

...

อนิจจา ! เป็นชาเจ้ากรุงหอม
 ต้องยินยอมสารพัดศักมีไ้,
 ออกเยยอกฏ, ฎกระไร,
 เกิดเป็นไทยทองเป็นหาส อนาคตัก !
 จำต้องยอมให้หอมจิกหัวไ้,
 บึงกิดไ้ใหญ่ กอกลมหมัก.

...

(2517 : 4)

มี

จริงสิ ! พวกขอมเป็นนายมานั่งกินนอนกิน, จนหนู
 เปิดไ้แทบจะหมดสิ้นเมืองละโว้ มันกินจุระโซ

บุญ

ราวกับนี้แหละ ! ไม่ว่าอะไรกินไ้ทั้งเพ, ส่งเข้าไปไ้
 ก็ไม่เหลือหลง, เดียงเท่าไรมันก็ไม่พอ, ขอเดิมอีก
 ราวไป กรันจะไม่จักหาให้, มันคอยยาก, ก็ละลาก
 เอาลูกเต้าของเราไปหักคอกินเสียเท่านั้น, เพราะมัน
 กลายอสุระ*มันมากกว่าคนเรา !

(2517 : 22 - 23)

ส่วนบทละครองค์ไ้เสนอภาพการถูกละเมิดเกียรติยศชาวไทยของ "เคโซ" เป็นการ
 ให้ชอกช้ำว่า เมื่อตกเป็นเมืองขึ้นของชาติอื่นแล้วไ้ ชาติไทยก็มีแต่จะเสื่อมเสียเกียรติยศ ช้ายัง
 ประสบกับการถูกละเมิดจากผู้อื่นอีกด้วย

บระวอ-เคโซ

ชะ ๆ อ้ายรวงผู้วิเศษ
 คึกกอเหตุกำเริบเคิบโตใหญ่

* ตัวสะกดตามทนาย

เห็นเขาเอาจริงก็ตกใจ
 มุกหัวหนีไปเพื่อรอดตาย
 ชะ ๆ ชาตไทยทำใจหาญ
 จะกิดการนิคเคียวก็ฉิบหาย
 ชาตมันชี้ชลาศ, ชาตวิวายร้าย,
 รวกระตายรี ๆ หนีเข้าภู !

(2502 : 33)

ค) การปลุกใจให้รักชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ชาวไทยต้อง
 ร่วมใจกันต่อสู้ให้ชาติมีเอกราช และพร้อมใจกันช่วยบำรุงสถาบันการเมืองทั้ง 3 ให้มีความเจริญ
 และมั่นคงต่อไป ความคิดเห็นเช่นนี้ปรากฏในบทละครก่ากลอนดังนี้คือ

พระร่วง

...
 *
 ฉนั้นเขรจงช่วยควยไมตรี
 ช่วยเราต่อสู้ศัตรูจอม
 พรักพร้อมชาวไทยให้เต็มที
 ให้ไทยไทยได้พ้นอสุรี
 ให้สมที่ชื่อไทยแต่เดิมมา.

(2517 : 112)

พระร่วง

...
 *
 ช่วยกันบำรุงความรุ่งเรือง
 ให้ชื่อไทยเกรงเคื่องทั่วโลก
 ช่วยกันเต็มใจไผ่ผดุง
 บำรุงทั้งชาติศาสนา

ให้อยู่จนสิ้นคืนฟ้า

วัฒนาเด็กไทย, ไชโย !

(2517 : 117)

การปลุกใจให้จงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์จะกล่าวโดยละเอียดในเรื่อง
กานิยมต่อเจ้าขุนมูลนาย ล้วนเนื้อหาทั้งหมดที่กล่าวไว้ในบทละครพูดคำกลอน ไม่ว่าจะเป็นการ
แสดงถึงจุดอ่อนที่จะทำให้ชาติไทยเสียเอกราช หรือผลที่เกิดจากการตกเป็นทาสของชาติอื่นนั้น ล้วน
แต่เป็นสิ่งที่ทำให้ผู้ชม ผู้ชานบทละครรู้สึกห่วงหาอาวรณ์ความเป็นชาติไทยซึ่งดำรงเอกราชได้ด้วยการ
พร้อมใจกันรักษาป้องกันชาติ และช่วยกันบำรุงรักษาสถาบันการเมืองไว้ให้อยู่คู่ชาติ นอกจากนี้
ความคิดเห็นในแนวของความรักชาติ ก็มีกล่าวไว้ชัดเจนในบทละครเรื่อง ซึ่งย้ำให้เห็นว่าทั้งชาย - หญิง
ล้วนแต่มีความรักสถาบันการเมืองชาติ ศาสนาทั้งใน อุคมการชาตินิยมไค้สะท้อนในบทร้องดังนี้

อันพวกเราหญิงชายทั้งหลายไซ้

อยากให้ไทยชื่อชุกกระเดื่อง,

สละชีพเพื่อผดุงความรุ่งเรือง,

ให้ขึ้นชื่อลือเลื่องขจรไกล,

เราขอมเสียดชีวิตรักษาสัตย์,

รักษารัฐสีมาที่อาศัย,

รักษาชาติศาสนาถาวรไว้.

ให้ไทยคงเป็นไทยชั่วกนิฟ้า.

(2502 : 46)

6.3.3 พฤติกรรมทางการเมืองของคนไทย "ชาวละโว้" เป็นตัวอย่างของคน
ไทยที่ประพฤติปฏิบัติเพื่อประโยชน์ของชาติบ้านเมือง ซึ่งรวมไปถึงบทบาทของ "พระร่วง" ด้วย
ต่างก็มีความรู้สึกนึกคิด และกระทำการต่าง ๆ เพื่อให้ละโว้มีเอกราชพ้นจากอำนาจของขอม การ
ปฏิบัติงานของ "ชาวละโว้" ดังต่อไปนี้ เป็นสิ่งช่วยให้ภาวะการเมืองของละโว้ดำเนินไปอย่างปลอดภัย
ภัยจากการรุกรานของกองทัพขอม คุณสมบัติของ "ชาวละโว้" ที่เอื้ออำนวยต่อระบบการเมืองได้แก่

ก) ความมีธรรมะ บทละครแสดงความคิดเห็นว่า ไทยเป็นฝ่ายที่มีธรรมะไม่รุกรานใครก่อน จึงทำให้ไทยเป็นผู้นำในที่สุด มีกล่าวไว้ในบทละครเรื่อง
 บทรองหมู่ ชโยชาวไทยชัชวანะ,
 อายชอมเกะกะแพ็บหาย,
 มั่นมุงบมาจะทำลาย,
 กลับกายเก ลื่อนกลาดคาดแผ่นดิน
 พวกไทยใจมั่นในธรรมะ
 จึงชนะได้สมดังถวิล,
 อายชอมจัญไรใจหมิพ
 ไรธรรมจึงสิ้นชีวาพลัน.~
 ...

(2502 : 45)

ข) ความกล้าหาญ และเสียสละเพื่อป้องกันศัตรูที่รุกรานชาติไทย ชาวละโว้
 ไม่ได้นึกถึงความสุขส่วนตัวแต่อย่างใด ทั้งชายและหญิงต่างช่วยกันทำหน้าที่ของตนเพื่อต่อสู้กับขอม
 ให้พ่ายแพ้ไป ปรากฏในบทละครเรื่อง คือ
 บทรองหมู่ — ชายและหญิง
 (ปรังรำเท้า)

ชาย พวกเราชาวไทยลว้าใจเด็ด,
 กล้าเหมือนเพชรไม่ยอมศิโรราบ ะ
 หญิง กล้าเหมือนเพชร าลา
 ชาย ถึงจะมีไพร่มามากมาย
 ก็ต่อสู้จนตายไม้อินัง
 หญิง ก็ต่อสู้ าลา
 ถึงเมียบสาวลูกอ่อนคนเฝ้าชอม
 ชายก็ยอมทิ้งไค้ไม่เหลียวหลัง,

ชาย ชายก็ยอม ฯลฯ

ชาย ..
ไม่ห่วงแม่ห่วงเมียจนเสียการ,
มีแกใจไปราญรบไพร.

(2502 : 46)

"ชาวละโว้", ไม่มีห่วงใยครอบครัวของตน เพราะมีใจต้องการต่อสู้กับทหาร
ขอมเพียงอย่างเดียว แสดงถึงค่านิยมที่ชาวไทยควรยึดถือตามแบบ "ชาวละโว้" ซึ่งมีความกล้าหาญ
เสียสละเพื่อชาติยิ่งกว่าจะคิดถึงความสุขส่วนตน

ส่วนบทละครพูดกล่าวถึงว่า ทหารขอมพ่ายแพ้เพราะความกล้าหาญ,
และการรู้จักหน้าที่ของชาวละโว้เพื่อเอกราชของบ้านเมืองไว้ ดังนี้

หลวงเมือง

กิจการนี้

สำเร็จอย่างทีสมกัหมาย

ชาจัดแจงแบ่งกำลังพลกาย

แยกย้ายกันเข้าโจมตี

ทางคนทางหาญราษฎร์

ทุกคนรู้จักหน้าที่

ขอมเผละ เหม่ออยู่ไม่สู้ที,

ก็หนีไปย่นไปฉับพลัน

นางจันทร์

ขอมแพพวกไทยในนครจ,

ทัพนั้นคราวนี้แตกกระจาย.

(2517 : 93)

ค) การมีสัจย์ ทำให้ชาวไทยรอดพ้นจากความทุกข์ยากได้ ดังเช่น "พระร่วง"
มีสัจย์ต่อ "นักรัศมี" และช่วยให้ชาวละโว้พ้นจากความยากลำบากจากการต้องเดินทางไปส่งส่วยให้
แกชอม

พระร่วง เราเป็นไทยไม่ว่าสิ่งสัจจา
 ทานอย่าได้แค้นแกล้งใจ

(2517 : 16)

คำสัจย์ที่ "พระร่วง" ให้แกชอมก็คือ "จะหาน้ำตามอัคราที่เคยส่งส่วยให้ชอมมา
บรรทุกเกวียนเพียง 10 เงาม" ซึ่งปรากฏว่า "พระร่วง" ทำได้ตามที่กล่าวสัญญากับ "นักรัศมี"

ง) ความรักซึ่งกันและกันในหมู่ชาวไทย ไม่คึกฉิวฉาวริษยา และทำลายคนไทย
ด้วยกันเอง ก็เป็นสิ่งที่พระราชนิพนธ์ได้เป็นค่านิยมในการประพฤติปฏิบัติของผู้ชม ผู้อ่านบทละคร
ดังนี้ "พระร่วง" สอนชาวสุโขทัยไว้ว่า

พระร่วง

..
อย่าเห็นแก่ตัวมัวพะวง
ลุ่มหลงดูดยาไม่ว่าที่,
อย่าต่างคนต่างแข่งกันแย่งดี,
อย่าให้ของไพร่ที่มั่งราย
 *
แม่เราดูดยากันและกัน
ไม่ช้าพลันจะพากันฉิบหาย
ระวังการยุบยงส่งร้าย,
นั่นและเกรื่องทำลายสามัคคี.

...

ขอแต่เพียงไทยเราอย่าฉาวฉาวฉาว,

* ตัวสะกดตามต้นฉบับ

ร่วมชาติร่วมจิตเป็นขอใหญ่
 ไทยอย่างมั่งรายท่าลายไทย
 จงร่วมมือจพร้อมกำลังระวังเมือง
 ให้นานาภาษา เขานิยม
 ชมเกียรติยศผู้เฝ้า
 ช่วยกันบำรุงความรุ่งเรือง
 ให้ชื่อไทยกระเดื่องทั่วโลก

(2517 : 116 - 117)

จ) ความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ทั้งที่แสดงออกในความเชื่อของ "ชาวละโว้" ซึ่งศรัทธาและเลื่อมใสต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ ความเชื่อเช่นนี้มีอิทธิพลต่อจิตใจของชาวไทยให้เกิดความกล้า และมีใจในการกระทำเพื่อประโยชน์แก่ชาติ ความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์มีปรากฏทั้งในบทธะครพูดคำกลอน และบทธะกรร้อง ดังจะจำแนกตามรูปแบบการประพันธ์ดังนี้

บทธะครพูดคำกลอน มีกล่าวไว้ในตอนที่ "พระร่วง" คิดทำกระดอมสำหรับได้นำส่งไปเป็นส่วยแก่ขอม ก็ให้หาพิธิบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์มีรัตนตรัย และปวงเทวดาทั้งหลายซึ่งเป็นที่เคารพสักการะของชาวไทย เพื่อช่วยให้กระดอมสามารถบรรจุนำไ้ไม่รั่วไหลได้

พระร่วง

อาเทพะดาอารักษ์
 ผู้ทรงฤทธิสิทธิ์ศักดิ์คู่ชาขอ
 ไหวขอวยพรสุนทรพ
 ได้มีของยกยกเกียรติไทย !

(2517 : 16)

หลวงเมือง

เหล่าชาวกักมีจิตพร้อม,
 นอบนอมเทวาทุกราศี,

ขอให้งบวยชัยในวันนี้,
เพื่อกิจพิธีเสร็จด้วยพลัน.

(...)

พระรวง

ข้าขอเคารพนบไหว้
พระไตรยสรณะบีฑมัน,
สามรัตนะคุณนันต์
จงช่วยก้มกั้สรวพระภัย
อนึ่งไหว้เทวาสุรธาตุ,
สิ่งสถิตวิมานนอยใหญ่,
พระจักรีมีฤทธิ์เกรียงไกร,
ปรเมศวรเป็นใหญ่และพราหมา
เสื่อเมืองทรงเมืองเรืองศักดิ์,
อีกท้าวจตุโลกะปาละ
ผู้รักษาสีทศฤทธิ์รอด,
ดูขามุ่งจิตคิดให้
ทวยไทยเป็นสุขสโมสร
เป็นไทยไค้สมนามะกร,
พนรอน, พนปวงอันตราย

...

(2517 : 25 - 26)

นอกจากความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ซึ่งเป็นนามธรรมแล้ว ยังมีความเชื่อในคุณของ
สิ่งที่มีรูปธรรมใกล้เคียงกับชาวไทยอีก คือคุณของบิคารมรดาและผู้ใหญ่ เป็นความเชื่อในอำนาจดลบันดาล

ให้ได้รับผลสำเร็จตามที่มุ่งหมาย ซึ่งคนไทยมีความรู้สึกที่ฝังแน่นอยู่ในจิตใจ และมีผลทำให้คนไทยทำ
กิจกรรมการเมืองด้วยความมั่นใจ ดังเช่น "นางจันทน์" จะนำกำลังชาวละโว้ไปล้อมกองทัพนคร
เพื่อปราบไม่ให้กษัตริย์เมืองละโว้ได้ "นางจันทน์" ได้มีฐานะขอกำลังใจจากสิ่งที่เชื่อว่ามีฤทธิ์
กลบั่นดาลให้ทำกิจสำเร็จได้ ก็คือ

นางจันทน์ (ประนมมือ) เจ้าประคุณ ! พระไตรรัตน์,
อีกนิกรรมารคาและบุญใหญ่,
ทั้งทวยเทพสุราลัย,
ขอใหช่วยกัมภัยพาล.
ขอให้ม้วยชานะ
แก่จอมเกาะกะดาวหาญ,
เพื่อให้ชาวไทยได้สรายุ !

(2517 . 88)

ส่วนที่ปรากฏในบทละครเรื่องก็มีลักษณะเช่นเดียวกัน คือแสดงถึงความเชื่อใน
สิ่งศักดิ์สิทธิ์ว่ามีอำนาจบันดาลให้ไทยชนะศัตรูได้ ดังนี้

ทวยเกษไตรรัตน์กำจักโทษ,
อีกทวยเทพโปรดให้แรงหาญ
พวกเราชาวไทยจึงชัยชาญ
อาจฉลายไพรินมณีนันทัง.

(2502 : 45)

จากบทความข้างต้นนี้แสดงให้เห็นว่าสถาบันศาสนา ก็คือศาสนาพุทธ ซึ่งได้แก่
พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ รวมทั้งสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในลัทธิไสยศาสตร์ มีเทวดาต่าง ๆ ทั้งพระเสื้อเมือง

พระทรงเมือง พระหลักเมือง พระจุลโลกบาล ฯลฯ ทางก็มีบทบาทที่ทำให้ชาวไทยมีความสมัครสมานสามัคคี มีการร่วมตัวเป็นส่วนเดียวกันได้ และเป็นเครื่องเหนี่ยวรั้งให้คนไทยมีพฤติกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อความมั่นคงของชาติอีกด้วย

๓) ลักษณะประจำชาติไทยประการหนึ่งคือ การต้อนรับแขกผู้มาเยือนบ้าน หรือ ชาติ คนไทยมีความอารีอารอบ และเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อผู้อื่น แม้แต่กับศัตรู เมื่อผู้นั้นมาถึงเรือน ชาน บ้านเมือง คนไทยก็จะคอยรับขับส่ง รับรองให้แขกผู้มาเยือนด้วยไมตรีและเต็มใจ ลักษณะ ประจำชาติไทยเช่นนี้ เป็นการประเพณีปฏิบัติที่สืบทอดถ่ายทอดกันมาโดยตลอด จนกลายเป็นสำนวนไทย พุคคลังติดปากจนถึงปัจจุบัน บทละครไคล่สะท้อนลักษณะเช่นนี้ไว้ด้วย คือ

พระร่วง

..

เป็นธรรมเนียมไทยแท้แต่โบราณ,
ใครมาถึงเรือนชานต้องต้อนรับ
อย่างเลิศดี ความมีและตามเกิด
ให้เพลินเพลินกายากกว่าจะกลับ

...

(2517 : 8)

การต้อนรับขับส่งนี้ ทำให้ "นักคุ่ม" เกิดความเกรงใจ "พระร่วง" ประการ หนึ่ง จึงไม่อาจขัดใจจนใจหยาบเสนอให้ชนส่วนน้ำแทนได้ และประการต่อมาเป็นช่องทางให้ "พระร่วง" ไขกลล่อลวงให้ "นักคุ่ม" ตายใจ หลงกลรับคำว่าจะชนส่วนน้ำแทนชาวละโว้ ถ้า "พระร่วง" สามารถบรรทุกน้ำโดยใช้เกวียนบรรทุกในจำนวนที่ต่ำกว่าที่เคยใช้มา ผลปรากฏว่าแผน ใช้ขอมชนส่วนน้ำไปแทนได้ประสบความสำเร็จ จึงนับได้ว่าธรรมเนียมการต้อนรับขับส่งผู้มาเยือนของ คนไทย ได้เป็นประโยชน์ทางการเมืองได้ดังที่ "พระร่วง" ได้ใช้กับ "นักคุ่ม" มาแล้ว

จะเห็นได้ว่าพฤติกรรมทางการเมืองของคนไทยมีความผูกพันและได้รับอิทธิพล จากหลักจริยธรรม สถาบันศาสนา ความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และขนบธรรมเนียมประเพณี ซึ่งล้วนแต่ ประเพณีปฏิบัติสืบทอดกันมาตั้งแต่โบราณ ทั้งเป็นแนวทางในการประเพณีปฏิบัติของคนชาวไทยได้อย่าง

สอดคล้องกับสถานการณ์บ้านเมืองซึ่งกำลังเกิดสงครามกับชาติอื่น และต้องการความสมัครสมานสามัคคีของปวงชนชาวไทยทุกคนเอืกเช่นกัน

6.3.4 คาถาใบมอเจ้าขุนมูลนาย เจ้าขุนมูลนายในชั้นสูงสุดคือพระมหากษัตริย์ รองลงมาคือ พระบรมวงศานุวงศ์ในชั้นต่อ ๆ มา ที่ปรากฏในบทละครมี "พระร่วง" ซึ่งเป็นพ่อเมืองละโว้ ซึ่งเทียบได้ว่าเป็นกษัตริย์อย่างแท้จริง และ "นางจันทน์ แม่ของ "พระร่วง" ซึ่งก็จัดว่าเป็นพระบรมวงศานุวงศ์ คือ "พระชนนี" บทละครได้สะท้อนถึงความรู้สึกของชาวละโว้ที่มีต่อ "พระร่วง" และ "นางจันทน์" ไว้ดังนี้

ก) ความจงรักภักดี ซึ่งกล่าวไว้อย่างละเอียดแล้วใน 6.1.4

ข) ความเหินห่างของไฉนฐานะของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งสามารถคลมบันดาลให้ชาตียกพันจากศัตรูได้ ดังที่ "หลวงเมือง" กล่าวถึง "นางจันทน์" ไว้ว่า

...

ขอพระคุณแม่เจ้าปกเกล้า
ช่วยประมุขขุนเคชยงใหญ่,
ยามรบอายชอมจัญไร
ขอได้มันแพไคยพลัน !

(2517 : 88)

และชาวละโว้ กล่าวถึง "พระร่วง" และ "นางจันทน์" ไว้ในบทละครร้องว่า

...

มารมีพระร่วงนี้ปกเกล้า,
อีกคุณพระแม่เจ้าเป็นมิ่งขวัญ
มาช่วยคุ้มครองป้องกัน
โรมรันจึงชนะอายชอมพาด.

...

(2502 : 45)

เมื่อทหารขอมกล่าวถึงบารมีของ "พระร่วง" ไว้ในตอนเดินทัพไปเมืองละโว้
ก็ชี้ให้เห็นว่า "พระร่วง" เป็นผู้ศักดิ์สิทธิ์อย่างแท้จริง

..

มิหนำซ้ำเจ้าไทยไซ้ไซ้

มาเที่ยวโลดหลอนหลอกออกใจหาย

. . .

มิหนำซ้ำรังควานคลานโจ่ง ๆ

เป็นเสือโคร่งกำยำรูปปล้ำสัน

ครั้นพวกเราฉวยหอกออกไล่กัน,

เสียงร้องปิปาแล่นแฉวยหายไป

โอยเหลือทนทุกคนแสนเคืองครอน

ต่างถอนหนั่งทัพไม่หลับไหล,

อันว่าพระร่วงพอเมืองไทย

ทรงอิทธิฤทธิ์ไกรมากเต็มที !

(2502 : 31)

ก) ความรู้สึกเคารพบูชาว่าพระมหากษัตริย์เป็นผู้เสียดะ ปกป้องภยันตรายทั้งปวง
ให้พ้นจากชาวไทยทั้งปวงได้ บทละครใช้ "พระร่วง" เป็นตัวละครที่แทนพระมหากษัตริย์ของชาวไทย
และ "หลวงเมือง" เป็นผู้สะท้อนก้านิยมที่มีต่อเจ้าขุนมูลนาย เช่น "พระร่วง" ไว้ดังนี้

...

พระร่วงขอมตายแต่เอกา

เพื่อมิให้เหล่าข้าพลอยบรรลัษ

อันเจ้าขุนมูลนายไหนจะมี

เหมือนพระร่วงองค์นี้หาไม่
เป็นเยี่ยงอย่างประเสริฐเลิศไทย
ชื่อจะบงกชไปชั่วดินฟ้า

(2517 : 108)

บทละครนี้ได้เห็นว่าชาวไทยให้ความเคารพบูชาเจ้าขุนมูลนายในชั้นพระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์เป็นอย่างสูง และมีความเชื่อว่าเป็นสถาบันที่มีฐานะเป็นเจ้าชีวิตของคนไทยทั้งชาติอันควรเคารพ การบูชา ตลอดจนรักษาให้มั่นคงยั่งยืนตลอดไป

6.3.5 คำนิยมตอบแทนทาสตรี ในเรื่องของการเมือง สตรีก็มีบทบาทสำคัญเช่นเดียวกับชาย บทละครได้แสดงให้เห็นสตรีมีบทบาทในการต่อสู้กับศัตรูของชาติไทยได้เป็นอย่างดี ทั้งทางตรงและทางอ้อม

โดยตรง สตรีทำหน้าที่รบได้เช่นเดียวกับชาย อย่างไม่เกรงกลัวต่อความตายแม้แต่ตนเอง ดังเช่น "นางจันทน์" ไม่มีความรู้สึกกลัวที่จะทำหน้าที่เป็นผู้นำ รวบรวมกำลังคนไปต่อสู้กับพวกขอม ในเวลาที่ "พระร่วง" หอบหนีขอมไปอยู่สุโขทัยแล้ว แม้ว่าจะถูกหักทวน นางก็ไม่ย่อท้อแต่ประการใด

นางจันทน์

ดีแล้ว, จงรีบไปรวมพล
ผู้คนสาตราอย่าช้าได้
อันตัวเราเองก็จะไป,

..

เราไม่ยอมเสียให้แก่ศัตรู
จะต่อสู้จนกว่าวายปราณ

นางเมือง

ขอโทษเถิดเจ้าข้า, แต่ว่าเห็น
ไม่จำเป็น -

* ตัวสะกดตามต้นฉบับ

นางจันทน์

...

เราชอบใจ เราไซ้แม่เป็นหญิง

ก็จะนั่งอยู่ไหน? ไม่ได้แน่

เราเป็นไทยเชื้อชาตินักรบแท้,

อีกเป็นแม่พระรวงพ้อเมืองไทย

เมื่อบามลูกไซ้ไร้ไกลบุรี

ชาตินี้จะไปแท้ให้จงใด

ชาวละโว้จะลำบากยากอย่างไร,

เราไซ้ขอลำบากยากเท่ากัน.

...

(2517 : 85 - 86)

คำพูดของ "นางจันทน์" แสดงให้เห็นว่า หญิงไทยมีใจเป็นนักรบดังเช่นคนไทยอื่น ๆ และมีความเสมอภาคที่จะทำหน้าที่เพื่อชาติเท่าเทียมกับชาย เช่นเดียวกับที่ปรากฏเป็นเนื้อหอย่างเดียวกันในบทละครเรื่อง ดังนี้ -

บทรอง - นางจันทน์ ...

(ดวงพระธาตุ) แด่บ่าส้ม, เราไซ้แม่เป็นหญิง,

ก็จะนั่งอยู่ไหน? ไม่ได้แน่

เราเป็นไทยเชื้อชาตินักรบแท้,

อีกเป็นแม่พระรวงพ้อเมืองไทย

เหตุฉะนั้นจะไปกับกองทัพ,

จึงชัยได้ชัยประมุขใหญ่,

ให้อายทอมอาชรรณ์จตุไร

พ่ายแพ้มือไทยโคยพลัน.

(2502 : 42)

โดยทางอ้อม มีปรากฏเฉพาะในบทละครร้อง ซึ่งแสดงให้เห็นว่าสตรีมีบทบาททางอ้อมในทางการเมือง โดยที่สตรีเป็นกำลังสนับสนุนให้ชายมีกำลังใจกล้าหาญในการรบ หรือทำตนให้ชายไม่เกิดความหวั่นไหว เพื่อชายจะได้มีเวลาและโอกาสปฏิบัติงานโดยเต็มกำลังความสามารถ ไม่ต้องห่วงหาพะวงหลังแต่อย่างใดคงมีทรงต่อไปนี้

หญิง

...

ถึงเมียสาวลูกอ่อนนอนผ้าคลุม
ชายก็ยอมทิ้งไถ่ไม่เหียวหลัง,

ชาย

ชายก็ยอม ฯลฯ

หญิง

แม่ไม่ทิ้งหญิงกงสง เสี่ยงคง,
และกับหลังให้ออกนอกเรือนชาน

ชาย

และกับหลัง ฯลฯ

เพราะทั้งแม่ทั้งเมียล้วนเล็ดไซ้
ผู้ชายไทยใจจึงล้วนกล้าหาญ,

หญิง

ผู้ชายไทย ฯลฯ

ชาย

ไม่ห่วงแม่ห่วงเมียจนเสียการ,
มีแก่ใจไปราญรบไพร.

หญิง

มีแก่ใจ ฯลฯ

หญิงถึงจะรักลูกและรักตัว
ไม่ยอมให้ชายมัวอยู่ผู้สี่,

ชาย

ไม่ยอมให้ ฯลฯ

หญิง

บุให้ไปบุทชนารบราวี
และต่อตีเขมชนป้องกันเมือง

..

นับว่าบทละครได้แสดงความเชื่อมั่นว่าสตรี เป็นได้ทั้งผู้นำและกำลังสำคัญของชาติ โดยการมีบทบาททั้งตบตบวงก้นศัตรู ในการทำหน้าที่เป็นมารดา หรือ ภรรยาให้สมบูรณ์ เพื่อไม่ต้องให้ชายต้องเป็นห่วงความเป็นอยู่ของครอบครัว การทำหน้าที่ดังทำให้ชายปฏิบัติหน้าที่เพื่อชาติได้เต็มที่ จึงเท่ากับสตรีได้ทำหน้าที่ช่วยเหลือชาติ เช่น เกี่ยวกับการออกสงครามรบแล้ว

6.3.6 ถ้าเทียบคฤหาสน์ของสตรี บทละครสะท้อนความรู้สึกที่มีต่อฐานะของสตรีว่า สตรีอยู่ในฐานะของผู้บำรุงบำเรอให้มีความสุข ความสบาย เกษาย กัง เช่น ดอกไม้ที่ทำให้คนทั้งหลายมีความสุข ความสดชื่น กังบ่พร่องค่อไปนี้

..

อันนงรามยามสาวราวดอกไม้,

สาวรวยกายสะพรั่งดังเลขา

ถึงบุรุษจะเหนื่อยแสนเมื่อลา,

พอเห็นนางงามสรรพกลับสำราญ

(2502 : 39)

และบทละครชี้ให้เห็นว่า ความงามทางกายของสตรีไม่มีค่าเท่ากับการมีกิริยา มารยาทอันงามพร้อม สตรีที่มีคุณสมบัติประการทั้งนี้ย่อมเป็นที่หมายปองของชายมากกว่าสตรีที่มีรูปสมบัติ ซึ่งชายรักใคร่ไปจริงจังเท่าใด ความคิดเห็นเช่นนี้ "นางจันทร์" ได้เปรียบเทียบกับดอกไม้ที่ไม่มีกลิ่นหอม แต่มีสีสวยก็จะหมองเสียตั้งแต่ในต้นบาน เพราะถูกจับต้องอยู่เสมอ แต่ดอกไม้ที่มีกลิ่นหอมมัน แม้จะเหี่ยวเน่ากลิ่นก็ยังหอมหวานชวนให้ดมอยู่อีกเป็นเวลานาน ๆ

...

อันนารีรูปงามทรามสวาท,

ถ้าไร่มารยาทอันงามสม,

คงไม่มีชายที่จะอบรม,

มีแต่ชมเพื่อพรางแล้วร้างไป.

(2502 : 39)

เปรียบเทียบแนวความคิดทั้ง 2 ประการนี้แล้ว บทละครบ้ำในเรื่องคุณสมบัติของสตรีมากกว่ารูปสมบัติของสตรี ทั้งนี้เมื่อเชื่อมโยงไปถึงกานิยมคบหาของสตรีด้วยแล้ว จะเห็นว่า ถ้าหากมีสตรีที่มีคุณสมบัติพร้อมแล้ว ก็จักทำประโยชน์แก่ชาติได้มากกว่าสตรีที่มีรูปสมบัติเพียงอย่างเดียว เพราะสตรีรูปงามก็มีประโยชน์เฟื่องบำรุงบำเรอชายเท่านั้น ไม่อาจจะเสียสละและทำหน้าที่ได้เต็มที่ อนึ่งสตรีที่มีคุณสมบัติที่ดีนั้นจะมีความรู้สึกต่อกครอบครัวดังเช่น "นางจันทน์" ได้แสดงออกมาว่า

...

สมบัติหญิงสิ่งใดในโลกนี้
อันสามีดีกว่าสิ่งทั้งผอง,
อีกบุตรานุบุตรเป็นที่ปอง
ยิ่งกว่าเงินทองรักษา

(2502 : 41)

การยึดใญ่คุณค่าของสามีและบุตรธิดา จะทำให้สถาบันครอบครัวมีความมั่นคง และมีผลต่อสังคมในเวลาต่อมา เพราะสถาบันครอบครัวเป็นหน่วยของสังคมที่มีอิทธิพลในการสร้างคุณภาพให้กับสมาชิกในครอบครัว และสตรีที่เป็นทั้งมารดาและภรรยาจะเป็นบุคคลที่มีบทบาทมากในครอบครัว ความรักใคร่และสนใจในความทุกข์สุขของครอบครัวจะทำให้สตรีทำหน้าที่ของตนอย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งจะเกิดความรู้สึกร่วมกับสมาชิกครอบครัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องที่เกี่ยวกับการเมือง ดังที่ "นางจันทน์" มีความเดือดร้อนใจเมื่อ "พระร่วง" มีความทุกข์ยากจากการคุกคามของพวกขอม "นางจันทน์" ก็กล่าวไว้ว่า

ถ้าแม่เสียพระครูในครั้งนี้,
กูจะกรองขีวไต่ไฉน?
โอ้ไร้วัวอยู่เดียวแสนเปลี่ยวใจ
ก็อยู่ไต่เพราะถูกผูกไต่พัน
เสียทั้งลูกทั้งตัวอยู่ไต่,

เหมือนไม้ไกร่นทองไขไร้คอกนค
ให้สมบัติพิชชาทั้งสากล
ก็ไปเปรมกมลไม่ยากกรอง

...

(2502 : 41)

ความรู้สึกลึกซึ้งในคุณค่าของสามีและบุกรชิ คาทังเช่น "นางจันทน์" กล่าวไว้
ดังนี้แล้วนั้น ไค้สะทอนใจให้เหว่า สตรีมีฐานะเป็นหัวหน้าครอบครัวแทนชายได้เมื่อครอบครัวขาดชาย
เหตุใด ๆ ก็ตาม นอกเหนือจากอยู่ในฐานะของมารดาและภรรยาแล้ว คังนั้นสตรีที่ทำหน้าที่ของ
ตนภายในครอบครัวเป็นอย่างดีแล้ว ก็จะทำให้สมาชิกครอบครัวเป็นกนคิ ไค้ทำหน้าที่ต่อชาติอย่างเต็ม
ที่ ในขณะที่เกี่ยวกับสตรีก็ยังมีฐานะเป็นสมาชิกของสังคมที่จะมีบทบาทเช่นเดียวกับบุคคลอื่น ๆ ตลอด
ทั้งมีบทบาทต่อชาติดังกล่าวดังแล้วใน 6.3.5 คังนั้นฐานะของสตรีในครอบครัวจึงเป็นพื้นฐานสำคัญต่อ
พฤติกรรมทางการเมืองของกนคิในสังคมและสตรีที่จะทำหน้าที่ตามฐานะของตนได้คังนั้น บทละครได้
เน้นว่าคุณสมบัติของสตรีเป็นสิ่งที่สำคัญที่จะเอื้ออำนวยให้สตรีผู้นั้นดำรงฐานะที่เป็นประโยชน์ทาง
อุดมเกชาติบ้านเมือง

วัฒนธรรมทางการเมืองที่ปรากฏในบทละครพูดคำกลอนและบทละครร้องมีลักษณะ
ความคิดเห็นความเชื่อในกานคิยมและอุดมการณ์ทางการเมืองเป็นอย่างดี และ เป็นสิ่งที่สะท้อนให้
เห็นว่าแบบแผนการดำเนินชีวิตของชาวไทยที่เกี่ยวข้องกับขนบธรรมเนียมและศาสนาทั้งภายในครอบครัว
และในสังคมมีผลต่อการเมืองทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นธรรมเนียมการต้อนรับ ประเพณีการยอมรับ
นับถือพระมหากษัตริย์ว่าเป็นเจ้าเหนือหัว ความศรัทธาในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือการนึกถึงบุญคุณของบุคคล
บทบาทและฐานะของสตรีภายในครอบครัวรวมถึงที่มีต่อสังคม ล้วนแต่เป็นสิ่งที่ชาวไทยประพฤติ
ปฏิบัติเป็นแนวทางเกี่ยวกับ ซึ่งเป็นส่วนทำให้ระบบการปกครองมีระเบียบ และมีประสิทธิภาพอันส่ง
ผลสะท้อนกลับมาถึงคนไทยทั้งหลายให้มีชีวิตที่ดีกว่าการไม่ประพฤติปฏิบัติตามแนวความคิดของวัฒนธรรม
ทางการเมืองดังกล่าวดังนี้ จึงนับได้ว่าบทละครได้สอดแทรกคุณค่าและสาระของกานคิยมทางการเมือง
เมืองอันพึงประสงค์ให้แก่ผู้ชม ผู้อ่านบทละคร เพื่อจะได้กคิพิจารณาและนำไปประพฤติปฏิบัติต่อไป

เนื้อหาการเมืองในบทละครเรื่องพระร่วง ทั้งในรูปแบบการประพันธ์ บทละคร พุทธคำกลอนและบทละครร้อง โดยทั่วไปแล้วมีแนวความคิดเป็นอย่างเดียวกัน แต่ทว่าบทละครพุทธคำกลอนเน้นเรื่องแนวความคิดทางการเมืองเป็นส่วนใหญ่ ส่วนบทละครร้องมีเนื้อหาทางการเมืองเกี่ยวกับวัฒนธรรมทางการเมืองมากกว่าเนื้อหาอื่น ๆ อย่างไรก็ตามเนื้อหาสำคัญที่เว้นจะกล่าวในตอนสรุปนี้ไม่ได้ก็คือ บทละครทั้ง 2 รูปแบบสนับสนุนองค์การทางการเมือง คือ สถาบันพระมหากษัตริย์ว่าเป็นองค์กรที่มีความสำคัญต่อการเมืองของไทย และเป็นสถาบันแรกที่แสดงหลักการของประชาธิปไตยอย่างชัดเจนนั่นคือ วิธีการเลือกตั้งขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติ และในการปกครองประชาชนด้วยทศพิธราชธรรมคู่คึงพอปกครองลูกเจ้านั้น สถาบันพระมหากษัตริย์จึงเป็นองค์กรที่ได้รับความยินยอมพร้อมใจให้เป็นตัวแทนในการใช้อำนาจของปวงชน เช่นเดียวกับรัฐบาลตัวแทนประชาชน (representative government) ในระบบการปกครองแบบสาธารณรัฐ (Federal Monarchy)

7.- เอ สเตตแมนส์ไวฟ์ (A Stateman's Wife)

บทละครเรื่อง เอ สเตตแมนส์ไวฟ์ (A Stateman's Wife) เป็นบทละครที่มีเรื่องราวสะท้อนถึงชีวิตในครอบครัวของนักการเมือง ซึ่งมีสามภาพ หรือที่เรียกว่า อะโดเมสติคพิกเจอร์ อินทรีแพเนลส์ (A Domestic Picture in three Panels) และเป็นบทละครภาษาอังกฤษทรงพระราชนิพนธ์เมื่อ พ.ศ. 2460 มีชื่อภาษาไทยว่า ภรรยาของข้าราชการสำคัญ ต่อมาในปี พ.ศ. 2516 ม.จ.ปิ่น มาลากุล ได้แปลเป็นบทละครพูดภาษาไทยในชื่อว่า ภรรยาข้าราชการสำคัญ โดยเปลี่ยนฉากจากลอนดอนเป็นกรุงเทพมหานคร และให้ตัวละครเป็นคนไทย ตามแบบวัฒนธรรมไทย การวิเคราะห์จึงใช้บทละครภาษาไทย

เนื้อหาการเมือง

เหตุการณ์ในบทละคร เกิดขึ้นภายในครอบครัวของนักการเมืองในเวลา 24 ชั่วโมง ได้แสดงแนวความคิดทางการเมืองเกี่ยวกับระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยไว้ 2 ประการคือ

7.1 การพัฒนาทางการเมือง

7.2 วัฒนธรรมทางการเมือง

7.1 การพัฒนาทางการเมือง

การปกครองในสมัยรัชกาลที่ 6 เป็นแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ แต่บทละครกล่าวถึงชีวิตของนักการเมืองในวังมโหรีประชานิธิไทย จึงเป็นการให้ความรู้ ความเข้าใจในระบบการปกครองที่ทันสมัยแก่ผู้ชม ผู้อ่านบทละครในสมัยนั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของ "พรรคการเมือง"

นักการเมืองทั้งเจ็ดคนละครได้เสนอตัวอย่างไว้ คือ "เศรษฐ" เป็นผู้ที่มีความสนใจและกระตือรือร้นในทางการเมือง ได้สมัครเข้ารับการเลือกตั้งเป็นผู้แทนราษฎรโดยสังกัดพรรคการเมืองหนึ่ง และต่อมาได้ย้ายไปเข้าสังกัดอีกพรรคหนึ่ง ตามที่ภรรยาของเขา หรือ "รุจิรา" กล่าวไว้ว่า

คุณเป็นนักการเมือง, ขณะการเลือกตั้งครั้งแรกเมื่อสิบห้าปีมาแล้ว, ในนามของพรรค "รัฐธรรมนูญ", คุณชนะก็เพราะว่าบิดาของคุณได้สร้างค่านิยมไว้มากในสมัยก่อน, คุณเข้ามานั่งอยู่ในสภาสิบสองปีเต็ม, โดยไม่ได้ทำอะไรได้ปรากฏเลย จนกระทั่งคุณย้ายสังกัดมาเข้าพรรครัฐบาล ยกมือให้อยู่ตลอดเวลาเกือบสามปี...

(2518 : 9)

นอกจากบทละครจะให้ความรู้ในเรื่องการสังกัดพรรคการเมืองแล้วยังสะท้อนถึงเงื่อนไขของการย้ายพรรคการเมืองไว้ด้วยว่า ไม่ใช่จะย้ายพรรคกันได้ง่ายดายดังที่ผู้ชม ผู้อ่านบทละครคาดคิดเอาไว้ ถึงที่ "เศรษฐ" ถูก "รัฐมนตรีว่าการกระทรวงทรัพยากรแห่งชาติ" นักการเมืองพรรคปฏิวัตินิยม ซึ่งเข้าร่วมกับพรรครัฐบาลด้วย ได้บีบบังคับให้ "เศรษฐ" ลาออกจากตำแหน่งรัฐมนตรีช่วยว่าการ "รุจิรา" จึงแนะนำให้สามีลาออกจากพรรครัฐบาลที่สังกัดเสีย

รุจิรา :- คุณจะคงอยู่ในพรรครัฐบาลทำไม? กลับไปเข้าพรรค "รัฐธรรมนูญ" อีกก็ได้

เศรษฐ :- (หัวเราะอย่างเหี้ย ๆ) กระโดดไปกระโดดมา อย่างนั้นไม่ได้ค่อนง

(2518 : 37)

อิทธิพลของ "พรรคปฏิวัตินิยม" ต่อพรรครัฐบาลมีอย่างไรมัน "เศรษฐ" ได้

อธิบายไว้ดังนี้

....ท่านนายกไม่เข้าใจท่าน ร.ม.ว.ของพี่ออก, เพราะว่าพรรค "ปฏิปตินิยม" ช่วยคณะรัฐบาลให้มีเสียงข้างมากในสภา. ท่านไม่อยากจะให้พรรค "ปฏิปตินิยม" ต้องกระทบกระเทือนใจ ยอมปล่อยให้คนของท่านหลุดไปคนหนึ่ง
 ยังจะดีกว่า ท่านเรียกพี่ไปกระซิบว่าให้พี่ไปลาออก พุดเปรย ๆ ค่อยไปว่า
 จะหางานอื่นให้

(2518 : 36 - 37)

จากข้อความทั้ง 3 ตอนนี้ เป็นสิ่งที่โหดร้ายและร้ายกาจ หมายความว่าในสมัยนั้นได้
 เป็นอย่างนี้ในเรื่องของกลุ่มผลประโยชน์ทางการเมือง ซึ่งสรุปได้ว่ามีลักษณะดังนี้

7.1.1 ในระบบการปกครองแบบประชาธิปไตย มีการต่อสู้กันตามวิถีทางการเมือง
 โดยพรรคการเมืองหลายพรรค เพื่อประชาชนจะได้ตัดสินใจเลือกพรรคใดพรรคหนึ่งเป็นตัวแทนในการ
 บริหารประเทศ

7.1.2 พรรคการเมืองยอมส่งสมาชิกพรรคเข้าสมัครรับการเลือกตั้งเป็นสมาชิก
 สภาผู้แทนราษฎร สมาชิกพรรคนั้นต้องเป็นผู้มีชื่อเสียงและได้รับความไว้วางใจจากประชาชนจึงจะ
 ได้รับการยินยอมจากประชาชนให้เป็นผู้แทนไปใช้อำนาจในการปกครองแทนตน เมื่อสมาชิกพรรคนั้น
 นั้นได้รับการเลือกตั้งจากประชาชนแล้ว ก็จะใช้สิทธิใช้เสียงสนับสนุนนโยบายและการบริหารงานของ
 พรรคการเมืองที่ตนสังกัดอยู่

7.1.3 คณะรัฐบาลซึ่งจัดตั้งจากพรรคการเมืองนั้นไม่จำเป็นต้องมาจากการ
 สนับสนุนของพรรคการเมืองเพียงพรรคเดียว อาจได้รับการสนับสนุนจากพรรคการเมืองอื่น ๆ ด้วย
 ดังเช่นพรรค "รัฐบาล" ร่วมกับพรรค "ปฏิปตินิยม" เป็นต้น

7.1.4 เมื่อพรรคการเมืองหนึ่ง หรือได้ร่วมกับพรรคการเมืองอื่น ๆ ร่วมกัน
 จัดตั้งคณะรัฐบาลซึ่งเป็นตัวแทนในการใช้อำนาจเพื่อปกครองบ้านเมืองแทนปวงชนแล้ว จะมีพรรค
 การเมืองอื่นเป็นฝ่ายค้าน ดังเช่น "พรรค "รัฐธรรมนูญ" ที่ปรากฏชื่อในบทละคร และเป็นกลุ่มผลประโยชน์ทางการเมืองจะแตกต่างกับพรรค "รัฐบาล" กับพรรค "ปฏิปตินิยม" และทำให้ "เศรษฐกิจ"
 ผู้สนับสนุนพรรครัฐบาล ไม่อาจย้อนกลับไปหาพรรค "รัฐธรรมนูญ" ได้ แม้ว่าจะมีเรื่องขัดแย้งกับ
 สมาชิกพรรค "ปฏิปตินิยม" ผู้เป็นรัฐมนตรีว่าการ ๆ ก็ตาม

7.1.5 ความขัดแย้งภายในระหว่างพรรคการเมืองซึ่งร่วมกันจัดตั้งรัฐบาลนั้นจะตัดสินโดยยึดถือผลประโยชน์ทางการเมืองของพรรคมากกว่าจะนึกถึงประโยชน์ของสมาชิกพรรคการเมือง ดังเช่น "นายก" ตัดสินยุติความขัดแย้งระหว่าง "รัฐมนตรีว่าการฯ" กับ "เศรษฐ" โดยให้ "เศรษฐ" ลาออกจากตำแหน่งทางการเมือง "รัฐมนตรีช่วยว่าการฯ" แทนที่จะเข้าข้างฝ่าย "เศรษฐ" และใกล้เคียงกับวิธีปฏิบัติของหลายเหตุผล

7.1.6 การร่วมเป็นรัฐบาลโดยพรรคการเมืองมากกว่า 1 จะช่วยลดโอกาสให้พรรคการเมืองสามารถอยู่รวมไปคณะรัฐบาลได้นั่นคือ ผลประโยชน์ทางการเมือง โดยการให้สมาชิกพรรคสนับสนุนให้เสียงข้างมากในรัฐสภา เพื่อให้คณะรัฐบาลมีเสถียรภาพมั่นคง ดังนั้นเมื่อเกิดความขัดแย้งระหว่างสมาชิกพรรคต่างพรรคกัน การยุติข้อขัดแย้งจะดำเนินการไปตามที่กล่าวไว้ในข้อ 7.1.5

ข้อสรุปทั้ง 6 ประการนี้เป็นสิ่งที่ผู้ชม ผู้อ่านบทละครต้องมีความเข้าใจมาก่อน จึงจะสามารถทำความเข้าใจอย่างต่อเนื่องกับเนื้อหาการเมืองในบทละครดังกล่าวแล้ว หรือในอีกด้านหนึ่งก็คือ เนื้อหาการเมืองในส่วนดังกล่าวจะเป็นสิ่งเร้าความใคร่รู้ในเรื่องพรรคการเมือง ซึ่งเป็นกลุ่มผลประโยชน์ทางการเมืองที่มีอิทธิพลและมีบทบาทในการปกครองในระบอบประชาธิปไตยต่อไป นับว่าบทละครได้สร้างแนวความคิดเกี่ยวกับระบบการเมือง หรือรูปแบบการปกครองที่ทันสมัยทำให้ผู้ชม ผู้อ่านบทละครในสมัยนี้ เข้าใจปัญหา และลักษณะความซับซ้อนของระบบการเมืองแบบประชาธิปไตย จนอาจจะเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครองของไทยต่อไปในอนาคตได้

7.2 วัฒนธรรมทางการเมือง

ชื่อเรื่องบทละครได้ย้ำความคิดเห็นและความรู้สึกไว้อย่างชัดเจนแล้วว่า "ภรรยาของข้าราชการสำคัญ" มีบทบาทสำคัญทางการเมืองโดยอ้อมในระบบการปกครองแบบประชาธิปไตย ดังที่ "รุจิรา" และ "วิไล" โกรธแค้นหาเสียง "ภรรยาของข้าราชการสำคัญ" ไว้อย่างนี้

7.2.1 บทบาทในการร่วมชีวิตการเมืองของสามี ภรรยาของนักการเมืองมีบทบาทในทางสนับสนุนให้สามีมีความเจริญก้าวหน้าทางการเมืองจนถึงขั้นสูงสุดคือเป็น "รัฐมนตรี" โดยวิธีการดังที่ "รุจิรา" กล่าวไว้ว่า

... จ้อยากให้คุณสอนจ้ะเรื่องการเมืองบ้าง, จ้ะจะได้เข้าใจและสนใจในงาน
ของคุณ

.. ทั้งกับฉันไปจ้ะเป็นกนดอยช่วย กอยสนับสนุน, ถ้าคุณจะอนุญาต

(2518 : 34)

นอกจากการสนใจและทำความเข้าใจเรื่องการเมือง เพื่อช่วยเหลือสนับสนุน
การทำงานของสามีแล้ว ภรรยาว่าการเมืองอาจมีบทบาทอีกด้านหนึ่ง ดังที่ "เศรษฐ" ขอร้องไว้
ดังนี้

... โห้, น้อย, น้อยจ้ะของพี่. ถ้าน้องเพียงแต่จะช่วยพี่, รวมทุกข์, รวม
สุขในวิถีการการเมืองของพี่, ช่วยพี่นั้น, ช่วยพี่ในความหวัง ความก้าวหน้าใน
ทางการเมือง, . เป็นขวัญใจ ขวัญชีวิตของพี่.

(2518 : 13)

ค่านิยมในบทบาทของภรรยาว่าการเมืองที่มีต่อชีวิตการเมืองของสามี ไม่ว่าจะเป็น
การร่วมทุกข์ร่วมสุข การเข้าใจสามีทั้งด้านส่วนตัว และการทำงานทางการเมือง ตลอดจนการส่งเสริม
สนับสนุนให้สามีมีชีวิตการเมืองเจริญก้าวหน้าสูงสุดดังนี้ บทละครไม่ได้ชี้ให้เห็นอย่างชัดเจน
หากทว่าบทละครได้เสนอเรื่องราวของภรรยาว่าการเมืองที่มีค่านิยมตรงข้ามกับที่กล่าวแล้วนี้ไว้เป็น
สิ่งเปรียบเทียบให้ดูชัด ฐานะบทละครก็เทียบเคียงและเข้าใจเอาเอง จากบทบาทของ "รุจิรา"
ผู้ที่ถือว่าเป็นนักในบทบาทของภรรยาว่าการเมืองสำคัญใดก็ต้องเสี่ยงกับการเสียชื่อเสียงเกียรติยศ
ของสามี ซึ่งเธอสามารถตัดสินใจเลือกประพฤติดนินทาได้ทันทีที่เสียก่อน บทบาทของภรรยาที่
การเมืองที่ไม่ดีนั้น สะท้อนออกมาในบทบาทของ "รุจิรา" ในตอนต้น และตอนกลางเรื่อง โดย
กล่าวไว้ว่า "รุจิรา" เป็นภรรยาที่มีลักษณะดังจำแนกไว้ดังนี้

ก) เอาแต่ใจตัวเอง ต้องการให้สามีเอาใจตนเอง โดยไม่นึกถึงว่างานทาง
การเมืองของสามีนั้นต้องใช้เวลามาก จนไม่มีเวลาจะมานั่งเฝ้าพะนอนภรรยาได้ดังสามีภรรยาคนอื่น ๆ
"รุจิรา" ประชดกับ "เศรษฐ" ดังนี้

รุจิรา :- .. บรรดารัฐมนตรีและนักการเมืองทั้งหลายก็เหมือนกันทั้งนั้น
ยอมเสียสละทุกสิ่งทุกอย่าง, เพื่อตั้ง, เพื่อเด่น, ประเดี้ยวเดียว

ลูกเมียไม่มีความหมายเลย, เวลาจะเล่นการเมืองกันละก็
 เศรษฐ :- นั่นเอง, เลิกแกะสะเก็ดกันเสียทีเถอะ น้องก็รู้อยู่แล้วว่า
 พยายามอย่างที่สุดที่จะเอาใจน้องทั้ง ๆ ที่มันทรมานหัว ตั้งแต่
 เป็นรัฐมนตรี, หาเวลาทีพอจะเรียกว่าเป็นของตัวเองสักนิดสัก
 หนอยก็ยาก

(2518 : 8)

ข) พยายามถึงสามปีให้ออกสมาคมกับคน โดยไม่คำนึงถึงว่าสามีนักการเมืองนั้น
 ไม่มีเวลาเหลือเพื่อพื่อที่จะแสวงหาความสุขส่วนตัว และเป็นค่านิยมที่ผิดของภรรยานักการเมืองซึ่ง
 คิดว่า การออกสมาคมของสามี - ภรรยาเป็นสิ่งที่ทำให้ชีวิตการแต่งงานมีความสุขสมบูรณ์

รุจิรา :- ... ผู้หญิงนะ ต้องการมากกว่านั้น? มากกว่าปล่อยให้เที่ยว
 เทร่สนุกสนานตามอำเภอใจ. คุณไม่เข้าใจหรือว่าผู้หญิงต้องการ
 ให้สามีร่วมสนุกร่วมด้วย, เพื่อทำให้ผู้หญิงนั้นมีความสุขอย่าง
 สมบูรณ์

เศรษฐ :- ... อย่างสนุกสนานไปนักเคย . อย่างขอให้เสียสละชีวิตการเมือง
 ของพี่เพื่อเพียงแต่ให้สบายอารมณ์ของน้อง

รุจิรา :- .. จี๊เพียงแต่ขอให้คุณไปงานที่บ้านเพื่อนฝูงกับจิบข้างเท่านั้น

เศรษฐ :- พี่จะยินดียิ่งถ้ามีเวลาว่าง แต่น้องก็รู้อยู่แล้วว่าพี่มันสุข
 จนทรมานหัว, จะทิ้งงานไปเที่ยวบ่อย ๆ เป็นเพื่อนเจ้าสาวไป
 งานต่าง ๆ นะ ไม่ได้คอก

(2518 : 11)

ค) เจ้าอารมณ์ ไม่พยายามเข้าใจเรื่องการทำงานของสามี "รุจิรา" ไม่ยอมฟัง
 เหตุผลของ "เศรษฐ" ซึ่งกล่าวว่าเขามีงานต้องทำมากมายจนไม่อาจปลีกตัวไปงานสังคมกับ "รุจิรา"
 ได้ "รุจิรา" ยังคงถือคติจะทำตามที่ตนตั้งใจไว้ เมื่อเห็นว่า "เศรษฐ" ไม่ยอมทำตามใจของเธอแล้ว
 "รุจิรา" จึงแสดงความรักถึงกับบริหารสามีอย่างไม่มีความเกรงใจ

รุจิรา :- ไม่ได้คอกกะ จี๊ต้องอยู่คนเดียวด้วย, สักวันกับคุณหญิงสุมิตราไว้

เศรษฐ .— ถ้าอย่างนั้นก็ไม่มีอะไรจะต้องพูดกันอีกต่อไป น้องไช้รถเถิด พี่จะไปพักชื้อ (เดินไปที่โต๊ะเขียนหนังสือและรวบรวมเอกสาร)

รุจิรา .— (กลั้นโทสะไว้) คุณพี่... เหลือทนแล้ว !

เศรษฐ .— อ้าว ! อย่าหัวเสียสิ. (ยุ่งกับเอกสารต่อไป)

รุจิรา .— คุณเลวพอที่จะบ้วนโทสะ ! (นายเศรษฐไม่ตอบ รุจิราจึงโกรธมากขึ้น) คุณไม่ใช่มนุษย์, คุณเป็นตัวตุ่น !

และเมื่อถึงวันครบรอบปีของวันแต่งงาน "เศรษฐ" ไม่ใส่ใจต่อวันสำคัญนี้เท่ากับงานในหน้าที่ของตน "รุจิรา" ก็โกรธและตัดสินใจหนีไปกับ "อุกฤษ" ทันทีโดยไม่ไตร่ตรองเหตุผลใด ๆ เลย

รุจิรา .— ... คุณก็ลาการประชุมสักครั้งไปได้หรือคะ

เศรษฐ .— ลาไม่ได้. จริง ๆ อย่างยุ่งมากไปเลย

รุจิรา .— (เคียด) จี๊วว่าคุณจะลาได้ก็ได้ แต่คุณไม่อยากจะลา

.. ...

รุจิรา .— คุณจะกลับมารับประทานกลางวันไหม

เศรษฐ .— มาไม่ได้หรอก... .พี่จะพยายามมากินข้าวเย็น แต่ก็สัญญาเด็ดขาดไม่ได้หรอกนะ.

... ..

รุจิรา .— (ต่อโทรศัพท์แล้วพูด) ฉันทนอยู่อย่างนี้ ถึงที่สุดแล้ว, วันนี้เขาทารุณกับฉันมาก รดสีม่วงหรือ? ... สิบนาฬิกา ถูกละ... ทันที ..

(2518 . 27 - 28)

ลักษณะของ "รุจิรา" ดังกล่าวนั้น ไม่เป็นลักษณะของภรรยานักการเมืองสำคัญที่จะส่งเสริมให้สามีมีความก้าวหน้าในชีวิตการเมืองแต่อย่างใด กลับทำให้สามีมีความพะวักพะวงใจ ซึ่งเป็นการบั่นทอนกำลังกาย กำลังใจ และสติปัญญาที่จะทุ่มเทให้กับหน้าที่การงานให้ได้เต็มที่ นอกจากนี้ยังประพฤติดันดอแหลมแกล้งการินทาวารายจากคนอื่น ๆ อีกด้วย

ในอีกด้านหนึ่ง การส่งเสริมหน้าที่การงานของภรรยานักการเมืองก็มีขอบเขตในการปฏิบัติเช่นกัน ภรรยานักการเมืองไม่ควรเข้าไปเกี่ยวข้องกับงานของสามีอย่าง "วิไล" ได้กระทำแล้ว ดังนี้

รุจิรา .- คุณวิไลคือภรรยาท่านรัฐมนตรีว่าการของคุณ, ...
เป็นที่ปรึกษาหลังจากที่สำคัญที่สุดด้วย คุณนิยมชมชอบคุณวิไล ก็
เพราะคุณวิไลนั้นแหละจะเป็นสื่อให้คุณได้ก้าวหน้าทางการเมือง...
(2518 : 8)

เศรษฐ .- ที่จะไม่ยอมให้ใครกล่าวเสียชื่อเสียงของพี่, ไม่ว่าจะเป็นภรรยานายของพี่หรือใคร ๆ ก็ตาม, พี่จึงได้ตอบโต้ไปอย่างทันควัน
คุณวิไลเดือดมาก, ทว่ากลืนน้ำฟันท้ายกับนางยักษ์, บอกมา
ว่าจะเล่นงานพี่ให้จงได้ ให้พี่ระวังตัวให้ดี แล้วแม่ยักษ์ขมุขก็เล่นงานพี่จริง ๆ

รุจิรา .- แต่คุณวิไลจะทำอะไรคุณได้, ไม่ได้มีตำแหน่งหน้าที่, ไม่มีอำนาจ
เศรษฐ .- (หัวเราะอย่างแค้น) คุณวิไลมีอำนาจเหนือสามีนะซี แน่ะ จะ
ต้องหาเหตุผลอะไรสักอย่างหนึ่งจึงจะตั้งเรื่องขึ้นได้ และท่าน
ร.ม.ว. เขาได้บายวันนี้เอง, ... จบลงด้วยทำให้พี่เข้าใจว่า
ต้องการแก้อื้อของพี่ในกระทรวงทรัพยากรแห่งชาติสำหรับผู้อื่น.

(2518 : 35 - 36)

บทบาทของ "วิไล" เป็นสิ่งที่บทละครชี้ให้เห็นว่า เป็นการกระทำที่ไม่ดี ทำให้
การเมืองมีความยุ่งเหยิง ถ้าภรรยาของนักการเมืองประพฤติตนอย่างมีอิทธิพลเหนือสามีทุกคนแล้ว
ระบบการปกครองจะประสบความยุ่งยากจนอาจทำให้บ้านเมืองปั่นป่วน ไม่มีเสถียรภาพมั่นคงที่จะ
ช่วยให้ชีวิตของชนในสังคมมีความสุข ความสมบูรณ์ได้ ดังที่ "วิไล" ได้กระทำแก่ "เศรษฐ" แล้ว

7.2.2 การวางตัวในสังคม ภรรยานักการเมืองมีส่วนส่งเสริมให้สามีมี "หลักฐาน
มั่นคง" กล่าวคือ มีความประพฤติส่วนตัวไม่บกพร่อง ไม่ปฏิบัติตนไปในทางที่ชั่ววนไม่เป็นที่ไว้วางใจ
ของบุคคลอื่น ถ้าภรรยานักการเมืองรู้จักวางตัวให้เป็นที่ยอมรับในสังคม ก็ทำให้เกิดความรู้สึกสืบ

เนื่องมาถึงสามี่ เป็นการส่งเสริมให้สามี่เป็นที่ไว้วางใจจากสังคมได้ การวางตัวของภรรยา นักการเมืองที่สะท้อนในบทละครเรื่องนี้ คือ

ก) การออกสมาคม ภรรยา นักการเมืองต้องสำรวมตนให้เหมาะสมกับตำแหน่งหน้าที่การงานของสามี่ เพราะถ้าประพฤติตนกึ่งเช่น "รุจิรา" แล้วสังคมย่อมติฉินนินทาได้ว่า ภรรยาของ "รัฐมนตรีช่วยว่าการ" ปฏิบัติตนไปในทางไม่สมควร คือล่อไปในทางเสื่อมเสียชื่อเสียงของสามี่ได้ ได้แก่ การเที่ยวเตร่สนุกสนานตามบ้านเพื่อนฝูง และการคบคากับเพื่อนชาย

รุจิรา .- เมื่อไรคุณจะทำตัวล่ะคะ?

เศรษฐ .- แต่งตัว? แต่งไปไหนกัน

รุจิรา :- อ้าว, ก็งานเลี้ยงที่บ้านคุณเองกับคุณหญิงสุมิตราอย่างไรล่ะคะ

...

เศรษฐ .- ต้องอยู่ดึกไหม?

รุจิรา .- รับประทานอาหารแล้วก็เดินรำกัณฑ์กันหน่อย

...

(2518 : 6 - 7)

รุจิรา :- (เสียงแข็ง) ก็เมื่อทราบล่วงหน้าเกือบจะแน่นอนแล้วว่าคุณจะมีธุระมาก พากภรรยาของคุณไปบ้านคุณหญิงสุมิตราไม่ได้, ภรรยาของคุณก็ต้องเตรียม... ขอร่อนนายออกฤๅไม่ว่าให้แะมา... เพื่อจะต้องขอให้ไปเป็นเพื่อน

เศรษฐ .- อ้อ ! แก่มันจะก็หรือ?

รุจิรา :- คุณอย่าคิดให้มันลึกซึ้งเกินไปนะคะ

...

รุจิรา :- ก็ไม่มีทางเลือกนี่คะ เมื่อสามี่มีงานมากเกินไปที่จะคอยช่วยดูแลภรรยา ภรรยาก็จำต้องดูแลตัวเอง

(2518 : 14)

ผลจากการไม่ระมัดระวังคนในเวลาออกสมาคม จึงทำให้ "รุจิรา" มีจิตใจอ่อนไหวจนประพาศติจารีตประเพณีเห็นสามีไปกับเพื่อนชาย ดังที่ "รุจิรา" ได้สารภาพกับ "เศรษฐ" ว่า "หนีไปกับเขาจริง" (2518 : 39)

ข) การดำรงฐานะเป็นภรรยานักการเมืองด้วยการรู้จักตนเอง นั่นคือรู้จักฐานะของสามี ไม่พุ่มเพื่อโอ้อวดตนว่ามีฐานะร่ำรวย บทละครได้สะท้อนภาพภรรยานักการเมืองที่ใช้จ่ายเงินพุ่มเพื่อ โดยมุ่งแสดงตนว่าเป็นผู้มีฐานะมั่งคั่งจนสามารถช่วยการกุศลโดยไม่สะอึกสะอื้นแต่อย่างใด ดังเช่น "รุจิรา" ซื้อม้าลูกไม้สำหรับคลุมไหล่เพื่อการกุศลในราคาถึง 2,000 บาท จน "เศรษฐ" ทวงตังไว้วา

เศรษฐ :- ว่าถูกหรือ? แต่ ... เอาเถอะ ซื้อมาแล้วก็แล้วกัน

....

เศรษฐ :- เรื่องการกุศลนะพี่ไม่เจียง, เพียงแต่คิดว่าผู้จัดงานอย่างนี้ไม่ค่อยจะเก่ง ... เออ ไม่ค่อยจะเก่งในทางส่งเสริมการประหยัด

(2518 : 5)

และความรู้เกี่ยวกับอายุที่มียอรับประทานอาหารไม่สวยงามสมกับเป็นห้องรับรองแขกของสามี

รุจิรา :- ห้องกินข้าวไม่น่าดูเลย, จนจึต้องอายเขา เวลาคุณเชิญเพื่อนฝูงจากสภามาเลี้ยง จึคิดว่าคงพอใจที่จะไคห้องที่ตกแต่งใหม่, เหมาะที่จะเป็นทีรับรองแขกของรัฐมนตรี ...

(2518 : 24)

การเสนอพบาพและการปฏิบัติตนของภรรยานักการเมืองสำคัญในการแสดงของ "รุจิรา" เป็นสิ่งที่บทละครแสดงค่านิยม และความเชื่อในบทบาทของภรรยานักการเมืองซึ่งมีตำแหน่งหน้าที่ทางการเมืองในระดับรัฐมนตรีว่า ภรรยามีบทบาทที่จะส่งเสริมให้สามีมีชีวิตการเมืองรุ่งโรจน์ ด้วยการปฏิบัติตนอยู่ในกรอบของประเพณี ไม่สนิทสนมกับเพื่อนชายจนเกินขอบเขต มีการวางตัวในเวลาออกสังคมที่เหมาะสม ไม่โอ้อวดฐานะทางเศรษฐกิจให้เกินตัว แต่ภรรยานักการเมืองควรจะ

เข้าใจในเรื่องการเมือง การใช้เวลาในการทำงานของสามี เพื่อสนับสนุนให้สามีมีเวลาและโอกาสมากขึ้นในการทำงาน ตลอดจนรู้จักปรับปรุงการปฏิบัติตนให้เหมาะสมกับฐานะทางการเมืองของสามี

นอกจากบทละครจะสะท้อนถึงค่านิยมในบทบาทและความประพฤติการปฏิบัติตนของภรรยานักการเมืองแล้ว บทละครยังเสนอแนวความคิดที่มีต่อค่านิยมของประเพณีการแต่งงานไว้อีกด้วยว่า การแต่งงานตามประเพณีเป็นสิ่งที่ผูกพันความรัก, ความมั่นคงในชีวิตของคู่สามี-ภรรยาไว้ด้วยกัน และเป็นสิ่งที่ทำให้สถาบันครอบครัวเป็นสถาบันพื้นฐานสำคัญที่ทำให้สถาบันทางการเมืองมีความมั่นคง ดังเช่นที่ "รุจิรา" และ "เศรษฐ" ได้แต่งงานตามประเพณี และเป็นที่ยอมรับกันในสังคม โดยหน้าที่แล้วภรรยาจะส่งเสริมให้ชีวิตและการทำงานของสามีมีความมั่นคงและก้าวหน้า ดังกล่าวไว้ในเรื่องบทบาทของภรรยานักการเมืองข้างต้นนี้

ในทางตรงกันข้าม การมีค่านิยมใน "การแต่งงานชั่วคราว" ซึ่งเป็นค่านิยมของชาวตะวันตก โดยถือเอาความตกลงใจซึ่งกันและกันระหว่างชาย - หญิงว่าจะเป็นผู้สมรสอย่างไรไม่ต้องมีพิธีตามประเพณี เป็นค่านิยมที่บั่นทอนสถาบันครอบครัวตลอดถึงสถาบันอื่น ๆ ด้วย ดังที่ปรากฏในบทบาทของ "อุกฤษ" หม่อมเจ้าสราญ ฐเป็นเพื่อนของ "รุจิรา" และฉวยโอกาสที่ "รุจิรา" โกรธเคืองสามี มาชักชวนให้ "รุจิรา" พินิจหาความสุขตามแบบ "การแต่งงานชั่วคราว" โดยการพุดชู้กงหวานลอมให้ "รุจิรา" หลงเชื่อว่า

อุกฤษ :- (ฉวยโอกาสทันที) ถ้าอย่างนั้นจะทนอยู่ทำไมล่ะครับ? ทำไม
จึงจะต้องเกาะคุณเศรษฐอยู่ล่ะครับ? ยะโส, ไม่รู้จักทะนุถนอม
ยศชีวิตอย่างคุณ...

(2518 : 15)

อุกฤษ :- หลายหนจริงครับ, ประมาณหกครั้ง, แต่ผมก็ยังหวังอยู่ว่าไม่
ช้าคุณจะได้เลิกยึดติดการงานเกี่ยวกับการที่ได้แต่งงานแล้วเสียที.
มันไม่ใช่เรื่องศักดิ์สิทธิ์อะไรหรอก, ถูกคนหัวงอกหลอกเล่น
เท่านั้นเอง

...

...

อุกฤษ :- ความกิดของคนหัวหงอกอีกแล้ว คุณคิดว่าสวมมงคล, นั่งประนม
มือ, ให้คนเขาเข้าคิวมารคนน้ำเป็นแถวยาวนานนั้น จะทำให้คุณหลอก
ตัวเองว่ารักกันคู่คี่มตลอดมา, ทั้ง ๆ ที่ความจริงนั้นความรัก
ได้สลายตัวเสียแล้ว

...

...

อุกฤษ :- นาเวทนาจริง พุชโชเอ๋ย... สาวสวยอย่างคุณต้อง
นั่งคอยขอเศษของความรัก, แบบเดียวกับคนขอทานนั่งเหม่อ
เผื่อว่าพระ เศรษฐระคุณจะหยิบเศษส탕ค์โยนมาให้, ...
นาเวทนาจริง ๆ นะครับ นาทุเรศควย

รุจิรา :- คุณเศรษฐ เป็นสามีที่ดีต่อฉันเสมอ

อุกฤษ :- สามีที่ดี ถ้าคุณเรียกคนที่ทอดทิ้งคุณอยู่ทุกวี่ทุกวัน ว่าสามีที่ดี,
ผมก็ไม่ทราบว่าจะพูดอย่างไรแล้ว

รุจิรา :- คุณเศรษฐมึนงานมาก

อุกฤษ :- ผู้ชายไม่ควรจะทำงานมาก จนไม่มีเวลาให้แก่ภรรยา คนอย่าง
นั้นไม่ควรแต่งงาน ไม่เป็นการยุติธรรมแก่ภรรยาเลยที่จะทำลาย
ความสุข เพราะคิดถึงตัวเอง, ไม่รวมทุกข์, รวมสุขกับฝ่ายหญิง

..

...

อุกฤษ :- ... คุณเศรษฐต้องการอะไรบ้าง, รักอะไรบ้าง, นอกจากความ
ก้าวหน้าทางการเมือง? ถ้ายังมีหัวใจเหลืออยู่, ทำไมจึงทอด
ทิ้งให้คุณต้องอยู่คนเดียวเสมอ ๆ ? ทำไมจึงให้คุณไปไหน ๆ
คนเดียวบ่อย ๆ ?

(2518 . 16 - 18)

การพูดหวานลอมของอุกฤษ เพื่อให้ "รุจิรา" เห็นผิดเป็นชอบว่า การแต่งงาน
ตามประเพณีไม่ใช่เครื่องประกันว่า เป็นการทำให้ชีวิตสมรสมีความสุขอย่างสมบูรณ์ โดยเฉพาะ
อย่างยิ่งการแต่งงานกับนักการเมืองซึ่งมีเวลาอยู่กับงานมากกว่าจะมาใช้เวลาเอาใจใส่ภรรยา "รุจิรา"

เป็นสตรีที่รูปสวย ยังสาว จึงไม่จำเป็นต้องซื้อสัตย์ต่อสามีไม่ได้ทุ่มเทความรักให้อย่างเพียงพออีกต่อไป แต่ "รุจิรา" กว่าจะแสวงหาความรักที่แท้จริงจาก "อุกฤษ" โดยการหนีไปร่วมชีวิตกับเขา และอย่างไม่จำเป็นต้องผูกพันกับแบบแผนประเพณีการแต่งงานให้ยุ่งยากใจต่อไปด้วย "อุกฤษ" ได้ชักจูงใจ "รุจิรา" ให้คล้อยตามต่อไปว่า

อุกฤษ :- คุณ ยอศรีรักของผม, อย่าทนทุกข์ทรมานอยู่เลยครับ
คุณเป็นสาวสวยที่ควรจะได้รับความรักและทะนุถนอมจากบุคคล
ที่เข้าใจและจะชื่นใจในความรักอันแสนหวานของคุณ ...
ผมก็มีสิ่งหนึ่งซึ่งแสนงาม, คือความรักจากหัวใจอันแท้จริง ที่ผม
มอบให้แก่คุณรุจิรา, เชื้อผมเถิดครับ

...

...

อุกฤษ :- คุณจะคิดสักกี่วันผมก็ไม่ว่า, ขอแค่เมื่อคุณตกลงใจแล้ว กรุณา
โทรศัพท์ถึงผม, และผมจะไปรออยู่ที่สถานีหัวลำโพง...
เราอาจขึ้นรถไฟไป, หรือหาเช่ารถคันหนึ่ง ตกลงนะครับ . .

(2518 : 19 - 20)

การชักชวนของ "อุกฤษ" เช่นนี้สะท้อนให้เห็นว่า "อุกฤษ" เชื่อในค่านิยมของ
"การแต่งงานชั่วคราว" ตกลงจะอยู่กับเป็นสามี - ภรรยา กับ "รุจิรา" ตามใจสมัครของทั้ง 2
ฝ่าย ไม่พะวักพะวงว่าจะวัดพิชี่แต่งงานอันเป็นการประกาศให้สังคม หรือ ญาติพี่น้องรับรู้ การร่วม
ตกลงใจอยู่ร่วมกันเป็นสถาบันครอบครัวด้วยวิธี "การแต่งงานชั่วคราว" ตามแบบที่ "อุกฤษ" ตกลง
กับ "รุจิรา" นี่เป็นสิ่งที่คนไทยไม่ควรยึดถือมาประเพณีปฏิบัติ เพราะผลของการกระทำดังนี้ ประการ
หนึ่งคือทำให้ครอบครัวของคนอื่นต้องแตกแยก ดังเช่นครอบครัวของ "เศรษฐ" กับ "รุจิรา" เป็นต้น
และจะเป็นเหตุสืบต่อไปถึงสถาบันการเมือง และระบบการเมือง ถ้าครอบครัวที่ต้องแตกร้าว นั้นเป็น
ครอบครัวของนักการเมือง สิ่งที่สำคัญก็คือ ปัญหาที่จะเกิดภายหลังจากที่ หญิง - ชายได้ยกเลิกการ
แต่งงานชั่วคราวนั้นแล้ว แต่ที่ปรากฏในบทละครได้สะท้อนเพียงภาพของการเลิกร่างระหว่าง
"อุกฤษ" กับ "รุจิรา" อันเนื่องมาจากการแต่งงานชั่วคราวเป็นสิ่งที่ไม่ได้บันดาลให้ชีวิตคู่ของชายหญิง

มีความสุขตามที่หลายคนฝันไว้ ทั้งนี้เพราะการแต่งงานชั่วคราวเป็นวิธีการที่สังคมไม่ยอมรับ และไม่มีข้อผูกพันให้ชายต้องรับผิดชอบต่อหญิงผู้เป็นภรรยา ดังนั้นชายจึงสามารถเลิกราหญิงไปได้อย่างง่ายดาย ไม่ต้องเกรงว่าจะทำให้หญิงต้องเสื่อมเสียชื่อเสียงเกียรติยศแต่อย่างใด

ภาพที่ตัวละครสะท้อนไว้นั้น ปรากฏตามคำบอกเล่าของ "รุจิรา" ดังต่อไปนี้
 จี๋หนีไปกับเขาจริงกะ, ... อุกฤษโกธจี้มากกะ ... ก็ไปเช่ารถยนต์
 ใต้... แล่นชาเป็นเต่า อุกฤษหงุดหงิดมาก, ... เข้าไปถือพวง
 มาลัยเอง ... รถของเราเองจึงไถลลงไปในอนแวงแม้งอยู่ในคู...

...
 ... หน้าตาเป็นริ้วรอย, ... จี๋อดขันไม่ได้ หัวเราะออกมา เขาก็
 โกรธใหญ่ ว่าจี๋เสีย ๆ หาย ๆ ... เขายังโกรธ เขาว่าไม่อยาก
 เห็นหน้าจี๋อีกเลยในชีวิตนี้ แล้วเขาก็เดินคุ่ม ๆ เข้าเมืองสระบุรีไป
 ห้างจี้ไวกลางถนน

(2518 : 39 - 40)

ข้อความตอนนี้แสดงให้เห็นว่า "อุกฤษ" ไม่มีความจริงใจที่จะปกป้องดูแลความ
 ทุกข์สุขให้ "รุจิรา" ได้ ทั้งที่ยังไม่ได้เป็นสามี - ภรรยากัน "อุกฤษ" ยังแสดงธาตุแท้ถึงปานนี้
 แล้ว ถ้าหากได้เป็นสามี-ภรรยาโดยแท้จริงแล้ว แน่แน่นอนว่าชีวิตของ "รุจิรา" ย่อมประสบกับความ
 ชมชื่นยิ่งกว่าอยู่กับคนที่มีภรรยา กับ "เศรษฐ" หลายเท่าตัว ในตอนจบของเรื่องปรากฏว่า "เศรษฐ"
 ได้แสดงความเป็นสามีที่เป็นลูกผู้ชายยิ่งกว่า "อุกฤษ" ด้วยการให้อภัย "รุจิรา" ดังนั้นคือ
 พี่ไปตุ๋น ทำโทษอย่างใดทั้งสิ้น พี่จะช่วยให้น้องของพี่ลืมเรื่องต่าง ๆ
 ที่ผ่านไปแล้ว, ซึ่งเราสองคนต่างก็ผิดพลาดไปคนละเล็กน้อย เรา
 จะเริ่มชีวิตใหม่ที่ขาวสะอาดและสดชื่นนะจ๊ะ

(2518 : 40)

คำพูดของ "เศรษฐ" ยืนยันให้เห็นอย่างชัดเจนว่า การแต่งงานอย่างถูกต้องตาม
 ประเพณีนั้นเป็นไปด้วยความรักที่มั่นคงกันอย่างลึกซึ้ง เป็นสิ่งที่ประกันให้รู้ว่าชีวิตสามีภรรยาจะมีความ
 มั่นคงตลอดไป ซึ่งเป็นการตกลงใจจะอยู่ร่วมชีวิตกันของชายหญิง เป็นกรอบคร่าวอย่างถูกแบบแผน

ประเพณีของไทย ทำให้สถาบันครอบครัวมีความมั่นคง ไม่มีปัญหาดังเช่น การแต่งงานชั่วคราวซึ่งเป็น
ค่านิยมที่เป็นอุปสรรคบั่นทอนสถาบันทางการเมืองอื่น ๆ ได้

วัฒนธรรมทางการเมืองที่ปรากฏในบทละครเรื่องนี้ เป็นเรื่องของสถาบัน
ครอบครัวและบทบาทของภรรยาในการเมือง ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับการเมืองและสถาบันการเมือง
ในระดับสูงคือ รัฐบาล และรัฐสภา นับว่าบทละครได้พยายามเสนอค่านิยมที่มีอิทธิพลต่อระบบการ
ปกครองแบบประชาธิปไตยในค่านิยมที่จะทำให้ระบบการเมืองแบบนี้ดำเนินไปตามหลักการได้มากขึ้น
เพียงใด ตลอดจนปัญหาและอุปสรรคของสถาบันครอบครัวที่เกิดขึ้นกับระบบการปกครองแบบนี้ ใน
ขณะเดียวกันบทละครก็ได้เสนอภาพเปรียบเทียบ และภาพเหตุการณ์ต่าง ๆ เพื่อสะท้อนให้เห็นว่า
ค่านิยมที่ถูกต้อง เหมาะสมนั้นเป็นอย่างไร ซึ่งผู้ชม ผู้อ่านบทละครจะเกิดความเข้าใจได้เองจาก
บทบาทของ "รุจิรา" และ "อุกฤษ" นั่นเอง

เนื้อหาการเมืองในบทละครเรื่องภรรยาของข้าราชการสำคัญ ในเรื่องของการ
พัฒนาทางการเมือง และวัฒนธรรมทางการเมือง ทั้งสองประการเป็นความรู้ ความคิดเห็นต่อ
ระบบการปกครองแบบประชาธิปไตย ในส่วนที่เป็นรายละเอียดค่อยลงมาจากหลักการปกครอง นั้น
คือ ผู้ชม ผู้อ่านบทละครจะต้องมีความรู้ในทฤษฎีการปกครองมาก่อนแล้ว และมีความเข้าใจในส่วน
ปลีกย่อยต่อมาจากการชม อ่านบทละคร ทั้งนี้เพราะในสมัยรัชกาลที่ 6 ไม่มีนักการเมืองแบบ
"เสรีรัฐ" ที่ปรากฏเป็นตัวตนให้เห็น ดังนั้นบทละครจึงเป็นกระจกสะท้อนภาพครอบครัวของนัก
การเมืองไว้อย่างชัดเจน พร้อมกับเสนอปัญหาภายในครอบครัวซึ่งเกี่ยวโยงถึงระบบการปกครอง
ไว้อย่างเป็นเรื่องที่ควรแก่การศึกษาและสนใจของผู้ชม ผู้อ่านบทละครในยุคสมัยนั้น นับว่าเป็นบทละคร
ที่ได้ปลุกฝังค่านิยม ความรู้เกี่ยวกับการเมืองในระบบประชาธิปไตยในแง่มุมหนึ่งได้ดีประการหนึ่ง
ทีเดียว

8. ธรรมเนียมชัย

ธรรมเนียมชัยเป็นบทละครแบบระบำพิเศษ หรือ ละครรำ อย่างที่เรียกว่าไซมัส บัลเลต (Siamese Ballet) ทรงพระราชนิพนธ์เมื่อ พ.ศ. 2460 เหตุที่ทรงพระราชนิพนธ์เนื่องจาก ทรงสลับพระธรรมเนียมเทศนามงคลวิเศษซึ่งสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรง แสดงทูลเกล้าฯ ถวายในงานพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา
เนื้อหาการเมือง

ธรรมเนียมชัยเป็นเรื่องแสดงถึงผลของการประพฤติปฏิบัติในหลักธรรมะในพุทธศาสนา เนื้อเรื่องสอดคล้องกับเหตุการณ์ที่กำลังเกิดสงครามโลกในขณะนั้น ส่วนเนื้อหาที่ปรากฏในบทละคร เป็นความคิดเห็นทางการเมืองในเรื่องต่อไปนี้

8.1 แนวความคิดทางการเมือง

8.2 ปรัชญาการเมือง

8.1 แนวความคิดทางการเมือง

ตัวละครฝ่ายเทวดา และอสูร เป็นภาพสะท้อนของผู้ใช้อำนาจในเวลาที่เกิดมีสงคราม ฝ่ายเทวดา มี "พระสัทเทกุมาร" เจ้าแห่งสงคราม เป็นผู้ปกครองที่ใช้อำนาจโดยธรรม ส่วนฝ่าย อสูร มี "เทวะศัตรุ" จักรพรรดิแห่งพวกอสูร เป็นผู้ใช้อำนาจโดยไม่ชอบธรรมใช้อำนาจรุกราน เหล่าเทวดา บทละครแสดงความคิดเกี่ยวกับการเมืองไว้ 2 ประการ คือ

8.1.1 การใช้อำนาจ

8.1.2 ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ยุติการปกครองกับผู้ปกครอง

8.1.1 การใช้อำนาจ บทละครเสนอภาพการใช้อำนาจของผู้ปกครองเปรียบเทียบ กันระหว่างผู้ใช้อำนาจและใช้กำลังโดยธรรม กับผู้ใช้อำนาจอย่างเถะเถะ รุกรานทำความเดือดร้อน แก่ผู้อื่น ขอเปรียบเทียบของแนวความคิดนี้ จำแนกเป็น 2 ประการ คือ

ก) "พระสัทเทกุมาร" ใช้อำนาจปกครองให้ปวงเทวดาได้รับความสุข ทั้งทั้ง สวรรคมีความสงบราบคาบ และแม้จะเป็นถึง "เจ้าแห่งสงคราม" แต่ก็มีใ้ใช้อำนาจไปรุกรานแก่ผู้ใด ให้ได้รับความเดือดร้อนแม้แต่น้อย ครั้น "เทวะศัตรุ" นำเหล่าอสูรขึ้นไปรุกรานสวรรค์ "พระสัทเท

กุมาร" ไต่ถามแกพวกทหารอสูรทั้งหลายว่า

..

ภูไททรงอิทธิฤทธิ์

ทั่วทั้งโลกลีเกรงขาม

ภูรภิรมหารมมะคังาม

ไม่หยาบหยามทะนงศักดิ์

...

(2502 : 64)

ผู้ปกครองผู้มีคุณธรรมในการปกครอง ย่อมมีลักษณะแบบ "พระสัทนะกุมาร" คือ ไม่โอ้อวดว่าตนมีกำลังเข้มแข็ง กล่าหาญ จึงไม่ทะนงตนและไม่ก่อความเดือดร้อนแก่ผู้ใด หากแต่ผู้ปกครองเช่นนี้จะใช้กำลังอำนาจของตนเพื่อประโยชน์สุขในสังคมเท่านั้น

ข) การใช้กำลัง อำนาจก่อความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น เช่น "ทเวศัศรุ" เป็นลักษณะของผู้ปกครองที่ใช้อำนาจไม่ถูกต้อง "ทเวศัศรุ" มีความคิดในการใช้อำนาจเพื่อช่วงชิงความจงรักภักดีจากมนุษย์ไว้ให้ไปสวามิภักดิ์ต่อฝ่ายทเวศาคา ดังปรากฏในบทละครดังต่อไปนี้

ทเวศัศรุ จริงหนอขึ้นรอไว้เนิ่นนัก
 พวกยักษ์จะลำบากไม่พอที่
 ควรรับสำแดงแผลงฤทธิ์
 ให้ทวยเทพบนบัลลังก์ใจ

...

(2502 : 61 - 62)

ทเวศัศรุ

...

ผู้ใดกำลังพลึงหาญ

จึงต้องการสนทนาวาเลน

ไม่มีแรงแสรังสุบทร เพื่อชวนเร้น

ความอ่อนแอ แะเห็นเชิงมารยา
 ผู้ใดมีฤทธิ์แรงกำแหงหาญ
 จะต้องการพูดอะไรไปักหนา
 จะไม่ถูกตื๊อเงินินทา
 ทั่วไตรโลกาหรืออย่างไร
 ขอสำคัญนั้นเราต้องไม่แพ้
 เช่นนั้นແหม่หมกนินทา อย่าสงสัย
 คงมัวชมบารมีผู้มีชัย
 ไม่มีใครนิกนินทา

(2502 : 62 - 63)

ผู้ใช้อำนาจ กำลังโดยไม่ชอบธรรม เช่น "เทวะศัตรู" จะมีความคิดต้องการ
 แสดงให้ผู้อื่นมาอยู่ใต้อำนาจของตน จึงแสวงหาวิธีการที่จะทำให้ตนมีอำนาจเหนือผู้อื่นโดยการใช้
 กำลังเข้าเบียดเบียน และมีความเชื่อว่า การมีชัยชนะเหนือผู้อื่นได้นั้น จะทำให้ผู้นั้นรวมทั้งคนอื่น ๆ
 มีความเกรงกลัวไม่กล้าจะตำหนิการกระทำของผู้ใช้อำนาจไม่ชอบธรรมอย่างแน่นอน และจะทำให้
 ตนเป็นที่เคารพเกรงกลัวของกันทั้งปวงด้วย

8.1.2 ความสัมพันธ์ระหว่างผู้อยู่ใต้อำนาจปกครองกับผู้ปกครอง บทละครชี้ให้เห็นว่า
 ถ้าผู้ปกครองที่มีคุณธรรมแล้วไซ้ ผู้อยู่ใต้อำนาจปกครองจะมีความเคารพและจงรักภักดีต่อผู้ปกครอง
 อย่างจริงใจ ดังที่ "มนุษย" มีความรู้สึกต่อ "พระสกันทะกุมาร" ดังที่ "นรศัตรู" มีความวิตกกังวลว่า

...

เพราะเหตุทวยเทพเทวา
 แด่แผ่อาณากว้างนัก
 ทั่วไปใคร ๆ ใฝ่นิยม
 ชมนุญเทวาวาดิหนัก
 อ่อนน้อมยอมตนสามิภักดิ์
 จงรักว่าเขานั้นเที่ยงธรรม

...

(2502 : 61)

ดังนั้นแนวความคิดทางการเมืองในบทละครเรื่องนี้จึงเสนอให้เห็นว่า การใช้ อำนาจแบบ "พระเดช" คือใช้อำนาจด้วยความเที่ยงธรรม เพื่อให้ผู้อยู่ใต้การปกครอง ตลอดจนคน อื่น ๆ ได้รับความสงบสุข มั่นคงแล้ว ย่อมเป็นที่รักและภักดีของคนทั่วไป ซึ่งแน่นอนว่าผู้ปกครองผู้นั้นย่อมได้รับการสรรเสริญเป็นอันมาก อย่างที่บทละครกล่าวว่า ได้รับการยกย่องในสามโลก คือ โลกมนุษย์ สวรรค์ และ นาคาล แต่ในทางตรงกันข้าม การใช้อำนาจแบบ "พระคุณ" คือใช้อำนาจเพื่อให้คนอื่นเกรงกลัวนั้น เป็นอำนาจที่ไม่จริงยั่งยืน

8.2 ปรัชญาการเมือง

บทละครเสนอความเชื่อทางการเมืองเมื่อบอกว่า ผู้ปกครองใดที่มีธรรมะในการปกครอง เมื่อเกิดเหตุการณ์คับขันซึ่งเป็นอันตรายต่อความอยู่รอดของบ้านเมืองแล้ว ผู้ปกครองนั้นย่อมได้รับความช่วยเหลือจากผู้อื่น และจะได้รับชัยชนะในที่สุด ดังเช่น "พระสกันทะกุมาร" ซึ่งถูกพวกอสูรรังควาญจนปางเหวคาได้รับความเดือดร้อน ก็ได้รับความช่วยเหลือจาก "พระยม" เจ้าแห่งธรรมะ "พระอัคนี" เจ้าแห่งไฟ หรือเคชะ และ "พระวิศวกรรม" เทวดาช่างแสงสรรพาวุธ เทพทั้งปวงได้ช่วยต่อสู้กับอสูรจนอสูรแตกพ่ายไป ความเชื่อเช่นนี้ปรากฏในคำพูดของ "พระสกันทะกุมาร" ต่อเหล่าอสูรว่า

ไฉว่ากูไม่รู้เท่าทัน
 ว่ามึงโมหันหนักหนา
 แต่ตราบไรไม่กวนเทว้า
 กูออกส่าหสะกคจิตไว
 แต่มึงโอหังบังอาจ
 ดูแกอำนาจหยาบใหญ่
 กรันจะไม่ลงทัณฑ์ อ้ายจัญไร
 จะได้ใจกำเรือบังการ
 ขอเชิญพระยมอุคมธรรม
 มาประจำช่วยเราเบื่องขวา

(...)

ขอเชิญผู้มีเกชา

มาประจำช่วยเราเบื้องอุกร

(...)

ขอเชิญวิศวกรรมาศิลปสิทธิ์

มาช่วยนิรมิตรแสงศร

(..)

ขอเชิญทวยเทวนิกร

มาช่วยกันราฎรอนสุรี

(...)

...

โห่เอาฤกษ์

ให้เอิกเกริกทั่วธานีศรี !

พวกเราผู้ธรรมะชาวี

จะต่อสู้ปราบเสี้ยนโลกา !

...

เทวาเอาชนะหมูมาร !

(2502 : 64 - 65)

จากข้อความข้างต้นนี้เป็นความเชื่อในธรรมะของการไม่รุกรานผู้ใดด้วยกำลัง
และอำนาจแห่งตน หากแต่ใช้ธรรมะเพื่อสร้างความสงบสุขแก่ปวงชนทั่วไป การมีธรรมะดังนี้ทำให้
ผู้ปฏิบัติธรรมมีผู้รักใคร่ของกันทั่วไป นั่นก็มียอำนาจซึ่งทำให้คนทั้งหลายรักด้วยใจจริง ไม่ใช่ด้วย
ความเกรงกลัวอำนาจ ดังที่ "พระสกันทะกุมาร" มี "พระอภัย" มาช่วยปราบอสูร นอกจากนี้ยังมี
กำลังอาวุธต่าง ๆ หรือที่หมายถึง การร่วมมือใจกันมาช่วยต่อสู้ศัตรูจากคนทั้งหลายอย่างที่ว่า "พระสกันทะ
กุมาร" ได้รับความช่วยเหลือจาก "พระวิศวกรรมา" ดังนั้นเทพทั้ง 3 จึงเป็นสิ่งที่แทนความคิดของ
ธรรมะ ความรักใคร่ด้วยใจจริง และกำลังอาวุธของคนทั้งปวงซึ่งพร้อมใจกันช่วยเหลือเกื้อกูลแก่
ประเพณีธรรมอยู่เสมอ เพื่อไม่ให้มีความทุกข์ยากลำบากจากการรุกรานของศัตรู ความเชื่อในเรื่อง

การประพาศิในธรรมเช่นนี้จะทำให้ผู้นั้นได้รับประโยชน์ทางการเมืองดังเช่นปวงเทวาได้รับอันเนื่อง
จากบุญปกครองสวร รัศประพาศิอยู่ในธรรมะเสมอ

จากบุญเหตุที่ทำให้ทรงพระราชนิพนธ์บทละคร เรื่องนี้ขึ้นมานั้น เป็นสิ่งที่สนับสนุน
ว่าบทละครมีจุดมุ่งหมายจะแสดงหลักธรรมะในพุทธศาสนาที่มีผลเกี่ยวเนื่องไปถึงการเมือง จะเห็นได้
จากแนวความคิดทางการเมืองในเรื่องการใช้อำนาจว่าบุญปกครองที่ประพาศิปฏิบัติในหลักธรรมย่อมมิใช่
อำนาจปกครอง และปฏิบัติต่อบุคคลทั่วไปด้วยความเที่ยงธรรม ซึ่งยังผลให้เกิดความสงบสุขโดยทั่วไป
และทำให้คนทั้งหลายยกย่องวางรักภักดีต่อบุคคลผู้นั้น แม้เมื่อมีภัยมาถึงตัวก็จะมีคนคอยช่วยเหลือ
ในที่สุดก็จะได้รับชัยชนะเหนือฝ่ายอธรรม เนื้อหาการเมืองดังกล่าวนี้ไต่สะท้อนเป็นข้อคิดแก่ผู้ชม ผู้
อ่านบทละครในขณะนั้นให้เปรียบเทียบสภาพเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในช่วงเวลานั้น (พ.ศ. 2460)
และเลือกแนวทางของธรรมะเพื่อยึดถือประพาศิปฏิบัติให้เหมาะสมกับกาล การณ์ต่อไปด้วย

9. ธรรมาธรรมะสงคราม

ธรรมาธรรมะสงคราม เป็นบทละครในลักษณะบทพากย์โขน ซึ่งทรงพระราชนิพนธ์เมื่อ
พ.ศ. 2462 ด้วยเหตุที่ทรงสลับพระธรรมเทศนามงคลวิเศษของสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยา
วชิรญาณวโรรส ในงานพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษาเมื่อปี พ.ศ. 2461 ต่อมาปี พ.ศ. 2463
ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์พระราชทานในงานพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา มีภาพ
พระหัตถ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ประกอบตลอดเรื่อง และคำ
นำเป็นภาพลายลายพระราชหัตถ์

เนื้อหาการเมือง

๑. ธรรมาธรรมะสงครามนี้ทรงพระราชนิพนธ์ตามเค้าเรื่องในธรรมะชาดก เอกาทสนิบาต
และทรงมีพระราชดำริจะแสดงหลักแห่งธรรมะที่ขัดแย้งกันระหว่างธรรมะกับอธรรม แนวคิดในเรื่อง
ของธรรมะครั้งนี้ไต่สะท้อนถึงเนื้อหาการเมือง 2 ประการคือ

9.1 แนวความคิดทางการเมือง

9.2 ปรัชญาการเมือง

9.1 แนวความคิดทางการเมือง

บทละครเสนอแนวความคิดทางการเมืองเกี่ยวกับอำนาจ บทบาทของผู้ปกครอง และความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองกับผู้ปกครอง โดยสะท้อนลงในการกระทำของ "ธรรมะเทวบุตร" และ "อธรรมะเทวบุตร" ผู้เป็นเทพบุตรในสวรรค์ชั้นกามาพจร*

9.1.1 อำนาจ บทละครเสนอภาพของการใช้อำนาจในทำนองของการเปรียบเทียบระหว่างการใช้อำนาจโดยธรรมและการใช้อำนาจไม่ชอบธรรม

ก) อำนาจโดยธรรม "ธรรมะเทวบุตร" เป็นเทพบุตรใช้อำนาจโดยธรรม ปกครองปวงมนุษย์ให้มีความสุข รวมทั้งอำนวยการความสุขให้แก่มนุษย์ทั้งหลายอีกด้วย "ธรรมะเทวบุตร" ไม่ใช้อำนาจ หรือกำลังทำความเดือดร้อนโดยเบียดเบียน รุกรานมนุษย์ มีแต่จะแผ่ ความดี และแนะนำแต่สิ่งดีทำให้เกิดความสุขแก่ผู้ปฏิบัติให้แก่วงชนเท่านั้น กังที่ "ธรรมะเทวบุตร" ตอบ แต่ "อธรรมะเทวบุตร" ซึ่งเข้ามาขวางทางกระบวนแห่งของ "ธรรมะเทวบุตร" "ควยถอยสุนทร อ่อนหวาน" ว่า

...

๑	กูราอะธรรมมหาศาล	เราขอให้ท่าน	หลีกทางให้เราเดินไป
๑	อะธรรมตอบว่าฉันใด	เราจะหลีกให้	เราก็กไม่หย่อนศักดิ์ศรี
๑	ธรรมะจึงว่าเรานี้	สิทธิย่อมมี	ที่ควรจะได้ทางจร
๑	เพราะเราชวนชนนิกร	ให้จิตสุนทร	บำเพ็ญกุศลจรรยา
๑	เราทำให้ชนนานา	ได้มีศุข	นะเล็คี่ประเสริฐทุกสถาน
๑	สมเด็จพรานมหาจารย์	สรรเสริญทุกวาร์	เพราะเรานี้เที่ยงธรรมมา
๑	อีกทั้งมนุษย์เทว	น้อมจิตบูชา	ทุกเมื่อเพราะรักความดี

(2516 : 18)

* คือสวรรค์ชั้นที่เทวดายังเกี่ยวข้องกับในกาม

ข้อความข้างต้นนี้เป็นแนวความคิดเกี่ยวกับการใช้อำนาจโดยธรรม ผู้ปกครอง เช่น "ธรรมะเทวบุตร" มีความเที่ยงธรรมที่จะไม่ใช้อำนาจให้ผู้อื่นเดือดร้อน แต่ในทางตรงกันข้าม กลับอาศัยอำนาจของตนเป็นเครื่องมือสำหรับแนะนำให้ผู้ปฏิบัติตามการปกครองโดยตรง คือเหล่ามนุษย์บน พื้นโลก ได้ประพฤติปฏิบัติในทางที่ชอบที่ดีเพื่อให้ชีวิตมนุษย์มีความสุขอย่างสมบูรณ์ มีความมั่นคง มั่นคง และห่างไกลจากความชั่ว สิ่งไม่ดีทั้งหลายได้

ข) อำนาจไม่ชอบธรรม การใช้อำนาจแบบตรงกันข้ามกับ "ธรรมะเทวบุตร" คือ การใช้อำนาจเพียวเกาะกระรณผู้อื่นโดยมีเหตุไม่สมควร ดังที่ "อธรรมะเทวบุตร" ถืออำนาจ หาเหตุวิวาทกับ "ธรรมะเทวบุตร" โดยไม่ยอมหลักทางเดินแก่กระบวนเทวตาของ "ธรรมะเทวบุตร" เมื่อ "ธรรมะเทวบุตร" ขอเดินผ่านไปก่อน "อธรรมะเทวบุตร" ก็ไม่ยอมทำตาม เพราะถือตนว่า

๑ อธรรมตอบว่าฉันนี้ รัพลมากมี ไม่ต้องประหวั่นพรั่นใจ

๑ ไม่เคยยอมให้ใคร วันนีเหตุใดน จักยอมให้ทางท่านจร

...

๑ อธรรมว่าคำอ่อนวอน หรือพจนากร อ้างเหตุสมควรใด ๆ

๑ ไม่ทำให้เรานี้ไซ้ ยอมหลักทางให้ เพื่อธรรมะเทพจรดี

๑ มาเถิดรบกันวันนี้ ใครชนะควรมี สิทธิไถ่ทางเดินไป

(2516 : 19)

ผู้ใช้อำนาจไม่ชอบธรรมเช่น "อธรรมะเทวบุตร" นั้นจะมีความเชื่อว่า การ จะได้อำนาจมานั้น ก็ด้วยความกล้า ทำลายผู้ที่ขัดขวางความคิดหรือการกระทำของตน ด้วยกำลัง ดังที่ "อธรรมะเทวบุตร" กล่าวกับเหล่ามนุษย์ว่า

๑ ผู้เฝ้าซึ่งอำนาจ ก็ต้องอาจและหาญกล้า

๑ ใครขวางฉมรรคา ก็ต้องปองประหารพาลัน

(2516 : 13)

นอกจากนี้ก็ควรแสวงหาทรัพย์สินของกัวยกำลังตามอำเภอใจตน ผู้ใดอ่อนแอว่า ก็ใช้กำลังเข้าข่มเหง ดังที่กล่าวไว้ดังนี้

๑	อยากมีซึ่งทรัพย์สิ่ง เมื่อใดจะไค้ทัน	จะมานั่งอยู่เฉยฉนั้น*	มนะมุงและปราณนา*
๑	กำลังอยู่กับใคร ใครอ่อนกับประรา	ลี้กัโชกำลังคร่าห์	จิตะแนมิสงสัย
๑	สัตว์ผู้มีโณ กวรถือน่ามีไว้	ศุภลัภณนาไซร	แปนสมบัตินกลางเมือง
๑	ใคร เวลาควรเอาเปรียบ ลวงลอบขอตองเปลื้อง	และมุสาประคินธุรื่อง	ชนะหากำโรงาม
๑	เมื่อเห็นซึ่งโอกาส*	ผู้ฉลาดพยายาม	และประโยชน์ตนถึง
๑	ใครท้วงตุทักว่า เขานั้นลัแนจิง*	ก็จึงคำให้เสียงอิง	จะชลาศและเกรงเรา
๑	พูดเล่นไม่เป็นสา กระทบกระเทียบเขา	ระสำหรับจะแก้เหงา	ก็สนุสนานกั
๑	ใครจนจะทนายาก กิดปองซึ่งของดี	และลำบากอยู่ไยมี	ณผู้นันเก็บงำ
๑	ใครทำให้ขัดใจ ไว้หาโอกาสทำ	ลี้ก็ควรจะจคจำ	ทุษะบ้างเพื่อสาใจ

(2516 : 14)

เมื่อเปรียบเทียบกับแนวความคิดของผู้ใช้อำนาจโดยธรรม เช่น "ธรรมะเทวนุคร"
แล้วย่อมแตกต่างกันโดยสิ้นเชิง ฝ่ายที่ใช้อำนาจโดยธรรมไม่ใช้กำลังเบียดเบียน ช่มเหงผู้อื่นไม่ว่า
จะโดยทางกาย วาจา และใจ ดังกล่าวไว้ดังนี้ คือ

* ตัวสะกดตามต้นฉบับ

๑ การฆ่าประกาศัตว์	อุปฺปะโยชนัมพึงมี
อ้างว่าคงชีวิต	ยอมเป็นสิ่งที่ควรยอม
๑ ถือเอาซึ่งทรัพย์สิ้น	อันเจ้าของมิยินยอม
เขานั้นเสียกายยอม	จิตตะซึ่ง เป็นหนักหนา
๑ การลวงประเพณี	ณฺบุตรีและภรรยา
ของชายผู้นอนลา	มกะกิจบอบังควร
...	
๑ ส่อเสียดเพราะเกลียดชัง	บมียังอุปฺปะโยชนโค
เลื้อยยศและลกลโม	ตริระหว่างคณาสลาย
๑ พุทธยานกระทบคน	ก็คองทนซึ่งหยาบคาย
เจรจากับเขาร้าย	ฤว่าเขาจะตอบก็
๑ พุทธเจ้าที่เพ้อเจ้อ	วจะสาระบมีย
ทำตนให้เป็นที่	นรชนเขานินทา
๑ มุ่งใจและไม่ทรพ	ยะควยโลภะเจตนา
ทำให้กันอื่นพา	กันคำหมิภูหยา
๑ อิกความพยาบาท	มนะมุงจำนงร้าย
ก่อเวรบุรุษ	กูจะพนซึ่งเวร

(2516 : 6 - 7)

ดังนั้น การเปรียบเทียบความเชื่อของผู้ใช้อำนาจในลักษณะตรงกันข้ามกับของ "อธรรมะเทวบุตร" และ "ธรรมะเทวลูคร" ซึ่งเป็นการเสนอแนวความคิดทางการเมืองว่า การใช้อำนาจที่ดี ถูกต้อง และเป็นประโยชน์แก่ผู้อยู่ใต้การปกครองนั้น ก็คือใช้อำนาจในขอบเขตของหลักจริยธรรม ไคแกศีล 5 โดยปฏิบัติทั้งกาย วาจา ใจ และหลักของศีล 5 นี้จะเป็นเครื่องควบคุมมิให้

ผู้ใดใช้อำนาจทำความเดือดร้อนแก่คนอื่น ๆ อีกด้วย

นอกจากนี้ผู้ใช้อำนาจไม่ชอบธรรม ยังกระทำการใช้กำลัง อำนาจอย่างเป็น
อันตรายแก่คนทั่วไป ด้วยวิธีการของคนพาล เพื่อตั้งตนเป็นใหญ่เหนือผู้อื่น ดังที่ "ธรรมะเทวบุตร"
ได้แสดงแนวความคิดเช่นนี้ว่า

๑ ในกาลอนาคต	ก็จะมีบุญงหมาย
ชมธรรมะทำลาย	และประทุษร้ายมนุษย์โลก
๑ เชื้อถือกำลังแสน	ยะจะขึ้นเป็นหัวโจก
หวังครองประคาโลก	และเป็นที่ใหญ่ในแดนดิน
๑ สัตถ์ผู้มีตรามัน	ก็จะเรียกกระคายขึ้น
ละทิ้งธรรมะสิ้น	เพราะอ้างคำว่าจำเริญ*
๑ หลึงชายและทารก	ก็จะตกที่คำเคียด
ดูกรอาณัฏฐะประหารเห็น	บมิมีอะไรขวาง
๑ ฝ่ายพวกอะธรรมheim	ก็จะเริ่มจะรืทาง
ทำการประหารอย่าง	ที่มนุษย์มิเคยใช้

(2516 : 23 - 24)

การไว้วางใจแสวงหาความยิ่งใหญ่แห่งตนด้วยการละเมิดสัญญา และประหาร
ประหารชีวิตมนุษย์อย่างไรมนุษย์ธรรม เพราะต้องการความยิ่งใหญ่แห่งตนเพียงอย่างเดียว ได้นำ
ความเดือดร้อนมาสู่มนุษย์ทั้งหลายและทำให้สังคมมนุษย์ไม่มีความปลอดภัย ไร้ความสงบสุขเพียงพอที่
จะดำเนินชีวิตในสังคมนั้นตามปกติต่อไปได้ ดังนั้นผู้ที่มีอำนาจและกำลังอยู่ในมือจึงต้องเลือกปฏิบัติ
ในทางใดทางหนึ่งระหว่างการใช้อำนาจชอบธรรมกับการใช้อำนาจไม่ชอบธรรมว่าจะกระทำเพื่อผล
ประโยชน์แก่คนทั่วไป หรือแก่ตนเอง ซึ่งบทละครก็ได้เสนอแนวทางที่รอบคอบเหตุผลแล้วในบทบาท

* ตัวสะกดตามต้นฉบับ

ของ "ธรรมะเทวบุตร"

9.1.2 บทบาทของผู้ปกครอง ผู้ที่จะปกครองราษฎร ไม่ว่าจะเป็นคนในชมพูทวีป ตามเนื้อเรื่อง หรือ คนไทยในความเป็นจริงก็ตาม ผู้นั้นจะทำหน้าที่อย่าง "ธรรมะเทวบุตร" ได้ แสดงบทบาทต่อเหล่านมนุษย์ มีใจกระทำอย่าง "ธรรมะเทวบุตร" ทั้งสองมีบทบาทต่างกันดังจะกล่าวโดยละเอียดดังนี้

ก) "ธรรมะเทวบุตร" เป็นผู้ปกครองที่นำผู้อยู่ใต้การปกครองไปในทางที่ชอบ ในสิ่งที่ดีงาม ซึ่งจะทำให้สังคมมีระเบียบ ไม่มีความขัดแย้งจนเกิดความระส่ำระสายอันเป็นเหตุนำไปสู่ความไม่มั่นคง ไม่ปลอดภัย และขาดความสงบสุข "ธรรมะเทวบุตร" ได้สั่งสอนเหล่านมนุษย์ให้ประพฤติปฏิบัติในหลักธรรมะ ดังนี้คือ

๑	ถูกอนิกรชน ทั้งสิบประการจำ	อกุศลกรรม* และละเว้นอย่าเห็นดี
...		
๑	เชื่อผิดและเห็นผิด เศร้าหมองมีผองผา	คิดจะนี้จะเสื่อมพา ศุกระรื่นฤดีสลาย
๑	ละสิ่งอกุศล เหมาะยิ่งทั้งหญิงชาย	สีกะมลจะพึงหมาย สุจริตไตรทวาร
๑	จงมุ่งบำเพ็ญมา บำรุงบิดามาร	คฤปิฐานฐานการ กรให้เสวยสุข

* หรืออกุศลกรรมบท 10 ทางแห่งความชั่ว, ทางบาป มี 10 อย่าง คือ กายทุจริต 3 วจีทุจริต 4 และมโนทุจริต 3

กายทุจริต มี ๓ อย่าง จักขวัจฺญ์ ประพฤติผิดในกาย
วจีทุจริต มี ๓ อย่าง ขาป ฆาต ๒๒ กุสโลจโจ บุกเขจ
มโนทุจริตมี ๔ อย่าง (โลภะ) โกรธ (โกรธะ) หลง (โมหะ)

๑ ไคร่ทำนั้ไธ ^๕	ก็ไค่ไกราสทุทขั
เนานานสรวาญสุข	และไค่ไค้ละไลสววรรค
๑ ยศไหญ่จะมาถึง	กิตถิงจะตามทัน
เป่ [*] เนิจจะนิรัน	ครบอมจะหรรษา

(2516 : 6 - 7)

หลักแห่งอุทิศตนธรรมซึ่ง "ธรรมะเทวบุตร" สอนมิให้ปวงมนุษย์ทั้งหลายประพฤติปฏิบัติ แต่ให้บำรุงเลี้ยงดูบิดามารดาให้มีความสุขตามหน้าที่ของบุตร—ธิดาแล้วก็จะเป็สิ่งที้นำให้ประพฤติปฏิบัติเช่นนี้มีความสุข มียศศักดิ์เป็นที่ยศสรรเสริญของผู้พบเห็น การกล่าวว่า ผู้ประพฤติปฏิบัติจะไค่ไปสววรรคนี้ มีความหมายว่า คือความสุขอันบังเกิดแก่ผู้ปฏิบัตินั้นเอง จะเห็นไค่ว่า "ธรรมะเทวบุตร" สั้สอนให้มนุษย์จักสถาบันครอบครัวให้มีความมั่นคงด้วยความรักและการช่วยเหลือเกื้อกูลต่อกันของสมาชิกในครอบครัว ซึ่งแน่นอนว่าความสุขความมั่นคงในสถาบันครอบครัวจะเป็นสายโยงไปสู่การประพฤติปฏิบัติที่ก่อให้เกิดความสุข ความมั่นคงเช่นกันในสถาบันการ เมืองอื่น ๆ

ข) 'อธรรมะเทวบุตร' เป็นผู้ปกครองที่มีจิตใจพาล ไม่เกรงกลัวผู้ใด ดังนั้นจึงไม่ไค่แสดงบทบาทที่จะนำมนุษย์ไค่ทางที่ชอบ ในสิ่งที่ตั้งาม ตรงกันข้ามกลับตูดเหยียดหยามมนุษย์ว่ามีศักดิ์ศรีต่ำกว่าสัตว์ มีความวิชลาด ไม่เชื่อมั่นในตนเอง ดังนั้น "อธรรมะเทวบุตร" จึงสั่งสอนให้มนุษย์กระทำสิ่งที่ละเมิดหลักปฏิบัติของ "ธรรมะเทวบุตร" แนวความคิดดังกล่าวนี้ปรากฏในบทละครดังนี้

๑ กูราประชาธารญ	นรชาตินิกรชน
จงนึกถึงฐานตน	ว่าตกต่ำอยู่ปานใด
๑ ไมสู่อรแมน	ฤว่าแม้บิศาจไค
ปูงสัตัวมกลางไพร	ก็ย้ง เก่งกว่าปูงคน

* ตัวสะกดตามต้นฉบับ

๑	ทั้งนี้เพราะข้าลาค กางมัวแตกลัวชน	บมีอาจจะช่วยตน จะคำหนีและนิมทา
...		
๑	กำสอนของอาจารย์ จะนั่งไยดีไย	ก็บุราณเกินสมัย จงประพฤติกามจิตตุ
๑	บิครและมารดา เลี้ยงไว้ทำไมดู	ก็ชราหนักหนาอยู่ นับจะเบื่องมิควรการ
๑	เขาให้กำเน็คเรา กฎธรรมะคำทาน	ก็มีไช้เช่นให้ทาน ว่าเป็นของไม้อัจฉรย์
๑	มาบัวแตกลัวบาป อย่าสุขสนุกนั้น	ก็จะอยู่ทำไมกัน ทักต้องตำริทแสวง
๑	ใครมีกำลังอ่อน ใครเคชะสำแดง	ก็ต้องแพญมีแรง ก็จะสมอารมณ์ปอง

(2516 : 13 - 15)

ถ้าใครเชื่อตามคำสั่งสอนของ "อธรรมะเทวบุตร" โดยไม่ปฏิบัติหรือเชื่อคำสั่งสอนของครูอาจารย์ ไม่เลี้ยงดูบิดามารดาด้วยเห็นว่ามันเปลือง และไม่ใช้บุคคลที่มีบุญคุณในฐานะที่ให้กำเน็คตน อีกทั้งแสวงหาความสุข อำนาจตามใจต้องการโดยไม่เกรงกลัวบาป ดังนั้นแล้ว ย่อมทำให้มนุษย์ไม่มีความเชื่อถือต่อกันในความคิดเห็น หรือแม้แต่หลักแห่งความเป็นจริง ซึ่งส่งเสริมสติปัญญาของมนุษย์ มนุษย์ย่อมมีความระแวงซึ่งกันและกัน อนึ่งสถาบันครอบครัวจะไม่สามารถรวมกันเป็นปึกแผ่นได้ เพราะไม่มีความรักเป็นเครื่องผูกพัน ส่วนในสังคมก็เช่นกันถ้าต่างกระทำความตามใจตนเอง และใช้อำนาจรังแกผู้อื่นแกล้วอย่างไม่มีเกรงกลัวบาปแล้วก็ย่อมเกิดความวุ่นวายขึ้น เพราะต่างคนต่างกระทำความพอใจแห่งตน ซึ่งย่อมจะก้าวก่ายผู้อื่นหรือกระทบกระเทือนถึงผู้อื่นอย่างแน่นอน

* ทั่วสะกดตามต้นฉบับ

ดังนั้นชีวิตของคนในสังคมนับแต่ภายในครอบครัว ในวงการศึกษา และระดับสูงขึ้นไปก็จะมีแต่ความ
ยุ่งเหยิง ไม่อาจรวมตัวเป็นปึกแผ่นกันได้แน่นอนว่าสังคมนั้นไม่อาจดำเนินต่อไปอย่างมีประสิทธิภาพ
หรือมีความก้าวหน้าได้เช่นกัน

แนวความคิดในเรื่องบทบาทของผู้ปกครองที่ปรากฏในบทละครนั้น เป็นเรื่องของ
หลักการในการปกครองของผู้ปกครองที่จะต้องนำให้สังคมนั้น ๆ มีความมั่นคง สามารถรวมตัวกัน
เป็นปึกแผ่นด้วยความรักและการทำหน้าที่อันเหมาะสมตามฐานะและบทบาทของตน ตลอดจนประพฤติ
ปฏิบัติตนในศีลธรรม เพื่อไปบอกความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น วิธีการประการหนึ่งของผู้ปกครองก็คือ แสดง
บทบาทเป็นผู้สั่งสอน แนะนำให้ประชาชนประพฤติปฏิบัติในทางที่ชอบทั้งภายในครอบครัวและในสังคม
การมีบทบาทดังนี้จะมุ่งสั่งกบให้มีความสุข ความก้าวหน้า รวมทั้งมีประสิทธิภาพ อันจะสนองตอบมาสู่
คนในสังคมนั้นในเวลาเดียวกันด้วย

9.1.3 ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ยุติการปกครองกับผู้ปกครอง เมื่อบทละครเสนอ
แนวความคิดทางการเมืองในเรื่องของอำนาจและบทบาทของผู้ปกครองในทำนองเปรียบเทียบกันแล้ว
ยังสะท้อนถึงความรู้สึกของผู้ยุติการปกครอง คือ มนุษย์ที่มีต่อผู้ปกครอง คือ "ธรรมะเทวบุตร"
และ "อธรรมเทวบุตร" กล่าวคือ ถ้าผู้ปกครองมีคุณธรรมในการใช้อำนาจ และนำประชาชนให้
ประพฤติปฏิบัติในทางที่งามแล้ว ผู้ยุติการปกครองก็ย่อมมีความเคารพ บูชา และมีความจงรัก
ภักดีด้วยจริงใจไม่จำเป็นว่า ผู้ใดมาบังคับให้มีความรู้สึกเช่นนั้น แต่เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเองด้วยความเต็ม
ใจของประชาชนเท่านั้น และผู้ปกครองก็มีความรัก และปรารถนาดีต่อประชาชนเหมือนพ่อที่มีความรู้
ลึกซึ้ง กล่าวคือ

ความรู้สึกของมนุษย์ต่อ "ธรรมะเทวบุตร" ถ้าผู้ปกครองมีคุณธรรมในการใช้
อำนาจ และนำประชาชนให้ประพฤติปฏิบัติในทางที่งามแล้ว ผู้ยุติการปกครองก็ย่อมมีความเคารพ
บูชา และมีความจงรักภักดีด้วยจริงใจไม่จำเป็นว่า ผู้ใดมาบังคับให้มีความรู้สึกเช่นนั้น แต่เป็นสิ่งที่เกิด
ขึ้นเองด้วยความเต็มใจของประชาชนเท่านั้น และผู้ปกครองก็มีความรัก และปรารถนาดีต่อประชาชน
เหมือนพ่อที่มีความรู้ลึกซึ้ง กล่าวคือ

ความรู้สึกของมนุษย์ต่อ "ธรรมะเทวบุตร"

- ๑ กษัตริย์พราหมณ์แพศย์ศูทรทั้งหลาย ต่างมาเรียงราย ระยอบบังคมเทวัญ
๒ ต่างคนปลื้มเปรมเกษมสันต์ ต่างคอยเงี่ยกรณ เพื่อฟังพระเทวะบัญชา

(2516 : 5)

ความรู้สึกของ "ธรรมะเทวบุตร" ทอมมนุษย์

- ๑ เมฆตากการุญรัก ษะพิทักษ์ภูวดล
ปราณีนิกรชน ฤจะดั่งบีโอรส

(2516 : 1)

ความรู้สึกของมนุษย์ต่อ "อธรรมะเทวบุตร"

- ๑ เหลือบแฉเห็นชนนิกร ท่าทางสยดสยอง อธรรมก็ยิ่งเหิมหาญ

(2516 : 11)

- ๑ พุกเสร็จแล้วเล็งแลมอง เห็นคนสยดสยอง อธรรมก็ยิ่งยินดี

(2516 : 15)

จะเห็นได้ว่าความรู้สึกของมนุษย์ต่อ "อธรรมะเทวบุตร" คือ ความกลัว เมื่อ
ประสบกับการใช้อำนาจขู่บังคับให้กลัวเกรงแล้ว มนุษย์ย่อมจะไม่มีความเคารพ เชื่อฟัง "อธรรมะ
เทวบุตร" อย่างจริงใจ รัฐบาลจะมีความเคารพเชื่อถือต่อผู้ปกครอง ก็เป็นไปด้วยความไม่เต็มใจ

แนวความคิดทางการเมืองในเรื่องอำนาจ บทบาทผู้ปกครอง และความสัมพันธ์
ระหว่างผู้อยู่ใต้การปกครองและผู้ปกครอง มีความเกี่ยวข้องกันซึ่งกันและกัน กล่าวคือถ้าผู้ปกครอง
ใช้อำนาจโดยธรรมด้วยความรักอย่างจริงใจต่อประชาชนแล้ว ก็ย่อมใช้อำนาจเพื่อประโยชน์ของ
ประชาชนและสังคม ให้เกิดความมั่นคง ปลอดภัย และมีความสุข ไม่ว่าผู้นั้นจะอยู่ในฐานะสูงหรือต่ำ
แต่ใครก็ตาม ดังนั้นประชาชน ผู้อยู่ใต้การปกครอง มีความผูกพันอย่างแนบแน่นต่อผู้ปกครอง โดยมีความ
เคารพบูชาผู้ปกครองอย่างเต็มใจ ส่วนผู้ปกครองที่ไม่มีความหวังดีต่อประชาชน ย่อมใช้อำนาจโดย
ไม่ชอบธรรม เหี้ยมโหดเกะกะผู้อื่น และถูกดูแคลนผู้อยู่ใต้การปกครอง รวมทั้งชักนำประชาชนไปใน

* ตัวสะกดตามต้นฉบับ

ทางมิชอบ ประชาชนย่อมเกลียดชัง แต่ที่เกรงกลัวอำนาจจึงจำยอมนิ่งเฉย ถึงแม้มนุษย์ไม่กล้าขัดแย้ง คำสั่งสอนของ "อธรรมะเทวบุตร" ขอเรียนเทียบแนวความคิดทางการเมืองทั้ง 2 แนวนี้ บทละครเสนอความคิดเห็นว่าแนวความคิดทางการเมืองซึ่งสะท้อนออกมาในบทบาทของ "ธรรมะเทวบุตร" เป็นหลักการที่ควรยึดถือ ความคิดเห็นเช่นนี้จะกล่าวโดยละเอียดในเรื่องวัชระธรรมทางการเมืองต่อไป

9.2 ปรัชญาการเมือง

บทละครเสนอหลักการอันเป็นรากฐานของการปกครองว่า ผู้ปกครองเป็นบุคคลสำคัญที่จะทำให้ประชาชน ตลอดจนสังคมมีวิถีทางไปในทางใดทางหนึ่ง คือ ไปสู่ความก้าวหน้าและมีความสุข หรือ ไปสู่ความแตกแยก มีความวุ่นวายจากการแสวงหาอำนาจส่วนตัว ผู้ที่มีอิทธิพลต่อสังคมดังนี้ได้แก่ ผู้ปกครองที่มีคุณธรรม หรือ ผู้ปกครองที่ไร้คุณธรรม

9.2.1 ผู้ปกครองที่มีคุณธรรม คือ "ธรรมะเทวบุตร" ซึ่งไม่แต่สิ่งที่ดีงาม คือ ธรรมะ และมีความรักต่อมนุษย์อย่างบริสุทธิ์ใจ ไม่หวังผลตอบแทนเหมือนพ่อรักลูก เมื่อเผชิญกับอันตรายก็มีความอดทนและกล้าจะเผชิญกับสิ่งนั้นอย่างมีเหตุผล

ก) คุณสมบัติในการประพฤติปฏิบัติของผู้ปกครอง ได้แก่ ความรัก ความปรารถนาดีต่อประชาชน

๑ เมตตาการุญรัก
ปราณินิกรชน

ชะพัทธัญญวล
คุจะตังปิโยรส

(2516 : 1)

และเมื่อทุกฝ่ายไม่ชอบธรรมจะทำร้าย ผู้ปกครองที่มีคุณธรรมมีความอดทนไม่ต่อสู้ควย เพราะไม่มีเหตุผลที่ควรที่จะก่อสงครามควยกัน ดังที่ "ธรรมะเทวบุตร" อดทนต่อการข่มเหงของ "อธรรมะเทวบุตร" ซึ่งพาลหาเรื่องควยโดยไม่ยอมให้ "ธรรมะเทวบุตร" ยกกระบวนผ่านทางเดินไปก่อน

๑ ฝ่ายทัฬหะธรรมราฎรอน
ธรรมะสลคหฤทัย
จะทองทนคำคูหมิ่น

ห้าวหาญชาญสมร
คิดว่าตนไซร้
และต้องยอมยิน

ฝ่ายธรรมอดทนระอาใจ
จะไม่ชนะดังถวิล
ให้ทางแก่ฝ่ายอธรรม

(2516 : 20)

การยอมให้ "อธรรมะเทวบุตร" กล่าวดูหมิ่นอย่างไม่ยำเกรงต่อ "ธรรมะเทวบุตร" นั้น นับว่าต้องใช้ความอดทนเป็นอย่างสูง เพราะ

๑	ธรรมะว่าเราเกิดก่อน	ในโลกอัมพร	อะธรรมะเธอเกิดตามมา
	ตัวเราเก่ากว่าแก่กว่า	ใหญ่ยิ่งยศถา	ผู้น้อยควรให้ทางจร

(2516 : 18)

ในทางตรงข้ามกับการประพฤติปฏิบัติของ "ธรรมะเทวบุตร" คือ ความโกรธ และริษยาต่อผู้อื่นซึ่งมีความซื่อสัตย์สุจริตณิควิสัยแห่ง "อธรรมะเทวบุตร"

๐	ครองพวงบรivar	ล้วนแต่พาลประจุกกัน
	โทโธและโมหันต์	บมิพึงบำเพ็ญบุญ
๑	เห็นใครน้ำใจซื่อ	สุจริตะการุญ
	เธอก็มีกัณฑ์หนุน	เพราะพิโรธและอุศยา

(2516 : 9)

ข้อความเหล่านี้เป็นข้อเปรียบเทียบให้เห็นอย่างชัดเจนว่า ผู้ปกครองแบบใดที่เป็นรากฐานสำคัญในการปกครอง นั่นคือ ผู้ปกครองที่มีความรักใคร่ประชาชน ตลอดจนอดทนต่อการกล่าวหาว่าร้ายอย่างไร เหตุผลของผู้ขึ้น

ข) การประพฤติปฏิบัติในหลักธรรม ผู้ปกครองที่ดีย่อมอยู่ในศีลธรรมซึ่งเป็นเครื่องจำกัดการกระทำที่เบียดเบียนโดยใช้อำนาจไม่ชอบธรรมได้ ดังที่ "ธรรมะเทวบุตร" ประพฤติปฏิบัติพร้อมด้วย กาย วาจา ใจ

๑	กรองทิพพะพิมาน	บรivarอมรปวง
	ปองธรรมะบคอง	ลุ่มอำนาจอะกุศล
...		
๑	ทรงเกรียงกัควนขาว	สุะวิภูษณาสม
	ส่ำแกงสุโรคม	สุจริตมไตรทวาร

(2516 : 1)

ส่วนผู้ปกครองที่ทำให้สังคมที่ตนปกครองได้รับความทุกข์ลำบาก ก็คือ ผู้ปกครองที่ "บมิพึงบำเพ็ญบุญ" (2516 : 9) จึงมีนิสัยพาลเกร เช่น "อธรรมะเทวบุตร" ดังกล่าวในตอนต้นนี้แล้ว

ฉะนั้นผู้ปกครองที่มีอิทธิพลในการใช้อำนาจปกครองประชาชนจะต้องประพฤติปฏิบัติในหลักธรรมะ มีความรักใคร่ประชาชน จึงจะปกครองดูแลทุกข์สุขของประชาชนให้ได้ผลเต็มที่ ทำให้สังคมมีระเบียบ ประชาชนมีความสุข ไม่ถูกเบียดเบียนจากผู้ปกครอง จึงกล่าวได้ว่าความพากย์ไ้เสนอแนวความคิดว่า ผู้ปกครองที่ดีมีคุณธรรมเป็นผู้ทำให้การปกครองดำเนินไปอย่างเรียบร้อย สังคมมีความเจริญก้าวหน้า

9.2.2 ผลของการกระทำ บทละครแสดงความเชื่อต่อหลักธรรม "ธรรมะยอมชนะอธรรม" โดยแสดงตกในข้อตัวละครฝ่ายดีคือ "ธรรมะเทวบุตร" ฝ่ายไม่ดีคือ "อธรรมะเทวบุตร" ในเหตุการณ์ในเนื้อเรื่องหรือแม้แต่การบรรยายเครื่องทรงและกระบวนแห่ของเทวดาทั้ง 2 ฝ่ายก็เป็นภาพสะท้อนให้เห็นความคิดหรือความเชื่อที่ปรากฏในตัวของ "ธรรมะเทวบุตร" หรือ "อธรรมะเทวบุตร" กล่าวคือ ถ้าเป็นฝ่าย "ธรรมะเทวบุตร" จะทรงเครื่องดีซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของความดี ความบริสุทธิ์ ส่วนกระบวนแห่ประกอบด้วยสัตว์ ขานพาหนะที่แสดงถึงความยิ่งใหญ่ พร้อมทั้งมีเทพธิดาไปรยปรายดอกไม้ตลอดทางด้วย ดังที่บทละครบรรยายไว้ดังนี้

๑ ทรงเครื่องก็ล้วนขาว	สะวิณณาสม
คำแดงสุโรคม	สุจริตมไศรทวาร
๑ ทรงเพ็ชรภรณ์	พระกรกุมพระขรรค์กำฉัตร
ออกจากพิมานสถาน	ชกเศ็จณเภยพลัน ฯ

(2516 : 1)

๑ ขึ้นทรงรถทองผ่องพรรณ	งามงอนอ่อนฉ้น	เฉกนาคะราชกำแหง
๑ งามกงวงจักร์รักต์แดง	งามกำส่ำแสง	งามคุมประคับเพ็ชรพราย
๑ เลิศล้วนมวลมาศฉลุสาย	เทพประนมเรียงราย	รับที่บัลลังก์เทวินทร์
๑ กิณรพ่อนราร้อนบิน	กนกนาคิน	ทุกเกล็ดก็เก็จสุรกานต์

๑	งามเทวะธวัชชวา	โบกในคันทันต์	แอร่มอร่ามงามตา
๑	พริ้งพร้อมทวยเทวะเสนา	หอมแห่แห่นหน้า	และหลังพริ้งพร้อมมวล
๑	จามะรีเจิดฉายปลายทวน	หอกดาบปลายทวน	ยั่วตาพิณพิศวง
๑	แลดูรายริ้วทิวธง	ฉัตรเบญจรงค์	ปักลงสนั่นเวหน
๑	อิกวิทวยเทพนฤบาล	พ้องพ้องลงหน	เพื่อไปรบบุษยามาลี

(2516 : 3)

ธรรมเนียมทวูตร "ทรงเพ็ชรราภรณ์" หรือใช้เพชรเป็นเครื่องประดับ เป็นแนวความคิดใหญ่ชม ผู้อ่านบทละครนี้เข้าใจได้ว่า "ธรรมเนียมทวูตร" จะทรงชำนะศัตรูทั้งปวง เพราะเพชรเป็นเครื่องประดับที่เชื่อว่าจะนำชัยชนะมาสู่ผู้สวมใส่ได้ เช่นเดียวกับพระชรรค์ เป็นอาวุธที่แสดงถึงอำนาจยิ่งยง

ส่วนฝ่าย "ธรรมเนียมทวูตร" นั้นบทละครบรรยายเครื่องทรง เครื่องประดับ อาวุธ ที่แสดงถึงความมั่งคั่ง ไม่บริสุทธฺ์ เป็นผู้แพ้แต่มีใจเหิมเกริมและไม่เกรงกลัวผู้ใด ส่วนกระบวนการที่ประกอบด้วยพานะ สัตว์ ธง ที่สำแดงความน่ากลัว น่าสยดสยองแก่ผู้พบเห็นไว้ดังนี้

๑	แต่งองค์และทรงล้วน	พัศตระคำทุกสิ่งอัน
	อาภรณ์ก็เลือกสรร	พระลัมฤทธิ์และพลอยคำ
๑	หักฉัตรกับพระกำชวาน	อันมหิทธิกำยำ
	จรจากวิมานอำ	พรตรงมาทรงรด

(2516 : 9)

๑	รดทรงกรกำทั้งหมด	กลององนรด	ล้วนแล้วควยไม้ค่าง
๑	บัลลังก์มียักษ์รยาง	ยืนรับรองทรง	สลักนากมังก
๑	ลายสิงห์เสื่อสีหมีสออน	หมาในยืนนอน	อีกทั้งจร เช้เหรา
๑	งกนรมีราชตัวคร่า	ก็คำข่านา	สยดสยองพองชน
๑	แลดูหมู่กองพยุหพล	สลับสับสน	ล้วนฤทธิ์กำแหงแรงขัน

...

* ตัวสะกดตามต้นฉบับ

๑ กองหาอารักขาไฟล้นท์	บิกขุขุมภัก	กนธรรพเพณิกชา
๑ กองหลังนาคะนาคา	สี่เหล่าเสนา	ศัตราอาวุธวาวแสง
๑ พวกพลทุกตนคำแหง	หาญเหิมฤทธิแรง	พร้อมเพื่อผจญสงคราม
๑ พาหนการันการาม	เสด็จห้วงหลาม	แลดวงจะนำสยบของ

(2516 : 10)

จากการบรรยายเครื่องทรง พาหนะ ตลอดจนบรรยายภาคีในเวลาเคลื่อนกระบวน
แห่ของทั้งฝ่าย "ธรรมะเทวบุตร" และ "อธรรมะเทวบุตร" เป็นการบรรยายที่เปรียบเทียบให้ดูม
นุษย์อันบดละครแยกประเศกันไควว่า ฝ่ายประพฤตีสื่อ มีธรรมะคือ "ธรรมะเทวบุตร" และฝ่ายประพฤตีสื่อ
ชั่ว ไม่มีคุณธรรมก็คือ "อธรรมะเทวบุตร" เมื่อประกอบกับเหตุการณ์ในเนื้อเรื่องที "ธรรมะเทวบุตร"
และ "อธรรมะเทวบุตร" แสดงหลักประพฤตีสื่อปฏิบัติแก่มนุษย์อย่างแตกต่างกัน และการก่อเหตุทำ
สงครามของ "อธรรมะเทวบุตร" แล้ว ผู้ชม ผู้อ่านบดละคร เรื่องนี้จะเห็นพร้อมกับความเชื่อ
เรื่อง "ธรรมะเทวบุตร" ซึ่งปรากฏเป็นวัฒนธรรมทางการเมืองอย่างเนนออน

บดละครในความคิดเห็นประการหนึ่งว่า "ธรรมะ" หรือ การประพฤตีสื่อประพฤตีสื่อ
ชอบแก่นทนทั่วไป และเป็นเครื่องประกันความสงบสุขของสังคมว่าเป็นสิ่งที่มีความก่อน มนุษย์ประพฤตีสื่อ
ในทางธรรมก่อนทีจะประพฤตีสื่อไม่ดี ดังทีเสนอความคิดเห็นไว้ว่า

๑ ธรรมะว่าเราเกิดก่อน	ในโลกอัมพร	อะธรรมะเชอเกิดตามมา
๑ ตัวเราเก่ากว่ากกว่า	ใหญ่ยิ่งยศดา	ผู้น้อยควรให้ทางจร

(2516 : 18)

ทั้งนี้เป็แนวความคิดมนุษย์เมื่อเกิดมานั้น มีความบริสุทธิ์ ความถึงามตึกตัวมา ครั้น
เจริญเติบโตขึ้น จึงประพฤตีสื่อในทางไม่ชอบ และถ้าเปรียบเทียบระหว่างความบริสุทธิ์ ความถึงาม
กับความประพฤตีสื่อในทางไม่ชอบแล้ว ฝ่ายแรกย่อมมีคุณค่ากว่า หากบุคคลซึ่งยึดมั่นกันคนละฝ่ายทำ
สงคราม หรือมีความขัดแย้งกันแล้ว ฝ่ายทีประพฤตีสื่อดีถึงามหรือฝ่ายธรรมะยอมชนะฝ่ายประพฤตีสื่อ
ในทางไม่ชอบหรือฝ่ายอธรรมะ ดังทีปรากฏผลของความขัดแย้งในบดละครดังนี้

กข การเปรียบเทียบคุณค่าของฝ่ายธรรมะกับฝ่ายอธรรม

๑ ขรณะว่าเออตามใจ	อันเรานี้ไช้	ประกอบด้วยสรรพคุณา
๑ นีทั้งกำลังวังชา	เกียรตยศหา	ผู้ใดเสมอไม่มี
๑ ทัวทิศบรรณาฤทธิ	อะขรรณเอนี้	จักเอาชำนะอย่างไร
๑ อะขรรณยัมเยบ์เฉลยไป	ว่าขรรณคาไช้	เขาย่อมเอาเหล็กดีทอง
๑ เอาทองดีเหล็กเป็นของ	ไม่สามารถดอง	เพราะเหตุว่าผิดขรรณคา
๑ แม่เราฆ่าทานมรณา	เหล็กก็จักน่า	นิยมประคุดทองคำ

(2516 : 19)

ฝ่ายขรรณะยอมมีกำลังอำนาจ และเกียรตยศ จึงมีคุณค่าเปรียบกับวัตถุที่มีราคาสูง คือทองคำ ส่วนฝ่ายอขรรณ เปรียบได้กับวัตถุราคาถูกกว่าทอง คือเหล็ก แต่ถ้าฝ่ายอขรรณใช้กำลังรุกรานควยวิสัยกนพาคแล้ว ฝ่ายขรรณะก็จะตกเป็นฝ่ายเสียเปรียบ แต่ไม่ถึงกับค้อยคุณค่าไปหรือพ่ายแพ้แก่ฝ่ายอขรรณตามที่ "อขรรณะเทวบุตร" กล่าวอ้างไว้

ข) ฝ่ายขรรณะยอมมีความเจริญ ส่วนฝ่ายอขรรณมีแต่จะประสบความพินาศ

๑ ขรรณะแคะอะขรร	มะทั้งสองสิ่งนี้ไช้
• ฉนั้นผลจะพึงให้	บมีมีเสมอกัน
๑ อะขรรณยอนนำสู่	นิราบายเป็นแน่มัน
• ขรรณะจะนำพลัน	ให้ถึงสุคติณา
๑ เสงขรรณะสงให้	ถึงเจริญทุกทิวา
แม่สง อะขรรณพา	ให้พินาศและฉิบหาย

ค) ฝ่ายขรรณะไม่อัปจนเมื่อเผชิญกับการใช้อำนาจจากฝ่ายอขรรณ เพราะฝ่ายขรรณะมีความสามัคคีซึ่งกันและกันที่จะร่วมมือกันปราบฝ่ายอขรรณ

* แก้ไขจาก "ยัมแนม" เพื่อให้ถูกต้องตามต้นฉบับลายพระราชนิพนธ์

** ตัวสะกดตามต้นฉบับ

๑ ฝ่ายพวกที่รักธรรม	ถึงจะคิดระอาใจ
ก็ถนอมให้	พวกอะธรรมได้สมหวัง
๑ จักชวนกันรวบรวม	ผลจากกำลังขลัง
รวมทรัพย์สพรืบ*รัง	เป็นสัมพันธไมตรี
๑ ขวบกัณฑ์ประจันตอ	พวกอะธรรมะเส็น
เขมแขง*คำแห่งมี	สุจริตธรรมสนอง
๑ ลงทลายฝ่ายธรรมะ	จะชำนะคังใจปอง
อธรรมะก่งตอง	ประราชย์เป็น*แนบนอน

(2516 : 24 - 26)

ง) ฝ่ายอธรรมไม่อาจเอาชนะฝ่ายธรรมะได้ แม้จะมีชัยได้ก็เป็นเพียงในเวลาชั่วคราวเท่านั้น ฝ่ายธรรมะจึงเป็นฝ่ายครองโลกที่ยั่งยืนกว่า เพราะเป็นฝ่ายที่คุ้มครองผู้ประพฤติธรรมเสมอ

๑ อัจฉริยภาพโลก	ยังโชคก็ไม่ย่อหย่อน
อธรรมะราญรอน	ก็ชำนะแต่ชั่วพัก
๑ ภายหลังข้างฝ่ายธรรม	จะชำนะประสิทธิ์ศักดิ์
เพราะธรรมะยอมรักษ	ผู้ประพฤติคนครองธรรม
๑ ถึงเมกะธรรมขม	ชีอารมณ์ใหม่ทุกข
ลงทลายเมื่อหมดยุค	ก็จะไค่เกษมสานต์
๑ ถิ่นธรรมะผ่องใส	จึงจะไค่เป็นสุขสราญ
ถิ่นธรรมะเที่ยงนาน	ก็จะไค่ไปสู่สวรรค์

(2516 : 25)

และบทละครได้เสนอเหตุการณ์สนับสนุนฝ่ายธรรมะมีชัยชนะเหนือฝ่ายอธรรมโดย

* ตัวสะกดตามต้นฉบับ

ไม่ต้องไขก้างเขาคอสู ฝ่ายธรรมจะพ่ายแพ้วรมี หรือความคั่งงาไปเอง ดังนี้

๑	ธรรมะสลกเหตุภัย	คิดว่าตนไซ้	จะไม่ชนะคังถวิล
๑	จะตองทนกำคูนึน	และตองบอมยีน	ให้ทางแกฝ่ายอะธรรม
๑	แควาเคชะกุศลกรรม	มาช่วยฝ่ายธรรม	และเห็นถนค้อศจรรย
๑	อะธรรมหนามักโคยพลัน	มีอานังมัน	อยู่บนบัลลังก์ถมณี
๑	พลัดตกนทเคียรพันที	ถึงพื้นปัดพี	และกินก็สูบข่าดง ำ
๑	ธรรมะมีขันตีทรง	กำลังจึ่งบง	แห่งบุทชะชิตชัยชาญ
๑	ลงมาจากกลางคัลนาค	ฟาดพันประหาร	อะธรรมะญูประราชย์

(2516 : 21 - 22)

การยกเหตุการณ์ให้ "อธรรมะเทวนุตร" ถูกแผ่นดินสูบ และถูก "ธรรมะเทวนุตร" ประหารจนสิ้นชีวิต เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่า ฝ่ายธรรมยอมพ่ายแพ้วความคั่งงาของฝ่ายธรรมะ และจะถูกทำลายให้หมดจากสังคม

ความเชื่อว่า "ธรรมะยอมชนะอธรรมะ" และ "ธรรมะครองโลก" เป็นหลักประพฤตินิบัติของศาสนาพุทธ และเป็นแนวทางของคนในสังคมที่จะเลือกประพฤตินิบัติในทางธรรมะ เพื่อสร้างสังคมให้มีระเบียบ ไม่พาดเกรเที้ยวเบียดเบียนคนอื่น ทำให้คนอยู่ร่วมกันด้วยความสะดวกสุข มีการปฏิบัติต่อกันด้วยกาย วาจา และใจที่ดีต่อกัน บทละครแสดงความคิดเห็นว่าการประพฤตินิบัติในธรรมะมีไว้จะทำให้สังคมหนึ่ง ๆ มีระเบียบและความสงบสุขเท่านั้น แต่จะทำให้ทั่วโลกมีความสงบสุข ไม่มีการรุกรานซึ่งกันและกัน มนุษย์ชาติก็จะรักใคร่ มีความสามัคคีร่วมมือกันเพื่อต่อสู้กับฝ่ายอธรรมมีให้มากองความเป็นใหญ่ได้

แนวความคิดทางการเมืองและปรัชญาการเมือง ซึ่งปรากฏในบทละครเรื่องนี้ แสดงให้เห็นถึงแนวความคิด ความเชื่อที่ได้รับอิทธิพลจากหลักธรรมะของศาสนาพุทธ และได้เสนอแก่ผู้ชม ผู้อ่านให้เลือกประพฤตินิบัติ เพื่อจะได้เกิดผลทางการเมืองในสังคม ดังที่ฝ่าย "ธรรมะเทวนุตร" ได้สร้างประโยชน์แก่มนุษย์ทั้งหลายแล้ว

10. เพื่อนตาย

เพื่อนตายเป็นบทละครพูดซึ่งทรงพระราชนิพนธ์ดัดแปลงจากเค้าเรื่องของละครพูดภาษาอังกฤษ ชื่อ มายเฟรนด์ ยาร์เลต (My Friend Jarlet) ของ อาร์โนลด์ โกลสเวอร์ธี และ อี.บี.นอร์แมน (Arnold Golsworthy and E.B. Norman) เมื่อ พ.ศ. 2454

เนื้อหาการเมือง

เนื้อเรื่องของบทละครเป็นการสมมุติให้เกิดเหตุการณ์ในมณฑลหัตตีนบุรี ภายหลังจากที่กองทัพอังกฤษเข้ายึดครองดินแดนของมณฑลนี้ได้แล้ว ส่วนตัวละครสำคัญในเรื่องเป็นสมาชิกเสือป่าประจำกองรักษาพระองค์ ซึ่งเคยมีกิจธุระมาอยู่ในมณฑลหัตตีนบุรี พอทราบข่าวข้าศึกก็รีบเดินทางกลับกรุงเทพฯ แต่เดินทางมาได้เพียงสุวรรณคีรี ในมณฑลหัตตีนบุรี ข้าศึกซึ่งยึดมณฑลนี้ได้แล้วได้มีคำสั่งห้ามเดินทางโดยมิได้รับอนุญาต ตัวละครสำคัญคือ นายบุญเกื้อ และนายพวง จึงต้องอยู่ที่สุวรรณคีรีนั่นเอง นอกจากการวางการณ์เช่นนี้ ตัวละครทั้งสองได้เป็นภาพสะท้อนแนวความคิดในเรื่องวัฒนธรรมทางการเมืองในแง่มุมที่น่าสนใจดังนี้คือ

วัฒนธรรมทางการเมือง

ตัวละครสำคัญ 2 ตัว คือ "นายบุญเกื้อ" เป็นนายหนุ่มมีฐานะร่ำรวยเป็นที่พึ่งทางการเงินแก่มิตรผู้มีอายุสูงกว่า คือ "นายพวง" ทั้งสองได้แสดงบทบาทที่ให้ความคิดเห็นที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนไทยกับการเมืองไว้ 3 ประการ คือ

10.1 พฤติกรรมทางการเมือง

10.2 เทพาทของเสือป่า

10.3 ทศณะต่อการแต่งงาน

10.1 พฤติกรรมทางการเมือง บทละครแสดงความขัดแย้งของการกระทำ ความประพฤติ ตลอดจนความรู้สึกนึกคิดระหว่าง "นายบุญเกื้อ" กับ "นายพวง" ที่มีต่อชาติเมื่อถูกข้าศึกต่างประเทศเข้ายึดครองดินแดนบางส่วนได้แล้ว กล่าวคือ

ในเรื่องของความรู้สึกของคนไทยที่พึงรู้สึกในภาวะที่บ้านเมืองไม่สงบสุข เป็นความคิดซึ่งได้ปรากฏในความรู้สึกของ "นายบุญเกื้อ" ซึ่งรู้สึกเดือดร้อน และพยายามคิดหาวิธีการที่จะต่อสู้กับ

ข้าศึกส่วน "นายพวง" กลับคิดในทางตรงข้าม แม้จะรู้สึกไม่พอใจที่ไม่มีอิสระ แต่ก็ไม่ได้ครุ่น
 มากเท่า "นายบุญเกิด" อีกทั้งยังงงหาความสุขเฉพาะตัวตามปกติต่อไป ไม่คิดจะต่อสู้หรือหาทาง
 แก้ไขสถานการณ์แต่อย่างใด ลักษณะความคิดเห็น ความรู้สึกของ "นายบุญเกิด" และ "นายพวง"
 แสดงออกมาในคำพูดดังนี้

—"นายบุญเกิด"

ฉันนะหรือ ฉันรับว่าฉันนึกคิดถึงชาติบ้านเมืองยิ่งกว่าสิ่งอื่น นึกอยู่เสมอ
 ว่าทำอะไรจึงจะช่วยให้รอดพ้นจากเงื้อมมือศัตรูได้ นึกอยู่อย่างนี้เสมอ
 ทุกลมหายใจเข้าออก ไม่ได้นึกถึงอะไรอื่นเลยทั้งกลางวันกลางคืน

(2511 : 8)

แกก็แค่ชวนให้เล่นไพ่นั่นแหละ เวลายุคเชืฐเช่นนี้ยังจะมีแกอกแกใจ
 เล่นหัวอะไรอีกไม่รู้ (เสียงแทรกสั้นเป่าในโรง) แน่ ! เป่าอะไรกัน
 อีกแล้ว มันจะทำอะไรกันอีกหนอ

(พวง :- ข้างเขาอะไร จะทำอะไร ๆ ก็ข้างเขาเถอะ ไม่ใช่กการ
 อะไรของเรา ขึ้นทำถามยุ่งไปก็จะได้รับตอบด้วยลูกป็นเท่านั้นเอง)
 แกนี่หรือว่าฉันหวาดหวั่นแก่ลูกป็นของข้าศึก คนเราเกิดมาก็ตายไ้ครั้ง
 เดียวเท่านั้น

(2511 : 5)

ก็นั่นละสิ เมืองเรามาตกอยู่ในที่อาภัพอันจนยั้งแล้ว แกจะไม่คิดอะไร
 มั่งเคยหรือ แกไม่รู้สักเลยหรือว่าคนไทยเรามีหน้าที่ที่จะต้องสละความ
 สวรรุญตลอดจนถึงชีวิต เพื่อป้องกันชาติศาสนา แกไม่รู้สักเลยหรือว่าเป็น
 หน้าที่

...

ทำไมจะทำไม่ได้ สำคัญที่พวกเราต้องพร้อมใจกันเท่านั้น ถ้าเมื่อพร้อมใจ
 กันแล้วคงจะพอทำการให้เป็นประโยชน์ได้ ไม่น่ากั่น้อย

(2511 : 3)

"นายบุญเกื้อ" รู้สึกไม่สบายใจที่บ้านเมืองถูกข้าศึกต่างประเทศยึดครองดินแดนบางส่วนไปได้ รวมทั้งมีความเคียดแค้นที่ไม่มีอิสระจะทำสิ่งต่าง ๆ ตามที่ต้องการได้ (คือการเดินทาง กลับกรุงเทพ ฯ) จึงไฉ่มีแก่ใจจะหาความสนุกสนานด้วยการเดินไฟตามที่ "นายพวง" ชักชวน แต่ "นายบุญเกื้อ" พยายามหาวิธีที่จะแก้ไขความเคียดแค้นของบ้านเมืองโดยถือว่า เป็นหน้าที่ของคนไทยทุกคนที่จะต้องเสียสละความสุขส่วนตัว และมีความสามัคคีร่วมกันกระทำการให้ชาติบ้านเมืองพ้นอำนาจของข้าศึก และ "นายบุญเกื้อ" ก็ได้กระทำหน้าที่เช่นนี้โดยเสียสละชีวิตตนเอง เพื่อศักดิ์ศรีของเสือป่าและชาติไทย ด้วยความกล้าหาญ "นายบุญเกื้อ" อาสาตายแทนเพื่อนเสือป่าคนอื่น ๆ และให้ข้าศึกได้รู้ว่า คนไทยเป็นคนที่มีความเสียสละเพื่อส่วนรวมด้วยความกล้าหาญยิ่งกว่าคนชาติใด

"เปล่าไปทุกคน ผู้บังคับกองมันบอกว่าจะยิงเสียหมดก็สงสาร จะยิงแต่สามคนพอเป็นตัวอย่าง มันร้องถามว่าใครจะยอมตายแทนสหายก็ก้าวหน้าออกมาหนึ่งก้าว ฉันและคุณพวงเราช่างอายุจริง ๆ ไม่มีใครจะกระดิกตัวสักคนเดียว จะให้ฉันทนให้ข้าศึกเยาะคนไทยได้หรือ ฉันก็ก้าวออกไปก่อน"

(2511 : 35)

—"นายพวง"

แยะสิ กระบาดแยะ หนาอกแยะ เลยตลอดกระถูกสังหารถึง กระดิกตัวนิดก็ไม่ได้ มันชวนจะแยะอยู่ทุกนาที กระคอกตัวนิด เบรียง ! จบ ! เฮ้ย ! มันน่าเบื่อ นัก จนนั่นจะหายใจก็ต้องขออนุญาตท่านผู้บังคับกองทหารผู้สำเร็จราชการที่นี่ !

ถูก

(2511 : 3)

ฮือ ถูกห้ามรลบข้าง ข้าศึกห้ามไม่ให้หายใจ ...

(2511 : 13)

พุทโธ แก่ทีลึกลับจริง ๆ แกจะพูดฟุ้งซ่านอะไรไปอีกก็ไม่รู้ ฉันไม่เห็นมีประโยชน์อะไรเลยจนนึกเดียว แกนี่หรือว่าฉันอยากให้พ่อเจ้าประคุณข้าศึกเข้ามานั่งอยู่ที่นี่ ฉันไม่ต้องการเลย แต่เขาก็ไม่ได้ปรึกษาหารือฉันก่อนที่เขาจะเข้ามา เมื่อเขาเข้ามาเสียแล้วจะทำยังงัยได้

(2511 : 3)

ถูก ถูกที่เดียว เพราะฉะนั้นเวลาตายไปให้ยาว ๆ ได้เท่าใดก็ยิ่งได้
 ก่าไรโลกเท่านั้น มาเจอะน่า เล่นไฟกันดีกว่า เอ้า / (ยื่นไฟให้บุญเกื้อ)
 แกเป็นเจ้ามือใหม่ละ

(2511 : 6)

ก็เมื่อวานนี้ฉันเล่นไฟเกราะห่วยเสียจนหมดตัวแล้ว หมายจะมาชวนแก
 เล่นบ้างวันนี้ พอแก่ตัวให้พ้นบ้างแกก็ไม่เล่น ฉันก็เลยไม่ได้มีโอกาสหา
 พุนอีก

(2511 : 5)

... นึกตัวเปรียบกับแกที่ไรฉันนึกอิจฉาแกทุกทีให้ตายสิ ฉันอยากเป็น
 หนุ่มเหมือนแก มีเงินทองพอใช้สอยเหมือนแก
 (บุญเกื้อ :- แกก็มีแต่บัดนี้ถึงตัวเท่านั้น ... จะนึกถึงชาติบ้านเมืองบ้างไม่
 ไคหรือ)
 ก็ได้ แหมมันจะเป็นประโยชน์อย่างไรบ้าง มีใช้ว่านึกไปแล้วจะกู้บ้านเมือง
 ได้ เพราะนึกก็เปล่าทั้งสิ้น ...

(2511 : 7)

"นายพวง" เป็นตัวแทนของคนที่รู้สึกเคียดแค้นไม่อาจทำสิ่งที่เห็นประโยชน์
 เป็นความสวดกสบายส่วนตนเท่านั้น จึงไม่ยอมแถมแต่จะคิดแก้ไขเหตุการณ์ต่าง ๆ อย่างที่ "นาย
 บุญเกื้อ" คิดไว้ จึงเป็นบุกกดที่อยู่เฉย ๆ ปล่อยให้บุญที่มีอำนาจหน้าที่โดยตรงเป็นผู้แก้ไขเท่านั้น
 ถือว่าไม่ใช่หน้าที่ของตน ส่วนตัวเองก็ค้นหาความสุขสบายเล็ก ๆ น้อยตามปกติ แต่ในคอนสตรัคชั
 "นายพวง" ได้สำนึกในหน้าที่ของตน จึงได้เสียสละชีวิตตนเอง เพื่อให้บุญที่มีกำลังวังชาหนุ่มแน่นเช่น
 "นายบุญเกื้อ" ได้ช่วยช่วยเหลือชาติบ้านเมืองต่อไป และที่สำคัญก็คือ "นายพวง" ต้องการไม่โทษที่
 ทอดทิ้ง "แผนพล" บุตรสาว และต้องการตอบแทนบุญคุณแก่ "นายบุญเกื้อ" มิตรวัยหนุ่มซึ่งช่วยเหลือ
 เกื้อกูล "นายพวง" ตลอดมา จึงนับได้ว่า "นายพวง" ก็มีความดีงามพอสมควร แต่จะแสดงความ
 เสียสละ และทำหน้าที่เพื่อชาติได้ก็ต่อเมื่อตนเองเผชิญกับปัญหาเฉพาะหน้าอันเกี่ยวข้องกับประโยชน์
 ของตนเท่านั้น การกระทำของ "นายพวง" มีดังนี้

เอาทำยังงี้ — พุทโธ มัวไปคิดแต่ถึงคนอื่น เราเองก็เสียป่า
เสียชีพอ่าเสียสตั๊บ ถ้าหนุ่ม ๆ เขายอมสละชีวิตของเขาเพื่อ
รักษาคำสัตย์สาบาน เราจะยอมบ้างไม่ได้เหียวหรือ เราเสียอีก
ควรจะตาย ปล่อยให้หนุ่มเขาอยู่ภูชาติบ้านเมืองต่อไปดีกว่า ...

(2511 : 37)

นอกจากนี้จะเห็นได้ว่า "นายพวง" ต้องไคร่ครวญอย่างถึงถ้วนก่อนที่จะตัดสินใจให้
ทหารข้าศึกนำตัวไปประหารชีวิตแทน "นายบุญเกื้อ" ผู้อาสาตายแทนเสียป่าคนอื่น ๆ ไม่เหมือนกับการ
การตัดสินใจของ "นายบุญเกื้อ" ซึ่งตัดสินใจฉับพลัน ถ้าวออกไปแสดงตัวยอมตายแทนเพื่อน ๆ
เสียป่าทั้งหลาย แต่อย่างไรก็ตาม การกระทำของ "นายพวง" ก็นับว่าเป็นสิ่งที่ค้ำจุนกว่าการ
ประพฤตินิติในตนเอง

ความคิดเห็นเกี่ยวกับจิตสำนึก และการประพฤตินิติของคนไทยที่แสดงอย่าง
ชัดแจ้งกันในบทบาทของ "นายบุญเกื้อ" กับ "นายพวง" เป็นความคิดเห็นที่สนับสนุนด้วยเหตุผล และ
การเสนอเหตุการณ์ที่เป็นจริงได้ว่า คนไทยจะคงมีหน้าที่ต่อชาติ แม้จะไม่ใช่ด้วยการออกรบหรือ
ต่อสู้โดยตรง แต่คนไทยก็ช่วยเหลือให้สถานการณ์บ้านเมืองอยู่ในภาวะที่ดีขึ้น ด้วยการเสียสละ
ความสุข ไม่ควรแสวงหาความสุขส่วนตัวไปวันหนึ่ง ๆ เท่านั้น แล้วก็คิดหาทางช่วยเหลือชาติด้วยความ
กล้าหาญ ด้วยความซื่อสัตย์ และศักดิ์ศรีของคนไทย ถึงจะไม่ทำให้ชาติพ้นจากอำนาจของข้าศึกต่าง
ประเทศได้ อย่างน้อยก็แสดงให้เห็นชาติเห็นชาติของคนไทยว่าเป็นอย่างไร และถ้าทุกคนเป็นแบบ
"นายบุญเกื้อ" แล้วยอมพาให้กำลังในการต่อสู้ป้องกันชาติมีประสิทธิภาพ มีความเข้มแข็ง จนเป็นที่
เกรงกลัวแก่ข้าศึกได้อย่างแน่นอน

10.2 บทบาทของเสียป่า บทละครเสนอตัวละครซึ่งเป็นสมาชิกเสียป่าประจำกองรักษา
พระองค์ เมื่อบ้านเมืองอยู่ในภาวะไม่ปกติจากการถูกยึดครองดินแดนบางส่วนโดยข้าศึกต่างประเทศ
นอกเหนือจากการป้องกันหรือสู้รบกับข้าศึกโดยตรง ผู้มีหน้าที่โดยตรงแล้ว คนไทยอื่น ๆ ก็สามารถ
ทำหน้าที่ต่อสู้ป้องกันชาติได้โดยการสมัครเข้าเป็นเสียป่าดังที่ "นายบุญเกื้อ" และ "นายพวง" ได้
กระทำเพื่อชาติโดยสำนึกในหน้าที่ของเสียป่า

เสียป่าเป็นกลุ่มบุคคลของสังคมที่สามารถช่วยต่อสู้ป้องกันประเทศชาติได้เพราะเป็นกลุ่ม

บุคคลที่เปิดโอกาสให้ทุกคนที่เป็นชาติไทย ทุกอาชีพ ทุกฐานะ และทุกวัย เป็นสมาชิกโดยการเสียค่าบำรุงเล็กน้อย และสมาชิกทุกคนจะได้รับการฝึกฝนให้สามารถส่งข่าว ทำจารกรรม และทำการรบได้ สิ่งเหล่านี้จะช่วยสนับสนุนการรบของทหารในยามสงครามได้ บทละครได้เสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับเสือป่าดังนี้

10.2.1 การเป็นสมาชิกเสือป่าโดยไม่เลือกฐานะเป็นผู้ที่มีเงินแต่อย่างใด ดังเช่น "นายพวง" ซึ่งมีฐานะยากจน จนชั้นจะเสียค่าบำรุงก็ไม่สามารถชำระได้สม่ำเสมอ อายุมากแล้วก็สามารถสมัครเป็นสมาชิกเสือป่าได้ จนสามารถทำการส่งข่าวแจ้งข่าวข้าศึกได้ เป็นที่ระแวงของข้าศึกถึงกับห้ามนายพวง ส่งจดหมายไปกรุงเทพ ฯ

พุทโธ อะไรลืมนี่ ใบเก็บเงินของยกกระบัตรอยู่ในกระเป๋าทิ้งไว้ข้างนี้
ฉันยังไม่ได้ใช้เลย จะลืมยังงี้ได้ ลืมใช้เงินที่เป็นหนี้สโมสรจะได้ถูก
เก็บอะไรล่ะ ฉันเสียใจอยู่นิดเดียวที่ฉันในเวลานี้ไม่สามารถจะใช้นี้
สโมสรจริง ๆ ประการหนึ่งเจ้าประคุณข้าศึกท่านไม่ยอมให้ฉันมีหนังสือ
ไปกรุงเทพ ฯ เพราะกลัวฉันจะส่งความเห็นในยุทธวิธีไปให้เสนาธิการ

(2511 : 4)

10.2.2 การทำจารกรรม และการรวมตัวกันต่อสู้ป้องกันชาติอย่างเช่นทหารปฏิบัติกัน
... เมื่อต้นเดือนนี้ มีพวกคนหนุ่ม ๆ ในเมืองสุวรรณนี้ ได้รวบรวมกำลัง
ตั้งเป็นกองเสือป่าขึ้น เลือกให้หลวงภักดีเป็นผู้บังคับกอง ฉันเป็นผู้บังคับ
หมวด พอเห็นโอกาสเหมาะก็ยกออกไป จะไปยกยัดกองระวางด้านข้าศึก

...

พวกเราที่จำใจต้องกลับบ้าน แต่ก็ไม่ได้เลิกความคิดกันไว้วา ถ้ามี
โอกาสวันใด ก็จะยกออกไปเล่นงานมันอีก สัญญากันไว้ว่าถ้ามีเหตุการณ์
สำคัญจะติดตามกัน และคำสัญญาลั้วว่า ไส้หมู

(2511 : 33 - 34)

10.2.3 การรักษาความสัตย์ยิ่งกว่าชีวิต ทำให้สมาชิกเสือป่ารู้ว่าตนเองมีหน้าที่
อย่างไรเพื่อชาติ และศักดิ์ศรีของคนไทย

ทำไมจะไม่รัก แต่ฉันก็ไม่ลืมว่าฉันเป็นเสือป่า ไม่ลืมคำสาบานของ
เสือป่าเมื่อเวลาถือน้ำเจย ฉันไม่ลืมคำประจักษ์ของเรา "เสียชีพ
อย่าเสียสัตย์" ถ้าฉันไม่ยอมสละชีวิตยอมตายให้ชาติก็ไม่ใช่เสือป่า

(2511 : 35)

ความคิดเห็นต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนแต่เป็นความคิดเห็นที่ชี้ให้เห็นประโยชน์ของเสือ
ป่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาวะคับขัน ซึ่งไม่อาจหวังจะให้ทหารเป็นฝ่ายต่อสู้ป้องกันชาติได้เพียง
กลุ่มเดียว แต่ทว่าเสือป่ายังเป็นกำลังสำคัญ ซึ่งถึงจะไม่ได้ฝึกหัดการรบอย่างเชี่ยวชาญอย่างทหาร
แต่ก็สามารถทำหน้าที่อย่างอื่น ๆ ได้ดีกว่าคนที่ไม่ได้เป็นเสือป่า และเป็นการกระทำที่เป็นประโยชน์
ร่วมกับทหารเพื่อชาติได้เป็นอย่างดี จึงนับว่าเสือป่ามีบทบาทต่อชาติเป็นอันมาก อีกทั้งทำให้ชาวไทย
ทุกผู้ ทุกวัย ทุกฐานะ และทุกอาชีพได้ทำหน้าที่ของตนให้เกิดผลดีต่อส่วนรวมอย่างเต็มที่ เหมือนที่
"นายบุญเกิด" และ "นายพวง" ได้กระทำไว้แล้ว

10.3 ทักษะการแต่งงาน ความรู้สึกรับผิดชอบครอบครัวมีความเกี่ยวข้องกับทักษะ
ต่อการแต่งงาน และสัมพันธ์เกี่ยวข้องไปถึงการเมืองด้วย ความคิดเห็นเช่นนี้ดูจากการที่ "นายพวง"
มีความคิดว่า การแต่งงานอย่างถูกต้องตามประเพณีโดยความเห็นชอบและการยอมรับของญาติผู้ใหญ่
นั้นไม่ใช่สิ่งสำคัญเท่ากับการพร้อมใจจะอยู่ร่วมกันระหว่างชายหญิง หรือ "นายพวง" กับ "แม่ศรี"
เท่านั้น ดังนั้นเมื่อ "นายพวง" ตกอับกับยากจนจึงไม่คิดจะรับผิดชอบต่อ "แม่ศรี" และบุตรน้อย
เพราะไม่ได้ผูกพันที่จะต้องเลี้ยงดูภรรยา - บุตร ด้วยความรักหรือเกรงใจญาติไม่ว่าฝ่ายใดแล้ว
"นายพวง" จึงเดินทางไปหางานทำที่กรุงเทพฯ และทำเป็นไม่สนใจ ไม่เอาใจใส่ที่จะย้อนกลับมาเลี้ยง
ดูภรรยาและบุตรอีกต่อไป ปล่อยให้ภรรยาและบุตรเผชิญกับความทุกข์ยากอย่างไม่ไยดี บุคคลที่ไม่
รับผิดชอบต่อแม่กับครอบครัวของตน คิดแต่จะเอาตัวรอดขณะนี้ จะเป็นสมาชิกของสังคมที่ไม่น่าพาวาสังคม
หรือชาติจะเดือดร้อนเพียงใดเท่านั้น ทักษะและการกระทำของ "นายพวง" มีดังนี้

บรรดาญาติพี่น้องและคนรอบพ้อเขาพากันว่ากล่าวฉัน พากันห้ามฉันว่า
อย่าให้ฉันรับรองเลี้ยงเป็นลูกเป็นเมีย เขาพากันว่าไม่คู่ควรกับฉัน
ฉันก็หัวดี ... ฉันตอบเขาว่าฉันรักของฉัน ผู้หญิงคนนั้นฉันอยากได้

เป็นเมียฉันต่างหาก ไม่เกี่ยวข้องกับคนอื่น ปลูกเรือนต้องตามใจ
ผู้อยู่

(2511 : 18)

แล้วฉันก็ตกกองใต้แม่ศรีเป็นเมีย พ่อฉันโกรธ ไล่ไม่ให้เข้าบ้าน ฉัน
ก็ไปของอโนปีแรกที่ฉันอยู่กับแม่ศรี ช่วงมีความสุขเสียจริง ๆ ...
ต่อเมื่อมีลูกแล้วจึงรู้สึกตัวว่าลำบากแสนปานใด ... ต้องลงคิด
อ่านหางานทำ แต่เงินที่หามาได้ก็น้อย ๆ ไม่พอที่จะเลี้ยงทั้งตัวและ
ครอบครัว เพราะฉะนั้นวันหนึ่งฉันก็บอกกับแม่ศรีว่า ฉันจะเข้าไป
กรุงเทพฯ หางานทำ ถ้าเมื่อหางานได้แล้วจะรับแม่ศรีเข้าไปอยู่
ด้วยกันในกรุงเทพฯ

(2516 : 19)

ฉัน - อือ - ฉันก็เลยลี้มกลับไปหาเมียฉัน

...

ไม่ให้ทำเช่นนั้นจะอย่างไร ขรรพคาคณเราจะรักผู้ใดยิ่งกว่าตัวไม่มี อยู่
ที่ไหน ๆ ฉันจะยอมอดตายทำไม

(2516 : 20)

ข้อเปรียบเทียบที่ทำให้เห็นว่า ทัศนะต่อการแต่งงานเป็นทัศนะที่จะสะท้อนให้เห็น
ว่าผู้นั้นสำนึกในความรับผิดชอบต่อส่วนรวมด้วย ก็คือความคิดของ "นายบุญเกิด" ซึ่งมีความรัก "แม่
นวล" ก็คิดจะจัดการให้ลูกต้องตามประเพณีการแต่งงาน โดยการขอร้องกับญาติผู้ใหญ่ให้เป็นที่ยอมรับของ
ผู้ใหญ่ และจะเลี้ยงดู "แม่นวล" ตลอดไป มีปรากฏในบทละครดังนี้

... ฉันรักแม่นวลจริง ๆ และตั้งใจจะขอร้องหล่อนเมื่อมีโอกาส

...

แน่ละสิ แก่ก็รู้อยู่แล้ว ว่าความตั้งใจของฉันจะมีเมียคนเดียวแต่เมียแต่ง
เท่านั้น

(เพลง :- ... ถ้ายิ่งตั้งใจไว้เช่นนั้นด้วย ก็ยิ่งเป็นข้อสำคัญขึ้นกว่า

ธรรมดา ถ้าจะเป็นแค่ชมเชยชั่วคราวยังงั้นมันคนละอย่าง แต่ถ้าย่อม
เป็นคู่ขวัญเมื่อกันตลอดชีวิต - อ้อ!)

(2511 : 14)

... แกเข้าใจผิด แกเข้าใจว่าฉันคงหลงไปชั่วคราว อย่างที่เคย ๆ
มาแล้ว แต่คราวนี้ไม่ใช่เช่นนั้น ฉันรักแน่นอนจริง ๆ ...

(2511 : 16)

... เมื่อฉันรักแน่นอนมาถึงปานนี้ ฉันก็รู้สึกเป็นหน้าที่ของฉัน จะยอม
เลี้ยงหลอมเมียให้โตต้องรับความลำบากอีกต่อไปเป็นอันขาด

(2511 : 22)

ถ้ายังงั้นฉันจะต้องรับแต่งให้พี่พวง เป็นเจ้าแม่ไปขอหลอมต่อป่าของหลอม

(2511 : 25)

ความรู้สึกว่าการแต่งงานต้องเป็นไปเพราะความรักของชายและหญิง รวมทั้ง
กระทำให้ถูกต้องตามประเพณี เป็นสิ่งที่ทำให้เห็นว่าผู้ชายที่คิดเช่นนั้นมีความรับผิดชอบต่อบรรพบุรุษ
และสำนึกถึงหน้าที่ของตนเสมอว่าจะต้องเลี้ยงดูให้มีความสุขแก่ภรรยาและบุตร ดังนั้นในภาวะที่ชาติ
คับขัน ผู้ชายเช่นนี้ก็สามารถทำหน้าที่ของตนเพื่อชาติโดยไม่อาลัยอาวรณ์คนรักได้เช่นกัน ดังที่
"นายบุญเกิด" ได้เลือกปฏิบัติตามหน้าที่เพื่อชาติ ทั้งที่ "ไม่ได้สิ้นรักแน่นอนเลย แต่มีเหตุขัดข้อง
สำคัญเกิดขึ้น ที่จะทำให้ (ฉัน) จำเป็นต้องพรากไปจากแน่นอน" (2511 : 33)

การวางเงื่อนไขในสถานการณ์คับขันของชาติ เมื่อข้าศึกต่างชาติเข้ายึดครอง
ดินแดนบางส่วนไว้ได้นั้น เป็นสิ่งที่ทำให้แต่ละคนสามารถสะท้อนถึงบทบาท และพฤติกรรมทางการเมือง
ของคนไทยที่มีต่อชาติ หรือเพื่อแก้ไขสถานการณ์ให้ผ่อนคลายความเดือดร้อนลง ในบทบาทของ
"นายบุญเกิด" และ "นายพวง" ผู้สันทัดคดีในตอนจบของเรื่อง นอกจากนั้นตัวละครยังชี้ให้เห็น
ปัจจัยอีกประการหนึ่งว่า มีความสัมพันธ์เกี่ยวโยงกับพฤติกรรมทางการเมืองของชาตินั้นคือ การ
ยอมรับและมีความเชื่อในการแต่งงานตามประเพณี ส่วนสำคัญประการต่อมาคือการปิดกั้นในอุดม

การของเสือป่า ก็เป็นการช่วยเหลือให้ชาติรอดพ้นปลอดภัยจากภัยสงครามได้ด้วย จึงนับว่าบทละครได้เสนอแนวความคิด และความเชื่อในเรื่องของเสือป่า หน้าที่ของชาวไทย และการยอมรับประเพณีการแต่งงาน ว่าเป็นแบบแผนการประเพณีปฏิบัติที่คนไทยควรยอมรับนำไปกระทำตาม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเวลาที่บ้านเมืองเกิดศึกสงคราม แบบแผนของการประเพณีปฏิบัติตามอย่างบทละครนี้จะช่วยให้สังคมไทยมีความสุข ครอบครัวไม่แตกแยกและทุกคนได้กระทำหน้าที่ให้แกชาติ ซึ่งทำให้ชาติมีความมั่นคง ปลอดภัย และส่งมรดกสะท้อนให้คนในชาติมีอิสระ ไม่ตกอยู่ในอำนาจของคนต่างชาติให้ต้องได้รับความอับอายใจ มีความทุกข์ร้อนตลอดไปด้วย

11. กุศโลบาย

กุศโลบายเป็นบทละครพูดภาษาไทย ทรงแปลงจากบทละครภาษาอังกฤษชื่อ เอ โรยัล แฟมิลี (A Royal Family) เป็นบทประพันธ์ของโรเบิร์ต มาแชลล์ (Robert Marshall) ทรงพระราชทานรับเมื่อวันที่ 11 มิถุนายน พ.ศ. 2464

เนื้อหาการเมือง

บทละครพูดเรื่องกุศโลบายมีเนื้อเรื่องเกี่ยวกับการดำเนินวิเทศไมย ด้วยอุบายอันฉลาดเพื่อขจัดปัญหาในการทำสงครามระหว่างแคว้น 2 แคว้น เรื่องราวจึงดำเนินไปด้วยความสนุกสนาน ชวนให้ติดตามว่าผลของการใช้อุบายนั้นจะเป็นอย่างไร ในขณะเดียวกันบทละครได้เสนอเนื้อหาการเมืองในระบบการปกครองแบบประชาธิปไตย (Constitutional Monarchy) ซึ่งเป็นเรื่องที่แปลกใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 6 แต่เป็นเรื่องเกี่ยวกับการเมืองที่สอดคล้องกับการปกครองของไทยในสมัยปัจจุบัน เนื้อหาการเมืองที่ปรากฏในบทละครมี 2 ประการได้แก่

11.1 แนวความคิดทางการเมือง

11.2 วัฒนธรรมทางการเมือง

* คือ วิธีดำเนินการที่รัฐบาลปฏิบัติต่อต่างประเทศ

11.1 แนวความคิดทางการเมือง

สังคมของราชวงศ์ในบทธกกรเป็นสังคมในระบบการปกครองแบบประชาธิปไตย (Constitutional Monarchy) จึงมีลักษณะต่างไปจากสังคมของราชวงศ์ในสมัยรัชกาลที่ 6 กล่าวคือ บทธกกรได้แสดงความคิดเห็นในเรื่อง

11.1.1 ลักษณะอำนาจ

11.1.2 บทบาทของพระมหากษัตริย์ ตลอดจนพระบรมวงศานุวงศ์

11.1.3 ความสัมพันธ์ระหว่างผู้อยู่ใต้การปกครองกับผู้ปกครอง

แต่ละเรื่องเป็นความคิดทางการเมืองแบบใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 6 จึงนับว่าบทธกกรได้ให้ความรู้เรื่องการเมืองในระบบประชาธิปไตย (Constitutional Monarchy) แก่ผู้ผูานบทธกกรอย่างกว้างขวางทีเดียว

11.1.1 ลักษณะอำนาจ บทธกกรกล่าวถึงอำนาจรัฐซึ่งเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ถึงแม้ว่าประเทศจะมีระเบียบ มีความเจริญก้าวหน้าโดยการปกครองของสถาบันพระมหากษัตริย์ รวมทั้งสถาบันรัฐสภา คณะเสนาบดี เท่านั้นไม่พอเพียงเพราะประเทศจะมั่นคง ประชาชนปลอดภัยจากสงครามได้ก็เมื่อประเทศมีกำลังพร้อมเพรียง ทหารมีวินัย ฝึกหัดการรบอย่างดี อาวุธทันสมัย และมีประสิทธิภาพพลยลักษณะเช่นนี้ตรงกับพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ตอนหนึ่งว่า "แม่หัวตั้งสง ใจเกรียมรบให้พร้อมสรรพ" แต่บทธกกรได้ให้ข้อเท็จจริงในทางตรงกันข้าม เป็นอุทาหรณ์ใหญ่ ผู้านบทธกกรได้ระลึกถึง

ราชา

... นี่แน่, เคนต์, นี่จะให้เข้าใจเป็นแน่นอนละหรือว่าเราเป็นอันทำสงครามไม่ได้

เวเร็นส

ไม่มีทองสังสัยเลยพระเจ้าข้า, เสนาบดีกระลาโหมบอกแก่ข้าพระเจ้าว่า มีปืนเล็กอยู่เพียงกิ่งจำนวนที่ควรต้องใช้เท่านั้น, และเกือบจะไม่มีเครื่องมือสงครามใด ๆ ที่ไม่เก่าเกินสมัย

* ตัวสะกดตามต้นฉบับ

ราชา

จะจัดทหารที่ไม่มีอาวุธพอให้ถือนั้นเป็นทหารมาเสียไม่ได้ทีเดียวอา?

เวเร็นสะ

ไม่มีมาพระเจ้าชา

ราชา

อ้อ, จริง, และเราก็ไม่มีทุนจะซื้อม้าควย

เวเร็นสะ

อีกประการหนึ่ง การซื้อปืนไฟฟ้าแบบใหม่ก็ต้องเสียเงินแผ่นดินมากอยู่

ราชา

และนั่นก็ใจไม่ใคร่จะได้เป็นที่พอใจนักไม่ใช่อา?

เวเร็นสะ

ไม่สู้จะเรียบร้อยนักพระเจ้าชา เวลาถึงมักจะทำลายตัวเองมากกว่าทำลายเป้า เหตุแห่งความอ่อนแอยังมีอีกอย่างหนึ่ง ก็การใช้แบบฝึกหัดอย่างใหม่ พวกทหารยังทำไม่ใคร่ได้

ราชา

ฉันนึกแล้ว ฉันได้เห็นทหารกรมหนึ่งเดินเมื่อวานนี้, เห็นเดินถูกคั่นกันน้อยคนเต็มที ฉันดู ๆ รู้สึกว่าถ้าเมื่อไร พระเจ้า เ็นถูกจังหวะกัน, พวกทหารเห็นเป็นช่องที่ เขาที่, แกว่าเห็นไม่จำแบ้.

(2504 : 27 - 29)

อำนาจรัฐที่เกิดจากสมรรถภาพและประสิทธิภาพของทหารและอาวุธทั้งนี้ จะเกิดขึ้นได้เมื่อประเทศมีฐานะการคลังมั่นคง นั้นหมายความว่า ภาวะเศรษฐกิจในประเทศดี ประชาชนทำมาหากินเลี้ยงชีพได้เพียงพอ สามารถเสียภาษีมาท่อนำรุงประเทศได้ ทำให้คณะบริหารหรือผู้ปกครองนำเงินภาษีของราษฎรมาใช้ในการเตรียมกำลังรบเพื่อรักษาเอกราชและความมั่นคงของประเทศ

ได้ แนวความคิดดังนี้ปรากฏในบทละครคือ

เวเร็นสะ

นั่นแหละ, พระเจ้าข้า, เป็นความจริงพระคลังจะหาเงินสำหรับจ่ายให้เพียงพอ
เพื่อใช้ในการเตรียมทัพยกด้วย, และจ่ายถวายเป็นสินสมรสแก่สมเด็จพระเจ้า
ลูกเขยด้วยนั้นไม่ได้

ราชา

เข้าใจ. จะทำทั้งสองอย่างไม่ได้ ถ้าเช่นนั้นเราต้องงดการทำสงคราม ...

(2504 : 29)

ดังนั้นประเทศใดก็ตามจะมีอำนาจที่จะดำรงความเป็นเอกราชไว้ได้ ก็ต้องมีความมั่นคง
ในทางเศรษฐกิจด้วย เพราะภาวะการใช้จ่ายเงินของประเทศในกิจการทหารหรือด้านใด ๆ ก็ตาม
จะสะท้อนให้เห็นว่า ประเทศนั้นมีความเป็นอยู่ดีมากขึ้นน้อยเพียงใด ถ้าการทำมาหากิน
ของประชาชนดี มีรายได้เพียงพอและเสียเป็นเงินภาษีบำรุงประเทศแล้ว การพัฒนามาเมืองไม่
จำกัดว่าจะเป็นครานใดก็ตาม ก็ย่อมเป็นไปได้ว่ามีประสิทธิภาพ แม้ว่าบทละครจะเสนอแนวความคิด
ไว้ในด้านทหารเพียงด้านเดียว แต่เป็นความรู้เชื่อมโยงไปถึงการบริหารประเทศในด้านอื่น ๆ
ได้เช่นกัน จึงเป็นเรื่องที่พอเห็นจริงว่า อำนาจเกิดจากความมั่นคงทางเศรษฐกิจของประเทศ
ซึ่งจะมีผลต่อเนื่องไปถึงการมีอำนาจในทางทหาร อำนาจของรัฐของสถาบันพระมหากษัตริย์ คณะเสนา
บดี และรัฐสภา

11.1.2 บทบาทของพระมหากษัตริย์ตลอดถึงพระบรมวงศานุวงศ์ พระเจ้าหลุยส์ที่ 7
เป็นพระมหากษัตริย์ที่ไม่ได้มีอำนาจเหนือปวงชนที่ผู้ใดจะละเมิดมิได้ อย่างพระมหากษัตริย์ในระบอบ
สมบูรณาญาสิทธิราชย์ (Absolute Monarchy) พระเจ้าหลุยส์มีอำนาจสูงสุดในประเทศก็จริง
แต่สถาบันการเมืองอื่น ๆ ก็คือ ฝ่ายบริหาร ได้แก่คณะเสนาบดี และฝ่ายนิติบัญญัติได้แก่รัฐสภา ก็เป็น
สถาบันที่มีอำนาจเช่นกัน รวมทั้งเป็นสถาบันที่จะกีดกันหรือเสนอข้อคิดเห็นต่อพระมหากษัตริย์ คือ

* ตัวสะกดตามต้นฉบับ

พระเจ้าหลุยส์ได้ สถาบันทั้ง 2 จึงมีอำนาจในการปกครองบ้านเมืองเช่นเดียวกับสถาบันพระมหากษัตริย์ แต่แนวความคิดในเรื่องบทบาทของพระมหากษัตริย์ไม่ได้เปลี่ยนไปจากเดิมมากนัก ความคิดเช่นนี้ได้เชื่อมโยงไปถึงบทบาทของบรรดาราชวงศ์ด้วย

สถาบันการเมืองในระบบประชาธิปไตยแบบมีพระมหากษัตริย์เป็นองค์พระประมุข (Constitutional Monarchy) นั้น ฝ่ายบริหารคือ พระมหากษัตริย์และคณะเสนาบดี พระมหากษัตริย์ทรงปกครองบ้านเมืองโดยปริศนาราชการกับคณะเสนาบดี และด้วยความเห็นชอบจากรัฐสภา หรือจากผู้นแทนที่ประชาชนเลือกเข้ามาและให้ใช้อำนาจทางการเมืองแทนตน บทละครได้ให้ความรู้ในเรื่องบทบาทของพระมหากษัตริย์ไว้ดังนี้

เวเร็นสะ

ข้าพระเจ้าทั้งหลายได้ประชุมกันสองชั่วโมงแล้ว, และผลแห่งการปรึกษา*
ก็คือ ข้าพระเจ้าพร้อมกันขอพระราชทานกราบบังคมทูลให้ใต้ฝ่าละอองธุลีพระ
ราชดำรัสสั่งให้เริ่มการสนทนาทบทวนโดยทันที เพื่อให้ได้มีการ
พระราชพิธีนี้* ...

(2504 : 22 - 23)

ราชา

... เราต้องงดการทำสงคราม. เมื่อมีหนทางที่จะดำเนินอุบายรักษาสันติภาพอยู่ได้แล้วจะทำอย่างอื่นไม่เป็นการสมควรอย่างยิ่ง. ...
ขอให้ท่านนำความไปแจ้งแก่คณะเสนาบดีเถิด, ว่าฉันจะพิจารณาใ้กรวญญูคำแนะนำของคณะเสนาบดีโดยถี่ถ้วนทีเดียว.

(2504 : 29)

ราชา

ฉันเกรงว่าคู่มือจะมีเสียงมากในรัฐสภาทั้งสองแห่ง ปราศจากการสงคราม. ... ตัวฉันและพระราชธิดาเมืองกูร์ลันก็ไม่สามารถ*อย่าง

* ตัวสะกดตามต้นฉบับ

ยิ่งที่จะทำสงคราม. เราเข้าใจอยู่ดีว่าการแพ่เปลวจะต้องเกิดมีขึ้น
ในประเทศที่แพ่, และพระราชกษัตริย์*ผู้ต้องรับความเดือดร้อนมากที่สุด
จากราษฎรที่คลั่ง . . .

(2504 : 15)

บทบาทของพระมหากษัตริย์ในลักษณะดังกล่าวนี้ สะท้อนให้เห็นแนวความคิดใน
เรื่องของการกระจายอำนาจจากศูนย์กลาง ซึ่งเป็นอุดมการณ์ประชาธิปไตย คือ เชื่อมั่นในความ
สามารถ ในสติปัญญา และในการที่มนุษย์สามารถร่วมมือกันทำงาน ไม่ได้ยกย่องพระมหากษัตริย์
พระปรีชาสามารถในการปกครองเพียงพระองค์เดียว ซึ่งเป็นแนวความคิดของระบบสมบูรณาญา
สิทธิราชย์ ไม่ได้ยกย่องให้พระมหากษัตริย์เป็นยอดมนุษย์ซึ่งสามารถในการปกครองประเทศเพียง
พระองค์ ตามความคิดในบทบาทของพระมหากษัตริย์ในระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ แต่การปกครอง
แบบประชาธิปไตยอย่างที่เราพบในบทละครนี้ แสดงให้เห็นว่าประชาชนก็มีความสามารถ มีสติปัญญา
ในทางการบริหารประเทศได้เช่นกัน ประชาชนมีส่วนร่วมในการปกครองโดยเข้ามาเป็นสมาชิกเป็น
เสนapati หรือผู้แทนราษฎรทำหน้าที่ในรัฐสภา และสถาบันการเมืองทั้ง 2 นี้ เป็นกลไกของรัฐที่จะ
รับใช้บุคคลในสังคม ให้ประชาชนมีชีวิตที่สงบสุข มั่นคงปลอดภัยในทรัพย์สิน แต่การปฏิบัติของรัฐสภา
ของอาร์เคเซียและคูร์ตันก็ไม่ได้ทำตามหลักการ แต่พยายามก่อสงคราม ดังนั้น บทบาทของ
พระมหากษัตริย์ของทั้ง 2 แก้วนี้จึงมีความสำคัญในการยับยั้งไม่ให้เกิดสงครามด้วยการดำเนิน
วิเทโศบายอย่างรอบคอบ โดยกำปรักษาหรือข้อแนะนำจากคณะเสนapati

การบริหารงานโดยการกระจายอำนาจ เช่นนี้จึงนับว่าเป็นประโยชน์และเกิดผล
ดีต่อบ้านเมืองเป็นอันมาก มีการพิจารณาปัญหาอย่างรอบคอบ และผ่านขั้นตอนหลายทาง ก่อนที่จะ
มีการตัดสินใจ หรือหากวิธีแก้ปัญหาให้เกิดความเรียบร้อยขึ้นในสังคม และผลที่เกิดขึ้นนั้นยังเกิด
ประโยชน์อย่างแท้จริงแก่ประชาชนส่วนใหญ่ ในทางตรงกันข้ามถ้าผู้ปกครองรวบอำนาจไว้แต่เพียง
คนเดียว ปฏิบัติงานและดำเนินนโยบายไว้กับตนเอง ไม่มีการกระจายอำนาจหน้าที่ไปสู่คนอื่นบ้าง

* ตัวสะกดตามต้นฉบับ

ลักษณะการทำงานเป็นแบบรวบอำนาจไว้ที่ศูนย์กลางเช่นนี้ไม่ใช่การปกครองที่ดี เพราะการทำงานจะดำเนินไปอย่างเชื่องช้าไม่ทันกับปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว และยังขัดกับอุดมการประชาธิปไตยอีกด้วย บทละครชี้ให้เห็นผลและลักษณะของการรวบอำนาจไว้ในบทบาทของบารอน โสลดเห็นเส้นอิทธิพลการรวบอำนาจของบารอน เคเซีย

บารอน

... กองตำรวจในบังคับบัญชาของข้าพเจ้าทำการเป็นระเบียบเรียบร้อยเสมอเป็นความเคยที่ติดตัวที่เดียว ในกิจการต้องมีเป็นสามชั้น, ... ในเวลานี้ยังพึงจะอยู่ในชั้นที่ 1 เท่านั้น, และยังไม่ได้ข่าวเป็นแน่นอนมาเลยจนอย่างเดียว.

ราชา

ฟัง ๆ คุณน่าจะพอสบายใจ, แต่คุณจะไม่รู้จะเป็นประโยชน์อะไรนัก. ถ้าคุณเสียมวลนั้นนั้นอาจจะไม่มีเลยก็ได้นั่น*

บารอน

ฉันต้องสารภาพละ, บารอน, ว่าเราเห็นตำรวจของท่านดูเฉื่อยชาอยู่สักหน่อย, ถ้าไปถึงแก่งวงเหงา

บารอน

จริงพระเจ้าข้า, แต่ก็เหมือนสายใยอันพาดแผ่ไปทั่วพระราชอาณาเขต, และปลายสายทั้งหมดมารวมอยู่ที่ศูนย์กลางในกรุงคาร์บอน

ราชา

และตัวท่านเป็น*ตัวเมลงมูมิใหญ่*นั้น*

(เวเร็นสะยิม)

ก็เห็นจะเทือกนั้นพระเจ้าข้า.

* ตัวสะกดตามถนัด

ถ้าเช่นนั้นท่านก็เห็นจะหิวละ. ฉันทึกไม่ออกเลยว่าท่านจับแมลงวันได้
สักตัวเกี่ยวภายในสามปีที่ผ่านมาแล้ว

(2504 : 24 - 25)

การเปรียบเทียบการรวมอำนาจไว้ที่ศูนย์กลางกับการชกมวยของแมลงมุม ทำให้
ผู้ดู ผู้อ่านบทละครเข้าใจได้ดี โดยเฉพาะการทำงานของผู้อุปการะที่ว่า เหมือนกับแมลงมุมซึ่งต้องชัก
ใยจับสัตว์ และอื่น ๆ ทุกอย่างด้วยตัวเองเพียงคนเดียวนั้น ย่อมเป็นไปได้ในสังคมของมนุษย์
ทั้งนี้สังคมมนุษย์ไม่เหมือนกับสังคมสัตว์เช่นแมลงมุม สังคมมนุษย์ประกอบด้วยบุคคลหลายกลุ่มต่าง
ความคิดเห็น และมีความต้องการไม่เหมือนกัน การปกครองจึงต้องอาศัยการร่วมมือของกลุ่ม
บุคคลหลายกลุ่มซึ่งเข้าใจสภาพของสังคมมาบริหารจัดการกิจการของสังคม โดยบุคคลในสังคมพร้อมใจ
กันมอบอำนาจให้บุคคลหรือกลุ่มบุคคลมารับผิดชอบในการบริหาร ส่วนสังคมของสัตว์เช่นแมลงมุม
มีชีวิตอยู่ตามลำพังจึงทำงานเพื่อตัวเองและไม่ต้องคำนึงถึงคนอื่น ๆ เลย บทบาทจึงต่างกัน การ
กระจายอำนาจของผู้อุปการะเท่านั้นที่เหมาะสมกับสภาพสังคมมนุษย์

พระบรมวงศานุวงศ์ในพระมหากษัตริย์ก็มีบทบาทสำคัญในทางการเมืองเช่นกัน
ทั้งมีส่วนช่วยส่งเสริมให้พระมหากษัตริย์มีบทบาทในการปกครองมากยิ่งขึ้น ดังนั้นบทละครจึงเสนอ
แนวความคิดทางการเมืองไว้ว่า พระบรมวงศานุวงศ์มีบทบาทต่อประเทศชาติในด้านการทำกรณียกิจ
เพื่อประโยชน์ของประชาชน มีความเสียสละ และรับผิดชอบต่อความเป็นไปของบ้านเมือง บทบาท
ของพระบรมราชวงศ์ในแง่เรื่องสะท้อนออกมาในบทบาทของเจ้าหญิงแอนเจลา พระราชบุตรธิดาของ
พระเจ้าหลุยส์ ซึ่งต้องเสียสละความสุขจากความรักที่พระองค์ทรงมุ่งจะอภิเษกสมรสกับชายที่พระองค์
ทรงเกิดความรักใคร่ด้วย เจ้าหญิงแอนเจลาต้องทรงปฏิบัติ "กรณียะคือความเสียสละเพื่อประโยชน์
ของบ้านเมือง อันเป็นมรดกที่สืบทอดอยู่ในหมู่ของเชื้อพระวงศ์" โดยการอภิเษกสมรสกับเจ้าชาย
ต่างแคว้น ทั้งที่ไม่เคยพบกันมาก่อน เพื่อตัดการเกิดสงครามระหว่างกันไว้ บทบาทของราชวงศ์
ปรากฏดังนี้

ราชา

... เราจะต้องยอมสละ คือ แอนเจลา ลูกสาวของเรา ...

(2504 : 16)

ราชินี

... พวกเราผู้เคราะห์ร้าย, เกิดมาในฐานะสูงเช่นนี้, จำเป็นต้อง
ทำการเช่นนี้...

(2504 : 38)

พระพันปี

ฉันเชื่อว่าหลานสาวของฉันคงจะยอมทำตามที่เขาที่บ้านเมืองของหล่อน
ประสงค์ทุกประการ ...

(2504 : 39)

แอนเจลา

หว่านฉันไม่ยอมถูกผูกมัดตลอดชีวิตกับผู้ชายที่หมั่นฉันเคยเห็นแต่รูปใน
หนังสือพิมพ์, ...

ราชา

หยุด! ... ไม่เป็นการสมควรเลยที่เสด็จย่า, เสด็จแม่และตัวพ่อเอง
จะบังคับคุณอย่างกระด้างกระเดื่องไม่มีสติเห็นว้างเช่นนั้น พ่อรู้สึก
เสียใจในส่วนตัวลูกมากทีเดียว, ... เราจะต้องไปกันเสียทีก่อน,
และพ่อหวังใจว่า, เมื่อได้พบอีกครั้งหนึ่ง, ลูกจะได้กระทำให้สมควร
แก่ศรียศอันสูงของลูก ...

(2504 : 41 - 42)

* ตัวสะกดตามต้นฉบับ

ราชา

นำฉัตรบรรจุจริง ๆ, คุณกษัตริย์ทุกคนจงใจหลีกเลี่ยงความรับผิดชอบแห่ง
ฐานะของตน...

(2504 : 67)

ราชา

... ลูกหรือก็*เป็นเชื้อราชตระกูลสำคัญ, ซึ่งไ้ยอมสละตนเพื่อประโยชน์
ของชาติเสมอมา

(2504 : 35)

อันสเล็ม

ถ้าพระมุกตรีทรงยินยอมทำการอภิเษกสมรสเช่นนั้น เพื่อป้องกันมิให้มนุษย์
ท้องโลหิตตก, ก็จะเป็นสิ่งหึงดงาม, และเป็นการทรงเสียสละอย่างน่า
จับใจ*ที่สุด

(2504 : 44)

ข้อความทั้งหมดนี้ล้วนแต่แสดงความรู้สึก และความมุ่งหวังต่อพระบรมวงศานุวงศ์
เพราะบทบาทของบรรดาเจ้านายในอดีตนั้นได้ละทิ้งสิ่งเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่บ้านเมือง ทุกคน
จึงมีความเชื่อมั่นว่า เจ้านายทั้งปวงย่อมมีความปรารถนาดีต่อประชาชน และประเทศชาติตลอดไป
ทั้งในปัจจุบันและอนาคต บทบาทของพวกเจ้านายจึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยเหลือบ้านเมืองได้เป็น
อย่างดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเวลาที่เกิดความคับขันขึ้นในประเทศ ไม่มีผู้ใดจะแสดงบทบาทของตน
ที่มีต่อชาติได้ดีเท่าบรรดาเจ้านาย ซึ่งสามารถจะปฏิบัติกรณียกิจด้วยความเชื่อมั่น กล้าหาญ อดทน
และเสียสละ โดยมุ่งให้เกิดความสุขในหมู่ประชาชน ดังที่ตัวละครต่อไปนี้ได้กล่าวไว้ว่า

* ตัวสะกดตามต้นฉบับ

แอนเจลา

... แต่ความปรารถนาที่ฉันจะได้พบคงจะมีได้แต่อย่างเดียว, ก็ขอที่ว่าฉัน
ได้ยอมรับทุกสิ่งมากที่สุดเพื่อประโยชน์ของบ้านเมือง ...

(2504 : 140)

แอนเจลา

... ฉันจะกระทำหน้าที่ของฉัน, เพื่อให้คนเหล่านี้ได้มีความสุขเกษมเปรมใจ
ต่อไป เขาสิมีนับควยพัน ๆ, ฉันสิคนเดียว ...

(2504 : 102)

วิคเตอร์

... เจ้าหญิงทรงยอมเสียสละ, ไม่ว่าจะทำให้ทรงคับพระหฤทัยสักปานใด และ
สามารถทรงบันดาลความเกษมสันต์ให้แก่บ้านเมืองแล้ว ก็จะมีว่าให้ทรงยก
ความภักดีต่อชาติขึ้นไว้ในภูมิธรรมอันสูงยิ่งกว่าความรักจะอาจขึ้นได้ถึง

(2504 : 100 - 101)

แอนเจลา

... ตาฉันสว่างแล้ว, และฉันจะแสดงตนให้ปรากฏว่า เป็นผู้ที่เต็มใจเสียสละ
เพื่อประโยชน์แห่งชาติบ้านเมืองที่รักของฉัน.

(2504 : 104)

บทบาททางการเมืองของพระบรมวงศานุวงศ์เช่นเจ้าหญิงแอนเจลา เป็นการ
สนับสนุนบทบาทของพระมหากษัตริย์ในการปกครองได้อย่างสอดคล้องกับระบบประชาธิปไตย โดย
สะท้อนถึงข้อคิดประการหนึ่งไว้ด้วยว่า พระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์เท่านั้นที่เป็นสถาบัน
การเมืองที่เหมาะสมกับประเทศไทย หรือประเทศอื่น ๆ ซึ่งเดิมปกครองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์
และต่อมาเปลี่ยนแปลงการปกครองมาเป็นประชาธิปไตย แนวความคิดในเรื่องบทบาทของพระมหากษัตริย์
และพระบรมวงศานุวงศ์ที่ปรากฏในบทละครเรื่องกุศโลบายจึงเป็นความรู้สึกร่วมของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า
ฯ ทรงเสนอให้ยุควุฒยานุรักษ์ในสมัยของพระองค์ได้รับรู้ และเตรียมตัวต่อการเปลี่ยนแปลง
การปกครองในเวลาต่อไปว่า ประชาชนจะต้องการให้เป็นไปตามแนวความคิดในบทละครหรือ

จะเป็นรูปใด เหล่านี้เป็นสิ่งที่ผู้ถูกดูอาณบทละครจะต้องคัดสินใจด้วยตัวเอง

11.1.3 ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปฏิบัติการปกครองกับผู้ปกครอง เนื่องจากบทละครสะท้อนภาพชีวิตในสังคมเจ้านาย แนวความคิดทางการเมืองในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนหรือผู้ปฏิบัติการปกครองกับพระมหากษัตริย์หรือผู้ปกครองจึงอยู่ในขอบเขตแถบ ๆ การสะท้อนแนวความคิดจำกัดอยู่เฉพาะข้าราชการบริพารเท่านั้น จากบทละครคือ คัญกแห่งเบร็คคอน ราชวงศ์ของพระราช และเสนาบดีที่ใกล้ชิดคือเกานต์เวเร็นสะ อัศวินเสนาบดี โดยกล่าวถึงความสัมพันธ์ต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ในแง่ของการปฏิบัติงานส่วนพระองค์ เพื่อให้พระราชกรณียกิจเกี่ยวกับราชการเกิดความผิดพลาดได้

องครักษ์ที่ 2

ก็ท่านนี้พระราชกระแสนรับสั่งเอง, ว่าจะทรงรับคำนับสัปดาห์ละครั้ง, ...
ฉันนั้นผมเข้าใจว่าคงจะทรงจำได้ละกระมัง.

คัญก

ไม่จำเป็นที่จะต้องเป็นเช่นนั้นเลย ความทรงจำของพระเจ้าแผ่นดินมักจะไม่ใคร่สามารถกำหนดจดจำข้อความไม่สำคัญเช่นนี้ พวกเราสืบทอดเงินเกื้อหนุนไว้สำหรับเป็นผู้ช่วยแก้ไขความบกพร่องเช่นนั้น.

(2504 : 3)

ราชา

... ฉันขอถามหน่วยวานายทหารดี ๆ ถึงสैनาย, รับเงินเดือนสูง ๆ, มาประจำราชการอยู่แห่งประโยชน์อะไร, ถ้าเมื่อวันอังคารมาถึงแล้วไม่มีใครบอกให้ฉันทราบ?

(2504 : 5)

ราชา

... กราวนี้ต้องนึกถึงกิจการประจำวันของเราละ . คัญก, ไหนว่าไปทีหรือว่าวันนี้เราจะต้องทำอะไรบ้าง

๙
คยุก

(ก้าวหน้าออกมากลาง, อานจากบรรทัด) ถีบสองนาฬิกา, เส่จื่อปาศาร,
พระเจ้าชา,

...
๙
คยุก

หนึ่งนาฬิกา, ทรงวางศิลาฤกษ์ที่โรงพยาบาลคนเสียจริตหลังใหม่.

...
๙
คยุก

มีพระราชดำรัสแก่สาธารณะชน, พระเจ้าชา

ราชา

. . ขอให้ส่งคำพูดให้ฉันให้ถูกนะ.

๙
คยุก

ทรงวางพระราชหลัทยไค้, พระเจ้าชา.

ราชา

ฉันไม่สู้แน่ นักตอก, เมื่อปีกลายนี้, เธอคงจะยังจำไ้, เมื่อฉันต้องพูดในที่
ประชุมสมาคมเลิกการพนัน, ใครคนหนึ่งก็จำไม่ได้ ส่งหนังสือมาให้ฉัน, และฉัน
เริ่มอ่านที่เคี้ยว เป็นคำแนะนำให้ใช้ชีวิตปล่อยมาอย่างใหม่ที่สนามม้า ...

(2504 : 62 - 64)

การปฏิบัติงานรับใช้ในส่วนพระองค์ของเหล่าข้าราชการที่ปรากฏในบทละคร
เป็นการให้ความรู้แก่ผู้ดู บทละคร ซึ่งไม่มีโอกาสจะเห็นได้จากสภาพจริง นอกจากนั้นบทละคร
ก็ชี้ให้เห็นว่าความสัมพันธ์ระหว่างบรรดาข้าราชการกับพระมหากษัตริย์มีความสนิทสนมกันด้วยเหตุใด
จึงเป็นสิ่งที่คนทั่วไปควรจะเข้าใจให้ถ่องแท้ถึงเหตุของความใกล้ชิดระหว่างข้าราชการและพระมหา

กษัตริย์ ซึ่งบทละครได้สะท้อนความจริงในเรื่องนี้ออกมาอย่างชัดเจนแล้ว

ความสัมพันธ์ระหว่างข้าราชการกับพระมหากษัตริย์ก็เช่นกัน คือมีความเป็นกันเอง และพระมหากษัตริย์นั้นมีความเข้าใจในทุกข์สุขของผู้ที่ต่ำกว่า ต้องรู้ใจว่าข้าราชการผู้นั้นชอบสิ่งใด และตอบสนองให้ด้วยความเต็มใจ การปฏิบัติเช่นนี้จะผูกใจผู้อยู่ใต้การปกครองไว้ได้ และจะช่วยให้อยู่ใต้การปกครองทำงานในหน้าที่ด้วยความตั้งใจ ประชาชนก็จะได้รับประโยชน์จากการทำงานอย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วย ดังเช่นพระเจ้าหลุยส์ทรงมีปฏิสันถารกับเสนาบดีว่า เ็นสะอัครมหาเสนาบดี บารอนโธดเค็นเส้น อธิบดีกรมตำรวจนครบาล และเมื่อพระเจ้าหลุยส์ทรงจัดการต้อนรับการคืนดี คะซาโน เจ้าคณะใหญ่แห่งการอน*

ราชา

อ้อ, เกานต์ สบายคืออยู่ภา ? บารอนก็สบายคิภา ? ... คุณหญิงสบายคืออยู่ภา ?

(2504 : 21)

ราชา

... เราจำเป็นต้องตามใจข้าราชการผู้ใหญ่บาง

พระพักต์

พระวิดาของเขาก็เคยรับสั่งว่าอย่างนั้น, แต่เคยทรงมอบให้แม่แหละเป็นผู้เอาใจเขา ...

(2504 : 77)

องครักษ์ที่ 2

สมเด็จพระเจ้าคาร์ดินัลขอเฝ้าพระเจ้าชา

ราชา

อ้อ ! อยากพบอยู่แล้วทีเดีย, แต่เวลานี้เรายังมีธุระ ขอให้ท่านคอยสักประเดี๋ยวก่อน ท่านชอบดอกไม้, พาท่านไปที่สวนเถอะ.

(2504 : 30)

* เทียบได้กับสมเด็จพระสังฆราชในทางพุทธศาสนาในประเทศไทย

การมีพระราชหฤทัยใสของพระมหากษัตริย์ครั้งนี้เป็นสิ่งที่ชี้ให้เห็นถึงความสนิทสนมระหว่างพระองค์กับบรรดาข้าราชการและผู้อื่น ทำให้เข้าใจซึ่งกันและกันได้ แต่ในทางตรงกันข้าม ถ้าความใกล้ชิดไม่มีแล้ว ก็จะเกิดความไม่เข้าใจต่อกัน ความเห็นทางจะเป็นอุปสรรคในการปกครอง ถึงขั้นกันจะมีการล้มสถาบันพระมหากษัตริย์ก็เป็นได้ แนวความคิดนี้ได้เสนอออกมาในบทละครดังนี้

ราชินี

หวังใจว่าไม่ใช่เพราะมีผู้คิดทำร้ายเรานะคะ?

ราชา

ก็อาจจะเป็นไปได้ นั่นเป็นความรำคาญชนิดหนึ่งที่เรารู้จำเป็นต้องประสบ ฉันเข้าใจว่าราษฎรโดยทั่ว ๆ ไปก็รักฉันอยู่ แต่ก็มีคนที่คิดพิกลอยู่บางคน ที่ต้องการให้ฉันตาย ที่จริงก็เป็นของอัศจรรย์มากอยู่ เพราะคนชนิดนั้นก็ไม่ได้รู้จักมักคุ้นอะไรกับฉันโดยตรงเลย ...

(2504 : 76 - 77)

ดังนั้นความสัมพันธ์ระหว่างพระมหากษัตริย์กับบุคคลบางกลุ่มที่ไม่มีความใกล้ชิดกัน ทำให้เกิดความเข้าใจผิดและมีการต่อต้านคิดล้มสถาบันพระมหากษัตริย์ บุคคลกลุ่มนี้จะดำเนินงานต่อต้านอย่างลับ ๆ พยายามก่อความวุ่นวายในประเทศ เพื่อให้ประชาชนเข้าใจว่า เหตุของความยุ่งเหยิงของบ้านเมืองเกิดจากการดำเนินนโยบายผิดพลาดของสถาบันพระมหากษัตริย์

บารอน

... มีสมาคมลับอยู่อันหนึ่ง, ซึ่งคงจะคัดค้านการอภิเษกสมรสนั้นเป็นแน่นอน

....

ข้าพระเจ้าสงสัยว่าการหยุกหยิกที่ชายพระราชอาณาเขต ดูเหมือนจะเป็นความยุ่งโยยด้วยของสมาชิกแห่งสมาคมนี้เอง

(2504 : 23)

แนวทางการใกล้ชิดจะสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันได้แล้ว ความรู้สึกที่มีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ไม่ใช่จะเกิดจากการปฏิบัติโดยตรงซึ่งกันและกันเท่านั้น หากแต่เป็นความรู้สึกผูกพัน

เทิดทูนพระมหากษัตริย์ตลอดจนพระบรมวงศานุวงศ์ที่สืบต่อจนเป็นวัฒนธรรม

ราชา

.... ราษฎรรักแถมเจলামาก

พระพันปี

เจ้าหญิงทุกคนย่อมเป็นที่รักของราษฎรตามประเพณี...

(2504 : 39)

ราชา

... ฉันเข้าใจว่าราษฎรโดยทั่ว ๆ ไปก็รักฉันอยู่.

(2504 : 76)

จากข้อความเหล่านี้ได้ให้แนวความคิดในเรื่องของความสัมพันธ์ของประชาชนที่มีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ว่า เป็นความรู้สึกเคารพเทิดทูนซึ่งติดอยู่ในอุหิสัยของคนไทย แสดงความเป็นเอกลักษณ์ในทางวัฒนธรรมของชาติไทยและเป็นสิ่งที่ชี้ให้เห็นลักษณะการปกครองที่ใช้อยู่ว่า ไม่ว่าสมัยใดก็ตาม ประเทศย่อมคงสถาบันพระมหากษัตริย์ไว้เป็นส่วนหนึ่งของระบบการเมือง จะไม่มีก้าวเปลี่ยนแปลงหรือล้มสถาบันนี้แต่อย่างใด ทั้งนี้ความรู้สึกผูกพันของประชาชนต่อสถาบันพระมหากษัตริย์จึงเป็นเงื่อนไขสำคัญในกรณีที่จะมีการเปลี่ยนแปลงระบบการปกครองว่าจะเลือกใช้ระบบการปกครองแบบใดจึงจะสอดคล้องกับวัฒนธรรมของชาติ และไม่กระทบกระเทือนความรู้สึกของประชาชน

แนวความคิดทางการเมืองทั้งหมดที่กล่าวไว้ในบทละครเรื่องกุศโลบายนี้ เป็นการนำลักษณะทางการเมืองของชนชาติที่สมมุติขึ้น ไม่ว่าจะเป็นอาร์เคเซียหรือครีตันต์ต่างก็เป็นชาติที่มีลักษณะอย่างชาติไทย คือ ยึดถือพระมหากษัตริย์เป็นสถาบันสูงสุดของประเทศ แต่บทละครได้ให้แนวความคิดที่ทันสมัยกว่าที่เป็นอยู่ในสมัยรัชกาลที่ 6 เพราะกล่าวถึงการปกครองแบบประชาธิปไตย ซึ่งมีพระมหากษัตริย์อยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญ และพระมหากษัตริย์ไม่ไ้ทรงใช้พระราชอำนาจอย่างที่ผู้ใดจะละเมิด หรือคัดค้านไม่ได้ พระมหากษัตริย์ในบทละครทรงใช้พระราชอำนาจโดยมีสถาบันทางการเมืองอื่น ๆ ร่วมด้วย ทั้งความคิดที่เห็นด้วย และความคิดในทางคัดค้าน ถึงกระนั้นบทบาทของพระมหากษัตริย์ในการปกครองก็มิได้เปลี่ยนแปลงไปแต่อย่างใด ยังทรงต้องรับผิดชอบต่อการปกครอง

อย่างเต็มที่ นอกจากนี้พระบรมวงศานุวงศ์ก็มีบทบาทในทางการเมืองด้วยคือช่วยส่งเสริมให้สถาบันพระมหากษัตริย์ทำหน้าที่เพื่อประโยชน์แก่บ้านเมืองได้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น แนวความคิดทางการเมืองที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ การสร้างอำนาจของชาติให้เพียงพอในการรักษาป้องกันเอกราชและมีความมั่นคงได้นั้น ขึ้นอยู่กับฐานะทางเศรษฐกิจ และการเสริมสร้างกำลังรบ ส่วนความรู้สึกของผู้ที่อยู่ใต้การปกครองที่สะท้อนออกมาในบทละครก็แสดงให้เห็นว่า ผู้ที่อยู่ใต้การปกครองจะมีความรู้สึกผูกพันด้วยความรักและความซื่อสัตย์ได้นั้น เป็นผลจากความใกล้ชิดหรือได้ปฏิบัติงานร่วมกับพระมหากษัตริย์

นอกจากนี้ การที่พระมหากษัตริย์ปกครองประเทศเป็นเวลานาน ได้ทำให้ประชาชนทั่วไปมีความรู้สึกผูกพันทางจิตใจอย่างลึกซึ้งกันเป็นวัฒนธรรมทางความรู้สึกของคนทั้งชาติ อย่างไรก็ตามบทละครก็ได้แสดงให้เห็นว่า ผู้อ่านบทละครได้ตระหนักว่า ความจงรักภักดีของประชาชนต่อสถาบันพระมหากษัตริย์นั้น ไม่ใช่จะเกิดขึ้นกับทุกคน แต่มีบางคนบางกลุ่มที่เกลียดชัง และคิดจะล้มสถาบันนี้ ทั้งนี้เนื่องจากบุคคล กลุ่มบุคคลเหล่านี้ไม่มีโอกาสรู้ว่าสถาบันพระมหากษัตริย์ได้ทำหน้าที่อะไรต่อประเทศชาติไว้มาก จึงเป็นความรู้สึกที่มีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์อย่างผิดสังเกต

11.2 วัฒนธรรมทางการเมือง

เรื่องราวในบทละครสะท้อนถึงสังคมของพระบรมวงศานุวงศ์ โดยมีตัวละครที่เป็นพระพันปี พระราชา พระราชินี ตลอดจนชั้นเจ้าฟ้า ดังนั้นบทละครจึงแสดงความรู้สึก และความคิดเห็นต่อแบบแผนการปฏิบัติพระองค์ที่เกี่ยวข้องกับการเมืองไว้ 3 ประการคือ

11.2.1 ค่านิยมต่อการเปลี่ยนแปลงฐานะ

11.2.2 ค่านิยมในการทำหน้าที่เพื่อชาติ

11.2.3 บทบาทของสตรี

11.1.1 ค่านิยมต่อการเปลี่ยนแปลงฐานะ การเปลี่ยนแปลงระบบการปกครองจากสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นประชาธิปไตย ทำให้ฐานะของพระบรมวงศานุวงศ์ลดความสำคัญลงเป็นอันมาก ดังนั้นความเป็นอยู่ตลอดจนการยอมรับของประชาชนที่เคยมีต่อพระบรมวงศานุวงศ์จะเปลี่ยนไปจากเดิมด้วย ซึ่งพระบรมวงศานุวงศ์ทุกพระองค์ต้องทรงเข้าพระทัยสภาพการณ์ดังกล่าวนี้เพื่อจะได้ทรงกระทำสิ่งต่าง ๆ ให้เหมาะสมกับสังคม และไม่เคียดแค้นพระทัยกับฐานะที่เปลี่ยนไป ด้วย บทละครได้สะท้อนความรู้สึกของการไม่ยอมรับสภาพที่เปลี่ยนแปลงทางสังคมของพระบรมวงศานุวงศ์

ไว้ในตัวละคร "พระพันปี"

พระพันปี

เบนของใหม่ที่เกี่ยวข้องที่รับคำนับจากเกย เมื่อก่อนนี้แบบเคยลงไปยืนบน
ฐานเขียง

ราชินี

เพคะ, หม่อมฉันทราบแล้ว แต่ในสมัยนี้เราเปลี่ยนแปลงเสียใหม่แล้ว
ไปทอพระเนตร์เสียใหม่เถอะคะ

(... พระพันปีพยายามจะออกไปที่เกยบ้าง, แต่ไปไม่ได้, เพราะคนยืน
กันเสียหมด พระพันปีจึงมานั่งเก้าอี้ยาว, แสดงความไม่พอใจพระทัยมาก)

พระพันปี

ฉันจะนึกไม่ออกเลยว่าจะมีตำแหน่งใดที่ทำให้ใจแห้งยิ่งกว่าตำแหน่งพระ
ราชินีพันปีหลวง ได้เคยรับความเคารพมาเป็นหลายปีแล้ว, มาบัดนี้ — อนิจจา
น่าเจ็บใจเหลือเกิน (...) เกานเคสส์ — เคานเคสส์, ขอถามหน่อยเถอะ
ว่าเวลานั้นะหลอนเป็นนางรับใช้ของฉันหรือไม่?

เคานเคสส์

(เดินมาที่ข้างซ้ายพระพันปีและคำนับ) เพคะ, หม่อมฉันขอประทานโทษ.
หม่อมฉันกำลังจะมองดูทหาร

พระพันปี

แล้วทำไมคนจึงชอบดูทหารนัก? มันก็เป็นแต่เพียงคนสามัญอย่างยิ่งหลาย ๆ
หลาหมื่นคนต่าง ๆ อย่างราคาถูกที่สุดเท่านั้น

(2504 : 11 - 12)

บทบาทของ "พระพันปี" ดังนี้ แสดงให้เห็นผลของการไม่ยอมรับความเปลี่ยนแปลงทางฐานะ นั่นคือ ก่อให้เกิดความรู้สึกไม่พอใจในการปฏิบัติตนของผู้น้อย และยังเป็นเหตุให้เกิดความรู้สึกเหยียดหยามผู้ที่อยู่ในฐานะต่ำกว่าอีกด้วย ถ้าเป็นเช่นนั้นแล้วก็ย่อมจะเป็นอุปสรรคต่อการปกครองอย่างแนบแน่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งก็คือ เป็นความขัดแย้งในหลักของประชาธิปไตย ที่ถือว่า

ทุกคนมีความทัดเทียมกัน มีสิทธิเสรีภาพ และการดำเนินชีวิตเท่าเทียมกัน ดังนั้นเมื่อมีการปกครอง
 ในระบอบประชาธิปไตยแล้ว บทละครจึงให้ข้อคิดแก่พระบรมวงศานุวงศ์ว่า ควรจะยอมรับความ
 เปลี่ยนแปลงทางฐานะในสังคม และมีค่านิยมที่จะทำกิจต่าง ๆ ให้เหมาะสม สอดคล้องกับความเป็น
 ไปทางการเมืองในขณะนั้น

ผลเสียอีกประการหนึ่งที่บทละครชี้ให้เห็นถึงการไม่ยอมรับการเปลี่ยนแปลงของ
 สังคม คือ การยึดมั่นแต่สิ่งที่เกิดขึ้นในอดีต เมื่อมีเหตุการณ์ทำนองเดียวเกิดขึ้นอีก ก็มักจะอ้างไป
 ถึงการตัดสินใจในปัญหานั้นอย่างเก่าก่อน ทำให้การแก้ปัญหาล่าช้าลง เป็นอุปสรรคอย่างมาก ดังที่
 "พระเจ้าหลุยส์ที่ 7" กล่าวว่า ประชาชนของอาร์เคเซียและคูร์ลันด์ต้องการทำสงครามกัน พระ
 พันปีโคกล่าวอ้างถึงการแก้ปัญหาเช่นนี้โดยอ้างเหตุการณ์ในสมัยพระนางไวคังนี

พระพันปี

ชาติต่าง ๆ โดยมากมักจะโง่เขลาที่สุดในสมัยที่สุก แหมยังจำได้ในปี 1896 เมื่อ
 พระบิดากับแหมยังเป็นผู้ปกครองอยู่, แหมได้ออกคำสั่ง -

ราชา

ทราบแล้ว, ทราบแล้ว, เสด็จแม่, แต่ทุกคนจริง ๆ ไม่มีเวลาจะมัวรำพึง
 ถึงกิจการที่ล่วงมาแล้ว, ...

(2504 : 14)

นับว่าบทละครได้ให้ข้อเตือนใจแก่พระบรมวงศานุวงศ์ไว้วงหน้า เป็นการปูพื้น
 ฐานการปฏิบัติตนและการวางตัวแก่บรรดาพระบรมวงศานุวงศ์ว่า ในระบอบการปกครองแบบประชา
 ธิปไตยนั้นฐานะทางสังคมและการเมืองของพระบรมวงศานุวงศ์ได้ลดความสำคัญลงมา การมัวแต่
 นึกถึงความสำคัญของตนในอดีตเป็นสิ่งที่ไม่เหมาะกับสมัย จะก่อให้เกิดความไม่สบายใจได้ และเป็น
 เหตุให้การตัดสินใจล่าช้าลง ในเมื่อต้องแก้ไขปัญหของบ้านเมืองที่มีความสำคัญต่อความเป็นอยู่อย่าง
 สงบสุขของประชาชน การคิดถึงความสำคัญของตนในอดีตโดยไม่ยอมรับความเปลี่ยนแปลงของฐานะ

ทางสังคมและการเมือง จึงเป็นสิ่งที่พระบรมวงศานุวงศ์จะปฏิบัติ

11.2.2 คำนิยมในการทำหน้าที่เพื่อชาติ พระบรมวงศานุวงศ์ควรมีแนวทางในการปฏิบัติหน้าที่ของตนเพื่อประเทศชาติยิ่งกว่าผู้ใด จะหลีกเลี่ยงไม่ได้ เป็นภาระที่ต้องกระทำไม่ว่าจะได้รับความทุกข์ยาก หรือเป็นการขัดขวางความต้องการส่วนตัวก็ตาม พระบรมวงศานุวงศ์ต้องทำหน้าที่เพื่อประเทศชาติ ดังเช่น "แอนเจลา" ยอมอภิเษกสมรสกับเจ้าชายแห่งคูร์ลันด์ เพื่อสนองวิเทโศบายของพระราชบิดา ก็ไม่ให้เกิดสงครามระหว่างอาร์คเซียกับคูร์ลันด์ และ "แอนเจลา" ก็ยอมรับว่า เป็นหน้าที่ที่ต้องทำเพื่อประโยชน์ของชาติทั้งสอง และถือว่าเป็นกิจที่ "เจ้านาย" ทุกคนต้องกระทำด้วย ดังที่ได้ยากับ "ชาร์ลส์" ซึ่งปฏิเสธการไปเยี่ยมโรงพยาบาลกับพระพันปีว่า

แอนเจลา

(กลอนเองและพูดพลบ) น้องชาย, ชื่นใจของพี่หญิง, เราต้องทำตามหน้าที่ของเราทุกคน น้องชายรักพี่หญิงก็ต้องเชื่อพี่หญิงนะ.

(2504 : 68)

และครั้งที่ "พระเจ้าหลุยส์ที่ 7 สอน "ชาร์ลส์" ว่า

ราชา

(เสียงแข็ง) * ลูกต้องกินขนมปังกับเนย ลูกเป็นลูกพ่อ, เพราะฉะนั้นเป็นหน้าที่ของพ่อเช่นนั้น. ... นี่แน่, ลูกชายต้องรู้จักทำตามผู้ใหญ่ว่า, เพื่อประโยชน์ของบ้านเมือง และ -- และกระเพาะอาหาร.

(2504 : 125)

พระเจ้าหลุยส์ที่ 7 ย้ำว่าเป็น "ความรับผิดชอบแห่งฐานะของตน" (2504 : 67) ที่พระบรมวงศานุวงศ์ไม่อาจหลีกเลี่ยงโดยจงใจได้ ความคิดเช่นนั้นเป็นสิ่งที่พระบรมวงศานุวงศ์ต้องปฏิบัติตามหน้าที่ของตนด้วยความรับผิดชอบต่อประเทศชาติ ซึ่งแน่นอนว่าผลของการกระทำย่อมเกิดประโยชน์ต่อประชาชนอย่างใหญ่หลวง และจะเป็นผลดีต่อพระบรมวงศานุวงศ์อีกด้วยดังที่บทละครได้เสนอตอนจบของเรื่องไว้อย่างงดงามแล้ว

* ตัวสะกดตามต้นฉบับ

11.2.3 บทบาทสตรี สตรีที่มีบรรดาศักดิ์ชั้นเจ้านายมีบทบาททางการเมือง โดยอยู่เบื้องหลังการทำงานของบุรุษ และมีอิทธิพลสูงต่อการแก้ปัญหาในบ้านเมือง ยังเช่นบทบาทของพระราชินีซึ่งแฝงอยู่ในอำนาจทางการเมืองของพระมหากษัตริย์อาร์เคเซียที่ 6 ซึ่ง "พระพันปี" ได้อธิบายบทบาทของพระนางไว้ดังนี้

ราชา

.....เสด็จแม่ก็ไต่ทรง แทนแต่เพียงพระมเหสีของพระราชบิดา, และไม่ได้ทรงมีอำนาจปกครองอย่างใดเลย

พระพันปี

ไม่มีจริงตามนิติธรรมของบ้านเมือง แต่เมื่อใดพระบิดากับแม่มีความเห็นไม่ตรงกันในการเมืองละก็, เชื้อเฉอะลู่ - พระบิดาเป็นไม่ได้บรมหัตถ์สหายละ - แล้วก็เพราะพระบิดาเกลียดการบรมหัตถ์สหาย, แม่จึงได้มีเสียงมากในราชการบ้านเมือง.

(2504 : 14)

จะเห็นได้ว่า สตรีมีบทบาททางการเมืองอยู่เบื้องหลังบุรุษ โดยที่ไม่จำเป็นต้องกำหนดบทบาทนี้ไว้เป็นกฎหมาย แต่ความสัมพันธ์ภายในครอบครัวทำให้บุรุษจำเป็นต้องปรึกษากับสตรี ทำให้สตรีมีส่วนช่วยตัดสินใจ หรือให้คำปรึกษาแก่บุรุษได้มากมาย อิทธิพลของสตรีจึงเกิดมีขึ้นในการเมือง บทบาทของสตรีจึงเป็นสิ่งที่ผู้ชม ผู้อ่านบทละครได้รับรู้จากบทละครอีกทางหนึ่ง และจะปฏิเสธไม่ได้เลยว่า สตรีโดยเฉพาะซึ่งมีฐานะในชั้นพระบรมวงศานุวงศ์นั้นมีบทบาทแฝงในการเมือง ดังนั้นเหตุการณ์ทางการเมืองในบางช่วงของสมัยจึงอาจเป็นผลมาจากการมีอิทธิพลเหนือความคิดเห็นของบุรุษของสตรีได้เช่นกัน

วัฒนธรรมทางการเมืองที่ปรากฏในบทละคร เรื่องกุศโลบายเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับแบบแผนชีวิตและแนวทางในการปฏิบัติตนของคนไทย แม้ว่าจะกล่าวแต่สังคมของพระบรมวงศานุวงศ์เท่านั้น แต่ก็ เป็นสิ่งที่นำมาเปรียบเทียบกับสังคมอื่น ๆ ได้อีกด้วย ไม่ว่าจะเป็นค่านิยมของการ

ยอมรับสภาพหรือฐานะของคนที่เปลี่ยนแปลงไป การทำหน้าที่ของคนโดยมุ่งประโยชน์ของประเทศชาติเป็นสำคัญ และการระลึกถึงบทบาทของสตรีในทางการเมือง สิ่งเหล่านี้ล้วนแต่เป็นเหตุผลที่บทละครได้เสนอให้ดูชม ผู้อ่านบทละครได้ตระหนักถึงอยู่เสมอ และยอมรับสิ่งต่าง ๆ นี้ไปปฏิบัติให้สอดคล้องกับสังคมประชาธิปไตย

/ เนื้อหาการเมืองในบทละครนี้ ส่วนใหญ่เป็นเรื่องของการให้ความรู้เกี่ยวกับสังคมของพระบรมวงศานุวงศ์ในระบบประชาธิปไตย ซึ่งในสมัยรัชกาลที่ 6 ยังเป็นเรื่องใหม่ ประชาชนยังไม่อาจเข้าใจสภาพของพระบรมวงศานุวงศ์ได้ ดังนั้นบทละครจึงเป็นกระจกที่สะท้อนสภาพต่าง ๆ ไว้อย่างชัดเจน และยังให้แนวคิดประการหนึ่งว่า ในสมัยต่อมาการปกครองจะมีการเปลี่ยนแปลงจากสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นประชาธิปไตย การกล่าวถึง "พระเจ้าหลุยส์ที่ 7" อาจหมายความว่าสมัยต่อมา ประเทศไทยจะมีการปกครองแบบประชาธิปไตย ดังนั้นอำนาจของพระมหากษัตริย์จะต่างจากสมัยรัชกาลที่ 6 กล่าวคือ มีการใช้อำนาจโดยสถาบันการเมือง 3 สถาบันคือ พระมหากษัตริย์ คณะรัฐมนตรี และรัฐสภา ลักษณะเช่นนี้แสดงให้เห็นว่าประชาชนจะมีสิทธิมีเสียงในการปกครองมากขึ้นโดยทางรัฐสภา แต่อย่างไรก็ตามบทบาทของพระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ก็ยังคงมีความสำคัญต่อประเทศชาติโดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อความมั่นคง ตลอดจนความสงบเรียบร้อยภายในชาติ

นอกจากนี้บทละครยังได้แสดงเหตุผลของการมีความสัมพันธ์อันสนิทสนมระหว่างพระมหากษัตริย์และข้าราชการบริพารไว้ด้วย รวมทั้งลักษณะการยอมรับสถาบันพระมหากษัตริย์ว่า เกิดจากประเพณีของชาติที่ประชาชนยอมรับปฏิบัติสืบต่อกันมา ดังนั้นแนวทางการประพฤติปฏิบัติของประชาชนจึงควรมีแบบแผนที่สอดคล้องกับสภาพการณ์ของสังคมประชาธิปไตย ความคิดเห็นดังนี้บทละครได้ย้ำไว้ในเรื่องของ การปรับตัวให้เข้ากับสังคม การทำหน้าที่เพื่อชาติ และการมีบทบาททางการเมืองของสตรี

12 มัทนะพาธา

มัทนะพาธาเป็นบทละครพูดคำฉันท์ ซึ่งทรงพระราชนิพนธ์เมื่อ พ.ศ. 2466 และเป็นวรรณกรรมบทละครที่วรรณคดีสโมสรยกย่องให้เป็นหนังสือแต่งดีเมื่อวันที่ 10 พฤษภาคม พ.ศ. 2467 ด้วยเหตุที่ทรงพระราชนิพนธ์คำฉันท์เป็นบทละครพูดอันเป็นของแปลก แก่งได้โดยยาก ยังไม่มีกวีคนใดได้พยายามแต่งมาแต่ก่อน และเป็นบทละครที่มีรูปเรื่องปรุงดี ทรงพระราชนิพนธ์ด้วยพระปรีชาและสุภาพอันกว้างขวาง ซึ่งเห็นได้จากชื่อตัวละครและภูมิประเทศในเรื่อง ทรงใช้ภาษาถูกต้องตามยุคแห่งภครวรรษ นอกจากนี้ยังทรงพระราชนิพนธ์เป็นบทละครภาษาอังกฤษ ในรูปแบบของร้อยแก้ว พร้อมอภิธานศัพท์ เสร็จเมื่อเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2468 และทรงพระราชนิพนธ์ในรูปแบบร้อยกรองตามก้าการามังคมทูตของพระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร ซึ่งทรงแปลได้ถึงองค์ที่ 4 ตอนสุภาพกษัตริย์ได้นำจอม อร่าลีออกจากสวนหลวง แล้วสนทนากับปริยัมมะทาเท่านั้น ก็พอดีสวรรคตเสียก่อนในเช้าวันที่ 26 พฤศจิกายน พ.ศ. 2468

เนื้อหาการเมือง

แม้ว่าบทละครเรื่องมัทนะพาธาจะมีแก่นเรื่อง (Theme) ว่า ความรักหรือความคลุมหลงเป็นเหตุแห่งความเจ็บหรือความเดือดร้อน แต่บทละครได้แฝงแนวความคิดเกี่ยวกับการเมืองไว้ 3 ประการคือ

12.1 แนวความคิดทางการเมือง

12.2 ปรัชญาการเมือง

12.3 วิถีธรรมทางการเมือง

12.1 แนวความคิดทางการเมือง

บทละครได้เสนอแนวความคิดทางการเมืองในเรื่องของการใช้อำนาจ บทบาทของผู้ปกครอง และความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนกับพระมหากษัตริย์ โดยสะท้อนแนวความคิดทางการเมืองในบทบาทของ "พระชัยเลน" ซึ่งผูกพันอยู่กับความรัก ความหลง จนเกิดเหตุการณ์ต่าง ๆ นับตั้งแต่เกิดการสงครามกับพระบิดาของพระนางจันทิ์พระมเหสี ตลอดจนการหลงกลอุบายของพระนางจันทิ์

12.1.1 การใช้อำนาจ การปกครองที่ปรากฏในบทละครเป็นแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์

พระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจสูงสุด มีฐานะเป็นเจ้าชีวิต และพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ เช่น "พระชัยเสน" นี้ไม่มีผู้ใดจะสามารถละเมิดได้ "พระชัยเสน" จึงทรงสามารถจะกำหนดชีวิตและความเป็นไปของประชาชนได้อย่างผู้ใดจะขัดขวาง หรือไม่ปฏิบัติไม่ได้เป็นอันขาด

เมื่ออำนาจสูงสุดในการปกครองอยู่ที่สถาบันพระมหากษัตริย์ดังนี้แล้ว จึงมีเงื่อนไขสำคัญอยู่ที่การใช้อำนาจว่าจะมีลักษณะเป็นอย่างไร ถ้าพระมหากษัตริย์ทรงปกครองประชาชนโดยธรรม ไม่ใช้อำนาจด้วยการฉ้อโกงผู้อยู่ใต้การปกครอง หรือแม้แต่จะรุกรานผู้อื่นก็ตาม สังคมประเทศชาติก็ย่อมมีความสุขโดยฉนวนหนากัน ในทางตรงกันข้ามถ้าพระมหากษัตริย์ทรงปกครองด้วยอธรรม ไม่มีความเที่ยงธรรม จนกระทำการก่อความเดือดร้อนแก่ประชาชน หรือกับชาติอื่น ๆ แล้ว ก็ทำให้สังคมมีความเดือดร้อน ยิ่งเหิง ผู้อยู่ใต้การปกครองย่อมได้รับความทุกข์ยากจากการใช้อำนาจไม่ชอบธรรมของพระมหากษัตริย์ แนวความคิดเช่นนี้ปรากฏในบทบาทของกษัตริย์แคว้นมคธ พระบิดาของพระนางจันทิ พระมเหสีของพระชัยเสนและพระชัยเสนรวมทั้งสะท้อนถึงผลแห่งการใช้อำนาจไว้ด้วย ดังกล่าวต่อไปนี้

—กษัตริย์แคว้นมคธ ถืออำนาจและความโกรธแค้น ยกกองทัพมาทำสงครามกับพระชัยเสน เพราะพระนางจันทิแจ้งข่าวไปว่าพระชัยเสนมียมมเหสีใหม่ กษัตริย์แคว้นมคธจึงคิดจะใช้อำนาจล้างพระชัยเสน และใช้อำนาจบังคับพระชัยเสนให้ยกย่องและเอาใจใส่พระนางจันทิให้สมฐานะของพระมเหสี

จันทิสีหมามุ่ง	มณฑลประหารภู (= พระชัยเสน)
จึงบอกบิดา	จระพลพะหลมา
..	
โศกคิंहหารเรา	ฤทธิพร้อมพะลังขลัง
อันทวามคชหวัง	จะประยุพ-ชะเร็วแท้

(2499 : 87)

การใช้อำนาจทำสงครามครั้งนี้ เป็นการใช้อำนาจโดยไร้คุณธรรม และกระทำไปด้วยอธรรมเพื่อต้องการใช้อำนาจบังคับพระชัยเสน ผลที่สุดกษัตริย์แคว้นมคธก็ต้องพ่ายแพ้ เป็นความผิดที่แสดงว่า ผู้ใช้อำนาจโดยธรรมย่อมชนะผู้ใช้อำนาจไม่ชอบธรรม หรือ ธรรมย่อมชนะอธรรม

อันทวามคชยก	พลกอกะลีบร
เพราะเชื่ออิคารอน	รณะปราศะธรรมา
และไค้ปะราชิต	ขณะนึ่งก็ตกมา
เป็นท้าวเคยชา [*]	บมิควรรจะปราณี [*]

.....

แดปลงพระชนมท้าว	มคะชาธิเบทรนั้น
รองเลื้อคชำระสร-	พระอุปัถม์บาทเรา
เอาเคียรอะรีไส	นชลอมและให้เจ้า
ริศาและรับเอา	ศิระแห่งบิดาไซ้

(2499 : 108 - 109)

กษัตริย์แคว้นมคชยกกองทัพมาเพราะเชื่อพระริศา ดังนั้นเมื่อรบแพ้ก็ยอมไม่ได้ รับความปราณี จึงถูกประหารชีวิต และพระริศาก็จะได้รับพระศรีของพระบิดาเป็นมรณาการ เป็นการแสดงผลของการใช้กำลัง อำนาจโดยไร้เหตุผล ไม่มีการไตร่ตรองและควยอารมณ์เพราะหลงเชื่อพระริศา จนเป็นเหตุให้มีการล้มตาย เกิดครอนแก่ประชนทั้งสองฝ่าย อีกทั้งผลเข่นนี้ยัง สะท้อนกลับมาสู่ผู้ใช้อำนาจ คือ กษัตริย์แคว้นมคช ด้วย

—พระชัยเสน ซึ่งมีอำนาจที่จะตัดสินใญ่โคเป็นไปตามที่ทรงต้องการ โดยไม่มีใครจะหักทวน หรือทักท้วงได้ เมื่อพระชัยเสนทรงหลงเชื่อตามกลอุบาย เจ้าพระทัยนิควา (นายมัทนา ห่าเสนห์สุภาษัก) พระชัยเสนพิโรชวณไม่ยอมฟังความใด ๆ ทั้งสิ้น

อุเหมสุภาษัก	ตัวมิ่งนี้ข้าง	เจรจาสาโดย	
ยิ่งพูดยิ่งนัว	เข้าตัวร่าไป	มิ่งจะอยู่ไย	หมักปฐพี
เหวยหนทิวรรณ	จับสุภาษักมัด	เอาไปพันที่	
แล้วขวามันให้	บรรลัยคีนนี้	คนคจ-อภัย	มิดวรอยู่นาน

(2499 : 97)

* ท้าวสะกดตามต้นฉบับ

การรับสั่งให้ข้าศุภราชภัทธารคนสนิทโดยไม่มีการสอบสวนแม้แต่น้อยว่าเป็นจริงหรือไม่เพียงใด เป็นการตัดสินความอย่างอยุติธรรม เช่นเดียวกับที่รับสั่งให้นางมัทนาตายตกตามศุภราช เพราะเกรงว่านางจะคิดประหารพระชัยเสนเพื่อครองรักกับชูคือศุภราช

ส่วนมะทะนา	ก็อหังการ	วิริริ่มเหิมหาญ
ขึ้นจะเอาไว	ต่อไปไม่นาน	ก็คงคิดการ ประหารภูตยา
จงเอาโฉมตรู	ไปพร้อมกับชู	ของนางโฉมฉาย
ฆ่าเสียด้วยไช	จะได้สมหมาย	พร้อม ๆ กันตาย ไปคู่เคียงกัน

(2499 : 97)

ผลแห่งการใช้อำนาจด้วยอารมณ์ และอย่างไม่เที่ยงธรรม ทำให้ ศุภราชและนางมัทนา ได้รับความเดือดร้อนทั้งที่ไม่มีความผิดอย่างใด ครั้นเมื่อพระชัยเสนทรงรู้ความจริงจากวิหุร พราหมณ์หมอสอนแล้ว ก็ไม่อาจจะแก้ไขคำคำรับสั่งให้ประหารชีวิตคนทั้งสองได้ พระชัยเสนจึงพบแต่ความเศร้าพระทัย ถึงกับรำพันว่าการกระทำของพระองค์ผิด "นิติธรรม" หรือ หลักในการปกครองของพระมหากษัตริย์ ก็เพราะทรงหลงเชื่อกลอุบายของคนชั่ว จึงสั่งประหารชีวิตคนดีนี้ไม่มีความผิดแม้แต่น้อย

เพราะเราคะนึ่งเห็น	คนผิดลี้จึงคลั่ง
และแค้นหะทัยทั้ง	จะประหารคนเอง
บเกลยจะมีผิด	นิติธรรมเมื่อเพรง
บเกลยจะชมเหง	นระนุบมีโทษ
ก็หลงอุบายเขา	คนเห็นจะคนโงค
เพราะเชื่อนชนโหด	ก็ประหาระกนก็

(2499 : 104 - 105)

การใช้อำนาจของกษัตริย์แคว้นมกษและพระชัยเสน เป็นอุทาหรณ์ของผู้ปกครองที่ใช้อำนาจด้วยอารมณ์หลงเชื่อผู้อื่นจนถือความโกรธเป็นใหญ่ว่าไม่ใช่เป็นหลักของการใช้อำนาจที่ถูกต้อง

เพราะผลของการใช้อำนาจไม่ชอบธรรมดังนี้ ทำให้ตนเองสูญเสียคนที่ซึ่งเป็นประโยชน์ในการปกครอง มีการเสียชีวิตเกิดขึ้นแม้แต่ผู้มีอำนาจเองก็ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ที่สุกบ้านเมืองก็จะระส่ำระสาย และประชาชนได้รับความเดือดร้อน ดังนั้นการใช้อำนาจโดยธรรม ด้วยความเที่ยงตรง มีเหตุผลและหนักแน่นตามหลักการปกครองของกษัตริย์ คือ "นิติธรรม" จึงเป็นสิ่งที่ผู้ปกครองควรยึดถือปฏิบัติ เพื่อให้เกิดความสงบสุข ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของคนในสังคม

12.1.2 บทบาทของผู้นำปกครอง บทละครเน้นให้เห็นบทบาทของพระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นสถาบันสูงสุดของชาติ ซึ่งมีความสำคัญต่อความมั่นคงและความอยู่รอดของชาติได้ ดังที่ "นนทิวรรณ" อามาศย์ของพระชัย เสนกกล่าวถึงบทบาทของพระชัย เสนไว้วา

เหตุด้วยอะริยก	พละแสนยะเกรียงไกร
เกือบถึงพระเวียงชัย	และตลอดควิธินา
ไก่อ่าระสำปวง	นรหวัณวิญญาน
คังนี้แหะทวยนา	กะระยังระริกกรัว
หากภูวะเสียองค์	ปิยะราชะทูลหัว
กยังจะเพิ่มกลัว	อายะพาดพิบัติเปี้ยพิ*
ดรามโคพระเคชแผ	วรฉายะเหนือเค็ยร
ยอมน่านติจำเนียร	เพราะพระบารมีรม
ชีพคนและชีพญาติ	บมิทวงณอารมณ
ขอไหนโรคม	วรชมนะป็นยัง
ไรป็นคิลกราชัย	ละกัชาติจะกินพัง
ไหนเลยจะคงตั้ง	อิสระราณภาพกรอง

(2499 : 103)

* ตัวสะกดตามต้นฉบับ

ในเวลาเกิดศึกสงคราม ข้าศึกยกมาประชิดเมือง ทำให้ประชาชนมีความหวั่นกลัว พระมหากษัตริย์จึงเป็นเทวทูตจิตใจของประชาชนให้เกิดความกล้าหาญได้ ถ้าสิ้นพระมหากษัตริย์แล้วประชาชนซึ่งขาดผู้นำซึ่งเป็นศูนย์แห่งความจงรักภักดี ย่อมจะเสียขวัญไม่อาจต่อสู้กับศัตรูได้ต่อไป ชาติก็จะพินาศล่มจมเพราะพ่ายแพ้แก่ศัตรู ดังนั้นพระชัยเสนจึงทรงเป็นภาพสะท้อนให้เห็นถึงบทบาทของพระมหากษัตริย์ว่า ทรงดำรงในฐานะเป็นมิ่งขวัญของประชาชน เป็นที่เคารพบูชาและรักใคร่ จงรักภักดียิ่งกว่าชีวิตตนหรือของญาติพี่น้อง พระมหากษัตริย์จึงมีบทบาทเสมอเจ้าชีวิตของประชาชน ซึ่งจะนำให้ชาติมีอิสรภาพ เป็นเอกราชตลอดไป

อนึ่ง พระชัยเสนได้แสดงถึงความเข้มแข็ง อุดหนุนความทุกข์ภายในพระทัย คือ พระองค์สามารถตีเรื่องเคียดแค้นส่วนพระองค์ได้เด็ดขาด เพื่อจะได้ทุ่มเทกำลังทำสงครามเพื่อป้องกันอันตรายแก่บ้านเมืองและประชาชน ดังที่ปรากฏข้อความดังต่อไปนี้

สดับพะจีเจ้า	นะสิเราสำนึกตน
และจำจะต้องทน	ทุกชะเพื่อประโยชน์ราษฎร
เพราะถึงจะโศกสลด	กระหน่ำบ่ควรขาด
และซัดคิโยชาติ	ทมนะสีกักคัพ

(2499 : 106)

พระทัยแผนชมความทุกข์พระทัยที่สุดเสียสละทางคและนางมัทนา ด้วยชัตติยะมานะ (ความถือตัว ความตั้งใจจริงของกษัตริย์) และทำหน้าที่ตามบทบาทของพระมหากษัตริย์ต่อไป ดังนั้นภาพสะท้อนจากบทบาทของพระชัยเสนจึงเป็นแนวความคิดทางการเมืองได้เป็นอย่างดี

12.1.3 ความสัมพันธ์ระหว่างผู้อยู่ใต้การปกครองและผู้ปกครอง ผู้ปกครองก็คือพระมหากษัตริย์ และหมายถึงในรูปของสถาบันพระมหากษัตริย์ด้วย ที่กล่าวในบทละครก็คือ พระชัยเสน ส่วนผู้อยู่ใต้การปกครอง ก็คือ ประชาชน ซึ่งสะท้อนความรู้สึกนึกคิดที่มีต่อผู้ปกครองในตัวละคร "สุภางค์" และ "นนทิวรรณ"

—ศุภางค์ มีความรู้สึกผูกพันอย่างแน่นแฟ้นกับพระชัยเสน จึงมีความเสียสละ
แม้ชีวิตตนเองเพื่อปกป้องรักษาพระชัยเสนด้วยความจงรักภักดี และกตัญญูทศเวที

ในงานพระผ่านเฝ้า	บิมิเกยจะหยุดนึก
ใจไหนก็ใจอีก	บิมิเกยจะกลัวใคร

....

อันชีวีของข้า	จะพะวงก็หาไม่
ขอมอบถวายไว้	ณเรล็ดอองบาท

(2499 : 96 - 97)

ศุภางค์เต็มใจรับใช้ในงานราชการส่วนพระองค์ของพระชัยเสนโดยไม่เกี่ยงงอน
หรือเกรงกลัวผู้ใด แม้แม้ชีวิตศุภางค์ก็มอบไว้แด่พระชัยเสนอย่างไม่เสียค่าแม้แต่หน่วย ความรู้สึก
จงรักภักดีอย่างเทิดทูนเช่นนี้ เนื่องจากว่า

ข้าเคยสนองบาท	ชูลิดองค์พระทรงชัย
แต่เล็กประจวบใหญ่	บิมิเกยจะซัดคำ
เมื่อมีพระบัญชา	และก็รับและรับทำ
ถึงหากจะชอกช้า	หุจะเจ็บวรินทรีย์
แทบตายบววยเพียร	และนียังบเสรีจี้
เพียรจนประจวบที่	นรนาถะบัญชา
อังกาพะยพของ	* คนุแปนพยานว่า
เกยทนและเคยฝ่า	พยุอันตะรายแท้
ทั่วกายะชานี้	ฤกมีนะบาดแผล
เพื่อไคแสดงแก่	นรชนมียากดู
ทุกแผลก็สักชี	จะแสดงกะตัญญู
มากเจ็บก็โดยญ	ฐุระไชประจนศึก

(2499 : 96)

* ศัพท์สะกดตามต้นฉบับ

ศุภางค์มีความยินดีที่จะรับใช้พระชัยเสนโดยไม่วัดขึ้น ไม่ว่างานนั้นจะลำบาก ยากเข็ดแค้นเพียงใดก็ตาม ศุภางค์ก็จะทำจนสำเร็จ ร่างกายของศุภางค์มีวิธรรอยบาดแผลจากการต่อสู้ในสงคราม รอยแผลเหล่านี้เป็นพยานแห่งความกล้าหาญ ณ เวทีที่ศุภางค์ได้รับจากรบสั่งให้สู้รบกับศัตรู และในตอนสุดท้าย เมื่อศุภางค์ถูกลงโทษประหารชีวิต ศุภางค์ขอไปตายในสนามรบ เพื่อถวายชีวิต เป็นราชพลี ซึ่งเป็นประโยชน์ยิ่งกว่าตายโดยการลงโทษทัณฑ์ ดังที่นทิวรรณกราบทูลพระชัยเสน

เราบอกว่าเขานั้น	ฤทธิมันหนักดี (เขา = ศุภางค์)
ต่างห่างจากทรงศิร	ชีวะเราบอຍากรอง
ขอลาแล้วาม่ง	จระตรงนที่กอง
ทัพหลวงควบใจบอง	ฤทธิแผ่ระหสอยุ
จนถึงเวลาที่	จะประยุทธะต่อสู้
ศึกแล้วเขาเตรียมจ	จระรบสะครุพาล
เพื่อตายในที่รบ	หรืออย่างทหารหาญ
...	
กรันถึงเวลายุทธ์	คนเห็นศุภางค์ไชร
ออกนำหน้าพลไป	และประยุทธะหน้าทัพ
เห็นพวกซำคึกหมอม	ณศุภางค์ะเหลือนับ
ทั้งทัพทั้งแห่งยับ	และศุภางค์ะลมตาย
สนใจที่ไม่มอบ	ชีวะเปะพะลิกาย*
ไต่บาทแห่งภาสาย	เพราะวะมันกะตัญญ

(2499 : 107 - 108)

และในที่สุดศุภางค์ก็สิ้นชีวิตในสนามรบด้วยความกล้าหาญ และความจงรักภักดีต่อพระชัยเสน ศุภางค์เป็นทหารคนสนิทที่ได้รับใช้พระชัยเสนมาแต่เล็กจนเติบโต จนกระทั่งสิ้นชีวิตนี้ เป็นการแสดงให้เห็นว่า ผู้ใดการปกครองมีความเคารพบูชาพระมหากษัตริย์เห็นสิ่งใด อีกทั้งจงรัก

* ตัวสะกดตามถนัด

ภักดีและกระทำทุกอย่างเพื่อให้สถาบันนี้ดำรงอยู่ต่อไปอย่างปราศจากภัยอันตรายที่จะมาฉกฉวยพร
มหากษัตริย์

-- นกตัวรบนะ ได้พรรณนาถึงความรู้สึกของประชาชนที่มีต่อพระชัยเสนาว่า
ชีวิตคนและชีพญาติ บ่มีห่วงอารมณ์
ขอให้โรคม วรชนมะเป็นยัง

(2499 : 103)

ข้อความตอนนี้แสดงให้เห็นว่าประชาชนมีความเคารพบูชาพระมหากษัตริย์อย่างสูงสุด อย่างไรก็ดีไม่ว่าวิวัฒนาการหรือของชาติหนึ่งจะเป็นประการใด แต่ที่แน่นอนคือประชาชนต้องการให้พระมหากษัตริย์ทรงมีพระชนมายุยืนนาน หรืออีกนัยหนึ่งก็คือ ให้สถาบันพระมหากษัตริย์อยู่คู่กับชาติเป็นเวลายาวนาน ไม่ให้ผู้ใดมากระทำการล้มสถาบันพระมหากษัตริย์เพื่อยกสถาบันการเมืองอื่น ๆ ไว้เหนือสถาบันพระมหากษัตริย์ได้

ดังนั้นบทละคร เสนอความคิดว่า ประชาชนมีความผูกพันกับสถาบันพระมหากษัตริย์ และยกย่องให้เป็นสถาบันสูงสุดของชาติ ซึ่งเป็นที่รวมแห่งจิตใจประชาชน รวมทั้งเป็นศูนย์รวมของความเคารพ บูชา จงรักภักดีของทุก ๆ คน ประชาชนจึงยินดีจะพลีชีพเพื่อปกป้องรักษาสถาบันพระมหากษัตริย์ไว้ให้ดำรงต่อไป ด้วยความจงรักภักดี และความกตัญญูทุกเวที

แนวความคิดทางการเมืองในบทละครเรื่องมัทนะพาธา สะท้อนให้เห็นการปกครองในรูปแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ (Absolute Monarchy) มีสถาบันการเมืองที่ทรงอำนาจสูงสุดคือ สถาบันพระมหากษัตริย์ และพระมหากษัตริย์ทรงปกครองหรือทรงใช้พระราชอำนาจในแบบของเจ้าชีวิต (Lord of Lives) ที่ผู้ใดจะละเมิดมิได้ แต่เป็นการใช้อำนาจในขอบเขตของนิติธรรมหรือหลักการปกครองในทศพิธราชธรรม ซึ่งเป็นประเพณีการปกครองของไทยมาแต่โบราณ ทำให้ประชาชนเคารพสักการะสถาบันพระมหากษัตริย์อย่างสูงสุด นอกจากนั้นบทละครได้สะท้อนให้เห็นลักษณะการใช้อำนาจไม่ชอบธรรม ซึ่งละเมิดนิติธรรม อันทำให้ผู้อยู่ใต้การปกครองได้รับความเดือดร้อนและผลเสียตกอยู่กับผู้ใช้อำนาจด้วย ดังที่เกิดกับกษัตริย์แคว้นมคธและพระชัยเสนนั้นเอง

12.3 ปรัชญาการ เมือง

รากฐานสำคัญของการปกครองอันนำไปสู่สังคม ประชาชนมีความสุข ความสมบูรณ์ และ

ปลดออก ก็คือ คุณธรรมของผู้ปกครอง บทละครได้เสนอหลักการแห่งคุณธรรมของผู้ปกครองในคุณลักษณะของ "สุเทพณ์เทพบุตร" และ "พระชัยเสน"

12.2.1 คุณธรรมของพระมหากษัตริย์ พระมหากษัตริย์ทรงปกครองประชาชนโดยหลักธรรมของพรหมวิหาร คือหลักธรรมะอันทำให้ผู้ยึดถือปฏิบัติปกครองผู้น้อยให้ได้รับความสุขโดยทั่วกัน สุเทพณ์เทพบุตร เป็นผู้ทรงคุณธรรมของพรหมวิหารนี้ ดังคำร้องของเหล่าอัปสรซึ่งพ้องรำถวายเป็นดังนี้

๑ ซากัดก่อนเป็นสุกษัตร์	เถลิงรัฐราชัย*
ในวงสระประยูร	สุระแผนแคว้นปัญจาล
๑ ทรงธรรมล้ำมณษ	ฤทธิรุทรมหาศาล
นำเพ็ญพะลังการ	ทุกอย่างงามตามวิสัย

(2499 : 3)

จากบทร้องข้างต้นนี้แสดงว่าในซากัดก่อน สุเทพณ์เทพบุตร เป็นพระมหากษัตริย์ แคว้นปัญจาล ผู้ทรงบำเพ็ญคุณงามมีอยู่ในศีลธรรมยิ่งกว่าผู้ใดเคยปฏิบัติมา เมื่อสวรรคตจึงได้เกิดเป็นเทพบุตร และปกครองเหล่านางฟ้า เทวดาทั้งปวงด้วยคุณธรรมแห่งพรหมวิหาร

๑ อัปพระเมตตานื่องนอง	ประจุลของ*
วรุณระวีรรายเย็น	
๑ พระกรุณาแน่นเห็น	คิประจุจ เป็น
วายุร่าเพยชื่น	
๑ พระมุทิตาแน่นใน	ข้าบาทจึงได้
มานะเป็นนิตยในงาน	
๑ พระอุเบกขาสमान	จิตให้เบิกบาน
บเลื้อบสุญญักดิ์	

* ทั่วสะกดตามต้นฉบับ

๐ เจ้านายองค์ใดในตรี โลกภวจะมี
เหมือนพระผู้นั่ง เกศา

(2499 : 5)

การปกครองด้วยพรหมวิหารทำให้ผู้น้อยมีความร่มเย็นเป็นสุข เกิดความจงรักภักดีและเทิดทูนไว้เหนือหัว คุณธรรมที่ผู้ปกครองเช่น สู่เทพณ์เทพบุตรใช้เป็นหลักปฏิบัติคือเหล่านางฟ้าเทวดาใดแก่ เมตตา คือ ความปรารถนาจะให้อ่อนโยนมีความสุข จุจได้รับละอองฝนที่ทำให้ร่างกายเย็นสบาย กรุณา คือ ความสงสาร ต้องการช่วยเหลือเมื่อเห็นผู้น้อยใดทุกข์ เมื่อผู้ปกครองมีความกรุณาต่อผู้น้อยก็ทำให้ผู้น้อยได้รับความสุขสบายเหมือนได้รับความเย็นชุ่มชื้นจากสายลมพัดส่วน มุทิตา คือ ความมีจิตยินดีเมื่อผู้น้อยได้รับลาภ ยศ สรรเสริญ สุข ซึ่งทำให้ผู้น้อยมีความมานะ ชยันในการงานเสมอ และอุเบกขา คือ ความมีใจเป็นกลาง ความวางใจเฉยอยู่ ก็ทำให้ผู้น้อยมีความเบิกบานใจ ไม่เสื่อมความจงรักภักดีต่อผู้ปกครอง

บทของเหล่าอัปสรได้แนะนำให้เห็นหลักการในการปกครองของผู้ปกครองซึ่งต้องปฏิบัติต่อผู้อยู่ใต้การปกครองด้วยหลักธรรมแห่งพรหมวิหาร 4 ประการ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ถ้าใช้หลักธรรมดังนี้แล้ว ก็จะทำให้ผู้อยู่ใต้การปกครองทุกคนได้รับความสุขเป็นอันมาก มีความร่มเย็นปราศจากความเคียดแค้นใด ๆ เหมือนปวงสัตว์ที่ได้อาศัยร่มเงาของตนโพธิ์นั้น

- ๑ พานักเนาสุขทุกวัน พระคุณเนนค
๑ แยกประจุโพธิ์ทอง

(2499 : 5)

การปฏิบัติในหลักธรรมแห่งพรหมวิหาร เช่นนี้ เป็นส่วนที่ทำให้สู่เทพณ์เทพบุตรไม่หักหาญนำใจนางมัทนาบังกับไฉนางรับรัก แม้ด้วยเวทย์มนต์ของมายาวิณ สู่เทพณ์เทพบุตรก็ไม่พอใจที่จะใช้สะกดให้นางรักพระองค์ใด การณ์เช่นนี้แสดงว่าสู่เทพณ์เทพบุตรปฏิบัติในพรหมวิหาร ไม่ทำให้นางมัทนาเคียดแค้นที่จะเป็นใจรักสู่เทพณ์เทพบุตร สู่เทพณ์เทพบุตรจึงปล่อยให้นางมัทนารับผิดชอบต่อความรัก ความหลงจากการกระทำของนางเอง

12.2.2 นอกจากคุณธรรมในหลักจริยธรรมแห่งพรหมวิหาร 4 แล้ว การเป็นพระมหากษัตริย์ซึ่งปกครองคนจำนวนมาก จะต้องทรงไว้ซึ่งความรอบรู้ เชี่ยวชาญในวิชาการต่าง ๆ อีกมากมาย

เพื่อใช้วิชาความรู้ให้เป็นประโยชน์ที่จะนำประชาชน และชาติไปสู่ความเจริญ ก้าวหน้า ดังนั้นทละครจึงเสนอความคิดไว้ว่า ผู้ปกครองจะต้องมีความรู้ ความเชี่ยวชาญในวิชาการอย่างกว้างขวาง ไว้ในคุณสมบัติของพระชัยเสน กล่าวคือ

๑ ทรงนามชัยเสนริน	พระราชเรื่องศีล
ประกาศระเขียวชานาญ	
๑ แวงเจนไทรเพพิศาด	อีกทั้งปฺราณ
คัมภีร์กฏตามควร	
๑ อักวองไวในกระบวน	อาวุธถึถวน
ทุกอย่างในทางยุทธกล	
๑ สันทศัศวะโกศล	พระรูปวิมค
ศิริโสภากยัสรพวงค์	
๑ พระคุณสมบัติส่าอาจ	รูปสมบัติส่าง
และโลกะสมบัติบุรณ	

(2499 : 71 - 72)

นอกจากพระชัยเสนจะมีรูปร่าง พริ้งพริ้วพร้อมด้วยทรัพย์สินสมบัติมากมายแล้ว ที่สำคัญที่สุดที่ทำให้พระชัยเสนเป็นพระมหากษัตริย์อย่างสมบูรณ์ ก็คือ ความรู้ในไตรเพท¹ และศิลปศาสตร์² หรืออีกนัยหนึ่งก็คือ พระมหากษัตริย์ทรงรอบรู้ในทางศาสนา และวิชาการปกครอง นั่นเอง การกล่าวว่ พระชัยเสนทรงศึกษาไตรเพท ก็หมายความว่า ทรงศึกษาวิชาความรู้ชั้นสูงในศาสนาพราหมณ์ ซึ่งเป็นเรื่องเหมาะสมกับสมัยของเนื้อเรื่องของวรรณคดีเรื่องนี้อยู่แล้ว ซึ่งรวมไปถึงศิลปศาสตร์ 18 ประการ ก็เป็นพื้นฐานความรู้ของกษัตริย์ตามความนิยมของวรรณคดีอินเดียเช่นกัน เมื่อเทียบกับในสมัยรัชกาลที่ 6 ซึ่งวิทยาการสาขาต่าง ๆ มีความเจริญก้าวหน้าแล้ว แนวความคิดในบทละครจึงเปรียบเทียบกับวิชาความรู้ในหลักธรรมของศาสนาพุทธ และความรู้เกี่ยวกับการปกครองซึ่งพระมหา

ทรงนำมาใช้ประยุกต์กับหลักวิชาการปกครองโดยตรง ได้แก่ วิชาด้านศิลปะ คณิตศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ยุทธวิธี (พิชัยสงคราม) การแพทย์ วิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ โหราศาสตร์ วัฒนธรรมประเพณี และ รัฐศาสตร์สาขาการปกครอง เป็นต้น

นับได้ว่าพระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้ปกครองที่ทรงคุณความรู้ทั้งในทางธรรมและทางโลกในทางธรรม เป็นหลักในการปฏิบัติพระองค์ต่อผู้อยู่ใต้การปกครองด้วยความเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ส่วนในทางโลก ก็เป็นสิ่งที่พระมหากษัตริย์ทรงรับมาใช้ในการปกครองโดยตรง และเป็นประโยชน์ในการบริหารประเทศให้มีความเจริญก้าวหน้า และประสิทธิภาพในด้านสังคม การเมือง และเศรษฐกิจ คุณสมบัติของพระมหากษัตริย์เช่นนี้เป็นรากฐานสำคัญที่ทำให้ระบบการปกครอง และการปกครองดำเนินไปอย่างมั่นคง และเกิดประโยชน์ต่อส่วนรวมเป็นอันมาก

12.3 วัฒนธรรมทางการเมือง

ความเคียดแค้นเกิดจากความรัก ความหลงของบุคคลไม่ว่าจะเป็นความรักระหว่างสามีกับภรรยา พระมหากษัตริย์กับผู้อยู่ใต้การปกครอง ล้วนแต่เป็นเหตุการณ์ที่ส่งผลกระทบมาถึงการเมืองทั้งสิ้น บทละครได้เสนอความคิดเห็นในเรื่องดังกล่าวไว้ 4 ประการคือ

12.3.1 คำนินมเกี่ยวกับสถาบันครอบครัว

12.3.2 คำนินมตอบทบาทของภรรยา

12.3.3 คำนินมต่อเพื่อนที่ดี

12.3.4 คำนินมต่อเจ้าขุนมูลนาย

12.3.1 คำนินมเกี่ยวกับสถาบันครอบครัว บทละครสะท้อนถึงการสร้างสถาบันครอบครัว ซึ่งมีอิทธิพลต่อการเมืองไว้ 2 แบบ คือ

แบบที่ 1 ครอบครัวซึ่งเกิดจากชาย - หญิงมีไถ่ผูกสมิ์รักใคร่กัน แต่ถือเอาประโยชน์ของทั้ง 2 ฝ่ายเป็นหลัก ดังที่พระชัยเสนทรงอภิเษกสมรสกับพระนางจันทิ เพราะ

ชัยเสน: มคธราชา กับพระบิดา สิทธานชอบกัน

จึงได้ตกลง สององค์กล่าวหมั้น ตัวเขกับฉัน ไว้แต่ยังเยาว์

ใจฉันตะกาย ไปรักโฉมฉาย เองเมื่อไรเล่า

สองบิดาท่าน จักการให้เรา ฝ่ายฉันนี้เล่า กอบกะตัญญู

จึงยอมตามท่าน และไปทำการ แต่งกับโณมทรู
 และแต่นั้นไซ้ ก็ได้เลี้ยงดู สมควรแก่ผู้ เป็นมเหสี
 ฉันทจึงใจรัก และมิทรงลี้ภัย มีจิตไมตรี
 คงจะไม่ต้อง ชื่นชมองกรานี้ ขอจงครีดี ก็คงแลเห็น
 จันท หม่อมฉันเข้าใจ ว่าทรงเลี้ยงไว้ ก็เพราะจำเป็น*
 ชัยเสน ตามใจเถิดหนา ! ถ้าเขอนึกเห็น นั้นก็อาจเป็น เช่นเขอเข้าใจ !

(2499 : 85)

พระนางจันทิมาคิดว่าพระชัยเสนเลี้ยงดู บกย่องนางด้วยความจำเป็น มิได้รักใคร่อย่างแท้จริง ที่เป็นดังนี้ก็เพราะพระชัยเสนกตัญญูต่อพระบิดา ไม่อาจขัดพระทัยพระบิดา โดยไม่เข้าอภิเษกสมรสกับพระนางจันทิมาได้ เช่นเดียวกันกับบุคคลทั่ว ๆ ไป การอยู่รวมเป็นสามี-ภรรยา ด้วยความจำใจไม่ได้ทำให้เกิดความรักใคร่อย่างจริงใจได้ เมื่อเป็นดังนี้แล้วสถาบันครอบครัว ก็ไม่มีความมั่นคง เพราะขาดความรักเป็นสิ่งที่ผูกพันซึ่งกันและกัน และย่อมจะแตกทำลายได้ง่าย ดังที่พระชัยเสนได้ทรงหลงรักนางจันทิมา และทรงรับเข้ามาเลี้ยงดูจนละเลยพระนางจันทิมา พระนางจันทิมาก็เป็นอันมากจึงกราบทูลให้พระบิดายกกองทัพมาทำสงครามกับพระชัยเสน และนางยังทำอุบายใส่ร้ายนางมีโทษและสุภาพย์ จนเกิดความเคียดแค้นลูกหลานใหญ่โตถึงกลับต้องสูญเสียสิ่งที่รักกันไปทุก ๆ คน ดังนั้นการสร้างครอบครัวโดยเลือกคู่ครองอย่างหวังประโยชน์ทางการเมือง ก็จะทำให้ครอบครัวดำรงอยู่ได้ไม่นาน ดังที่พระชัยเสนว่าไว้ดังนี้

มิเลือกคู่เพราะเพ่งทาง ประโยชน์เพียงฉาบฉวย เมือง
 มิชานานก็จำเคือง ระกายจิตระคายตา

(2499 : 81)

แผนที่ 2 คือการสร้างครอบครัวด้วยความรักของชาย - หญิง ต่างสมัครรักใคร่เท่ากันและกระทำพิธีแต่งงานถูกต้องตามประเพณีของสังคม ดังที่พระชัยเสนทรงทำพิธีวิวาหมงคลกับ

* ศัพท์จากคัมภีร์

นางมีทนา

๑ ฉาหญิงและชายฤคิสมัค	มะนะร่วมสีเนหา
พร้อมจิตตสมสมะระมา	อภิเนกะสมรส
๑ เทียนหนึ่งประมวลสระรีระอีก	มะนะรวมก็ยงยศ
ยงศักดิ์เกียรติคุณะหมค	เพราะผสมกำลังกัน
๑ ผู้โศสมัคสมะระสม-	ระสรวนมะโนฉันท
ปวงไทสุทเวะมรุสร-	พะอำนวยพระพรพูน
๑ หญิงชายกระทำวิวิวา-	หะสิมุงคคงกุล
วงศาณากณะประยุร	บมิเลื่อมมิตรามหาย
๑ เทวาประสิทธิ์วิบุตร์	และธิดาประคุดหมาย
ให้ทรงและสืบสกุละสาย	สู่วะพันธุพิชงาม

(2499 : 74)

ข้อความข้างต้นนี้แสดงใจความว่า ถ้าชาย - หญิงมีความสมัครใจที่จะเป็นสามี ภรรยาและร่วมแต่งงานกันแล้ว ก็เหมือนหนึ่งรวมร่างกายและจิตใจไว้ด้วยกัน ซึ่งจะมีแต่เกียรติยศศักดิ์ ยิงยง อีกทั้งปวงเทวาก็จะอำนวยพร ให้มีบุตร - ธิดาที่ดี การแต่งงานจึงเป็นการผูกใจให้ มีวงศ์ตระกูลสืบสายกันต่อไป

จากความคิดในข้างต้นนี้ แสดงให้เห็นว่า การสร้างครอบครัวด้วยความสมัคร ใจต่อกันและความรักใคร่ซึ่งกันและกันของชาย - หญิง โดยทำพิธีแต่งงานถูกต้องตามประเพณี ทำให้สถาบันครอบครัวมีความมั่นคง สามี - ภรรยาช่วยกันสร้างสรรค์ความดี เกียรติยศให้แก่ ครอบครัว ซึ่งจะส่งผลสืบเนื่องไปถึงการเมือง โดยทำให้ลักษณะการเมือง การปกครองไม่มีความสับสนวุ่นวายดังเช่นที่เกิดขึ้นกับการสร้างครอบครัวแบบที่ 1 นับได้ว่าบทละครได้เสนอค่านิยมของการสร้างสถาบันครอบครัวที่พึงประสงค์ว่าควรจะเป็นครอบครัวในลักษณะของแบบที่ 2

12.3.2 กานิยาตอบทนายของภรรยา บทละครยกย่องว่าภรรยาที่ดีเป็นศักดิ์ศรี เชิดหน้าชูตาของชายยิ่งกว่ามีทรัพย์สมบัติมากมาย การมีภรรยาดี เปรียบได้กับบ้านเรือนซึ่งมีดวงแก้ว คงามประดับไว้ หรือที่กล่าวในบทละครว่า

อนันตจะมีสุนิชิโค
เป็นศรีและศักดิ์ระตะนา

กับเปรียบกะภรรยา
ที่ประทับประคาเรือน

(2499 : 82)

การยกย่องภรรยายังปรากฏในคำคร่ำครวญของพระชัย เสน่ดั่งต่อไปนี้

อนงค์สุปรียา

มะทะนาสิเปรียบที่

วะแห่งคนนี้

ฤกษ์สิ้นชีवादัย

มะโนคนเปรียบ

คุจะเรือนและนางไซร

ประจุประทีปไซ

จวลิตณ เกหา

และภูสิตกลอง

ละก็ชักชวาลา

พิโรธและจับปา

บมิทันจะไครครวญ

ตะเกียงวินาศแล้ว

คะมิดลิจึงหวล*

กะเงิวงะไมควร

จะหลายประทับนั้น

(2499 : 105)

นางมัทนามีค่าเปรียบได้กับชีวิตของพระชัย เสน่ หรือเป็นดวงไฟส่องสว่าง
ของบ้านเรือน เมื่อพระชัยเสวยรับสั่งให้ประหารนาง ก็เหมือนกับพระองค์ทำลายชีวิตของพระองค์
เอง หรือจับดวงไฟาทั้งด้วยคามโกรธ ไม่ได้ไครครวญก่อนจนดวงไฟนั้นแตกทำลายแล้ว จึง
หวนนึกถึงคุณค่าของนาง พระชัย เสน่ทรงเสียพระทัยเป็นอย่างยิ่งแทบจะประหารพระองค์ให้สิ้นพระ
ชนม์ตามนางไปด้วย แต่นันทิวรรณชนะห้ามไว้เสียก่อน จึงเห็นได้ว่านางมัทนามีอิทธิพลต่อพระชัย เสน่
ดั่งเช่นภรรยาที่มีบทบาทในครอบครัวคือมีอิทธิพลต่อสามี จะทำให้สามีมีความหวังในชีวิต แสวงหาสิ่งที่ทำ
ให้ชีวิตและสังคมมีความเจริญก้าวหน้า หรือทำให้สิ้นหวัง หมกอาลัยในชีวิต ไม่มีความกระตือรือร้น
จะกระทำการใด ๆ ต่อไป จนเป็นผลให้ชีวิตของตน (สามี) ไม่ก้าวหน้า และสังคมประสบความยุ่ง
ยากจนถึงกับพินาศได้ ซึ่งเทียบได้กับพระชัย เสน่ เมื่อรู้ว่าพระองค์เป็นฝ่ายผิด ประหารนางมัทนาพระ

* ตัวสะกดตามต้นฉบับ

มเหสีซึ่งทรงรักปานชีวิต พระชัยเสน่สนั้นความกระตือรือร้นจะทำสงครามป้องกันการรุกรานของ
กษัตริย์มคธ คิดจะประหารพระองค์เอง ถ้าสิ้นพระชัยเสนแล้ว กองทัพหัตตินาปรุยอมไถ้ผู้นำใน
การรบ ชวัญของทหารจะระส่ำระสายไม่เป็นอันจะต่อสู้ป้องกัน นครหัตตินาปรุจะแตกทำลายตก
อยู่ในอำนาจของแคว้นมกษิในที่สุด จึงนับได้ว่านางมัทนามีบทบาทในลักษณะแฝงซึ่งสามารถทำให้พระ
ชัยเสนทรงปฏิบัติภารกิจของบ้านเมืองอย่างมีเป้าหมาย นางมัทนามีส่วนทำให้พระชัยเสนเมื่อกำลังใจ
และมีชีวิตอย่างมีความหมายยิ่งขึ้น

นางมัทนามีอิทธิพลต่อพระชัยเสนมากถึงเพียงนี้เพราะนางมีความตั้งใจในจิตใจ
และแสดงออกมากกับการกระทำ เป็นแบบอย่างของสตรีทั่วไปให้ประพฤติตามแบบนาง นั่นคือ

-ความรักอย่างจริงจัง และมั่นคงเพียงชายเดียว นางมัทนาปฏิเสธสุเทนม์เทพ
บุตรซึ่งจะรับนางกลับสู่สวรรค์ และให้นางเป็นบาทบริจาริกาของสุเทนม์

แต่จะโปรดคนดูแลให้	กระไลณะภา
* เป็นพระบาทบริจา-	ริกาณนี้*
เกรงจะผิดพระนิติธรรม-	มะอันนะรี
เสพยาจะสองบุรุษมี	ฤไกรจะชม?
อันพระองค์จะมระเครน	ฐะเคชอุคม
จึงมิควรจะอภิรม-	ยะนาริธรรม
ถ้าทำนุฉะจะนะตรง	คำรงณความ
สัตยธรรมะจะดิงาม	นะเหวะไท !

(2499 : 116)

นางมัทนาไม่ยินยอมเป็นภรรยาของชายใดอีกแม่จะเป็นชายที่สูงศักดิ์ถึงขั้นเทพ
ผู้ปกครองบนสวรรค์ชั้นฟ้า เพราะผิดประเพณีศีลธรรม และนางยังคงซื่อสัตย์ต่อพระชัยเสนอย่างมั่นคง

-นางมัทนาจะไม่ยอมเป็นภรรยาผู้ใดโดยนางไม่มีความรักด้วย แม้แต่จะบังคับ
ด้วยอำนาจก็ตาม ดังที่นางมากราบทูลสุเทนม์ถึงเรื่องในชาติปางก่อนว่า ครึ่งที่สุเทนม์ยังเป็นมนุษย์

*
ตัวสะกดตามต้นฉบับ

ได้เป็นกษัตริย์แห่งปัญจาล หลงรักนางมัทนาพระธิดากษัตริย์สุรashtra แต่นางไม่ได้รับรักตอบด้วย
แม่จะสู้ขอตามประเพณีก็ไม่สำเร็จ สู่เทพซึ่งเป็นกษัตริย์ปัญจาลจึงยกกองทัพไปตีเมืองสุรashtra และ
บังคับให้นางยอมอภิเษกสมรสด้วย เพื่อแลกกับชีวิตของพระธิดานางมัทนาต้องจำใจเป็นคำสัจจะที่นาง
มีไว้ว่าจะยอมให้ผู้อื่นได้ชื่นใจนาง ซึ่งปรากฏตามคำเล่าของนายวินว่า

ว่าองค์พระนงกราณ	บ่มีอยากจะซัดไท้
แต่ได้ประวิญญา	วรสัจจะมันไว้
ว่าจักนิยมนิให้	นรเป็นฤคิรัก
กรั้นนี้แหละสุดแสน	จะประคักประเคิดนั้
เพราะว่าบิการัก	จะบรอดพระชนมา
จึงยอมถวายตัว	และก็ไถ่พระโทยา
ขององค์ชนกนา -	ละบต้องมลายชนม์
เสรีจกิจะการดี	กรณียเป็นผล
กรวณบาทบุคคลตน	มะทะนาจะลาตาย
ว่าพลางยุพาซัก	วรชัคคะแพรวพราว
แห่งทรงพระทรวงตาย	เฉพาะพัศตรพระภูมิ

(2499 : 13 - 14)

นางมัทนาตอบแทนพระคุณของพระบิดาโดยยินยอมทำตามที่สุดเทพต้องการให้นาง
เป็นมเหสี ซึ่งเป็นการชื่นใจนางด้วยนางมิได้รักใคร่ด้วย และนางได้ชิงฆ่าตัวตายเสียก่อนด้วย
กรั้นเมื่อมาเกิดบนสวรรค์ นางก็มิได้ปรารถนาจะยินยอมทำตามที่สุดเทพต้องการ เพราะนางไม่ได้
รักสู่เทพ แม่สู่เทพจะขอความรักจากนางก็ตาม

แต่หากฤคิบอภิม	จะเฉลยฉนั้จัก
เป็นปดและดวงบุรุษรัก	ก็จะหลงละเลิงไป
อุทธาพระบาทลิสสุจริต	บมิกิจจะปดโคร

* ตัวสะกดตามต้นฉบับ

จึงหวังและมุ่งมະนะสะใน

วรเมตตาธรรมมา

(2499 : 20)

นางมัทนาไม่อาจดวงสุเทษณ์ไคว่ความารักสุเทษณ์ ดังนั้นนางจึงไม่ยินดีที่จะเป็นนาง
บริจาริกาของสุเทษณ์ไค

เมื่อนางมัทนาพบกับพระชัยเสน นางได้เปิดเผยความในใจว่า นางไม่ชอบจะ
ทำตนประหนึ่งจะให้ความรักแก่ชายใด ๆ

อันหญิงยอมไม่อย่า

จะกระทำประคุดชาย

ความรักให้แก่ชาย

เพราะว่าเกรงจะถูแคลน

อัสเชื้อของหมอมัน

ฤที่สุดจะหวงแหน

เกลียดหญิงที่แปรแปร้น

กละชวนบุรุษชม

(2499 : 50)

นางไม่ชอบหญิงที่จัดจ้าน ไม่สำรวมตน โดยปล่อยตัวให้ชายเซยชมง่าย ๆ
เพราะหญิงเช่นนี้ไม่ได้มีความรักอย่างแท้จริงต่อชาย

ความตั้งใจของนางมัทนาได้สำเร็จผล คือ นางได้วิวาห์หมกกับพระชัยเสน
ด้วยความรัก นางมีความซื่อสัตย์ จงรักภักดีต่อองค์ชัยเสน จนแม้แต่ศุภางค์และปริยัมวะทาได้
กล่าวสรร เสริญและเปรียบเทียบกับพระนางจนเห็นว่า

ปริยัมวะทา

คิดั้นเห็นมะเหนี้

ชกิงทราบและหึงสัหวง

ศุภางค์

พระนางเชอ์โกโทะยา

คะคิมักจะครอบควง

หะทัยอยู่และไครทวง

ฤทักมักจะยิงใหญ่

ปริยัมวะทา

คิดั้นนึกก็สงสาร

สุนงคราญพระองค์ใหม่

เพราะเรียบร้อยและคฺุไม่ พระโอบุรจัตถนัคเตียง

คิดั้นมาและรับใช้

สนธิแล้วก็เห็นเมียง

ประเสริฐแท้ และควรเคียง พระองค์ประเสริฐชาย !

ศุภางค์	ก็เหตุนั้นสินธุ์จึง	กนิษฐามิรู้วาย
	บุรุษควรจะมุ่งหมาย	มะโม่แดงยอกหญิง
	วิไลโฉมและมีใจ	วิสุทธิโสธาคยิ่ง
	ฉนั้นควรจะรักจริง	และชีวิตมิเปล่าเปลือง

(2499 : 80 - 81)

พระนางจันทิมีความรักต่อพระชัยเสนเช่นกัน แต่มีลักษณะในทางตรงกันข้ามกับของนางมัทนา พระนางจันทิรักอย่างทิ้งหวง ส่วนนางมัทนารักอย่างบริสุทธิ์ใจ ไม่หวงแหนอย่างพระนางจันทิ ดังนั้นความรักแบบพระนางจันทิจึงมีแต่จะทำลายพระชัยเสน ดังที่ทำให้พระชัยเสนต้องทำสงครามกับกษัตริย์แคว้นมกข และต้องประหารชีวิตคนดีผู้ไม่มีความผิดถึง 2 คนด้วยความเข้าใจผิดตามกลอุบายของนาง แต่ความรักของนางมัทนาเป็นสิ่งสร้างสรรค์ให้พระชัยเสนมีความสุข มีกำลังใจในการมีชีวิตอยู่ จึงเห็นได้ว่าภรรยาในแบบของนางมัทนามีบทบาทต่อชีวิต การงานของสามียิ่งกว่าภรรยาในแบบของพระนางจันทิ

12.3.3 คำนิยมต่อเพื่อนที่ดี บทบาทของบุคคลในฐานะที่เป็นเพื่อนคู่ใจ ดังเช่นศุภางค์ที่มิตต่อพระชัยเสน เป็นความคิดเห็นที่มิตต่อค่านิยมของการมีเพื่อนที่ดีว่า เพื่อนที่ดีนั้นย่อมมีคุณค่า มีประโยชน์ต่อคนที่มิใช่เพื่อนแท้ และจะเป็นผู้สนับสนุนและส่งเสริมในการงานที่เกี่ยวข้องกับการเมืองได้เป็นอย่างดี เช่นที่ศุภางค์ปฏิบัติต่อพระชัยเสน ศุภางค์เป็นทหารคนสนิท เป็นที่ปรึกษาในการงาน เป็นกำลังสำคัญในการสงคราม ซึ่งทำให้พระชัยเสนทรงปกครองบ้านเมืองได้ราบรื่น และมีความเจริญก้าวหน้า ครั้นมาขาดศุภางค์ เพราะพระชัยเสนรับสั่งให้ประหารเสียแล้ว พระชัยเสนก็ทรงทำการทำงานต่าง ๆ ไม่สะดวกเท่าในเวลาที่มิศุภางค์อยู่ใกล้ชีวิต ดังที่พระชัยเสนรำพันว่า

ศุภางค์เหมือนพา	หะวีเสาะแรงฤทธิ์
คนอุปถัมภ์ค้ำ	บรรพาทแห่งตน

(2499 : 105)

* ตัวสะกดตามต้นฉบับ

การมีเพื่อนที่ดีที่คงพระชัยเสนมิตฺตางคอยู่รับใช้ใกล้ชิด เป็นสิ่งที่อำนวยให้ผู้นั้น
มีความสำเร็จในงานคุณมีพาดำเนินที่ค้ำนำให้บรรลุจุดหมายปลายทางได้ดังใจ ดังนั้นพระชัยเสนจึง
มีความเสียสละ คร่ำครวญถึงศุภางคและนางมัทนาว่า

อโหจะพาเมีย	ฤๅมิตระ อีกหน
จะเหมือนณสองคน	ฤๅจะไฉนโลกา
จะหาณมิตร	ฤๅจิดีก้ออาจหา
เพราะมีวณิศา	และคนก็มั่งมี
ก็แจะหาซึ่ง	ภริยาและมิตรดี
นิทรพยะมากมี	เก็บได้ประจุกใจ
แสงเงาจนสุด	พะสุธาสุราลัย
เมียโคและเพื่อนโค	บมิเปรียบละของกู
ณนี้สิ่งจึ่งแสน	ทุกขะมากบออยากอยู่
และนีกก็ชังดู	เพราะวะโง่งนะเหลือทน

(2499 : 105 - 106)

เพื่อเกิดและภรรยาที่มีค่าเหนือแก้วแหวนเงินทอง และหาได้ยากนัก แม้จะมี
ทรัพย์มากมหาศาลก็ไม่อาจจะแสวงหาได้เหมือนการซื้อดวงแก้วมีค่าจากพ่อค้า บทละครจึงชี้ให้เห็น
ว่าการมีเพื่อนค้ำนำหาได้ยาก แต่ถามมีแล้วก็จักเป็นประโยชน์ต่อผู้นั้น จึงควรบำรุงรักษาความไมตรี
ต่อกันด้วยความรักใคร่ และเหตุผลที่พึงมี เพื่อจะได้ปฏิบัติกิจการทางการเมืองหรือเรื่องส่วนตัวได้
ผลดีด้วยความช่วยเหลือเกื้อกูลจากเพื่อน

12.3.4 ถ้านิยามต่อพระมหากษัตริย์ ความรู้สึกของประชาชนต่อสถาบันพระมหา
กษัตริย์ และพระมหากษัตริย์ปรากฏชัดเจนใน 12.1.3 แล้ว นอกจากนั้นบทละครได้แสดงความรู้สึกต่ออีก
ว่า พระมหากษัตริย์สมควรจะเป็นผู้ปกครองของประเทศชาติยิ่งกว่าบุคคลใด ๆ เพราะ

โลกเราสว่างาม	ก็เพราะแสงตะวันส่อง
สิ้นแสงระวีทอง	มละทวันะฉนิโค
อัปวงประชาเปรม	ฤทธิมนละแนอน
ราตรีสว่างแจ้ง	ก็เพราะแสงนิศากร
โกฏีคามอัมพร	กับเท่าพระจันทร์เดียว
อ้าวพระคุณเปรียบ	วรโสมนั้นเดียว
ไรนาชะชาเหเดียว	จะประสพพระเจ้าไหน !

(2499 : 104)

พระมหากษัตริย์มีบุญคุณแก่ประชาชน เพราะทรงปกครองให้ปวงชนมีความสุขสบาย คุณดังพระจันทร์วันเพ็ญซึ่งขับความมืดในยามราตรีให้โลกสว่างอย่างที่ดวงดาวรวมกันนับโกฏีดวงไม่อาจจะสว่างเท่ากับแสงพระจันทร์เพียงดวงเดียว และไม่มีพระเจ้าองค์ใดจะเทียบพระบารมีแห่งพระมหากษัตริย์ได้ จึงนับว่าพระมหากษัตริย์ทรงอยู่ในฐานะอันสูงส่ง มีพระคุณแก่ปวงชนยิ่งกว่าผู้ปกครองที่อยู่ในตำแหน่งอื่น หรืออีกนัยหนึ่งก็คือผู้ปกครองที่มีได้มียศศักดิ์เป็นพระมหากษัตริย์ ไม่สามารถจะปกครองอย่างมีพระคุณ หรือเป็นที่เคารพสักการะและจงรักภักดีของประชาชนได้มากเท่า กับพระมหากษัตริย์ บทละครจึงเสนอความเห็นว่ พระมหากษัตริย์ทรงเป็นองค์พระประมุขของชาติที่ไม่ควรจะล้มล้าง เปลี่ยนให้ผู้อื่นอยู่ในตำแหน่งอื่น ๆ มาเมื่ออำนาจในตำแหน่งของพระมหากษัตริย์

บทละคร เรื่องมัทนะพาธาได้ใช้แก่นเรื่องของความรักซึ่งทำให้มนุษย์มีความเดือดร้อน และไม่เว้นแม้แต่เทวดาซึ่งมนุษย์เคารพนับถือ มาเป็น เรื่องที่สะท้อนเนื้อหาการเมืองในบทบาทของสุเทษณ์ เทพซึ่งเป็นใหญ่ในสวรรค์ พระชัยเสนกษัตริย์แห่งหัตตินาปุระ และกษัตริย์แคว้นมคธ ตัวละครทั้ง 3 เป็นภาพสะท้อนของกษัตริย์ผู้มีอำนาจ และแสดงถึงค่านิยมของประชาชนต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ นอกจากนั้นบทละครได้เสนอแนวการปฏิบัติตนของชายและหญิงในฐานะของเพื่อนและภรรยา ซึ่งสถานภาพของบุคคลทั้งสองมีบทบาทเกี่ยวข้องกับการเมืองโดยทางอ้อม ด้วยการใช้สิทธิพลต่อบุคคลในการกระทำกิจการเมือง ดังเช่นสุภางค์ และนางมัทนา หรือ พระนางจันทิ ซึ่งมีบทบาทต่อพระชัยเสน เหล่านี้ได้สะท้อนความคิดในเรื่องของวัฒนธรรมทางการเมืองไว้เป็นข้อคิดเห็นแก่ผู้ชมผู้อ่านบทละคร

13. นวอำนาจ

นวนอำนาจเป็นบทละครพูด ทรงพระราชนิพนธ์เมื่อ พ.ศ. 2466 ต่อมาทรงแปลเป็นบทละครพูดภาษาอังกฤษ ชื่อ กู๊ป เด ค้า (Coup D' Etat) *

เนื้อหาการเมือง

นวนอำนาจเป็นบทละครพูดที่แสดงความคิดเห็น ชัดเจน และเหตุผลเกี่ยวกับการเมืองไว้อย่างกว้างขวาง ประกอบกับการยกตัวอย่างเหตุการณ์ทางการเมืองที่เกิดขึ้นใน จีน รัสเซีย อิตาลี สเปน ฝรั่งเศส สหรัฐอเมริกา และอังกฤษ นับว่าบทละครพูดเรื่องนวนอำนาจเป็นเรื่องที่สะท้อนภาพการเมืองในช่วงสมัยรัชกาลที่ 6 ได้เป็นอย่างดี ทั้งในประเทศไทย ต่างประเทศ และเสนอเนื้อหาการเมืองไว้มากยิ่งกว่าบทละครเรื่องใด รวมทั้งปรากฏแนวพระราชดำริส่วนพระองค์ทางการเมืองไว้มากมายประการ ดังนั้นนวนอำนาจจึงเป็นบทละครที่นักศึกษาทางประวัติศาสตร์นำไปศึกษาค้นคว้าอยู่เสมอมา

เนื้อหาการเมืองที่ปรากฏในเรื่องนวนอำนาจ มี

- 13.1 แนวความคิดเรื่อง "รัฐ"
- 13.2 แนวความคิดทางการเมือง
- 13.3 การพัฒนาทางการเมือง
- 13.4 ปรัชญาการเมือง
- 13.5 วัฒนธรรมทางการเมือง

* ม.ล.ปิ่น มาลากุล คาดคะเนเวลาที่ทรงแปลไว้ว่า ในราวปลาย พ.ศ. 2466 หรือราวต้น พ.ศ. 2467

13.1 แนวความคิดเรื่อง "รัฐ"

บทละครกล่าวถึง "รัฐ" ** ในรูปของการเปรียบเทียบว่าเป็น "ร่างกาย" โดยเสนอความคิดในคำพูดของ "กิสส์โย" ซึ่งชี้แจงให้สมาชิกคณะกษัตริย์โคโรเนียลตระหนักในอันตรายที่อาจเกิดขึ้นจากการปฏิวัติไว้ว่า

... สมาชิกทั้งหลายแห่งสมาคมนี้ (คณะกษัตริย์โคโรเนียล) ล้วนแต่มีความมุ่งหมายอย่างเดียวกัน คือจะกษัตริย์ของเราให้พ้นจากอำนาจของบุคคลที่เป็นเหมือนโรคภัยภายในร่างกายของเรา คอยกินเลือดเนื้อของเราอยู่เสมอ จึงเป็นข้าศึกแก่ความเจริญและความมั่นคงแห่งชาติของเรา ถึงเวลาจำเป็นอย่างยิ่งที่เราจะต้องจัดการกำจัดโรคภัยภายในร่างกาย คือเราต้องเลือกยาให้ดี จะต้องกินยานี้ให้เหมาะสมจึงจะเป็นผลดีจริง ถ้าเราเลือกยาแรงเกินไป ก็อาจจะกลับให้โทษมากกว่าให้คุณ เช่นยาระบายถ้าเรากินมากเกินไป อาจจะทำให้

** รัฐ (State) คือองค์การการเมืองที่มีอำนาจของมนุษยชาติจำนวนหนึ่ง ซึ่งชีวิตการเมืองของชุมชนนั้นดำเนินหน้าที่ในลักษณะสำคัญดังนี้

ก. เป็นกลุ่มของคนซึ่งมีประโยชน์และจุดหมายร่วมกัน (group of people with common purpose)

ข. มีดินแดนเป็นส่วนตัว (territory)

ค. มีอิสระจากการควบคุมของต่างประเทศ (independence)

ง. มีอำนาจสูงสุดหรืออธิปไตยร่วมกัน (a common supreme authority)

(เกษม อุทยานิน , 2516 : 15)

เราเลยเจ็บมากหรือถึงแก่ตายได้ ยาระบายแรง ๆ ย่อมมีคุณในส่วนที่ขับของ
อันบูดเสียออกจากลำไส้ของเราจริงอยู่ แต่มีโทษในส่วนทำให้ร่างกายของเรา
อ่อนเปลี้ยไปชั่วคราว จนไม่มีกำลังพอที่จะต่อสู้เชื้อโรคอันอาจเข้าสู่ร่างกายของ
เราจากภายนอก และถ้าโรคที่มาจากนั้นกำเริบขึ้นก็อาจให้ผลร้ายที่สุดได้
พวกเศษฐึเปรียบเหมือนของไม่ดีที่มีอยู่ในร่างกายของเรา ซึ่งทำให้ชาวเรา
มีอาการระส่ำระสายอยู่ พวกอัมมาคยฺหุจิตเปรียบเหมือนแพทย์และคนพยาบาล
ที่นึกถึงค่ากำนัลมากกว่านึกถึงคนไข้ เมื่อเราหวังและไว้วางใจในพวกแพทย์ไม่ได้
แล้ว เราก็ควรที่จะคิดหาแพทย์ใหม่และหาวิธีกำจัดโรคให้ดีขึ้นกว่าที่เป็นมาแล้ว
... มีโรคภัยที่คอยอยู่เสมอเพื่อหาโอกาสเข้าสู่ร่างกายของเรา กล่าวคือ
ลัทธิบอดเขวิก พวกบอดเขวิกเปรียบตัวเชื้อโรค ซึ่งเหี่ยวพ่นพ่นอยู่ทั่วไป ถ้า
เชื้อโรคนี้เข้าสู่ร่างกายแห่งชาติเราได้แล้วเมื่อใด ... เมื่อนั้นชาติเราจะป่วย
หนักยิ่งกว่าบัดนี้ ฉะนั้นเราจะทำอะไร ๆ ก็ตาม ต้องระวังอย่าให้เชื้อโรคบอด
เขวิกเข้าสู่ร่างกายแห่งชาติเราได้เป็นอันขาด จึงจะได้ชื่อว่าเรารักษาชาติของ
เราแท้จริง " (2506 : 214 - 216)

คำพูดของ"คัสสิโน" ดังกล่าวนี เป็นการไขว่คว้าหาเปรียบเทียบที่คมคาย กินใจความ
ลึกซึ้ง และเป็นสำนวนภาษาที่รัดกุม ทำให้ผู้ดู ผู้อ่านเข้าใจได้ดียิ่งขึ้นว่า "รัฐ" คืออะไร

"รัฐ" ในลักษณะที่ "คัสสิโย" กล่าวไว้ก็คือ ประเทศชาติที่กำลังไม่มีความมั่นคง
เกิดขึ้น เพราะกลุ่มผลประโยชน์ในชาติ คือ นักการเมือง ข้าราชการ และผู้มีฐานะทางเศรษฐกิจ
มั่งคั่ง ต่างฝ่ายไม่ได้ปฏิบัติตามหน้าที่ของตน นักการเมืองนำลัทธิการปกครองที่ไม่เหมาะสมกับ
วัฒนธรรมของสังคมมาใช้ ข้าราชการทุจริตต่อหน้าที่ เศรษฐีตักตวงผลประโยชน์มาเพิ่มพูนฐานะ
ของตน บุคคลเหล่านี้ทำให้บ้านเมืองระส่ำระสาย ชีวิตทางการเมืองของชุมชนไม่มีความมั่นคง
ประเทศชาติจึงเกิดปัญหาขึ้นเหมือนกับ "ร่างกาย" มีเชื้อโรคลึ้งไม่ได้อยู่ภายใน และแพทย์พยาบาล
ไม่ได้ดูแลรักษาร่างกายให้ปราศจากโรคภัยมาเบียดเบียนได้ ดังนั้นจึงต้องมืองคกรทางการเมือง
อื่น ๆ ที่จะร่วมมือช่วยเหลือกันแก้ปัญหาของประเทศ โดยจัดกลุ่มคนซึ่งมีผลประโยชน์และจุดมุ่ง
หมายที่เป็นอันตรายต่อความมั่นคงของ "รัฐ" ให้หมดสิ้นไป

แนวความคิดในเรื่อง "รัฐ" เป็นการให้ความรู้อย่างกว้างขวางแก่ชุมชน ผู้อ่านบทละคร เพราะ "ชาติ" ไม่ว่าจะเป็นคอโรเนีย หรือ ไทย มิได้หมายเฉพาะคนที่อยู่ในดินแดนเดียวกัน และ อยู่ในการควบคุมทางการเมืองร่วมกัน แต่การกล่าวถึงชาติคอโรเนีย หรือ ชาติไทยนั้น กินความ ใ้กว้างขวางถึงองค์การการเมืองในประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของการดำเนิน บทบาททางการเมืองขององค์กร ตลอดจนการดำเนินกิจกรรมทางการเมืองด้วยจุดหมายและเพื่อ เกิดประโยชน์แก่รัฐ ความหมายนี้จึงเป็นความหมายของ "รัฐ" ซึ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎ เกศเกล้าฯ ทรงอธิบายให้คนไทยทั้งหลายได้เข้าใจว่า ประเทศไทย หรือ ชาติไทยนั้นจะต้องมีการ ดำเนินชีวิตการเมืองในลักษณะอย่างเดียวกับ "รัฐ" อีกทั้งยังเป็นข้อเตือนใจแก่กลุ่มผลประโยชน์ ทางการเมืองให้พยายามทำหน้าที่ของตนเพื่อความมั่นคงของรัฐเป็นสำคัญด้วย

13.2 แนวความคิดทางการเมือง

บทละครได้แจกแจงเรื่องของแนวความคิดทางการเมืองไว้ 4 ลักษณะ คือ

13.2.1 ที่มาของอำนาจ

13.2.2 การใช้อำนาจ

13.2.3 บทบาทของผู้นปกครอง

13.2.4 ความสัมพันธ์ระหว่างผู้อยู่ใต้การปกครองกับสถาบันผู้นปกครอง

13.2.1 ที่มาของอำนาจ บทละครได้ให้ความรู้ในเรื่องการได้มาซึ่งอำนาจว่า โดย การสืบสันตติวงศ์ การเลือกตั้ง และการปฏิวัติ การได้มาของอำนาจทั้ง 3 วิธีนี้มีความแตกต่างกันคือ

ก) การสืบสันตติวงศ์ เฉพาะที่ปรากฏความคิดในบทละคร ได้แสดงข้อเท็จจริง ว่าในการปกครองแบบประชาธิปไตย (Constitutional Monarchy) นั้น สามารถใช้ได้กับ ประเทศที่มีประเพณีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบพระมหากษัตริย์เป็นองค์พระประมุข ดังเช่น คอโรเนีย หรือนัยหนึ่งคือ ประเทศไทยนั่นเอง พระมหากษัตริย์ทรงปกครองโดยธรรม และสืบสันตติวงศ์ เป็นประเพณีการปกครองที่ยึดถือกันมาแต่ก่อน เป็นที่ยอมรับกันทั่วไป การสืบสันตติวงศ์มาเป็นเวลา หลายสมัยดังนี้ แสดงว่าพระมหากษัตริย์มีพระราชอำนาจในการปกครอง เพราะพระมหากษัตริย์ ดังเช่น "พระเจ้าวิตทอริที่ 6" ราชาแห่งคอโรเนีย ทรงมีทศพิธราชธรรม* ดังนั้นสถาบันพระมหา

* ญาณอนวก ฉ.

กษัตริย์จึงเป็นที่ยอมรับของประชาชน

บะลีเลียน ... ชนชาติอังกฤษได้เป็นผู้ตั้งขึ้นและในการปกครองแบบ
ราชาธิปไตยแล้ว บ่อมไม่มีใครรู้จักใช้ยิ่งกว่าอังกฤษ
อังกฤษได้เคยลองเป็นริบบลิคครั้งหนึ่งแล้วเห็นว่าไม่เหมาะ
จึงกลับเป็นราชาธิปไตยอีก . . . ส่วนฝรั่งเศสนั้นถึงเป็นริบบ
ลิคก็จริง แต่มีชนบทรบนิยมและวิธีของไม่ผิดอะไรกับเป็น
ราชาธิปไตย

สัมมารโก ก็เราเอาอย่างฝรั่งเศสบ้างไม่ได้หรือ?

บะลีเลียน เราผิดกับฝรั่งเศสอยู่นะสหาย ที่ฝรั่งเศสไม่มีเจ้านายที่น่านิยม
นับถือพอจะเป็นพระเจ้าแผ่นดินได้ แต่เจ้านายของเรายังมีผู้
นิยมนับถืออยู่มาก มากกว่าที่สหายคาดคิดเป็นแน่ละ และถ้า
ได้ทรงมีโอกาสดังนั้นก็คงจะได้ทรงสำแดงให้ปรากฏแก่โลกว่า
พระองค์สมควรแท้ที่จะเป็นหัวหน้าผู้ทรงนำชาติของเราขึ้นสู่ความ
เจริญยิ่งขึ้น

(2506 . 231 - 232)

"ริบบลิค" ในที่นี้คือ การปกครองแบบสาธารณรัฐ (Federal Monarchy) ซึ่งมี
ประธานาธิบดีเป็นผู้ปกครองประเทศ มีอำนาจสูงสุดเทียบเท่าพระมหากษัตริย์ในระบบการปกครอง
แบบราชาธิปไตย (Constitutional Monarchy) ซึ่งบทละครใช้คำว่า "ราชาธิปไตย" จาก
บทสนทนาโต้แย้งระหว่าง "บะลีเลียน" และ "สัมมารโก" ได้สะท้อนให้เห็นแนวความคิดในเรื่องที่มา
ของอำนาจของผู้ปกครองที่เป็นพระมหากษัตริย์ว่า มีเงื่อนไขผูกพันกับประเพณีและวัฒนธรรมในการ
ปกครองของแต่ละประเทศ อันแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ทางจิตใจของประชาชนต่อสถาบันพระมหาก
ษัตริย์ด้วยว่าเป็นเช่นใด ถ้ามีความผูกพันอย่างแน่นแฟ้นก็มีอิทธิพลต่อการกำหนดตำแหน่งผู้ปกครอง
ว่าจะต้องเป็น "พระมหากษัตริย์" และเป็นแนวคิดในเรื่องราวการขึ้นครองราชย์สมบัติโดยการสืบ
สันตติวงศ์ต่อกันมาในสายราชวงศ์นั้น

ข) การเลือกตั้ง บทละครให้ความรู้ในการได้มาซึ่งอำนาจของผู้ปกครองในสังคมประชาธิปไตย ซึ่งใช้รูปแบบการปกครอง "สาธารณรัฐ" ว่า มีการเปลี่ยนตัวบุคคลที่จะมีอำนาจในการปกครองทุกช่วงเวลาที่กำหนดไว้ ถ้าประชาชนไว้วางใจผู้ใดมากที่สุด และประชาชนส่วนใหญ่มีความเห็นตรงกันก็จะเลือกให้ผู้นั้นดำรงตำแหน่งประธานาธิบดี

เซโนเปีย ... ประธานาธิบดีเป็นผู้ที่เราเลือกตั้งขึ้น เท่ากับเรามอบ
ฉันทะให้เป็นผู้ถืออำนาจของเรา.. ..

(2506 : 190)

มารซีโย ... รัฐบาลก็มีประธานาธิบดีเป็นหัวหน้าแห่งชาติ...
เปลี่ยนทุกสี่ปีหรือเจ็ดปี..

(2506 : 220)

อำนาจของประธานาธิบดีเป็นอำนาจทางการเมืองที่เกิดขึ้นจากความยินยอมของประชาชนให้เป็นตัวแทนของประชาชน และประธานาธิบดีจะจัดตั้งรัฐบาลขึ้น รัฐบาลชุดนี้จะเป็นตัวแทนของประชาชน (representative government) บริหารประเทศ

ค) การปฏิวัติ เป็นวิธีการได้มาซึ่งอำนาจด้วยการใช้กำลังเข้ายึดกุมอำนาจอันชอบธรรมในการปกครองของผู้ปกครองขณะนั้น การกระทำเช่นนี้เกิดจากกลุ่มบุคคลหนึ่งไม่พึงพอใจการดำเนินงานของผู้ปกครอง จึงจัดผู้ปกครองให้ออกจากวิธีการเมือง แล้วกลุ่มบุคคลนี้จะเข้าไปจัดการปกครองตามที่ตนต้องการให้เป็น แนวความคิดเช่นนี้ปรากฏในความคิดของ "คณะกู้ชาติคิโรวีเยน" ที่คิดจะล้มสถาบันพระมหากษัตริย์ (แต่ไม่ได้กระทำการแต่อย่างใด เพราะสมาชิกทั้งหลายได้เข้าใจปัญหาของการปกครองเสียก่อน) ดังที่ "เซโนเปีย" สนทนาโต้ตอบกับ "คัสสิโย" ว่า

เซโนเปีย เมื่อพวกเราทำการเอาพระมหากษัตริย์ออกได้แล้ว เราก็ต้องถือ
อำนาจไว้ในมือเราก่อน จนกว่าเราจะได้แก้ไขกฎหมายตาม
ความต้องการของเราแล้ว จึงค่อยดำเนินการไปตามทางรัฐสภา
ต่อไป

คัสสิโย อ้อ คุณมันลงรอยเล่นกับทร็อตสกีนั่นัก ฉันไม่สู้ชอบใจออกเพื่อน
นักกลัวจะทำให้เราเสียชื่ออย่างพวกบอลเชวิคบ้าง

เซฟีน เปีย ทัมส์ โสลินีกับพวกเซ็คค้ำทำไมทำได้ที่อิตาลี? เอ็ส เต็ลลา
กับคณะทหารทำไมทำได้ที่สเปน?

(2506 : 199 - 200)

"บอลเชวิก" (Bolsheviks) เป็นชื่อกลุ่มบุคคล นำโดยเลนินและทรอตสกี ได้ปฏิวัติล้มรัฐบาลรัสเซียได้สำเร็จ และสถาปนาการปกครองเป็นสาธารณรัฐในปี พ.ศ. 2460* เช่นเดียวกับ "พวกเซ็คค้ำ" นำโดยมุสโสลินี ก่อการปฏิวัติในประเทศอิตาลี ส่วนประเทศสเปนนั้นมีการปฏิวัติโดยคณะทหาร ภายใต้การนำของเอ็ส เต็ลลา การยกเหตุการณ์ในประเทศทั้ง 3 นี้ เป็นตัวอย่างของการยึดอำนาจการปกครองโดยใช้กำลัง และในเวลารวดเร็ว เพื่อสถาปนาการปกครองในรูปแบบที่คณะทำการปฏิวัติต้องการ เกือบทั้งหมดได้ใช้วิธีการยึดอำนาจจากสถาบันพระมหากษัตริย์ และล้มสถาบันพระมหากษัตริย์พร้อมกับจัดการปกครองเป็นแบบสาธารณรัฐ โดยมีหัวหน้าคณะปฏิวัติเป็นผู้ดำรงตำแหน่งประธานาธิบดี "สมาชิกรัฐสภาคิอโรเนียน" ได้ลอกเลียนแบบ และคิดจะจัด "พระเจ้าวิคตอที่ 6" เพื่อสถาปนาการปกครองแบบสาธารณรัฐในคิอโรเนีย ความคิดของ "คณะรัฐสภาคิอโรเนียน" จึงเป็นหลักการของการโค่นอำนาจการปกครองโดยการปฏิวัติ

13.2.2 การใช้อำนาจ ผู้ปกครองเป็นสถาบันทางการเมือง ซึ่งมีหน้าที่รับใช้บุคคลในสังคม เพื่อให้คนในสังคมมีชีวิตที่ดีกว่าเดาก่อน ไม่ว่าผู้ปกครองจะเป็นพระมหากษัตริย์ หรือประธานาธิบดี ส่วนแต่ทำหน้าที่ตามที่ผู้มีอำนาจ คนในสังคมเข้าไปแทรกแซงการใช้อำนาจของผู้ปกครองมิได้ เพราะถือว่าอำนาจของผู้ปกครองเป็นอำนาจสูงสุด ซึ่งได้รับความยินยอมจากประชาชน เมื่อใช้อำนาจอย่างถูกต้องตามครรลองของการปกครองแล้ว ผู้ใดจะละเมิดมิได้

บทละครสะท้อนถึงการใช้อำนาจของผู้ปกครอง โดยความเห็นชอบของสถาบันตุลาการ ซึ่งพิจารณาคดีและตัดสินด้วยความเที่ยงธรรม และส่งต่อไปให้ผู้ปกครองใช้อำนาจลงโทษผู้กระทำความผิดตามกฎหมายซึ่งระบุไว้ การใช้อำนาจเช่นนี้เป็นไปตามหน้าที่ของผู้ปกครองและตามระบบของการปกครอง ผู้ปกครองไปได้ใช้อำนาจตามความคิดเห็นของตนเอง แต่เป็นไปตามขอบเขตการตุลาการและความยุติธรรม ความคิดเห็นในเรื่องนี้ปรากฏในบทสนทนาโต้เถียงด้วยเหตุผลระหว่าง

* คุราเยละ เอียคินาที่ 3 "การเปลี่ยนแปลงการเมืองภายนอก"

"เซโนเบีย" และ "กัสสิโย"

เซโนเบีย นี่แก่วิกตอร์ไม่มีผิดชนะนั่นหรือ? การทำให้มนุษย์ได้รับความเดือดร้อน ต้องคิดคุกกิตะวาง ต้องถูกพร้าชีวิต ไม่มีผิดหรือ?

กัสสิโย วิกตอร์เป็นผู้เอาคนใส่คุก หรือสั่งให้ประหารชีวิตสำหรับความบังเอิญเมื่อไร? ผู้นี้ทำผิดก็ถูกส่งขึ้นศาล ศาลตัดสินแล้ว ผู้ผิดจึงจะติดคุกหรือถูกประหารชีวิตไม่ใช่หรือ?

เซโนเบีย ก็วิกตอร์ เป็นผู้เซ็นสั่งประหารชีวิตหรือเปล่าล่ะ?

กัสสิโย เซ็น เพราะเป็นหน้าที่อย่างหนึ่งของพระราชา ถึงจะเปลี่ยนลักษณะปกครองเป็นวิธีบังคับก็ตามที่แกต้องการ ใครเป็นประธานาธิบดีก็จะต้องเซ็นสั่งประหารชีวิตนักโทษเหมือนกัน

เซโนเบีย ไม่เหมือนกัน เพราะประธานาธิบดีเป็นผู้ที่เราเลือกตั้งขึ้นเท่ากับเรามอบฉันทะให้เป็นผู้อำนาจของเรา ฉะนั้นเมื่อเซ็นสั่งประหารชีวิตผู้ใดเท่ากับเราเองเป็นผู้สั่ง

กัสสิโย ... ต่างว่าแกไม่เห็นควรให้นักโทษคนใดคนหนึ่งตาย แกจะไปห้ามประธานาธิบดีไม่ให้เซ็นสั่งประหารชีวิตได้ไหม? ... แกไปห้ามผู้ปกครองมิให้เซ็นสั่งประหารชีวิตนักโทษไม่ได้เพราะผู้ปกครองเขาทำการอยู่ในวงแห่งอำนาจที่เขา มีโดยหน้าที่ ไม่ใช่ทำโดยอำเภอใจของเขา ฝ่ายผู้ปกครองแผ่นดินจะเรียกว่าราชาหรือประธานาธิบดีก็ตาม เมื่อทำการตามหน้าที่ มิได้ทำนอกเหนือไปแล้ว จะถือว่าเขาทำผิดไม่ถูกเลย

แนวความคิดในเรื่องการใช้อำนาจนี้เป็นการกระทำที่อยู่ในขอบเขตแห่งอำนาจตามหน้าที่ของผู้ปกครอง ไม่ควรจะวิพากษ์วิจารณ์หรือตำหนิว่า ใช้อำนาจไม่ถูกต้อง ความคิดดังนี้เป็นเรื่องที่ประชาชนควรจะรู้และเข้าใจ บทละครจึงเสนอความรู้เช่นดังกล่าวไว้อย่างชัดเจน เปรียบเทียบทั้งการใช้อำนาจของพระมหากษัตริย์และประธานาธิบดี

อำนาจของสถาบันการเมืองอื่น ๆ ก็เช่นกัน จะใช้อำนาจโดยลำพังตนเองหรือตามความต้องการของบุคคล หรือ กลุ่มบุคคลใด ๆ ไม่ได้ เพราะการใช้อำนาจเช่นนี้ได้กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ หรือบทละครใช้คำว่า "นิติธรรม" ซึ่งเป็นบัญญัติว่า ผู้ใดมีอำนาจ และใช้อำนาจในลักษณะใดดังที่บทละคร เสนอแนวความคิดเรื่องอำนาจในการออกกฎหมายว่า เป็นหน้าที่ของรัฐบาล

เซโนเปีย ... เราได้เคยยื่นเรื่องราวดังเสนานคิพาดิชย์ก็แล้ว ถึงอัครมหาเสนานคิก็แล้ว และในที่สุดถวายฎีกาตรงต่อพระเจ้าแผ่นดินก็แล้ว มีผลอย่างไรบ้าง? ได้รับตอบฉะเพาะว่าจะคำนึงต่อไป

คัสสิโน ฉันทอมรับว่าเสนานคิณะที่ถืออำนาจอยู่เวลานี้ ออกจะพูดควายากเต็มที

เซโนเปีย ก็พระเจ้าแผ่นดินล่ะ?

คัสสิโน ก็ต้องปรึกษาคณะเสนานคิก่อนที่จะทำอะไรได้ เพราะตามนิติธรรมของเราคณะเสนานคิเป็นผู้รับผิดชอบต่อรัฐบาล

(2506 : 197)

ดังนั้นการใช้อำนาจของผู้ปกครอง ดังเช่น "พระมหากษัตริย์" ในบทละครนี้ แสดงให้เห็นว่ามีอำนาจในขอบเขตแห่งกฎหมาย ซึ่งกำหนดหน้าที่ในการบริหารออกเป็นส่วน และระบุลักษณะการใช้อำนาจของแต่ละส่วนไว้ ไม่ให้ก้าวร้าวกัน "เซโนเปีย" เสนอให้รัฐออกกฎหมายเกี่ยวกับแรงงานไปยัง "เสนานคิ" หรือ "รัฐบาล" นั้นเอง จนถึงขั้นสูงสุดคือพระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นองค์พระประมุขสูงสุดของประเทศ แต่บุคคลในตำแหน่งเหล่านี้ก็ไม่สามารถใช้อำนาจของตน

* เสนอให้รัฐออกกฎหมายกำหนดอัตราสินจ้าง กำหนดเวลาทำงานของกรรมกร และว่าด้วยสวัสดิภาพในการทำงานของกรรมกร

ออกกฎหมายตามที่ "เซโนเปีย" ต้องการได้ เพราะอำนาจหน้าที่ในการออกกฎหมายอยู่ที่ "รัฐสภา" ถ้ารัฐสภาพิจารณาเห็นสมควรให้ตราพระราชบัญญัติกฎหมายเกี่ยวกับแรงงานออกมาด้วยความเห็นชอบของผู้แทนราษฎรจำนวนมากแล้ว พระมหากษัตริย์จึงจะทรงใช้พระราชอำนาจประกาศใช้ โดยคณะรัฐบาลจะเป็นผู้รับผิดชอบ และใช้อำนาจควบคุมหรือบังคับให้เป็นไปตามกฎหมายฉบับนั้น การใช้ อำนาจจึงเป็นสิ่งที่ถูกจำกัดในขอบเขตของอำนาจหน้าที่ของผู้ปกครองที่พึงมีและถูกต้องตามหลักการแห่งรัฐธรรมนูญ

ลักษณะการใช้ อำนาจในระบอบประชาธิปไตยที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ "รัฐจะแทรกแซงวิถีชีวิต และการจัดระเบียบสังคมของคน ต่อเมื่อกิจการนั้นเอกชนไม่สามารถทำได้แล้ว" นั่นคือรัฐจะใช้ อำนาจอันชอบธรรมเข้าไปรักษาความมั่นคง ปลอดภัยในชีวิต และทรัพย์สินของประชาชน เมื่อมีการทำผิดกฎหมายขึ้น ไม่ว่าจะด้วยวิธีการที่รุนแรง แต่เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยของสังคม รัฐก็ต้องเข้าไปแทรกแซงจัดการให้เกิดความสงบในชุมชนนั้น ความเข้าใจในเรื่องนี้ ปรากฏในบทละครอย่างชัดเจน เมื่อเกิดข้อพิพาทแรงงานขึ้น "รัฐคอโรเนีย" ได้จัดการปราบปรามพวกกรรมกร ดังเหตุผลของ "คัสสิโย" ซึ่งอธิบายให้ฟังว่า

... ฉันแนะนำขึ้นว่าควรให้ชนพวกเจ้าของโรงสีกับพวกหัวหน้ากรรมกร ประชุมกัน ประกันว่าควรขึ้นสินจ้างได้เท่าใด จึงจะพอมีกำไรสำหรับได้ใจในการทำงานสะดวกต่อไป ... มีคนหัวท้อบางคนไม่ยอมเห็นด้วย จึงไปเที่ยวยุยงพวกกรรมกรและบันหัวต่าง ๆ ... เลยประกาศหยุดงาน โดยมีได้ปรึกษาพวกหัวหน้า ใช่แต่เท่านั้น มีหน้าซำได้กระทำผิดกฎหมายด้วยประการต่าง ๆ ก็กรรมกรคนใดที่ไม่หยุดงาน พวกที่หยุดก็ทำร้ายร่างกายเอา และตำรวจจากลาวหามปรามโดยดื้อก็ทำร้ายร่างกายตำรวจ พวกหัวหน้าที่ยังมีสติอยู่ไปพูดจาหามปรามก็กลับเค้นงานเอาเจ็บไปหลายคน ฉันเองก็ถูกตีหัวโน ในที่สุดเกิดมีการแย่งชิงของตามร้านขายอาหาร และทำลายทรัพย์สินสมบัติ เป็นการจลาจลลุกลามใหญ่ รัฐบาลจึงต้องใช้กำลังปราบปรามเพื่อรักษาความสงบในบานเมือง

การที่ "รัฐบาลคอโรเนีย" ใช้กำลังปราบปรามกรรมกรที่ทำผิดกฎหมายเช่นนี้ เป็นการใช้อำนาจตามหน้าที่ของรัฐ ที่จะใช้กลไกของรัฐ คือกำลังตำรวจ - ทหาร หรืออื่น ๆ เข้าจัดการให้ชุมชนนั้นมีระเบียบ และประชาชนมีความมั่นคงปลอดภัยในชีวิต ตลอดจนทรัพย์สิน ตัวอย่างดังนี้จึงเป็นการสนับสนุนแนวความคิดทางการเมืองในเรื่องของอำนาจในระบอบประชาธิปไตยไว้ให้เด่นชัดขึ้น

13.2.3 บทบาทของผู้ปกครอง ผู้ปกครองที่เด่นที่สุดในบทละครคือ "พระเจ้าวิกตอร์" ที่ 6" จึงเป็นตัวละครที่สะท้อนให้เห็นบทบาทของผู้ปกครองในระบอบประชาธิปไตยว่ามีบทบาทอย่างไรในสังคม บทละครกล่าวว่า

... พระเจ้าแผ่นดิน ... ตั้งพระหฤทัยอยู่เสมอที่จะทำนุบำรุงประชาชนให้
ได้รับความสุขมากที่สุดที่จะทำได้...

(2506 :234)

... พระเจ้าแผ่นดินไม่ยอมพระราชทานพระราชานุมัติ เพราะทรงเห็นว่ากฎหมายนั้นเท่ากับมอบให้บรรดาผู้ที่ทำงานรถไฟและในแผนกอื่น ๆ อีก
เกือบครึ่งแผ่นดินเป็นทาสของสภา... พระเจ้าแผ่นดินไม่ยอมลงพระนาม
ในประกาศกฎหมายนั้น...

(2506 . 236)

ในการปกครอง สถาบันพระมหากษัตริย์เป็นองค์กรที่ช่วยให้บุคคลในสังคมมีชีวิตที่มั่นคงปลอดภัย และสมบูรณ์ เพราะพระมหากษัตริย์ทรงมีพระราชประสงค์อย่างแน่วแน่ในการปกครอง ดังนั้นจึงทรงใช้พระราชอำนาจยับยั้งการออกกฎหมายที่จะทำให้วิถีชีวิตของประชาชนต้องตกอยู่ใต้อำนาจของรัฐสภาและคณะรัฐบาลได้ พระมหากษัตริย์ไม่ได้ทรงนิ่งเฉย ปล่อยให้ประชาชนเกิดความเดือดร้อนทุกข์ยาก แต่จะทรงใช้บทบาทในฐานะเป็นองค์พระประมุขของชาติปกป้องมิให้รัฐสภา และคณะรัฐบาลใช้อำนาจหรือกำลังไม่เป็นธรรมกับประชาชน บทละครจึงช่วยให้เห็นว่าสถาบันพระมหากษัตริย์มีบทบาทสำคัญในการปกครอง และเป็นสถาบันการเมืองที่ประชาชนนักการเมืองไม่ควรจะลบล้างเสีย แม้ว่าประเทศชาติจะปกครองแบบประชาธิปไตยแทนสมบูรณาญาสิทธิราชย์ (Absolute Monarchy) แล้วก็ตาม สมควรที่จะดำรงสถาบันพระมหากษัตริย์ไว้

13.2.4 ความสัมพันธ์ระหว่างผู้อยู่ใต้การปกครองกับสถาบันผู้ปกครอง ในบทละคร กล่าวถึงสถาบันผู้ปกครองไว้ 2 ลักษณะ คือ สถาบันพระมหากษัตริย์ และสถาบันประธานาธิบดี เมื่อเปรียบเทียบความรู้ของผู้อยู่ใต้การปกครองที่ต่อสถาบันทั้งสองแล้ว ปรากฏว่า มีความรู้สึกผูกพันกับสถาบันพระมหากษัตริย์มากกว่าสถาบันประธานาธิบดี กล่าวคือ

ก) สถาบันพระมหากษัตริย์ บทละครย้ำถึงความรู้สึกของทหารและประชาชนว่า ต่างเคารพเทิดทูน มีความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ จนถึงขั้นยินยอมเสียสละชีวิตของตนเพื่อปกป้องรักษาสถาบันพระมหากษัตริย์ให้มั่นคงกับการปกครองแบบประชาธิปไตยตลอดไป ความรู้สึกเช่นนั้น ปรากฏในคำพูดของตัวละคร "นายพันโท ฟรานซิส มาร์ชีโย" นายทหารกรมทหารรักษาพระองค์ "นายร้อยเอกมิลลิทล" กองทัพบกคอโรเนียน "คาร์รอล คัสสิโย" สภานายกแห่ง "คณะกษัตริย์คอโรเนียน" "โยวัน โยเน่สกอน" กรรมการแห่งคณะกษัตริย์ ซึ่งกล่าวไว้ดังนี้

มาร์ชีโย ... กองทัพโคโรเนียนชัยทหาร ในกองทัพนั้นย่อมจะมีชีวิตไม่สู้ดี และเมื่อเข้าสนามรบดำรงสู้ว่ามีธงชัยไปในกองทัพ ถึงแม้นั้นจะมีได้อยู่ในแนวหน้า ทหารก็มีชีวิตดีเพราะมีใจยึดมั่นอยู่ที่ธงชัย... พระเจ้าแผ่นดินเหมือนธงชัยของชาติ ชาติใดมีพระเจ้าแผ่นดินก็คือมีวัตถุสำหรับเป็นศูนย์แห่งความภักดี ... พวกทหารรู้สึกภูมิใจอยู่เสมอ ที่มีพระเจ้าแผ่นดินเป็นจอมทัพ คู่กับธงชัยของเรา...

(2506 : 219 - 220)

บิลลิทล .. เมื่อข้าพเจ้าได้ทราบโดยกระแสพระราชดำรัสว่านี่เป็นศัตรู มุ่งร้ายต่อโคโลดของชาติพระบาทเช่นนั้น ข้าพเจ้าขอพระราชทานมอบกายถวายชีวิตขอพระราชทานอยู่ป้องกันพระบุคคลมาจนสุดกำลังของข้าพเจ้าและทหารในบังคับบัญชาของข้าพเจ้า

(2506 : 249 - 250)

มาร์ชีโย ... ข้าพเจ้าเชื่อว่าข้าพเจ้าผูกใจแค้นทหารโดยมากกว่าข้าพเจ้าและทหารยังคงยึดมั่นอยู่ในความภักดีต่อสมเด็จพระเจ้าวิคตอร์ ผู้ทรงเป็นจอมทัพของข้าพเจ้า และถ้าคณะของท่านจะคิดทำการใดที่มิได้เนื่อง

ช่วยการประทุษร้ายต่อพระองค์จอมทัพของข้าพเจ้าแล้ว
ข้าพเจ้าก็จะเต็มใจทำการร่วมมือกับท่าน...

(2506 : 241)

กัสสิโย ... "เพราะราชาเป็นสง่าของแว่นแคว้น" นี่เป็นความจริงที่
เราจะหลีกเลี่ยงเสียไม่ได้... พระราชาเป็นสิ่งที่คนเคารพ
นับถือมาเสียหลายชั่วคนแล้ว ฉะนั้นจะทำลายความรู้สึกฝังใจ
เช่นนั้นไม่ง่ายคายนะ ในเวลาที่มีเหตุการณ์สำคัญมาสู่ชาติ
บ้านเมืองเช่นมีศึกสงครามเป็นต้น ทหารชาติใดมีพระราชา
เป็นจอมทัพมีขวัญดีกว่าทหารที่ไม่มีพระราชาเปรียบเหมือนธงชัย
ของชาติ เราไม่ควรล้มธงชัยนั้นเสียง่าย ๆ นะเพื่อน

(2506 : 200 - 201)

กัสสิโย ขอเคชะ ! ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอพระราชทานมอบถวาย
ชีวิตไว้ได้พระบุคคลบาท ขอพระราชอัญเชิญทรงรับตำแหน่งเป็น
เสนาบดีจอมทัพและเอกอัครมหานายกทรงนำชาติก่อโร เน้นขึ้น
สู่ความเจริญยิ่ง โดยความมีชัยชนะต่อทรชนผู้ทำให้ชาติเคียด
ร้อน ขอพระองค์ทรงเป็นเสนาบดีของข้าพเจ้าทั้งหลายจง
ทรงนำข้าพเจ้าทั้งหลายบารบเสี้ยนหนามแผ่นดินให้สูญสิ้นไป
โดยพลัน เหมือนดวงพระสุริย์บันบารบความมืดมนอนธการแห่งโลก
ได้โดยพลันเมื่อยามอุทัยฉะนั้นเถิด ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม
ขอเคชะ

(2506 : 250 - 251)

โยเนัสคอน ... ข้าพเจ้าอีกคนหนึ่งขอประกาศตนเป็นข้าสมเดจ์พระเจ้า
วิคตอร์ และขอปฏิญาณว่าจะพยายามโดยสุดกำลังและร่างกาย
ของข้าพเจ้าที่จะให้พระองค์ได้กลับขึ้นทรงราชย์ เพื่อทรง
บารบพวกพาลทุจริตให้พ่ายแพ้พระบารมี... (2506 : 242)

การปกครองโดยมีสถาบันพระมหากษัตริย์ซึ่งสืบสันตติวงศ์กันต่อมาเป็นเวลานาน ได้ปลูกฝังความรู้สึกจงรักภักดี ความเคารพเทิดทูนพระมหากษัตริย์ให้เป็นเสมือน "ธงชัย" มิ่งขวัญ และกำลังใจของทหาร "หรือคฤงคัง" "พระอาทิตย์" ซึ่งชักจูงความมือแห่งโลกได้ นั่นคือก่อกำจัดความเคียดแค้น ความทุกข์ของประชาชนทั้งมวล ดังนั้นประชาชนจึงเคารพสักการะและบูชาพระมหากษัตริย์ให้ทรงดำรงตำแหน่งสูงสุดของชาติตามระบอบประชาธิปไตย ยิ่งกว่าจะให้ปกครองโดยประธานาธิบดี

สถาบันประธานาธิบดี เนื่องจากเป็นบุคคลที่เปลี่ยนกันเข้าดำรงตำแหน่งผู้ปกครอง โดยการเลือกตั้ง ดังนั้นจึงทำให้ประชาชนมีความรู้สึกไม่ผูกพันอย่างที่มีกับพระมหากษัตริย์ ดังที่ "มาร์ชโย" กล่าวว่า

... ชาติใดมีพระเจ้าแผ่นดิน ก็คือมีวัตถุที่สำคัญเป็นศูนย์แห่งความภักดี ถ้าไม่มีพระเจ้าแผ่นดินก็ขาดศูนย์ไปเพราะใคร ๆ ก็ถือว่าตนเป็นคนเท่ากันกับเพื่อนบ้าน จริงอยู่รัฐบาลก็มีประธานาธิบดีเป็นหัวหน้าแห่งชาติ แต่หัวหน้าที่เปลี่ยนทุกสี่ปีหรือเจ็ดปีจะมีใครเคารพสักปานใด ข้าพเจ้าบอกตรง ๆ ว่าข้าพเจ้าจะรู้สึกว่ายากที่เดียวที่จะทำให้ใจให้รักเอาประธานาธิบดีเป็นศูนย์แห่งความภักดีของข้าพเจ้า...

(2506 : 219 - 220)

ถ้าประชาชนมีความรู้สึกไม่เคารพเชื่อถือประธานาธิบดี โดยเหตุที่เป็นบุคคลที่ได้รับความเลือกตั้งเปลี่ยนกันไปเช่นนี้ ก็จะเป็นอุปสรรคในการปกครอง เพราะทุกคนถือว่า "คนมีศักดิ์เท่ากันทุกคน" อย่างที่ "มาร์ชโย" กล่าวไว้ว่า "ถือว่าตนเป็นคนเท่ากันกับเพื่อนบ้าน" สิ่งนี้ทำให้เห็นว่า ประชาชนยังยึดมั่นใน "ศักดิ์นาแห่งพระมหากษัตริย์" มีความนิยมยกย่องราชวงศ์ และต้องการให้พระมหากษัตริย์เป็นผู้ปกครองยิ่งกว่าให้คนอื่น ๆ มามีอำนาจเหนือประชาชน เพราะคนอื่น ๆ นั้นมีศักดิ์นาไม่สูงเท่ากษัตริย์ ประชาชนมีความรู้สึกผูกพันอยู่เสมอว่า พระมหากษัตริย์ทรงมีฐานะเป็นสมมุติเทพ แม้ว่าจะทรงมีพระราชอำนาจลดลงในระบอบประชาธิปไตยก็ตาม แต่ความรู้สึกยกย่องให้พระมหากษัตริย์เป็นเจ้าชีวิต (Lord of Lives) ก็มีได้ลดลงแต่อย่างใด

แนวความคิดทางการเมืองทั้ง 4 ประการนี้ เป็นหลักแห่งเหตุผลหรือเป็นทฤษฎีการเมืองในเรื่องของอำนาจ และเสนอแนวพระราชดำริส่วนพระองค์ทางการเมืองว่า สถาบันพระมหากษัตริย์มีบทบาทในการปกครองระบอบประชาธิปไตยได้ดีกว่า สถาบันประธานาธิบดีเพราะมีเงื่อนไขสำคัญอยู่ที่การได้รับความยินยอมจากประชาชน นั่นคือ สถาบันพระมหากษัตริย์เป็นสถาบันการเมืองที่ประชาชนไว้วางใจ และเป็นศูนย์รวมแห่งความจงรักภักดีของประชาชน ดังนั้นแนวความคิดทางการเมืองที่สนับสนุนให้สถาบันพระมหากษัตริย์เป็นสถาบันการเมืองที่สำคัญในระบอบประชาธิปไตยจึงเด่นชัดเป็นอันมาก

13.3 การพัฒนาทางการเมือง

การปกครองสมัยรัชกาลที่ 6 เป็นแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ (Absolute Monarchy) ซึ่งพระมหากษัตริย์ ทรงมีอำนาจอธิปไตยสูงสุดในการปกครองประเทศ ทรงไว้ซึ่งความศักดิ์สิทธิ์เหนือกฎหมายทั้งปวง ประชาชนจะละเมิด ผิดแผก หรือขัดแย้งใด ๆ ไม่ได้ การปกครองเป็นแบบรวบอำนาจเข้าหาศูนย์กลาง แต่แล้วหากการเมืองในบวรนคร เรื่องฉวยอำนาจได้ให้ความรู้เรื่องการเมืองในระบอบประชาธิปไตย ซึ่งพระมหากษัตริย์อยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญ และทรงปกครองร่วมด้วยสถาบันทางการเมืองอื่น ๆ คือ คณะรัฐมนตรี รัฐสภา และฝ่ายตุลาการ ดังนั้นบวรนครจึงให้ความรู้ในเรื่องของรูปแบบการปกครองที่ทันสมัย โดยมีการกำหนดอำนาจหน้าที่ทางการเมืองในตัวบุคคล นับตั้งแต่พระมหากษัตริย์ จนถึงชั้นของประชาชน แทนที่พระมหากษัตริย์จะทรงมีพระราชอำนาจเพียงพระองค์เดียว

แนวความคิดที่จัดว่าเป็นการพัฒนาทางการเมือง ซึ่งปรากฏในบวรนครมี 2 ประการคือ

13.3.1 คนกับรัฐ

13.3.2 การจัดระเบียบทางการเมือง

13.3.1 คนกับรัฐ บวรนครให้แนวความคิดว่า รัฐไม่ใช่เป็นสิ่งที่มีความสำคัญเหนือบุคคล รัฐเป็นเพียงเครื่องมือที่จะช่วยให้บุคคลในสังคมมีชีวิตที่มั่นคง ปลอดภัย และสมบูรณ์เท่านั้น ดังนั้นคนในสังคมจึงยอมทำหน้าที่ต่าง ๆ เพื่อรัฐ ไม่ใช่กระทำเพื่อแสวงหาผลประโยชน์ให้กับตนเอง บุคคลที่กล่าวไว้ในบวรนครมีตั้งแต่ ประชาชน นักการเมืองซึ่งเป็นตัวแทนของประชาชนในการบริหาร

ประเทศ คือ สมาชิกวุฒิสภา และคณะเสนาบดี หรือ คณะรัฐบาล ซึ่งรัฐสภาเลือกให้ทำหน้าที่ปกครองประเทศ

ก) ประชาชน แม้ว่าจะไม่มีหน้าที่โดยตรงในการปกครอง แต่ประชาชน ก็มี ส่วนร่วมในการเมืองโดยการวิพากษ์วิจารณ์การทำงานของนักการเมือง และผู้ปกครอง เพื่อเป็น "กระจก" สะท้อนให้เห็นสิ่งที่นักการเมือง ผู้ปกครอง กระทำว่าเกิดประโยชน์ต่อประชาชนมากน้อย เพียงใด และยังสะท้อนถึงข้อบกพร่องในการทำงานของนักการเมือง ผู้ปกครองอีกด้วย การวิพากษ์วิจารณ์คืออิสระเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นเรื่องเกี่ยวกับการเมือง โดยการพูด การพิมพ์ การรวมกลุ่ม และการจัดตั้งสมาคมของประชาชน ซึ่งจะใช้วิธีการใด ๆ ย่อมเป็นไปได้ในระบอบประชาธิปไตย

แนวความคิดของการมีส่วนร่วมในการเมืองของประชาชนเช่นนี้ ปรากฏในบทนำของ "เชโนเบีย" เลขาธิการคณะกู้ชาติ ซึ่งกล่าววิพากษ์วิจารณ์นักการเมือง และผู้ปกครอง

....ฉันเองก็ไม่อยากจะใคร่ทำการตามหน้าที่ แต่ผู้ที่บกพร่องในหน้าที่
ฉันต้องติ ไม่ว่าจะจะเป็นบุคคลที่อยู่ในตำแหน่งสูงดอยละลือปานใด...

(2506 : 191)

การพูดของ "เชโนเบีย" เช่นนี้แสดงให้เห็นว่า บุคคลมีเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นต่อการทำงานของนักการเมือง ผู้ปกครอง เพื่อสะท้อนไปถึงบุคคลนี้ให้ทำหน้าที่ของตนและให้เกิดผลคือวิถีชีวิตของคนในสังคม เช่นเดียวกับ "คัสสิโย" และคนอื่น ๆ ในคณะกู้ชาติ ต่างตระหนักในหน้าที่ของตนต่อรัฐ จึงร่วมกันเป็น "คณะกู้ชาติคอโรเนียน" เพื่อให้เป็นกลุ่มพลังทางการเมืองในการชักจูงอุปสรรคในการปกครองให้หมดสิ้นไป และเพื่อสร้างสรรค์ความมั่นคงให้แก่รัฐ แม้ว่าการทำงานของคณะกู้ชาติจะเป็นแบบลับ ๆ แต่ก็ถือว่าเป็นการรวมกลุ่มที่จะกระทำหน้าที่ของประชาชนเพื่อประโยชน์ของประชาชนด้วยความบริสุทธิ์ใจ

การทำงานของคณะกู้ชาติคอโรเนียน คือ

คัสสิโย ... ก้าวจัดพวกนักการเมืองที่เผด็จการเปลี่ยนกันเข้าถืออำนาจและใช้อำนาจ
เพื่อหาผลประโยชน์เข้ากระเป๋าของตนเอง...

(2506 : 200)

คัสสิโย เราทั้งหลายที่เป็นสมาชิกแห่งสมาคมนี้ล้วนแต่มีความมุ่งหมาย
อย่างเดียวกัน คือจะกู้ชาติของเราให้พ้นจากอำนาจของบุคคลที่เป็น
เหมือนโรกร้ายภายในร่างกายของเรา... เป็นข้าศึกแก่ความ
เจริญและความมั่นคงแห่งชาติของเรา ...

(2506 : 214)

นอกจากการทำหน้าที่อย่าง "เซโนเบีย" และตามแบบอย่างของ "คณะกู้ชาติคอ
โรเนียน" แล้ว บทละครได้ให้ความคิดไว้อีกว่า บุคคลจะมีส่วนช่วยให้ประเทศชาติมีความมั่นคง
ปลอดภัยได้ก็ด้วยการเสียสละความสุข ผลประโยชน์ส่วนตัวเพื่อป้องกันไม่ให้ลัทธิการเมืองที่เป็นอันตราย
ต่อประเทศให้เข้ามาเผยแพร่ หรือประชาชนยอมรับลัทธิการเมืองเช่นนั้นมาใช้ในชาติ จนทำให้
ประเทศชาติไม่มีความมั่นคง ปลอดภัย ดังที่ "คัสสิโย" กล่าวว่า

... เราจะทำอะไร ๆ ก็ตาม ต้องระวังอย่าให้เชื้อโรคบอดเซวิกเข้า
สู่ร่างกายแห่งชาติเราได้เป็นอันขาด จึงจะได้ชื่อว่าเรารักชาติของเรา
แท้จริง ถึงเราในส่วนตัวจะต้องเสียสละทำให้ชาติของเรายืนยงคงมั่นอยู่
ได้ด้วยความผาสุกและสงบ...

(2506 : 215 - 216)

การสำนึกในหน้าที่ของคนต่อรัฐดังนี้ แสดงให้เห็นว่า ประชาชนมีความสามารถ
ที่จะรู้จักตนเองว่ามีความสามารถเหตุผลและสติปัญญาที่จะกำหนดหลักการและเป้าหมายในการ
กระทำหน้าที่เพื่อรัฐ เหตุผลในการกระทำเช่นนี้เกิดขึ้นด้วยความเชื่อมั่นว่า ความคิดเห็นของตนนั้น
บังเกิดผลต่อส่วนรวม เป็นประโยชน์ และมีความสำคัญเหนือกว่าการขอให้รัฐดำเนินการเอง แนว
ความคิดในเรื่องนี้เป็นการปลูกฝังอุดมการประชาธิปไตยแก่ประชาชนในสมัยรัชกาลที่ 6 แทนความ
เชื่อมั่นในระบบการ เมืองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในขณะนั้น

ข) นักการเมือง ตัวแทนของประชาชนในการใช้อำนาจปกครองรัฐนั้น ก็คือ
นักการเมือง ซึ่งจะอยู่ในรูปของพรรคการเมือง หรือกลุ่มผลประโยชน์ กลุ่มของนักการเมืองมีอิทธิ
พลในการปกครองเป็นอันมาก ถ้ามีการทำหน้าที่ของตนด้วยความซื่อสัตย์ สุจริต โดยให้เกิดประโยชน์

ต่อประชาชนแล้ว ก็จะทำให้ระบบการปกครองของรัฐมีประสิทธิภาพที่จะช่วยให้วิถีชีวิตของคนในสังคมมีอิสระ เสรีภาพ มีความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินตามอุดมการณ์แห่งประชาธิปไตย

บทละครสะท้อนภาพของนักการเมืองที่ไม่ได้ทำหน้าที่ของตนเพื่อรัฐ แต่กลับใช้อำนาจหน้าที่ซึ่งประชาชนยินยอมให้เป็นตัวแทนของเขา มาฉกฉวยผลประโยชน์แก่ตัวเอง เป็นอุทาหรณ์แก่ผู้ชม ผู้อ่านบทละครดังนี้

เชโนเบีย ... รัฐสภาในเวลานี้ก็เต็มไปด้วยพวกเสรีชนและพวกลูกสมุนเสรีชน เสรีชนจัดการเอาเงินหวานจ่อให้พลเมืองที่โง่ ๆ เลือกลงเลือกสมุนของเสรีชนเป็นสมาชิกผู้แทนราษฎรในรัฐสภาจนเต็มไปทั้งสภานั้น คนอื่น ๆ ถึงมีปากก็เหมือนไม่มีเพราะเมื่อทาลงคะแนนกันในรัฐสภาที่ไร ก็ต้องแพพวกคณะเสรีชนที่นั่น ทกลงชาวเราในเวลานี้เท่ากับเป็นทาสของพวกเสรีชน...

(2506 : 197 - 198)

วิกตอร์ พระธรรมนูญแบบปกครอง ซึ่งมอบอำนาจโดยมากไว้ในมือแห่งคณะเสนาบดี ผู้ที่รับผิดชอบโดยตรงต่อรัฐสภาและรัฐสภาเป็นอย่างไร... คณะเสนาบดีได้นำร่างกฎหมาย...จัดการรับรัดปรีกษาในรัฐสภาเสร็จแล้ว เขานำร่างขึ้นถวายพระเจ้าแผ่นดินให้ทรงลงพระนามอนุมัติ... กฎหมายนั้นเท่ากับมอบให้บรรดาผู้ที่ทำงานรถไฟและในแผนกอื่น ๆ อีกเกือบครึ่งแผ่นดินเป็นทาสของสภา...

(2506 : 235 - 236)

การกระทำของกลุ่มผลประโยชน์ทางการเมืองเช่นนี้จะทำให้ประชาชนไร้เสรีภาพดังบทละครใช้คำว่า "ทาสเสรีชน" และ "ทาสสภา" วิธีการยินยอมให้เป็นตัวแทนของประชาชนให้เขาไปทำหน้าที่ในรัฐสภา โดยการออกกฎหมายเพื่อความเป็นธรรมแก่ประชาชน นั้นถูกนักการเมืองเหล่านี้แปร เบี่ยงเบนไปจากหลักการและเหตุผลที่ถูกต้องการสองแห่งอุดมการณ์ประชาธิปไตย นักการเมืองใช้รัฐเป็นเครื่องมือแสวงหาประโยชน์ส่วนตัว การกระทำดังกล่าวนี้เป็นแนวคิดที่บทละครให้แก่ผู้ชม

ผู้อานบตลครพิจารณาว่า ถูกต้องหรือไม่ และหน้าที่ของนักการเมืองในฐานะที่เป็นสมาชิกในสังคม นั้นควรจะปฏิบัติตามหลักการของ "คนกักรัฐ" คือการทำหน้าที่ของตนเพื่อให้รัฐมีความสงบเรียบร้อย มั่นคง และมีอำนาจในการจัดระเบียบสังคม ตลอดจนวิถีชีวิตของบุคคลให้มีอิสระ เสรีภาพ ปลอดภัย มั่นคง และสมบูรณ์

13.3.2 การจัดระเบียบทางการเมือง โครงสร้างทางการเมืองมีความซับซ้อน ดังนั้นการปฏิบัติหน้าที่ของสภามการ เมืองจะต้องมีระเบียบ ไม่ก้าวร้าวหน้าที่ซึ่งกันและกัน เพื่อให้ สภามการ เมืองมีเสถียรภาพ มีอิสระในการดำเนินงาน และยังทำให้สภามการ เมืองดำรงอยู่ได้ บทละครได้เสนอแนวความคิดในการดำเนินงานอย่างมีระเบียบของสภามการ เมืองไว้ดังนี้

ก) การดำเนินงานของสภามทหาร บทละครเสนอคำนิยมของการทำหน้าที่ ของสภามทหารไว้ในคำพูดของ "มารชิโย" คือ

. . พวกทหารรู้สึกกันอยู่โดยมากกว่า ลักษณะปกครองตามที่เป็นอยู่ในกาล บัดนี้ เป็นของน่าเหลวไหลจนน่าหัวเราะ แต่ทหาร เป็นผู้ที่อยู่ในยุทธวินัย ฉะนั้นจึงไม่เกี่ยวข้องอะไรในการ เมือง ถ้าใครมีสติปัญญาสามารถที่จะจัด การแก้ไขวิธีการอันเหลวไหลนั้น ๆ ได้ ข้าพเจ้ารับประกันว่า พวกทหาร จะเห็นคุณค่าหลังและช่วยเป็นกำลัง แต่สหายทั้งหลาย ข้าพเจ้าขอเตือน สติท่านทั้งหลายว่า ทหารจะไม่ยอมเป็นอันขาด ที่จะช่วยเป็นกำลังแก่ผู้ ก่อการจลาจลตรงกันข้ามทหารจะต้องกระทำการตามหน้าที่ คือปราบ ปราบพวกผู้ก่อกำเริบจลาจล เพื่อรักษาความสงบราบคาบภายในบ้าน เวียง อันเห็นว่า เป็นหนทางอันดีที่สุดที่จะป้องกันมิให้ศัตรูภายนอกฉวย โอกาสนำหายนะมาสู่ชาติของเรา ข้าพเจ้าพูดโดยจริงใจ ...

(2506 : 222)

หน้าที่ของทหารดังที่ "มารชิโย" กล่าวไว้ คือ การรักษาความสงบเรียบร้อยภายในประเทศและป้องกันศัตรูภายนอก สภามทหารจึงเป็นองค์การทางการเมืองที่จะรักษาความมั่นคง ของรัฐไว้การก้าวร้าวสภามการ เมืองอื่น ๆ เช่น การล้มสภามพระมหากษัตริย์ ดังคำชักชวนของ "สัมมารโก" ซึ่งจะกล่าวต่อไปนั้นเป็นการ เข้าไปก้าวร้าวการปฏิบัติงานของสภามการ เมืองอื่น ทำ

ให้การดำเนินงานของรัฐบาลประสิทธิภาพ ไม่มีอิสระในการทำงาน และทำให้สถาบันการเมือง คือ สถาบันพระมหากษัตริย์ไม่อาจดำรงอยู่ได้ เป็นเหตุให้ระบบการปกครองเกิดการเปลี่ยนแปลงไป อย่างไม่สัมพันธ์กับสภาพทางสังคม และวัฒนธรรมการเมืองของรัฐ ซึ่งมีวัฒนธรรมสังคมและการเมืองแบบมีพระมหากษัตริย์เป็นองค์พระประมุขของชาติ

"สัมมารโก" ได้เสนออีกต่อหน้าที่ของทหารขัดกับความคิดของ "มารชิโย" คือ

... ข้าพเจ้ากลัวว่านายพันโท มารชิโย ควรได้รับความสนใจของเราทั้งหลายในการที่ได้แสดงความเห็นโดยตรงไปตรงมา ทำให้เราทราบไ้กว่าความคิดของทหารผู้สุจริตมีอยู่อย่างไร ... ข้าพเจ้าได้เป็นแต่เพียงพลทหาร ประจำการอยู่เพียงสองปีเท่านั้น แล้วก็ออกเป็นกองหนุน ฉะนั้นข้าพเจ้าจะทะนงตนกล่าวถึงความรู้สึก และความคิดของทหารอย่างเราที่นายพันโท มารชิโยได้กล่าวมาแล้วนั้นย่อมไม่ได้เอง ...

ทหารก็เป็นพลเมืองคนหนึ่งเหมือนกัน มีชีวิตจิตใจและมีสิทธิที่จะได้รับความสุขเหมือนพลเมืองทั้งหลาย ก็เมื่อเป็นเช่นนั้น เหตุใดทหารจึงจะต้องมีความกีดกันเห็นผิดกับพลเมืองอื่น ๆ ถ้าพลเมืองโดยมากมีความปรารถนาที่จะเปลี่ยนแปลงลักษณะปกครอง จะเป็นส่วนเล็กน้อยหรือส่วนใหญ่ก็ตาม ทหารจะไมควรมีความเห็นคล้อยตามหรือ? .. คนเราไม่ควรยอมสละเสรีภาพของตนเพราะถูกเกณฑ์ไปเป็นทหาร ถึงเป็นทหารก็ไม่แตกต่างจากเป็นพลเมือง และไม่ควรรยอมสละสิทธิของเราที่พึงมีในหน้าที่พลเมือง ในกิจการที่คณะของเราจะทำต่อไปด้วย ความหวังดีต่อชาติของเรา ถ้าเราได้กำลังทหารอุทิศตนด้วยก็จะเป็นการดี ...

(2506 : 223 - 225)

"สัมมารโก" ให้แนวความคิดในเรื่องของการใช้สิทธิเสรีภาพและหน้าที่ของทหารว่าเหมือนกับประชาชน เป็นหลักการที่ขัดกับอุดมการประชาธิปไตย และทำให้เกิดการก้าวถอยหลังของสถาบันทหารต่อสถาบันการปกครอง โดยหลักการที่แท้จริงแล้ว ทหารใช้สิทธิ เสรีภาพ ในขอบเขตของหน้าที่ทหารที่มีอยู่ ทหารมีหน้าที่ตาม "ยุทธวินัย" หรือ ระเบียบแบบแผนและข้อบังคับของทหาร

ซึ่งกำหนดบทบาท การดำเนินกิจการทางการเมืองของทหารไว้ต่างจากประชาชน ทหารมีบทบาทและฐานะในสังคมและการเมือง ก็เป็นผู้รักษาความสงบ ปลอดภัยของประเทศ และสร้างเสริมเสถียรภาพของรัฐไว้ การเข้ามาเกี่ยวข้องในการเมืองของทหารตามคำพูดของ "สมภารโก" จะทำให้รัฐชาติเสถียรภาพ ไม่เป็นผู้รักษาความสงบภายในประเทศ เพราะทหารได้เข้าไปสวมบทบาทเป็นผู้บริหารเสียแล้ว ดังนั้นสถาบันทหารจึงต้องมีหน้าที่ต่างจากสถาบันการเมืองอื่น ๆ และจะต้องดำเนินกิจกรรมตามระเบียบแบบแผน ขอบบังคับของทหาร ไม่ก้าวล่วงอำนาจหน้าที่ของสถาบันการเมืองอื่น ๆ ดังนั้นแล้วจึงจะทำให้การ เมืองมีระเบียบแบบแผนที่มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

ข) ระบบเศรษฐกิจ ในระบอบประชาธิปไตย สถาบันการเมืองมีบทบาทสำคัญต่อการจัดระบบเศรษฐกิจให้มีความเสมอภาคในด้านรายได้ และในขณะเดียวกันประชาชนย่อมมีเสรีภาพในการแสวงหารายได้ตามความสามารถของแต่ละบุคคลด้วย การกระจายรายได้ของประชาชนไม่ให้ความแตกต่างกันมากมายนั้น สถาบันการเมืองของรัฐจะออกกฎหมาย เป็นข้อบังคับให้ประชาชนที่มีโอกาสหารายได้มาก ๆ เสียภาษีให้แก่รัฐ เงินภาษีอากรนี้รัฐจะนำไปบำรุงประเทศให้มีความเจริญก้าวหน้าต่อไป กำหนดการเสียภาษีอากรเป็นอัตราที่สัมพันธ์กับเงินรายได้ คือถ้ามีรายได้สูงก็ต้องเสียภาษีอากรมาก ถ้ารายได้ต่ำก็เสียภาษีอากรลดลงมา บทละครได้สะท้อนภาพการเก็บภาษีอากรโดยรัฐ ซึ่งมักถูกตำหนิจากผู้เห็นแก่ตัว ไม่คิดถึงผลของการเก็บภาษีอากรของรัฐว่าเป็นวิธีการทำให้รายได้ของประชาชนมีความเสมอภาค

สมาชิกที่ 1 จริงทีเดียว ถึงเวลาที่จะต้องเปลี่ยนรัฐบาล เมื่อก่อนนี้พอของฉันเคยจับปลาในหนองชายไต้หวันละมาก ๆ เสมอ จนรัฐบาลออกกฎหมายเก็บอากรค่าน้ำแรงเหวี่ยงเงิน และกำหนดเวลาให้จับปลาแต่ในบางฤดู พวกฉันหมดทางหากินเลยจนกรอบ ฉันกำลังเรียนหนังสือเตรียมสอบได้เข้ามหาวิทยาลัย เลยต้องออก...

(2506 : 226 - 227)

ในขณะเดียวกันการมีรายได้ของบุคคลนั้นเป็นเสรีภาพของแต่ละคนที่จะแสวงหา

เงินหรือทรัพย์สินไว้ครอบครองตามความสามารถของบุคคล และไม่ผิดกฎหมาย ตัวอย่างไม่ดีของผู้ที่แสวงหารายได้อย่างผิดกฎหมายก็คือ "สมาชิกที่ 1" ซึ่งหาเงินในทางที่ผิด แต่ไม่สำนึกตน และคิดว่าตนได้รับความเดือดร้อนเพราะรัฐ ไม่ใช่เกิดจากการกระทำของตนเอง จึงเรียกร้องให้ยึดรายได้ของผู้มีเงินทั้งหลายมาอุดหนุนฐานะของตน ถ้าเป็นลักษณะของการปิดครองทรัพย์สินส่วนบุคคลเข้าเป็นของรัฐ แล้วแจกจ่ายให้กับผู้ไม่มีเงิน เพื่อให้เกิดความเสมอภาคทางรายได้ของประชาชน ตามหลักการในระบบเศรษฐกิจแบบสังคมนิยมหรือที่บทละครใช้ว่า "บอกลเชวิก"

สมาชิกที่ 1 . . . รับจ้างอยู่ในห้างช่างทอง

สมาชิกที่ 2 ก็แล้วทำไมแกออกจากห้างนั้นเสียล่ะ

สมาชิกที่ 1 ทองหาย เจ้าของร้านหาว่าฉันลักยอก บอกตำรวจจับเขา เอาส่งขึ้นศาล ...

สมาชิกที่ 1 ถ้าได้เปลี่ยนลักษณะปกครองแล้ว เราก็คงไม่ต้องถอมตัวลงไปเที่ยวขอเงินใคร ๆ เลย

สมาชิกที่ 5 เอ๊ะ ก็ใครจะเป็นผู้เอาเงินมาไปรยแจกกันทีไร

สมาชิกที่ 1 เราก็เก็บภาษีจากพวกเศรษฐีและนายห้าง แล้วเอาเงินมาแบ่งกันนะสิ

สมาชิกที่ 5 เจ้าประคุณ แก่น้ำยิ่งกว่าบอดเชวิกอีก

(2506 · 227 - 228)

ในขณะเดียวกัน "เอโนเบีย" ได้เสนอวิธีการจัดระบบเศรษฐกิจแบบสังคมนิยม เพื่อเป็นการกระจายรายได้ให้เท่าเทียมกันระหว่าง "นายทุน" กับ "กรรมกร" ไว้ดังนี้

กัสสิโย . . . ถ้าหากเจ้าของโรงสียอมตามคำขอของพวกเรา*

แล้วต่อมาไม่ช้าไม่นานพอ... ต้องปิดโรงสี... พวกกรรมกรจะไม่มีงานทำและไม่มีทางที่จะได้เงินจ้างอีก

* คือ เพิ่มค่าแรงงาน

- เชโนเบีย รัฐบาลก็ต้องหางานให้เราทำ หรือมิฉะนั้นก็ต้องให้เงินเลี้ยง
เราจนกว่าจะหางานทำได้
- กัสสิโย แล้วเงินที่จะใช้เลี้ยงเราจะไ้มาจากไหน?
- เชโนเบีย เก็บภาษีพิเศษจากคนมีเงิน
- กัสสิโย อ้อ แล้วถ้าริบเงินเอาจากคนมีเงินเสียหมดแล้ว ใครจะมี
ทุนสำหรับลงในการพาณิชย์อีกล่ะ?
- เชโนเบีย ให้กรรมกรเป็นเจ้าของโรงงานเอง ได้กำไรเท่าไรแบ่งกัน
- กัสสิโย ได้เคยทดลองแล้วที่อิตาลีนะเพื่อน และปรากฏว่าไม่ได้ผล
สมปรารถนาเลย เพราะชาคนุ้ชำนาญในกิจการต่าง ๆ
และชาคนุ้สามารถอำนวยการ

(2506 : 194 - 195)

ข้อเสนอดัง "สมาชิกที่ 1" และ "เชโนเบีย" ต่อรัฐให้ใช้อำนาจเข้ามาจัดระบบ
เศรษฐกิจโดยเฉลี่ยความเสมอภาคด้านรายได้ด้วยการยึดเงินรายได้ทรัพย์สินของเอกชนมาเป็นของ
รัฐ แล้วเฉลี่ยไปสู่ประชาชนทั่วไป เช่นนี้ เป็นความคิดในการระบบเศรษฐกิจแบบสังคมนิยม ซึ่งบท
ละครไม่สนับสนุนให้นำมาใช้กับประเทศไทย เพราะทำให้สถาบันทางเศรษฐกิจไม่มีเสถียรภาพและ
ชาคองกรณ์ในการบริหารเศรษฐกิจที่มีประสิทธิภาพ ดังที่บทละครอ้างถึง "ผู้นำชำนาญในกิจการ" และ
ผู้อำนวยการ ซึ่งมีความสามารถในการพัฒนาเศรษฐกิจของรัฐให้เจริญก้าวหน้า

คั้งนี้แนวความคิดในเรื่องการพัฒนาทางการเมือง ซึ่งปรากฏในบทละคร จึง
เป็นการปูพื้นฐานอุดมการณ์ประชาธิปไตย ซึ่งเป็นระบบการเมืองที่ทันสมัยในสมัยรัชกาลที่ 6 โดยการ
ระดมสรรพกำลังทางการเมือง คือ ประชาชน ทหาร และรัฐให้ทำหน้าที่ของตนอย่างมีเหตุผลและ
องค์การการเมืองเหล่านี้ต่างมีกานียในการดำเนินกิจกรรมทางการเมืองเป็นของตนเอง มีความ
เป็นกลุ่มก้อน สามารถปรับตัว รวมทั้งมีอิสระที่จะดำเนินงานให้เกิดประสิทธิภาพ สถาบันการเมือง
ต่าง ๆ ของรัฐ คือทหาร รัฐบาลสามารถเผชิญกับปัญหา มีความรับผิดชอบที่เหมาะสมกับสภาพทาง
สังคมและสัมพันธ์กับวัฒนธรรมการเมืองในสมัยรัชกาลที่ 6 นี้ด้วย

13.4 ปรัชญาการเมือง

บทละครได้เสนอหลักการของ "ลักษณะผู้ปกครองที่ดี" ในระบอบประชาธิปไตย (Constitutional Monarchy) ในบทบาทของ "พระเจ้าวิคตอร์ที่ 6" ซึ่งถือเป็นรากฐานของระบบการเมืองดังกล่าว ดังนี้

... พระเจ้าแผ่นดินของชาวโรเนียมมีโชติที่มีความเห็นแก่พระองค์เลย และทั้งพระหฤทัยอยู่เสมอว่าจะทำนุบำรุงประชาชนให้ได้รับความสุขมากที่สุดที่จะรับได้ ... พระองค์ได้ทรงพยายามมานักกว่านักแล้วที่จะชามอุปสรรคต่าง ๆ ... พระเจ้าแผ่นดินได้ทรงใช้พระชันติธรรมลดกลืนและพระหฤทัยมานานแล้ว ก็ไม่เป็นผลสำเร็จในที่สุดจึงทรงตกลงพระหฤทัยที่จะทรงเสี่ยงพระบารมี ... พระเจ้าแผ่นดินไม่ทรงจงพระนามอนุบัติ... ไปยอมพระราชทานพระราชานุมัติ เพราะทรงเห็นว่ากฎหมายนั้น ... บรรดาผู้ที่ทำงานรถไฟและแผนกอื่น ๆ อีกเกือบครึ่งแผ่นดินเป็นทาสของสภา ... พระเจ้าแผ่นดินไปยอมลงพระนามในประกาศกฎหมายนั้น...

(2506 . 234 - 236)

ผลของ "การเสี่ยงพระบารมี" คือ "คณะเสนาบดี... ได้ปรึกษาพร้อมกันอันเจริญสมเด็จ พระเจ้าวิคตอร์ออกจากราชสมบัติ" เพราะ "มีพระสัพพัญญูเพื่อน" (2506 : 237) ลักษณะแสดงให้เห็นว่า "พระเจ้าวิคตอร์ที่ 6" เป็นพระมหากษัตริย์ที่มีคุณธรรม กล่าวคือ เสียสละเพื่อส่วนรวม มีความรับผิดชอบในการปกครองบ้านเมือง และปกครองโดยหวังให้ประชาชนได้รับความสุข นั่นคือในการปกครองของ "พระเจ้าวิคตอร์ที่ 6" นั้นทรงใช้ทศพิธราชธรรมเป็นหลักสำคัญนั่นเอง ทศพิธราชธรรมหรือธรรมะที่พระมหากษัตริย์ทรงปฏิบัติ 10 ประการนี้เป็นหลักจริยธรรมของศาสนาพุทธ และเป็นแนวความคิดทางการเมืองที่ปฏิบัติในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ยอมรับเป็นหลักในการปฏิบัติพระองค์ตลอดมา

อนึ่งบทละครชุด "ฉายอำนาจ" เป็นเรื่องการเมืองระบอบประชาธิปไตย พระมหากษัตริย์เป็นเพียงประมุขของรัฐ ซึ่งมิได้ทรงพระราชอำนาจทางการเมืองอย่างแท้จริง ดังนั้นการกล่าว

ถึง "พระเจ้าวิคตอร์ที่ 6" ว่าทรงปฏิบัติพระองค์โดยใช้ทศพิศราชธรรมในการปกครอง จึงน่าจะครอบคลุมไปถึงผู้ใดก็ตามที่มีอำนาจการปกครองประเทศ หรือเกี่ยวข้องกับกำกับการบริหารประเทศ เพราะการใช้ตัวละคร เป็นกษัตริย์ในบทละครนั้นเป็นการปูพื้นฐานความเข้าใจในเรื่องแนวความคิดทางการเมืองแบบประชาธิปไตย แก่คนในสมัยรัชกาลที่ 6 เป็นความเข้าใจเบื้องต้นที่เปลี่ยนไปจากรูปแบบการปกครองของสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่ประชาชนทั่วไปยังคงประสพอยู่หรือมีความเคยชินอยู่ในสมัยรัชกาลที่ 6 การแสดงคุณธรรมของผู้ปกครองในรูปแบบของกษัตริย์จึงเป็นการเสนอตัวอย่าง (Model) บุคคลที่ใกล้เคียงกับสภาพการณ์ในขณะนั้น และในขณะเดียวกัน บทละครจะให้แนวความคิดอย่างเชื่อมโยงไปถึงหลักการว่า ทศพิศราชธรรมไม่จำกัดอยู่เฉพาะแต่เพียงว่าเป็นธรรมของพระมหากษัตริย์เท่านั้น คณะรัฐมนตรี สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ข้าราชการ ซึ่งมีหน้าที่ในการปกครองโดยตรง ก็ถือว่าเป็นผู้ปกครองที่จะต้องนิยมนั้นเป็นหลักปฏิบัติด้วยเช่นกันกับพระมหากษัตริย์ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์

ความคิดดังกล่าวนี้ไม่ใช่สิ่งที่บทละครต้องการปลูกฝังแก่ผู้ชม ผู้อ่านบทละคร เพราะบทละครได้ "เสนอบทบาทที่ไร้อำนาจ" ของผู้ปกครองในระดับคณะรัฐมนตรีและสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เพื่อเป็นข้อเปรียบเทียบกับบทบาทของ "พระเจ้าวิคตอร์ที่ 6" ไว้ด้วยคือ

13.4.1 คณะรัฐมนตรี

. . . เราอ้ามาตย์ทุจริต เปรียบเหมือนแพทย์และคนพยาบาล ที่นึกถึงค่ากำนัล มากกว่านึกถึงคนไข้ เมื่อเราหวังและไว้วางใจพวกแพทย์ไม่ได้แล้ว เราก็ควรที่จะกีดหาแพทย์ใหม่ .

(2506 : 215)

... มอนทะโรสะ "เพณฆาตมอนทะโรสะ" ผู้ใดประหารพวกญาติพี่น้องของเรายกย่องไปหลายร้อยคนในมอลานคีลาที่เว็นคินิด มอนทะโรสะที่จับพวกหัวท้าวคนรุดไฟยิงเสียเมื่อสองปีมาแล้ว โดยมิได้พิจารณาเลยว่ามีโทษผิดจริงหรือไม่ .. มอนทะโรสะอมาตย์แก้วของคณะลิเบรัล ...

(2506 . 238 - 239)

13.4.2 สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

... รัฐสภาในเวลานี้เต็มไปด้วยพวกเสรีรัฐและพวกลูกสมุนเสรีรัฐ ...

จัดการเอาเงินหวานล่อให้พลเมืองที่โง่ ๆ เลือกแต่ลูกสมุนของเสรีรัฐเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในรัฐสภาจนเต็มไปด้วยทั้งสภานั้น คนอื่น ๆ ถึงมีปากก็เหมือนไม่มี เพราะเปิดท่าลงคะแนนกันในรัฐสภาที่ไร ก็ต้องแพ้พวกเสรีรัฐนั้น...

(2506 : 197 - 198)

ปรัชญาการเมืองที่ปรากฏในบทละครเรื่องนี้ จึงเป็นหลักการเกี่ยวกับหลักการปฏิบัติตนอย่างมีคุณธรรมของผู้ปกครอง ผู้มีอำนาจในการบริหารบ้านเมือง โดยใช้แนวความคิดจากลักษณะของธรรมชาติเชื่อมโยงไปถึงสถาบันการเมืองอื่น ๆ ในระบอบการเมืองที่ต่างออกไป การเสนอความขัดแย้งของบทบาทตัวละครที่เป็นกษัตริย์กับคณะรัฐมนตรีและสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เช่นนี้ เป็นกลวิธีที่บทละครสะท้อนความคิดในแนวปรัชญาการเมืองแกมผสม ผู้อ่านบทละครได้อย่างแยบยลยิ่ง นับว่าเป็นกลวิธีที่จะชี้ให้เห็นว่า ผู้ปกครองแบบใดจึงจะเหมาะสมกับระบอบการปกครองที่จะมีการเปลี่ยนแปลงต่อไปในอนาคต และเป็นความรู้พื้นฐานแก่ประชาชนทั่วไปในระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยอีกด้วย

13.5 วัฒนธรรมทางการเมือง

ด้วยเหตุที่สภาพทางการเมืองในสมัยรัชกาลที่ 6 เป็นระยะหัวเลี้ยวหัวต่อของการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นประชาธิปไตย บทละครเรื่องนี้ได้เสนอความคิดเห็น ความรู้สึก และค่านิยมต่อการปกครองแบบประชาธิปไตยไว้หลายประการ นับว่าเป็นการสะท้อนค่านิยมทางการเมืองเพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติตนของประชาชนในอนาคตในเรื่องดังต่อไปนี้

13.5.1 ค่านิยมต่อการแก้ปัญหาการเมือง

13.5.2 เจตนาดีต่อชาวต่างชาติ

13.5.3 ทิศระบอบการปกครองแบบสาธารณรัฐ (Federal Monarchy)

และคอมมิวนิสต์ (Communism)

13.5.4 ทิศระบอบปัญหาการปกครองแบบประชาธิปไตย

13.5.5 ทิศระบอบบทบาทของหนังสือพิมพ์

13.5.1 ทำนียบมต่อการแก้ปัญหการเมือง เมื่อเกิดปัญหการเมืองของรัฐ ประชาชนจะตองพิจารณาปัญหาคับความรอบคอบ ไม้รับวิธีการแก้ไขปัญหาคับอารมณ์ หรือความ เชื่อตามลัทธิการเมืองใด ๆ แตกักรวิเกราะห้สลาบการณที่เป้นปัญห และแก้ไขที่เหตุแห่งปัญหานั้น คับความตั้งใจจริง ไม้ไ้คับความหลงเชื่อลัทธิการเมืองใด ๆ ทั้งนี้เพื่อสังคมจะไ้มีความสงบ สุขอย่างแท้จริง สิ่งเหล่านี้เป้นข้อคิดเตือนใจแก่คนไทย ซึ่งบทละครไ้แทรกไว้

ก) การวิเกราะห้ และวิจณัยปัญหการเมืองอย่างมีสติสัมปชัญญะ

คัตสึโย ... เรายอมทนความเคือรอนอย่างที่เป็นอยู่เดียนนี้ดีกว่าจะต้อง อยู่ไ้ในอวามรจของบอลเชวิก .. สหายทั้งหลาย ... เวลา นี้ หานจะตองวิจณัยปัญหสำคัญ ขอวงวิจณัยโดยพิจารณาละเอียด ก่อนเกิด

(2506 : 218)

เชโนเบีย ... วิสัยของวิญญชนหากว่าไ้คิดหรือทำอะไรผิดไปแล้ว เมื่อรู้สีก ก็ตองยอมเปลี่ยนความคิด ข้าพเจ้ารับสารภาพว่าข้าพเจ้าไ้คิดผิด ไปคับความหลงใหลในลัทธิมากเกินไป แต่โลกนี้ไม้ไ้จะอยู่ไ้ โดยอาศัยลัทธิ เราจำเป้นตองเพ่งเล็งคู่สึงที่พบเผชิญหน้าอยู่ เหตุ การณที่ไ้เป็นไปแล้วในวันี้ทำให้ข้าพเจ้าแลเห็นความจำเป็นที่ จะตองสละความหลงของข้าพเจ้าในทางลัทธิ และคำนึงถึงความเป็น จริงและความเหมาะสมแก่สภาพของเราในเวลา นี้ ...

(2506 : 243 - 244)

บะสึลิยอน .. บรรดาผู้ที่แสดงความเห็นควรไ้เปลี่ยนแปลงลักษณะปกกรรอง . ตองนับว่าไม้มีสาเหตุอะไรนอกจากความเห็นแก่ตัวและหุนเบา

* ตัวสะกดตามต้นฉบับ

ใจ เขาหลงเชื่อถ้อยคำของนักพูด และหนังสือพิมพ์ที่ชาวต่างชาติหรือ
พวกที่มีกวามแค้นส่วนตัว เป็นเจ้าของพยายามยุยงแสร้งแฉก
ไปในทางให้ก่อกำเริบจลาจล ...

(2506 : 229 - 230)

ข) แก้นิยามความพยายามและอดทน

ยังมีข้อบกพร่องอยู่บ้างจริง แต่ถ้าวเราทำการไปโดยใจเย็น ๆ และด้วย
ความพยายามเพียงพอ ก็คงจะให้เห็นความเปลี่ยนแปลงเช่นที่ประสงค์

(2506 : 197)

วิฤตนาการ เมืองที่เกิดขึ้นในบ้านเมืองนั้น ประชาชนควรจะวิเคราะห์ปัญหาให้พบ
ต้นเหตุที่แท้จริง ด้วยการยอมรับความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในขณะนั้น และแก้ไขด้วยเหตุผลและหลักการ
ที่สมควรด้วยความหนักแน่น ไม่หลงเชื่อวิธีแก้ไขปัญหาของลัทธิการเมืองของผู้ที่ไม่ปรารถนาดีต่อชาติ
การหลงเชื่อโดยไม่ไตร่ตรองจะกลายเป็นเครื่องมือทางการเมืองของคนต่างชาติได้ ซึ่งจะกล่าวไว้ใน
เจตนคติต่อชาวต่างชาติโดยละเอียดต่อไป และจากการวิเคราะห์วิฤตนาการ เมืองด้วยสติปัญญา
ที่เป็นตัวของตัวเองแล้วนี้ จะช่วยให้รัฐมีเสถียรภาพทางการเมืองมากยิ่งขึ้น ประชาชนไม่ตกเป็น
เครื่องมือของชาวต่างชาติที่จ้องเห็นทอนความสงบสุข ตลอดจนเอกราชทางการเมืองของรัฐด้วย

13.5.2 เจตนคติต่อชาวต่างชาติ บทละครเสนอบทบาทของ "ยิว" ต่อการ
เมืองในคอโรเนีย ซึ่งเป็นการสะท้อนให้เห็นพฤติกรรมทางการเมืองของชาวต่างชาติต่อชาติไทย
ในขณะนั้น ชาวต่างชาติมีบทบาททางการเมืองเป็นอันมาก โดยการเข้ามามีอำนาจบริหารประเทศ
และสร้างค่านิยมในลัทธิการเมืองที่ต่างจากที่กล่าวถึงใช้ในการปกครองอยู่เวลานั้นด้วย จึงเป็นเหตุ
ให้เกิดความยุ่งยากในการปกครอง ตลอดจนความระส่ำระสายในสังคม นับว่าเป็นสถานการณ์ที่จะ
เป็นอันตรายต่อชาติได้ บทละครจึงแสดงเจตนคติที่ไม่ดีต่อ "พวกยิว" ไว้ในดังต่อไปนี้

ก) บทบาททางการเมืองของพวกยิว

"... รัฐสภาในเวลานี้ก็เต็มไปด้วยพวกเสรีชน ... ซึ่งโดยมากเป็นชาติ
ยิวด้วยซ้ำ"

(2506 : 197 - 198)

"... หนังสือพิมพ์ที่ชาวต่างชาติ ... เป็นเจ้าของ พยายามยุยงสวามิภักดิ์
และเข้าไปในทางให้ก่อกำเริบจลาจล ... "

(2506 : 229 - 230)

ข) พฤติกรรมทางการเมืองของพวกบิว ซึ่งเป็นกรรมกร และเสรีชนมี

อิทธิพลต่อข้าราชการในตำแหน่งสำคัญ ๆ

โยเนสคอน เดวีหัวหน้ากรรมการสมาคมช่างเหล็กอาละวาดอยู่...

...

เชโนเบีย อ้ายบิวสกปรก ทำไมมันจึงได้เป็นหัวหน้ากรรมการสมาคม
ช่างเหล็กได้ก็ไม่รู้

...

โยเนสคอน ฉันสงสัยมานานแล้วว่า เดวีจะเป็นพวกบอคเซวิก และคงได้
กำลังจากพวกบอคเซวิกหนุนหลังอยู่แม้ในระหว่างเวลาที่พวก
ช่างเหล็กหยุดงานและอดโซอยู่โดยมาก เดวีกับพวกพ้องของ
มันบางคนที่ถ้วนพิศบายไม่เห็นเค็ดรอนอะไรอ้ายคนพรรคนี
ก็จะชักไปให้เรือของเราเสีย

บะลิกียอน ลูกของแก คงไปลงมากับเดวีกับคนเช่นมันนั่นเองจะทำให้
เราต้องเป่ชีชาชาติอื่น

โยเนสคอน ... เดวีมันเป็นคนช่างพูดจอกว้าง ๆ คีนัก และถ้ามัน
ลอคควาจาไม่ได้มันก็ลอคควาเงิน และคอยกระพือความโลภ
ของพวกกรรมกร เหมือนพักไฟอยู่เสมอ

เชโนเบีย อ้ายพวกบิวนิบหาย มันจะรวบเอาไว้ในมือเสียทั้งพวกเสรีชน
ทั้งพวกกรรมกร เทียวหรือ?

กัณดิโย ถ้าใครจะนิบหายก็เห็นจะไม่ใช่อ้ายเดวีเพื่อน พวกมันฉลาดเกิน
ที่จะยอมเสียสละอะไรยิ่งกว่าคนปาก

บะลีเลียน จริง มันคอยแต่อยู่ทางโน้นแหย่ทางนี้ พวกเราชาวกอโรเนีย
 นี้ก็เหมือนควาย คอยแต่ก้มหัวให้ยิวเสี้ยนเขา แคว้งกัน
 เองเป้ง ๆ จนเจ็บตายไปด้วยกันทั้งสองฝ่าย เนื้อพวกเรา
 ควายบาชนกันเองนอนคงไปแล้วพอเจ้าประคุณยิวก็ออกมา
 จัดการฉลอกหนังแค่นี้ ฮายเราทั้งเขาทั้งหนังทั้งเนื้อ
 กวาคเอาเงินลงถุงของมันที่เต็มจนจวนจะปริแล้ว และ
 เหนื่อยยังไม่พอ เซโนเบียยังจะอยากฆ่าคนเคี้ยวงวายเป็น
 เสืออีก เพื่ออ้ายพวกยิวจะได้ถอนควายออกจากคอกง่าย ๆ

(2506 : 203 - 205)

(ขณะเสนาบดีกอโรเนียคิดจะล้มสถาบันพระมหากษัตริย์ จึงพิมพ์ประกาศอัญเชิญ

พระเจ้าวิคตอร์ออกจากราชสมบัติ)

บะลีเลียน .. .ในประกาศมีปรากฏหรือเปล่าว่าเขาเอาใครเป็นผู้
 สำเร็จราชการแผ่นดิน?

ปรีโบล ปรีนซ์ มอนเตโรส ...

บะลีเลียน มอนเตโรส .. "เพชฌฆาตมอนเตโรส" ...ผู้มีมือ
 เปื้อนแดงไปด้วยเลือดแห่งหนึ่งของเรา มอนเตโรส
 อนาคตร้ายของคณะสิเบร็ด และมีกรแก้วของพวกเสรีชนยิว
 โยเบ้เวคอน เพื่อนยังคิดอะไรเสียอีกอย่างกระมัง? ใครเป็นท่านผู้หญิง
 มอนเตโรส รู้ไหม?

บะลีเลียน รู้ว่าเป็นผู้หญิงยิว ...

โยเบ้เวคอน . เป็นลูกสาวของ นายธนาคาร และท่านผู้หญิงนั้น
 มีน้องชาย ... ซึ่งเรียกกันว่า

บะลีเลียน สัสมาร์โก (เป็นจารบุกรบของคณะเสนาบดีปลอมตัวเข้ามาอยู่
 ในคณะกษัตริย์)

(2506 : 238 - 239)

ข้อความเหล่านี้เป็นการกระตุ้นของบทธะครต่อผู้ชม ผู้อ่านบทธะครให้ตระหนักถึงภัยของคนต่างชาติ ซึ่งเป็อันตรายต่อระบบการปกครอง สถาบันการเมือง และความสงบมั่นคงของชาติ ดังที่บทธะครกล่าวว่าพวกยิวเป็นผู้ชักนำระบบการปกครองแบบสาธารณรัฐ และคอมมิวนิสต์ (บทธะครใช้คำว่า "นอกเซวีก" แทนระบบการปกครองดังกล่าว) เป็นการกระทำที่จะล้มสถาบันพระมหากษัตริย์ พวกยิวไม่ลงมือทำเอง แต่ยุงให้คนอื่นในชาติเชื่อว่า ปัญหาการเมือง เกิดจากพระมหากษัตริย์ ไม่ใช่ทรงปกครองโดยธรรม นอกจากนี้ยังก่อความวุ่นวายทางเศรษฐกิจขึ้นโดยการนัดหยุดงานและก่อการวิวาท เพื่อให้เกิดวลาจลุลกลามจนรัฐไม่อาจดำเนินการปรามปรามได้ พวกยิวยังใช้เงินมาจะผู้หนึ่งสร้างอิทธิพลต่อกลไกของรัฐ ในรัฐสภา และราชการชั้นสูง อันเป็นการสร้างฐานอำนาจทางการเมืองให้แก่พวกยิว เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่พวกยิวด้วยกัน ด้วยการชักจูงผลประโยชน์และจัดระบบการปกครองตามที่พวกยิวต้องการ โดยไม่ได้คำนึงถึงว่าระบบการปกครองนั้นจะไม่เหมาะสมกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมการ เมืองของคอโรเนีย หรือ ไทย แต่อย่างใด

"พวกยิว" ในบทธะคร มีความหมายเป็น 2 นัย คือในสมัยรัชกาลที่ 6 ชาวต่างชาติซึ่งมีจำนวนมากที่สุด ก็คือ ชาวจีน ดังนั้น "ยิว" ก็คือชาวจีนนั่นเอง ส่วนความหมายอีกประการหนึ่งอาจจะครอบคลุมถึงชาวต่างชาติอื่น ๆ ด้วย ถ้าชาวต่างชาตินั้นไม่ว่าชาติใดก็ตาม มีบทบาทและพฤติกรรมทางการเมืองในแนวเดียวกับ "ยิว" ในบทธะคร ก็ถือว่าชาวต่างชาตินั้นคือ "พวกยิว" ซึ่งผู้ชม ผู้อ่านบทธะครในสมัยรัชกาลที่ 6 และในสมัยต่อ ๆ มาจะได้ตระหนักถึงภัยทางการเมืองของชาวต่างชาติไว้เสมอ เพื่อจะได้ไม่ทำให้ประเทศชาติเป็นอันตรายจากการกระทำของคนชาติอื่น ๆ ได้

13 5.3 ทศัณะต่อระบบการปกครองแบบสาธารณรัฐ (Federal Monarchy) และคอมมิวนิสต์ (Communism)

ก) ระบบการปกครองแบบสาธารณรัฐ (Federal Monarchy) บทธะครแสดงความคิดเห็นว่า เป็นระบบการปกครองที่ใช้ได้กับประเทศที่ไม่มีประเพณีการปกครองโดยพระมหากษัตริย์ และต้องมีการปลูกฝังกันมาเป็นเวลานาน นั่นคือ ประชาชนมีความรู้เรื่องการปกครองแบบนี้เป็นอย่างดี และสืบทอดกันมาหลายชั่วอายุ บทธะครยกตัวอย่างการจัดการปกครองในอังกฤษ

ว่าไม่ประสบความสำเร็จ เพราะอังกฤษมีประเพณีการปกครองโดยพระมหากษัตริย์ แต่สหรัฐอเมริกา หรือ "สหภาพรัฐ" เริ่มใช้การปกครองแบบสาธารณรัฐตั้งแต่ตั้งเป็นประเทศ จึงประสบความสำเร็จทางการเมือง

... สหภาพรัฐนั้น ประชาธิปไตยได้เป็นผู้ตั้งขึ้น และในการปกครองแบบประชาธิปไตยแล้ว บ่อมไม่มีเกรงกลัวใช้ดีไปกว่าอังกฤษ เพราะเขาเห็นว่าเป็นผู้ประคองรักษาระบอบการปกครองอย่างนั้นขึ้นโดยกบฏก่อกวนที่ละเล็กละน้อยหลายชั่วคน แล้วจึงได้เป็นรูปขึ้น ซึ่งใช้เป็นแบบอย่างสำหรับชาติอื่น ๆ ทั่วไป อังกฤษได้เคยลองเป็นรัฐบาลครั้งหนึ่งแล้วเห็นว่าไม่เหมาะสมจึงกลับเป็นราชาธิปไตยอีกครั้ง เบลีกันนั้นชนชาติอังกฤษได้ประคองรัฐบาลบริบูรณ์แต่แรกตั้งขึ้นเป็นอิสระ ประเทศจึงคงยั่งยืนมาได้ ...

(2506 : 231)

ดังนั้นการปกครองแบบสาธารณรัฐ หรือ "รัฐบาล" จะมั่นคงมีประสิทธิภาพเฉพาะในประเทศที่ปลูกฝังแนวความคิดของการปกครองแบบสาธารณรัฐมาเป็นเวลานานแล้ว และเริ่มใช้มาตั้งแต่ตั้งประเทศ ดังเช่นที่กระทำในสหรัฐอเมริกาแล้ว

ข) ระบบการปกครองแบบคอมมิวนิสต์ (Communism) ลัทธิการเมืองนี้ เน้นเรื่องการจัดระบบเศรษฐกิจภายในรัฐ เอกชนไม่สามารถครอบครองทรัพย์สินเป็นของส่วนบุคคล เพราะทรัพย์สิน และรายได้เป็นของรัฐทั้งสิ้น ซึ่งรัฐจะเฉลี่ยให้แก่ประชาชนเฉพาะส่วนที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตเท่านั้น บทละครโดยสังกตความคิดเห็นว่า เป็นระบบการปกครองที่ไม่เหมาะสมกับสภาพสังคมไทย เพราะจะทำให้เกิดเหตุการณ์กึ่งเช่นรัสเซีย ซึ่งได้นำระบบการปกครองแบบคอมมิวนิสต์ไปใช้ และเกิดผลเสียแก่ประชาชนเป็นอย่างมาก ดังนี้

.. เราขอยกตัวอย่างที่เห็นอยู่เดี๋ยวนี้ดีกว่าที่จะอยู่ในอำนาจของบอลเชวิก ... ขอให้ดูว่าพวกบอลเชวิกได้ทำแก่ชาดรัสเซียแล้วอย่างไร แทนที่ในเมืองจะได้รับความสุข กลับต้องได้รับความทุกข์ยิ่งกว่าอยู่ในปกครองของรัฐบาลราชาธิปไตย แทนที่พลเมืองจะได้มีอิสรภาพ กลับถูกกดขี่ยิ่งกว่าแต่

ก่อนเป็นทนายเฝ้าพันทวิ แทนที่จะได้อิมเฝ้าสำราญกลับต้องออกมายกถึงแก่
บริโณเณอมาที่ตายและเนาแล้ว หรือมิฉะนั้นก็ตายไปม้วยด้วยแสน เพราะ
อดอาหาร สหายทั้งหลาย ซ้ำพเจ้า (เซโนเบีย) จะยอมตายเสียดีกว่าที่จะ
ต้องอยู่ให้ชาวเราเป็นอย่างรัสเซีย.

(2506 : 218)

อันตรายวาทะของการปกครองแบบคอมมิวนิสต์นั้นบดละครได้เปรียบเทียบไว้ว่า
เป็น "ตัวเชื้อโรคที่เหี่ยวแห้งไป ถ้าเชื้อโรคนี้เข้าสู่ร่างกายแห่งชาติเราได้แล้วเมื่อใด
.. เมื่อนั้นชาติเราจะป่วยหนักยิ่งกว่าบัดนี้ .. " (2506 : 215) นั่นก็ทำให้เกิดปัญหา
การเมืองมากยิ่งขึ้น บ้านเมืองสับสนวุ่นวายจนรัฐขาดเสถียรภาพ ดังนั้นประชาชนจึงต้องระลึก
เสมอว่า "เราจะทำอะไร ๆ ก็ตามต้องระวังอย่าให้เชื้อโรคนอลเซวิกเข้าสู่ร่างกายแห่งชาติเราได้
เป็นอันขาด จึงจะได้ชื่อว่า รักชาติของเราแท้จริง" (2506 : 215 - 216) ความกิดเห็น
ดังนี้เป็นความเชื่อวาระของการปกครองแบบคอมมิวนิสต์ไม่ใช่รูปแบบการปกครองที่จะแก้ปัญหาทางการ
เมืองของประเทศไทยได้แน่นอน แล่กัคิดทำให้คนในสังคมมีวิถีชีวิตที่เค็ดกรอน ไม่มีอิสระเสรีภาพ
ในการดำรงชีวิต และไ้รับความอดอยาก เป็นปัญหาที่ร้ายแรงยิ่งกว่าที่เ็นอยู่ในขณะนั้น ฉะนั้น
คนไทยจึงไม่ควรคิดที่จะนำรูปแบบการปกครองแบบคอมมิวนิสต์มาใช้ในประเทศ โดยเพื่อกันว่าเป็น
ลัทธิการเมืองที่ดี สามารถแก้ปัญหาในประเทศไทยได้ เพราะจะทำให้ประเทศไทยมีความเค็ด
กรอน เป็นอันตรายมากยิ่งขึ้น ซึ่งแน่นอนว่าจะจะเป็นความทุกข์ร้อนที่เกิดขึ้นกับประชาชนโดยทั่วไป
บดละครได้เสนอความกิดไว้ดังนี้

ทัศนะของการปกครองแบบลาซารนรัฐและคอมมิวนิสต์ที่ปรากฏในบดละคร
เป็นการให้ประสภารณ์ทางการเมือง ที่ทำให้ผู้ชม ผู้อ่านบดละครไ้รู้ ได้มีทัศนะ และเข้าใจเหตุการณ์
ทางการเมืองในต่างประเทศ ซึ่งจะเ็นอิทธิพลต่ออารมณ์ ความคิดเห็นของคนไทยในสมัยรัชกาลที่ 6
ว่าถ้ามีการเปลี่ยนแปลงการปกครองในเวลาต่อมานั้น รูปแบบการปกครองทั้งสองนี้ไ้เหมาะกับ
ประเทศไทยอย่างแน่นอน และการแสวง "ความรักชาติ" ที่แท้จริงของคนไทยก็ไ้คือการไม่นำระบบ
การปกครองทั้ง 2 แบบมาใช้ในประเทศ ทั้ง 2 ประการนั้นบดละครได้สะท้อนในเรื่องราวของชาติ
คอโรเนีย เพื่อเป็นข้อกิดแก่ผู้ชม ผู้อ่านบดละครไ้เปรียบเทียบกับสภาพการณ์ในประเทศไทย

13.5.4 ทัศนะต่อปัญหาการปกครองแบบประชาธิปไตย (Democratic Monarchy) บทละครฉบับสมบูรณ์ให้คำอธิบายพระมหากษัตริย์ไว้ในระบบการปกครองแบบประชาธิปไตย และไม่ต้องการให้ลบสถาบันพระมหากษัตริย์เพื่อเปลี่ยนไปเป็นสถาบันประธานาธิบดี เพราะในการปกครองนั้น ปัญหาการเมืองของรัฐเกิดจากโครงสร้างการเมืองอื่น ๆ มีความบกพร่อง กล่าวคือองค์การการเมืองได้แก่ รัฐสภา และคณะรัฐมนตรี ปฏิบัติตนในการปกครองไม่เหมาะสม มีการแสวงหาอำนาจการเมืองโดยการใช้จ่ายเงินซื้อคะแนนเสียง เพื่อพวกพ้องของตนได้เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมาก ๆ จะได้ใช้อำนาจตัดสินใจผลประโยชน์ส่วนตัวได้ง่ายดายยิ่งขึ้น ในค่านิยมรัฐมนตรี ซึ่งเป็นผู้รับผิดชอบต่อรัฐสภา ได้มาจากผู้ที่ไม่มีความสามารถในการบริหารบ้านเมือง พวกนี้เข้ามาทุจริตและหาประโยชน์ให้กับตนเอง นอกจากนี้แล้วองค์การการเมืองทั้งสองยังอยู่ภายใต้อิทธิพลของชาวต่างชาติ ซึ่งใช้เป็นเครื่องมือบ่อนทำลายความเจริญก้าวหน้าทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมอีกด้วย

บทละครเสนอปัญหาของการปกครองแบบประชาธิปไตยไว้ดังนี้

กัศลีโย ... ถ้าเราเอาพระเจ้าแผ่นดินออกแล้ว และตั้งรัฐบาลขึ้นแทนจะต้องมีกิจการอะไรก่อนอื่น?

เชโนเวีย ต้องจัดการเลือกสมาชิกรัฐสภาใหม่

กัศลีโย แล้วก็มีอะไรป้องกันหรือที่จะไม่ให้พวกเศรษฐีจัดการเอาพวกของเขาเข้ามา มาก ๆ อีก ? แล้วถ้าพวกเขาได้เป็นสมาชิกเป็นจำนวนมากกว่าคณะอื่นแล้วอำนาจจะไม่ตกอยู่ในมือของเขาอีกหรือ? และถ้าเช่นนั้นการเปลี่ยนมีเปลี่ยนแต่ตัวพระราชาเป็นตัวแทนประชาธิปไตยไปเท่านั้นหรือ? มันจะพอหรือเพื่อน? เมืองจีนได้เปลี่ยนเป็นรัฐบาลหลายปีแล้ว เรื่องยังไม่เรียบร้อยขึ้นกว่าเก่าหรือ? ถ้าไม่เปลี่ยนตัวผู้ถืออำนาจแท้จริงละก็ การเปลี่ยนเพียงหัวหน้าของชาติจะเป็นประโยชน์อะไร?

มารวิโย ... ความบกพร่องทั้งปวงเกิดจากความทุจริต หรือความไร้
สามารถแห่งพวกนักการเมือง ที่ฉ้อฉลเบียดเบียนเข้ารับหน้าที่เป็น
เสนาบดี และอำมาตย์มนตรีของสมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน สุดแท้แต่
นักการเมืองคณะใดจัดการให้พวกฝ่ายตนได้รับเลือกมากก็ได้เข้า
ถืออำนาจปกครอง โดยมีกำลังถึงความสามารถในการงานเคย
ค่าแห่งหน้าที่ต่าง ๆ ในรัฐบาลหรืออัครมหาเสนาบดีก็ได้เลือกสรรผู้
เข้ารับ โดยกำลังถึงประโยชน์ที่บุคคลนั้น ๆ ได้กระทำแก่คณะของ
ตนมากกว่ากำลังถึงความสามารถ เช่นท่านเสนาบดีกลาโหม...
เป็นกษัตริย์ ... เป็นผู้ชำนาญในทางม้าศึก ... ได้
เคยให้เงินแก่คณะจิเบร็ดมาแล้วปีละมาก ๆ และได้บำรุงสภาพการขาด
... ได้บำรุงราชนาวิสมาคม อาจจะไปได้เป็นเสนาบดีทหารเรือก็ได้
หรือถ้าบำรุงโรงเรียนก็อาจจะได้เป็นเสนาบดีศึกษาธิการได้...

(2506 : 220 - 222)

สิ่งเหล่านี้ก่อปัญหาที่แท้จริงของการปกครองแบบประชาธิปไตย มีปัญหาที่เกิด
จากความบกพร่องของตัวผู้ปกครอง คือพระมหากษัตริย์ เพราะพระมหากษัตริย์เป็นทรงปฏิบัติหน้าที่ของ
ผู้ปกครองอย่างเต็มแล้ว แต่ถากถางของรัฐในคาน รัฐสภา และคณะรัฐบาลเป็นดังที่กล่าวแล้ว สถาบัน
พระมหากษัตริย์ก็อาจจะแก้ปัญหา หรือนำประเทศให้มีความเจริญก้าวหน้าได้ บทละครได้ให้ความสนใจ
ในแนวนั้นในคำพูดของ "บะสิลียอน" และ "วิกตอร์" ดังต่อไปนี้ คือ

บะสิลียอน . . พระองค์สมควรแก่ที่จะเป็นหัวหน้าผู้ทรงนำชาติของเราขึ้นสู่
ความเจริญยิ่งขึ้น

วิกตอร์ ก็ทำไมไม่เห็นแสงล่ะ?

บะสิลียอน ... เพราะพวกนักการเมืองไม่เปิดโอกาสให้สหายนะสิ
สิ่งใดที่ทรงพระราชดำริและกระทำไปแล้วโดยดี พวกนักการเมือง
ที่เป็นเสนาบดีและพวกกาฝากของเขา ก็ฉวยเอาความชอบ

เสียหมด ถ้าสิ่งใดกระทำไปแล้วเป็นผลไม่สมความคาดหมาย และถูกติเตียนพวกเสนาบดีและพวกกาฝากก็ยกไหและพูดว่า "จะทำอย่างไรได้ พระราชาท่านเชื่อคนสอพลอ!"

(2506 : 232)

วิศกอร์

....พระราโชบายและพระคำริของพระเจ้าแผ่นดินเปรียบเสมือนเรือยนต์อันปล่อยลอยไปในน่านน้ำที่เต็มไปด้วยหินโสโครก จึงติดเสียบ้าง บุกสลายเสียบ้าง อัปปางเสียบ้าง ไม่ใครจะได้ทอดรูดฝั่งไปได้ น้ำเสียใจมิใช่หรือท่านทั้งหลาย? แต่คงไม่มีใครเสียใจยิ่งไปกว่าพระองค์พระเจ้าแผ่นดินเอง พระองค์ได้ทรงพยายามมานักกว่านักแล้ว ที่จะข้ามอุปสรรคต่าง ๆ แต่จะทรงหันไปทางใดก็ประสบแต่กำแพงซึ่งเรียกว่า พระธรรมนูญแบบปกครอง ซึ่งมอบอำนาจโดยมากไว้ในมือแห่งคณะเสนาบดี ..

(2506 : 234 - 235)

บทละครให้ชกิดว่า "พระธรรมนูญแบบปกครอง" หรือ รัฐธรรมนูญ นั้นกำหนดให้คณะรัฐมนตรีมีอำนาจทางการเมืองเป็นอันมาก ยิ่งกว่าพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ ดังนั้นถ้าคณะรัฐมนตรีไม่มีความสุจริต ความสามารถและความเสียสละในการปกครองแล้ว จะทำให้ประเทศชาติไม่มีความเจริญก้าวหน้า ในขณะที่เกี่ยวกับคณะรัฐมนตรีจะต้องรับพระราโชบายและพระราชดำริที่มีประโยชน์แก่ประชาชน พร้อมทั้งเทิดทูนพระราชกรณียกิจทางการเมือง เช่นนี้ให้ทราบโดยทั่วกันว่า พระมหากษัตริย์ทรงปกครองด้วยความรับผิดชอบ และจุดมุ่งหมายเพื่อความสุขของประชาชน เหล่านี้จะทำให้ประเทศมีความก้าวหน้าได้ เพราะสถาบันทางการเมืองที่มีอธิปไตยสูงสุดกับองค์การการเมืองอื่น ๆ ได้ประสานประโยชน์และจุดหมายร่วมกัน โดยปราศจากอิทธิพลของชาวต่างชาติ ทำให้รัฐมีอิสระในการดำเนินกิจกรรมทางการเมือง แนวความคิดเช่นนี้ได้สอดคล้องกับแนวความคิดเรื่อง "รัฐ" ดังได้กล่าวไว้แล้ว นับว่าเป็นการขยายความคิดในเรื่องของการดำเนินหน้าที่ของรัฐในระบอบประชาธิปไตยให้กว้างขวาง สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

13.5.5 ทักษะคอบทบาทของหนังสือพิมพ์ บทละครได้เสนอความคิดเห็นว่าบทบาทของหนังสือพิมพ์ที่ควรพึงตัวใจก็คือ หนังสือพิมพ์จะต้องเป็นเครื่องมือสื่อสารข่าวสารต่อประชาชนด้วยข้อเท็จจริง และเป็นสื่อกลางระหว่างรัฐกับประชาชนเพื่อให้ประชาชนมีความเข้าใจนโยบายของรัฐบาล หนังสือพิมพ์ไม่ควรเสนอข่าว หรือ บทความซึ่งทำให้ประชาชนเกิดความแตกแยก หรือ ทำให้ประชาชนเข้าใจเจตนารมณ์ในการบริหารประเทศของรัฐบาลไปในทางที่ผิด ดังที่หนังสือพิมพ์ของชาวยิวได้แสดงบทบาทไว้ดังนี้

หนังสือพิมพ์ที่ชาวต่างชาติ... เป็นเจ้าของ พยายามยุบเหี้ยสาระแน เน้นนำไปในทางที่กล่าวเบียดเบียน...

(2506 : 229 - 230)

ข้อความตอนนี้แสดงให้เห็นว่าหนังสือพิมพ์ที่ชาวต่างชาติเป็นเจ้าของไม่ได้พยายามสนับสนุนส่งเสริมให้สังคมมีความสงบสุข ไม่ได้ทำหน้าที่ของสื่อสารมวลชนที่ดีโดยการยึดเหนี่ยว ประคับประคองให้สังคมมีความมั่นคง อีกทั้งยังยุบเหี้ยให้ประชาชนเกิดความกระด้างกระเดื่องต่อการปฏิบัติงานของรัฐ ทำให้ระบบการปกครองในระบอบประชาธิปไตยสั่นคลอน ประเทศชาติขาดความมั่นคง สิ่งนี้บทละครย้ำว่าไม่ใช่การทำหน้าที่ที่ดีของหนังสือพิมพ์ในฐานะที่เป็นสื่อมวลชน ดังนั้นหนังสือพิมพ์ที่จะสนับสนุนการปกครองแบบประชาธิปไตย และทำให้ประเทศมีความมั่นคงแล้ว จะต้องทำหน้าที่สื่อสารระหว่างรัฐกับประชาชนให้เกิดความเข้าใจต่อกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องนโยบายการปกครองของรัฐบาล เพื่อให้มีการยึดเหนี่ยวสังคมให้รวมกันไว้ด้วยความเข้าใจอันดีซึ่งกันและกัน

วัฒนธรรมทางการเมืองทั้ง 5 ประการนี้เป็นการเสนอความเชื่อทางการเมือง ความรู้ทางการเมือง และกำนิคมทางการเมือง แก่ผู้ชม ผู้อ่านบทละครให้มีความเข้าใจ มีเจตคติทางการเมืองที่ถูกต้อง ชัดเจนยิ่งขึ้น นอกเหนือจากการได้รับจากทฤษฎีการเมือง นับว่าเป็นแนวความคิดที่มีบทบาทในการรวบรวมความคิดเห็นของคนไทยให้คล้อยตาม นอกจากนี้ยังมีอิทธิพลต่อการทำให้ประชาชนยอมรับ และปฏิบัติจรรยาวัตรธรรมทางการเมืองเหล่านี้ได้อีกด้วย

เป็นข้อสังเกตประการหนึ่งว่า ในบทละครได้ใช้ "ราชาธิปไตย" ในความ

หมายของการปกครองแบบประชาธิปไตย โดยมีพระมหากษัตริย์เป็นองค์พระประมุข (Constitutional Monarchy) ดังนั้นเนื้อหาการเมืองในบทละครจึงให้ความรู้อย่างกว้างขวางในเรื่องลักษณะของ "รัฐ" จุดหมายและการกำหนดหน้าที่ในการปกครองขององค์การการเมืองในระบบการปกครองแบบประชาธิปไตย บทละครได้เสนอเหตุผลซึ่งเป็นทฤษฎีการเมืองเกี่ยวกับแนวความคิดทางการเมือง การพัฒนาทางการเมือง และในขณะเดียวกันบทละครได้สะท้อนพระราชดำริส่วนพระองค์ทางการเมืองที่มีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ ลัทธิการเมืองแบบสาธารณรัฐ และคอมมิวนิสต์ว่าสิ่งใดเหมาะสมกับสภาพสังคมและวัฒนธรรมของประเทศไทย เนื้อหาการเมืองที่ปรากฏในบทละครเป็นเรื่องของรัฐ การบริหารประเทศ นโยบายในการบริหารประเทศ กิจการของผู้ปกครองหรือผู้มีอำนาจในการควบคุมบริหารราชการแผ่นดิน เหล่านี้เป็นความหมายของ "การเมือง" ที่ได้อธิบายในรูปแบบของบทละครพูด จึงนับว่า บทละครพูดควยอำนาจ เป็นวรรณกรรมที่มีลักษณะของวรรณกรรมการเมืองอย่างเด่นชัดและสมบูรณ์แบบ

บันทึกท้ายบท

1. พระเวท เป็นชื่อของตำรารับแห่งไสยศาสตร์ หรือ ศาสนาพราหมณ์ตามตำนานกล่าวว่า พระเวทได้ออกมาจากโอษฐ์พระพรหมแล้วพวกมหาพรหมฤๅเอาจามาให้ยวสอนอีกต่อหนึ่ง

พระเวทเดิมมีอยู่ 3 ก่อ ฤคเวท ยัจฺรเวท และสามเวท เรียกรวมกันทั้งหมดว่า ไตรเพท แต่ต่อมาอีกเวทหนึ่งคือ อथรรเวท แต่ก็ยังคงเรียกว่าไตรเพทอย่างเดิม

รัชกาลที่ 6 ทรงพระอริยาบถไว้โดยสังเขปในอภิธานศกุนตคำว่า

1.1 พระฤคเวท เป็นกัมภีร์ที่ 1 และเก่าที่สุด มีสุกต์ (บทสรรเสริญ) อยู่ 1017 สุกต์ มีวาลชิลปะ (บทสรรเสริญเพิ่มเติม) อีก 10 รวมทั้งสิ้นเป็น 1028 บท

ส่วนข้อความในพระฤคเวทนี้กล่าวด้วยเทวคาต่าง ๆ นีอาทิ คือ พระอินทร์ (คือผู้เป็นหัวหน้าแห่งเทพเจ้าทั้งหลายและเป็นใหญ่ในฟ้าอากาศ) พระอัคนี (คือไฟซึ่งเป็นที่นับถือมาก เพราะจะทำการกิจพิสดาร ๆ ก็ขาดไฟไม่ได้ และทั้งเป็นผู้ให้อาหารและความอบอุ่นและแสงสว่างด้วย) พระสุรย (คือตะวันอันเป็นบ่อเกิดแห่งความอบอุ่น แสงสว่าง เสริฐรวม ๆ กับพระอัคนีและนางที่เรียกว่า "ไฟฟ้า") นอกจากนี้ยังมีกัถาของพระ "โทยสมบัติ" ("พระพอบนฟ้า" ผู้เป็นใหญ่ในฟากฟ้าคือสวรรค์) พระอหิตี ("ผู้ไม่มีที่สิ้นสุด") พระวรุณ ("เจ้าฟ้า" ภายหลังเป็นพระธิดาพระโทยส) พระอัศวิน (ลูกแฝดแห่งพระสุรย) พระปฤว ("พระกว้าง" คือแผ่นดินเป็นมารดาโลก) พระมรุค (เทวดาคม) พระรุกระ (ผู้เป็นใหญ่ในพยุ) พระบรมหรือธรรมราชและพระโสม คือน้ำเตาโสมที่ค้ำในพิชิต่าง ๆ อันเป็นที่พึ่งพระทัยเทวดาและพราหมณ์

1.2 พระยัจฺรเวท เป็นกัมภีร์ที่ 2 มีสุกต์ ซึ่งคัดมาจากพระฤคเวทเป็นพื้น แต่มีข้อความเป็นร้อยกรองบางตอนซึ่งแปลกกับพระฤคเวท พระยัจฺรเวทนี้ผู้เรียนมาก เพราะเป็นต้นตำหรับสำหรับพราหมณ์ ที่ทำหน้าที่ลงมือทำการกิจพิสดาร ๆ ก่อพราหมณ์ผู้กระทำกิจในตำแหน่งที่เรียกว่า อธิการ ซึ่งเป็นผู้มีฐานะมากกว่าผู้อื่น (เปรียบกับในเมืองเราก็คือเจ้าพระคุณพราหมณ์พิชิต) .

1.3 พระสามเวท เป็นกัมภีร์ที่ 3 (เรียกว่า "สาม" ไม่ใช่เพราะเป็นที่ 3 คำสามในที่นี้มาจากคำว่า "สามัน" เท) รวบรวมเทวคาต่าง ๆ สำหรับพราหมณ์ผู้กระทำหน้าที่เรียกว่า อุกาตฤ คือผู้มีหน้าที่สวดเทกลอม (อย่างคุณผู้ส่งเวทย์เห็นคน) . .

1.4 พระอรรถพรเวท เป็นพระเวทที่ 4 หรือพระเวทใหม่ เพราะเป็นคัมภีร์ที่แต่งขึ้นภายหลัง พระไตรเพท และพระขุณยได้กล่าวถึงเคย คัมภีร์นี้โดยมากเป็นร้อยแก้ว มีเป็นเอกฉันทอยู่สักส่วน 1 ใน 6 เท่านั้น ใช้ถ้อยคำอันนี้ไปทางทิศสิบบนและมีความเชื่อถือในมนต์และของขลังต่าง ๆ อันนิยมกันว่าให้รายผู้อื่นได้ จะทำลายคุณของผู้อื่นได้ มนต์และสิ่งของขลังเหล่านี้ รวมอยู่ในศัพท์ว่า 'อาถรรพ์' อาถรรพ์เวทนี้มีมนต์สำหรับใช้ในกิจทั้งปวง เช่นรักษาโรคภัยไข้เจ็บ หรือกำจัดผลร้ายอันจะมีมาแก่พาริภักย์ และมรณภัย (กษบาตรสุเมเพลิง) นำรายแก่อมิทรโดยเสกสิ่งใดสิ่งหนึ่งไปเข้าในแก้ว หรือฝังรูปฝังรอย (คือกระทำคุณ) และทำให้ผู้มีความรักใคร่ (คือทำ (เสน่ห์) เหล่านี้เป็นต้น พระอาถรรพ์เวทนี้ อีกนัยหนึ่งเรียกว่า พราหมณ์เวท เพราะกล่าวว่า เป็นตำหรับสำหรับพราหมณ์ ผู้ใหญ่ผู้กำกับกิจพิธีเรียกว่า พรหมพราหมณ์

2. ศิลปศาสตร์สำหรับภคัตริย์ มีดังนี้ คือ

2.1 สุตติ คือการรับรู้เกี่ยวกับเรื่องราวต่าง ๆ ทั้ง ๆ ไป อันเป็นทางจะนำไปสู่การศึกษา วิชาการและความรู้อื่น ๆ ในการปกครองบ้านเมือง

2.2 สัมมติ คือการ เคารพในกฎและธรรมเนียมต่าง ๆ ของการเป็นภคัตริย์ที่จะปกครองคนต่อไป ในภายภาคหน้า

2.3 สังขยา คือความรู้ทางกิตติคำนวณ หรือวิชาคณิตศาสตร์นั่นเอง การกิตติคำนวณย่อมทำ ฐานะและความเป็นอยู่ของประชาชนและบ้านเมืองได้เป็นอย่างดี เป็นรากฐานของความรู้อื่น ๆ ทั้งหมด

2.4 โยคะ คือความรู้เรื่องการใช้เครื่องยนตร์กลไก สมัยโบราณนั้น แม้จะไม่มีเครื่อง ยนตร์กลไกเช่นทุกวันนี้ก็ตาม กลไกของอย่างอื่น เช่นล้อเลื่อน เครื่องขึ้นผ้าน้ำไม้ ก็จำเป็นจะต้อง รู้ และนับเป็นเรื่องของเครื่องยนตร์กลไกเช่นเดียวกัน

2.5 นิติ คือความรู้เกี่ยวแก่กฎหมาย ขนบธรรมเนียมของบ้านเมือง ในการที่จะให้ความ เป็นธรรมแก่ประชาชนเมื่อใดเป็นอันเป็นความทะเลาะวิวาทกัน ย่อมเป็นหน้าที่ของพระมหากษัตริย์ โดยตรง จึงจำเป็นต้องเรียนรู้เอาไว้ให้ดีที่สุด

2.6 เวเสสกา คือความรู้เกี่ยวกับการโหราศาสตร์ การพยากรณ์ ฤกษ์ ฤกษ์ ฤกษ์ บายามโคดีหรือรายอย่างใด เพราะต้องนำเอาไปใช้ในการสงครามหรือการประกอบพิธีการต่าง ๆ

อยู่เสมอ

2.7 กณิกา คือความรู้ทางพลศึกษา คือมีความคล่องแคล่วในการใช้กำลัง รู้จักบริหารร่างกายให้แข็งแรงปราศจากโรค เพราะร่างกายสบาย จิตใจย่อมเป็นปกติ จะเกิดจะทำอะไรก็คล่องแคล่ว อายุยืนยาว

2.8 คັນธัพพา คือความรู้ในทางการดนตรี การฟ้อนรำ เรื่องนี้คนเถลารัษกาลที่ 6 แห่งรัตนโกสินทร์ของเรา ทรงกล่าวไว้ว่า "ชนใดไม่มีดนตรีการ ในสันดานเป็นกษัตริย์บงกช" ดนตรีซึ่งเป็นเครื่องประกอบประโคมใจ จึงเป็นสิ่งที่สำคัญอย่างหนึ่งที่พระมหากษัตริย์จะต้องรู้ไว้

2.9 ขุพเพชา คือความรู้ในการใช้อาวุธ เช่นการยิงปืน การยิงธนู เป็นต้น ซึ่งเป็นของสำคัญสำหรับกษัตริย์อย่างยิ่ง

2.10 มายา คือความรู้ในเล่ห์กลต่าง ๆ ซึ่งจะนำไปใช้ในการสงคราม เรียกว่า วิชาพิชัยสงคราม นั่นเอง

2.11 ปุราณะ คือความรู้ทางประวัติศาสตร์ เกี่ยวกับเรื่องของประเทศชาติในสมัยก่อน ๆ อันจะเป็นทางดำเนินการปกครองบ้านเมืองให้ถูกต้อง ตามทำนองคลองธรรมต่อไป

2.12 อติหาสา คือความรู้ในเรื่องวีรกรรมของวีรบุรุษเพื่อจะได้กระทำตามเยี่ยงอย่างต่อไป

2.13 คติจินา คือความรู้ในเรื่องการรักษาพยาบาล หรือวิชาแพทยนั่นเอง

2.14 โชติ คือความรู้ในวิชาการดูดาว เช่นที่สมเด็จพระจอมเกล้าทรงรู้แน่แท้และ นับว่าเป็นประโยชน์มากในการช่วยตัวเอง และการให้ความรู้แก่ประชาชน ทำให้คนตื่นตัวต่อไป

2.15 สัทธา คือความรู้เกี่ยวกับหลักภาษา อันจะเป็นการดำรงไว้ซึ่งภาษาของชาติให้คงมีอยู่ต่อไปชั่วกาลนาน

2.16 ฉันทพิ คือความรู้ในการประพันธ์ เป็นบทโคลง ร่าย ฉันท์ โสลกต่าง ๆ เช่น สมเด็จพระนางเจ้าบรมโกศและพระมหากษัตริย์องค์อื่น ๆ ทรงรู้แน่นอน

2.17 เกตุ คือวิชาการพูด คือรู้หลักการพูด เพื่อที่จะโน้มน้าวจิตใจของผู้อื่นให้เกิดอีกเห็น เกิดมีความรู้สึกรักชาติ มีความสามัคคี มีความรักใคร่ สมดังที่ว่า "ปากเป็นเอก" นั่นเอง

2.18 มันทา คือความรู้เกี่ยวกับศาสดาอากัณธต่าง ๆ สำหรับจะได้เลือกเอาศาสดาของชาติ และกระทำฝ่ายชาติ

สรุปผล

การศึกษาค้นคว้าแนวความคิดทางการเมืองในบทละครพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ดำเนินการตามจุดมุ่งหมายและวิธีการที่กำหนดไว้ข้างต้นนี้ จากการศึกษาพบว่าปรากฏผลว่าบทละครพระราชนิพนธ์ทั้ง 13 เรื่อง ซึ่งนำมาใช้เป็นข้อมูลนั้น นอกจากจะมีเนื้อเรื่องที่สนุกสนาน ให้ความบันเทิงใจ และคติธรรมต่าง ๆ แล้ว บทละครพระราชนิพนธ์ยังแทรกเนื้อหาเกี่ยวกับการเมืองในเนื้อเรื่อง บทสนทนา และบทบาทของตัวละครไว้อีกด้วย เนื้อหาการเมืองที่ปรากฏในบทละครพระราชนิพนธ์มีเรื่องเกี่ยวกับแนวความคิดทางการเมือง การพัฒนาทางการเมือง ปรัชญาทางการเมือง และวัฒนธรรมทางการเมือง

อนึ่ง บทละครพระราชนิพนธ์ได้สะท้อนถึงแนวพระราชดำริส่วนพระองค์ทางการเมืองของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ปรากฏว่าพระองค์ทรงสนับสนุนวิถีทางการเมืองซึ่งทำให้ชาตินอกจากภัยและอิทธิพลของชาวต่างชาติ ทั้งภายในและภายนอกประเทศ พระองค์ทรงชี้แนะการประพฤติปฏิบัติตนของผู้ปกครองรวมถึงผู้อยู่ใต้การปกครอง เพื่อยังผลให้สังคมมีความสุขปลอดภัยจากศัตรูภายใน ภายนอกประเทศ ในขณะที่เกี่ยวกับพระองค์ทรงมีพระราชดำริว่า ประเพณีการปกครองแบบโบราณของไทย หรือการปกครองโดยมีสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นสถาบันสูงสุดในการปกครอง เป็นสิ่งที่แสดงถึงระบบการปกครองโดยเฉพาะของไทย ซึ่งสามารถผสมกลมกลืนได้สนิทกับการปกครองแบบประชาธิปไตย พระองค์ทรงสนับสนุนให้ชาวไทยมีอุดมการณ์ทางการเมืองซึ่งจะสามารถทำให้สังคม หรือชาติเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เพื่อความเจริญก้าวหน้าของชาติ ตลอดจนทั้งเป็นการสร้างความมั่นคงให้แก่ชาติด้วย

นอกจากนี้บทละครพระราชนิพนธ์ได้สะท้อนให้เห็นสภาพการเมืองในสมัยรัชกาลที่ 6 ในช่วง พ.ศ. 2454 — 2467 ว่าประสบภัยคุกคามทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองจากจักรวรรดินิยม มีการเผยแพร่ลัทธิการเมืองแบบสาธารณรัฐ (Republic) เน้นกิจการทหาร

(Fascism) และคอมมิวนิสต์ (Communism) ลัทธิการเมืองเหล่านี้เป็นสิ่งที่นอนท้าวายลักษณะวัฒนธรรมตลอดจนถึงความมั่นคงของชาติ นอกจากนี้ชาวต่างประเทศในเมืองไทยได้แสดงบทบาทที่เด่นชัดมาโดยตลอด อาทิ รวมทั้งชาวไทยบางส่วนกระทำตนเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาความมั่นคงภายในประเทศ กล่าวคือไม่เห็นด้วยและโคกขุดค้านลูกเสือรวมทั้งเสือป่า ทั้งที่องค์กรทั้งสองมีประโยชน์ต่อชาติเป็นอันมาก สภาพการเมืองเช่นนี้ได้อิทธิพลต่อแนวพระราชดำริส่วนพระองค์ทางการเมืองและได้สะท้อนออกมาในทศกัณฐ์พระราชนิพนธ์อย่างชัดเจน

ฉันทนิพนธ์

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระปรีชาสามารถในด้านรัฐศาสตร์จากการเสด็จไปศึกษาวิชาการ ณ ประเทศอังกฤษถึง 10 ปี ประกอบกับทรงมีประสบการณ์ในด้านการเมืองระหว่างประเทศจากพระสหายและเมื่อคราวเสด็จประพาสประเทศสหรัฐอเมริกาและประเทศอื่น ๆ เมื่อเสด็จขึ้นครองราชย์แล้ว พระองค์ทรงดำเนินนโยบายทางการเมืองอย่างนักปฏิบัตินิยม (Pragmatist) และเฝ้ามองดูพระองค์ทรงมีพระราชดำริต่อวัฒนธรรม ประเพณีนิยมทางการเมืองอย่างนักอนุรักษ์นิยม (Conservationist) สิ่งเหล่านี้ปรากฏในทศกัณฐ์พระราชนิพนธ์ดังนี้ คือ

1. แนวความคิดทางการเมือง

ในช่วง พ.ศ. 2450 เป็นต้นมา มีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองภายนอกประเทศได้แก่ ตุรกี จีน รัสเซีย เยอรมัน อิตาลี ฝรั่งเศส เป็นต้น โดยเปลี่ยนการปกครองจากแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ซึ่งมีสถาบันพระมหากษัตริย์มีอำนาจสูงสุด มาเป็นแบบสาธารณรัฐ โดยมีประธานาธิบดีเป็นประมุข ผู้ซึ่งได้รับความยินยอมพร้อมใจจากประชาชนเลือกตั้งให้เป็นผู้แทนในการใช้อำนาจแทนปวงชน ความคิดที่จะรับลัทธิมาใช้ในประเทศไทยได้แพร่หลายมากยิ่งขึ้น สภาพการเมืองเช่นนี้ปรากฏอย่างชัด

* จนเกิดเหตุการณ์กบฏ ร.ศ. 130 (2454) และการเรียกร้องให้เปลี่ยนการปกครองบนหน้าหนังสือพิมพ์

เจนในฉนวนอำนาจ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า ฯ ได้ทรงแสดงหลักการอันเป็นทฤษฎีทางการเมืองเกี่ยวกับที่มาของอำนาจ การใช้อำนาจบทบาทของผู้ปกครอง และความสัมพันธ์ของผู้ปกครองกับผู้ปกครองโดยมีเงื่อนไขอย่างใกล้ชิดกับการใช้อำนาจของผู้ปกครองว่าเป็นแบบใด ในแต่ละกรณี ที่เสนอเรื่องราวเกี่ยวกับแนวความคิดทางการเมืองมี ตำนานเสือป่า หัวใจนักรบ เดอะแมนอินคากี (The Man in Khaki) หรือจับเสือ หนามยอกเอาหนามบ่ง ร.ต.จ.นพรี พระร่วง ธรรมะมีชัย ธรรมาธรรมะสงคราม กุศลโอบาย มัทนะพาธา และฉนวนอำนาจ

จากเหตุการณ์เปลี่ยนแปลงระบบการปกครองในต่างประเทศและการเผยแพร่ลัทธิทางการเมืองของต่างประเทศนั้น ทำให้พระองค์ทรงเสนอข้อเท็จจริงเพื่อชี้ให้ชาวไทยเห็นลักษณะแท้จริงของระบบการปกครองแบบสาธารณรัฐ โดยทรงเสนอให้เห็นลักษณะหรือสภาพการเมือง เพื่อเป็นแนวเปรียบเทียบับระบบการปกครองของไทยว่า ระบบใดเหมาะสมกับประเทศไทย ลักษณะแนวความคิดทางการเมืองในระบบการปกครองแบบต่าง ๆ ที่ปรากฏในละครพระราชนิพนธ์ 11 เรื่องดังกล่าวแล้ว มีดังนี้

1.1 การปกครองแบบสาธารณรัฐ (Republic) ประชาชนเป็นผู้เลือกตั้งบุคคลขึ้นเป็นประธานาธิบดี ซึ่งเป็นเสมือนตัวแทนของปวงชนในการใช้อำนาจต่าง ๆ เพื่อบริหารประเทศ และปกครองประชาชน กวดยเหตุที่การเปลี่ยนตัวบุคคลที่จะเป็นประธานาธิบดีในทุกกำหนดเวลา 4 - 7 ปี จึงทำให้ประชาชนไม่มีความจงรักภักดี หรือเคารพนับถืออย่างจริงจัง จึงเป็นอุปสรรคต่อการปกครอง และทำให้สังคมไม่สามารถรวมตัวเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้

ระบบการปกครองแบบนี้เหมาะสำหรับประเทศที่เริ่มใหม่มาตั้งแต่แรกตั้งเป็นประเทศ และมีการปลุกฝังความสำนึกทางการเมืองมาเป็นเวลานาน ประชาชนรู้จักหน้าที่ของตน มีการประพฤติปฏิบัติอย่างตรงไปตรงมาตามหลักประชาธิปไตย ไม่มีการทุจริต ยึดถือพวกพ้อง หรือแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัวจากการเลือกตั้ง ฝ่ายบริหารต้องทำให้การเลือกตั้งเป็นไปโดยความบริสุทธิ์ยุติธรรม ไม่เช่นนั้นแล้วก็จะปรากฏสถานการณ์เมืองอย่างเหตุการณ์ในเมือง คอโรเนีย ในละครเรื่อง ฉนวนอำนาจ ซึ่งมีการซื้อเสียงด้วยเงินทอง จนทำให้สมาชิกวุฒิสภาและคณะรัฐมนตรีมีอำนาจทางการเมืองที่ผิดจากหลักการที่แท้จริง พวกนี้ไ้รวมตัวเป็นกลุ่มผลประโยชน์ที่มีอำนาจต่อรองกับผู้ปกครอง และกฎหมายการบ่อนทำลายความมั่นคงทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง เป็นจุดอ่อนที่ทำให้ชาติถูกรุกรานจาก

ศัตรูภายนอกประเทศใด ๆ ยั่งยืน

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า ฯ ทรงชี้ให้เห็นข้อบกพร่อง — ข้อเสียของการปกครองแบบสาธารณรัฐไว้ 2 ประการคือ เรื่องของความสัมพันธ์ของผู้ที่อยู่ใต้การปกครองกับผู้ปกครอง และเรื่องเกี่ยวกับการเลือกตั้งพรรคการเมือง ซึ่งพระองค์ทรงเห็นว่าไม่เหมาะสมกับลักษณะของประเทศไทย ด้วยเหตุผลดังนี้

1.1.1 ประเทศไทยมีการปกครองที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นองค์พระประมุขมาตั้งแต่เริ่มก่อตั้งเป็นชาติไทยในสมัยสุโขทัย จนเป็นวัฒนธรรมทางการเมืองที่ยังแนบอยู่ในจิตวิญญาณของชาวไทย ยากที่จะเปลี่ยนแปลงให้บุคคลในฐานะอันเหมาะสมบทบาทของสถาบันพระมหากษัตริย์ได้คือเทพพระมหากษัตริย์

1.1.2 พระมหากษัตริย์เป็นองค์การทางการเมืองที่รวมความจงรักภักดีของปวงชน จึงเป็นเสมือนหัวน้ำกรอบรววที่ทำให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในประเทศชาติ จึงทำให้การพัฒนาความเจริญดำเนินไปด้วยดี รวดเร็ว และก้าวหน้า

1.1.3 พระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้ปกครองที่รักษาธรรมเนียม และปฏิบัติในศีลธรรม จึงเป็นสถาบันการเมืองแห่งความยุติธรรม รวมถึงการรักษาศิลปะและวิชาการของชาติด้วย

1.1.4 พระมหากษัตริย์ทรงเป็นจอมทัพ คือ นักรบผู้ยิ่งใหญ่มาแต่ครั้งโบราณกาล และสืบทอดคุณลักษณะเช่นนี้ตลอดมาอย่างเหมาะสมกับกาลสมัย

เมื่อลักษณะวัฒนธรรมของไทยเป็นดังนี้แล้ว ลัทธิการปกครองแบบสาธารณรัฐจึงไม่เหมาะที่จะนำมาใช้ในชาติไทย

1.2 การปกครองแบบเผด็จการทหาร (Fascism) มีลักษณะของการใช้อำนาจอย่างเด็ดขาด ผู้ที่อยู่ใต้การปกครองไม่ว่าจะเป็นพลเรือน ทหาร หรือสมาชิกในครอบครัวต้องเคารพเชื่อฟังผู้ปกครองผู้ซึ่งมีปณิธาน ผู้ที่อยู่ใต้การปกครองต้องปฏิบัติตามคำสั่งหรือความคิดของผู้ปกครองอย่างเคร่งครัด โดยไม่ต้องตั้งข้อสงสัยหรือวิพากษ์วิจารณ์ผู้นำ

แนวความคิดของการปกครองแบบฟาสซิสต์ในเรื่องความไม่เท่าเทียมกันของบุคคล กล่าวคือ ผู้เหนือกว่าคือผู้นำ ผู้ชายมีฐานะเหนือกว่าผู้หญิง ทหารเหนือกว่าพลเรือน ดังนั้นผู้ปกครองจึง

ใช้กำลัง ความรุนแรงมาใช้คุกคามข่มขู่และสังหาร ส่วนผู้ที่มีความคิดเห็นไม่ตรงกับพวกนิยมนฟาสซิสต์
เป็นกบฏร้าย

สภาพภายในนครนครวิจจะนิคมีลักษณะแบบห่อถืออำนาจใหญ่ในบ้าน ซึ่งภรรยาและบุตรต้อง
เคารพเชื่อฟังโดยเกรงกลัว ส่วนสภาพในสังคมนั้นมีลักษณะของการใช้ระเบียบเคร่งครัด นับถือบูชา
อำนาจตลอดจนยินยอมพร้อมใจที่จะเคารพเชื่อฟังผู้ปกครอง ผู้มีอำนาจโดยปราศจากข้อโต้แย้งใด ๆ
ประชาชนไม่สามารถใช้สติปัญญา ความสามารถของตนมาตัดสินใจชีวิตของตนเองได้ ประชาชน
จึงอยู่ในสภาพของผู้ที่มี "ความสบายที่ไม่ต้องรับผิดชอบ (comforts of irresponsibility)
เป็นเพียงผู้ยินยอมและเชื่อฟังคำสั่งโดยคหฤ

ทฤษฎีทางการเมืองแบบเผด็จการทหารมีปรากฏในฟิโลโซฟี ออฟ ลอว์ (Philosophy
of Laws, 1821) ของเฮเกล และประสบความสำเร็จในการนำมาใช้ในการปกครองของ
ประเทศอิตาลีในปี พ.ศ. 2464 และในประเทศเยอรมัน และญี่ปุ่นในเวลาดต่อมา แนวความคิด
ในเรื่องลัทธิการเมืองแบบเผด็จการทหารมีปรากฏในบทละครเรื่อง หัวใจนักรบ เดอะแมนอินคากี
(The Man in Khaki) หรือฉบับเสียดสี หนามยอกเอาหนามบ่ง พระร่วง ธรรมะมีชัย
ธรรมาธรรมะสงคราม เพื่อตาย มันะพาชา และ อวยอำนาจ ปรากฏชัดเจนมากที่สุดในเรื่อง
หนามยอกเอาหนามบ่ง เป็นเหตุการณ์ในเมืองโนแวร์ ซึ่งถูกคุกคามจากการใช้อำนาจเผด็จการ
จากกรมทหารมาที่ 28

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า ฯ ไม่โปรดการปกครองแบบเผด็จการทหารเช่นนั้น ทรงชี้
ให้เห็นอันตรายของลัทธิการเมืองแบบนี้ ว่าทำให้ประชาชนไม่มีความเท่าเทียมกัน โดยเฉพาะสตรี
และเด็กจะถูกกดขี่ข่มเหงตามอำเภอใจจากผู้มีกำลัง มีอำนาจ มนุษย์มีชีวิตความเป็นอยู่อย่างทรมาน
สังคมมีแต่ความเคียดแค้นเกลียดชัง เพราะผู้ปกครองไร้คุณธรรมในการปกครอง พระองค์ไม่ทรง
ต้องการให้เกิดขึ้นกับชาติไทย ใ้ว่าจะเป็นระบอบสถาบันกษัตริย์ จนถึงระดับผู้บริหารประเทศ

1.3 การปกครองแบบคอมมิวนิสต์ (Communism) บทละครชี้ให้เห็นลักษณะการจัดระบบ
เศรษฐกิจของการปกครองแบบนี้ว่า เอกชนไม่มีสิทธิครอบครองรายได้และทรัพย์สิน รัฐเป็นผู้มี
อำนาจที่จะยึด แบ่งปันรายได้และทรัพย์สินให้แก่ประชาชนตามความจำเป็น ทำให้ประชาชนในประเทศ

ที่มีการปกครองแบบคอมมิวนิสต์ไม่มีอิสระเสรีภาพที่จะแสวงหาความสุข รายได้ หรือทรัพย์สินมาสนองความต้องการของตนได้ นับว่าเป็นการลิดรอนสิทธิเสรีภาพของมนุษย์

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ทรงชี้ให้เห็นภัยอันตรายของการปกครองแบบคอมมิวนิสต์ไว้ในบทละคร เรื่อง อุบยาณาจ ทรงเห็นว่าเป็นการปกครองที่ขัดต่อธรรมชาติของมนุษย์ มนุษย์มีความต้องการ จึงพยายามสนองความต้องการของตนด้วยการทำงานเพื่อแสวงหาความสุข รายได้ และทรัพย์สินมาเป็นของตน จะทำให้สังคมมีการแข่งขันเกิดขึ้นอันยังผลให้ประเทศชาติมีความเจริญก้าวหน้าในด้านต่าง ๆ พระองค์ไม่ทรงสนับสนุนให้จัดระบบเศรษฐกิจของไทยอย่างแบบคอมมิวนิสต์แต่อย่างใด

1.4 การปกครองแบบประชาธิปไตย โดยมีพระมหากษัตริย์อยู่ภายใต้กฎหมาย (Constitutional Monarchy) เป็นการปกครองที่มีสถาบันทางการเมืองที่สำคัญคือ สถาบันพระมหากษัตริย์ มีอำนาจโดยการสืบสันตติวงศ์และด้วยการยินยอมพร้อมใจกันของบรรดาข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ ผู้เป็นตัวแทนของปวงชน เป็นผู้นอบอำนาจในการปกครองแด่พระมหากษัตริย์ พระมหากษัตริย์ทรงเป็นเสมือนรัฐบาลตัวแทนของปวงชน (representative government) ที่ดีที่สุด และเหมาะสมที่สุด สำหรับที่นำมาใช้กับประเทศไทย ทั้งนี้เพราะพระมหากษัตริย์ไทย ทรงปฏิบัติในหลักแห่งทศพิธราชธรรมตลอดมา

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ทรงสนับสนุนให้มีการปกครองแบบประชาธิปไตย โดยมีพระมหากษัตริย์อยู่ภายใต้กฎหมาย ทรงแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนในเรื่อง อุบยาณาจ และ พระร่วง ว่าพระมหากษัตริย์ไทยมีโชคมฤตเทพที่อยู่เหนือประชาชน แต่พระมหากษัตริย์ทรงเป็นบุคคลได้รับมอบอำนาจแห่งคณะ และให้อำนาจในการปกครองเพื่อประโยชน์และความสุขของคณะ ซึ่งเรื่องเกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์จะได้อภิปรายผลของการศึกษาค้นคว้าโดยละเอียดต่อไป

รูปแบบการปกครองทั้ง 4 แบบนี้ได้ไปแนวความคิดทางการเมืองแก่ผู้ชมและผู้อ่านบทละครไว้แล้ว

ก) ที่นำของอำนาจมี 3 ลักษณะ โดยการสืบทอด (สืบสันตติวงศ์) การเลือกตั้งและการปฏิวัติ การได้มาซึ่งอำนาจจะเป็นแบบเฉพาะของการปกครองแต่ละแบบไป

ข) ลักษณะการใช้อำนาจ ขึ้นอยู่กับคุณธรรมของผู้ปกครองซึ่งได้รับอิทธิพลกานิยมในศาสนาเป็นสำคัญ การใช้อำนาจที่ดีที่สุดคือการใช้อำนาจโดยธรรมสำหรับผู้ปกครองของไทย จะมีความผูกพันกับคุณธรรม และหลักธรรมในพุทธศาสนา

ค) บทบาทของผู้ปกครอง บทละครเสนอความเห็นว่าคุณปกครองต้องเป็นบทบาทเป็นผู้นำของสังคม ที่มีความรับผิดชอบ กล้าหาญ และสามารถ เป็นที่รวมของความรู้สึก จิตใจของประชาชนด้วย

ง) ความสัมพันธ์ของผู้ที่อยู่ใต้การปกครอง เป็นสิ่งที่มีความเกี่ยวพันกับรูปแบบของการปกครอง ที่มาของอำนาจ ลักษณะการใช้อำนาจ และบทบาทของผู้ปกครอง เหล่านี้เป็นสิ่งที่มีความอิทธิพลทำให้ผู้ที่อยู่ใต้การปกครองมีความกลัว เกลียดชัง หรือ เคารพรักใคร่ผู้ปกครอง

2. การพัฒนาทางการเมือง

บทละคร พระราชานิพนธ์มีเนื้อหาการเมืองอย่างให้แนวคิดเพื่อนำไปปรับปรุงและสร้างเป็นกระบวนการที่จะเปลี่ยนการปกครองที่ล้าสมัยในขณะนั้น (สมัยรัชกาลที่ 6) ให้ทันสมัย และสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในต่างประเทศ แต่ในขณะเดียวกันยังคงลักษณะการปกครองแบบเดิมบางประการที่ยังเหมาะสมกับวัฒนธรรมทางการเมืองของไทยเอาไว้ได้ด้วย แนวคิดของการพัฒนาทางการเมืองที่ปรากฏในบทละครพระราชานิพนธ์มีดังนี้

2.1 ให้แนวคิดในการเปลี่ยนลักษณะการใช้อำนาจของพระมหากษัตริย์ซึ่งเป็นแบบรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลาง (Centralization) เป็นการกระจายอำนาจไปสู่รัฐสภา และรัฐมนตรี แนวคิดเช่นนี้ปรากฏในนวนิยาย และ เอ สเตทแมนส์ ไวฟ์ (A Stateman's of Wife หรือภรรยาของข้าราชการสำคัญ

2.2 ให้แนวคิดของการกำหนดอำนาจหน้าที่อย่างเป็นเหตุเป็นผล (rationalization of authority) กล่าวคืออยู่ที่พระมหากษัตริย์ในลักษณะของเจ้าชีวิต (Lord of Lives) ซึ่งมีเทวสิทธิ์ (divine of rights) ซึ่งเป็นกานิยมทางการเมืองซึ่งได้รับอิทธิพลจากศาสนาพราหมณ์และพุทธ แต่ที่จริงแล้วอำนาจทางการเมืองอยู่ที่ตัวบุคคล ซึ่งประชาชนมอบโดยเลือกให้บุคคลผู้นั้นเป็นตัวแทน แนวความคิดเช่นนี้เกี่ยวข้องกับสถาบันพระมหากษัตริย์ซึ่งจะได้กล่าวโดยละเอียดต่อไป ปรากฏแนวคิดดังที่ในบทละครเรื่อง พระร่วง นวนิยาย

2.3 ให้แนวคิดในเชิงสนับสนุนการมีส่วนร่วมทางการเมืองของบุคคล กลุ่มและองค์กรต่าง ๆ ที่สำคัญก็คือ ลูกเสือ เลือดป่า หรือแม่มดสตรีก็มีบทบาทแสดงพฤติกรรมทางการเมืองที่เป็นประโยชน์ทางการเมืองได้ หรือ สมาคมเช่น "คณะกษัตริย์โคโรเนียน" ในเรื่อง นวนิยาย เหล่านี้มีบทบาทต่อการเมืองไทย ๆ กับกลไกของรัฐ คือ ข้าราชการ ทหาร แนวความคิดประการนี้ปรากฏในบทละครเรื่อง ตำนานเสือป่า หัวใจนักรบ พระร่วง ทนายเอกเอาทนายบังเพื่อนตาย กุศโลบาย เดอะ แมน อิน คากา / The Man in Khaki) หรือจับเสือ ร.ท.ด.นนท์ มีพระพาว

แนวความคิดในการสนับสนุนการมีส่วนร่วมของชาวไทย ที่ปรากฏในบทละครพระราชนิพนธ์เป็นสิ่งที่สนองพระราชโบายทางการเมืองในด้านการป้องกันประเทศ เป็นการสร้างความมั่นคงให้แก่ชาติได้อีกประการหนึ่ง นอกเหนือจากการปลูกฝังให้ประชาชนมีความสำนึกทางการเมืองในอันที่จะทำหน้าที่ของพลเมืองต่อส่วนรวม และเป็นแนวความคิดที่สอดคล้องกับพระราชประสงค์ในการทดลองการปกครองแบบประชาธิปไตยในดุสิตธานี (เริ่มเมื่อ พ.ศ. 2461) โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ๑๐ สิบแปด ไร่ ทรงพระราชนิพนธ์เมื่อ พ.ศ. 2460 และต่อมาอีก 7 ปีก็ใน พ.ศ. 2467 จึงทรงพระราชนิพนธ์บทละครเรื่อง นวนิยาย ซึ่งเป็นบทละครที่มีเรื่องของการพัฒนาทางการเมืองที่กว้างขวาง และน่าให้ย้ยม ผู้อ่านมีความเข้าใจหลักการของการปกครองแบบประชาธิปไตยโดยมีพระมหากษัตริย์ทรงอยู่ภายใต้กฎหมายได้เป็นอย่างดี

3. รัชฎาการ เมือง

รัชฎาการ เมืองที่ปรากฏในบทละครพระราชนิพนธ์เป็นหลักแห่งเหตุผลที่มีคุณลักษณะแห่งผู้ปกครอง เน้นเป็นการเฉพาะกับพระมหากษัตริย์ ซึ่งมีลักษณะของธรรมราชา* หรือ พระรามาชินี**

* พระราชาซึ่งทรงรักษารวมและปฏิบัติในศีลธรรม เป็นต้นแห่งความยุติธรรม และรักษาศิลปะวิชาการ

** พระมหากษัตริย์ที่ได้รับมอบอำนาจแห่งพระและใช้อำนาจเพื่อประโยชน์และความสุขของคณะ

หลักการแห่งจริยธรรมของพระมหากษัตริย์คือทรงปฏิบัติในทศพิธราชธรรม และหลักธรรมอื่น ๆ อันเป็นค่านิยมในการประพฤติปฏิบัติของพุทธมามกะ โดยเฉพาะหลักของทศพิธราชธรรมนั้นได้ให้แนวความคิดสืบทอดไปถึงหลักการที่ผู้ปกครองในฐานะอื่น ๆ เช่น หัวหน้าครอบครัว รัฐบาล ฯลฯ พึงยึดถือเป็นหลักปฏิบัติด้วย เพื่อให้เกิ๒ดประโยชน์และความสุขแก่ผู้อยู่ใต๒การปกครอง

หลักความจริงอีกประการหนึ่งซึ่งปรากฏในบทละครคือหลักของธรรมะยอมชน๒ะยอมธรรม ซึ่งเป็นค่านิยมในพุทธศาสนาซึ่งมีอิทธิพลต่อการประพฤติปฏิบัติทางการเมือง บทละครเรื่องธรรมะมีชัย และ ธรรมาธรรมะสงคราม ได้สะท้อนปรัชญาการเมืองประการนี้ อันเป็นแนวความคิดที่เทียบเคียงกับเหตุการณ์ของสงครามโลกครั้งที่ 1 และพฤติกรรมในการทำสงครามของเยอรมันใน พ.ศ. 2457 - 2461 ได้ นับว่าเป็นปรัชญาการเมืองที่สอดคล้องกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริง ๆ และมีผลต่อแนวความคิด ความเชื่อ๒ถือของผู้ชม ผู้ควา๒นบทละคร ตลอดจนชาวไทยทั่ว ๆ ไปที่มีต่อประเทศเยอรมัน ผู้ก่อสงครามอย่าง "เหว๒ะศั๒ครุ" และ "อ๒ธรรมะเทว๒น๒ทร"

4. วัฒนธรรมทางการเมือง

วัฒนธรรมทางการเมืองหรือค่านิยมทางการเมืองซึ่งปรากฏในบทละครพระราชนิพนธ์ แสดงให้เห็นถึงขนบธรรมเนียมประเพณีไทย นิสัยของคนไทย สภาวะข้อเท็จจริงที่เป็นอยู่ในสังคมในสมัยรัชกาลที่ 6 และลักษณะการติดต่อสัมพันธ์ระหว่างบุคคลหรือกลุ่มต่าง ๆ ไว้ ว่าเป็นองค์ประกอบของกำลังอำนาจของชาติ ซึ่งส่งผลสะท้อนให้เกิดความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและมีความรู้สึกตั้งใจที่จะทำงานเพื่อส่วนรวม ซึ่งเป็นผลดีต่อประเทศชาติที่กำลังพัฒนาเช่นประเทศไทย

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า ฯ พระราชทานพระราชดำริในเรื่องของวัฒนธรรมทางการเมืองดังนี้

4.1 ชาวไทยควรรักษาและรับทอดขนบธรรมเนียม ประเพณี ความเชื่อ และความนิยมทางการเมืองที่เกี่ยวกับการปกครองโดยมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นองค์พระประมุขของชาติ

4.2 ให้ชาวไทยมีแบบการดำเนินชีวิตเพื่อประโยชน์ของส่วนรวมด้วยความเสียสละ กล้าหาญ และอดทน ตามแบบอย่างบรรพบุรุษไทย

4.3 ให้ชาวไทยมีนิสัยประจำชาติ คือมีความคิดเห็นเป็นของตนเอง ไม่เชื่อหรือคลั่ง
ลัทธิ เว้นแต่จะได้รับการชักจูงด้วยเหตุผลที่ควรเชื่อถือ มีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม และประการ
สำคัญคือมีความรักชาติ* และการกระทำเพื่อประโยชน์ของชาติ

4.4 ให้ชาวไทยสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลโดยไม่มีการแบ่งกลุ่ม ฐานะและชน
ชั้น โดยการสร้างค่านิยมที่มีก่อดีเสมอ ซึ่งเป็นกลไกทางการเมืองที่สามารถจัดความขัดแย้ง
ระหว่างชนชั้น (Class consciousness) และสร้างความเป็นปึกแผ่น (solidarity)
ขวัญ (morals) กำลังใจ (well) รวมทั้งความกระตือรือร้นตั้งใจทำงาน (mo vation)
ของคนในประเทศ อันเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการป้องกันการคุกคามของชาวต่างชาติและ
เป็นกำลังเสริมกองทหารซึ่งมีจำนวนไม่เพียงพอในสมัยนั้น

4.5 ให้ชาวไทยตระหนักถึงภัยที่บ่อนทำลายความมั่นคงทางสังคม เศรษฐกิจและการ
เมือง ซึ่งกำลังเกิดขึ้นภายในประเทศจากการกระทำของชาวต่างชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวจีน
ซึ่งมีบทบาทที่ก่อความยุ่งยากภายในประเทศมาตั้งแต่ พ.ศ. 2419 - 2468 ทั้งที่เป็นส่วนบุคคล
สมาคม จนถึงหนังสือพิมพ์จีน

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ทรงสะท้อนสภาพข้อเท็จจริงที่เป็นอยู่ในชาติ
ขณะนั้นอย่างชัดเจนเฉพาะผู้ที่ประพฤติดนปโปเหมาะสมควร และพระองค์ทรงชี้แนะให้ชาวไทยมีความ
สำนึก มีความรักชาติ เพื่อจะได้ปกป้องผลประโยชน์ของชาติไว้กับชาวไทย ไม่ยอมให้ชาวต่างชาติ
มีอิทธิพลอย่างซึ่งความไม่ความหมายของชาติไทยได้ พระองค์ได้ทรงชี้แนะให้ชาวไทยมีอคติ หรือดู
ถูกชาวต่างชาติ จนลุกลามถึงก่อกำจัดพวกชาวต่างชาติให้หมดสิ้น ทั้งนี้เพราะบทละครพระราชนิพนธ์ที่
กล่าวถึงชาวต่างชาติไว้ชัดเจนคือ หัวใจนักรบ และ ฉวยอำนาจ นั้นได้เสนอผลของการคิด - การ
กระทำที่ชั่วร้ายของชาวจีน และชาวฮิวว่าจะประสบกับเคราะห์กรรมในที่สุด คือ "ชุนเบ้ง" ถูก
ทหารฝ่ายข้าศึกฆ่า และ "สัมมารโศ" คิดจะคบกับ "เบสลิเลียน" จึงถูกจับกุม ถูกละครที่เป็นตัวแทน
ชาวต่างชาติที่คิดมุ่งร้ายต่อชาติไทยนั้นได้รับผลตอบแทนตามกติกรรมในพุทธศาสนาที่ว่า "ทำดีได้ดี ทำ
ชั่วได้ชั่ว" มิใช่จากการทำลายล้างของคนไทย

* บองเตสกีเยอ (Montesquieu) เสนอแนวคิดไว้ในระบบประชาธิปไตยจะต้องสอนให้
คนรักชาติเพราะจะทำให้เรายึดมั่นในผลประโยชน์ของชาติก่อนของตนเอง

ดังนั้นวัฒนธรรมทางการเมืองในบทธศวรรษระราชินิพนธ์ทั้ง 13 เรื่องนี้ ได้เน้นพลังสร้างเสริมความก้าวหน้าของชาติโดยการสร้างความรู้สึกราบรื่นใจในวัฒนธรรมของชาติ จนรู้สึกว่ชาติไทยมีสัญลักษณ์ และลักษณะบางอย่างไม่เหมือนชาติอื่น รวมทั้งเร้าให้ชาวไทยตระหนักถึงภัยของจักรวรรดินิยม ซึ่งไม่เฉพาะด้านการเมืองเท่านั้น แต่ครอบคลุมถึงด้านสังคมและเศรษฐกิจด้วย นอกจากนี้ยังเป็นการปลุกปล้ำความต้องการที่จะร่วมกันของคนในสังคมไทย และปรารถนาที่จะกำหนดอนาคตของตนเองโดยไม่ต้องให้ชาติอื่นมาเกี่ยวข้อง ใ้ว่าจะเป็นค่านั้ลัทธิการเมือง หรือการประพฤติปฏิบัติตามอย่างวัฒนธรรมตะวันตก วัฒนธรรมทางการเมืองที่เสนอมาในบทธศวรรษระราชินิพนธ์ได้สร้างความคิดร่วมกันต่อชาติของชาวไทย ซึ่งยังผลักดันให้เกิดพลังทางการเมืองที่สำคัญ ซึ่งป้องกันมิให้ชาวต่างชาติเข้ามามีอำนาจเหนือชาวไทย รวมทั้งเป็นการปลุกปล้ำความต้องการของคนไทยที่จะทำให้ชาติไทยมีความก้าวหน้าในทุกด้าน ต้องการดำรงความเป็นชาติอิสระ ไม่ให้ตกเป็นอาณานิคมของชาติอื่นไม่ว่าจะโดยตรงหรือโดยอ้อม

อาจจะกล่าวได้อีกประเด็นหนึ่ง ว่าวัฒนธรรมทางการเมืองต่าง ๆ ในบทธศวรรษระราชินิพนธ์เป็นแนวทางการเมืองแบบอุดมการณ์ทางการเมือง พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า ฯ ทรงชักจูงให้ชุมชน ผู้อานบทธศวรรษระราชินิพนธ์เพื่อความเข้าใจค้อยตามด้วยเหตุผล โดยการเสนอเรื่อง มหชนทนา พฤติกรรมของตัวละครบางสั่มเหตุผล แม้ว่าจะมีฉากตัวละครที่สั่มตื้น แต่ก็นำมาใช้กับสภาพสังคม ตัวบุคคลว่สั่มบริบทที่ 6 และการปลุกปล้ำให้ชาวไทยยึดถืออุดมการณ์ทางการเมืองไม่ว่าจะเป็นอุดมการณ์ชาตินิยม หรืออุดมการณ์เผด็จการด้วยอำนาจก็ตาม เป็นสิ่งที่ประชาชนจะเลือกรับมายึดถือปฏิบัติหรือไม่ย่อมได้ ไม่มีความผิดแต่อย่างใด เพราะอุดมการณ์ทางการเมืองในบทธศวรรษระราชินิพนธ์เป็นอุดมการณ์เสรีนิยมและประชาธิปไตย ไม่มัลลไกที่จะควบคุมพฤติกรรมทางการเมืองของคนไทย เพื่อให้เป็นไปตามหลักการของอุดมการณ์เหล่านั้น แต่ถาพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า ฯ ทรงใช้การโฆษณาชวนเชื่อใ้รูปแบบของบทธศวรรษระราชินิพนธ์ที่สนุกสนาน

5. แนวพระราชดำริส่วนพระองค์ทางการเมือง

นอกเหนือจากแนวความคิดทางการเมืองอันเข้าลักษณะศาสตร์แห่งการปกครองดังกล่าวในข้างต้นแล้ว ยังปรากฏแนวพระราชดำริส่วนพระองค์ทางการเมืองของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเจ้าอยู่หัวในเรื่องต่อไปนี้

5.1 สถาบันพระมหากษัตริย์ พระองค์ทรงมีแนวพระราชดำริว่า

5.1.1 พระมหากษัตริย์เป็นผู้ปกครองที่ได้รับมอบฉันทะจากปวงชน ซึ่งปรากฏในพิธีบรมราชาภิเษกพระร่วง ขึ้นครองราชย์กรุงสุโขทัย จึงเป็นเสมือนสัญญาประชาคม (Social Contract) ที่ดอคิดอนิได้ และมีการสืบต่อมาแต่โบราณตามหลักของกฎหมายที่ไทยใช้มาจนเป็นประเพณีนิยม

กษัตริย์จึงไม่สมควรที่ชาวไทย ไม่ว่าจะเป็นพลเรือน ทหาร หรือชาวต่างชาติ จะคิดล้มล้างสถาบันพระมหากษัตริย์ไปเป็นสถาบันผู้ปกครองโดยบุคคลฐานะอื่น ๆ

5.1.2 พระมหากษัตริย์ทรงปฏิบัติในนิติธรรม คือ พระธรรมศาสตร์ ซึ่งเป็นกฎหมายหลักมูลตามประเพณีนิยมของไทย ได้แก่คุณลัทธิและขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีซึ่งเป็นที่นิยมสืบต่อกันกันมาในหมู่ชาวไทย พระมหากษัตริย์ต้องทรงยึดถือและทรงปฏิบัติตามโดยเคร่งครัด เพื่อบำรุงครองประชาชนโดยธรรม

5.1.3 ความสัมพันธ์ระหว่างชาวไทยกับพระมหากษัตริย์มีความใกล้ชิดสนิทสนมดุจบิดากับบุตร พระมหากษัตริย์จึงทรงเป็นผู้นำของประชาชนเช่นบิดาเป็นหัวหน้าแห่งครอบครัว ฉะนั้นพระมหากษัตริย์ทรงมีหน้าที่นำทุกข้าราชบริพารให้แก่ประชาชนและให้ประชาชนได้รับเกียรติ ' ได้รับการยกย่องให้มีความดีใจในการแสดงความคิดเห็นในการปกครองของพระองค์ (ปรากฏชัดใน ฉดวอานาจ)

5.1.4 พระมหากษัตริย์มิได้ทรงมีพระราชอำนาจเด็ดขาด (Absolute) เหมือนกษัตริย์ตอบทบาทของพระมหากษัตริย์ดังเช่นสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ทรงเห็นว่าการใช้พระราชอำนาจโดยเด็ดขาดนั้น ไม่มีผลดีต่อการปกครองอย่างใด และจะต้องเปลี่ยนแปลงอำนาจให้เหมาะสมกับกาลสมัย นั่นคือพระมหากษัตริย์ทรงปกครองโดยธรรมอย่างยั่งยืนในธรรมะเป็นสำคัญ และทรงเป็นสัญลักษณ์ที่ชาวไทยเคารพบูชาตลอดมา

5.1.5 พระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้รักษาราชอำนาจ รักษาเกียรติยศและรักษาอิสริยาภของชาติ จึงทรงกระทำทุกอย่างเพื่อให้ชาติรอดปลอดภัยจากศัตรูให้ดำรงความเป็นชาติที่มั่นคงทุกด้าน และประชาชนมีความสุข ความสมบูรณ์ในชีวิต

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า ฯ ทรงนิยามลัทธิกษัตริย์นิยม (Monarchism)

ทรงเชื่อว่าพระมหากษัตริย์เป็นผู้ปกครองที่เฉลียวฉลาด เป็นผู้รู้ เป็นผู้มีความรู้ และทำประโยชน์แก่ส่วนรวม ดังนั้นประเทศไทยจึงควรมีระบอบการปกครองโดยราชาธิปไตย หรือสถาบันพระมหากษัตริย์นั่นเอง

อย่างไรก็ตามมีบทละครพระราชนิพนธ์บางเรื่อง อาทิ ตำนานเสือป่า เพื่อนตาย พระร่วง ในตอนที่ปลูกฝังให้ยุวมุขอ่านบทละครเกิดความหวงแหนในสถาบันทางการเมือง บทละครได้เสนอเพียง 2 สถาบันคือ ชชาติ ศาสนา ไม่มีการกล่าวถึงสถาบันพระมหากษัตริย์ แต่อย่างใด เช่น "...ควรคำนึงถึงชาติศาสนา" (ตำนานเสือป่า) "...เพื่อไถ่ถอนชาติศาสนา" (เพื่อนตาย) "ช่วยกันเต็มใจไปดุดอง บำรุงทั้งชาติศาสนา" (พระร่วง) จึงนับว่าพระองค์ทรงให้ความสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์รองจากสถาบันชาติ และสถาบันศาสนา

5.2 อุดมการณ์แบบผสมผสาน (Eclectic Ideology) พระองค์ทรงมีแนวพระราชดำริส่วนพระองค์ทางการเมืองผสมระหว่างอุดมการณ์ประชาธิปไตยและสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ซึ่งเข้ากับสภาพสังคมในขณะนั้น กล่าวคือเกิดการเผยแพร่ลัทธิการปกครองแบบประชาธิปไตยอย่างกว้างขวาง ในขณะที่ลักษณะการปกครองยังคงรูปแบบของสมบูรณาญาสิทธิราชย์อยู่ ลักษณะอุดมการณ์อันปรากฏเป็นแนวพระราชดำริส่วนพระองค์ทางการเมือง คือ

5.2.1 แนวการณ์ค้ำชูบุคคล คือพระมหากษัตริย์ กับการรวมตัวเพื่อผลประโยชน์ของส่วนรวม ได้แก่ลูกเสือ เสือป่า หรือสมาคมในรูปแบบอย่างเดียวกับคณะกู้ชาติโคโรเนี่ยน

5.2.2 แนวการณ์ทางสังคม ได้แก่ความกตัญญูต่อชาติ และความเชื่อมั่นในลัทธิประเพณี เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติเพื่อส่วนรวม อีกนัยหนึ่งก็คือทรงเน้นให้ประชาชนมีความกตัญญูต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ ถูกราบสักการะเพื่อปกป้องให้สถาบันนี้ดำรงอยู่ตามประเพณีนิยมของการปกครองของไทย จึงเกิดศูนย์รวมของจิตใจและความสามัคคีในชาติ ซึ่งจะเป็นพลังทางการเมืองในการปฏิบัติเพื่อส่วนรวมในลักษณะอื่น ๆ อีกต่อไป -

5.2.3 แนวการณ์ทรงมีพระราชดำริว่าประเทศไทยมีสถาบันสูงสุดในการปกครองประเทศคือสถาบันพระมหากษัตริย์ซึ่งมีอำนาจในการปกครองแล้ว พระมหากษัตริย์มิได้ทรงใช้พระราชอำนาจโดยเด็ดขาด (Absolute) เพื่อแก้ปัญหาความขัดแย้งทางการเมือง แต่ทรงใช้ "กติกาของความเป็นประชาธิปไตย" (rule of the games) แก้ปัญหาคับขันวิธีนี้ โดยการให้

สติปัญญา เป็นกระบวนการทางการ เมืองต่อสู้ด้วยเหตุผลเพื่อหาวิธีจัดการปัญหามากกว่าจะใช้กำลัง นั่นคือ

ก) ทรงสนับสนุนว่าสถาบันพระมหากษัตริย์มีใช้อำนาจจากเทวสิทธิ์ หรือเป็น เจ้าชีวิตที่ผู้ใดจะละเมิดมิได้ ซึ่งเป็นลักษณะแนวความคิดของการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์

ข) ทรงเห็นชอบด้วยที่ประชาชนเกล้าแสดงความคิดเห็นอย่างเสรีโดยปราศจาก ภัยต่อประเทศชาติ โดยคิดจะปรับปรุงการปกครองให้เหมาะสม และมีกลไกที่สามารถจัดการ ปัญหา ความยุ่งยากในสังคมได้ เติบอง เหมาะสมกับลักษณะวัฒนธรรมทางการเมืองของไทย

5.2.4 ทรงจกแจงให้ประชาชนเลิกยึดถืออุดมการณ์ศักดินา ซึ่งมีความเชื่อดั้งว่าชนชั้น สูง คือพระมหากษัตริย์ ชุนนางข้าราชการ เท่านั้นที่มีสิทธิมีเสียงในการปกครอง และบิณฑสันัก ทางการเมือง แท้จริงแล้วบุคคลธรรมดาสามัญก็มีความสามารถที่จะทำงานเพื่อประเทศชาติได้ เท่าเทียมกัน จึงเป็นการนำไปประชาชนทั่วไปมีจิตสำนึกทางการเมือง รู้ว่าตนเองกระทำกิจการ ทางการเมืองโดยไม่ต้องรอคำสั่งจากผู้ปกครอง หรือเชื่อฟังโดยสมบูรณ์เพียงคนเดียว

5.2.5 ทรงสนับสนุนว่า ถ้าประเทศไทยจะมีการเปลี่ยนแปลงระบบการปกครองแล้ว รัฐบาลแบบรัฐสภา เป็นสิ่งที่เหมาะสมกับประเทศไทย เพราะจะมีพรรคการเมืองเป็นตัวแทนเชื่อมโยง ที่สำคัญของคณะรัฐมนตรีซึ่งเป็นผู้ใช้อำนาจบริหาร และเป็นผู้นำฝ่ายนิติบัญญัติในการออกกฎหมาย โดยยังคงดำรงสถาบันพระมหากษัตริย์ไว้ ซึ่งพระองค์ได้ทรงทวงถึงว่าประเทศไทยจะพร้อมที่จะมีการ เปลี่ยนแปลงระบบการปกครองก็ต่อเมื่อประชาชนมีจิตสำนึกในหน้าที่ของตน เข้าใจลักษณะการ ปกครองเพื่อจะได้ปฏิบัติได้ถูกต้อง มิฉะนั้นแล้วจะทำให้สภาพทางการเมืองยุ่งเหยิง งบประมาณ และชาวต่างชาติจะเข้ามาซื้อสิทธิพลที่เป็นอันตรายต่อประเทศชาติ

ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า ฯ ทรงเป็นนักประชาธิปไตย ทรงเห็นด้วยในหลักการของประชาธิปไตย แต่อาจจะนำมาใช้ในประเทศไทยในขณะนั้นแล้ว จะพบ กับอุปสรรคอย่างใหญ่หลวง กล่าวคือคนไทยส่วนใหญ่ยังคงยึดถือในประเพณีการปกครองแบบสมบูรณา ญาสิทธิราชย์ และใกรับการปกครองด้วยอำนาจเป็นเวลาดาวร้อยปี จึงยากที่จะเข้าใจหลัก การปฏิบัติของระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยซึ่งมีประธานาธิบดีเป็นประมุขโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ระบบการเลือกตั้ง คนไทยมีกานิยมแบบยึดถือตัวบุคคล จึงเป็นอุปสรรคต่อการปกครองแบบ สาธารณรัฐอย่างยิ่ง

อย่างไรก็ตามพระองค์มีใ้ทรงคัดค้านการปกครองแบบสาธารณรัฐ เพราะไม่ปรากฏเนื้อหาการเมืองท่ามกลางคำถามแต่อย่างใด พระองค์ทรงผูกโยงเรื่องราวที่ให้อรรถาธิบายของสภาพทางการเมืองที่เกิดขึ้นในต่างประเทศ และในเมืองสมมุติเช่น คอโรเนีย ในบทละครเรื่อง ฉวยอำนาจ ซึ่งชี้ให้เห็นข้อเสียของระบบการปกครองแบบสาธารณรัฐ และข้อดีของการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ และระบบการปกครอง 2 แบบนี้สามารถผสมผสานกันมาใช้ได้เหมาะสมกับกาลสมัยตลอดจนวัฒนธรรมทางการเมืองของชาติไทย โดยมีเงื่อนไขของความสำเร็จ และประสิทธิภาพของระบอบอยู่ที่คุณภาพของทรัพยากรมนุษย์ในชาติกลไกของรัฐ และคุณธรรมของพระมหากษัตริย์

5.3 พระองค์ทรงปลูกฝังอุดมการณ์นิยมในลักษณะของการสร้างความสามัคคี ความเป็นปึกแผ่นของคนไทย โดยมีจุดรวมอยู่ที่ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ โดยกระตุ้นให้ประชาชนตื่นตัวต่อภัยอันตรายของชาวต่างชาติ และให้กระทำการกิจการต่าง ๆ เพื่อสถาบันทั้ง 3 จึงนับว่าพระองค์ทรงสร้างฐานอำนาจของสถาบันทั้ง 3 ให้เกิดขึ้นในหมู่ประชาชนทั่วไป ในขณะที่เดียวกันก็ทำให้เกิดความน้อยเนื้อต่ำใจแก่เหล่าทหาร ซึ่งบทละครก็กระทบกระเทือนไว้ในรูปแบบของบทละครชวนหัว เรื่อง หนามยอกเยาหนามบ่ง จึงเป็นผลทำให้พลังทางการเมืองของสถาบันพระมหากษัตริย์ในเหล่าทหารในสมัยนั้นได้เสื่อมถอยลงจนถึงขั้นเกิดบาคหมางใจได้ อย่างไรก็ตามบทละครเรื่อง ฉวยอำนาจ ได้เสนอบทบาทของทหารไว้อย่างชัดเจน ซึ่งเป็นการสร้างภาพของทหารที่ถือว่าควรเป็นอย่างใด ดังนั้นบทละครเรื่อง ฉวยอำนาจ จึงเป็นเรื่องที่พยายามสมานความแตกร้างของทหารต่อสถาบันทางการเมืองไว้ได้มากที่สุดทีเดียว

สิ่งที่ผู้วิจัยได้อภิปรายผลมาทั้งหมดนี้ แสดงให้เห็นว่าเนื้อหาในบทละครพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ปรากฏแนวความคิดทางการเมืองทั้งที่เป็นหลักการ ทฤษฎีทางการเมือง และแนวพระราชดำริส่วนพระองค์ทางการเมือง รวมทั้งมีลักษณะเนื้อหาการเมืองส่วนใหญ่สอดคล้องกับวรรณกรรมการเมืองประเภทอื่น ๆ บางเรื่องด้วย ดังนั้นบทละครพระราชนิพนธ์จึงมีลักษณะเป็นวรรณกรรมการเมืองอย่างเด่นชัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทละครเรื่อง พระร่วง และ ฉวยอำนาจ ซึ่งเป็นบทละครที่มีเนื้อหาการเมืองที่ให้ความรู้การเมืองโดยตรง นอก

เนื่องจากการให้ประสบการณ์จากการแทรกแนวคิดเป็นอุทาหรณ์ในโครงเรื่อง บทสนทนา และบทบาทของตัวละครแล้ว

ข้อเสนอแนะ

1. ควรศึกษากันว่าเนื้อหาการเมืองในบทละครซึ่งแต่งโดยนักประพันธ์ในสมัยรัชกาลที่ 6 เพื่อจะได้นำมาของการศึกษากันความมา เปรียบเทียบกับเนื้อหาการเมืองในบทละครพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ว่าได้รับอิทธิพลจากสภาพทางการเมืองในขณะนั้นเหมือนกันประการใด เพราะนักประพันธ์คนอื่นเป็นผู้ยุติการปกครอง จึงอาจเป็นเงื่อนไขที่ทำให้การมองสังคม และการสะท้อนภาพสังคมแตกต่างกันไปจากพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ซึ่งทรงดำรงอยู่ในตำแหน่งของผู้ปกครองได้

2. ควรศึกษากันว่าเชิงเปรียบเทียบเนื้อหาการเมืองในบทพระราชนิพนธ์ประเภทอื่น ๆ เช่น บทความ เรื่องสั้น ฯลฯ ซึ่งทรงพระราชนิพนธ์ในปี พ.ศ. เดียวกัน หรือในช่วงเวลาหนึ่ง ๆ ว่ามีลักษณะแนวพระราชดำริส่วนพระองค์ทางการเมือง หรือเนื้อหาการเมืองประเภทใดที่คล้ายคลึงกัน เพื่อเป็นข้อสรุปได้ว่า "กวีได้รับอิทธิพลจากสิ่งแวดล้อมในสังคม"

3. ควรศึกษากันต่อไปว่า แนวพระราชดำริส่วนพระองค์ทางการเมืองในบทละครพระราชนิพนธ์ทางการเมือง เมื่อได้รับอิทธิพลต่อแนวความคิดทางการเมืองของผู้ปกครองไทยในสมัยต่อมาหรือไม่ ในลักษณะใด และแนวพระราชดำริส่วนพระองค์ทางการเมืองนั้นมีลักษณะของการทำนายอนาคตทางการเมืองของไทยในสมัยต่อมาเป็นประการใด

เพื่อเป็นพื้นฐานการศึกษากันต่อไป ผู้วิจัยขอ สรุปข้อสังเกตบางประการเกี่ยวกับอิทธิพลของแนวพระราชดำริส่วนพระองค์ทางการเมืองในสมัยต่อมา ดังนี้

3.1 เรื่องชาตินิยม บทละครพระราชนิพนธ์แสดงประวัติ ตำนานของชาติพันธุ์บรรพบุรุษของไทย คือเรื่อง ตำนานเสือป่า และการโจมตีชาวจีน ในเรื่อง หัวใจนักบุญ ซึ่งต่อมาในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี ปรากฏว่ามีการส่งเสริมลัทธิชาตินิยมขึ้นอีกในลักษณะที่คล้ายคลึงกัน

3.2 แนวพระราชดำริส่วนพระองค์ทางการเมือง โดยเฉพาะในเรื่องข้อเสียของการ

ปกครองในระบบราชาธิปไตย ได้ปรากฏเป็นเหตุการณ์ทางการเมืองของไทย นับแต่ปี พ.ศ. 2475 จนถึงปัจจุบัน แม้ว่าบทละครเรื่องนั้นคือ อุบยอำนาจ จะสร้างสถานการณ์ในฉากสมมุติ คือเมืองคอโรเนีย ก็ตาม สภาพของการเมืองได้เกิดซบเซาขึ้นในประเทศไทย

3.3 แนวพระราชดำริส่วนพระองค์ทางการเมืองเกี่ยวกับลัทธิเผด็จการทหาร (Fascism) ในเรื่องทนายเอกเอาหนามบ่ง ได้เกิดเป็นจริงกับสภาพการเมืองของไทยภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475.

ឃុំ ត្បូងឃ្មុំ

กมล ทองธรรมชาติ, คร. ประชาธิปไตยกับสังคมไทย ไทยวัฒนาพานิช 2516, หน้า 38 - 108.

กมล สมวิเชียร ศาสตร์แห่งรัฐ เคล็ดไทย 2517, 165 หน้า.

กุดทรัพย์ ชื่นรุ่งโรจน์ "เรียงความเรื่องพระราชนิพนธ์ประเภทร้อยแก้ว" เรียงความเรื่องพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 6 และเรียงความฉบับที่ได้รับรางวัลทุนภูมิพล ๖ พิมพ์ครั้งที่ 1 องค์การการศึกษาคูรุสภา 2504, หน้า 70 - 120.

กุลลาบ นัลลิกะมาศ วรรณคดี วรรณกรรม และวรรณศิลป์ พิมพ์เป็นบรรณาธิการในงานอาปนกิจศพนางรำแพน จำปรัตน์ 6 พฤษภาคม 2516, 207 หน้า.

เกษม ศิริสัมพันธ์ และ นีออน สนิทวงศ์ "แนวพระราชดำริทางการเมืองในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว" หนังสืออ่านประกอบวิชาพื้นฐานอารยธรรมไทย ตอนพื้นฐานทางประวัติศาสตร์ สังคม และการเมือง โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2516, หน้า 15.

เกษม อุทยานิน รัฐศาสตร์ พิมพ์ครั้งที่ 2 ไทยวัฒนาพานิช 2516, หน้า 15.

ขจร สุขพานิช ข้อมูลประวัติศาสตร์สมัยนางเอก สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย 2518, หน้า 295 - 300

—————. "ฐานันดรไพร" หนังสืออ่านประกอบวิชาพื้นฐานอารยธรรมไทย ตอนพื้นฐานทางประวัติศาสตร์ สังคม และการเมือง โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2516, หน้า 69 - 120.

ชจกัญญ์ บุรุษพัฒน์ "บทบาททางการเมืองของชาวจีน" ชาวจีนในประเทศไทย ชจกัญญ์ บุรุษพัฒน์ รวบรวม พิมพ์ครั้งแรก แพรวพินยา 2517, หน้า 43 - 93.

คึกฤทธิ์ ปราโมช, ม.ร.ว. "การปกครองสมัยสุโขทัย" คำบรรยายสัมมนาโบราณคดีสมัยสุโขทัย พ.ศ. 2507 หอสมุดส่วนจำกัดศิวิลพร 2507, หน้า 167.

—————. สถาบันพระมหากษัตริย์ : คำบรรยายวิชาพื้นฐานอารยธรรมไทย ปีการศึกษา 2516 มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร 2518, 30 หน้า.

—————. "สังคมสมัยอยุธยา" หนังสืออ่านประกอบวิชาพื้นฐานอารยธรรมไทย ตอนพื้นฐานทางประวัติศาสตร์ สังคม และการเมือง โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2516, หน้า 31 - 68.

จุลจักรพงศ์, พระองค์เจ้า เจ้าชีวิต แพทย์พิทยา 2505, 602 หน้า.

จุลดา งอนรถ, มด., กำเนิดและความเป็นมาของลัทธิชาตินิยมในประเทศไทย วิทยานิพนธ์
แผนกวิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2513, 198 หน้า.

เจตนา นาควัชร "ข้อคิดเกี่ยวกับการเรียนการสอนวรรณคดีในระดับอุดมศึกษา" สังคมศาสตร์
ปริทัศน์ 11(7) : กรกฎาคม 2516, หน้า 28 - 40.

เจือ สตะเวทิน "สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้ากับภาษาและหนังสือ" ภาษาและหนังสือ 7(5) :
พฤศจิกายน 2515, หน้า 1 - 20.

เจลา ไชยรัตน์ บทเรียนความเรียงพระราชนิพนธ์แต่ละครพุทธในรัชกาลที่ 6 พิมพ์เป็นอนุสรณ์
เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพ ดร.เจลา ไชยรัตน์ 16 เมษายน 2510, 69 หน้า.

ชลธิรา กัลล้อยู่ วรรณคดีปวงชน พิมพ์ครั้งแรก ฝ่ายวิชาการ ส.จ.ม. 2517, 282 หน้า.

✓ ชลัช จงสัมพันธ์ เอกสารคำบรรยายแนวความคิดทางการเมืองเบื้องต้น มหาวิทยาลัยศรีนครินทร
วิโรฒ ประสานมิตร 2518, นับจำนวนหน้าไม่ได้ (อักษราเนา).

ชัย เรื่องศิลป์ ประวัติศาสตร์ไทยสมัย พ.ศ. 2352 - 2458 ตอนที่ 1 ด้านสังคม บ้านเรื่อง
ศิลป์ 2517, 544 หน้า.

ชัยอนันต์ และ ชัยสิริ สมุทรวาณิช "วรรณกรรมการเมืองของไทย" สังคมศาสตร์ปริทัศน์ 11 (7)
กรกฎาคม 2516, หน้า 73 - 78

ชัยอนันต์ สมุทรวาณิช การเมือง - การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองไทย คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลง
กรณ์มหาวิทยาลัย 2519, 295 หน้า (อักษราเนา).

✓ ———. ความคิดทางการเมือง เรื่องขรรฆราชและทศพิศราชขรรฆ สมาคมสังคมศาสตร์
แห่งประเทศไทย 2518, 69 หน้า.

—————. แผนพัฒนาการเมืองฉบับแรกของไทย อักษรสัมพันธ์ 2513, 107 หน้า.

—————. "อุดมการณ์ทางการเมืองของไทย" อุดมการณ์กับสังคมไทย จักรทิพย์ นาทสุภา
รวบรวม สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย 2515, หน้า 13 - 63.

—————. "อุดมการณ์ทางการเมือง หนังสือชุดมหาวิทยาลัยชาวบ้าน อันดับที่ 5 พิมพ์ครั้งแรก
เกล้าไทย 2515, 179 หน้า.

- ชาติชาย วัฒนานนท์ ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศอังกฤษและสหรัฐอเมริกาในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (รัชกาลที่ 1 - 3 : พ.ศ. 2325 - 2394) ปรินธิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร 2517, 248 หน้า
- คว้งราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา นิทานโบราณคดี ศิลปามรรณาการ 2511, 526 หน้า .
- แดง เอกมหาสวัสดิ์ และ รุ่ง วัชรารักษ์ "ละเมิงละคอน" อนุสารวรรณศิลป์ : 2517 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 11 (2) : ธันวาคม 2517, หน้า 23 .
- ~~ศุภ~~ศุภเทพ สุวรรณจินดา "วรรณกรรมการเมือง" อนุสารวรรณศิลป์ : 2517 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 11(2) : ธันวาคม 2517, หน้า 1 - 11 .
- เต็มศิริ บุญสิงห์ และ เจือ สตะเวทิน วิชานาฏศิลป์ (การละครเพื่อการศึกษา) พิมพ์ครั้งที่ 2 องค์การการศึกษาศาสตรา 2514, 380 หน้า ภาพประกอบ .
- ทิพย์สุนเฏร์ นาคชน ละครพูดร้อยแก้ว พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2516, 211 หน้า .
- ชนิต อยู่โพธิ์ (ผู้แปลและเรียบเรียง) วรรณคดีกับประชาคมติการเมือง กรมศิลปากร 2510, 107 หน้า .
- นราธิปพงศ์ประพันธ์, พลตรี พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่น "พระราชพิธีไทยแบบไทย" ปณิกะ ไทยวัฒนาพานิช 2514, หน้า 3 - 13 .
- บัณฑิต เองนิรัตน์ (ผู้แปล) "วรรณกรรมสนทนา : สัมภาษณ์ พาโบล เนรูค้า, ริต้า กิวเบ็คท์ สัมภาษณ์" วรรณกรรมเพื่อชีวิต 1 (1) 5 กันยายน 2515, หน้า 4 - 7 .
- บุญบงศ์ เกศเทศ สถานภาพของสตรีไทยในวรรณกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ ช่วงปี พ.ศ. 2325 - 2394 (รัชกาลที่ 1 - รัชกาลที่ 3) ปรินธิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร 2517, 557 หน้า
- บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, ม.ล. "ข้อสังเกตเกี่ยวกับวรรณคดี" ประชากรศึกษา 11 : มิถุนายน 2510, หน้า 603 - 614

บุญเหลือ เทษสุวรรณ, น.ว. "นักเขียนในฐานะผู้ประกอบศิลปะ" ปากกามันวรรณวิทย์
 สภาคมนักเขียนแห่งประเทศไทย 2518, หน้า 151 - 159

✓ —. "วรรณกรรมการเมือง" ภาษาและหนังสือ 7(4) : ตุลาคม 2515, หน้า 106 - 109.

——. "หัวใจของวรรณคดีไทย" วรรณไวทยากร : วรรณคดี หน้า 55 - 156 โคร่ง
 การตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ สมาคมสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย 2514.

✓ ปทุมพร วัชรเสถียร "วรรณกรรมการเมือง" ภาษาและหนังสือ 7(4) : ตุลาคม 2515,
 หน้า 110 - 114

ประพจน์ ตรีณรงค์ และ สงวน อันคง สารานุกรมวรรณคดี ก้าวหน้า 2505, หน้า 461 - 463.

ประพันธ์ไพรัชพากย์, หลวง "นักการเมืองหรือรัฐบุรุษ" รวมบทความการเมืองเดิม 3 โรง
 พิมพ์สวนทองถิ่น กรมการปกครอง 2511, หน้า 1 - 3.

ประสาธต์ หลักลีลา ประวัติศาสตร์ต่างประเทศ โอเดียน 2503, 324 หน้า.

ปราโมทย์ นาคธรรมพ "การปรับปรุงประเพณีไทยให้สอดคล้องกับความเจริญของบ้านเมือง ตั้งแต่
 รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎ
 เกดเจ้าอยู่หัว" เรียงความเรื่องพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 6 และเรียงความฉบับได้
 รางวัลทุนภูมิพล องค์การคำคุณุสภา 2504, หน้า 296 - 318.

——. "คานิยมของผู้นำกับการพัฒนา" วรรณไวทยากร : รัฐศาสตร์ หน้า 78 - 80
 โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย 2514.

ปรีชา ศรีวาลย์ ประวัติศาสตร์สากลส่วนภูมิภาค ป.ก.ศ., ก.ศ.บ. สื่อการค้า 2500,
 548 หน้า.

ปิ่น มาลากุล, ม.ล. งานละครของพระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราวุธ พระมง
 กกุเกล้าเจ้าแผ่นดินสยาม ไทยวัฒนาพานิช 2518, 381 หน้า

——. ปาฐกถาพิเศษเรื่อง งานละครของพระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราวุธ
 พระมงกุฎเกล้าเจ้าแผ่นดินสยาม โรงพิมพ์คุรุสภา พระสุเมรุ 2516, 63 หน้า

พงศ์อินทร์ ศุขจร "สังคมศึกษาตอน 3 ประวัติศาสตร์ไทย" วิชาชุดครูประกาศนียบัตรวิชากร
 ศึกษาของคุรุสภา องค์การคำคุณุสภา 2505, 287 หน้า

พลกุล อังกินันท์ บทบาทชาวจีนในประเทศไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ปริญญานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร 2514, หน้า 7

๒ พวงร้อย กล่อมเอียง พระบรมราโชบายเกี่ยวกับปัญหาชาวจีนในพระราชอาณาเขต รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ปริญญานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร 2516, 490 หน้า

ไพบูลย์ ช่างเรียน ลักษณะสังคมและการปกครองของไทย พิมพ์ครั้งที่ 2 ไทวันวัฒนาพานิช 2517, 218 หน้า.

มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ กำหนดการแสดงตำนานเสือป่า ณ สโมสรเสือป่า กรุงเทพฯ มกราคบ ร.ศ. 130. มปท. มปป.

———. กุศโลบาย ศรีอยุธยา นามแฝง พิมพ์ครั้งที่ 1 องค์การคำคุณุสภา 2504, 182 หน้า.

———. จดหมายเหตุนายวัน พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ ม.จ.ชัชวาลิต เกษมสันต์ 2517.

———. จับเสือ ม.ด.ปิ่น มาลากุล แปล โรงพิมพ์คุรุสภา ลาดพร้าว 2518, 45 หน้า.

———. ช่างทอง ม.จ.ปิ่น มาลากุล แปล พิมพ์ครั้งแรก โรงพิมพ์คุรุสภา ลาดพร้าว 2519, 35 หน้า.

———. รวมธรรมะสงกรม อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พันเอกพระยาฤทธิรงค์ วัฒนเขต (ทองคำ ไทไชโย) 1 เมษายน 2516, 27 หน้า ภาพประกอบ

———. บทละครพูดเรื่องเพื่อนตาย หาได้ งดการสมรส พิมพ์ครั้งแรก องค์การคำคุณุสภา 2511, 198 หน้า.

———. บทละครพูดเรื่อง หัวใจนักรบ พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระตำราวจโท พระยาอนุชิตชาญชัย (พงษ์ สวัสดิ์-ชูโต) 25 สิงหาคม 2517, 67 หน้า.

———. บทละครเรื่องหมื่นประมาทศาล ตบตา ฉวยอำนาจ และหนามยอกเอาหนามบ่ง พิมพ์ครั้งที่ 1 องค์การคำคุณุสภา 2506, 348 หน้า.

———. พระร่วง พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ คุณหญิงช่อม สूरบดินทรสุรินทรภักย์ (ช่อม จารุจินดา) 21 มีนาคม 2517, 117 หน้า

มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ พระร่วงกับธรรมะมีชัย พิมพ์เป็น "วรรณคดีพิเศษอนุสรณ์"
ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระวรวงศ์พิเศษ (บุญ เทวะผดุง) 17 กุมภาพันธ์ 2502,
79 หน้า

———. ภรรยาชาวราชการสำคัญ A Statesman's Wife ม.ล.ปิ่น มาลากุล แปล
เป็นภาษาไทยโดยรำลึกถึงพระมหากษัตริย์ในอดีต พิมพ์ให้ท่านผู้หญิงคุณหญิง มาลากุล
5 พฤษภาคม 2516, 41 หน้า

———. มัทนะพาธา พิมพ์เป็นที่ระลึกในงานฉาบกิจศพคุณแม่ม่าย บุญธรรมิก 9 เมษายน
2499, 127 หน้า.

———. ร.ท.ด.นพรี ศรีอยุธยา นามแฝง โรงพิมพ์คุรุสภา ลาดพร้าว 2518, 65 หน้า.

———. สถานิศาพระร่วงกวีโคลงและการแสดงตำนานเสือป่า พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า
เจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 6 ทรงพระราชนิพนธ์กับพระมหากษัตริย์ "กรมตำรวจ" ของกรม
ตำรวจ คณะกรรมการอำนวยการจัดงานวีรานุสรณ์จัดพิมพ์เป็นธรรมเนียมบรรณาการใน
งานพระราชทานเพลิงศพ นายพลตำรวจโทหลวงพิชิตกระการ (หลง อัสวรักษ์) 26
กรกฎาคม 2499, นับจำนวนหน้าไม่ได้

มัทนา เกษกมล การวิเคราะห์ในเชิงประวัติศาสตร์เรื่องการเมืองและการปกครอง ในรัชกาล
พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2458 - 2468) วิทยานิพนธ์อักษร
ศาสตร์มหาบัณฑิต 2517, 213 หน้า.

โมรี พิเศษกุล และ เพ็ญ กุสุมา ณ อยุธยา "ประวัติวรรณคดีไทย" ตำราวิชาชุดक्रमัมของ
คุรุสภา วรรณคดีไทยตอน 3 พิมพ์ครั้งที่ 1 องค์การคุรุสภา 2512, 474 หน้า.

วอลเทอร์ เอฟ เวลลา แผ่นดินพระนั่งเกล้า (Siam under Rama III) นิจ ทองโสภิต
(แปล) สมาคมสังฆศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2514

วัลลภา บุรุษพัฒน์ "ความเป็นมาของชาวจีนในประเทศไทย" ชาวจีนในประเทศไทย จัดพิมพ์
บุรุษพัฒน์ รวบรวม พิมพ์ครั้งแรก แพร่พิทยา, หน้า 1 - 42

วิจิตรวาทการ, หลวง ประวัติศาสตร์สากลเล่ม 5 เสริมวิทยะบรรณาการ 2514, 693 หน้า.

วิทย์ ศิวะศรียานนท์ วรรณคดีและวรรณคดีวิจารณ์ พิมพ์ครั้งที่ 3 สมาคมภาษาและหนังสือ
แห่งประเทศไทย 2504, 372 หน้า.

————. วรรณคดีและวรรณคดีวิจารณ์ พิมพ์ครั้งที่ 5 แพร่พิทยา 2518, 218 หน้า.

วิภา เสนานาญ พระผู้ทรงหนังสือ แต่งได้ โรงพิมพ์คุรุสภาพระสุเมรุ 2512, 37 หน้า.

ศักดิ์ ฉาสุกนิรันดร์, ดร. "การเมืองเป็นเรื่องสกปรกจริงหรือ" รัฐสภาสาร 18(9) :
สิงหาคม 2513, หน้า 9 - 25.

ศิดาภกร, กรม สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร 2515, หน้า 91.

สงวน เล็กสกุล เรื่องงานปฏิรูปในรัชกาลที่ 5 มปท. มปป. 120 หน้า.

สกลไศ ชันติวรพงศ์ ความสัมพันธ์ของไทยกับประเทศตะวันตก หนังสือชุดความรู้ทั่วไปฉบับที่ 9
เคล็ดไทย 2517, 125 หน้า.

สมพงศ์ เกษมสิน การปกครองของไทย พิมพ์ครั้งที่ 1 ไทยวัฒนาพานิช 2515, 202 หน้า.

สมโรจน์ สวัสดิ์กิจกุล ณ คยุรยา, คุณหญิง "เรื่องของกาพย์กลอน" จันทร์เกษม 70(2) :
พฤษภาคม - มิถุนายน 2509, หน้า 16 - 26

สมพร ชำนิประศาสน์ "การเปลี่ยนแปลงขนบธรรมเนียมประเพณีซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอม
เกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงจัด" เรื่องความยกพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัว ฉบับได้รับรางวัลที่ 1 องค์การคำคุณสุภา 2504, หน้า 145 - 149.

สลดว โรจนสโรช "การเขียนหนังสือ" จันทร์เกษม 70 : 27 - 59 พฤษภาคม - มิถุนายน
2509, หน้า 27 - 30

สำนวน งามสุข เกล็ดจวนวรรณคดี แพร่พิทยา 2504, 305 หน้า.

สิทธิา พินิจภูวดล และ ประทีป วาทิกทินทร ร้อยกรอง เอกสารประกอบการเรียนภาควิชาภาษา
ไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง 2516, 213 หน้า.

สุจิต บุญบงการ "นิสิตนักศึกษากับการพัฒนาทางการเมืองของไทย" วรรณไวทยาการ : รัฐศาสตร์
หน้า 1 - 31 โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ สมาคมสังคมศาสตร์แห่ง
ประเทศไทย 2514.

สุจิต บุญบงการ "แนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาทางการเมือง" การเมืองและการปกครอง
กมล ทองธรรมชาติ: รวบรวม แผนวิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหา
วิทยาลัย 2513, หน้า 177 - 211

สุนทรพิพิธ, พระยา "ละครพูด" หนังสือพิมพ์ข่าวรายปักษ์ 1 ธันวาคม 2500, หน้า 9 - 10.

เสฐียร พันธรังสี พระราชกรณียกิจโดยย่อของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ระลึก
ในงานพระราชทานเพลิงศพ หลวงชาตัญญูเบคร (เอี่ยม สถาปิตานนท์) 20 มิถุนายน
2502, 72 หน้า

เสลา เรขะรุจิ 6 แผ่นดิน ไทยน้อย นามแฝง คลังวิทยา 2503, 544 หน้า.

เหรียญ ศรีจันทร์, ร.ศ. และ เนตร พูนวิวัฒน์, ร.ศ. หมอลำลิ้งว่าลิ้งภาคปฏิวัติครั้งแรกของ
ไทย ร.ศ. 130 พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานศพ ร.อ.ขุนทวยหาญพิทักษ์ - นายแพทย์เหล็ง
ศรีจันทร์ 19 เมษายน 2503, หน้า 140 - 141

อนุช อภาภิรม เนื้อหา 3 อย่าง" ปากไก่ฉบับวรรณกรรมวิพากษ์ สมาคมนักเขียนแห่งประเทศไทย
ไทย 2518, หน้า 161.

อนุนานราชชน, พระยา การศึกษาวรรณคดีในแง่วรรณศิลป์ เสฐียรโกเศศ นามแฝง ราชบัณฑิตย
สถาน 2507, 176 หน้า.

———. คำของวรรณคดี คลังวิทยา 2509, 384 หน้า.

———. ประวัติตำนานประเทศ เสฐียรโกเศศ นามแฝง บรรณาการ 2515, 284 หน้า.

อมรคุณารักษ์, จุ๊ม อุสึธานีเมืองประชาธิปไตยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว,
หอสมุดแห่งชาติพิมพ์ในงานพระบรมราชานุสรณ์ 10 - 12 พฤศจิกายน 2513, 334 หน้า

———. พระบรมราโชบายทางการเมือง พระราชกรณียกิจสำคัญในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎ
เกล้าเจ้าอยู่หัว พิมพ์ครั้งที่ 1 องค์การคำคุณสภา 2519, 170 หน้า.

———. พระราชพิธีในรัชกาลที่ 6 พระราชกรณียกิจสำคัญในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า
เจ้าอยู่หัว พิมพ์ครั้งที่ 1 องค์การคำคุณสภา 2511, 207 หน้า

อมรคุณารักษ์, จมื่น เหตุการณ์รัชกาลที่ 6 ทรงประกาศสงคราม อุทิศแด่ พระราชกรมโยธิน
สำคัญในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เล่ม 5 องค์การตำราสาร 2512,
 225 หน้า.

อัสนี พลจันทร์ ศิลปการแห่งภาพกลอน อิทรายุทธ (นายผี) นามแฝง เจริญวิทย์การพิมพ์
 2518, 50 หน้า.

อุคม เขยแก้ว การเมืองในประเทศไทย บรรณกิจเทรดดิ้ง 2517, 312 หน้า.

เอ็ม เจ ฮาร์มอน แนวความคิดทางการเมืองจากแปซิฟิกถึงปัจจุบัน เสน่ห์ จามริก แปล พิมพ์
 ครั้งที่ 2 คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2515, 647 หน้า.

Blotner, Joseph, The Political Novel, Doubleday Company, New York, 1955.

Danziger, Maries K., and Johnson, Stuey, W., An Introduction to
Literary Criticism, D.C. Health and Company Boston, 1961.

Howe, Irving, Politics and the Novel, Horizon Press, New York, 1957.

Legouis, Emile, A Short History of English Literature, Boyson, V.F.,
 and Coulson, T. trans., Oxford University Press, Ely House,
 London W.I., 1971.

McLuhan, Marshall, Understanding the Media, New American Library,
 New York, 1964.

Purcell, Victor, The Chinese in Southeast Asia, Oxford University Press,
 London, 1965.

Pye, Lucian W., Aspects of Political Development, Little Brown, Boston,
 1966.

Rhys, Ernest, Classical Poetics of Aristotle on Style by Demetrius...
 J.M. Dent, London, 1943.

Rohrberger, Mary, and others, An Introduction to Literature, Random
 House Inc., New York, 1968.

Somit, Albert, and Tanenhaus, Joseph, The Development of American
Political Science, Little Brown and Co., Boston, 1968.

Skinner, William George, Chinese Society in Thailand : An Analytical
History, Cornell University Press, New York, 1957.

_____. Leadership and Power in Chinese Community of Thailand, Cornell
 University Press, New York, 1958.

Spender Stephen, "Writers and Politics" Partisan Review, Summer, 1967.

Suwanjinda, Tunyatap, Politics Through Literature : An Experiment in Short Stories, A dissertation Submitted in partial fulfillment of the requirement for the Degree of Doctor of Philosophy University of Warshington, 1974.

ភាគដង្ក

ภาคผนวก ก

บทพระราชนิพนธ์รอยแก้ว — ร้อยกรอง

พระราชนิพนธ์รอยแก้ว เท่าที่รวบรวมมี 195 เรื่อง แบ่งเป็นประเภทได้ดังนี้

1. ภาษาและวรรณคดี มี 6 เรื่อง

ควรดูถึงภาษาไทย

คำอธิบายและอธิบายประกอบ เรื่องนารายณ์สิบปาง

บ่อเกิดรวมเกียรติ

พระบรมราชาธิบายในการประพันธ์

พระบรมราชาธิบายวิธีใหม่สำหรับโหราและเขียนหนังสือไทย

พระศุภหศบและเรื่องพิชัยคณินิโถมและราชสุยาภิเษกโดยสังเขป

(สาวิตรี ความเรียง)

2. ประวัติศาสตร์ มี 8 เรื่อง

ชนบปลายแดนดินสมเด็จพระนารายณ์

ผู้ป่วนกับรัสเซีย

ตำนานของชาติย่น

เที่ยวเมืองพระร่วง

เที่ยวเมืองอียิปต์

ประมวลพระบรมราชาธิบายเกี่ยวกับประวัติศาสตร์สยาม

สงครามสืบราชสมบัติโปแลนด์

อเมริกากับเยอรมนี

3. ศาสนาและราชานุศาสน์ มี 10 เรื่อง

กาถาอนุโมทนาในการสมโภชฉลองรถยนต์และเรือพระที่นั่ง

เทศนาเสื่อป่า

เทพเจ้าและสิ่งนารู

ประโยชน์แห่งการอยู่ในธรรม

พระบรมราชาศาสน์แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

พระเป็นเจ้าของพราหมณ์

พระพุทธรูปเจ้าศรีสุริยราช

มงคล 8

โสทรธรรมจริยา (ว่าด้วยเบญจศีล, ว่าด้วยลำดับชั้นกรรม, หมวดยกยตินาทานา,
หมวกกาเมสุมิฉาจารย์)

อำนาจคือธรรม

4. การทวาร การทางประเทศ มี 31 เรื่อง

กฎหมายทะเล

การจูงใจที่เขมรรักเกะและออสเต็นต์

การจลาจลในรัสเซีย

การจมแท่งเรือคูลิตาเนีย

การรักษาทางไมตรี

การรบย่อยอันหนึ่ง

การศึก*

การสงครามป้อมค่ายประชิด

กำลังทัพเรืออิตาลี

ชอบใจเพื่อนจีน**

* การศึก เป็นเรื่องย่อยเรื่องประวัติการปกครองและทหารและเหตุแห่งสงคราม ซึ่งกล่าวถึงเหตุที่เกิดจากผู้หนึ่งแย่งอาหารกัน แต่อำนาจเกียรติยศแห่งพระราช ศาสนา แลอาณาเขต

** จดหมายทรงขอใบจ้าวเงินที่ช่วยกันบริจาคเงินซื้อเรือรบเพื่อป้องกันประเทศ

กดีเรือแอบแปม

ความกระจายแห่งอำนาจเมืองจีน

ความเจริญแห่งปืน

ความฝันของเยอรมัน

ตำนาน ร.พ.ค. เสือคำณสินธุ์ (เกี่ยวกับเรือพิฆาตคอร์บีโด)

ทูตานุทูต

บทสุดท้ายแห่งประวัติเรือเอ็มเค็ม

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับกองทัพเรือไทย

พันแหลม*

ยุทธภัยกระหนาบเป็นกลาง

ร.ร. ล. คอลดลิงวูคิ้วของประเทศอังกฤษ

ราชनावีเป็นพาหนะของกองทัพสกอตอย่างไร

เรือเบอร์เกินเซก

* รวมพระราชนิพนธ์ต่าง ๆ เกี่ยวกับกิจการทหารเรือ ลงพิมพ์ในพระนามแฝงว่า "พันแหลม" ในระหว่าง พ.ศ. 2457 - 2458 ได้แก่เรื่อง ประโยชน์ของเรือรบ ประโยชน์แห่งเรือไต้หน้าให้หัวหรือให้ข้าง เรือรบใหม่ของอังกฤษ กำลังเรือของชาติที่ทำสงครามกันใน พ.ศ. 2457 สถิติแห่งอเมริกาในทะเล เรือไต้หน้าของเยอรมัน ความมหัสจรรย์แห่งการยิงปืนเรือ กิจการของเรือไต้หน้าเยอรมัน การยุทธทางทะเลในยุโรป รายงานยุทธที่อ่าวเฮลิโกแลนด์ เหตุการณ์ยุทธทางทะเลระหว่างเดือนสิงหาคมถึงมีนาคม พ.ศ. 2457 เหตุการณ์ยุทธทางทะเล การยุทธในทะเลเหนือครั้งที่สอง โบมือของนายพลเรือตรีฮอร์ชว็อลท์ ของคาร์ลเคเนลล์ส การตีของคาร์ลเคเนลล์ส การยุทธทางทะเลในเดือนสิงหาคม

เรือเบ็คเกิ้ลอื่น ๆ * (ทรงพระราชนิพนธ์ในพระนามแฝง "พันแหลม")

โลกะสาक्षा

วิธีปราบเรือไถน้ำ

สาเหตุของการสงครามในระหว่างญี่ปุ่นกับรัสเซีย

เสรีภาพแห่งทะเล

หนังสือเนื่องด้วยกรรมทางสงคราม

๐ อาณาเขต

ออกงานครั้งสุคราฐการสงครามของเซอร์ลอคโฮม

5. จดหมายเหตุ มี 2 เรื่อง

จดหมายเหตุประพาสหัวเมืองปักกิ่ง ร.ศ. 128 (ของสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช)

จดหมายเหตุประพาสหัวเมืองปักกิ่ง ตั้งแต่วันที่ 8 เมษายน ถึงวันที่ 31 พฤษภาคม

ร.ศ. 128

6. พระราชดำรัส พระบรมราชโองการ บทความปลุกใจ และเรื่องเกี่ยวกับเสือป่า มี

33 เรื่อง

กรุงสยามเข้าสงครามแล้ว

ขอชวนท่านเป็นแม่หลวง

* คำนำเรื่องสงครามไถน้ำของชิปปะชวโน รั้วของประเทศอังกฤษแสดงความเห็นไปโดยปรกตินในเรื่องสงคราม กองทัพเรือใหญ่ถึงกฤษฎีกาว่าเครื่องกลสังหาร ปัญหาควรคำนึงสำหรับราชธานี การใช้เรือไถน้ำฝ่ายใดได้เปรียบในสงครามคราวนี้ ป็น 17 นิ้ว การยุทธสะเทือนน้ำสะเทือนภานาวิกยุทธกลยุทธลันด์ ความเห็นเอกชนเกี่ยวกับนาวิกยุทธกลยุทธลันด์ การสถาปนาทวีของสหรัฐอเมริกา นาวีอเมริกัน การรบหนานาติในช่องสมุทร ปุ่มแห่งเรือเมอะวะ กิจกรรมของช่างกลนาวี สยามต้องมีนาวีภาความเป็นอยู่แห่งค้ำฟ้าล่าง แดลงกิจการเนื่องด้วยเรือค้ำน้ำ เรือจุกแมคคอคค

— * * * ประโยชน์ของชาติอื่น และบทสนทนาเบ็คเกิ้ลที่พิมพ์ในหนังสือลิตสมัย

ประกาศพระราชกระแส เรื่องพิมพ์พิมพ์นี้ด้วย

ประโยชน์แห่งเสื่อป่าและลูกเสื่อในเวลาสงคราม

ปลูกใจเสื่อป่า

พระบรมราโชวาทแด่เด็กเรียนไทยในประเทศอังกฤษ

พระบรมราโชวาทแก่เพื่อนข้าราชการในพระบรมราชสำนัก เรื่องประเพณีพิธีพระราชนิยม

และกฎหมายแผ่นดิน

พระบรมราโชวาททหาร

พระบรมราโชวาทพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแสดงในงานวิชาชุมนุม

พระบรมราโชวาทพระราชทานแก่กองทหารซึ่งกลับจากงานพระราชสงครามวันที่ 21

กันยายน 2462

พระบรมราโชวาทพระราชทานแด่เด็กเรียนอยู่กับลูกเสื่อ

พระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสตอบในการที่กรมเสื่อป่าพรานหลวงรักษาพระองค์
น้อมเกล้า ฯ ถวายของเนื่องในโอกาสที่กรมเสื่อป่าพรานหลวงรักษาพระองค์ได้ตั้งมาครบ 5 ปีบริบูรณ์

พระบรมราโชวาทเสื่อป่า

พระราชกำหนดหน้าที่เสื่อป่ากองอาสารักษาคความสงบราบคาบ พ.ศ. 2460

พระราชดำรัสในการพระราชทานเลี้ยงเนื่องในการฉลองเรือพระร่วง ณ ศาลา

สหทัยสมาคม วันที่ 9 ตุลาคม พ.ศ. 2463

เมืองไทยจึงตื่นเถิด

ยิวแห่งบูรพทิศ

สำเนาพระราชหัตถเลขาเรื่องสร้างเรือ

หนังสือคู่มือทหารและเสื่อว่ากว่าภัยเรื่องกันป่วย

อัศวภานิศ

7. บันทึกเรื่อง บทความและเรื่องอื่น ๆ ที่ลงในหนังสือพิมพ์ มี 24 เรื่อง

การเสด็จจากพระนคร

กิจการของเบงกอล

ขอบังคับเครื่องแต่งตัวสมาชิกกองเสือป่า ประกาศห้ามไม่ให้ผู้ใดไปได้เป็นสมาชิกใช้
เป็นเครื่องแต่งตัวสมาชิกกองเสือป่า ทำให้ยืมตำแหน่งชั้นนายที่บังคับบัญชาในกองเสือป่า ร.ศ.130

ขอบังคับลักษณะปกครองกองเสือป่าในหัวเมือง

ความเห็น 9 เรื่องของอัสวพาหุ*

ความเห็น 10 เรื่อง**

โคคนคิลล่อ

ไซโย

แบบฝึกหัดเสือป่าราบ

แบบสั่งสอนเสือป่าและลูกเสือ

บทฝึกคติของอัสวพาหุ***

ประกาศกระแสพระบรมราชโองการตั้งคณะขีปนาวุธและที่ปรึกษาสำหรับ
เครื่องราชอิสริยาภรณ์อันมีศักดิ์รามาธิบดี

ประกาศกระแสพระบรมราชโองการ พระราชทานแด่ชาแผ่นดินสยามในวันครบรอบปี
นับแต่กรุงสยามได้ประกาศสงครามแก่ประเทศเยอรมันและอาอสเตรีย สูงการี

* มะพร้าวต้นตก ถูกบังคับให้เป็นจีน วังต้องคึกคึก การภายในในเมืองจีน หุรบศโดยอาชีวะ
การเลือกคนเข้าเป็นข้าราชการ ให้นายบุญชัย เจ้าลัทธิ ไม่ชอบไทย

** ลัทธิเอาอย่าง ความเข้าใจผิด ความเป็นประโยชน์แท้จริง เมื่ออ่านบทความคับแค้นแห่ง
พลเมือง ตัวอย่างสำหรับนักพูด ความนิยมเจตคติความทุกข์เข็ญ ไทยผสมเป็นคนที่ไม่พึงปรารถนา
ไทยผสมระว่างมีพัน

*** เมืองไทยจึงตื่นเถิด ประโยชน์แห่งการอยู่ในธรรม เปรียบนามสกุลกับชื่อแซ่ หลัก
ราชการ ธรรมเนียมลักษณะปกครองคณะนคราภิบาล กฎมณเฑียรบาลว่าด้วยข้าราชการในราชสำนัก
ยุทธภัยและความเป็นชาติโดยแท้

ขอควรสังเกตเมื่ออ่านรายงานนี้แล้ว (ตามความเห็นเอกชน)

คุณและโทษแห่งการมีคู่

คำใช้แทนคำเอกิเตอร์

ความกระจายแห่งอำนาจเรื่องจีน

จดหมายถึง บ.ก. โตตอบจดหมายนายบุญสะอาด

นายหรือชื่อแซ่

ชวนหัว

ตามเสด็จโคราช

ค่าน้ำกริกละคายแม่น้ำ

ทรัพย์สินสารพัด พระราชวิจารณ์หนังสือทรัพย์สินสารพัดของพระยาสุริยานุวัตร (เกิด บุญนาค)

ธรรมเนียมลักษณะการปกครองคณะนกรภิบาล พุทธศักราช 2465

นามขุนนาง

ประโยชน์แห่งถนนในหัวเมือง

เปรียบเทียบนามสกุลกับชื่อแซ่

ผาซากหรือซ้าซาก (ร.จ. โตตอบบทความของ น.ภ.)

พระบรมราชาธิบายเรื่องเกร็ดราชพิธีโบราณของกรุงสยาม

พระยาภักดีบาลไมตรี

ภูเก็ท หรือ ภูเก็จ

ศัพท์สันนิษฐาน "พินิศ" และ "พินิจ"

หลักราชการ

เอกาทศรถ และทศรถ

๘ ๕

เอะ

*
บทความถามคำตอบชวนหัวที่ลงพิมพ์ในหนังสือกุสศสมัย

8. พระราชนิพนธ์ภาษาอังกฤษ มี 5 เรื่อง

Uttarakuru*

A Siam Miscellany**

The Jews of the Orient

Night is Right

Madanabadha (in prose)

9. บันทึกคดี มี 76 เรื่อง

กذبกันที่

การรบยอวันหนึ่ง

กิจการของบารอนมีนเคาเสน

กิจการในราตรี

กำนันคงบ้านโยคี

กำหนดกินน้ำ

ไก่ขาว ไม้เท้าผีสิง หญิงรูปงาม

* พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากรทรงแปลเป็นภาษาไทยชื่อ 'อุตตรกुरु'

** เป็นหนังสือรวมบทความภาษาอังกฤษในหนังสือพิมพ์สยามออฟเซอร์เวอร์มี 5 เรื่อง

The Affairs of China, Education and Unrest in the East, the Failure of the Young Turks, the Fruits of Turkish Constitutionalism, Japan for Example.

ชาวสงคราม *

คนพาดัง

คดีเรือวิคเซมมีนา

คดีลักลอบแหงมทานคร

คดีสำคัญ

ความคืบของคนเรา

เครื่องบินหมายเลข 9

ใครเป็นใคร

ใครเป็นผู้มา

จดหมายจากผู้นั่งถึงผู้นั่ง

จดหมายจากยุโรป

จดหมายนายสุต

จับชาย **

จับพลัดจับพู่

เจ้าชายกับ

ของเป็นเหตุ

* พระราชนิพนธ์เบิกเต็คเค็งตลกขบขัน ทรงแปลและคักแปลงจากหนังสือพิมพ์ **Punch**

ชื่อ "ชาวสงคราม (อย่างกุ)"

** เรื่องสั้น ๆ แบบตลกขบขันและชาวต่างประเทศ 5 เรื่อง มีนับมะพร้าวแข่งกัน สุนัขเห่า
ไม่กัก ประโยชน์ของทหารม้า รักแลกคอกไม้ ว่าด้วยกองทัพรัสเซีย

ตกใจโฮเหตุ
 ๖
 ทนหมาปดายหมา
 ตั้งใจช่วยชาติ
 ๘
 ๙
 ตุกะตุน
 ทดลองความไหวพริบ
 ทดลองวิชาแพทย์
 ทำคุณบูชาโทษ
 ทำตามพินัยกรรม
 นางบิลเลียดคล่องแก้ว
 ๑๒
 เทียงเมืองนรก
 นิทานชวนขัน
 นิทานทหารเรือ*
 นิทานทองอิน**
 ประชันฤทธิ์
 ประชุมเทวคา
 ปีสางสำคัญ

* มี 5 เรื่อง คือ การรักษาไมตรี นารีสนาน ปิณิก ๗ เมโสโปเตเมีย ความลำบากแห่ง
 ลอคินวาร์ การช่วยนางงาม

** มี 2 ชุด ชุดที่ 1 มี นางพระโขนงที่สอง นายสุวรรณภูษโมย ความลับแผ่นดิน
 นายสวัสดิ์ปิตุฆาต ยามามังกะโด เข็มร้อยดอกไม้

ชุดที่ 2 มี ผู้ร้ายผัดคนที่บางขุนพรหม นายจรรยาเศรษฐี ระเด่นลันได สร้อยคอร้อยช้าง
 นายอำเภอบึงกาฬ

ประศิกานแห่งมอสิเออร์บัวโรต์
 ประพฤติการของนายทองอิน รัตนะเนตร์
 นายประพฤติการแห่งนาย เรือเอกจอลเลส์
 เป็ทะเล
 ฝรั่งแมนเป็น
 เพื่อพอใจท่านผู้ใหญ่
 โพรงในหน้าไม้
 แฝ่แซน
 มนุษย์สรวยหรือไมสรวย
 มิสเตอร์มิลเลอร์กับไกเซอร์
 แผลงป่องทอง
 ไม่ต้องการเห็น
 ยาศัวเมา
 ยุทธการสะเทือนน้ำสะเทือนบก*
 โยนะสันรัสต์
 ราตรีนี้มากควยนิยนา
 รายงานการประชุมปาลิเมนต์สยาม
 เรื่องรู้เอาเองเมื่อจบ
 ราฟิงถึง
 คงคู่เป็นหมอกุกับเขาสักครั้ง
 เลี้ยงคินเนอร์ใหญ่

* มี 6 เรื่อง คือ ลอเข้าไพร กลอุบาย เกินคำสั่ง กิจธุระของลูกผู้ชาย วันมีงานหนัก

วิชาของหมอคำ

คินขมกรู

สะเคาะเคาะห

สรวบคอเพ็ชรหรรย

สาวคำท่าเหตุ

สุนทรความตามสวัสดิรักษา

สุนัขวินเษ

แสงสัณฐาน

หนังสือจากเมืองแปร์ก

หัวใจชายหนุ่ม

หูกหวัก

เหตุการณ์ที่เมืองปอร์ตสมัท

เหาะเหิน เค้นอากาศ

ออกงานครั้งสุดท้าย

อัคระวินิษาค

อ้ายมันมือเหล็ก

พระราชนิพนธ์ร่ายกรอง มี 26 เรื่อง

1. ภาพ มี 2 เรื่อง

ภาพให้เรือบุกใหม่

อาเคียบรรพ (คำกาพย์และฉันท์ถวายพรและเคื่อนสติ พระราชทานพระเจ้าบรมวงศ์

เชอพระองค์เจ้าลักขณมีสาวฉันในงานรับพระสุพรรณบัฏ เมื่อวันที่ 8 กันยายน พ.ศ. 2464)

2. กลอนนิราศ มี 1 เรื่อง

นิราศมะเหลเถไถ

3. กลอนสุภาพ มี 2 เรื่อง

สักระวาชบาทะเล

สักระวาทนาหนาว

4. กลอนเสภา มี 1 เรื่อง

บทเสภาสำหรับขับนำและแทรกชู้กระบวนสามัคคีเสวก

5. ลิลิต มี 2 เรื่อง

ลิลิตนารายณ์สิบปาง

ลิลิตพ่ายพิ

6. โคลง มี 12 เรื่อง

กาพย์ห่อโคลงสุภาสิต

โคลงภาวนิตไกรมโโบราณ

โคลงภาวนิต

โคลงแถดงระเบียบพระบาทหลวงเรื่องศุภลักษณ์ว่าครูป

โคลงนิราศประดองยุทธ

บทเบ็ดเตล็ด (บทพระราชนิพนธ์ย่อย ๆ ที่กระจัดกระจายอยู่ตามหนังสือต่าง ๆ

เช่น โคลงสยามานุสติ โคลง กลอน ในหนังสืออุทิศสมิต โคลงแทรกในเรื่องปลุกใจเสือป่า และ โคลงเรื่องสัตรีภาพในหนังสือสมุทรสาร เป็นต้น)

ประมวลสุภาสิตพระราชนิพนธ์

พระราชนิพนธ์โคลงโลกนิติจำดวง

พระราชนิพนธ์ปริศนา (เป็นคำโคลงและความเรียง)

รำพึงถึงพระร่วง (โคลงวิหขุมาลี) อภิปราย (โคลงจิตรดคาแบบโบราณ)

สุภาสิตพระร่วงคำโคลงและการแสดงตำนานเสือป่า

7. ฉันทะ มี 1 เรื่อง

พระนลคำหลวง

8. ฉันท์ มี 4 เรื่อง

คาถาประสิทธิพรยกคณะเสือป่า

มงคลสูตรคำฉันท์

มนตรัฐเสนา "2459"*

9. บทพระราชนิพนธ์ภาษาอังกฤษ

Madanabadha (in verse) **

- บทละคร มีเท่าที่รวบรวมได้ 112 เรื่อง (ร้อยแก้ว 64 เรื่อง ร้อยกรอง 48 เรื่อง)

1. บทละครภาษาอังกฤษ มี 16 เรื่อง

1.1 ได้เค้าเรื่องจากตะวันตก มี 3 เรื่อง คือ

A Good Interpreter (เค้าเรื่องจากละครภาษาฝรั่งเศสเรื่อง

"L' Anglais Tel qu'on le Parle")

The Eliminists (ทรงดัดแปลงจากเรื่องสั้นของ A.E. Johnson's Short-story แปลเป็นบทละครภาษาไทยโดย ม.ล.ปิ่น มาลากุล เรียกว่า "พวกช่างทอน")

The Locusts (ทรงแปลจากบทละครภาษาฝรั่งเศสชื่อ "Les Sauterelles" ของ Emile Fabre ปกรณทัศน์ฉบับเป็นลายพระวราชัตถ์ 15 หน้า มีชื่อภาษาไทยว่า "ตั๊กแตน")

1.2 ทรงพระราชนิพนธ์ช่วยจินตนาการของพระองค์เอง มี 13 เรื่อง

A Man in Khaki (นายเรเน่ ประแดร์ นีกัต์ René Pradère Niquet แปลเป็นภาษาฝรั่งเศสไว้ชื่อว่า L' Homme en Kha-ki และ ม.ล.ปิ่น มาลากุล แปลเป็นภาษาไทยไว้ชื่อว่า จับเสือ)

A Queer Burglary (ทรงแปลจากบทละครเรื่อง ^{ผู้}ร่ายเพลง)

A Real Ghost

* พระราชทานพรวันปีใหม่ ขอความเป็นปรารถนาดีต่อประชาชนให้เสวยสุข ใช้คำประพันธ์วสันตคิลก จำนวน 15 บาท

ทรงพระราชนิพนธ์ไว้ได้ประมาณครึ่งขององค์ที่ 4 ก็สิ้นพระชนม์เสียก่อน

A Statesman's Wife (ม.ล.ปิ่น มาลากุล แปลเป็นภาษาไทยให้ชื่อว่า
ภรรยาข้าราชการสำคัญ)

Coup d' Etat (ทรงแปลจากบทละครเรื่องฉวยอำนาจ)

Isabel *

Lines and Rudd

Madanabādhā (in prose)

Mist Honey-bone **

The Earl of Chaverhouse (ทรงแปลจากบทละครเรื่องน้อย อินทเสน
M. René Pradère-Niguet แปลเป็นภาษาฝรั่งเศสให้ชื่อว่า LeDuc
D' Erretchagay)

The Net (ทรงแปลจากบทละครเรื่องโพงพาง)

The Sheild (ทรงแปลจากบทละครเรื่องหาโลห์)

The Taming of Uncle Gideon (มีชื่อภาษาไทยว่า ทรมานลุงกิเดียน)

บทละครภาษาไทย มี 96 เรื่อง

1. บทละครที่ทรงพระราชนิพนธ์ตามเค้าเรื่องในวรรณคดีไทย รวม 20 เรื่อง

ขุนช้างขุนแผน

ชุดแต่งงานพระไวย (ทรงปรับปรุงจากบทเสภาของเดิม)

* บทละครพระราชนิพนธ์ค้างไว้ ยังไม่มีชื่อ ม.ล.ปิ่น มาลากุลได้ตั้งชื่อตามชื่อตัวละครในเรื่อง
ขึ้นทุกเกล้า ฯ

** ไม่ปรากฏตัวบทละคร เป็นเพียงการสันนิษฐานว่าจะได้ทรงพระราชนิพนธ์ขึ้นเพื่อแสดง
เมื่อราว พ.ศ. 2438

รามเกียรติ์

ชุดประเดิมศึกลงกา มี 3 ตอน

ศุภะสารวันปลอมพล

สุครีพหักฉัตร

องคตส่อสาร

ชุดลีลาหยาบ มี 2 ตอน

สุรปะนขามาหึง

พระรามตามกวาง

ชุดอภิเษกสมรส มี 2 ตอน

ปราบท้าวทะกา

อภิเษกสมรส

กลสุชาจาร

จองถนน

นาคบาศ

นางลอย

เผาลงกา

พรหมาศาสตร์

พระอรชุนกับทศกรรฐ์

พิธีกุมภินยา

พิเภกญักขับ

รามสูรชิงแก้ว

ฤาษีเสียดลูก

สุควาตาร

2. บทละครพุกที่ทรงแปลหรือดัดแปลงจากบทละครตะวันตก มี 25 เรื่อง

กุศโลบาย (ทรงแปลจากเรื่อง A Royal Family ของ Robert Marshall)

เกินทองการ (ทรงแปลจาก Poulailier ของ Tristan Bernard)

เกียรติยศญี่ปุ่น (ทรงแปลจากเรื่อง L' Honneur Japonais ของ Paul Bourde Anthelme)

คดีสำคัญ (ทรงดัดแปลงจาก Un client Serieux ของ Georges Courteline)

งกการสมรส (ทรงแปลจาก The Marriage will not take place ของ Alfred Sutro)

เจ้าคุณเจ้าชู (ทรงแต่งแปลงจาก The Gay Lord Quex ของ Sir Arthur Wing Pinero)

ชิงนาง (ทรงแปลจาก The Rivals ของ Richard Brinsley Sheridan)

ตบตา (ทรงแปลจาก La Poudre aux Yeux ของ Eugene Labiche)

ก่อนรับลูก (ทรงแปลจากเรื่องภาษาอังกฤษของ Pearl Humphrey)

ศึกแตน (ทรงแปลจากเรื่อง The Locusts)

ตามใจทาน (ทรงแปลจาก As You Like it ของ William Shakspeare)

ทหารรอง (ทรงแปลจาก Second in Command ของ Robert Marshall)

นิทาสโมสร (ทรงแปลจาก School for Scandal ของ Richard Brinsley Sheridan)

มิตรแท้ (ทรงแปลจาก My Friend Jarlet ของ Arnold Golsworthy) และ E.B. Norman ต่อมาทรงดัดแปลงข้อสถานที่ ตัวละคร และบทสนทนาบางตอน และทรงใช้ชื่อว่า "เพื่อนตาย"

ผิดวินัย (ทรงแปลจาก French Leave ของ Reginald Berkley)

พฤติกรรมของนักสืบวิลสัน* (เค้าเรื่องแบบเรื่องนักสืบของฝรั่ง)

* บทละครพูดแบบภาพยนตร์ มี 5 ตอน คือ สร้อยคอไข่มุก เนตรพระอิศวร ตัวกอวิลสัน วิลสันปลอม แก่เด่นแทนขจรวิทย์

ร.ต.ด.นนทรี (ทรงแปลจากบทละครภาษาฝรั่งเศส ของอาร์พ็ท มอเรอซ์ กับ บี.

เปราร์ค)

โรมิโอ จูเลียต (ทรงแปลจาก Romeo Juliet ของ William
Shakspcare)

ลามเกี (ทรงแปลจาก L' Anglais tel qu'on le parle ของ Tristan Bernard.)

วิลัยเลือกุก (ทรงแปลจากเรื่อง Les Vivacités de Capitaine Tic
ของ Eugène Labiche และ Edward Martin)

เวนีสวานิช (ทรงแปลจาก The Merchant of Venice ของ William
Shakspcare)

เสือเถา (ทรงแปลจาก Grumpy ของ Horace Hodges และ T.W.
Percyval)

หมอจำเป็น (ทรงแปลจาก Le Médecin Malgré Lui ของ Jean-Baptiste
Poquelin หรือ Molière)

หาเมียให้ฉัน (ทรงแปลจาก Her Husband's Wife ของ A.E. Thomas)

หลวงจำเนียรเดินทาง (ทรงแปลจาก Le Voyage de Monsieur
Perrichon ของ Eugène Labiche)

3. บทละครพูดร้อยแก้วที่ทรงพระราชนิพนธ์ด้วยจินตนาการของพระองค์เองมี 21 เรื่อง

กลแตก

แกแค้น

ชนสมกับน้ำยา

✓ ความคัมไซ

✓ จักการรับเสด็จ

✓ "เจ้าขา, สारวัก"

✓ ฉวยอำนาจ

✓ น้อยอินทเสน

- ✓ บวงมาร
- ✓ ฦรายแมลง
- ✓ พระหันอากาศ*
- ✓ ฟอกไม้ขาว
- ✓ โฟงพาง
- ✓ มหาตมะ
- ✓ เสียบสละ
- ✓ หนังสือ
- ✓ หมายนำบอหนา
- ✓ หมิ่นประมาทศาล
- ✓ หัวใจนักรบ
- ✓ หาโล่ห์ (3 ส่วนวน)
- ✓ เห็นแก่ลูก

4. บทละครร้อยแก้วที่ได้เค้าเรื่องจากอินเดีย มี 3 เรื่อง

นางอุปโกศา* (เป็นธรรมชาติในกาพย์ศรีสาคร)

สาวตรี ปรีชกรวดิศา

5. บทละครร้อยกรองที่ได้เค้าเรื่องจากอินเดีย มี 8 เรื่อง

บทละคร เบิกโรงศีกคำบรรพ์ มี 4 เรื่อง

พระคณศรเสียงา

พระนรสิงหาวตาร

พระภรตเบิกโรง

มหาพลี

* ความเรียงร้อยแก้ว ให้ตัวละครพูดและร้องเอง

บทละครเรื่อง มี 2 เรื่อง

ศกุนทลา

สาววิตรี

บทละครเรื่องสลับลำ มี 1 เรื่อง

ธรรมเนียมละครดงกราม

6. บทละครเรื่องกรงที่ได้แก่เรื่องจากตะวันตก มี 2 เรื่อง เป็นบทละครเรื่องสลับลำ (ละครสังคีต)

วังที (เค้าเรื่อง Makado ของ W.S. Gilbert)

มิกาโก

7. บทละครเรื่องกรงที่ทรงพระราชนิพนธ์ด้วยจินตนาการของพระองค์เองมี 18 เรื่อง

7.1 บทละครพุกคำฉันทน์ มี 1 เรื่อง

มัทนะพาธา

7.2 บทละครพุกคำกลอน มี 2 เรื่อง

ขอมคำคืน

พระร่วง

7.3 บทละครพุกสลับลำ มี 3 เรื่อง

ฉันทใจใหม่

วิวาทพระสมุทร

หนามยอกเอาหนามบ่ง

7.4 บทละครเรื่อง มี 5 เรื่อง

ชื่นใจไม่สมัค

ธรรมะมีชัย

พระเกียรติยศ (ทรงแปลจากบทละครเรื่อง)

พระร่วง (ทรงปรับปรุงจากบทละครพุกคำกลอน)

นิกรมีชัย

7.5 บทละครรำ มี 6 เรื่อง

ท้าวแสนปม

พญามังกร

พญาราชวงส์ (เป็นบทเสภา)

พระเกียรติรถ

พระนาละ

ศกุนคละ

7.6 บทละครดึกคำบรรพ์ มี 1 เรื่อง

ท้าวแสนปม

ภาคผนวก ข

ปลื้มใจด้วยเสียป่าและลูกเสือ* การที่ได้เห็นเสียป่าและลูกเสือครั้งขึ้นได้โดยรวดเร็ว และเป็นที่ยอมรับกันทั้งหลายทั่วถึงกันเช่นนี้ ทำให้เรารู้สึกยินดีหาที่เปรียบได้โดยยาก รู้สึกว่าถึงอย่างไร ก็จะได้เขียนชื่อตนเองไว้ในพงษาวดารตำนานของชาติไทยแล้วอย่างน้อยบรรทัด 1 นับว่าไม่เสียชาติที่เกิดมา ถ้าเสียป่ายังตั้งยั้งยืนอยู่ตราปัด ชื่อเราก็คงจะยังยืนอยู่ได้ตราบนั่น การที่ได้ตั้งเสียป่าขึ้นสำเร็จเช่นนี้ ทำให้เกิดปิติยิ่งกว่าได้ทำสิ่งใด ๆ มาแล้ว เพราะรู้สึกว่าได้เป็นผู้นำทางให้คนไทยรู้จักรักชาติของตน และรู้จักประโยชน์แห่งความสามัคคี เท่านั้นก็เป็นบำเหน็จพออยู่แล้ว เป็นอนุสาวรีย์อันมั่นคงยิ่งกว่ารูปดาวตฤโค ๆ ที่จะพึงสร้างขึ้นได้ด้วยทุนทรัพย์มาก ๆ ยิ่งกว่าที่ได้ลงทุนมาแล้วในการตั้งเสียป่านี้ เมื่อรู้สึกอยู่เช่นนี้แล้ว การที่ผู้ใดจะกล่าวว่าเรารักเสียป่ายิ่งลูกยิ่งเมียก็ยอม เพราะถ้าแม่เมียอย่างปกติ จะได้ลูกอันพึงพาอาไศรยกำลังกันได้เร็วและเป็นจำนวนมากเช่นนี้ฤา นี่ใน 3 - 4 เดือน ลูกเกิดนับกยพัน และมีกวางวังช้างขึ้นพันตาเห็น ผู้ที่เคยคอยคอยประคับประคองก็มาแข็งแรงขึ้นจนเลี้ยงตัวได้มากขึ้นเป็นลำดับ ที่เคยอ่อนแอก็กลับแข็งแรง ที่เคยตามใจตัวอยู่เป็นเนืองนิตย์ก็กลับคิดหามาจิตรของตนให้ถึงผู้อื่นและนึกถึงคุณ ที่เคยส่วมะเลเทเมาอยู่ก็มาคดหย่อนลง และตั้งใจกลับตัวประพฤติให้เรียบร้อย ขอนี้เจ้าพระยาธมมราชอาจพยานให้เห็นปรากฏ ก็ว่า รานชายเหล่าพากันร้องว่าชายตกไป ยังมีหน้าข้าเสียป่าแข่งกันหาซื้อเสียงในทางชวยกองตระเวนจับผู้ประพฤติชั่วต่าง ๆ อยู่แทนทุกวัน เหล่านี้นวนเป็นพยานปรากฏว่าคนไทยเราที่จริงเป็นผู้ที่รักชาติ และปรีใจดี แต่ในเมื่อก่อน ๆ นี้เหมือนหนึ่งคนเอนหลัง การตั้งเสียป่าขึ้นเหมือนปลุกไฟตนขึ้นแล้ว อีกประการ 1 แต่ก่อนนี้ความสามัคคีในหมู่ข้าราชการต่างกระทรวงไม่มีใครจะมีต่อกัน เพราะต่างคนต่างคิดแต่จะหาความชอบความดีในแพ่งของตน และต่างคนต่างมุ่งนิยมอยู่แต่เฉพาะในตัวบุคคลผู้เป็นนายเหนือตน ได้เคยมีผู้นับอยู่มากแล้วเมื่อตอนปลายรัชกาลที่ 5 แต่ยังมีใครหาว่าวางใหญ่ได้เลย ฝ่ายตัวเรานี้ ได้นึกอยู่ว่าเสียป่านี้เองจะเป็นมาชานานที่ถูก แต่ก็ยังมีใครกล่าวพูดขึ้น เพราะรู้สึกตนอยู่ว่าเหมือนหม้อที่เพิ่งจะออกจากโรงเวียนมาใหม่ ๆ และยังไม่พ้นเวลาศึกษา ถ้าจะหาญแสดงความคิดวางยาตามตำราของตนเองขึ้น ก็เป็นการยากอยู่ เพราะยา

นั้นยังมีได้ทดลองให้เห็นคุณปรากฏแก่คนทั้งหลาย ถึงแม้ว่าจะได้ทดลองยานั้นบ้างก็เป็นแต่ในเซตรบ้าน
 ของตนเอง ไม่ใช่ในโรงพยาบาลอันเป็นที่เปิดเผย ครั้นว่าจะทดลองยาโดยทำการใหญ่ ก็
 ยังไม่เป็นที่แน่ใจได้ว่า ผลจะมีอย่างไรบางที่จะกลับตรงกันข้ามก็เป็นได้ ถ้ายานั้นไม่ดี รักษาโรค
 ไม่หายได้โดยรวดเร็ว ก็คงถูกชนาบและถูกเขาหัวเราะเยาะรอบข้าง และทางที่จะสำเร็จก็มีน้อย
 นึก เพราะจะทำการไม่ได้เต็มมือ คงจะได้แสบก ๆ พร่อง ๆ คงจะมีผลได้ช้า เพราะการทดลอง
 ยาถ้าผู้ปกครองโรงพยาบาลไม่เห็นด้วยโดยเต็มที่ ก็คงจะทำไปไม่ได้ตลอดเป็นแน่ และถ้าไม่สำเร็จ
 ไปได้ตามปากที่อวดไว้แล้ว ก็ต้องกลายเป็นคนเสียใจจนตลอดชีวิตแต่ถึงแม้ว่าการทดลองยานั้น
 จะเป็นผลสำเร็จ คือรักษาโรคหายได้ผู้ที่หายแล้วนั้นก็จะต้องรู้สึกนิยมในตัวยาผู้นั้นมากขึ้น
 เป็นแต่ความนิยมนั้นเองจะเป็นเครื่องทำลายหมอนั้น เพราะหมอนอื่น ๆ คงจะต้องมีความดุษยา ก็
 จะพากันคอยแสวงหาความรายได้ด้วยประการต่าง ๆ จนผู้ปกครองโรงพยาบาลระอาหนักเข้า ก็
 จะต้องสั่งให้หมอเจ้าของยาคืนการรักษาคืนใจต่อไปเท่านั้น ข้ออุปมาดังนี้ฉันใด ในเรื่องเสื่อป่า
 ก็อุปมาฉันนั้น หมอนผู้ยาคืนใจข้ออุปมานั้น ถ้าเป็นผู้ที่มีความฉลาดและมีความกลัดกลืนอยู่ได้ ก็คง
 จะเก็บยาคืนไว้ในลุ่มของคน แม้จะใช้ก็ใช้รักษาแต่เพียงคนในบ้านตนเอง ถ้าที่เป็นเพื่อนบ้านคง
 งการโอ้อวดคุณวิเศษแห่งยาของตนไว้ รอหาโอกาสอันดีต่อไป จนเมื่อถึงคราวที่ตนได้รับมอบให้
 เป็นผู้ปกครองโรงพยาบาลเมื่อใด จึงขยายยาออกจากลุ่มฉนั้น ฝ่ายตัวเราในเรื่องเสื่อป่าก็เช่น
 กัน เพราะฉันเจ้าแม่จะมีผู้กล่าวติเตียนเราว่า รู้ทางอันดีที่จะแก้โรคร้ายในตัวของไทยอยู่แล้ว
 เหตุไฉนไม่ขยายออกมาแต่เมื่อรัชกาลก่อนฉนั้นไซ้ ก็จะต้องขอตอบด้วยข้ออุปมาอันกล่าวมาแล้ว
 ทางถึงจะดีปานใด ถ้าขยายออกมาฉิฉเราก็จะกลับกลายเป็นทางร้ายไปได้ และถ้าเป็นไปเสีย
 ดังนั้นก็จะเป็นที่น่าเสียดายมิใช่น้อย ขวงฉีและความคิดดีหายากนาน ๆ จะเกิดขึ้นครั้ง 1 จึงต้อง
 ระวังมิให้เสียไปสู่ญไปโดยไม่พ้อที่ได้เลย

ภาคผนวก ก

จดหมายเหตุราชกิจรายวัน เดือนมีนาคม 2454

พระราชดำริเรื่อง "คอนสติตูชัน" *

...เรื่องราวของผู้อื่นก็จะเห็นชั้นอยู่บ้าง คือจะเห็นชั้นว่าคนยังมีความกตัญญูหาหม่อมอยู่คนนั้น ถ้าจะเป็นผู้ทำการปกครองชาติบ้านเมืองอย่างรับผิดชอบได้ อย่างว่าเก็บรับผิดชอบ ถึงแม่จะปกครองอย่างลักษณะเจ้าแผ่นดินก็คอนสติตูชันก็ไม่น่าจะทำได้ ยังไม่รู้จักเอาความรักชาติเข้ามาในความกตัญญูในใจตนเองแล้ว จะทำการให้เป็นประโยชน์แก่ชาติฝ่ายเดียวอย่างไร

ถ้ามีผู้ต้องการ "คอนสติตูชัน" จริง ๆ มีความมุ่งต่อชาติจริง จะมาร้องฎีกาขึ้นโดยตรง ๆ ขอให้ให้มีคอนสติตูชัน เราเองจะไม่มี ความเห็นแย้งเลย ตรงกันข้าม เราจะยอมพิจารณาว่า จะสมควรยอมตามคำขอของกษัตริย์หรือไม่ ถ้ายังมีคอนสติตูชันได้จะยิ่งดี เพราะเรารู้สึกอยู่แล้วเหมือนกัน ว่าการที่มอบการปกครองไว้ในมือเจ้าแผ่นดินคนเดียวผู้มีอำนาจสิทธิ์ขาดนั้น เป็นการเสี่ยงบุญเสี่ยงกรรมอยู่ ถ้าเจ้าแผ่นดินเป็นผู้ที่มีสติปัญญาสามารถและมีความตั้งใจมั่นอยู่ว่า จะทำการให้บังเกิดผลอันดีที่สุดแก่ชาติบ้านเมืองนั้นแล้วก็จะเป็นการดีที่สุด จะหาหลักปกครองอย่างใดมาเปรียบปานได้โดยยาก แต่ถ้ามองเจ้าแผ่นดินเป็นผู้ที่โง่เขลาเบาปัญญา ขาดความสามารถ ขาดความพยายาม เผลิดเพลี่ยงไปแต่ในความสุขส่วนตัวไม่เอาใจใส่ในหน้าที่ของตน ฉนั้นก็ดี ถ้าเป็นผู้ที่มีน้ำใจ พาลสนับตามหาบุญกุศลและไม่ตั้งอยู่ในราชธรรม เห็นแก่พวกพ้องและบริวารอันสอพลอ และประจบ ฉนั้นก็ดี ประชาชนก็อาจจะได้รับความเดือดร้อน ปราศจากความสุข ไม่มีโอกาสที่จะเจริญได้ ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าเป็นการเสี่ยงบุญเสี่ยงกรรมอยู่

แสดงคุณแห่งลักษณะปกครอง โดยมี "คอนสติตูชัน" ส่วนการมีคอนสติตูชันนั้น เป็นอันดีความไม่แน่นอนไปไต่ถาม เพราะอำนาจมีได้อยู่ในมือคน ๆ เดียว ซึ่งถึงแม้ว่าจะดีชั่วชั่วปานใดก็เปลี่ยน

* พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, จดหมายเหตุและรายวัน, หน้า 48 - 62

ไม่ได้ ประชาชนได้เสียงในการปกครองชาติบ้านเมืองของตนเอง เสนาบดีผู้รับตำแหน่งหน้าที่ปกครองก็รับนิคมชอบต่อประชาชน จำเป็นต้องทำการให้เป็นไปอย่างดีที่สุดที่จะเป็นไปได้ เพราะถ้าแม้ว่าทำการในหน้าที่บกพร่อง ประชาชนไม่เป็นที่ไว้วางใจต่อไป ก็อาจจะร้องขึ้นควยกันมาก ๆ จนเสนาบดีต้องลาออกจากตำแหน่ง คนที่ประชาชนไว้วางใจก็จะได้มีโอกาสเข้ารับตำแหน่งหน้าที่ทำการงานให้ดำเนินไปโดยทางอันสมควรและถูกต้องตามประสงค์แห่งประชาชน เช่นนี้เป็นการสมควรอย่างยิ่ง และถ้าแม่จะกล่าวไปแต่โดยทางว่าเป็นแบบแผนดีถ้าไม่คงไม่มีใครเถียงเลย คงต้องยอมรับว่าดีทั้งนั้น แต่แบบอย่างใด ๆ ถึงแม้ว่าจะดีที่สุดเมื่อเขียนอยู่ในกระดาษ เมื่อใช้จริงเข้าแล้วบางทีก็มีที่เสียหายปรากฏขึ้น ดังปรากฏอยู่แก่ผู้ที่ได้ศึกษาและรู้เหตุการณ์ที่เป็นไปในนานาประเทศ เพราะเหตุหลายประการ จะยกมาว่าแต่พอเป็นสังเขปก็มีอยู่คือ

แสดงโทษอันอาจจะมีมาได้ แม้เมื่อใช้ลักษณะปกครองมี "คอนสติต्यूชัน" 1. ประชาชนยังไม่มีความรู้พอที่จะทำการปกครองตนเองได้ เพราะฉะนั้นอาจที่จะใช้อำนาจอันอยู่ในมือตนในหนทางที่ผิดวิปลาศ บางทีสิ่งซึ่งต้องการให้มีขึ้นทำให้เป็นไป จะไม่เป็นสิ่งซึ่งนำประโยชน์มาสู่ชาติ หากกลับจะให้โทษ แต่ประชาชนมีความเห็นพร้อม ๆ กันมาก ก็ต้องเป็นไปตามความเห็นของพวกมาก ต่อเมื่อกระทำไปแล้วจึงแลเห็นว่าให้ผลร้ายเพียงใด จะบอกอุทาหรณ์ไต่อย่าง 1 คือต่างว่ามีสาเหตุเกิดวิวาทบาดหมางกันกับชาติอีกชาติ 1 ซึ่งถ้าแม่ทำความเข้าใจกันเสียแล้วก็อาจจะเป็นที่เรียบร้อยไปได้ แต่ประชาชนพากันเห็นไปว่าถ้าแม่ยอมผ่อนผันให้จะเป็นการเสียเกียรติยศเสียรัศมีของชาติ ก็อาจจะพากันร้องแข็งแรงแให้ทำสงครามได้ การทำสงครามนั้นในขณะที่กำลังรบพุ่งกันอยู่ไม่สู้จะกระไรนัก เพราะใจประชาชนกำลังอีกเต็ม คิดแต่ถึงส่วนการต่อสู้และหวังเอาไชยแก่ศัตรูเท่านั้น ต่อเมื่อสงบศึกแล้ว จึงจะรู้สึกโทษแห่งการสงคราม คือการทำมาหาเลี้ยงชีพจะเดือดเคือง การค้าขายซึ่งต้องงัดไว้ในระหว่างสงครามนั้น มาจับบังมือทำขึ้นอีกก็ย่อมจะไม่สะดวกเหมือนแต่ก่อน เปรียบเหมือนเครื่องกลไกอันจักรและใบเคลื่อนที่เสียหมดแล้ว กว่าที่จะแก้ไขให้เดินและเรียบร้อยอย่างเดิม ก็เป็นการยากนัก ทั้งการปกครองทั้งที่ถูกต้องจัดการเอาลงระเบียบอีก เมื่อแลเห็นผลแห่งการสงครามนั้นแล้ว ประชาชนจึงรู้สึกตัว ฉะนั้นในกาลสงครามนั้นโคฟายแพ่แก่ศัตรูภายนอกควย ความลำบากยากเข็ญต่าง ๆ อันจะมีมาเป็นเครื่องตามหลักก็จะยิ่งมากขึ้นเป็นทวีคูณเป็นแน่แท้ ที่กล่าวมาแล้วนี้เป็นโทษแห่งการที่ประชาชนอันไม่รู้จักใช้อำนาจจะใช้เองในที่ผิด แต่ยังมียู่อีกประการ 1 ซึ่งควรคำนึงและพิจารณาเหมือนกันคือ

2. ประชาชนรู้สึกตนว่าไม่มีความสามารถที่จะถืออำนาจและใช้อำนาจทุก ๆ คน จึงไว้วางใจมอบอำนาจให้บุคคลบางคนถืออำนาจและใช้อำนาจนั้นแทน บุคคลเหล่านี้คือที่เลือกสรรให้เข้าไปนั่งในรัฐสภา (ปาร์ลีย์เมนต์) เป็นผู้แทนประชาชน ผู้แทนเช่นนี้ ถ้าแม้ว่าประชาชนรู้จักจริง รู้อย่างแน่นอนว่าเป็นคนดีจริงแล้ว จึงเลือกเข้าไปเป็นผู้แทนตน ดังนั้นก็จะไม่มีที่เสียหายจะบังเกิดขึ้นได้เลย แต่ตามความจริงหาเป็นเช่นนั้นไม่ ตามความจริงนั้น ประชาชนโดยมากก็มีกิจธุระทำมาหาเลี้ยงชีพอยู่ด้วยกันทุกคน จะมัวสละเวลาเพื่อกระทำความวิสสาสะกับผู้ที่จะเป็นผู้แทนตนในรัฐสภาที่ไม่ได้อยู่เอง เพราะฉะนั้นแบบธรรมเนียมจึงมีอยู่ว่า เมื่อถึงเวลาจะต้องเลือกผู้แทนเข้านั่งในรัฐสภา ก็มีคน 2 คน ถ้า 3 คน มายืนขึ้นให้เลือกว่าจะชอบคนไหนใน 2 ถ้า 3 คนนั้น เมื่อชอบคนไหนก็เลือกคนนั้น โดยต่างคนต่างให้คะแนนของตน ใครได้คะแนนมากที่สุดก็ได้เข้าไปนั่งในรัฐสภาครั้งนี้ แต่ถ้ามีผู้ที่มาับเลือกแต่คนเดียว ก็นับว่าไม่เป็นปัญหา ประชาชนไม่ต้องลงคะแนน คน ๆ นั้นเป็นอันได้เข้านั่งในรัฐสภาทีเดียว ส่วนการที่จะวัดให้มีคนมาับเลือกนั้น ตามคอนสติทูชันว่า ให้มีผู้ไคย 1 ในเขตรนั้น ๆ เป็นผู้นำขึ้นว่าผู้ใดควรได้รับเลือก ถ้าไม่มีผู้ให้นำเสนอนามใครขึ้นอีกคน 1 แล้ว คนที่ 1 ก็เป็นอันได้เข้ารัฐสภาอยู่เอง แต่ถ้ามีผู้เสนอนามบุคคลไคขึ้นอีกคน 1 จึงต้องนัดวันให้ประชาชนในเขตรนั้นลงคะแนนในระหว่างคน 2 คน ที่ได้มีผู้เสนอนามขึ้น คูณเงิน ๆ เพียงนี้ก็ยังไคอยู่ แต่ตามความจริงนั้นไม่ไคว่าใคร ๆ สักแต่เป็นมนุษย์แล้วก็จะมีโอกาสไครับเลือกได้ ผู้ที่หิยบยกับบุคคลมาให้ราษฎรเลือกนั้น คือคณะฎาปาร์ตีซึ่งมีแย่งกันอยู่ตั้งแต่ 2 ขึ้นไป การที่ต้องมีปาร์ตีนั้น เพราะถ้าแม้ผู้ไคเข้าไปนั่งประชุมในรัฐสภา ต่างคนต่างพูดไป แสดงความเห็นไปตามอัธไคเนติของตน ๆ ทุกคน ก็คงจะไคมีความตกลงกันไคในเรื่องไคเลยสักเรื่องไคเลย จึงต้องเกิดไควิธีจักรวมเป็นคณะ คือผู้ที่มีความเห็นพ้องกันในปัญหาสำคัญ ๆ รวมกันเข้าเป็นคณะฎาปาร์ตี เพื่อจะไคช่วยกันลงความเห็นเหมือน ๆ กันมาก ๆ ในเมื่อเข้าที่ประชุมรัฐสภา ครั้งนี้เป็นที่ไคตั้ง ครั้นเมื่อเวลาจะไคการเลือกสมาชิกเข้ามาใหม่ต่างคณะก็ยอมจะต้องมีความประสงค์ที่จะไคผู้มีความเห็นพ้องกับคณะตนไครับเลือก ต่างคณะจึงต่างจักรวมบุคคลอันพึงประสงค์ไปไครับเลือก และต่างคณะจึงต่างคิคำเนินการไคคนของตนไครับเลือกวิธีคำเนินอันถูกตองตามกฎหมายนั้น คือแ่งสมาชิกแห่งคณะไปไคเที่ยวพูดจาเกลี้ยกล่อมราษฎรไคแลเห็นผลอันไคที่จะพึงมีมา โดยทางที่ไคคณะไคมีโอกาศทำการโดยสควก เมื่อกล่าวมาถึงไคนี้แล้ว ก็ยังไคมีสิ่งไคที่นับว่าเสียหายอันจะบังเกิดมีมาไคจากการไควิธีเช่นนี้ และถ้าความจริงเป็นไปไคแต่เพียงเท่านี้ ก็เป็นอันไคมีไคดี แต่ความ-จริงมีไคหมคอยู่เพียงไคนี้ คือการเกลี้ยกล่อมมิไคไคไคแต่เฉพาะทางไคเดียว

พูดจา ไม่ได้ให้พอใจราษฎรแต่ก๊วยด้อยกว่าเท่านั้น ยังมีพอใจโดยทางอื่น ๆ อีก ทั้งแต่ทางเลี้ยวคุณ จักยานพาหนะให้ไปมาโดยสะดวกและไม่ต้องเสียทุนทรัพย์ จนถึงติดสินบนทรง ๆ เป็นที่สุด คณะใดมี ทุนมากจึงได้เปรียบมากอยู่ ก็ตกลงรวบรวมใจความว่า ราษฎรไม่ได้เลือกผู้แทนของตน เพราะรู้ แน่ว่าเป็นคนดี สมควรจะเป็นผู้แทนตนด้วยประการทั้งปวงฉนี้เลย ตามจริงเลือกบุคคลผู้หนึ่งผู้นี้เพราะ มีผู้บอกให้เลือกญาติคตินบนให้เลือกเท่านั้น เมื่อเป็นเช่นนั้นแล้ว ก็นับว่าผิดความมุ่งหมายเดิมของ คอนสติตูชันแล้ว คืออำนาจไม่ได้อยู่ในมือประชาชนจริง ๆ แต่ไปอยู่ในมือแห่งคนส่วน 1 ซึ่งเป็น ส่วนน้อยแห่งชาติเท่านั้น แต่ถาคนเหล่านี้มีความตั้งใจก็อยู่ และเป็นผู้ที่มีความรักชาติบ้านเมืองของ คน ก็คงจะอุส่าห์พยายามกระทำการงานไปตามหน้าที่อันได้รับมอบไว้นั้นโดยสุจริต แต่ผู้ที่มีความคิด ชื้อตรงต่อชาติฝ่ายเดียว ไม่คิดถึงตนเองฤาผลประโยชน์ของตนเองมีอยู่บ้างฤา เขาใจว่าถึงจะมีก็ จะไม่มากปานใด - คนโดยมากถึงว่าจะรักชาติบ้านเมืองก็มักจะมีความคิดถึงประโยชน์ส่วนตัวเจือปน อยู่เป็นอันมาก คงยังมีความต้องการอำนาจและต้องการผลอันจะพึงมีมาแต่การ เป็นผู้ที่มีอำนาจของ การโอกาสที่จะได้อนุเคราะห์แก่ญาติพี่น้องญาติพ้องญาติกันบ้างเป็นธรรมดาอยู่ ความประสงค์อันนี้ ทำให้เกิดมีผลอัน 1 ซึ่งเชื่อว่าผู้ที่เริ่มคิดวิธีปกครองด้วย "คอนสติตูชัน" มิได้ตั้งใจไว้ว่าจะให้มี คือ

3. เกิดมีคนขึ้นจำพวก 1 ซึ่งเอาการบ้านเมือง (ปอลิติค) เป็นทางหาชื่อเสียง เอาเป็น งานประจำสำหรับทำ เอาเป็นทางเลี้ยงชีพที่เกียจ ที่มีบุคคลทำเช่นนั้นได้นักก็เพราะเหตุผลอันได้ กล่าวมาแล้วในข้อ 2 คือโดยเหตุที่ประชาชนโดยมากมีธุระและกิจการประจำต้องกระทำอยู่ ไม่มี เวลาพอที่จะดูแลฤาคำวิธในทาง "ปอลิติค" จึงยอมให้ผู้ที่เขามีเวลาจะคำวิธทาง "ปอลิติค" นั้น นักแทนพูดแทนไปการที่มีบุคคลจำพวก 1 ซึ่งทำการกิจการทาง "ปอลิติค" ขึ้นนี้ ถ้าจะว่าไปตามตำรา ก็ต้องว่าไม่สมควร เพราะคำว่าว่าการบ้านเมืองให้เป็นไปตามแต่ประชาชนจะเห็นชอบพร้อมกันต่าง หาก การที่มีบุคคลจำพวก 1 ซึ่งหาชื่อทาง "ปอลิติค" มาเป็นผู้คิดแทนดังนี้ ก็กลายเป็นอำนาจอยู่ใน มือของคนจำพวกนี้โดยเฉพาะ จำพวกอื่นถึงจะต้องการอะไร ๆ ก็ไม่ได้สมประสงค์ นอกจากที่ความ ปรารถนาจะไปตรงเข้ากับพวกนักเลงปอลิติค ถ้าจะเถียงว่า การที่เป็นเช่นนั้นนี้มีทางแก้ไขง่าย ๆ คือ จักหาคนที่ไม่ใช่พวก "ปอลิติคเซียน" เข้าไปรับเลือกเสียบ้างก็แล้วกันฉนี้ไซ้ ก็ต้องตอบว่า ขอให้ ฤาความจริงว่าเป็นไปได้ฤาไม่ บุคคลที่เรียกว่าคน "อิสระ" (อินดิเพนเดนซ์) คือไม่ได้อยู่ในปาร์ตีใด ปาร์ตี 1 นั้น นาน ๆ จะหลุดเข้าไปนั่งเป็นเลขาธิการแห่งรัฐสภาได้สักคน 1 ถ้า 2 คน แต่ถึงเข้าไป

ได้แล้วก็ไม่เข้าไปทำประโยชน์อะไร เพราะการงานใด ๆ ที่จะบรรลุถึงซึ่งความสำเร็จได้ก็โดยปรากฏว่าคนโดยมากเห็นชอบพร้อมกัน คือเมื่อตั้งเป็นปัญหาขึ้นในที่ประชุมปาร์ลีย์เมนต์แล้ว เมื่อถึงเวลาลงคะแนนกัน ก็ต้องเป็นไปตามความเห็นของคะแนนข้างมากเสมอ ก็ผู้ที่ลงคะแนนนั้น โดยมากก็จะลงคะแนนตาม ๆ กันสุดแต่หัวหน้าแห่งคณะของตนจะบอกให้ลงทางไหน ผู้ที่เรียกกันว่า "อิสระ" นั้น ไม่มีพวกมีพ้องที่จะนัดจะแนะกัน เพราะฉะนั้นถึงแม้ว่าจะมีความกิดความเห็นดีปานใดก็ตาม แต่ก็คงไม่สามารถจะบังคับทำให้การเป็นไปตามความคิดความเห็นของตนได้ เมื่อการเป็นอยู่เช่นนี้แล้ว จะหาผู้ที่สมัครเข้าไปเป็นสมาชิกอิสระเช่นนั้นก็ยาก ผู้ที่ประสงค์เข้าปาร์ลีย์เมนต์โดยมากจึงมักแสดงตนว่าเป็นผู้เห็นพ้องด้วยปาร์ตี้ใดปาร์ตี้ 1 แล้วแต่จะเป็นการสวดและทรงความเห็นของตนในขณะนั้น ลักษณะปกครองเช่นนี้จึงมีนามปรากฏว่า "ปาร์ตี้ลิสเต็ม" (ลักษณะปกครองด้วยคณะ) คณะผลัดเปลี่ยนกันเข้ารับหน้าที่ปกครอง ถ้าเรียกตามภาษาของเขาคือเป็น "รัฐบาล" (เคาเวอร์นเมนต์) อีกคณะ 1 เรียกว่าเป็น "ผู้คัดค้าน" (ออปโปสิชัน) คณะที่เป็นรัฐบาลนั้นคือคณะที่มีพวกมากในที่ประชุมปาร์ลีย์เมนต์ สามารถที่จะเชื่อใจได้โดยว่าการใด ๆ ที่จะคิดจัดขึ้น แม้ว่าจะเกิดเป็นปัญหาขึ้นในที่ประชุมบ้าง ก็สามารถที่จะทำให้ลงคะแนนกันได้ โดยไม่ต้องวิตกว่าจะต้องแพ้กันในทางจำนวนคะแนน พอเมื่อใดไม่มีความเชื่อใจแน่นอนในข้อนี้แล้ว ถ้าเมื่อทำลงคะแนนแล้วแพ้ยางฝ่ายผู้คัดค้าน ฝ่ายรัฐบาลก็ลาออกจากตำแหน่ง ผู้คัดค้านเข้ารับตำแหน่งแทนต่อไป กลับกันไปมาอยู่เช่นนี้ อีกประการ 1 ในขณะเมื่อปาร์ตี้ใดได้รับหน้าที่ปกครอง ถ้าพูดตามศัพท์อังกฤษว่า "ถืออำนาจ" ("อินเปาเวอร์") ปาร์ตี้ยี่นั้นก็เลือกเอาแต่คนที่มีความพ้องกับตนไปตั้งแต่ไว้ในตำแหน่งหน้าที่ต่าง ๆ ในรัฐบาล เป็นทางรางวัลผู้ที่เห็นพ้องและที่ช่วยเหลือปาร์ตี้ในเมื่อกำลังพยายามหาอำนาจอยู่นั้น พอเปลี่ยนปาร์ตี้ใหม่ได้เขาถืออำนาจ เจ้านาที่ต่าง ๆ ก็เปลี่ยนไปด้วยทั้งคู่ ตั้งแต่ตัวเสนาบดีลงไป การเปลี่ยนเจ้านาที่ที่ทำการงานของรัฐบาลทั้งคู่เช่นนี้ ถ้ายังเปลี่ยนบ่อยเท่าใดก็ยิ่งซอกซ้ามักเท่านั้น การงานก็อาจที่จะเสียหายไปได้มาก ๆ เพราะบางทีคนพวก 1 ได้เริ่มคิดไว้แล้ว แต่ยังมีมันจะได้กระทำไปให้สำเร็จก็มีคนอื่นเข้ามารับหน้าที่เสียแล้ว งานการก็เท่ากับต้องเริ่มริไปใหม่ เขาแลเห็นกันอยู่เช่นนี้ทั่วกัน จึงต้องจัดให้มีคนจำพวก 1 ซึ่งเรียกว่า "ข้าราชการประจำ" ("เปอร์มะเนนต์ ออฟฟิเชียล") ไว้ในกระทรวงและกรมต่าง ๆ ทุกแห่ง เพื่อเป็นผู้ดำเนินการงานของรัฐบาลไปตามระเบียบเรียบร้อย ซึ่งไม่ผิดอะไรกันกับวิธีจัดระเบียบราชการในรัฐบาลแห่งเมืองอันพระเจ้า

แผ่นดินมีอำนาจเต็มเป็นผู้ปกครองนั่นเอง เสนาบดีฤาพวาทว่ากรมกระทรวงที่ผลิตกันเข้าออกอยู่นั้น เป็นแต่ผู้คิดหาการที่จะดำเนินต่อไปอย่างไร เมื่อคิดแล้วก็ต้องมอบให้พวกข้าราชการประจำเป็นผู้ ทำต่อไป จะทำได้แค่ไหนก็แค่นั้น พวกข้าราชการประจำเหล่านี้คือผู้ที่ต้องเห็นใจเห็นอย่างจริง กรากกรว่าลำบากจริง นั่งอหัพพิซจริง ทำการงานของรัฐบาลจริง แต่พวกเหล่านี้ถ้าได้รับบำเหน็จ รางวัลลาภยศถาภานันตรศกดิ์ หามิได้เลย ผู้ที่ได้รับบำเหน็จรางวัลคือผู้ที่มาขึ้นหลัง คือผู้ที่เข้ามา ครอบ คือผู้ที่เป็นพวกพ้องของหัวหน้าปาร์ตี้ที่ถืออำนาจ ถ้าแม้ว่าใคร ๆ ที่มีความรู้พอและพยายาม พยายามที่จะอ่านหนังสือพิมพ์ต่างประเทศอยู่เนือง ๆ และหันตรวจดูอยู่ว่าผู้ที่ได้รับบำเหน็จมีเลื่อนยศ รัชยศใหม่ รัชตรา เป็นต้นเหล่านี้ คือใครบ้าง แล้วและสืบสาวดูว่าบุคคลนั้น ๆ ได้กระทำความชอบ แก่ชาติบ้านเมืองอย่างไรคงจะได้แลเห็นว่า ในจำพวกที่รับบำเหน็จนั้น มีผู้ที่ปรากฏว่าได้ทำประโยชน์ แก่ชาติบ้านเมืองจริง ๆ เป็นส่วนน้อย (และทหารบกทหารเรือ ฯลฯ จะมีนามอยู่ในหมู่ผู้รับบำเหน็จ สูง ๆ ลักคราว 1) โดยมากเป็นผู้มีทรัพย์สินเท่านั้น ซึ่งเห็นได้ว่าการมีทรัพย์สินนั้นแลเป็นเครื่องที่จะ บันดาลให้คนได้รับบำเหน็จ ๓ ๆ ไปก็คล้าย ๆ ซื้อมาเห็นกันได้ วิธีซื้อมัน ไม่ใช่ซื้อมันตรง ๆ มัก เป็นไปทางอ้อม คือทางส่งเงินไปเข้าเรียรายในเงินกองกลางของปาร์ตี้ ปาร์ตี้ใช้เงินกองกลาง นี้สำหรับใช้จ่ายในเมื่อจกให้คนพวกของตนไปรับเลือกเป็นเมมเบอร์ปาร์ลีย์เมนต์ นับว่าเป็นอันได้ ช่วยโดยทางอ้อมเพื่อให้ปาร์ตี้ได้ถืออำนาจ ยกเอาว่าเป็นความชอบแก่รัฐบาล จึงให้บำเหน็จเพื่อ แสดงความพอใจของปาร์ตี้ เมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว ก็ไม่ผิดอะไรกันกับเจ้าแผ่นดินว่าเห็นจรางวัลแก่พวก พ้องของตนที่ประจบประแจง บำเหน็จรางวัลก็ถึงเป็นอันไปได้แก่คนหัวประจบอีก ไม่ใช่ได้แก่ผู้ ที่ทำการงานจริง ๆ คราวนี้ก็จะต้องแก้มันว่าถึงแม้ว่าจะเป็นไปได้เช่นนั้นก็ตาม แต่ถ้าเมื่อใดปรากฏ ขึ้นว่าคณะซึ่งเป็นรัฐบาลมีความลำเอียงตาประพฤติกไม่เป็นยุติธรรม ราษฎรก็อาจจะร้องขึ้นได้ และ อาจที่จะร้องให้คณะนั้นออกจากรัฐบาลเสียได้เพราะฉะนั้นคณะที่เป็นรัฐบาลจำจะต้องระวังอยู่ ขอนิจจริงและถูกของทุกประการตามตำรา แต่ตามความจริงนั้นเป็นอยู่อย่างไร ประชาชนจะร้องทัก ท้วงขึ้นได้ก็โดยอาศัยรยปากแห่งผู้แทนซึ่งได้เลือกตั้งให้เข้าไปเป็นสมาชิกแห่งรัฐสภาอยู่แล้ว ก็ในที่ ประชุมปาร์ลีย์เมนต์นั้น แล้วแต่คะแนนมากและน้อยมิใช่ฤา พวกรัฐบาลเขามีอยู่มาก ถึงใคร ๆ จะ ร้องจะว่าเขาอย่างไร ๆ เมื่อท่าลงคะแนนกับเขาเมื่อใดก็ต้องแพ้เขาเมื่อนั้นอีกประการ 1 การให้ บำเหน็จรางวัลผู้ให้เงิน "ลงขัน" กองกลางของปาร์ตี้ นั้น มิใช่ว่าจะกระทำอยู่แต่เฉพาะปาร์ตี้เดียว ย่อมจะกระทำอยู่ด้วยกันทุกปาร์ตี้ เพราะฉะนั้นปาร์ตี้ใดจะต้องตีเตียนอีกปาร์ตี้ 1 ก็ไม่มีใครฉลาด เป็น

เรื่อง "ไก่เห็นตีนงู งูเห็นนมไก่" อยู่ที่นี่ จึงเป็นการยากที่จะแก้ไขให้หายไปได้ ข้อที่แสดงมาแล้วนี้ ก็นับว่าร้ายอยู่แล้ว แต่ยังมีข้อไปอีกชั้น 1 คือ

4. คณะปาโรตีทั้ง 2 ฝ่ายต่างตกลงกันเสียว่าจะผลักดันกันเข้าเป็นรัฐบาล ผลักเปลี่ยนกันมีโอกาสดูดทุนพวกพ้องของตน เมื่อได้ตกลงกันเช่นนี้แล้วเมื่อใด ก็แปลว่าถึงที่สุดแห่งความเลวทราม เพราะเป็นอันหมดทางที่จะแก้ไขได้ ในระหว่างที่ปาโรตี "ก" เป็นรัฐบาล ก็ดูดทุนพวกพ้องของตนเสียเต็มที่ ฝ่ายปาโรตี "ข" ก็ไม่คัดค้านจริงจังอันใด จะคัดค้านบ้างก็แค่พอเป็นกิริยา เพราะนึกอยู่ว่าไม่ว่าจะถึงคราวฝ่ายตนได้เข้าป็นรัฐบาลบ้าง ความเสียหายอันนี้มีอยู่แก่ปาริลย์เมนต์แทบทุกเมือง แม้แต่ที่เมืองอังกฤษซึ่งนิยมกันว่าเป็นประเทศซึ่งมีปาริลย์เมนต์อันดีที่สุด ก็ยังมีคนอังกฤษเองร้องทูลอยู่ว่า ในเรื่อง "ขายบ่าเห็บ" นั้น ถึงแม้ใคร ๆ จะร้องขึ้นในปาริลย์เมนต์ก็ไม่ใช่ผลอันใด เพราะทั้งคณะลิเบรลและคอนเซอร์เวทีฟพากันคัดค้านปัญหาเสีย มิได้ทันต้องถึงได้ปรึกษากันถาลงกะเนนกันเลย ฝ่ายพระเจ้าแผ่นดินนั้น ถึงแม้ว่าจะทรงทราบเรื่องนี้ ก็ไม่มีอำนาจจะทรงแก้ไขอย่างใดได้ การที่จะประทานบำเหน็จรางวัลแก่ผู้ใด ก็ต้องเป็นไปตามความแนะนำของเสนาบดีเป็นพื้น จะมีที่เลือกประทานเองได้บ้างก็แค่พวกข้าราชการในราชสำนักนั้นเท่านั้น ก็เมื่อในประเทศอังกฤษเป็นเช่นนี้ได้แล้ว ในประเทศอื่นจะเป็นอย่างไร

การมีปาริลย์เมนต์ ถ้าเป็นวิบัติลิดไม่ตัดการฉ้อโกงจากการไม่สม่ำเสมอให้หมดได้ แต่ว่าข้อความที่กล่าวมาแล้วนี้ ก็เป็นแค่หัวข้อบางข้อ ซึ่งตามความเห็นของเราเห็นว่าเป็นสำคัญ และโทษทั้งปวงที่ได้แสดงมาแล้วนั้น อาจจะมีได้ไม่เฉพาะแต่ที่ในประเทศซึ่งใช้ลักษณะปกครองเป็น "ลิมิเตดมอนารคี" ถึงในประเทศที่ใช้ลักษณะปกครองเป็น "วิบัติลิด" ก็มีได้เหมือนกัน การมีปาริลย์เมนต์ที่ดี ถ้าถึงแม้ว่าจะเปลี่ยนลักษณะปกครองเป็นวิบัติลิดไปทีเดียวก็ดี ไม่ตัดการฉ้อโกงจากการไม่สม่ำเสมอให้หมดไปได้เลย ถ้าผู้ถืออำนาจยังมีทางเลือกให้บำเหน็จรางวัลแก่ใคร ๆ ได้ตามใจอยู่ตามใจ คนส่อพลอและหัวประจบก็ยังคงมีอยู่ตามนั้น จะผิดกันก็แต่ชื่อที่เรียกผู้มีอำนาจเท่านั้น แต่ว่ามันก็มีข้อที่ควรคำนึงต่อไปอยู่บ้าง และถึงแม้ว่าจะเป็นข้อที่ไม่พึงใจก็จำจะต้องมองดูตรง ๆ คือ

"เสียงประจำคือเสียงของเทวดา" ความนิยมของคนโดยมากในสมัยนี้ทั่วไปมีอยู่ว่า การที่มอบอำนาจไว้ในมือบุคคลคนเดียว ให้เป็นผู้จัดการปกครองชาติบ้านเมืองคนเดียวนั้น ต้องได้คนที่

คือจริง เก่งจริง สามารถจริง จึงจะควรไว้วางใจให้เป็นผู้ครอบครองได้ โดยไม่ต้องเกรงว่าบุคคลนั้น จะใช้อำนาจในที่ผิดและไม่เป็นประโยชน์จากความสุขแห่งประชาชน แต่การที่จะหาคนเช่นนั้นก็มีใช้อย่างง่าย และถ้าพระเจ้าแผ่นดินไม่เป็นผู้ที่เหมาะสมแก่หน้าที่แล้ว จะเปลี่ยนตัวก็ยาก นอกจากที่เจ้าแผ่นดินนั่นเอง จะมีความรู้สึกว่าเขาไม่มีความสามารถพอที่จะทำหน้าที่ได้ และมีความรักชาติพอ มีใจเด็ดเดี่ยวพอที่จะ สละอำนาจ สละลาภยศและราชสวรรยจึงหลีกไปเสีย เพื่อให้ผู้ที่ประชาชนนิยมมากกว่าได้มีโอกาส ทำการเพื่อบังเกิดผลอันใหญ่ยิ่งขึ้นแก่ชาติบ้านเมือง แต่เจ้าแผ่นดินที่รู้สึกตัวว่าตัวไม่สามารถนั้นก็ หายาก และถึงแม้ว่าจะมีบ้าง การที่จะออกจากการหน้าที่ที่ไม่ใช่ว่าจะทำได้โดยง่าย อาจจะมีเครื่อง ชักขวางอยู่หลายประการ เมื่อเป็นเช่นนั้นแล้ว มหาชนจึงได้พากันค้นหาทางแก้ไขความไม่แน่นอนแห่ง ลักษณะปกครองโดยมีเจ้าแผ่นดินถืออำนาจสิทธิ์ขาดนั้นโดยวิธีใดวิธี 1 บางเมืองก็แก้ไปทางมี "คอนสตีตูชัน" ขึ้น และตัดอำนาจเจ้าแผ่นดินเสียทั้งหมด คงเหลือไว้ไว้แต่อำนาจที่จะห้ามกฎหมาย ("วีโต") บางครั้งบางคราว ก็กับการทำสงครามและเลิกสงคราม แต่ถึงแม้อำนาจทั้ง 3 นี้ ก็ไม่ได้ ไร้ได้โดยลำพัง คงต้องใช้โดยด้วยความแนะนำของคณะเสนาบดีโดยมาก แต่ถึงแม้ตัดอำนาจเจ้า แผ่นดินลงไปปานนี้แล้ว บางชาติก็เห็นไม่พอ จึงเลยเปลี่ยนเป็นรัฐบาลไปอีกรั้ว 1 จึงเห็นได้ว่า ความนิยมของมหาชนเวลานี้เดินไปหาทางประชาธิปไตยคือทางให้อำนาจอยู่ในมือของประชาชนเอง ต้องการที่จะมีเสียงถามมีส่วนในการปกครองชาติบ้านเมืองของตนเองให้มากที่สุดที่จะเป็นไปได้ และ เมื่อความเห็นของคนมาก ๆ ตรงกันเข้าแล้ว ก็ยากที่จะหักทวนถาคัดค้านไว้ได้ คงจะต้องเป็นไปตาม ความเห็นอันนั้นคราว 1 จะผิดกันก็แต่เวลาจะช้าเร็วเท่านั้น นักปราชญ์โรมันจึงได้แสดงเป็นภาษิต ไว้ว่า "Vox populi vox dei" แปลว่า "เสียงประชาคือเสียงเทวดา" ขยายความว่า เทวดาเป็นผู้ที่นิยมกันว่ามีความรู้สามารถจะบันดาลให้สิ่งทั้งปวงเป็นไปตามปรารถนาทุกประการ อันประชาชนซึ่งมีความประสงค์ตรงกันอยู่แล้วโดยมาก และได้แสดงความประสงค์อันนี้ให้ปรากฏชัด แล้ว ก็ไม่มีผู้ใดจะสามารถหักทวนได้ จึงนับว่ามีความรู้เปรียบด้วยเทวดาฉนี้ เมื่อปรากฏอยู่เช่นนั้น แล้ว ก็ไม่มีข้อควรสงสัยเลยเถิดว่า เมืองไทยเรานี้คงจะต้องเป็นไปอย่างประเทศอื่น ๆ ได้เป็นมาแล้ว คงจะต้องมี "คอนสตีตูชัน" อัน 1 เป็นแน่แท้ แต่ถึงแม้การมี "คอนสตีตูชัน" จะมีโทษเช่นที่กล่าวมา แล้วก็ตาม แต่ลักษณะปกครองโดยมอบอำนาจไว้ในมือพระเจ้าแผ่นดินผู้เดียวก็มีโทษอยู่เหมือนกัน (ซึ่งในเวลาบัดนี้ผู้ใดเห็นและรู้สึกอยู่หลายคน) จึงตกอยู่ในปัญหาว่าจะเลือกเอาอย่างไหน และ คำตอบปัญหาอันนี้ ก็มีอยู่แล้วแต่ประชาชนจะเห็นชอบและประสงค์ทั่วกันเถิด ส่วนตัวเราเองนั้น

ยอมรับรู้สึกลูกอยู่ดีว่า การเป็นเจ้าแผ่นดินมีความลำบากปานใด คับใจเพียงใด ที่ยังคงอุทิศหัวใจทำการไป โดยเต็มสติกำลังและความสามารถก็โดยหวังใจให้บังเกิดผลอันดีที่สุดแก่ชาติบ้านเมืองของเราเท่านั้น การใด ๆ ที่เราจะทำไปให้บรรลุถึงซึ่งความสำเร็จได้ ก็ด้วยอาไศรยความปรารถนาแห่งข้าราชการ อันเป็นผู้รับหน้าที่ทำการงานของรัฐบาล ตั้งแต่เสนาบดีลงไปจนถึงผู้มีตำแหน่งหน้าที่น้อย ๆ อาไศรยความไว้วางใจแห่งท่านเหล่านี้ อันมีอยู่ในตัวเรา ไว้วางใจว่ามีความมุ่งมั่นและมีความสามารถพอที่จะเป็นหัวหน้าเป็นนายเหนือเขาทั้งหลายได้ ถ้าเมื่อใดความไว้วางใจอันนี้เสื่อมถอยลงไป ถ้าสิ้นไปแล้ว ตัวเราก็คู่เท่ากับท่อนไม้อัน 1 ซึ่งบุกกกลได้หาขึ้นไว้เป็นเคว็ดตั้งไว้ในศาล จะมีผู้เคารพนับถือก็แต่ผู้ที่มีปัญญาถอย ปราศจากความกึกเทานั้น

ภาคผนวก ง

จดหมายเหตุนิทายกิจรายวันเดือนเมษายน 2454

พระราชดำริเรื่อง "โสเชยลิสต์"

พระศรีอาริย์กับโสเชยลิสต์

เปรียบเทียบผลที่อันจะพึงมีมาในศาสนาพระศรีอาริย์กับโดยทางปกครองตาม

ลัทธิของ "โสเชยลิสต์"

พระศรีอาริย์	โสเชยลิสต์
1. บ้านเมืองจะราบคาบ เพราะคนจะพากัน ใจบุญ ไม่รบราฆ่าฟันกันอีกต่อไป	1. เหมือนกัน เพราะจะเป็นสัมพันธมิตรต่อกัน และกันหมด โดยเหตุที่จะไม่มีเจ้าแผ่นดินฉฉา คนมักใหญ่หาอำนาจในทางสงคราม
2. จะไม่มีใครต้องได้รับความโทมนัสในทาง ได้เปรียบเสียเปรียบเพราะคนทั้งหลาย จะได้รับความเสมอหน้ากันหมด จนกระทั่ง พอออกจากบ้านแล้วจำกันไม่ได้	2. เหมือนกัน คนเสมอกันหมด ไม่มีใครมียศฉา อำนาจสูงกว่าใคร
3. ไม่มีเสรีและไม่มีกษัตริย์ ใครมีอะไรก็มี เท่ากัน	3. เหมือนกัน และเพื่อจะให้เป็นที่ไปเช่นนี้ควรบังคับ ให้ผู้มีทรัพย์เอาทรัพย์ออกเฉลี่ยให้ผู้อื่นไร้ทรัพย์
4. มีตนกลัฟฤทษขึ้น 4 มุมเมือง ใครจะทวง การสิ่งไรก็ไปปลิดเอาที่ตน	4. รวบรวมบรรดาทรัพย์สมบัติในแผ่นดินไว้ใน ปกครองของรัฐบาล เว้น บ่อถ่านบ่อแร่เป็นต้น เพื่อจะได้รวบรวมผลประโยชน์อันเกิดมาแต่ก่อนนั้น ๆ ไว้อุดหนุนผู้ที่ต้องการความอุดหนุน

* พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, จดหมายเหตุและรายวัน, หน้า 68 - 98.

พระศรีอาริย์	โสเชยลิสต์
5. พระสงฆ์จะไม่ติดกับคนอื่นนอกจากมีแต่ยา เหลืงห้อยหู ก็คือแปลว่าเลิกพระพุทธร ศาสนา	5. สาสนาทั้งปวงเลืกหมด เพราะเป็นการชักแก่ ความเจริญของคน เป็นการบังคับจิตใจให้คิด ในทางแคบและเป็นบรรทัดให้เดินไปได้เฉพาะ ทางเดียวเป็นเครื่องบีบสมองคนไม่ให้ใช้ความ คิดของตนเองโดยเต็มที่ ๆ มีอยู่

ในเวลานี้ก็ออกเพียง 5 ข้อ ที่พอจะเปรียบเทียบกันได้ แต่ยังมีอยู่อีกข้อ 1 ซึ่งนี่ออก
บัดนี้ แต่ฝ่ายข้าง "พระศรีอาริย์" เราไม่มี จึงมีได้เอาลงไว้ในตารางเปรียบเทียบ คือพวกโสเชยลิสต์
บางคนมีความเห็นว่า การรวบรวมทรัพย์สินสมบัติเป็นกลางนั้น ก็เพื่อความประสงค์จะมีให้บุคคลใดได้
เปรียบเพื่อนบ้าน เพราะฉะนั้นจึงเห็นควรรวมผู้หนึ่งเป็นกลางเสียด้วย ไม่ใช่ 1 ผู้ใดได้ผู้หนึ่ง
ใดไปเลี้ยงไว้สำหรับเป็นเมียคนผู้เดียว อันจะเป็นทางเอาเปรียบเพื่อนบ้านอยู่ทาง 1 ผู้หนึ่งให้
เป็นกลางสำหรับเป็นมารดาของพลเมืองที่จะเกิดต่อไป เหมือนอย่างธรรมเนียมนี้นางตัวเดียว
สำหรับเป็นนาที่มิใช่ แต่ข้อนี้แม้ในพวกโสเชยลิสต์ด้วยกันก็เห็นว่าแรงเกินไป และจะเป็นทางโทษ
มากกว่าให้คุณ เพราะตามตำราแพทย์ก็มีปรากฏอยู่ว่า หญิงที่ส่วนอนมักไม่มีลูก ถ้ามีลูกทารกก็
ไม่ใคร่จะรอด แม้รอดก็มักไม่เป็นผู้ที่บริบูรณ์ในกำลังกายและกำลังสมอง มักเป็นคนมีโรคภัย
ประจำกายอันเป็นพันธุกรรม มีโรคผีในท้องเป็นอาทิ ถ้าเป็นผู้มีจิตทรพพผลภาพ (เบาเต็ง) ถ้า
เป็นบ้า ถ้ามีจันเป็นคนที่มากด้วยโรคจะค้นหาไม่มีประมาณ เพราะฉะนั้นอย่างไร ๆ ก็คงจะไม่เป็น
พลเมืองดีได้ พวกโซเชยลิสต์จึงยังเก็บขึ้นอีกว่าพวก 1 ซึ่งแนะนำทางที่เขาเอาเรียกว่า "ทางกลาง"
คือผู้ที่จะเป็นสามีภริยากันให้ทำสัญญากันมีกำหนด 5 ปีเป็นอย่างมาก ถ้าอยู่ด้วยกันจนครบกำหนดตาม
สัญญาแล้ว ถ้าไม่พอใจที่จะอยู่ด้วยกันต่อไป ก็ให้เลิกกันไปได้โดยไม่ต้องหย่ากันตามวิธีที่ใช้อยู่บัดนี้
แต่ถ้ายังคงอยากอยู่ด้วยกันต่อไปก็ทำสัญญากันต่อไปอีกได้ ความคิดอันนี้ แม้จะมาแล้วให้ไทยเรา

ก็เห็นจะไม่มีใครตื่นเต้นเห็นอัศจรรย์อะไร เพราะในเมืองเราตามที่เป็นมาแล้วหลวมยิ่งกว่านี้อีก คนไทยเราเป็น "นิ้วเมีย" กันและเล็กกันง่ายอยู่แล้ว จนบางทีถ้าไม่ได้พบกันนาน ๆ ถึงแม้เป็นเพื่อนสนิทก็ไม่อาจที่จะรู้ได้ว่าเมียของเพื่อนนั้นยังคงเดิมตาเปลี่ยนตัวใหม่แล้ว เพราะฉะนั้นในส่วนเฉพาะเรื่องนิ้วเมียนั้น ไทยเราเป็น "โสเชยิสต์" อยู่แล้ว และเป็นคติไปกว่า "ครู" เสียอีก เชื่อว่าถึงแม้ "ครู" ก็คงต้องยอมเช่นนี้

บรรพชาห์กันวินิจฉัยโดยอนุญาโตตุลาการ ข้อ 1 ที่ว่าจะเป็นสัมพันธมิตรทั่วกันหมด จึงจะ
ไม่มีการรบราฆ่าฟันกันอีกต่อไปนั้น ถ้าเป็นไปได้จริงเช่นนี้ก็จะเป็นการดีมาก ไม่มีใครเถียงเลย แต่ปัญหาสำคัญนั้นเมื่ออยู่คือ ทำอย่างไรจึงบรรดาให้เป็นเช่นนั้นได้ มีบางคนตอบว่าจะให้เป็นไปได้ โดยทางใช้วินิจฉัยบรรดาข้อวิวาททั้งปวงทางอนุญาโตตุลาการ (อาร์บิเตรชัน) แต่องค์ของการ วินิจฉัยเช่นนี้ ผู้วิวาทต้องยินยอมทั้ง 2 ฝ่าย จึงจะทำได้ ถ้าข้าง 1 ไม่ยอมแล้ว ก็ใช้ไม่ได้ เพราะ ไม่มีอำนาจที่จะบังคับให้ฝ่ายใดฝ่าย 1 มาขึ้นศาลอย่างเช่นศาลยุติธรรมของบ้านเมือง เช่นในเรื่อง ที่คนชุกดำนศิลาในเมืองอังกฤษหยุดงานเมื่อเร็ว ๆ นี้เป็นตัวอย่าง ข้างเจ้าของบ่อก็ไม่ยอมตาม คำขอของคนชุกดำน คนงานก็จะเอาอย่างใจให้ได้ รัฐบาลอังกฤษนะให้วินิจฉัยโดยอนุญาโตตุลาการ พวกหัวหน้าคนงานก็ไม่ยอม จะออกพระราชบัญญัติใหม่กำหนดค่าแห่งสินจ้าง (" Minimum Wage Bill ") คือจะมีขีดไว้ว่าให้เจ้าของบ่อถ่านให้สินจ้างอย่างต่ำเพียงเท่านั้น ๆ ค่าไปกว่านั้น ไม่ได้ ฉะนั้น หัวหน้าคนงานก็ยังไมยอม ก็ตกลงหมดหนทาง จนพวกคนงานพากันอดอยากหนักเข้าจึง กลับไปทำงานเอง ก็ถ้าแม้การใช้วิธีวินิจฉัยโดยอนุญาโตตุลาการ แม้แต่ในหมู่คนชาติเดียวกันยังไม่ สำเร็จไปได้ดังนี้แล้ว จะหวังให้เป็นการสำรวจได้ในทางวินิจฉัยคดีระหว่างประเทศกับประเทศอย่างไร ก็ยังแลไม่เห็น เพราะฉะนั้นการรบราฆ่าฟันและใช้กำลังต่อสู้ปราบปรามกันนั้น จะเลิกไปด้วยประการ ใดก็ยังไม่แลเห็นเหมือนกัน

"จะได้รับความเสมอหน้ากันหมด" ข้อ 2 ที่ว่าคนจะได้รับความเสมอหน้ากันหมด และจะ เท่ากันหมด ไม่มีใครดีกว่าใคร ถ้ามียศมีอำนาจมากกว่าใครนั้น ถ้าเป็นไปได้จริงเช่นนี้ก็ไม่มีใครเถียงเลยว่าจะเป็นการดียิ่ง เพราะแปลว่าคนไม่ต้องอิจฉา妒ศยากันอีกต่อไป เมื่อไม่มีความอิจฉาซึ่ง กันและกันแล้ว ก็ไม่ต้องสงสัยเลยว่าจะพากันมีความสุขไปทั่วกัน แต่ก็มีปัญหาว่าจะเป็นไปได้จริง เช่นนั้นถ้าไม่ ต่างว่าเลิกเจ้าแผ่นดินเลิกเจ้า และเลิกขุนนางเสียให้หมด เปลี่ยนลักษณะปกครอง

เป็นประชาธิปไตย (ริบลิค) อันตามคำร่ำว่าเป็นลักษณะปกครองซึ่งให้โอกาสให้พลเมืองได้รับความเสมอหน้ากันมากที่สุด เพราะใคร ๆ ก็มีโอกาที่จะได้เป็นถึงประธานาธิบดี ข้อนี้ก็คืออยู่ (ตามคำร่ำ) แต่พิจารณาตามความจริงก็คงจะแสดงให้เห็นได้ว่าไม่มีพลเมืองแห่งใดในโลกนี้ที่จะเท่ากันหมดจริง ๆ เพราะคนทุกคนไม่ได้มีความรู้ความสามารถเสมอกัน ใครมีความรู้สามารถมากก็คงได้เปรียบเพื่อนบ้านที่มีปัญญาสามารถย่อมเยาว์กว่า แต่ใช้จะหมกอยู่เพียงปัญญาและความรู้ ยังความชำนาญ (เอกซปีเรียนซ์) ก็เป็นสิ่งสำคัญอันทำให้คนได้เปรียบซึ่งกันและกันอยู่มาก เพราะทำให้คนมีความเชื่อถ้อยยิ่งในทางปกครองบ้านเมืองด้วยแล้วก็ยิ่งสำคัญ เช่น จีนที่ได้เป็นขบถต่อเจ้าวงศ์เม่งจูจนสำเร็จตั้งเป็นริบลิคขึ้นได้แล้ว ในขั้นต้นก็ได้เลือกขุนยัคขึ้นเป็นประธานาธิบดี แต่ตัวขุนยัคขึ้นเองเป็นคนที่ฉลาดพอที่จะรู้สึกตนว่าไม่มีความสามารถพอที่จะทำการในหน้าที่ผู้ปกครองต่อไปได้ จึงต้องยอมมอบให้ยวนซีโกเป็นประธานาธิบดีต่อไป นี่ก็เป็นพยานอยู่อย่าง 1 แล้วว่าคนไม่เท่ากัน และขุนยัคขึ้นก็รู้สึกว่าไม่เท่ากัน แต่ขุนยัคขึ้นเป็นคนฉลาดจึงไม่รู้สึกแค้นเคืองถาอิจยาวยวนซีโก แต่มิใช่ว่าคนจะเป็นอย่างขุนยัคขึ้นทุกคนก็หามิได้ ดังปรากฏอยู่ในเรื่องพวกจีนชาวปีนังและเมืองแถบนี้ อันพอจะยกมาเป็นตัวอย่างได้ พวกจีนที่ปีนัง สิงคโปร์ เฟเคเร เต็มละเลย์ส เตคส์ ย่างกุ้ง และชวา ฯลฯ เมื่อการขบถแตกเหิมเป็นที่สำเร็จลงแล้ว ได้พากันไปเมืองจีนกันมาก โดยมุ่งไปว่าคงจะได้รับตำแหน่งสูง ๆ เพราะถือว่าตนเป็นพวกพ้องของขุนยัคขึ้น และได้ออกเงินค่าเรียรายมาคนละมาก ๆ บางคนมุ่งหมายไปถึงจะเป็นเจตักก็มี แต่ครั้นไปถึงเขาก็จะตำแหน่งให้ตามความสามารถของตน ๆ มีเงินเดือนคนละ 30 เหรียญ 40 เหรียญ และรัฐบาลจะให้เงินเดือนจริง ๆ ได้เพียงส่วน 70 ใน 100 เท่านั้น (เพราะเงินยังไม่มีพอจะให้เต็ม) มีหน้าข้าบางคนเมื่อเห็นงานเข้าแล้วก็ทำไม่ได้ ต้องพากันกลับมามาก แล้วก็พากันมาโกรธขุนยัคขึ้นว่าไม่อุทิศตนให้เป็นไปตามที่เขาทั้งหลายได้มุ่งมาปรารถนาไว้ เรื่องนี้ก็พอเป็นพยานอยู่ว่าคนไม่เท่ากัน เพราะความสามารถของตนน้อยจึงไม่ได้เสมอหน้ากับเขา และเป็นพยานอีกด้วยว่า คนยิ่งมีความสามารถน้อยยิ่งมีความปรารถนาสูง เมื่อสำเร็จได้ดังปรารถนาแล้วก็มีความไม่พอใจ และก็จะไม่ฟังในเรื่องที่จะมีความอดทนผู้อื่นที่ได้รับตำแหน่งและเงินเดือนสูงกว่าตน ข้อนี้ได้เป็นมาแล้วแก่จีนอย่างไร แก่คนชาติอื่นก็คงเป็นอย่างนั้นเหมือนกัน การที่จะแก้ความไม่เสมอหน้ากันและแก้ความไม่พอใจอันบังเกิดขึ้นแต่ความไม่เสมอหน้ากันนั้น ก็เห็นมีอายุชานานเดียวที่จะแก้ได้ ก็คือระบอบปกครองเป็นอย่างประชาธิปไตยแต่ชานานนี้ก็ได้

มีชาติต่าง ๆ ลองใช้กันมาหลายรายแล้ว มีจีนเป็นที่สุด ก็ยังไม่เห็นว่าเป็นผลที่ได้จริง ไม่น่าวัด "โรค
อิจฉา" และ "โรคมกัใหญ่มกัมาก" แห่งพลเมือง จึงเป็นที่สนใจอยู่ มีคนเมืองไหนที่จะได้รับความ
เสมอหน้ากันยิ่งกว่าไทย

เฉลี่ยทรัพย์ ข้อ 3 ที่ว่าคนทุก ๆ คนควรจะได้รับความสุขเสมอ ๆ กัน เพราะฉะนั้นไม่
ควรที่จะให้คนพวก 1 เป็นเสรีมีทรัพย์สินเป็นสมบัติมากมาย และมีบางคนจนกรอบจนแทบจะหา
อาหารใส่ปากใส่ท้องแต่ละมื้อก็แสนยาก ควรจะพอมีพอกินทั่ว ๆ กันดังนี้ พวกโสเชยลิสตซ์ชี้แจงว่า
การที่มีคนจนก็เพราะมีคนมั่งมี คือคนมั่งมีรวบรัดเอาสมบัติไปไว้ในมือของตนเสียหมด จึงไม่มีสมบัติ
เหลือมาถึงมือคนอื่นได้ ฝ่ายคนมั่งมีนั้นก็มีทรัพย์สินเหลือเพื่อจนสามารถที่จะใช้สุรุ่ยสุร่ายได้ในทาง
บำรุงความสุขส่วนตัว ทรัพย์สินที่คนมั่งมีใช้ในทางบำรุงความสุขส่วนตัวนั้น ถ้าแม่เป็นของคนจนก็
จะเกินพอในทางที่จะจับจ่ายใช้สอยในทางที่จำเป็นโดยแท้ เมื่อเป็นอยู่เช่นนี้เขาจึงได้ครองหาวิธี
แก้ คือคิดว่าให้เอาทรัพย์สินสมบัติทั้งสิ้นมาเฉลี่ยเป็นส่วนตัว ๆ กันแล้วให้พลเมืองทุกคนได้รับส่วนแบ่ง
เท่ากัน เมื่อได้ทำเช่นนี้แล้วก็จะเป็นอย่างอื่นได้รับความสุขเสมอหน้ากัน จะไม่มีเสรีไม่มีคนจน มีแต่
คนมีทุนทรัพย์เสมอ ๆ กันทั้งสิ้น ความคิดอันนี้เขาก็เห็นก่นา แต่เมื่อคิดดูก็ยังมิมีเหตุอยู่อีก ซึ่งน่า
ถามและน่าฟังคำตอบ คือ

(ก) การเฉลี่ยและแบ่งทรัพย์สินนั้น จะทำแต่ครั้งเดียว ถ้าทำครั้งเดียว คนที่เกิดมา
ภายหลังเวลาที่แบ่งนั้นจะไม่เสียเปรียบ ถ้าตอบว่า ไม่เสียเปรียบ เพราะคงเป็นลูกของคน
ที่ได้รับส่วนแบ่งแล้ว เพราะฉะนั้นก็คงได้รับมรดกของพ่อ ข้อนี้จริง แต่คนทุก ๆ คนจะมีลูกเท่า ๆ
กัน ถ้า สมมุติว่านายแดงกับนายเขียวเป็นผู้ที่ได้รับส่วนแบ่งแล้ว ถ้างงว่าไปเงินไปคนละแสนบาท
นายแดงมีลูก 2 คน ซือนายดำกับนายค่อน เมื่อนายแดงตายลง นายดำกับนายค่อนคงจะได้รับเงิน
เป็นส่วนมรดกคนละห้าหมื่นบาท ฝ่ายนายเขียวมีลูกคนเดียว ซือนายขาว เมื่อนายเขียวตาย นาย
ขาวคงได้รับมรดกเต็มแสนบาท ดังนั้นนายขาวก็มั่งมีกว่านายค่อนถึงเท่าตัวแล้ว ถ้าไม่เฉลี่ย
ทรัพย์สินกันใหม่อีกคนทั้ง 3 นี้ก็ไม่เสมอหน้ากันเสียแล้ว และยิ่งหลาย ๆ ชั่วคนไปอีก ก็จะมีคน
เสมอหน้ากันน้อยลงไปเป็นลำดับ แต่นอกจากการที่ทรัพย์สินแยกออกไปดังกล่าวแล้วนั้น ก็ยังมีอีกทาง 1
คือ คนบางคนที่ยังทำงาน รับจ้างทำการงานต่าง ๆ ก็คงได้สินจ้างแทนค่าแรงที่ออกฤาเป็นค่า
ความคิดที่ดี ในไม่ช้าคนที่ขยันและคนที่มีความคิดที่ดีของที่ต้องใจคนอื่น ก็คงจะได้รับสินจ้างมากขึ้น

สินก็จะไปสะสมอยู่ในมือคนชั้นนั้นอีก ในไม่ช้าก็อาจจะเป็นผู้ที่มีทรัพย์สินมากกว่าเพื่อนบ้านที่ไม่
 ชยันเท่าๆ ที่ไม่มีความคิดจะขายเขาได้อีก คนที่ทำการงานและที่ค้าขายถึงมีรายจ่ายเขาก็มีรายรับ
 พอเป็นทางเพิ่มเติมทรัพย์สินที่พร่องไป ถ้าทำงานก็ค้าขายก็ รายรับก็อาจจะถึงแก่ท่วมรายจ่าย
 จนเก็บสะสมสินรายที่ท่วมรายจ่ายนั้นไว้ได้จนเป็นคั้งมีได้ ฝ่ายผู้ที่ไม่ทำการงานและไม่ค้าขาย มี
 แต่รายจ่ายออกไป ไม่มีรายรับ ทรัพย์สินก็จะต้องร่อยหรอลงไปทุกที จนไม่ช้าก็อาจจะถึงแก่หมดตัว
 เป็นคนจนไปได้ ถ้าแม้ว่าไม่มีการเปลี่ยนทรัพย์สินกันใหม่อีกครั้งหนึ่ง ก็เป็นอันว่าคนคงกลับลงเป็นเคา
 เดิม คือคงมีคนมั่งมีบางคนจนบ้าง ไม่เสมอหน้ากัน ไม่ได้รับความสุขเสมอกันได้ ตกลงเป็นการ
 ที่เปลี่ยนทรัพย์สิน ไม่มีผลจริงจังถึงปรารถนา เป็นยาที่ไม่บำบัดโรคได้

(ข) เมื่อการเปลี่ยนครั้งเดียวเห็นว่าไม่เป็นการเพียงพอแล้ว ก็ควรจะคิดวิธีเปลี่ยน
 เรื่อย ๆ ไป ตามกาลสมัยอันสมควร ฉะนั้นได้ฤาไม่ ลองตรองดูที่ ต่างว่าได้จัดการเปลี่ยนแล้ว
 และต่างว่านายเขียวกับนายแดงได้รับส่วนแบ่งไปคนละแสนบาทแล้ว ค่อยมานายเขียวไปที่ร้านนาย
 แแดงซื้อขนมจากนายแดงเป็นราคา 50 สตางค์ ถ้านายเขียวยังถือขนมชิ้นไว้เมื่อยังไม่กินก็ยังไม่
 เป็นไร แต่พอกินเข้าไปแล้ว ขนมชิ้นก็หมดราคา แต่เบี้ย 50 สตางค์ (ถ้าเงิน 2 สลึง) ที่นายเขียว
 ไขซื้อขนมชิ้น ก็ยังคงมีราคาอยู่เท่าเดิม ถ้าถ้าจะหักราคาแบ่งและของอื่น ๆ ซึ่งนายแดงต้องลงทุน
 ซื้อหามาเพื่อทำขนมชิ้น ที่เสียว่า 20 สตางค์ นายแดงก็ยังคงได้กำไรอยู่ 30 สตางค์ คือนายแดง
 เป็นอันจะมีเงินขึ้นเป็น 100,000 บาท 30 สตางค์ ฝ่ายนายเขียวสละเงินเหลืออยู่เพียง
 99,999 บาท 50 สตางค์ เท่านั้น ถ้าย้ายไปคิดติดตามเอา 20 สตางค์ ซึ่งนายแดงได้ใช้ซื้อของ
 ทำขนมชิ้น คิดเปลี่ยนเฉพาะในส่วนนายเขียวกับนายแดงให้ได้มีเงินเสมอกัน คือให้มีคนละ
 99,999 บาท 50 สตางค์นี้ ก็แปลว่าจะต้องเรียกเอาเงินจากนายแดงมาเพื่อให้นายเขียว
 40 สตางค์ จึงจะได้มีจำนวนเงินเสมอกัน ถ้าเช่นนั้นก็แปลว่า นายเขียวได้กินขนมที่นายแดงได้
 ออกนำหักน้ำแรงทำ เสียเงินให้เพียง 10 สตางค์เท่านั้น ฝ่ายนายแดงผู้ออกแรงทำขนมให้นายเขียว
 กิน กลับต้องเข้าเนื้อไป 10 สตางค์ ทั้งนี้ ก็ยังขยับกลับยังต้องเสียทรัพย์สินนี้ ใครเล่าจะเป็นผู้ทำ
 งาน สู้ทนขี้เกียจอยู่ไม่ได้ แต่ถ้ามองจะท้วงว่า ราย 20 สตางค์ที่นายแดงได้ลงทุนไปนั้นถ้าจะเปลี่ยน
 กันหมดทั่วไป นายแดงก็คงได้คืน เป็นอันไม่ต้องเสียอะไรนี้ ก็จะต้องรับว่าจริงอยู่ แต่ถาเช่นนั้น
 นายเขียวก็คงได้ทรัพย์สินมาจนเต็มจำนวนเหมือนกัน แปลว่ากินขนมของเขาเปล่า ๆ ที่เขียว ยิง

ร้ายใหญ่ แต่อุทธรณ์ที่ยกมานี้ดูเหมือนเป็นเรื่องหมุมหมิมเต็มที่ และยังคงคัดค้านได้อีกกว่าการเฉลี่ยจะมานั่งทำอยู่ทุกวันที่ทุกวันทำไม ก็กำหนดวันเดือนให้เป็นเวลาเฉลี่ยเสียเป็นคราว ๆ ก็แล้วกัน เอาไว้เมื่อทรัพย์สินไหนถูกขายไปมาก ๆ แล้ว จึงเฉลี่ยใหม่ครั้ง 1 ปี เอาเป็นตกลงกำหนดลงไปว่า 3 เดือนเฉลี่ยครั้ง 1 ถ้าจะเอาปีละครั้งก็ได้ แต่ถ้าปีละครั้งน่าจะกลัวจะมีคนบางคนรู้สึกความเดือดร้อนอยู่บ้าง เพราะมีคนบางคนมีความว่องไวในการใช้จ่ายทรัพย์สิน ก็เพราะฉะนั้นเอาเป็น 3 เดือนต่อครั้งวิธีที่จะทำนั้นก็คงจะต้องเป็นดังนี้ คือต้องให้พลเมืองทุกคนส่งมาบัญชีทรัพย์สินสมบัติเข้ามา ถ้าผู้ใดมีทรัพย์สินสมบัติเกินกว่าส่วนแบ่งเดิม ต้องส่งส่วนที่เกินนั้นเข้ามารวมกองกลาง ถ้าใครมีทรัพย์สินสมบัติน้อยลงกว่าจำนวนส่วนแบ่งเดิม ก็ให้ได้รับเงินเติมไปจนเท่าเดิม ถ้าจำนวนพลเมืองยังคงเดิมอยู่ก็ทำได้ดังนี้ แต่ถ้าจำนวนพลเมืองมีเพิ่มขึ้นก็ต้องแบ่งใหม่ ให้จำนวนทรัพย์สินสำหรับคน 1 ๆ น้อยลง ถ้าจำนวนทรัพย์สินทั้งดินทั้งน้ำ โดยพลเมืองได้ทำการพาณิชย์การใด ๆ ไรเป็นต้น ส่วนแบ่งก็จะได้เป็นก้อนใหญ่ขึ้น ทำเช่นนั้นก็เรียบร้อยดี แต่ผลสำคัญอันน่าจะมีขึ้นนั่นคือ น่าจะหาคนทำการงานได้ยากขึ้นทุกที เพราะว่าถึงจะทำงานถนัดนอนอยู่เฉย ๆ ก็คงได้ส่วนแบ่ง แปลว่านอนก็เกียจอยู่เฉย ๆ มีกำไรงามดีกว่าทำงาน ถ้าคนไม่ทำงานแล้วบ้านเมืองก็คงจะเจริญไม่ได้ เพราะจะมีแต่ต้องซื้อของจากประเทศอื่น จะไม่มีของขายเข้ามาเลย เงินก็จะมีแค่ออกจากเมืองเรื่อยไป แต่ถึงแม้ว่าจะมีคนบางคนรู้สึกความเสียหายอันนี้แล้ว ก็จะไม่คิดหนะอะไรใจ เพราะออกกำลังกายกำลังความคิดและลงทุนไปเท่าใดก็ไม่ได้ผลตอบแทนใจ ผู้ที่มีใจออกกำลังเบยจะนอนคอยรับส่วนแบ่งในกำไรแห่งการงานที่คนอื่นกระทำนั้นเรื่อย ๆ ไป

(ค) อีกประการ 1. ยังจะมีทางที่คนอาจจะคิดเอาเปรียบได้อีกทาง 1 ก็คือเมื่อได้รับสมบัติส่วนแบ่งแล้ว อาจจะนำเงินไปฝากไว้เสียนอกประเทศได้ และเมื่อถึงเวลาเฉลี่ยทรัพย์สินก็มารับส่วนแบ่งไปอีก และเอาไปสะสมไว้เสียที่ภายนอกประเทศอีกก็ได้ ถ้าจะป้องกันโดยทางห้ามเสียทีเดียว มีให้คนเอาทรัพย์สินไปลงทุนทำการใด ๆ นอกประเทศก็เป็นตักทางเจริญแห่งชาติไปทาง 1 เพราะทุนที่ไปลงเช่นนั้น ย่อมเป็นเครื่องชักเอาเงินเข้าเมืองทาง 1 จึงเป็นอันต้องยอมให้คนนำทุนออกนอกเมือง ถ้าจะไม่ให้คนชนิดนี้รับส่วนแบ่งในเวลาเฉลี่ย ก็จะเป็นอันเสียประโยชน์กระเบียบการที่ตั้งไว้ คนก็เป็นอันไม่ได้รับส่วนเฉลี่ยเท่ากัน และถ้าจะไม่ให้รับส่วนเฉลี่ยก็คงจะต้องเป็นความกันยืดยาวอยู่ในฐานลำบากอยู่กันเอง

เมื่อการเฉลี่ยทรัพย์สินเป็นการลำบากยากที่จะทำให้เรียบร้อยและให้เป็นยุติธรรมแก่พลเมืองทั่วไป ดังได้กล่าวมาแล้วนี้ จึงต้องหาทางแก้ไขอีกทาง 1 คือ

รวมทรัพย์สินสมบัติทั้งปวงไว้เป็นของกลาง ข้อ 4 รวมทรัพย์สินสมบัติทั้งปวงไว้เป็นของกลาง รัฐบาลเป็นเจ้าของทรัพย์สินสมบัติทั้งสิ้นทั้งที่ดิน บุคคลทรัพย์สิน เช่น บ่อน้ำมัน บ่อแร่ต่าง ๆ เป็นเจ้าของรถไฟ และโรงงานทั้งปวง เป็นต้น ปีแต่รัฐบาลเท่านั้นเป็นผู้จ้าง พลเมืองเป็นลูกจ้างทั้งหมด การค้าขายของที่เกิดจากทำขึ้นในเมืองเป็นหน้าที่ของรัฐบาล เมื่อได้เงินมาแล้วก็จัดการเฉลี่ยให้ไปแก่ผู้ทำงาน ให้เป็นการทั่วหน้าถึงตากัน ความคิดอันนี้ที่จริงดีมาก และถ้าจัดให้เป็นไปได้จริง ๆ จะดีทันทวยไม่ แต่ข้อขัดข้องก็ยังมีอยู่อีกบ้าง ดังจะยกมาพอเป็นตัวอย่างต่อไปนี้

(ก) การให้สินจ้างจะกำหนดอย่างไรจึงเป็นที่พอใจแก่คนงาน จะเอาอะไรเป็นเกณฑ์ว่าทำงานอย่างไรจึงจะควรได้รับสินจ้างเท่าเงินเดือนเพียงเท่าใด เช่น ตกลงว่าจะกำหนดว่าคนชุกแร่วินิจฉัยเพราะเห็นเห็นน้อยมาก เสมียนให้เดือนละ 20 บาท เพราะเป็นงานเบา ดังนั้นเป็นต้น ถ้าเสมียนจะร้องว่า การที่จะทำงานเป็นเสมียนนั้นต้องลงทุนหาวิชาก่อนแล้วจึงมาทำงานได้ ทั้งงานที่ทำก็ต้องใช้ความคิดมากกว่าชุกแร่มาก เพราะฉะนั้นการที่จะให้รับเงินเดือนน้อยกว่าสินจ้างของคนชุกแร่นี้ไม่เป็นยุติธรรม คำที่พูดเช่นนั้นก็มีจริงอยู่บ้าง ถึงคนทำการทำงานอย่างอื่น ๆ ก็เหมือนกัน คงมีทางที่จะชี้แจงได้ว่าเหตุใดเขาจึงควรได้รับสินจ้างสูงกว่าที่กำหนดให้เขา เพราะคนเราทุกคนเป็นธรรมชาติย่อมเห็นว่างานของตนยากและหนักกว่าของคนอื่น และต้องพิจารณาค่าของตนค่อนข้างสูงไว้เป็นพื้น เพราะฉะนั้นยากที่จะให้พอใจทั่วกันได้ เมื่อไม่พอใจแล้วก็คงต้องเกิดความแค้นและอศุขและต้องมึนเมื่อก็งงไม่ผิดอะไรกับในเวลาบัดนี้ จะปกครองอย่างไรดี ๆ ก็คงจะไม่ผิดอะไรกันนัก

(ข) พลเมืองไม่ใช่จะเป็นคนทำงานไปได้ทุกคน ที่ไม่สามารถจะทำงานจริง ๆ ก็มี เช่น ทารก คนชรา คนทุพพลภาพ เป็นต้น พลเมืองเหล่านี้รัฐบาลก็ต้องเลี้ยงไว้ โดยไม่ได้ประโยชน์ตอบแทนอย่างใดเลย แต่ถ้าจะไม่เลี้ยงก็เป็นอันบกพร่องในหน้าที่แห่งรัฐบาล เมื่อเป็นเช่นนั้นแล้วก็เหมือนเปิดช่องให้คนมารยาทำเป็นทุพพลภาพบ้าง ฤาหาโรคใส่ตัวฤาทำตัวให้ทุพพลภาพบ้าง เพื่อจะได้นอนกินอยู่เปล่า ๆ ไม่ต้องทำการงานอะไร การที่จะป้องกันคนมิให้มารยาหาโรคภัยใส่ตัวนั้น ก็มีวิธีของง่าย

(ค) ยังมีคนจำพวก 1 ซึ่งเราเรียกเดี๋ยวนี้นี้ตามภาษากฎหมายว่า "คนจรรจัด" จะต้องคิดอ่านอย่างไรให้พวกเหล่านี้ทำงานให้เป็นประโยชน์แก่ชาติ อย่าให้ต้องเลี้ยงไว้เปลืองเข้าสุกเปล่า ๑๒ เป็นการยากมาก จะไปชี้แจงอธิบายอย่างไรมันก็คงไม่เชื่อฟังถายอมทำงานอะไรเลย ถ้าจะให้มันทำงานให้ได้ก็ต้องให้อ่านางบังคับกษัตริย์ แต่โสเชียลิสต์มี "ศีล" สำคัญอยู่ข้อ 1 คือเลิกการบังคับกษัตริย์ด้วยอำนาจ เพราะคนเท่ากันหมดแล้ว ถ้าจะแก้ว่าอำนาจอันนี้รัฐบาลจะเป็นผู้ใช้ ไม่ใช่บุคคล ฉะนั้นไซ้ ก็จะต้องยอมรับว่าจริง ถูกต้อง แต่อำนาจนั้นรัฐบาลได้มาจากไหนเล่า ก็ได้มาจากพลเมืองนั้นสิ พลเมืองมอบอำนาจให้รัฐบาลเป็นผู้ถือไว้แทนและใช้แทน เป็นอันตกลง ถ้าเช่นนั้นอ้ายคนจรรจัดมันเป็นพลเมืองด้วยถาเปล่า มันก็เป็นเหมือนกัน ถ้ามันทำมาจะไม่ให้มันมีเสียงถามมีความเห็นบ้าง ตอบว่าเพราะเสียงของมันเป็นเสียงที่ผิด ที่ไม่ดี จึงไม่ควรฟัง เออ ถ้าเช่นนั้นก็แปลว่าคนบางคนพูดถาผิดควรเชื่อถือและทำตาม บางคนก็ไม่ควรเชื่อฟังและไม่ควรทำตาม ถ้าเช่นนั้นก็แปลว่าคนไม่เท่ากันสิ ไม่เสมอหน้ากันสิ ถ้าเช่นนั้นผิดอะไรกันกับเดี๋ยวนี้นี้เล่า เรื่องนี้ชอบกลอยู่ ยิ่งคิดไปดูลึกลับเวียแนมากขึ้นทุกที

"ฆาตนาทังปวง" ข้อ 5 เลิกฆาตนาทังปวง เพราะเป็นการขัดแก่ความเจริญของคน เป็นการบังคับจิตใจให้คิดในทางแคบ และเป็นบรรทัดให้เดินไปได้เฉพาะทางเดียว เป็นเครื่องบีบสมองคนไม่ให้ใช้ความคิดของคนเต็มที่ ๆ มีอยู่ ข้อนี้ความเห็นของเรามีอยู่อย่างไร ก็ได้แสดงไว้โดยยืดยาวและละเอียดละออใน "ปลูกใจเสือป่า" บทที่ 5 แล้ว ไม่จำเป็นจะต้องกล่าวซ้ำในที่นี้อีก แต่จะมีข้อกล่าวเพิ่มเติมใดนึ่งก็คือ ผู้ที่จะกิดจัดการปกครองให้เป็นไปตามทางแห่ง"โสเชียลิสต์" จำจะต้องคิดท้าวทายศาสนาเสียก่อน เพราะศาสนาและนักบวชทั้งปวงคงจะเป็นผู้ที่มีความนิยมในราชาธิปไตย ไม่ว่าชาติใดภาษาใด เพราะฉะนั้นผู้ที่คิดท้าวทายอำนาจแห่งราชาจึงต้องนับว่าศาสนาและนักบวชเป็นเครื่องกีดขวางอย่างสำคัญในทางเดินของเขา และเป็นก้างสำคัญอัน 1 ของราชา เพราะพระสงฆ์และนักบวชเป็นผู้ที่มีโอกาสชักจูงนำใจพลเมืองให้เป็นไปตามทางความคิดความเห็นของคนเป็นอันมาก

"รัฐบาลเลี้ยงเด็ก" ข้อ 6 การเลี้ยงเด็กเป็นปัญหาสำคัญอีกอัน 1 ซึ่งอยู่ในความคำวิธของพวกโสเชียลิสต์ เมื่อจับคิดเรื่องนี้ขึ้นเขาก็พยายามที่จะจับต้นเหตุแห่งความไม่เรียบร้อยต่าง ๆ อันเกี่ยวเด็ก เช่น :-

- (1) เด็กตายมากกว่าที่ควรจะตาย
- (2) เด็กมีร่างกายไม่แข็งแรงตาไม่คมประกอบ
- (3) เด็กมีโรคเรื้อรังประจำตัวมาแต่กำเนิด
- (4) เด็กมีจิตรทพพอภาพ (เบาเต็งตาโง่เขลาเกินประมาณ) ญาเสียจริตมากและน้อย
- (5) เด็กเป็นผูรรายดาเป็นกษเฐรจัด

ทั้ง 5 ประการนี้ เป็นข้อสำคัญ ถ้าหาทางแก้ไขมามากแล้วยังไม่สำเร็จเรียบร้อยได้ พวกโสเชียลิสต์จึงพยายามสอดส่องมองหาเหตุ เมื่อจับต้นเหตุได้แล้ว จึงจะคิดหาทางแก้ไขต่อไป เขาเคาตันเหตุว่า จะเป็นเพราะผู้ที่เป็นพ่อแม่ของเด็กไม่เป็นผู้ที่สมควรจะมีพิชพรรณ เพราะมีโทษภัยอยู่ในตัวต่าง ๆ เช่น มีโรคเรื้อรังอยู่แล้ว มีพื้นเสียจริตอยู่แล้ว ร่างกายอ่อนแออยู่แล้ว เป็นคนที่ประพฤตคนเป็นตัวอย่างไม่ดีแก่บุตร เหล่านี้เป็นอาทิ เมื่อจับเค้าได้ดังนี้แล้ว จึงมีความคิดจะแก้ไขทิศทางที่จะให้โทษลงดังต่อไปนี้ คือ

(ก) รวมผู้หญิงที่มีร่างกายบริบูรณ์ และจิตกับบริบูรณ์ไว้ในที่แห่ง 1 กำหนดให้ชายที่มีกายบริบูรณ์และจิตบริบูรณ์เข้าไปหาและสังวาสกัน ตามวิธีผสมสัตว์ ไม่ให้อยู่ด้วยกันเป็นคู่ยัวตัวเมีย เมื่อเกิดบุตร รัฐบาลก็รับเป็นบุตรเลี้ยงดูและให้ได้รับการศึกษาฝึกฝนอย่างดีที่สุด เพื่อให้เป็นพลเมืองที่ดีต่อไป ความคิดอันนี้แลดูเฒิน ๆ ก็ดีมาก เพราะเหตุว่า

(1) จะเป็นที่น่าใจได้ว่า บิดามารดาของเด็กเป็นผู้ปราศจากโรคภัย อันจะเป็นพันธุกรรมติดต่อไปถึงเด็ก

(2) เด็กจะได้รับการศึกษาและฝึกฝนเท่ากันหมด

(3) จะทิศทางที่เด็กจะแลเห็นความชั่วของบิดามารดาและประพฤติการ แต่ความเสียก็มีอยู่เหมือนกัน ที่เป็นข้อสำคัญคือ

(1) ผู้หญิงต้องเป็นผู้ที่สังวาสสาส์อน และการสาส์อนนั้นแพทย์ว่าอาจที่จะให้โทษได้หลายประการ

(2) หญิงที่ไม่อยากมีลูก เพราะเป็นผู้ที่มีโรคะจริตมีกรรมเสียแล้วจะเสียเวลาทองงการเสพเมถุนนี้ ก็อาจที่จะมิได้ และไม่มีสิ่งไรที่จะบังคับให้มีลูกได้ นอกจากที่หญิงจะเต็มใจหญิงที่มีลูกที่ยอมสู่ทนความลำบากในการคลอดลูก โดยมากก็เพราะหวังจะได้เชชมลูกๆ มิฉะนั้นก็

เพราะหวังให้มีความรักด้วยขึ้น แต่เมื่อตัดเครื่องห่อใจ 2 อย่างนี้เสียแล้ว หญิงก็คงจะแฉเห็น อยู่ แต่ทุกขเวทนาแห่งการกลอดบุตร เมื่อเปรียบกับสุขเวทนาแห่งการเสพเมถุนแล้ว ก็เห็นสุขนั้น เป็นสิ่งพึงปรารถนายิ่งนัก ก็ถ้ายังไต่สุขอันนั้นโดยไม่ต้องได้รับทุกข์ภายหลังด้วยก็ยิ่งดี เพราะฉะนั้น หญิงที่อยากมีลูกจะน้อยส่วนนัก เมื่อเป็นเช่นนั้นแล้วก็จะเสียประโยชน์แห่งชาติเป็นแน่แท้

(3) การคัดทางที่เด็กจะได้แลเห็นความประพฤติไม่ดีของบิดามารดานั้น ก็เป็น อันตักทางที่จะได้แลเห็นตัวอย่างในทางที่ดีด้วย ผู้ที่รัฐบาลจะจัดไว้ให้น่าที่เลียดๆ เด็กนั้น อย่างไร ๆ ก็คงจะกระทำหน้าที่แทนไม่ได้ดีเท่า เพราะหากความรักความเอ็นดู อันบิดามารดาย่อมมีแก่บุตร ของตนเอง

ความเสียหายและบกพร่องเหล่านี้ เมื่อมาซึ่งน้ำหนักก็เห็นได้วามากอยู่ เกือบจะเอาเป็น แน่ใจว่าลบล้างกับคุณที่ได้พรณามาแล้ว พวกโสเชยลิสต์คณะ 1 จึงคิดขึ้นเป็นทางผ่อนผัน คือ

(ข) ผู้ที่จะเป็นสามีภริยาให้ทำสัญญากัน เหมือนทำสัญญาอย่างอื่น ๆ คือสัญญาว่าจะอยู่ กินด้วยกันมีกำหนดเท่านั้น ๆ ปี เมื่อครบกำหนดปีที่สัญญาไว้แล้ว ถ้าไม่พอใจจะอยู่กินด้วยกันต่อไป ก็เลิกกัน โดยไม่มีความเสียหายด้วยกันทั้ง 2 ฝ่าย ถ้าพอใจจะอยู่ด้วยกันอีก ก็ต่อสัญญากันอีกได้ แบบนี้ไทยเราใช้กันอยู่แล้ว แต่ที่ใช้นั้นไม่ใช่เพราะนึกถึงประโยชน์ฐานันดรว่าเป็นคุณอย่างใด เป็นแต่ เป็นการสะดวกที่ชักกันไปเท่านั้น แต่ส่วนชาวฝรั่งนั้น เมื่อจะทำอะไรต้องพยายามอธิบายคุณทั้งนั้น เขาจึงอธิบายไปว่าการที่แต่งงานแล้วผูกติดกันไปตลอดชีวิตนั้นเป็นอันผิด "กฎแห่งธรรมดา" (ลอฟ เนเซอร์) เพราะธรรมดามีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอเนื่องด้วย ถึงดวงจิตมนุษย์ก็ย่อม เปลี่ยนแปลงไปเหมือนกัน เพราะฉะนั้นผู้หญิงกับผู้ชายที่ดวงจิตเปลี่ยนแปลงไปจนไม่รักกันแล้ว ถ้าขึ้นให้อยู่ด้วยกันก็คงจะไม่เว้นการทะเลาะวิวาทกัน การทะเลาะวิวาทกันนั้น ก็คือทำตัวอย่างไม่ดี ให้ลูกเห็น ทำให้ลูกถูกบิดามารดาอันเป็นสัทธิจะนับถือ แล้วก็เสียให้ผลร้ายต่อไป คือเมื่อ เติบโตใหญ่ขึ้นแล้วก็จะไม่มีสัมมาคารวะเหลืออยู่ในดวงจิต และจะไม่รู้จักนิยมในการผ่อนผันให้ตามใจ ผู้ 1 ผู้ใดเลย เพราะแต่เล็กแต่น้อยก็เคยเห็นบิดามารดาต่างคนต่างจะเอาอย่างใจตน ไม่ยอมผ่อน ปรนให้กันและกันเลย เพื่อจะป้องกันผลร้ายอันกล่าวมาแล้วนี้ จึงคิดให้โอกาสแก่หญิงชายที่สิ้นรักกัน แล้วนั้น ให้พรากไปเสียจากกันได้โดยสะดวก แต่เมื่อจัดวิธีสัญญาขึ้นเช่นที่กล่าวมาแล้วนั้น ก็มีไว้ว่า จะเป็นอันได้วินิจฉัยปัญหาไปได้เด็ดขาดถึงที่สุดทีเดียว ก็จะยังมีปัญหาเรื่องลูกที่จะต้องวินิจฉัยต่อไปอีก

ปัญหานี้เท่าที่เราแลเห็นอยู่ก็มีอยู่ 3 ทาง คือ

(1) แม้งอนไปให้ทั้ง 2 ฝ่าย เช่น ลูกชายมอบให้พ่อ ลูกหญิงมอบให้แม่ ฉะนั้นเป็นต้น แต่ทำเช่นนี้ก็คงจะเป็นเหตุให้วิวาทกันไ้มากมาย ข้างแม่อาจจะร้องว่า เมื่อคนแก่ขราหาตัวไม่ได้ อีกแล้วจะมีความจำเป็นอย่างยิงที่จะต้องเอาไกรยลูกชายเป็นผู้ปฏิบัติ เพราะลูกผู้หญิงจะไปมีตัวก็คงไม่ได้อยู่กับมารดา และอย่างไร ๆ กาลังกี่ลูกชายไม่ได้ ฉะนั้นเป็นต้น ก็คงจะเป็นทางแก่งแย่งกัน อันจะวินิจฉัยให้ปรองดองกันได้ยาก

(2) มอบให้แม่เป็นผู้เลี้ยงลูกของทุกคนทั้งหมด ทั้งหญิงชาย ทางนี้ก็เ็นแบบซึ่งเป็นอยู่บัดนี้แล้ว หญิงที่เป็นหม้ายก็ต้องเลี้ยงลูกของทุกคนอยู่โดยลำพังแล้ว แต่มีข้อ 1 ซึ่งเลี้ยงไม่พน คือแม่หมายลูกติดถึงในเวลานี้ก็หาตัวใหม่ยากอยู่แล้ว หญิงที่ตัวอยาก็เช่นกัน อันเป็นสังครววิตกของหญิงที่จะมีตัวอยู่ แต่ในกาลบัดนี้หญิงที่มีตัวมีที่หวังและมั่นใจอยู่ว่า ถึงจะมีลูกก็คนก็ไม่เสียประโยชน์ตน เพราะตัวคงเลี้ยงคู่ต่อไป ไม่ต้องเป็นห่วงในเรื่องลูกเก่า แต่ถ้าใช้วิธีทำสัญญาอันข้างผู้ชายอาจจะบอกเลิกเสียได้ตามใจแล้ว ก็จะต้องมีความวิตกว่า ถ้าตัวบอกเลิกเสียแล้ว จะหาตัวใหม่ได้หรือไม่ ถ้าหาได้ก็เป็นเคราะห์ดี แต่ถ้าหาไม่ได้ การเลี้ยงลูกก็จะเป็นอันต้องตกหนักอยู่ที่ตัวคนเดียว และลูกนั้นเองจะเป็นสิ่งซึ่งทำให้ราคาของตัวตกต่ำไป จะทำให้หาตัวใหม่ยากเข้า เพราะฉะนั้นหญิงก็จะไม่มีใครอยากมีลูก คงเป็นไปดังว่ามาแล้วในข้างต้นนั้นอีก

(3) ให้รัฐบาลรับเลี้ยงลูก ก็คงมีโทษอย่างที่ได้แสดงไว้แล้วในข้อก่อนนี้เองอีก คือคงจะเป็นผลให้หญิงไม่อยากมีลูก เพราะจะได้รับความทุกข์โดยมิได้รับความสุขความปลื้มใจตอบแทนให้เพียงพอกัน ดังได้พรรณนามาครั้ง 1 แล้ว ทั้งเด็กก็จะขาดความรักและความเอ็นดูอันจะควรได้รับแต่บิดามารดาด้วย

การรับเลี้ยงเด็กรวมกัน ดังกล่าวมาแล้วนี้ มีโทษทั้งได้แสดงมาแล้วข้างบนนี้ แต่ไม่ใช่ว่าจะเป็นของไม่ควรดำริห์ ที่จริงเป็นของควรดำริห์ แต่ควรผ่อนผันทำแต่พอควร คือไม่ควรวางลงไปเป็นกฎแน่นอนว่าจะต้องรับเอาเด็กลูกพลเมืองทุกคนมาเลี้ยงไว้ทั้งหมด เด็กที่บิดามารดาเป็นคนดีสมควรที่จะเลี้ยงบุตรได้ก็ควรให้เลี้ยงต่อไป แต่ถ้าเป็นคนที่ไม่สมควร เพราะเหตุใดเหตุหนึ่ง เช่นเป็นคนที่มีประพฤติดนไม่ดีจะทำให้เด็กพลอยเสียกันไป ถ้าไม่สามารถจะเลี้ยงเด็กลูกตนได้เพราะจนเพราะจริตพิการ ดังนี้เป็นต้น ก็ควรจะเป็นการสมควรที่จะคิดอ่านรับเอาเด็กมาเลี้ยงแทน เพื่อ

เด็กจะได้มีโอกาสเป็นพลเมืองก็ได้ถ้าเห็นว่าเด็กเป็นคณพิการในร่างกายดาในจิตร ก็จะได้มีโอกาสรักษาพยาบาล ถ้าสุดท้ายจะเบียดยากก็จะได้เก็บเสียทีเดียว เพื่อมิให้มีโอกาสไปเพาะพืชพรรณมนุษย์อันไปสมประกอบต่อไปอีก แต่การอันนี้รัฐบาลอาจที่จะทำได้โดยไม่จำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงลักษณะปกครองให้เป็นทาง "โซเชียลิสต์" เลย

วันเสาร์ที่ 27 - (เขียนเรื่อง "โซเชียลิสต์" ไว้เมื่อวานนี้ยังค้างอยู่ จึงต่ออีกวันนี้)

ความต้องการของพวก "โซเชียลิสต์" ในกาลบัดนี้ เรื่อง "เจ้าของทุนกับคนงาน" ความนิยมของพวกโซเชียลิสต์ก็ยิ่งสำคัญอยู่ 6 ประการดังได้พรรณามาแล้วนั้น หากจะมีถึงก้านสาขาๆ ออกนอกออกดอกไปอีก ก็คงเป็นไปตามกาลละเทศะและเหตุการณ์อันจะได้บังเกิดขึ้น เช่นที่ในประเทศยุโรป มีอังกฤษเป็นต้น ก็กำลังเอะอะกันอยู่ด้วยเรื่องแ่งแ่งกันระหว่างคนงานกับเจ้าของทุน คือใจความที่ร้องนั้นก็มิอยู่ว่า คนงานเป็นผู้ออกแรงทำการงานให้สำเร็จไป แต่ส่วนกำไรนั้นไปตกอยู่แก่เจ้าของทุนเสียเป็นส่วนมากกว่าที่ควรจะเป็นไป ผู้ออกแรงควรจะได้รับส่วนแบ่งในกำไรอันเกิดมาจากผลแห่งน้ำพักน้ำแรงนั้นให้มากขึ้นกว่าที่ได้เคยวัน เป็นอันแบ่งมนุษย์ในโลกออกเป็น 2 จำพวกที่เดียว คือพวกเจ้าของทุน กับพวกคนงาน การที่เขาแบ่งเอาเองเช่นนี้ ถ้าจะคัดค้านก็ได้มาก เพราะจะชี้ดลเส้นลงไปอย่างไรว่าใครเป็นพวกเจ้าของทุน ใครเป็นพวกคนงาน ที่ว่าพวก "เจ้าของทุน" ในที่นี้ ต้องแปลว่าผู้ที่อำนาจที่จะจ้างงานจะได้ ก็ถ้าอย่างผู้จัดการโรงงานนั้นจะนับว่าอยู่ในพวกไหน เพราะผู้จัดการมีอำนาจที่จะไล่คนงานออกได้ แต่ตัวผู้จัดการนั้นเองก็เป็นลูกจ้างของบริษัทผู้เป็นเจ้าของโรงงาน และอาจที่จะถูกไล่ได้เหมือนกัน เท่านั้นที่แลเห็นได้แล้วว่าชี้ดลเส้นยาก อีกข้อ 1 ที่กล่าวว่าผู้เป็นเจ้าของทุนใช้อำนาจแห่งทุนนั้นเป็นเครื่องบีบบังคับคนงานให้ทำงานเพื่อหาเงินมาเข้ากระเป๋าของเขาเองนั้น ความจริงก็มีอยู่บ้าง คือเจ้าของทุนบางคนให้สินจ้างแก่คนงานน้อยที่สุด ฝ่ายคนงานก็จริงจะไม่ยอมรับก็จะอดตาย จึงจำใจต้องรับ เพื่อป้องกันการกดขี่เช่นนี้ รัฐบาลเขาจึงอนุญาตให้พวกคนงานตั้งพานิชสมาคม (เทรคยูเนียน) ขึ้น สำหรับอุดหนุนพวกคนงานเป็นแพนๆ ไปตามงานที่ทำ สมาคมเหล่านี้มีหน้าที่ช่วยเหลือคนงาน เป็นเสียงช่วยพูดจาขอรองต่าง ๆ ในเรื่องเพิ่มสินจ้างลดเวลาทำงานเป็นต้น เมื่อพูดจากันไม่เป็นที่ตกลงก็ชวนกันหยุดงาน ("สไตรก์") เมื่อหยุดงานเขาแล้วที่เจ้าของทุนต้องยอมตามไปนั้นโดยมากเพราะถ้าจะไม่ยอมเขาก็จะยิ่งขาดทุนมากขึ้น แต่เป็นธรรมเนียมเสียคน ถ้ายิ่งได้ก็ยิ่งประสงค์มากขึ้น คนงานก็ขอสินจ้างขึ้นมากขึ้นทุกทีจนผู้จ้างร้องว่าถ้าบงกาก็เป็นอันไม่มีกำไร เหลือเลยเป็นแน่แท้ ฝ่ายพวก

"โสเชียลิสต์" ร้องว่า เจ้าของทุนจะเอากำไรให้มากมายเกินไหน ก็ทุนคั่นและมีดอกเบี้ยเล็กน้อยก็พอแล้ว และร้องว่าการที่ผู้มีทุนรวมทุนกันเข้าตั้งโรงงานใหญ่ ๆ นั้น เป็นการแย่งส่วนทรัพย์ซึ่งคนงานควรจะได้มาโดยตรง คือเป็นตัวแทนช่างเหล็ก ถ้าเมื่อทำเครื่องเหล็กแล้วได้ขายตรงต่อผู้ต้องการเครื่องเหล็กแล้ว จะเป็นประโยชน์ ทั้งถึงกัน ผู้ทำเครื่องเหล็กก็จะได้รับเงินเต็มเม็ดเต็มหน่วยตรงจากผู้ซื้อ ฝ่ายผู้ซื้อก็จะเชื่อได้ว่าไม่ต้องซื้อของแพงกว่าที่จำเป็น ถ้ามีผู้ออกทุนทำโรงงานนั้นมาอยู่ในกลางระหว่างผู้ทำกับผู้ซื้อ เงินก็ย่อมจะไปตกอยู่เสียที่คนกลางส่วน 1 ไม่มากนักน้อย เพราะฉะนั้นคนซื้อก็ต้องซื้อโดยราคาแพง คนทำก็ต้องได้รับสินจ้างไม่เต็มเม็ดเต็มหน่วย เมื่อเป็นอยู่เช่นนี้แล้วพวก "โสเชียลิสต์" จึงร้องขอว่าให้เลิกคนกลาง คือผู้มีทุนที่เป็นเจ้าของโรงงานใหญ่ ๆ นั้นเสีย แต่มีผู้คัดค้านว่า ถ้าโรงงานเสียแล้ว จะกลับเป็นโทษแก่การค้าขาย ผู้มีทุนเหล่านี้ทำคุณให้แก่การค้าขาย คือ

(1) การบางอย่าง ของบางอย่าง ต้องมีทุนจึงจะทำได้ ถ้าไม่มีทุนลงเสียบ้างเลยแล้ว ก็ไม่อาจที่จะทำไปให้สำเร็จได้โดยเรียบร้อยถ้าโดยรวดเร็วได้ ถ้าแม้จะให้คนงานต่างคนต่างลงทุนเองและเมื่อได้กำไรมาก็แบ่งกำไรกันเองนั้น ก็เป็นหนทางอัน 1 ซึ่งอาจจะพอจัดไปได้ แต่คนชั้นที่เป็นคนงานโดยมากก็เป็นผู้หาเช้ากินค่ำ ไม่มีทุนรอนเหลือก็มากนักน้อย และตามที่สังเกตก็ให้เห็นได้ว่า ทุนรอนถ้ามีเหลืออยู่ในมือก็มักจะพอใจใช้ไปในทางหาความสุขในส่วนตัวเป็นพัน ที่จะไปอธิบายให้แลเห็นจริงตามว่าควรเอามาลงทุนทำการอะไร ๆ ที่จะอดงามคั้นนั้น เป็นการยาก เขา คงจะตอบว่าเงินของเขา เขาได้มาด้วยน้ำพักน้ำแรง เมื่อได้ทำงานการมาเห็นจเห็น้อยมากแล้ว ก็ต้องการมีเล่นหัวพอให้สบายกายสบายใจบ้าง เขาจะใช้เงินเพื่อหาความสุขบ้างทั้งนี้ ก็เพียงเขาไม่ขึ้น เมื่อเป็นเช่นนี้ก็คงหันเข้าไปเล่นกับผู้มีทุนกองอยู่ อันเขาจะไม่ต้องจู้จ่ายใช้สอยไปในทันที เมื่อเราไปเอาทุนของเขามาลงเช่นนี้แล้ว ก็คงให้เขามีโอกาสได้ทุนของเขาคืน และคงให้เขาได้กำไรพอเป็นผลประโยชน์แก่เขาบ้าง เขาจึงจะเต็มใจให้เราใช้เงินของเขา

(2) การบางอย่างคงอาศัยแรงคนมาก ๆ ทำพร้อม ๆ กัน จึงจะสำเร็จไปได้โดยเร็วและไม่เปลืองมาก การใหญ่ทั้งปวงคงต้องเป็นเช่นนั้น ถ้าจะปล่อยแต่คำพังคนงานแล้วก็จะไม่สำเร็จไปได้ เพราะขาดอุปกรณ์เหมาะสม เช่นการก่อสร้าง ถ้าไม่มีโรงงานรับก่อสร้างอยู่แล้ว ผู้ที่ต้องการเรือก็จะต้องไปเที่ยวซื้อของต่าง ๆ หลายแห่งหลายหน ซื้อเหล็กแห่งหนึ่ง ไม้แห่งหนึ่ง ทองเหลืองแห่ง

หนึ่ง ฯลฯ แล้วเอามาคู่มือตัวเองเป็นเรื่อคั้งนี้ ก็จะเป็นการซ้ำเติมที และจะเปลืองเงินมากด้วย เพราะจะคัดตอนตอนนั้นอะไรก็ได้ ตกตงคนโดยมากจะเป็นผู้ได้รับความเค็ดครอน และเมื่อเห็นว่าการต่อเรือเป็นการล่ามามากถึงเพียงนี้ก็จะพากันเจ็ด ไม่ใครจะอยากต่อกันอีกคนงานเองก็จะมิงงานทำน้อยลงตามส่วน เป็นอันเสียประโยชน์เหมือนกัน การที่จะให้คนงานคิดรวมกันเข้าเอง และใช้กำลังรวมอันนั้นเองนั้น ก็ยากที่จะทำไปได้ เพราะขาดหัวหน้าที่จะเป็นผู้ออกความคิดจัดวางการให้ทำติดต่อกันในแผนกต่าง ๆ ผู้ที่จะเป็นหัวหน้านั้นจะเลือกเอาใครก็ต้องเลือกเอาผู้ที่ได้รับผลอันดีที่สุด เมื่อการงานดำเนินไปได้ก็ตามความปรารถนาผู้ที่ได้รับผลอันนี้ก็คงผู้ที่ได้ลงทุนนั้นเอง เพราะถ้าไม่คิดจัดให้การงานเดินไปให้ดีที่สุด ตนก็จะต้องขาดทุนเอง

(3) คนโดยมากที่เป็นชั้นคนงาน เป็นนายตนเองไม่ได้ โดยมากมีแต่กำลังกายตามมีฝีมือ ถ้าเป็นชั้นที่ขึ้นอีกหน่อยก็มีวิชาความรู้ในทางใดทางหนึ่ง แต่ไม่มีความสามารถที่จะใช้กำลังฝีมือ วิชาความรู้ของตนให้บังเกิดเป็นผลก็ได้ ขอนี้ใคร ๆ จะพิจารณาพิจารณาพิเคราะห์ถ้าสังเกตดูก็คงจะแลเห็นได้ว่าเป็นความจริงเช่นนี้ แต่ถ้ายกอุทาหรณ์เด่นสักอันหนึ่งก็ได้ ของนี้ก็ดูถึงข้างไม่ อาจจะไม่มีมือเย็บมดกัดก็ได้ แต่ถ้ายกให้ทำเรือนไปหลังหนึ่ง โดยมีให้ช่างเขียนภาพช่างอื่นไปช่วยเลย ก็คงจะทำได้นั้นและ แต่คงจะเป็นเรือนที่น้ำท่วมเพราะที่สุด อาจจะผิเศษส่วนหมดก็ได้ คั้งนี้เป็นตัวอย่างอีกประการหนึ่ง เป็นนิสัยคนชั้นคนงานมักพอใจหาเช่ากินค่า เพราะฉะนั้น ถ้าไม่มีคนคอยกำกับ กวดให้ใช้ฝีมืออันดีที่สุด ก็คงจะทำแต่พอให้แล้ว ๆ ไป พอให้ได้เงินจางมือหนึ่ง ไม่พยายามที่จะทำให้เต็มฝีมือของตน และไม่อุสาหพากเพียรหาวิชาให้ดีขึ้นอีกเลย

ผู้ที่ลงทุนให้การสำเร็จไปได้ และผู้ออกความคิดปรุงการงานใช้คนให้ทำงานเต็มฝีมือเช่นนี้ ถ้าจะไม่ให้เขาได้รับส่วนกำไรเป็นเครื่องบำรุงน้ำใจบ้างแล้ว ใครจะมีกำลังใจ

เรื่องนี้ถ้าจะอธิบายไปอีกก็จะกว้างขวางใหญ่โตไป ไม่มีเวลาและน่ากระคายพอ จึงจำต้องงดไว้แต่เพียงเท่านี้

"โสเชียลิสต์" แท้ มีญาไม่ ขอความที่ใดกล่าวมาโดยสังเขปแล้วนี้ นับว่าเป็นความต้องการ และร้องขอของพวก "โสเชียลิสต์" ในยุโรป แต่คงถามต่อไปอีกนิตหนึ่งคือ "โสเชียลิสต์" แท้มี ญาไม่ ที่ว่า "โสเชียลิสต์" แท้ ในที่นี้ มุ่งความว่า เป็นคนที่ปรารถนาความสุขแก่พลเมืองทั่วไปจริง และถือนำตาม "ศีล" ของโสเชียลิสต์จริงทุกข้อ ไม่มีความมุ่งประโยชน์แห่งตัวเองเลย ไม่ใช่เป็น

โสเชียลิสต์ เพราะมุ่งจะหาข้อเสียงจากส่วนตัวและถึงอย่างไร ๆ ก็ไม่เปลี่ยนแปลงความคิด
 จากเดิมออกจากคณะโสเชียลิสต์ ทั้งการที่เป็นโสเชียลิสต์นั้นไม่ใช่เพราะความแค้นจากศาสนาส่วนตัว
 ส่วนในยุโรปนั้น เขามองจริงอยู่ว่าเขาไม่กลัวเขาหรอก แต่ที่ไ้เห็น "โสเชียลิสต์" เปลี่ยนความคิด
 นั้นหลายคนมาแล้ว ผู้ที่เปลี่ยนความคิดนั้น มักจะเป็นเพราะพะเอินไปกลายเป็นผู้มีทุนขึ้น ก็ออกจะ
 ใจหายเมื่อนึกไปถึงการเผชิญทรัพย์ในเร็ว ๆ นี้เองได้อ่านหนังสือพิมพ์อังกฤษฉบับ 1 เล่าถึงการ
 ปกครองในเขตลอร์ดัมเบีย ประเทศแคนาดา ว่ามีปาร์ลiment มีสมาชิก 42 คน เป็นกักคอนเซอร์ว
 ทิฟ 38 คน เป็นลิเบรล 2 คน โสเชียลิสต์ 2 คน แต่ต่อมาสมาชิกที่เป็นลิเบรลได้ย้ายไปเข้ากับกักคอน
 เซอร์วาทิฟเสียคน 1 กับโสเชียลิสต์คน 1 ได้ซื้อขายที่ดินเมื่อกำไรรวยใหญ่จนเป็นเศรษฐี นับว่ากลายเป็น
 เป็น "เจ้าของทุน" ไปเสียแล้ว จึงลาออกจากคณะโสเชียลิสต์เสียแล้ว เรื่องนี้ก็เป็นตัวอย่างอันดี
 อันหนึ่ง ซึ่งทำให้เห็นได้ว่า ลัทธิ "โสเชียลิสต์" นั้น ไม่ใช่ลัทธิที่คนจะถ้อยยังยืนไปได้จริง ๆ นัก
 จะถ้อยอยู่ได้ด้วยความเต็มใจจริง ๆ ก็เมื่อยามขัดสนและแลเห็นคุณแห่งการเผชิญทรัพย์อันดี เพราะ
 คนไม่มีทางที่จะขาดทุนได้เคยในการเผชิญ มีแต่จะไ้กำไรเท่าเดียว แต่พอเมื่อใดมีทางที่อาจ
 จะต้องเข้าเนื้อบ้างแล้ว ก็เปลี่ยนความคิด เมื่อกล่าวขึ้นเช่นนี้คงจะต้องมีผู้เถียงขึ้นบ้างว่า ก็
 ผู้ที่มีทรัพย์มาก ๆ แต่ที่มีความเห็นอกพวกโสเชียลิสต์ก็มีอยู่หลายคน จริงอยู่ แต่คนพวกนั้นก็ยังมีได้
 เอาทรัพย์ของตนออกมาเผชิญตามลัทธิของโสเชียลิสต์ ครั้นทักท้วงขึ้นในข้อนี้เขาก็แก้ตัวไปว่า การ
 ที่ตัวเขาจะเผชิญในกาลบัดนี้จะมีประโยชน์อะไร เพราะเศรษฐีอื่น ๆ ก็ยังคงมีอยู่ สู้ให้ตัวเขารว
 รวมทรัพย์ไว้ "เพื่อใช้ให้เป็นประโยชน์แก่พลเมืองมากที่สุดที่จะเป็นไปได้ดีกว่า" ต่อเมื่อพวกโสเชีย
 ลิสต์มีอำนาจบังคับให้คนทั่วไปเผชิญทรัพย์ได้แล้ว ตัวเขาก็จะเป็นคนแรกคนหนึ่ง ที่จะนำทรัพย์มาเข้า
 กองกลาง" การเป็น "โสเชียลิสต์" ชนิดนี้ ใคร ๆ ก็เป็นได้ ไม่เห็นจะยากเย็นเชียวใจอะไร
 ถ้าใครหน้าค่านพอก็เป็น "โสเชียลิสต์" ชนิดนี้ไ้คหาากินลอน ๆ หาข้อสด ๆ แท้ ๆ เมื่อตรวจดูแล้วเห็น
 ว่า บุคคลที่พอใจประกาศตนว่าเป็น "โสเชียลิสต์" คงตกอยู่ในคน 4 จำพวก คือ

- 1) ผู้ที่ไร้ทรัพย์ และถูกขูดรีดผู้ไร้ทรัพย์ เมื่อคนไม่มีก็ไม่อยากให้อื่น
- 2) ผู้ที่มีความประสงค์จะหาข้อหาอำนาจ ในทางที่ตนเป็นผู้สงสารคนจน และเป็น

ปากของคนจนและคนทำงาน

- 3) ผู้ที่เป็นคนคิดฟุ้งสร้านและมีโวหารดี อยากจะแสดงโวหารและประสงค์จะแสดง

อำนาจโดยทางเป่าถาเข้าไปให้คนไม่พอใจ และก่อเหตุยุ่งเหยิงต่าง ๆ

4) ผู้ที่มีความคิดหย่อนและสติหย่อน ได้ฟังเขาพูดก็หลงลมปากเขาไป คนจำพวกที่ 4 นี้ มักเป็นคนที่ทำมาหาเลี้ยงชีพในทางที่โค่นจางยอมเยว่ อาทิเอาสินจ้างของตนไปเปรียบกับสินจ้างของผู้ทำงานอย่างอื่นเห็นว่าตนเสียเปรียบเพราะได้ฟังคำคนข้างพูดอธิบายก็เชื่อโดยมิได้ใช้พิจารณาญาณของตนเอง ไม่ได้ไตร่ตรองดูให้ตลอดว่า งานที่ผู้นั้นทำนั้นจะหนักหนาสาหัสไปคนละทางกับงานของตน คนจำพวกนี้ไม่น่าซัง น่าสงสารมากกว่า

เมื่อพิจารณาอุบายย่อพอเป็นสังเขปนี้แล้ว ก็พอจะเห็นได้ว่า "โสเชยลิสต์" แท้จริงเขาเป็นว่าไม่มีได้ เพราะฉะนั้นการที่จะปกครองบ้านเมืองตามลัทธิของ "โสเชยลิสต์" แท้จริงนั้น ก็เป็นอันยังจะทำได้

"โสเชยลิสต์" เก๊ เป็นอันตรายแก่ชาติ แท้ถึงแม้ว่าจะแลเห็นได้แล้วว่า "โสเชยลิสต์" แท้ ยังไม่มีก็จริง เราจะพากันล้มเสียไม่ได้เลยว่า "โสเชยลิสต์" เก๊นั้นอาจจะทำความยุ่งเหยิงได้มาก อาจจะทำความวุ่นวายให้บังเกิดแก่ชาติได้เป็นอันมาก เพราะลัทธิของโสเชยลิสต์นั้น ถ้าได้คนอธิบายให้เหมาะ ๆ แล้ว ก็เป็นสิ่งที่น่าฟังน่าเลื่อมใสเป็นอันมาก อาจจะพาเอาใจคนที่มีสติน้อยและโลกมากที่อยากทำงานให้น้อยที่สุดแต่ได้สินจ้างมากที่สุด ให้คิดตามเห็นตามนิยมตามไปได้ เพราะฉะนั้น ผู้ที่ข้างพูดและมีโวหารก็อาจจะชักจูงและเข้าไปให้คนมาก ๆ คิดฟุ้งสร้านไปต่าง ๆ ทำให้รู้สึกความเดือดร้อนไปต่าง ๆ รู้สึกว่าไปใคร่กับความยุติธรรม รู้สึกว่าผู้มีอำนาจกดขี่ ว่าคำเอียงไม่ให้คนได้รับความเสมอหน้ากัน จนถ้ามัวหัวกันไปมาก ๆ พอที่อาจจะถึงให้คิดการกำเริบและก่อเหตุจลาจลได้เป็นแน่แท้ คนไทยเรานี้ที่จริงมีอยู่เป็นอันมากที่หูเบา และยังมีผู้มาพูดจูงไปในทางที่ถูกใจก็เห็นตามไป และเชื่อถือไปได้ว่า ถ้าแม่ได้จัดการเปลี่ยนแปลงลักษณะการปกครองได้แล้วอะไร ๆ ก็จะเป็นไปตามความปรารถนาของตนทุกอย่าง ในขณะนี้ไทยเราก็ไม่ผิดอะไรกับพวกจีนที่ได้ไปนิยมเก๊กเหม็งและที่เชื่อถืออย่างมั่นคงว่า บรรดาสิ่งใด ๆ ที่ตนปรารถนาที่จะได้และข้อที่เดือดร้อนก็จะผ่อนเป็นเย็น เมื่อเก๊กเหม็งได้ทำการสำเร็จแล้วแต่ตามความจริงแม้เป็นวิบัติแล้ว จีนก็ยังมิได้รับความพอใจทั่วกัน เช่นที่คาดคะเนไว้ แต่ขณะนี้คนไทยชั้นใหม่โดยมากก็ไม่ว่า เพราะผู้ที่รู้และที่ได้เป็นผู้วางเอาจีนมาเป็นตัวอย่างนั้น ก็ไม่เลาความบกพร่องแห่งสิ่งซึ่งเขายกเอามาตั้งเป็นตัวอย่างขึ้นให้ใคร ๆ ฟัง คนจึงยังพากันหลงนิยมจีนที่ตั้งวิบัติกันนั้นอยู่อย่างเดิม จึงต้องกล่าวว่า เป็นอันตราย

ใหญ่แก่ชาติอื่นหนึ่ง ซึ่งจำเป็นที่จะต้องช่วยกันคิดป้องกันไว้โดยเต็มสติกำลังของเราทุก ๆ คน ทางที่จะป้องกันนั้นคือเราทั้งหลายซึ่งแตก่อน ๆ มามีใครได้เอาใจใส่ในเรื่องเช่นนี้ จะต้องเริ่มเอาใจใส่ เริ่มศึกษาให้รู้ความจริง เริ่มไตร่ตรองดูให้แลเห็นโดยดั่งแท้ว่า ลัทธิ "โซเชี่ยลิสต์" นั้น จะให้คนให้โทษเพียงไร ถึงเวลาอย่างที่จะไรลัทธิอันนั้น ถ้าลัทธิอันนั้นขึ้นในเวลานี้จะเป็นประโยชน์ให้คนรุ่งเรืองยิ่งขึ้น ถ้าจะมีผลตรงกันข้าม ส่วนเรานั้นเห็นว่าจะมีผลตรงกันข้าม เห็นว่าจะเป็นเรื่องนำความแตกฉาน ความพิพาศิบหายมาสู่คณะ ผู้ชาติ ผู้บ้านเมือง จะเป็นเครื่องทำลายอิสรภาพเป็นแน่แท้ ถ้าเราทั้งหลายที่รักชาติพากันเพิกเฉยนอนใจเสียแล้ว ก็เสมอให้โอกาสให้หนอนบ่อนใส่เรา พวกโซเชี่ยลิสต์ก็จะทำให้ไทยค่อยแตกกัน จะทำให้คนที่ต่างชั้นแต่เป็นชาติเดียวกันมีความอิจฉาเกลียดชังซึ่งกันและกัน และทำให้มุ่งล้างผลาญซึ่งกันและกัน เสมออยู่แต่ให้พี่น้องแตกกันเหมือนพราหมณ์ผู้ฉลาดในอุบายโกง เข้าไปยุยงหมิ่นชดริยลัทธิชั่วครั้งพุทธกาลให้แตกกันคนที่คิดร้ายเช่นนี้ เอาจานโซเชี่ยลิสต์หมั้วประคองเสี้ยอนงามเพื่อลวงตาคนให้หลงนิยม เพราะฉะนั้นจึงเป็นชาวคึกคักอันร้ายกาจและปรวนปรวนไถ่ไม่ย่นัก แม้จะชักกำลังอำนาจอาญาปราบอย่างปราบคนร้ายอื่น ๆ ก็ใช้ไม่ได้ เพราะจะยิ่งทำให้คนผู้เบาสติกลับนิยมนับถือว่าคนนั้นต้องถูกลงทัณฑ์เพราะเขาพูดจริง เพราะฉะนั้น ทางที่เราจะควรใช้ต่อสู้คนจำพวกนี้ก็ต้องใช้วิธีเดียวกับเขานั้นเอง ต้องใช้วิธีพูดอธิบายคัดค้านคำที่เขากล่าว แต่ไม่ใช่คัดค้านไปเฉย ๆ ต้องแสดงให้ปรากฏด้วยว่าข้อความที่เขาว่านั้น ถึงแม้ว่าจะเป็นความคิดอันดีก็ตาม แต่จะเข้าไปตามปากว่าได้จริงถ้าฝ่ายเราแสดงให้เห็นแจ่มแจ้งได้ว่าจะเป็นไปไม่ได้แล้ว แลคนที่ฟังรู้สึกตัวก็ควรจะกลับความคิดเอง การที่จะบังคับใจคนกลับความคิดนั้นไม่ได้ ใจแต่ละซี่แจ้งให้แลเห็นเองว่าความคิดเดิมมันคลาดเคลื่อนไป เพราะเข้าใจผิดมันจึงจะกลับความคิดได้จริง ๆ ข้อสำคัญนั้นคือ ไม่ควรจะต้องขัดขวางมิให้คนแสดงความเห็น ตรงกันข้ามควรเปิดช่องให้แสดงความเห็น ฝ่ายเราก็จะได้ทราบได้ว่า ความเห็นนั้นคลาดเคลื่อนอย่างไร จะควรแก้ไขอย่างไรเพียงไร นี่เป็นหน้าที่สำคัญอันผู้ที่หวังในความสงบราบคาบของชาติบ้านเมือง ควรจะพยายามกระทำโดยเต็มสติกำลังและความสามารถของตน ในเวลานี้หมดเวลาที่จะชี้แจงแล้ว หมดเวลาที่จะปล่อยตามบุญตามกรรมแล้ว หมดเวลาแล้วที่จะพูดอย่างนิทาน ยายกับตาว่า "ไม่ใช่ของกระไรของข้า" คนเราทุกคนจะต้องเอาเป็นกองเป็นการของตน เพราะถ้ามีมันทำเฉื่อยเฉื่อยเผละ ๆ ไป ไม่เข้าบ้านจะพังทับตัวเราทุกคนโดยจะหนีไม่พ้นเป็นแน่แท้

ภาคผนวก จ

เนื้อเรื่องย่อของบทละคร 13 เรื่อง

1. คำนานเลือนป่า 2454 (ตามที่แสดง)

ชุดที่ 1 สงครามที่เมืองตาก

ขุนสามชนเจ้าเมืองฉอดยกกองทัพมาตีสุโขทัย เกิดการรบที่เมืองตากขึ้น ขุนศรีอินทราทิตย์ ออกชนช้างกับขุนสามชน เสียทีจึงแตกหนี เจ้าสามราชบุตรซึ่งย้ายพลายไชยนาทออกขวางไว้ ชนกับพลายเมืองช้างทรงของขุนสามชนจนแพ้ ทิ้งเมืองฉอดแตก ขุนศรีอินทราทิตย์ประทานเชื้อเจ้าสามว่า พระรามคำแหง

ชุดที่ 2 พระแท่นมั่งคั่ง

ขุนรามคำแหงขึ้นครองราชสมบัติแห่งสุโขทัย โปรด ฯ ให้สร้างแท่นตั้งสำหรับบูชารูปพระมหากษัตริย์ในวันพระ พระองค์เสด็จออกทรงธรรมพร้อมลูกเจ้าลูกขุนและขุนนาง

ชุดที่ 3 พระเจ้าอุทองสร้างกรุงเก่า

พระเจ้าอุทองทรงอพยพผู้คนจากเมืองสุวรรณภูมิมาตั้งถิ่นฐานใหม่ในแขวงอโยธยาเก่า โปรด ฯ ให้สร้างปราสาท และประชาชนสร้างบ้านเรือน

ชุดที่ 4 สมเด็จพระนเรศวรเป็นค่ายพม่า

สมเด็จพระนเรศวรทรงคาบพระแสงดาบเป็นค่ายพม่า แต่พม่าป้องกันเป็นสามารถเป็นเข้ามิได้ จึงตรัสให้ลาทัพกลับ

ชุดที่ 5 เจ้าพระยาโกษาปานสาแดงอาณัติ

เจ้าพระยาโกษาปานได้รับพระราชทานอาณัติให้คุมกองทัพไปตีเชียงใหม่ เจ้าพระยาโกษาปานจึงสาแดงอาณัติสั่งให้ข้าราชการฝ่ายทหารพลเรือนสร้างค่าย โดยใช้ไม้ไผ่ปักเอาปลายลงดินทำ

เป็นพะเนียดค่าย ปรากฏว่าขุนสิทธิพลชัยฉวยฉักกำลัง เมื่อเจ้าพระยาโกษาปานออกตรวจเทียบค่าย พบเจ้าจึงสั่งประหารชีวิตผู้ชักคำสั่ง

ชุดที่ 6 เจ้ากรุงธนบุรีตีเมืองฝาง

พระยาพิชัยราชา แม่ทัพยกของพระเจ้ากรุงธนบุรียกเข้าปล้นเมืองฝาง เจ้าพระฝางรวบรวมผู้คนอพยพออกจากเมือง พร้อมควายลูกช้างเผือก แต่ก็พ่ายแพ้ในที่สุด

ชุดที่ 7 ท้าวเทพกษัตรีและท้าวศรีสุนทรรบพม่าที่เมืองถลาง

ท่านผู้หญิงจัน อำแดงมุก เป็นแม่ทัพควบคุมกรมการและราษฎร เมืองถลางรักษาเมือง ต่อสู้พม่าอย่างเข้มแข็ง พม่าตั้งล้อมเมืองถลางอยู่เดือนหนึ่งยังหักเอาเมืองถลางไม่ได้ ท่านผู้หญิงจันและอำแดงมุกพร้อมกับชาวเมืองลอบเข้าโจมตีค่ายพม่าในเวลากลางคืน โดยไม่ให้พม่ารู้ตัว พม่าแตกหนีไป

ชุดที่ 8 พระต๋องจันทน์ท่วย

พวกจีนก่อการกำเริบที่เมืองภูเก็ต ก่อเหตุจลาจลขึ้น แม่แต่เจ้าเมืองภูเก็ตไม่สามารถปราบได้ เพราะเป็นอันแอ ชาวบ้านไม่มีที่พึ่งพา พระครูวัดฉลองไม่เกรงกลัวพวกจีน และไม่ยอมหนีภัยจากการกระทำของพวกจีน ซึ่งได้ทำเรื่องดังกันภัยให้แก่ชาวบ้านไว้ยึดถือในเวลาต่อสู้กับพวกจีน ซึ่งทำให้จีนแตกหนีไป ชาวบ้านเลื่อมใสพากันมาอยู่ด้วยกับพระครูมากขึ้น และรวบรวมกันต่อสู้พวกจีน พวกจีนพากันเกรงกลัวพระครูวัดฉลองไม่กลามารบกวนอีกต่อไป

ชุดที่ 9 ชุดส่งแห่งธงเสือป่า

เป็นการเดินขบวนของเสือป่า โดยมีธงเสือป่ากำกับ เสร็จแล้วเสือป่าจะร้องบทร้อง 3 บท กีบพลววายพระพรชัย บทรักชาติบ้านเมือง และบทให้พรทั่วไป

ตำนานเสือป่า 2455 (ตามที่แสดง)

ชุดที่ 1 ขอมคำคืน

นักคุมคุมเถียนบรรทุกกระอ้อมกลับกรเขมร ท้าวพันธุสุริยวงศ์เกรงว่าพระร่วงพ่อเมือง
ละโว้จะนำชาวไทยให้ต่อต้านอำนาจขอม จึงคิดกำจัดพระร่วง โดยรับสั่งออกญาเดโชคุมกองทัพไป
จับตัวพระร่วง ออกญาเดโชจึงติดตามพระร่วงจนถึงเมืองสุโขทัย ครั้นพบพระร่วงซึ่งหนีมาบวชเป็น
พระก็ไม่รู้จัก ออกญาเดโชจึงถูกลูกวักจับกุมตัว และถูกส่งกลับเมืองขอม ชาวสุโขทัยประจักษ์ในพระ
เดชานุภาพของพระร่วงจึงพร้อมใจกันถวายราชสมบัติให้ครอง เมืองสืบมา

ชุดที่ 2 ข้างพลายศรีมิ่งคล พลายมงคลทวีป

สมเด็จพระมหาจักรพรรดิเจ้าพระทัยส่งข้างศึกพลายศรีมิ่งคลและพลายมงคลทวีปแลกกับพระ
ราเมศวรและพระมหินทรซึ่งถูกพม่าจับเป็นตัวประกัน แต่ข้างพลายทั้ง 2 ไม่ยอมอยู่ในบังคับของพม่า
อาละวาดไล่แทงทหารพม่าจนพม่าต้องส่งคืนให้แก่ตน

ชุดที่ 3 สมเด็จพระนเรศวรประกาศการบมอญ

พระเจ้าหงสาวดีคิดการร้ายกับพระนเรศวร เพื่อตัดกำลังของไทยโดยให้พระยาเกียรติ
พระยาราม กุณฑลมารมอญ ทำที่มาก่อนรับกองทัพไทยซึ่งหลงกลยกทัพจะไปช่วยปราบกบฏอั้งวะ พระยา
เกียรติ พระยารามเล่าเรื่องให้พระมหาเถรคันฉ่องรู้ และพากันมากราบทูลให้พระนเรศวรทรงทราบ
พระนเรศวรทรงขึ้นเคืองพระเจ้าหงสาวดีที่ก่อกบฏร้ายพระองค์ก่อน ทั้งที่มีพระราชไมตรีต่อกัน จึง
ทรงประกาศเอกราช และยกกองทัพกลับพระนครพร้อมกับแม่ทัพมอญทั้ง 2 ซึ่งขอติดตามมาพึ่งไทย
กองทัพพม่ายกทัพไล่ติดตามมาถึงแม่น้ำสะโตง อยู่คนละฟากแม่น้ำ พระนเรศวรทรงพระแสงปืนต้นถูก
สุกรรมาแม่ทัพพม่าของพม่าตกข้างตาย กองทัพหงสาวดีเกรงกลัวไม่กล้าติดตามมา

ชุดที่ 4 พระนเรศวรตีทัพเชียงใหม่

พระนเรศวรยกกองทัพไปต้านทัพพม่าซึ่งยกมาตั้งในเขตไทยเพื่อเตรียมเสบียงอาหารไว้ทำการ
สงครามใหญ่กับไทย พระนเรศวรมีรับสั่งให้ราชรถคุมกองทัพหน้าไปล่อทัพหน้าของพระเจ้าเชียงใหม่
ราชบุตรพระเจ้ากรุงหงสาวดีโดยทำทีเป็นแพ้ถอยมาจนถึงบริเวณที่กองทัพหลวงชุมนุมคอยที่อยู่ พระราชมนู

ซัดรับสั่งไม่ยอมถอย พระนเรศวรจึงให้หมื่นพิทักษ์รักษาถือรับสั่งเป็นเค็ดชาคให้ถอย พระราชมนูเกรง พระราชอาญาจึงถอยหนีตามกลอุบาย ทัพเพียงใหม่หลงกลรุกได้มาไม่เป็นกระบวน จึงถูกกองทัพไทย ตีตอบแตกยับเยิน กองทัพไทยไล่ติดตามกองทัพเพียงใหม่จนถึงค่ายหลวง ที่ค่ายแตกและจับไพร่พล พม่าได้เป็นอันมาก

ชุดที่ 5 พระยาสิทธิราชเคโซชัย (ทิล) รมพม่า)

พระยาสิทธิราชเคโซชัยเป็นแม่ทัพหน้ายกกำลังไปตีอังวะ รมกับพม่าหลายครั้ง พม่าต้านฝีมือ ไม่ได้ จึงวางแผนจับพระยาสิทธิราช โดยหาที่แตกพ่ายทิ้งกายไว้ เมื่อพระยาสิทธิราชสำคัญผิดเข้ายึดค่าย ก็ถูกพม่าซึ่งขุมรอบคอบค่ายครุเข้าล้อมจับ พระยาสิทธิราช ฯ ไม่ยอมให้จับต่อสู้จนหมดกำลังพลแตก จากหลังมาพม่าจึงจับตัวจงจำไว้ ต่อมาเจ้าพระยาโกษาธิบดี (เหล็ก) ทราบข่าวก็แต่งให้พระยา สุรินทรภักดีไปแก้พระยาสิทธิราชคืนมา ขณะกำลังต่อสู้ติดพันอยู่นั้น พระยาสิทธิราช ฯ พร้อมกับทหาร ไทยที่ถูกจับไว้ได้แตกที่คุ่มซังมาพันผู้คุมแย่งชิง เครื่องอาวุธที่พม่าออกมาสมทบกับกองทัพไทยและตีค่าย พม่าจนแตกยับเยิน

ชุดที่ 6 ราชทูตฝรั่งเศสเข้าเฝ้าสมเด็จพระนารายณ์ เมื่อคริสต์ศักราช 1685

พระเจ้าหลุยส์ที่ 14 แต่งราชทูตฝรั่งเศสมาเจริญสัมพันธไมตรีกับไทยในสมัยสมเด็จพระ นารายณ์ เมื่อราชทูตจะเข้าเฝ้าได้จัดกระบวนแห่พระราชสาส์นอย่างสวยงามใหญ่โตสมพระเกียรติของ พระมหากษัตริย์ไทย

ชุดที่ 7 ท้าวสุรนารี (โม้) รมชนบดเวียงจันทน์

เจ้าอนุบาลยกกองทัพเวียงจันทน์เข้ายึดเมืองนครราชสีมาในขณะที่เจ้าเมืองและพระยา ปลัดไปราชการที่เมืองซุขันธ์ เหลือแต่กรมการเมืองอยู่รักษาเมือง เจ้าอนุบาลเมืองได้และให้จับราษฎร เป็นเชลยคุมตัวขึ้นไปเวียงจันทน์ ภรรยาพระยาปลัดชื่อโม้เป็นหัวหน้าพวกเชลย คิดอุบายทำเป็นป่วย ถ่วงเวลาเดินทาง ใหญ่หญิงล่อผู้คุมให้หลง และผู้ชายทำเป็นสวามีภักดี ล่อให้แม่ทัพนายกองตายใจ พระยาปลัดกลับถึงเมืองเมื่อทราบข่าวว่าชาวเมืองถูกกวาดต้อนอาวุธถูกริบหมด จึงทำกลอุบายเข้า สวามีภักดีซอกัดความครอบครวัไปเวียงจันทน์ มาทันกัน จึงร่วมกันลอบฆ่าผู้คุมและแย่งอาวุธจากพวก เวียงจันทน์ แล้วตั้งค่ายต่อสู้กับกองทัพเวียงจันทน์ซึ่งเจ้าสุทธีสาร เจ้าพร้า เจ้าปาน เป็นแม่ทัพคุมมา

ชาวเมืองนครราชสีมาทั้งชายและหญิงช่วยกันรบพุ่งตีทัพเวียงจันทน์แตกพ่ายไป พวกเวียงจันทน์ทราบข่าวกองทัพจากกรุงเทพฯ ว่ายากจะรบ จึงยกทัพหนีกลับเวียงจันทน์ ภาระยาพระยาปลัดได้รับพระราชทานแต่งตั้งเป็นท้าวสุรนารี

ชุดที่ 8 เจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิง) รมราชวงศ์เวียงจันทน์

เมื่อครั้งเจ้าอนุเป็นกบฏ กรมพระราชวังบวรมหาศักดิพลเสพเป็นจอมทัพตีได้เวียงจันทน์แล้ว (เจ้าอนุหนีไปพึ่งญวน) พระยาราชสุภาวดีได้รับพระมหากรุณาธิคุณโปรดฯ ให้ไปรับราชการ ณ เมืองเวียงจันทน์ แต่ยังไม่ทันถึงเจ้าอนุและพระเจ้ากรุงเวียงจันทน์กลับเข้าเวียงจันทน์และฆ่าฟันไทยจนเกือบหมดที่เหลือหนีมาแจ้งพระยาราชสุภาวดี พระยาราชสุภาวดียกกระบวนออกตรวจทางเตรียมการต่อสู้กับข้าศึก เผอิญไปพบกองทัพของเวียงจันทน์ มีราชวงศ์ราชบุตรของเจ้าอนุคุมกองทัพไล่ติดตามมา ราชวงศ์เอาหนอกแทงถูกท้องเจ้าพระยาจนตกมาหลวงพิพิธมองชายเจ้าพระยา าวิ่งเข้าช่วยถูกฟัน ราชวงศ์หมายจะฟันซ้ำ ทนายของเจ้าพระยาเอาปืนยิงถูกเขาราชวงศ์ล้ม หลบหนีไป ส่วนเจ้าพระยา ำรักษาบาดแผลแล้วขึ้นแคร่คุมทหารยกติดตามราชวงศ์ไป (ต่อมาได้คุมกองทหารตีเมืองเวียงจันทน์ และจับเจ้าอนุได้) ได้เลื่อนเป็นเจ้าพระยาบดินทรเดชา ที่สมุหนายก

ชุดที่ 9 แสดงประโยชน์ของเสือป่าในสงครามปัจจุบัน

เสือป่าแสดงยุทธวิธีในการระงับก่อกวน ลาดตระเวน คอยสู้กับข้าศึก ส่งข่าวไปยังทหาร และทำการรบร่วมกับทหาร เป็นประโยชน์ของเสือป่าแก่ชาติเมื่อเกิดสงครามในประเทศ มีบทส่งท้ายควมบทรองถวายพระพรชัย บทรักษาดินบ้านเมือง และบทให้พรทั่วไป

2. หัวใจนักรบ

พระ- ภิรมย์วรกร มีความรู้สึกถึงภัยจากการเป็นเสือป่าและลูกเสือ ทั้งห้ามปรามมิให้บุตรคนเล็กไปเป็นลูกเสือ และพยายามให้บุตรชายคนโตหนีทหาร พระ- ภิรมย์ ำ รักใคร่แต่บุตรชายคนกลางชื่ออ่อนแอ และทำท่าว่าอยู่ในโอวาทของบิดาเสมอ แต่แท้ที่จริงกลับแอบเป็นลูกกับแม่น้า ภาระยาน้อยของบิดาและเป็นน้องสาวของนายขุนเบ้ง ชาวจีนซึ่งคอยยุแหย่ให้พระ- ภิรมย์ ำ เห็นผิดเป็นชอบ นอกจากนี้แล้วพระ- ภิรมย์ ำ ยังขัดขวางมิให้บุตรสาวรักกับหลวงมณี ซึ่งเป็นเสือป่าด้วย ต่อมาเกิด

การต่อสู้กันระหว่างหัตถ์สินบุรี กับทหารของอาณาจักรมังกรทอง เลือป่าไคต่อสู้ต่อต้านการบุกรุกจนมาถึงบ้านพระ-ภิรมย์ ฯ แต่ฝ่ายเลือป่ามีกำลังน้อยจึงต้องการหาคนนำหนังสือไปบอกกำลังมาช่วยป้องกันเส้นทางลำเลียงกำลังทัพ บุตรชายคนโตของพระ-ภิรมย์อาสาถือหนังสือไป แต่ถูกนายขุนเบ่งลอบยิงตายเสียก่อน บุตรชายคนเล็กจึงอาสาไปแทน พระ-ภิรมย์ ฯ เห็นเช่นนี้จึงเปลี่ยนใจ และช่วยเหลือพวกเลือป่า จนถึงกับจับอาวุธยิงต่อสู้กับข้าศึก ทหารข้าศึกมีจำนวนมากกว่าเลือป่าได้เข้ายึดบ้านพระ-ภิรมย์ ฯ จับคนในบ้านไว้ได้ทั้งหมด ทหารข้าศึกได้ข่มขืนและพยายามลวงความลับทางทหาร พระ-ภิรมย์ ฯ ไม่ยอมบอก แต่บุตรชายคนกลางได้บอกไป พระ-ภิรมย์จึงได้รู้ว่าบุตรชายเป็นชู้กับแม่นัย และรู้ถึงพฤติกรรมของนายขุนเบ่ง ซึ่งต่อมาถูกทหารข้าศึกลงโทษให้ยิงเป้า ส่วนพระ-ภิรมย์ได้รับการยกเว้นในฐานะที่พระ-ภิรมย์ ฯ ไม่กลัวตายในเวลาเดียวกันนั้นเอง พวกเลือป่าได้ยกกำลังมามากมาย สามารถโจมตีจนฝ่ายข้าศึกล่าถอยไป พระ-ภิรมย์ ฯ เห็นประโยชน์ของเลือป่าและลูกเลือจึงสมัครเขาเป็นเลือป่า

3. เกอะแมนอินกาเกี (The Man in Khaki)

(บทละครภาษาไทยแปลโดย ม.ส.ปิ่น มาลากุล ชื่อ จับเสือ)

เรื่องในบทละครกำหนดให้เกิดขึ้นหลังจากการสู้รบตามเนื้อเรื่องใน "หัวใจนักรบบ" 1 ปี กองทัพแห่งอาณาจักรมังกรทองได้เข้าครอบครองส่วนหนึ่งในเขตหัตถ์สินบุรีไว้ และใช้บ้านของพระยากรุงศรีหัตถ์สินเป็นที่พัก ในบ้านนี้มีแต่พระยากรุงศรีหัตถ์สิน ภรรยา บุตรีชื่อละออศรี และคนรับใช้สามมีภรรยา 2 คน ละออศรีชอบคุกรักไว้โดยคนรับใช้ทั้งสองช่วยกันปิดบังและหาหนทางให้หลบหนีไป

ในขณะที่คุกรักของละออศรีกำลังเล็ดลอดออกจากบ้านก็ถูกทหารอาณาจักรมังกรทองจับได้ปรากฏว่าผู้ถูกจับได้เป็นทหารของอาณาจักรมังกรทองนั่นเอง ผู้บังคับการเข้าใจว่าเป็นผู้ที่ทหารโดยอาศัยการแต่งกายแบบเลือป่า จึงสั่งยิงเป้า ต่อมาความจริงได้ถูกเปิดเผยว่า ผู้ที่ถูกจับคือบุตรชายของผู้บังคับการ ซึ่งได้รับคำสั่งให้เข้ามาสืบความลับในประเทศไทย ผู้บังคับการทราบความจริงแล้วก็ตกใจแต่ไม่ยอมถอนคำสั่งยิงเป้าเสีย

4. หนามยอกเอาหนามบ่ง

เมืองโนแวย์โนแคว้นโนแมนส์แดนคัมอาหารการกินอุดมสมบูรณ์มาก แต่ชาวเมืองกลับต้องออกขาย เพื่อเก็บอาหารไว้เลี้ยงต้อนรับกองทหาร การมาของกองทหารทำให้มาร์กะเรตบุตรสาวของแพตเทต นคราภิบาล เกิดความกังวลใจว่าคู่รักของเธอจะเดินทางมาพร้อมกับกองทหารหรือไม่ ขณะที่พวกผู้หญิงกำลังเตรียมการอยู่นั้น เมอร์ริแมนและเพื่อนนักแสดงละครซึ่งเดินทางมาแสดงละครที่เมืองโนแวย์ ได้เข้ามาขออาหารรับประทาน พวกผู้หญิงจัดหาอาหารและหาที่นอนให้แก่เมอร์ริแมนและเพื่อน เมื่อกองทหารมาถึง นคราภิบาลจัดการต้อนรับอย่างดี พร้อมกับจัดการแสดงขึ้น ทหารได้รับความบันเทิงจนเมื่อยได้ผู้หญิงเมืองโนแวย์เป็นภรรยา ก่อนที่กองทัพจะเดินทางต่อไปในวันรุ่งขึ้น ผู้บังคับการกองทหาร นายพันเอกฮอตสเปอร์คิดวิธีการจับคู่โดยได้เข้าแถวแล้วจับคู่กัน ครั้งแรกนายพลฮอตสเปอร์จับคู่ไครรยานนคราภิบาล เมื่อรู้ว่า เป็นใครแล้ว จึงจับแถวใหม่ผลที่สุดมาร์กะเรตจับคู่ตรงกับนายพลฮอตสเปอร์ ต้องเข้าพิธีแต่งงานในวันนั้น มาร์กะเรตรอนใจและมีความทุกข์อย่างใหญ่หลวง เพราะเธอต้องการแต่งงานกับคู่รักของเธอซึ่งเป็นทหารและรวมมาในกองทหารนี้ด้วย ในพิธีแต่งงาน เมอร์ริแมนปลอมตัวเป็นบาทหลวงและทำอุบายร่วมกับเอดิสเบทพี่สาวของมาร์กะเรต ทำให้จัดพิธีไม่ได้ เหตุการณ์ได้คลี่คลายไปในทางดี มาร์กะเรตได้แต่งงานกับคู่รัก และเอดิสเบทแต่งงานกับเมอร์ริแมน

5. ร.ค.ล.นนทรี

เรือไตน้ำ "นนทรี" พร้อมกวนนายทหารและลูกเรือรวม 12 คน กำลังแล่นอยู่ไตน้ำ ขณะกำลังยิงตอร์ปิโด เรือได้ประสบเหตุแล่นชนเรือกำปั่นไม้เก่าซึ่งลอยอยู่ไตน้ำ เสียหายน้ำเข้าเรือจมถึงสี่โตะทองทะเลลึก 22 วาครึ่ง และเรือดำเข้าไปอยู่โตะทองเรือกำปั่นครึ่งลำ แม้ว่าจะใช้เครื่องจักรเรือลอยหลังก็ไม่สำเร็จ ถ้าน้ำขึ้นถึง 27 วาแล้วเรือนนทรีจะถูกแรงบีบของน้ำเรือจะต้องแตก จึงทำให้ลูกเรือเกิดกลัวตาย บางคนพยายามเอาตัวรอดโดยออกทางปล่องหอบังคับการ ซึ่งถ้าทำเช่นนั้นแล้วทุกคนจะถูกนำหน้าจากแรงกดของน้ำลึก 22 วาจะเปิดฝาปล่องไว้บอกผู้บังคับการจึงต้องปลอบและช่วยให้ลูกเรืออยู่ในความสงบ ทางเรือได้ส่งหุ่นโทรศัพท์ขึ้นลอยบนพื้นน้ำเพื่อขอความช่วยเหลือ เรือรบหลวง

ชนบุรี เห็นท่นโหรศัพทจึงพูดติดต่อกับผู้บังคับการ เรือนนทรีว่าจะส่งประคาน้ำและเรือมีเสื่อน้ำมาจัดการกู้เรือให้หลุดออกจากเรือกำปั่นไม้ ระหว่างการช่วยเหลือนั้น ภายในเรือนนทรีทุกคนประสบปัญหาแรงบีบของน้ำทะเล และออกซิเจนกำลังเหลือน้อยลงทุกที จนพลทหารคนหนึ่งตายไป ความจำเป็นที่ต้องประหยัอากาศหายใจ จึงต้องส่งคนออกทางหลอบกับเรือเสีย 3 คน วิธีนี้เป็นอันครายมากแต่อาจมีหนทางรอดชีวิตได้มากกว่าการติดอยู่ในเรือ มีการแย่งชิงกันจึงต้องจับฉลาก ปรากฏว่าเสียชีวิตไป 2 คน ส่วนผู้ที่อยู่ในเรือรอดชีวิตได้ทุกคน เมื่อเรือมีเสื่อน้ำเอาโซ่คล้องท้ายเรือหลุดออกไปได้ ก่อนที่อากาศในเรือจะหมด

6. พระร่วง

พระร่วง เป็นพ่อเมืองละโว้ ซึ่งขณะนั้นอยู่ใต้อำนาจขอม คราวหนึ่ง เมืองละโว้เกิดอัคคีพิบัติขาดแคลนอาหาร ไม่สามารถจัดส่งส่งน้ำไต่พันกำหนด นักคุ้มก็คุมพลมาทวงส่งน้ำ พระร่วงเกรงว่าชาวละโว้จะเคืองรอนจึงอ่อนน้อมขอให้นักคุ้มรับขนน้ำไปเอง นักคุ้มอ้างว่ามีคิประเพณี และคนนำเกวียนมาไม่เพียงพอบรรทุกส่วนน้ำตามอัตราได้ พระร่วงจึงออกอุบายขนน้ำไปเอง นักคุ้มยอมรับคำ พระร่วงจึงเกณฑ์ชาวไทยช่วยกันทำกระออมเอาขันยาภายในบรรจุน้ำบรรทุกไปไว้ในเกวียน 10 เล่มได้ ท้าวพันชุมทรวนเรื่องเกรงว่าพระร่วงจะแข็งเมือง จึงรับสั่งให้พญาเคโษคุมพลไปจับพระร่วง พระร่วงจึงหนีไปสู่สุโขทัย ออกบวชเป็นพระ พญาเคโษทราบจากนายมนัว่าพระร่วงหนี จึงให้นักคุ้มคุมกองทัพแทนตน แล้วปลอมเป็นชาวไทยติดตามพระร่วงไป พบพระร่วงกำลังหาอาหารตามวัด แต่พญาเคโษไม่รู้จึงจึงถามหาพระร่วง พระร่วงฟังสำเนียงแปร่งก็สงสัยจึงขยี้ให้รอ แล้วพระร่วงก็ไปบอกให้ทนายคนสนิท กับศิษย์วัดมาช่วยกันจับพญาเคโษ

ฝ่ายทางเมืองละโว้ กรมการเมืองพร้อมด้วยนางจันทน์มารดาพระร่วงพร้อมใจกันยกทัพไปเข้าล้อมโจมตีกองทหารขอมแตกพ่ายไป แล้วยกทัพติดตามไปยังเมืองสุโขทัย

ขณะนั้นกษัตริย์กรุงสุโขทัยถึงแก่พิราลัยแล้ว ข้าราชการเมืองสุโขทัยจึงพร้อมใจกันเชิญพระร่วงเป็นกษัตริย์ครองกรุงสุโขทัยต่อไป

7. เอ สเตทแมนส์ ไวฟ์ (A Stateman's Wife)

(จากบทละครภาษาไทยแปลโดย ม.ล.ปิ่น มาลากุล ชื่อว่า ภรรยาข้าราชการสำคัญ)

เศรษฐ์ ลินสมพร นักการเมืองผู้สนับสนุนพรรครัฐบาลตกตมา ได้รับบำเหน็จจากพรรคให้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงทรัพยากรแห่งชาติ เศรษฐ์ มีความทะเยอทะยานใครจะได้ตำแหน่งหน้าที่ที่สูงขึ้นไป จึงทุ่มเทเวลากับการทำงานเต็มที่ ยังความไม่พอใจให้กับภรรยาสาวสวย รุจิราเป็นอันมาก รุจิราต้องการให้สามีมาเอาใจเธอและมีเวลาออกงานสังคมพร้อมกับเธอด้วย เศรษฐ์ปฏิเสธเพราะเห็นว่าการทำงานในหน้าที่สำคัญกว่า แต่ก็ยินยอมให้รุจิราออกงานกับเพื่อนชายชื่อ อุกฤษณ์ อุกฤษณ์เป็นหนุ่มเจ้าสำราญและมักจะล่อลวงรุจิราให้ผิดประเพณี รุจิราได้หลงเชื่อคำพูดของ อุกฤษณ์จึงยอมไปพักแรมกับอุกฤษณ์ที่ต่างจังหวัดขอคืนประสพอุบัติเหตุกลางทางเสียก่อน รุจิราถูกทอดทิ้งจึงได้คิดว่า ควรจะกลับมาสารภาพผิดกับสามี

ส่วนเศรษฐ์นั้น เกิดเรื่องบาดหมางใจกับภรรยาของรัฐมนตรีคนหนึ่ง ด้วยเหตุที่เขาไม่พอใจที่ภรรยาของรัฐมนตรีผู้นั้นนำเรื่องส่วนตัวของรุจิรามาตำหนิต่อหน้าเขา ภรรยาของรัฐมนตรีได้ใช้อำนาจกับสามีให้หาเรื่องมาบังคับให้เศรษฐ์ออกจากตำแหน่งรัฐมนตรีช่วยว่าการ ฯ เศรษฐ์จึงเริ่มเข้าใจปัญหาของการเมืองที่เกิดจากภรรยาเข้ามาเกี่ยวข้อง เขาจึงเลิกความหวังในตำแหน่งทางการเมือง และตั้งใจจะประคับประคองชีวิตครอบครัวให้ราบรื่นต่อไป ถึงแม้เศรษฐ์จะทราบเรื่องของรุจิรากับอุกฤษณ์ทั้งหมดแล้วก็ตาม เขาก็มิได้โกรธเคืองภรรยาแต่อย่างใด สำหรับรุจิรานั้นก็ตั้งใจจะสนับสนุนการทำงานของสามีตามสมควรในหน้าที่ภรรยาของข้าราชการสำคัญที่ดีต่อไป

8. ธรรมะมีชัย

เทวะศัตถุ จักรพรรดิแห่งพวกอสูร กำลังนั่งดูอสูรเสนาชอบเพลงอาวูชอยู่นั้น นรศัตถุ เข้ามาบอกว่า เทวดาแผ่อาณาจักรกว้างขวางนัก ทั้งบุยงใหม่บุยงกระด้างกระเดื่อง เทวะศัตถุจึงคิดจะปราบเหล่าเทวดา จึงชวนพละกำลังกับทูรกายไปรบ ฝ่ายนรศัตถุถามว่าจะอ้างเหตุอันใดมาทำการศึกกับเทวดา เทวะศัตถุตอบว่า ถ้ามีฤทธิมิกำลังจนเอาชนะได้แล้วก็ไม่ผู้ใดกล้าต้านหรือดิ้นหนีมาได้ หมู่อสูรได้เข้าไปวังควานเหล่าเทวดานางฟ้า พระสกันทะกุมารออกมาขัดขวางและเพพทั้ง 3 คือ พระยม เทพแห่งธรรมะ อักนิ เทพแห่งไฟ หรือ เจริช และพระวิศวกรรม เทพแห่งช่างแสงสรรพาวุธ ได้ออกมาช่วยรบในที่สุดฝ่ายอสูรพ่ายแพ้ไป

9. ธรรมาธรรมะสงคราม

ธรรมะเทวบุตร เป็นเทพบุตรที่ประพจน์ในธรรม เมื่อถึงวันอุโบสถก็จะเสด็จออกให้มนุษย์โลกเข้าเฝ้า ธรรมะเทวบุตรสั่งสอนให้มนุษย์ประพจน์ในสิ่งที่ชอบ ขณะเดียวกันธรรมะเทวบุตรผู้มีนิสัยพาลเถรก็เสด็จออกมาและได้สั่งสอนในทางตรงกันข้ามกับคำสอนของธรรมะเทวบุตร เมื่อกระบวนแห่งของธรรมะเทวบุตรได้เคลื่อนเวียนขวารอบชมพูทวีป ได้พบกับกระบวนแห่งของธรรมะเทวบุตรซึ่งเวียนซ้ายรอบชมพูทวีป ต่างฝ่ายไม่หลีกเลี่ยงให้แก่กัน จึงรบกัน ฝ่ายธรรมะเทวบุตรพ่ายแพ้ไป

10. เพื่อนตาย

กองทัพข้าศึกเข้ายึดมณฑลหัตสกินไว้ได้ นายบุญเกื้อและนายพ่วงซึ่งเป็นมิตรต่างวัย และทั้งสองเป็นเสื่อป่าไม่สามารถเดินทางมากรุงเทพฯ ได้ ต้องหลบซ่อนตัวอยู่ที่สุพรรณบุรี นายบุญเกื้อซึ่งเป็นชายหนุ่มโสดชอบพอรักใคร่อยู่กับแม่นวล หลานสาวเจ้าของบ้านที่ตนได้อาศัยอยู่ เช่นเดียวกับนายพ่วงก็นิกรรักแม่นวลด้วย นายพ่วงได้เล่าเรื่องราวในอดีตว่าเขาเคยมีภรรยาและบุตรสาว แต่หลังจากที่ภรรยาสิ้นชีวิตจึงหวนกลับมาหา และพบว่าบุตรสาวหายไป ไม่ทราบว่าจะไปอยู่กับใคร นายพ่วงนั้นเกรงว่าถ้านายบุญเกื้อแต่งงานกับแม่นวลแล้ว ตนจะลำบาก เพราะนายบุญเกื้อไม่อุปถัมภ์ตนอีกต่อไป จึงชักชวนการแต่งงานของทั้งสองคน พอดีกับนายบุญเกื้อซึ่งอาสาให้ข้าศึกยิงเป้าตนเพื่อป้องกันเสื่อป่าคนอื่น ๆ ซึ่งร่วมกันคบคิดต่อต้านข้าศึก และพวกข้าศึกทราบข่าวจึงจับตัวเสื่อป่าไว้ได้ทั้งหมด ทหารข้าศึกขออาสาสมัครเสื่อป่าเพียง 3 คนมาลงโทษเพื่อให้เสื่อป่าคนอื่น ๆ เช็ดหลาบทหนึ่ง ในสามคนคือ นายบุญเกื้อ ขณะที่นายบุญเกื้อออกไปเตรียมตัวเพื่อรับโทษจากทหารข้าศึก นายพ่วงได้สนทนากับแม่นวล จึงรู้ความจริงว่าแม่นวลเป็นบุตรสาวของตน นายพ่วงเห็นแก่ความสุขของบุตรสาวและเพื่อน เพื่อให้ทั้งสองได้แต่งงานกัน นายพ่วงจึงเสียสละไปตายแทนนายบุญเกื้อ

11. ฤๅษีโคบาย

เหตุการณ์ชายแดนระหว่างอาร์คะเซียและกูร์ลันต์มีความตึงเครียดถึงกับจะเป็นชนวนให้เกิดสงครามกัน กษัตริย์ทั้ง 2 ชาตินี้จึงดำเนินวิเทโศบายที่จะให้มีการอภิเษกสมรสระหว่างแอนเจลา พระธิดาของพระเจ้าหลุยส์ที่ 7 แห่งอาร์คะเซีย กับเจ้าชายวิกตอร์ คอนสตันโคย รัชทายาทแห่งกูร์ลันต์ด้วยกลอุบายอันชาญฉลาดของการที่บิดาและสาโน เจ้าคณะใหญ่แห่งการอน ทำให้แอนเจลามีความรักกับเบอร์นะติน โดยไม่รู้นั่นคือเจ้าชายวิกตอร์ที่แท้จริง แม้ว่าแอนเจลาจะไม่เต็มพระทัยอภิเษกสมรสกับเจ้าชายวิกตอร์ เพราะแอนเจลาอ้างว่าไม่ใช่ชายที่ทรงรักและทรงรู้จักด้วยมาก่อน แต่แอนเจลาที่ถือว่าเป็นหน้าที่สำคัญของเชื้อพระองค์ที่มีต่อประเทศชาติ จึงจำพระทัยยอมเข้าพิธีอภิเษกสมรส และในพิธีนี้เองแอนเจลาที่พบความจริงว่าเจ้าชายวิกตอร์ก็คือ เบอร์นะติน ชายที่พระองค์ทรงรักและทรงสนิทสนมเป็นอย่างยิ่งนั่นเอง

12. มัทนะพาธา

สุเทพณ์เทพบุตรหลงรักมัทนาเทพธิดา แต่ไม่สมหวัง จึงขอให้มายาวิไนซ์เวทย์มนต์เรียกนางมัทนามา นางถูกสะกดจิตจึงพูดเหมือนคนไร้จิตใจ สุเทพณ์ไม่โปรด มายาวิไนซ์จึงกลายมนต์สะกดสุเทพณ์ตรัสฝากรักนางมัทนาซึ่งนางปฏิเสธว่านางไม่ไ้รักสุเทพณ์ สุเทพณ์กริ้วนางแคะสาปให้นางจุ่มไปเกิดในโลกมนุษย์ นางมัทนาขอไปเกิดเป็นดอกไม้งามคือกุหลาบ สุเทพณ์ยินยอมตามที่นางขอ และในคืนวันเพ็ญให้กลีบกลายเป็นมนุษย์ เมื่อนางมีความรักจึงพ้นสภาพเป็นดอกไม้ หากนางเกิดทุกข์เพราะความรักให้วิ่งวอนต่อพระองค์ พระองค์จะช่วย นางมัทนาไปเกิดเป็นดอกไม้ในป่าหิมะวัน ต่อมาพระกาละธรสิน เชลยไปไว้ที่อาศรม เมื่อนางกลายเป็นมนุษย์ พระกาละธรสินก็เลี้ยงดูและรักใคร่เหมือนลูก พระชัยเสนเสด็จออกมาแล้ว และได้มาพักอยู่บริเวณอาศรมของพระกาละธรสิน พระชัยเสนพบนางมัทนา และนางก็รักตอบ ตนถูกลายก๊อญครชานหายไป พระกาละธรสินจัดการแต่งงานให้ พระชัยเสนพานางมัทนากลับสู่พระนคร เมื่อนางจันทิ พระมเหสีรู้เรื่องนี้ นางมีความหึงหวง จึงแจ้งไปยังพระบิดาซึ่งเป็นพระราชแคว้นนครไยยกทัพมาโจมตี และนางจึงให้ใช้นางคอยท่ากาลอุบาย โดยให้วิฑูร พรานหม่นชาวมคธมาหาพิชัยเสนห์ ทำให้นางมัทนาให้มาทำเสน่ห์ศุภางค์ ทหารเอกพระชัยเสน พระชัยเสนหลงเชื่อ สั่งให้ขับไล่นางมัทนาออกจากเมือง และประหารชีวิตศุภางค์ แต่ศุภางค์ขอออกรับกับแคว้นมคธแทนการถูกประหาร ศุภางค์รับจนตัวตาย ส่วนนางมัทนาได้วิ่งวอนสุเทพณ์ช่วยกลใจให้พระชัยเสนมารับนางกลับเมือง สุเทพณ์ไม่ยอมจึงสาปนางให้เป็นกุหลาบตลอดไป พระชัยเสนรู้ความจริงทั้งหมดแล้วได้ออกติดตามนางมัทนาพบแต่ต้นกุหลาบ จึงนำต้นไม้กลับเข้าเมืองด้วยความโศกเศร้า

13. ฉวยอำนาจ

ณ กรุงคิยารา นครหลวงของประเทศอโรเนีย คณะกษัตริย์อโรเนียได้จัดการประชุมเพื่อตกลงกันว่า จะล้มสถาบันพระมหากษัตริย์ "เปลี่ยนการปกครองเป็นสาธารณรัฐหรือไม่ ทั้งนี้เพราะคณะกษัตริย์ไม่พอใจการปกครองในขณะนั้น ด้วยเหตุที่คณะเสนาบดีไม่มีความสามารถในการบริหารงานจนร่ำรวยเอาโรคเอาเปรียบคนอื่นทั้งได้เข้ามามีเสียงข้างมากในรัฐสภา และพวกเขาก็เข้ามาบีบบาท

ในการเมือง จึงทำให้ชาวคอโรเนียได้รับความเดือดร้อน ในการประชุมครั้งนี้พระราชาวีคตอร์ที่ 6 ได้ทรงปลอมพระองค์เข้ามาประชุมด้วย ทรงใช้โอกาสนี้ชี้แจงให้คณะภูษาคี ๖ รู้ว่า พระราชาทรงมีพระราชประสงค์คือประชาชน แต่คณะเสนาบดีเป็นปัญหาและอุปสรรค ทำให้พระราชินีไม่ทรงสามารถบริหารบ้านเมืองได้ นอกจากนี้คณะเสนาบดียังวางแผนเชิญเสด็จออกจากราชสมบัติอีกด้วย ในเวลาต่อมาสมาชิกภูษาคี ๖ คนหนึ่งก็ได้เปิดโปงความชั่วของเสนาบดีบางคน ความเลวร้ายของเศรษฐีและพวกยิว ซึ่งได้ส่งคนเข้ามาเป็นไส้ศึกในคณะภูษาคีด้วย จึงมีการจับสมาชิกผู้ทรยศขึ้น พอดีกับพวกทหารของรัฐบาลเข้ามาจับกุมคณะภูษาคี พระเจ้าวีกตอร์ทรงออกรับหน้าและป้องกันไม่ให้สมาชิกคณะภูษาคีถูกจับกุม จึงตกลงใจร่วมกันปราบผู้คิดร้ายตอบบ้านเมือง ช่วยกันป้องกันรักษาสถาบันพระมหากษัตริย์ให้มั่นคง และจะรวมเป็นกำลังของพระราชกษัตริย์ในเทศชาติต่อไป

ภาควิชา น

คุณธรรมในการปกครองของพระมหากษัตริย์*

ศาสนาพุทธมีคำสั่งสอนสำหรับพระเจ้าแผ่นดิน มีกำหนดกฎเกณฑ์ศีลธรรมของพระเจ้าแผ่นดินไว้ ซึ่งทำให้พระเจ้าแผ่นดินนั้นต้องรับผิดชอบอยู่เสมอไม่กลายเป็นเทวราชอย่างจริงจังไปได้ และยังจะต้องเห็นความสุขส่วนรวมเห็นแก่ประโยชน์ของประชาชนอยู่เสมอ ทั้งนี้เพราะคำสั่งสอนของศาสนาพุทธบังคับไว้ว่า ผู้ที่เป็นพระมหากษัตริย์จะต้องอยู่ในศีลธรรมเช่นนั้นที่พอจะเรียกได้ว่าเป็นศีลของพระเจ้าแผ่นดินก็คือ "ทศพิธราชธรรม" มีอยู่ 10 ประการ ซึ่งพระมหากษัตริย์ถือว่าจะต้องปฏิบัติอย่างเคร่งครัด มีหลายครั้งในประวัติศาสตร์ของไทยเรา คือ มีคนสำเร็จโทษพระมหากษัตริย์แย่งราชบัลลังก์ โดยอ้างว่าพระมหากษัตริย์ไม่ได้อยู่ในทศพิธราชธรรม

- (1) ทาน คือ การให้ คนที่เข้ามาเป็นพระมหากษัตริย์นั้นเข้ามาเพื่อให้ไม่ได้เข้ามารับหรือเข้ามาเอา ซึ่งพระพุทธศาสนาสั่งให้ทำแบบนั้น
- (2) ศีล คือ การสังวรกายและใจให้สุจริต ศีลนั้นก็หมายถึงศีล 5 และศีล 8
- (3) บริจาค คือการเสียสละ พระมหากษัตริย์ต้องทรงเสียสละในทุกกรณี เป็นต้นว่า ความสุขส่วนพระองค์ พระราชทรัพย์และแม้แต่ชีวิตเพื่อราษฎร
- (4) อาชวะ หมายถึงความซื่อตรง เป็นพระมหากษัตริย์และต้องซื่อตรงในทุกกรณีตลอดไป
- (5) มัทวะ คือความอ่อนโยนในการประกอบพระราชกรณียกิจทั้งปวง จะต้องประกอบด้วยความอ่อนโยนเสมอไป
- (6) ขปะ คือ การทำหน้าที่ของพระมหากษัตริย์โดยครบถ้วนไม่บกพร่องและไม่บกพรัว
- (7) อุโกรธ คือความไม่โกรธ ถึงแม้จะมีอะไรเกิดขึ้นเป็นที่กระทบกระเทือนอย่างไร พระมหากษัตริย์ที่คิดในคติของศาสนาพุทธนั้นจะโกรธไม่ได้เป็นอันขาด
- (8) อุวิหิสะ คือ ไม่เบียดเบียนผู้ใดไม่ว่าจะเป็นมนุษย์หรือสัตว์ ไม่เบียดเบียนใครทั้งสิ้น

* ม.ร.ว.กึกฤทธิ์ ปราโมช, สถาบันพระมหากษัตริย์, หน้า 26 - 30.

(9) ขันติ คือความอดทน หมายถึงอดทนต่อความยากลำบากทั้งปวงในการปฏิบัติหน้าที่และตลอดถึงความอดทนในลาภ ยศ สรรเสริญ ทั้งปวงซึ่งพระมหากษัตริย์เป็นใหญ่ในแผ่นดินพึงจะได้รับ นอกจากนั้นก็ต้องอดทนต่อการวิพากษ์วิจารณ์ทั้งปวงอีกด้วย ที่สำคัญก็คืออดทนต่อการสรรเสริญ โครชมก็ทนได้ โกรวาก็ทนได้ ขันติจึงสำคัญมากสำหรับผู้ครองแผ่นดิน

(10) อวิโรธนะ ภาษาอังกฤษเรียกว่า Objectivity หมายความว่า คิดและทำการทั้งปวงโดยปราศจากการนึกถึงตัวหรืออารมณ์เป็นต้นร้ายของตัวไม่ว่าจะคิดและทำอะไร ต้องคิดและทำ เหมือนกับว่าเรื่องนั้นไม่เกี่ยวกับเรา ทำเพื่อประโยชน์แก่คนอื่นและทำเพื่อผลงาน โดยมองไปแค่ว่าเห็นว่าไม่เกี่ยวกับประโยชน์ของเราอีกด้วย ซึ่งพระมหากษัตริย์จำเป็นต้องมีอย่างยิ่ง

ส่วนธรรมของพระมหากษัตริย์ก็มีอยู่อีก 5 อย่าง ซึ่งธรรมเหล่านี้เรียกว่า "สังกหัตถุ" คือวัตถุซึ่งเป็นสิ่งที่สังเคราะห์เกื้อกูลแก่ประชาชนหรือเกื้อกูลแด่องค์พระมหากษัตริย์นั่นเอง เรื่องสังกหัตถุนี้พระพุทธเจ้าท่านฉลาดมาก คือคำศัพท์ในสังกหัตถุนี้พระองค์ท่านเอามาจากลัทธิพรหมณ์ มาให้ความหมายใหม่ในศาสนาพุทธดังนี้

(1) สัสเมช พระองค์ท่านเอามาจากลัทธิพราหมณ์ว่า "อัสวเมช" คือการขำม้าบูชาด้วยการบูชาเป็นหน้าที่ของพระมหากษัตริย์เช่นผู้ทำ ท่านก็เอามาเทียบกับหน้าที่ของพระมหากษัตริย์ในพุทธศาสนา อัสวเมช ซึ่งเป็นการขำม้าบูชาหรือการปล่อยม้าอุปการ เพื่อเผยแพร่พระราชอาณาเขตนั้นเอามาเป็นสัสเมช แปลว่ารู้บำรุงพัฒนาในประเทศให้สมบูรณ์

(2) ปฐิสเมช คือการขำคนบูชา เมื่อเอามาให้พระมหากษัตริย์ที่นับถือศาสนาพุทธปฏิบัติ ปฐิสเมชจึงแปลว่า พระมหากษัตริย์ควรจะมีความรู้จักคนว่าใครชั่วใครดี ใครมีความสามารถแค่ไหน ใครซื่อสัตย์สุจริต ใครคดโกงอย่างไร เมื่อมีความรู้เช่นนั้นแล้ว ก็จะได้ให้คนเหล่านั้นในราชการได้ถูกต้อง รู้จักใช้คนให้ถูกกับความสามารถ

(3) สัมมาปาสะ เป็นพิธีกรรมอย่างหนึ่งของพราหมณ์ เป็นการบูชาผู้เหมือนกัน เข้าใจว่าจะเป็นการบูชาผู้เพื่อให้อีกคนรัก พระพุทธเจ้าเอามาใช้ในศาสนาพุทธเรียกว่า "สัมมาปาสะ" แปลว่าพระมหากษัตริย์จะต้องรู้จักผูกใจคนทั้งประเทศให้รักดีต่อพระองค์ด้วยการปกครองที่ดีและถูกใจคนทั้งประเทศ

(4) วาชปาเยยะ มาจากพิธีพราหมณ์ซึ่งเขียนเป็นภาษาสันสกฤตว่า "วาชปาเยยะ" พิธีนี้ในลัทธิพราหมณ์นั้นคือ พิธีพระมหากษัตริย์ทำพิธีต่ออายุ ทำเป็นพิธีใหญ่และคัมภีร์ซึ่งสมมุติว่าเป็นน้ำอมฤตกินแล้วไม่ตายถือว่าเป็นการต่ออายุซึ่งไม่มีประโยชน์แก่ใคร พระพุทธเจ้าได้เอามากำหนดเป็นธรรมเนียมของพระมหากษัตริย์เรียกว่า "วาชปาเยยะ" แปลว่า พระมหากษัตริย์ต้องพูดหรือรับสั่งด้วยคำพูดที่อ่อนหวานควรดื่มไว้ในใจ

(5) นิรโรคพะ ความจริงเป็นผลของ 4 ข้อแรก คือถ้าพระมหากษัตริย์พระองค์ใดทรงปฏิบัติทั้ง 4 ข้อนี้แล้ว บ้านเมืองที่พระมหากษัตริย์องค์นั้นปกครองจะอยู่ในสภาพที่เรียกว่า "นิรโรคพะ" ซึ่งแปลว่า กลอน คำว่า "นิ" เป็นคำปฏิเสธเติมหน้าเข้าไปแปลว่า อยู่ในสภาพที่ไม่ต้องลั่นกลอนประทุ คนทุกคนอยู่กันไถ่สุขสบายเพราะไม่มีโจรผู้ร้าย หรือใครมาทำอันตราย นี่คือธรรมเนียมของพระมหากษัตริย์

ยังมีอีกอย่างหนึ่งเรียกว่า จักรวรรควัตร เป็นสิ่งที่พระมหากษัตริย์พึงปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า คือ.—

- (1) ควรอนุเคราะห์คนในราชสำนักและคนภายนอกให้มีความสุขไม่พลอยปละละเลย
- (2) ควรผูกไมตรีกับประเทศอื่น
- (3) ควรอนุเคราะห์พระราชวงศานุวงศ์
- (4) ควรเกื้อกูลพราหมณ์ กฤหบดี และกฤหบดีชน คือ เกื้อกูลพราหมณ์และผู้คนที่อยู่ในตัวเมือง
- (5) ควรอนุเคราะห์ประชาชนในวามบท
- (6) ควรอุปการะสมณพราหมณ์ผู้มีศีล
- (7) ควรจักรรักษาฝูงเนื้อ นก และสัตว์ทั้งหลายมิให้สูญพันธุ์
- (8) ควรห้ามชนทั้งหลายมิให้ประพฤติกิเลสกรรมและชักนำควายตัวอย่างให้อยู่ในกุศลสุจริต
- (9) ควรเลี้ยงดูคนจนเพื่อมิให้ประกอบการทำทุจริตเป็นนิตย์ต่อสังคม
- (10) ควรเข้าใกล้สมณพราหมณ์เพื่อศึกษาบุญและบาป กุศลและอกุศลให้แจ้งชัด
- (11) ควรห้ามจิตมิให้ตกลงไปในที่ ๆ พระมหากษัตริย์ไม่ควรเสด็จ
- (12) ควรดับความโลภมิให้ปรารถนาจากที่พระมหากษัตริย์ไม่ควรจะได้

นี่เป็นศีลและธรรมซึ่งศาสนาพุทธได้กำหนดไว้แน่นอนสำหรับพระมหากษัตริย์และพระมหากษัตริย์ไทยได้ทรงปฏิบัติมากบ้างน้อยบ้าง แต่ก็ยังอยู่ในศีลและธรรมเหล่านี้ตลอดมา นี่ก็เป็นเหตุอย่างที่สองที่ทำให้สละบันนี้คงทนมาได้อย่างยาวนาน คือคนไทยอย่างหนึ่ง และศาสนาพุทธอีกอย่างหนึ่ง

ประวัติของผู้วิจัย

ชื่อ นางสาวธิดา วัฒนกุล

กำเนิด 22 พฤษภาคม พ.ศ. 2493 ณ บ้านเลขที่ 424 ถนนถวาย ตำบลท่าฉลอม
อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาคร

การศึกษา

พ.ศ. 2502 จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 จากโรงเรียนสาครวิทยา จังหวัดสมุทรสาคร

พ.ศ. 2508 จบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จากโรงเรียนสตรีสมุทรสาคร "สมุทรสาครบูรณะ"
จังหวัดสมุทรสาคร

พ.ศ. 2510 จบชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย แผนกศิลปะ จากโรงเรียนศรีอยุธยา
กรุงเทพมหานคร

พ.ศ. 2514 สำเร็จปริญญาครุศาสตรบัณฑิต จากคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
กรุงเทพมหานคร

พ.ศ. 2519 สำเร็จปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาภาษาและวรรณคดีไทย
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร
กรุงเทพมหานคร

การทำงาน

พ.ศ. 2514 -ปัจจุบัน รับราชการตำแหน่งอาจารย์ ภาควิชาภาษาไทย วิทยาลัยครูสงขลา
อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา